

Ca
P/3073

24

VIATA ROMÂNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

05 - 9

6

ANUL IV Iunie
1951

05
154

VIATA ROMÂNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

Apare sub conducerea unui comitet de redacție

Biblioteca Municipality Dava
SALA DE LECTURĂ

81
1466
24
106
6

ANUL IV Iunie
1 9 5 1

~~3075~~
3073.

1953 • 2

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
PETRU DUMITRIU : „Vestitorul furtunii”	1
MAXIM GORKI : Moș Arhip și Lionca	10
MAXIM GORKI : Clim Samghin (fragment)	25

MIHU DRAGOMIR : Măinile tale ; Sus ; Martie cu fruntea curată ; Noi ; Scrisoarea ; Afișul ;	47
DEMOSTENE BOTEZ : La bojdeauca lui Creangă	50
NICOLAE LABIȘ : Gazeta de stradă	53

NICOLAE JIANU : Cumpăna luminilor (Roman, II)	56
---	----

LUPTĂM PENTRU PACE

ION ȘERBU : „Oameni, v'am iubit, veghiați !”	184
GH. CEAUȘU : In amintirea căprarului dela Gron	186
BERL ȘNABL : Mama (în românește de Tudor Bogdan)	188
SZABEDI LASZLO : Ei au spus tot (în românește de Radu Teculescu)	190
VLADIMIR DAHOVICINAI și M. SLOBODSCOI : Ce spuneți de asta, Mister Prezident ? (în românește de Al. Philippide)	191
TIU-SOŃ-VON : Spre noi victorii (în românește de Vladimir Coiin)	194

CICERONE THEODORESCU : Voci de nădejde și de încredere	196
--	-----

TEORIE ȘI CRITICĂ

MIHAI GAFIȚA : „Egor Bulăcirov și alții”	224
EUGEN CAMPUS : In preajma centenarului lui Caragiale	232
VASILE NICOROVICI : Trei mari poeți lirici contemporani	246
HORIA BRATU : La școala crimei și a războiului	262

RECENZII

	<u>Pag.</u>
M. PETROVEANU: „Porțile marelui”	287
M. GHIBU: Un roman din viața satului estonian	296
H. ZALIS: Tinerețe biruitoare	299
BIBLIOGRAFIE:	302

„VESTITORUL FURTUNII”

GORKI, LUPTATOR PENTRU PACE ȘI DEMOCRAȚIE

1

Sirena vaporului sună prelung. Plescăitul valurilor murdare ale marelui port se potolește. Transatlanticul își încetinește mersul. Pe punți, o mulțime neagră de imigranți sgribiliți, palizi de hrană proastă și nesomn, privește cu lăcomie siluetele înalte ale clădirilor ce se întind prin pânze reci de ceață. Deodată vântul Atlanticului risipește ceața și pe aproape apare o statuie uriașă, pe o insuliță ce abia-i cuprinde baza. E o femeie în strae lungi de bronz inverzii. Ține în mână o făclie ce nu luminează. Stă cu spatele la marele port, la orașul gigantic; cu spatele la țara cea nouă. Iar ochii de bronz ce privesc spre larg sunt orbi. În mulțimea imigranților se iscă glasuri. O față firavă întreabă, arătând statuia:

— Cine e?

Cineva răspunde:

— Dumnezeuul american...

Se țese o convorbire cu glas scăzut. Se lasă iarăși ceața și sirena vaporului vuește din când în când. În intervale de tăcere se aude fîpătul strident al pescărușilor...

„Un om a trăit scena aceasta: el a auzit și a văzut, și n'o va uita. Iar pentru că el a auzit, a văzut și apoi a povestit, n'o vor uita sute de mii și milioane de oameni. Omul e un bărbat înalt, uscățiv și zdravăn, cu fața aspră, cu umerii obrazului ciolănoși, mustața sbârilită și părul tuns scurt. Ochii îi sunt uneori visători, blânzi și adânci, alteori ageri și străpungători de mînie. Sprijinit cu umărul de peretele unei cabine, a simțit strângerea de inimă, amărăciunea clipei. Călătorii erau oameni, erau frații lui, oameni trudiți și obidiți din toate părțile Europei. Speranța care-i mâna se stingea încet în fața priveliștei întunecate ce-i întâmpina. Femeia de bronz, „Liber-tatea“, era un-simbol orb. Care era adevărul? Căci noul venit era un cerce-tător al adevărului. Și știa un lucru: că deocamdată adevărul erau oamenii rebeșiți, slăbiți, în care pâlpăia nădejdea dar și îngrijorarea și teama, în-tâmpinați de acel idol care întoarce spatele continentului american și pri-vește cu ochii săi orbi peste pustietatea oceanului.

Iarăși risipește vântul valuri de ceață. New-Yorkul apare, cu șirurile lui de clădiri gigantice. Omul cel înalt și ciolănos privește orașul cu un zâmbet ironic și se gândește:

— ...pare o falcă uriașă, cu nișele negre, inegale...

În sfârșit transatlanticul e oprit la cheiu, și mulțimea călătorilor se scurge prin clădirea vămii. Funcționarii îi trec în revistă pe noii veniți ca pe niște obiecte, unul după altul, cu nepăsare. Controlul pașapoartelor. Bărbatul cel înalt le întinde pașaportul, cum le-ar întinde un petec de ziar vechi și murdar. Și pașaportului, pe care stă zugrăvit un vultur cu două capete, i-a aruncat aceeași privire ironică și amară, ca și New-Yorkului. Și vulturul cu două capete, și sgărie-norii, sunt două chipuri ale aceleași lumi, o lume pe care noul venit o urăște. Mai sunt ani și ani până când un alt om, venit din aceeași țară, Maiacovski, să-și arate cu mândrie pașaportul — pașaportul de astădată roșu, purtând pe scoarțele sale secera și ciocanul. Dar ziua aceea e ascunsă deocamdată în sânul viitorului.

Funcționarul vamal silabisește cu greu numele străin, care pentru el nu înseamnă nimic:

— ...Peșkov ...Alexei Maximovici.. născut în 1868, la Nijni-Novgorod ...de profesiune scriitor... E în regulă. Următorul!

Noul sosit își pune pașaportul în buzunar, își ia geamantanul și iese pe stradă.

Și astfel, într-o dimineață rece a anului 1906, Maxim Gorki e față în față cu orașul aurului, orașul diavolului galben.

2

Din nenumărate pagini ale lui Gorki reies și firea lui generoasă, plină de fierbinte dragoste pentru oamenii cei mulți și simpli, și de ură față de dușmanii lor, și concepția lui despre lume și viață și atitudinea lui de neobosit luptător pentru cel mai înalt vis al omenirii: comunismul. Schițele și reportagiile sale din America sunt de o actualitate impresionantă azi, când stau în fața noastră spre a fi rezolvate prin luptă, mai poruncitoare ca oricând, marile probleme: libertatea, democrația, pacea. Ce a scris și a gândit el în 1906, e mai actual ca niciodată, astăzi. Ceeace în 1906 era doar una — cea mai brutală, poate — din înfățișările capitalismului, este azi cea esențială, vestitul „fel de viață american”, The american way of life, care a pornit cu tobe și trâmbițe la cucerirea pământului, cum se spunea pe vremuri, prin foc și sabie, adică prin bombe atomice și incendiere, prin jazz și coca-cola. The american way of life: „în ochii lor, spune Gorki, despre robii diavolului galben, în ochii lor uneori se luminează conștiința independenței lor, însă de bună seamă nu simt că însăși această independență nu este altceva decât independența toporului în mâna dulgherului, a ciocanului în mâna fierarului, a cărămidii în mâna zidarului invizibil, care zâmbește cu viclenie și construște cu toți o imensă dar strămtă temniță...”

Totul, în ochii lui Gorki, ia culoarea sa adevărată. Insuflețirea străzilor, agitația nebunească, uruiul asurzitor al căii ferate aeriene, „gălăgia tunătoare a muncilor de construcție a unei noi mreje a metalului, a noilor ziduri de piatră, — toate acestea înăbușă glasurile oamenilor, cum înăbușă furtuna pe ocean, țipetele păsărilor...” Totul, în fața privirii pătrunzătoare a scriitorului revoluționar, își vedește forma lăuntrică, scheletul de fier, în chip de gratii de temniță.

Există, ca și în întreaga operă a lui Gorki, o nesfârșită dragoste de oameni în paginile pe care i le-a inspirat citadela capitalismului. Dar este aici o dragoste rănită, care-i inspiră accente de suferință, de indignare, de revoltă. „Despre oameni, spune el, e groaznic și dureros de vorbi!”. Și iată, apărând de suh până măiastră a lui Gorki, miile de chipuri ale celor mulți, ale celor care muncesc mai mult decât le îngăduie puterile și totuși atârnă ca de un fir de păianjen de fluctuațiile pieței și ale Bursei, ce-i asvârle cu zecile de mii în abisul mizeriei, al șomajului, al foamei. Iată, la fereastra unui vagon al căii ferate aeriene, „a licărit figura întunecată a unei bătrâne, cu bluza murdară și deschisă la piept. Impins de vagoane, aerul chinuit și otrăvit a dat năvală în geamuri — părul cătrănit al bătrânei a tresărit pe capul ei, ca aripile unei păsări cenușii. Ea și-a închis ochii, stîniși, ca de plumb. A dispărut”.

Sau : „jos sub plasa de fier a căii aeriene, în colbul și noroiul caldărilor, se agită copiii, în tăcere. ...sunt palizi și gălbejiți, sângele le e otrăvit, nervii le sunt iritați de țipătul sinistru al metalului ruginit, de urletul posac al fulgerelor subjugate.

Te întrebi : oare din acești copii vor răsări oameni sănătoși, îndrăzneți, mândri ? Drept răspuns, de pretutindeni scrâșnete, un hohot, un țipăt scelerat...”

Și într'altă parte, Gorki notează această constatare tragică : In casele orașului Diavolului Galben, oamenii suportă tot ce ucide pe om”.

Nenumărate asemenea chipuri fugare, de oameni mumificați de mizerie, mame, adolescenți, bătrâni, trec fulgerător prin fața noastră, luminate de sclipirea de foc a cuvântului lui Gorki. Cuvânt măiestru, care sgudue gândirea și inima, cuvânt care arde. Cuvânt inspirat de cel mai mare dascăl al artistului : un suflet cutremurat de iubirea de oameni, de suferința lor, de dorința pătimașă de a-i ajuta. Dincolo de reclamele țipătoare, de urletul de bălci al mașinărilor, Gorki vede oamenii cei mulți, striviți de mecanismul nemilos și orb al rânduiri capitaliste — și vede și pe cei cărora acelaș mecanism le slujește, le toarnă în mâini un râu neconținut, O Niagară de aur.

„Capitaliștii din toate țările sunt o semintie odioasă și neumană, dar ai voștri sunt și mai răi. Sunt fără îndoială și mai prostește lacomi de bani. De fapt, cu traduc pentru mine însumi cuvântul „businessman” prin „măniac”...

...Gândiți-vă puțin ce josnic și prostesc e lucrul acesta : planeta noastră minunată, pe care cu atâta greu am învățat s'o înfrumusețăm și s'o îmbogățim, aproape tot pământul nostru, e în mâinile lacome ale unui mic grup de oameni care nu știu ce face cu banii. Acești oameni cu mintea scurtă transformă în bucățele de metal galben și în foi de hârtie de cecuri, puterea creatoare, sângele și creierul oamenilor de știință, tehnicienilor, poetilor, muncitorilor care creează cultura...”

Pe acești oameni Gorki îi arde cu fierul roșu al satirei sale neiertătoare. Ar trebui citată în întregime aici schița „Întâlnire cu un milionar” care face parte din seria „Interview-urile mele”. Personagiul nătâng al milionarului poate fi oricare din mîile de potențați ai Statelor Unite și în acelaș timp e un simbol înspăimântător. El ignoră tot ceea ce este frumos în viața oamenilor, și dacă nu ignoră, disprețuește cu brutalitatea celui care se știe sprijinit de sacul cu bani. Interlocutorul său, care nu e altul decât în-

susi Gorki, îi pune întrebări, din care se simte fierbând indignarea, ironia și ura :

— „Dar dacă e adevărat, atunci ce faci cu banii ?

(Milionarul) dădu ușor din umeri, ochii i se mișcă în orbite, și răspunse :

— Cu banii ? Fac alți bani..

— Pentru ce ?

— Ca să fac alți bani !

— Pentru ce ? îl întrebai eu iarăși.

Se aplecă spre mine, cu coatele sprijinite pe brațele fotoliului, și mă întrebă cu o umbră de curiozitate :

— Nu cumva ești nebun ?

-- Dar dumneata ? răspunsei eu..”

În câteva rânduri agere, mușcătoare, în care replicile sună ca niște plesnituri de bici, apare absurditatea goanei descreeate după aur, caracteristică pentru capitaliști. Bunul simț al copilului de muncitori din Nijni-Novgorod, se întâlnește alci cu bunul simț al oamenilor simpli din toate țările și de pe toate continentele. La ce să servească aurul decât la îmbunătățirea vieții omenirii? Dar în orașul diavolului galben el e un stăpân atotputernic, un scop în sine. Circuitul lui slujește doar la supraincercarea caselor de bani din pioniștele băncilor. Totul e un joc absurd și criminal ca să salveze felul de viață al câtorva mii sau zeci de mii de oameni ce nu-și justifică existența prin nimic, prin nicio faptă făcută în slujba oamenilor.

3

Gorki a văzut toate acestea în zilele cenușii în care, turist străin, se plimba pe marile străzi ale New-York-ului, aruncând asupra oamenilor o privire în care dragostea era amestecată cu durere și revoltă. Și de atunci, ce a văzut și a spus el, a devenit tot mai adevărat. Mizeria, îngrijorarea față de ziua de mâine, atotputernicia banului, sunt tot mai intense. Diavolul galben a colindat, fără după țără, precedat de sluga sa crâncenă : Războiul. În jurul lui 1900, trusturile se luptau pentru terenuri petrolifere, pentru țărișoare semi-coloniale cu guverne mituite. Vasele de război ale Majestății sale sau ale Domnului Președinte, ancorau pe coastele unor țări cu care duceau tratative domnii ambasadori, cu teancul de dolari într'o mână și declarația de război în cealaltă. Și azi asistăm indignați, la acest spectacol, în Iran sau în Orientul Indepărtat. Capitaliștii ținesc la cucerirea pământului și la zdrobirea țărilor care s'au scuturat de ei și i-au izgonit. Dar e o deosebire hotărâtoare : dacă acum patruzeci de ani, manevrele diplomaților și oamenilor de afaceri se făceau în umbră, azi, oricât ar încerca ei să se ascundă, sunt urmăriți de lumina intensă a publicisticii și literaturii din marea patrie a lui Gorki, din țările care, cu ajutorul ei, au zdrobit jugul capitalist. Iar unul din cei dintâi și cei mai mari maeștri ai acestui scris, militant, îndreptat ca un reflector puternic asupra colcăirii de viespar a lumii capitaliste, a fost Maxim Gorki. În fața pactelor agresive, tratatelor între trusturi, asasinatelor politice, împușcării oamenilor de culoare și exploatării muncitorilor de prelutindenți, Gorki a protestat energic și nu s'a mulțumit să protesteze, ci a chemat la luptă :

„Ne vom încorda toate eforturile, scria el în 1912 — spre a lovi în

intențiile rele ale dușmanilor noștri, ale dușmanilor a tot ceea ce este mai bun în lume, — care sunt gata să stingă și soarele, pentru a izbuti mai bine în opera lor tenebroasă, în goana lor după profit, în dorința de a semăna vrajbă în lume și de a-i asupri pe oameni.

Noi, socialiștii, trebuie să arătăm cât mai des că, dacă în lume există dușmănie între guverne, în schimb între popoare, această dușmănie care este cauzată de lăcomia claselor conducătoare, nu trebuie să existe.“

Astfel, în fața războaielor, Gorki ia o atitudine limpede, hotărâtă, o atitudine de principiu pe care o traduce în fapte. Această atitudine izvoara din temeiurile cele mai adânci ale simțirii și gândirii sale de fiu al poporului. Simțirea și gândul nu-l înșeală niciodată când e vorba să recunoască tot ce e dușman poporului, în războiul de jaf, provocat de imperialiști. Astfel, chiar dela izbucnirea primului războiu mondial, într'unul din articolele sale care apăreau mutilate de cenzura țaristă, Gorki scria: „...războiul nu este pus la cale de popoare. Țăranii germani, ca și cei ruși, nu se ocupă cu politica colonială și nu se gândesc la felul mai avantajos de a împărți Africa.“

Această concepție, care desparte popoarele de agresiva și lacoma clasă conducătoare, este concepția tuturor luptătorilor pentru pace din lumea noastră de azi; ea e aceeași cu concepția lui Gorki în problema războiului imperialist. Tezele luptei pentru pace de astăzi sunt, în miezul lor identice cu ideile simple și convingătoare pe care Gorki le expunea cu bunul simț cuceritor al omului din norod. El, ca oricare dintre noi astăzi, își punea în trebarea:

— „Despre ce discută stăpânii?... Se ceartă pentru a stabili care anume grup de tâlhari are dreptul să fie cel mai bogat și să comande lumea...”

Cu limbajul său curajos și energic, Gorki le spune pe nume agresorilor capitaliști, cum le-ar fi spus orice muncitor din Nijni, sau din suburbiile Londrei, orice țăran de pe lângă Riazan, de pe malurile Loarei, sau din îndepărtata Chină: „tâlhari”. Școala graiului publicist și scriitoricesc al lui Gorki, este școala graiului popular, școala adevărului. Acolo își caută Gorki cele mai ascuțite arme. Căci sub pana lui Gorki cuvântul scris e o armă.

4

O armă: acesta e caracterul cel mai de seamă al scrisului lui Gorki, tră-sătura care-l deosebește de mulți din contemporanii și predecesorii săi, și totodată ceea ce-l face un mare dascăl al scriitorilor progresiști de azi. Încă dela început, prin adâncă sa legătură cu poporul, Gorki era pregătit să primească în inimă idealurile călăuzitoare ale socialismului. Întreaga mișcare a popoarelor Rusiei l-a împins pe Gorki, fiu al norodului, spre bolșevici. Pescarii și marinarii de pe Cama, muncitorii din Sormovo, țăranii, studenții, bărbați și femei, bătrâni și tineri, îl cunoșteau și-l urmau. Gorki a intrat în această mișcare socială, neînvingă ca valurile Volgăi. Și atunci l-a cunoscut pe omul care a avut asupra lui o influență hotăritoare. Iată ce mărturisește Gorki:

„Vreau să spun câteva cuvinte despre un alt Lenin, un Lenin pe care-l cunosc personal, despre un om tot atât de simplu ca voi toți, ca și mine.

În anul 1907, după ce sosisem cam bolnav în umedul oraș Londra, la Congresul Partidului, Vladimir Ilici veni la mine la hotel să vadă dacă

nu cumva salteaua mi-e umedă, temându-se să nu răcesc și mai tare. Pe un astfel de Lenin îl cunosc eu, un om pentru mulți cu totul neașteptat.

Lui Lenin îi plăcea jocul și râdea cum numai el știa să râdă. În aceste momente nu avea nimic care să poată uimi toată lumea. Nimic: un rus simplu, afectuos, obișnuit, ca fiecare dintre voi. Și deodată văd o figură care, privind-o, mă face să mă treacă fiorii, deși, vă asigur, nu sunt fricos din fire. Te înspăimânți privind pe acest om mare care răsuștețe pârghia istoriei pe planeta noastră... Și această trecere dela omul simplu, cordial și afectuos, care râde cu un râs admirabil, la această figură uriașă a cărei însemnătate e greu s'o cuprinzi, — e minunată.

Am văzut mulți oameni mari, l-am cunoscut pe Tolstoi, însă acest om uriaș îi umbrește pe toți.

Acest om există spre fericirea noastră, pentru fericirea întregului popor. Trebuie să-l prețuim mult, să-l iubim foarte mult, trebuie să-l ajutăm în munca sa titanică de o valoare mondială, planetară. Da, în persoana lui, istoria rusă a creat ceva aproape miraculos.

Înțelegeți, acest om n'are nevoie de nimic pentru el, însă ca entitate istorică, are nevoie de munca voastră eroică, îndărătnică și încordată, are nevoie de iubirea voastră, bună, omenească.

Singurul lucru care îi poate onora munca depusă pentru Rusia, pentru omenire, cea mai înaltă cinstire și cea mai mare mulțumire care i se poate aduce pentru munca lui uriașă, pentru tot ce a făcut nu numai pentru Rusia, dar și pentru întreaga omenire, — este munca, munca încordată, dragostea de muncă, vigoarea sufletească pe care v'o doresc tuturor din toată inima mea..."

E ușor de înțeles că legătura cu Lenin, care a durat până în ultima zi a lui Vladimir Illici, a fost pentru Gorki inoitoare, și l-a ridicat la înălțimea morală din care s'a născut toată opera sa de mai târziu.

Felul de a simți și de a gândi, felul de a înțelege lumea, pe care i-l dădea geniul său, și legătura sa intimă cu poporul, s'au întemeiat trainic pe ideile mari ale mișcării revoluționare, și atunci Gorki și-a realizat pe de-a-ntregul toate posibilitățile creatoare. MAMA a devenit în cutând cartea de căpătâi a unor mase uriașe de muncitori. Popoarele Greciei învâțau epopeele lui Homer; țășătorii din Florența îl recitau pe Dante. Dar, în acel moment al Rusiei revoluționare, un mare artist, a devenit mai mult decât vechii cântăreți ai altor popoare: a devenit sfetnicul poporului său. Care era sfatul? Care era imboldul pe care-l dădea Gorki, rușilor, ucrainenilor, georgienilor, tuturor popoarelor vechii Rusii? 'Paginile MAMEI, figura lui Pavel Vlasov și a mamei, bolșevicul Cutuzov din „Clim Samghin" mecanicul Nil, toți — o spun limpede. Literatura lui Gorki era un, intens ferment revoluționar. „Urmați-i pe aceștia" — spunea Gorki arătându-ni-l pe Pavel Vlasov, pe Nil, pe Cutuzov, pe Nahodka, Gorki — și acesta e unul din titlurile lui de onoare, — a contribuit la orientarea masselor, la aducerea lor în făgașul vișelios al acțiunii bolșevicilor. Nu degeaba „Mama" ajunsese aproape ilegală, în momentele înăspririi teroarei țariste. Așa cum știa să mănuiască față de capitaliștii străini biciul de foc al ironiei și al sarcasmului, așa știa Gorki să lovească și în dușmanul intern: țarismul. Intr-o scrisoare adresată unui scriitor finlandez, încă prin 1907, el spune: „În interesul libertății sale, al culturii sale, Finlanda trebuie să meargă alături de revoluționarii Rusiei — acest lucru e limpede ca lumina zilei. Nu trebuie

uitat că dușmanul finlandezului nu este rusul, ci dușmanul rusului, adică, dinastia Romanovilor“.

De unde vine puterea literaturii lui Gorki? Căci puțini scriitori din patrimoniul literaturii universale au o asemenea putere de a emoționa, de a sguđui, de a entuziasma. Iată construcția masivă, cuprinzătoare de multe destine și fapte, de mulți oameni, buni și răi, — dar aproape niciodată indiferenți —: „Clim Samghin“, „Întreprinderile Artamonov“, cele trei volume autobiografice. Iată drama, și comedia vieții, la lumina lămpilor și reflectoarelor scenei: „Azilul de noapte“, „La fund“, Egor Bulăciiov“.

Iată portretul unui om viu, al unui om adevărat, cuprins în câteva vorbe:

„Îi plăcea să privească fața îngândurată și bărboasă a studentului Cutuzov, când acesta asculta muzică, îi plăcea zâmbetul plin de compătimire, și privirea tristă îndreptată spre un punct dincolo de oameni, de perete..

— Într-o singură privință, au dreptate narodnicii, continuă el (Cutuzov) mai încet și mai meditativ: la noi, muncitorii sunt buni și au o minte pătrunzătoare... Așa încât, când narodnicul vorbește despre iubirea de popor, eu îl înțeleg. Însă trebuie să iubești fără milă, mila este numai imitația iubirii, dragul meu Samghin. E un lucru rău“.

Cutuzov, ca și Pavel, ca și Nahodka, sunt tipuri de neuitat. Ei sunt, cu un cuvânt foarte ades întrebuințat dar care nu și-a pierdut valoarea de adevăr, cei mai buni fii ai norodului. Bolșevicii, conducătorii marilor mișcări de masse, care au culminat prin Revoluția din Octombrie, sunt cei mai impresionanți eroi ai lui Gorki; figurile lor sunt de o înaltă umanitate — dar și pilde de mare izbutire artistică.

Această literatură a lui Gorki, puternică prin realism, puternică prin satiră (să ne amintim de Egor Bulăciiov, și cei dimprejurul său, societatea care piere de cancerul nedreptății) este deopotrivă puternică prin poezie. Gorki știe să exprime poezia aspră a muncii, știe să scoată un țel de poezie desnădăjduită chiar și din înfățișarea mizeriei, dar niciodată glasul nu îi e atât de înalt, tonul atât de avântat, ca atunci când vorbește despre patria lui, despre natura rusească, despre poporul din care s'a născut. Există acolo, cu toată simplitatea exprimării, o îngrămadire de imagini orbitoare, o vervă însușeșită, o bogăție de străluciri, care nu poți fi decât rezultatul unei arte hrănite de o inimă prea plină. Nu știi ce să alegi pentru a ilustra acest adevărat spectacol al naturii, care e entuziasmul atât de cuceritor al lui Gorki:

„Mi-a venit în minte un om de pe cheiul din Pianăi-Bor, pe Cama, un flăcău înalt, blond, cu fața mucalită și cu ochi șireți. Era duminică, o zi caldă de sărbătoare, când tot ce e pe pământ se uită la soare cu ce are mai bun și parcă îi spune soarelui că nu în zadar și-a cheltuit el puterea lui de lumină, aurul lui viu. Omul stătea pe marginea cheiului, îmbrăcat într-o haină nouă de postav albastru, cu o șapcă nouă trasă pe o sprânceană, cu niște cisme bine lustruite. Se uita la apa roșcată a Camei, la priveliștea de smaragd de dincolo de Cama, presărată de lacuri mici ca niște solzișori de argint. Acolo, dincolo de Cama, soarele căzu pe lunci și se sparse în bucăți. Fața tânără a flăcăului se acoperi cu un zâmbet tot mai plin de îmbătare, și deodată, smulgându-și șapca din eap, o aruncă cu putere în apa fluviului de aur, strigând:

— Hei!, Cama, surato! îmi ești dragă și n'am să te las!“

Și ne întrebăm iarăși: de unde vine această putere de convingere, de a emoționa, această contagiune a vieții, pe care o respiră opera lui Gorki? Dece la el nu întâlnești unda de tristețe și resemnare, sonoritatea mahnită pe care o surprinzi la alți mari scriitori — de pildă chiar la Tolstoi, în operele sale târzii? Din pricina acelui aspect fundamental al lui Gorki: dragostea activă față de oameni, întemeiată pe doi stâlpi: legătura cu poporul și ideea revoluționară. Concepția lui despre lume este influențată puternic de combativitatea și dinamismul revoluționarilor ruși. Gorki vede ținta — eliberarea clasei muncitoare. Vede prieteni și dusmani. Pentru că militează pe pozițiile proletariatului revoluționar, el vede lumea colorată, cu lumini orbitoare și pete de întuneric; lumea lui nu este lumea cenușie, apăsătoare și moartă a naturaliștilor, nici cea a decadenților, cu luciri de otravă, cu luminile fașforescente ale materiilor în putrefacție.

Am pe masă bujori și spice de grâu. De fiecare dată când, după trecerea norilor, îi atinge o rază de soare, bujorii parcă iau foc, parcă luminează dela sine, atât de vie și de puternică le e culoarea; iar alături, spicele grele ale recoltei din acest al 15-lea an dela moartea lui Gorki, lucesc auriu. Energia firească și sănătoasă a florilor și bogăția spicelor ccapte — iată frumusețea lui Gorki față de florile bolnave crescute pe bălegarul decadentismului, și față de violențele isterice ale „vitaliștilor” și „dinamiștilor” burgezi, bălării care-și dau aere de orhidee mai mult sau mai puțin tropicale.

5

Scriitor militant, scriitor combatant, Gorki își apără ideile cu o dârzenie fără seamăn. Pentru el, convingerea că proletariatul trebuie să lupte pentru libertate, că în general omul trebuie să lupte pentru a-și cuceri fericirea, era o chestiune de viață, o chestiune în care el nu admitea compromisul și confuzia de idei. Și nu e un simplu amănunt acesta; căci trăsătura de combativitate conștientă pentru un țel anumit, este ceea ce deosebește umanismul gorchian, umanismul socialist, de umanismul trecutului. Această trăsătură fundamentală îl face pe Gorki dușmanul neîmpăcat al oricărei filozofii a pasivității și a resemnării.

Caricatura lui violentă, proza lui pătimașă, șfichiuiesc pe toți cei care trag îndărăt spre trecut, atât poporul lui, cât și celelalte popoare. Gorki simte nevoia de a se amesteca direct în viață, pentru a modifica, pentru a influența evenimentele prin mijloacele artei sale. Dragostea lui față de oameni — și aici e un mare îndreptar pentru noi, scriitorii cei de azi — e o dragoste activă, și o dragoste care se adresează mai ales celor care luptă pentru libertatea lor. Pe aceștia îi sprijină el din toate puterile când scrie, an după an, împotriva imperialiștilor de toate soiurile, cuvinte care par azi mai actuale ca oricând: „Lordul Churchill a declarat de curând că în India sunt înmormîțați 54 mii de oameni, dar el a trecut sub tăcere numărul celor uciși. Căci se omoară pretutindeni, în Birmania, în Siam, în China, în Africa...”

Da, Alexei Maximovici, se ucide și azi în Birmania, și în Vietnam, și în Africa, dar uriașa Chină a scăpat de sub apăsarea capitaliștilor; și popoarele coloniilor, unul după altul, încep lupta ultiimă, lupta după care nu

poate urma decât izgonirea imperialiștilor. Iar glasul tău a fost unul din acele glasuri puternice care alcătuiesc marele cântec de libertate ce le răsună popoarelor subjugate, dinspre Uniunea Sovietică.

Niciodată însă nu răsună mai hotărît și mai tăios acest glas, decât în textele unde Gorki rupe toate valurile ipocriziei și minciunilor, sub care se ascund cei care pregătesc războiul: „Trebuie oare să reamintim faptul că războiul le convine industriașilor, care fabrică cu mâinile muncitorilor arme și armament pentru nimicirea reciprocă tocmai a muncitorilor și țăranilor?“ Cuvintele lui Gorki sunt valabile astăzi pentru fiecare din noi — și mai cu seamă pentru fiii de fermieri, de muncitori și de meseriași americani care mor azi pe pământul tragic al Coreei.

6

Vestitor al Revoluției, luptător în asaltul proletariatului rus pentru cucerirea păcii și a libertății, Gorki a știut să fie un cântăreț al victoriei socialismului.

În omul cărunt și cu trupul minat de viață grea și muncă intensă, arde, întinerită, vâpăia curajului și a speranței. Bătrânul luptător vibrează de bucuria vieții creatoare:

„Creăm, spune el în 1934, în țara luminată de geniul lui Vladimir Ilici Lenin, unde acționează neobosit și în chip miraculos voința de fier a lui Iosif Stalin...“

Și, mai târziu, scrie: „E o fericire să trăiești și să lupti...“ Paginile cele mai lirice, cele mai înflăcărâte, notații la același nivel artistic ca și cele mai mari opere ale lui Gorki, se află în lucrările lui de după Revoluția din Octombrie: „Prin Uniunea Sovietelor“, „Povestiri despre Eroii“.

„Catifeaua caldă a nopții — scrie Gorki la Dnieprostroi, — e brodată bogat și împodobită cu argintul azuriu al focurilor. În semiîntuneric, valurile Niprului se rostogolesc repede. Fluviul parc'ar vrea să se verse în mare, înainte ca oamenii să-l facă prizonier și să-l forțeze să lucreze pentru ei. Împrejur, totul e fabulos. Fabulos e focul albastru, născut din forța căderii de apă. Fabulos e și acest om puternic de lângă mine care schimbă fața pământului și care e atât de liniștit și profund sigur de forța de neînvins a științei și a muncii“ (Gorki, „Despre Patrie“).

Prin aceste pagini clare preamăresc construirea socialismului, Gorki e marele nostru dascăl, la fel ca și prin romanele și piesele în care se răsfrânge istoria socială a Rusiei, din jurul lui 1900, romane și piese care au împins și ele spre Marea Revoluție din Octombrie 1917. Tinta înaltă a oricăruia dintre povestitorii și poeții noștri, e să creeze un Pavel Vlasov, o Mamă, un Cutuzov; să aibă accentele arzătoare ale lui Gorki, atunci când atacă pe urmașii milionarilor descriși de Gorki, timp de patruzeci de ani. La întrebarea crucială pusă de Gorki în fața oamenilor de cultură din lumea întreagă, slujitorii culturii patriei noastre au răspuns: și răspunsul lor, prin exemplul unui Mihail Sadoveanu, constituie încă o forță adăugată suvoiiului care cuprinde pe scriitorii, poeții, artiștii de pretutindeni, în aceeași mișcare impetuoasă pentru libertate și pace. Deasupra mulțimilor luptătoare, paginile măestre ale lui Gorki flutură ca niște pescăruși — pasărea cu care poate fi asemuit el însuși, vestitorul furtunii revoluționare, burevestnic, sau, cum spune Sadoveanu, „pasărea halch'on, care hălăduște în limanurile mării...“

MOȘ ARHIP ȘI LIONCA

În așteptarea podului plutitor s'au culcat la umbra țărmlui râpos și timp îndelung priviră în tăcere valurile repezi și tulburi ale Cubanului, la picioarele lor. Lionca ațipi, dar moș Arhip nu putea s'adoarmă, chinuit de o durere surdă și apăsătoare în piept. Făpturile lor zdrențuroase și chircite abia se deslușeau pe fondul mohorât al lutului ca două ghemulețe nenorocite, unul mai mare, altul mai mititel; fețele lor istovite, colbăite și arse de soare erau și ele de culoarea zdrențelor ruginii.

Trupul deșirat și ciolănos al lui moș Arhip se lungise deacurmezișul fâșiei înguste de nisip, care se întindea ca o panglică gălbuie dealungul malului, între râpă și râu. Lionca ațipise încolăcit lângă bunic. Era mărunțel și firav, iar așaflenduros părea o crenguță ruptă din trunchiul bunicului — copac bătrân și uscat, adus aici și asvârlit pe nisip de talazurile fluviului.

Ridicând capul sprijinit în cot, unchiașul privea spre malul celălalt, scăldat de soare și abia tivit pe alocuri cu răslețe tufe de salcie; dintre lozi i se ivea parapetul negru al podului plutitor. Totul era acolo mâhnit și pustiu. Fâșia cenușie a drumului pleca dinspre râu spre fundul stepei; parcă neîndurat de rigidă și de uscată, marea tristețea pustiului.

Ochii lui de moșneag stinși și injectați, cu pleoapele roșii și spuzite clipeau îngrijorat, iar în cutele care-i brăzdau fața zăceau încremenite semnele unui dor fără istov. Mereu tușea stăpânindu-se și atunci, aruncând o privire nepotului, își acoperea gura cu palma. Tusea răgușită și înecăcioasă îl silea să se ridice de jos și-i storcea din ochi lacrimi în picături alungite.

În afară de tusea aceasta și de clipocitul ușor al valurilor pe nisip, în stepă nu se mai auzea țipenie... Stepă se întindea de amândouă laturile fluviului, imensă, vântată, pârjolită de soare; și numai acolo, departe în zare, mai mult ghicită de ochiul bătrân, unduia bogat marea de aur a lanurilor de grâu și deasupra se prăvălea cerul orbitor de învâlvorat. Se profilau trei siluete svelte de ploi depărtați; ai fi zis uneori că se micșorează, pe urmă că se înalță mai sus, iar cerul și lanul de sub bolta cerului — ridicându-se și lăsându-se lin — părea că palpită. Și deodată totul dispărea după vâlul argintiu și lucios al mirajului de stepă.

Vâlul acesta unduitor, sclipitor și amăgelnic, înainta uneori din depărtări până aproape de malul râului, iar atunci semăna și el cu un râu

îndealevea, revărsat brusc din cer, tot atât de limpede și senin cum e cerul. Atunci Moș Arhip, care nu cunoștea asemenea fenomen, își frecă ochii și gândea cu amar, că stea și zăpușeala aceasta îi iau vederea, cum îi luaseră rămășițele puterii din picioare.

În ziua aceea se simțea mai vlăguit ca de obicei. Simțea că va muri în curând și, deși privea faptul acesta cu indiferență, fără turburare, ca un soroc de neînălăturat, totuși ar fi vrut să moară departe, nu aici, ci în patria sa, și mai mult decât asta îl frământa îndeosebi gândul la nepot... Incoiro să apuce Lionca?...

Își puna întrebarea de câteva ori pe zi, și de fiecare dată ceva se strângea în el, îl îngheța și îl cuprindea atâta jale, încât ar fi vrut să se întoarcă numai decât acasă, în Rusia.

Dar era cale lungă până în Rusia... Tot nu ți-e dat să ajungi; mori undeva pe drum. Aici în Cuban pomană se face cu dărnicie, poporul era înstărit, deși greoi și pus pe batjocură. Fiindcă erau bogați, oamenilor nu le plăceau cerșetorii...

Oprind asupra nepotului privirea umezită de lacrimi, bunicul îi mângâia ușor căpșorul cu mâna-i aspră.

Băiatul se mișcă și ridică spre dânsul ochii albaștri, mari, adânci, prea îngândurați pentru un copil, și care păreau și mai mari pe fețișoara lui slăbuță, ciupită de vărsat, cu palide buze subțiri și nas ascuțit.

— Vine? — întrebă el și punând mâna streășină la ochi, privi spre râul, care resfâțânea razele soarelui.

— Nu, nu vine încă. Stă. Ce să caute aici? Nu-l cheamă nimeni, și deci stă... rosti rar Arhip, continuând să mângâie căpșorul nepotului. Ai așipit?

Lionca clătină nehotărît capul și se întinse pe nisip. Tăcură amândoi.

— Dacă ași ști să înot, m'aș scălda, — declară Lionca, privind țintă la râu. Grozav de iute-i râul! La noi nu sunt asemenea ape. De ce se șbate? Fuge, parcă s'ar teme să nu întârzie...

Posomorît, Lionca întoarse privirea dela râu.

— Uite ce facem, — grăi unchiașul după ce se gândi un timp, — ne descingem, înădim brăurile, te leg eu de picior, du-te și te scaldă...

— Nici pomeneală!... — îngână chibzuit Lionca. — Ce-ți dă prin cap? Crezi poate că nu te trage și pe tine? Ne înneacă amândoi.

— Așa-i, ne trage! Uite-l cum se năpustește... Iar când se revarsă primăvara — aoleu!... Și ce mai fâneată pe aici! Fără sfârșit!

Lionca n'avea chef de vorbă și lăsă cuvintele bătrânului fără răspuns, luă în mână un bulgăre de lut uscat și-l frecă între degete, prefăcându-l în praf; fața lui căpătase o expresie gravă și concentrată.

Bunicul îl privea și se gândea cine știe la ce, închizând ușor ochii.

— Iată... vorbi Lionca cu glas scăzut și monoton, scuturând pulberea de pe mâini. Acum, pământul acesta... l'am luat în mână, l'am frecat și s'a făcut praf... tot numai fărâme mărunte, abea de le mai vezi cu ochiul...

— Ei și ce? întrebă Arhip și tuși, uitându-se (printre lacrimile ce-i umpleau ochii) în ochii mari, uscați și strălucitori ai nepotului.

— De ce spui asta? — adăugă când isprăvi de tușit.

— Uite așa... clătină Lionca din cap. — Pentrucă, zic, așa-i tot pământul!... arată el cu mâna întinderea de dincolo de râu. — Câte și câte nu sunt zidite pe el!... Prin câte târguri n'am trecut noi! Grozav! Și câtă puzderie de oameni mișună pretutindeni!

Ne știind să prindă firul propriului său cuget, Lionca tăcu și căzu din nou pe gânduri, privind în jurul lui

Bunicul tăcu și el un timp, apoi, alipindu-se strâns de nepot, îi vorbi blând :

— Băiatul meu cuminte ! Bine ai zis : totul e țărână... și târgurile și oamenii, și apoi noi doi — numai țărână. Ei, Lionca, Lionca !... dacă ai învăța carte... ai ajunge departe. Așa, ce-o să se aleagă de tine ?..

Moșul strânse capul nepotului la piept și-l sărută.

— Stai !... strigă Lionca înviorându-se și, liberându-și părul ca inul de sub degetele noduroase și pline de tremur ale bunicului. Ce spui tu ? Țărână ? Orașele și toate câte's pe lume ?

— Așa a fost orânduit de Dumnezeu, hulubașule. Totul e pământ, iar pământul însuși e țărână. Și tot ce este pe el moare... Așa-i ! Și deaceea omul trebuie să trăiască smerit și din muncă. Iată nici eu nu mai am multe zile.. — reveni bunicul la gândul lui și adăugă trist : — unde ai să te duci tu atunci, fără mine ?

Lionca auzise prea de multe ori această întrebare a bunicului, i se urâse să tot vorbească despre moarte, încât întoarse tăcut capul, smulse un fir de iarbă, îl luă în gură și începu să-l mozească încet.

Dar tocmai aceasta era rana dureroasă a bătrânului.

— De ce taci ? Zic, cum ai să rămâi fără mine ? — întrebă el încet, plecându-se spre nepot și tușind din nou.

— Anu mai vorbit... — rosti Lionca distrat și posac, uitându-se pieziș la bunic.

Asemenea desbateri nu-i plăceau și fiindcă adesea se sfârșeau cu gâlceavă. Unchiașul mereu vorbea despre apropierea morții. La început Lionca îl asculta cu încordată luare aminte, se înspăimânta de amenințarea necunoscutului și plângea ; treptat însă, obosea și nu-l mai asculta pe bunic, lăsându-se în voia gândurilor sale. Prinzând de veste, moșneagul se supăra, se plângea că Lionca nu ține la dânsul, că nu-i prețuește îndestul grija și însărfșit își învinuia nepotul că i-ar dori moartea cât mai grabnică.

— Ce ai spus ? Ești prostuț încă, nu poți să înțelegi viața. Câți ani ai ? Abia ai împlinit zece. Și așa plăpând cum ți-e feleșeagul, nu ești bun de muncă. Unde ai să te duci ? Crezi că te vor ajuta oamenii milostivi ? Dacă ai avea bani, he-hei, te-ar ajuta ei să-i cheltuești, asta da. Dar să cer de pomană nu-mi vine ușor nici mie, om bătrân. Să te ploconești fiecăruia, la fiecare să te milogești... Te înjură, nu odată te lovesc și te alungă... Crezi tu că un cerșetor e socolit om ? Nimeni nu-l socoate om ! De zece ani umblu prin lume — știu. Dâșii prețăluiesc o bucată de pâine ca la o mie de ruble. Ți-o dă și își închipuie că îndată au să li se deschidă porțile raiului ! De ce crezi că se îndură oamenii să facă pomană ? Pentru a-și liniști cugetul ; iată de ce, fătul meu, iar nu din milă ! îți aruncă un cârmoj și cu asta nu-i mai este rușine să se îndoape pe el. Omul sătul e o fiară. Și niciodată nu-l căinează pe cel flămând. Sătutul și flămândul sunt dușmani unul altuia, și în vecii vecilor vor fi ca un ghimpe unul în ochiul celuilalt. Deaceea nu-i cu putință să le pese unul de altul și nici să se înțeleagă unul pe altul...

Bunicul se îndârji de mânie și de chin, din care pricină buzele lui tremurau, ochii bătrâni și sleiți se roteau repede în găoacea spuzită a

pleoapelor și a genelor, iar sbârciturile de pe fața-i smeadă se săpară mai adânci.

Lionca nu-l iubea când arăta așa și se cam temea, fără să-și dea seama de ce.

— Deaceea te și întreb, ce ai să faci tu pe lume? Ești un copilăș plăpând, iar lumea este o fiară. Și te va înghiți dintr'odată. Iar eu nu vreau asta... Doar te iubesc, fățul meu! Te am numai pe tine și tu nu mă ai decât pe mine... Cum să mor? Nu pot să mor, și tu să rămâi... În seama cui?... Doamne!... de ce l-ai urgisit pe robul tău?! Imi este peste putință să trăiesc și nu pot nici să mor: rămâne copilul, trebuie să-l ocrotesc. L-am dădăcit șapte ani... în brațele mele... bătrâne... Ajută-mă Doamne!...

Bunicul se ogârji și începu să plângă, vârându-și capul între genunchii care-i tremurau.

Răul se roslogolea grăbit spre depărtări, se izbea cu vuiet de mal, căutând parcă să înăbușe cu sbuciumul său gemetele bătrânului. Cerul senin zâmbea radios, revărsând arșita-i dogoritoare și ascultând nepăsător tumultul răzvrătit al talazurilor turburi.

— Ajunge, nu mai plânge bunicule, vorbi Lionca, pe un ton aspru și privind într-o parte; adugă apoi, întorcând fața spre unchiaș: — am mai vorbit noi despre toate. N'am să pier. Mă voiu tocni undeva, la un birt...

— Te vor bate... — gemu bătrânul printre lacrimi.

— Poate că nu mă vor bate. Și n'au să mă bată! — strigă Lionca oarecum înverșunată, — ce pot să-mi facă? Nu mă voi lăsa la cheremul oricui!...

Lionca se opri deodată, fără pricină, și, după ce tăcu un timp, spuse încetisor:

— De nu, mă duc la mănăstire...

— Ar fi bine la mănăstire! — oftă moșul însuflețindu-se și începu din nou să se svârcolească într'un icnet de tuse, care-l înneca.

Deasupra capetelor lor se auziră strigăte și scârțaitul unor roți...

— Po-o-dul!... Po-odul, hei! — cutremură văzduhul un gâtlej voinic.

Amândoi au sărit în picioare, adunându-și traistele și bățele.

Scârțâind asurzitor o haraba se opri pe nisip. În haraba stătea în picioare un cazac și, dând pe spate capul cu căciula mițoasă împinsă pe-o ureche, se pregătea să chiue, trăgând așa de puternic aerul în gura deschisă, încât pieptul lui lat și scos înainte se bomba și mai vartos. Dinții albi îi luceau viu în caerul de mătase neagră a bărbii, care începea chiar de sub ochii cu vinișoare de sânge. De sub cămașa deschisă și de sub bunda, svârlită într-o doară pe umeri, se zărea trupul păros, ars de soare. Întreaga lui făptură, mare și solid zidită, ca și calul chilos, bălțat, hidos de mare și el, ca și roțile harabalei, înalte, ferecate cu șine groase, — toate vădeau îmbuibare, forță, sănătate.

— Hei!... Hei!...

Moșul și nepotul își scoaseră șepcile de pe cap și se ploconiră adânc.

— Bună ziua! tăia cu glas detunat noul venit și aruncând o privire spre malul celălalt, de unde podul negru se ivea încet și greoi dintre tufiguri, începu să cerceteze cu atenție cerșetorii. — Din Rusia?

— De acolo, om milostiv! — răspunse Arhip, ploconindu-se.

— E foamele pe acolo, la voi, hai? întrebă sărind jos din haraba și începând să strângă ceva la hamuri.

— Până și gândacii mor de foame.

— Ha-ha! Și gândacii mor? Inseamnă că nici fărămituri n'au mai rămas, ați dumicat tot? Zdravăn mai haliți. În schimb prost munciți, pe-semne. Că dacă muncești bine, n'are cum fi foamea.

— Aici, om milostiv, vina cea mare o poartă pământul. Nu rodește. Am secătuit noi pământul.

— Pământul? scutură din cap cazacul. — Pământul trebuie să rodească întotdeauna, deaceia a și fost dat omului. Spune mai bine: nu pământul, ci brațele. Brațele sunt păcătoase. Dacă brațele is vrednice, până și piatra rodește.

Podul sosi.

Proptindu-și picioarele vâjnoase în dușumeaua podului, doi cazaci sdraveni, stacojii la față, îl izbiră cu troznet de mal, se clătinară, aruncară parâma, și uitându-se unul la altul, răsuflară din greu.

— Cald? rânji noul venit, ducând calul pe pod și atingându-și căciula cu mâna.

— Ehei, răspunse unul din podari, vârându-și mâinile adânc în buzunarele șalvarilor și, apropiindu-se de haraba, se uită înlăuntru și strâmbă din nas, adulmecând adânc cu nările.

Celălalt se așezase jos și se căznea să-și scoată o cizma.

Bunicul și Lionca pășiră pe pod și se rezemară de parapet uitându-se la cazaci.

— Hai, mergem! porunci stăpânul harabalei.

— Nu duci nimic de băut? îl întrebă cel care cercetase harabaua.

Tovarășul lui izbutise să-și scoată cizma și închizând un ochi, privea în carâmb.

— Nimic. De ce? Oare în Cuban nu-i apă de ajuns?

— Apă!... Nu vorbesc despre apă.

— Ci despre rachiu? Nu duc rachiu.

— Cum de nu duci? căzu desamăgit pe gânduri cel care întrebuse, cu privirea înfiptă în dușumeaua podului.

— Hai-hai, mergem!

Cazacul scuipă în palme și apucă parâma. Drumețul se grăbi să-l ajute.

— Dar tu moșule, de ce nu ajuți? — se adresă lui Arhip luntrașul care se îndeletnicea cu cizma.

— Nu-i de mine, dragul meu, îngăimă unchiașul pe un tot plângăreț.

— Și nici nu s'arată nevoie să-i ajuți. Dovedesc ei singuri!

Ținând parcă să-l încredințeze pe unchiaș de temeinicia spuselor sale, luntrașul de-al doilea se lăsă greoi în genunchi și se tolăni pe puntea podului.

Tovarășul lui îl bodogăni de mântuială și, neprimind nici un răspuns, tropăi vartos din picioare, proptindu-se în punte.

Purtat de șuvoiul apei, care izbea cu șuiet surd în laturi, podul tremura și se legăna, înaintând încet.

Privind curgerea apei, Lionca se simțea cuprins de o dulce amețeală, și ochii lui obosiți de goana săltată a valurilor se închideau într-o toropeală de somn. Șoapta înăbușită a moșului, scârțâitul paramei și clipocitul valu-

rilor îl legănau ; vroia tocmai să se întindă pe punte doborât de o oboseală moleșitoare, când deodată o sgâlțâitură puternică îl prăvăli jos.

Deschise larg ochii și se holbă buimac în jur.

Cazacii râdeau de dânsul, legând podul de un butuc ars de pe mal.

— Dornii din picioare ? Prăpădit mai ești ! Urcă-te în haraba, te duc până'n staniță. Sue-te și tu, moșule !

Mulțimind cazacului cu o voce dinadins fonfăită, moșul se cățără oftând în haraba, Lionca sări și el și plecară într'un nor de pulbere neagră și mărunță, care-l făcea pe moș să se înnăbușe tușind.

Cazacul îngână un cântec. Cânta cu sunete ciudate, întrerupând notele la mijloc și isprăvindule cu fluierături. Se părea că deapănă sunetele ca un fir dintr'un ghem și când dă de un nod, îl rupe.

Roțile scârțâiau jalnic, praful se învolbura ; moșul își bălăbănca capul, tușind necurmat, iar Lionca se gândea că vor ajunge acuș în sat și că va trebui să cânte cu glas fonfăit sub ferestrele caselor ; doamne Isuse Hristoase !... Băieții din sat se vor lega din nou de dânsul, iar femeile îl vor săcăi cu întrebări despre Rusia. Nici nu-i vine atunci să se uite la bunicul care tușește tot mai des și se gârbovește tot mai tare, ceea ce poate nici lui nu-i este la îndemână și-l doare ; pentru a vorbi apoi cu un glas nemaipomenit de tânguitor, sughițând de plâns și povestind lucruri care nu se întâmplaseră niciodată și nicăeri... Spune că în Rusia oamenii mor pe uliță și zac unde au căzut, căci nu-i cine să-i ridice, fiind toți sfârșiți de foame.. Nimic din toate acestea nu le văzuseră ei nicăeri. Însă toate erau de trebuință pentruca oamenii să se îndure a da mai mult. Dar ce să faci aici cu pomana lor ? Acasă s'ar putea vinde oricând cu patruzeci, poate chiar cincizeci de copeici pudul, aici însă nu cumpără nimeni. Pe urmă, în stepă ești nevoit să arunci din traistă prisosul acestor bucate, uneori cât se poate de bune.

— Vă duceți să cerșiți ? întrebă cazacul, privind peste umăr la cele două trupuri chircite.

— Taman așa, prea cinstite ! îi răspunse suspinând moș Arhip.

— Scoală-te, moșule, să-ți arăt unde stau. Veniți la mine, la noapte.

Unchiașul încercă să se ridice, dar căzu, lovindu-se de marginea harabalei și gemu surd.

— Ei, bătrânețe !.. — mormăi cazacul a compătimire. — Ei, tot una, nu te mai uita ; când va fi timpul de mas pe noapte, întreabă de Ciornâi. Andrei Ciornâi, eu sunt acela. Și acum, dați-vă jos. Cu bine !

Bunicul și nepotul se pomeniră în fața unui pâlț de plop. Dincolo de trunchiurile lor se zăreau acoperișuri, garduri, pretutindeni, la dreapta și la stânga se înălțau spre cer alte pâlcuri de copaci. Frunzișul lor verde, era căptușit cu praf cenușiu, iar scoarța trunchiurilor groase și drepte se scorojise de arșiță.

Drept în fața cerșetorilor, între două garduri, se întindea o ulicioară ; porniră într'acolo cu mersul acela legănat al oamenilor care au umblat mult pe jos.

— Cum să mergem, Lionca, împreună sau fiecare pe socoteala lui ? întrebă bunicul și, fără să aștepte răspunsul, adăugă : — Mai bine împreună, grozav de puțin capeți. Nu știi să ceri..

— La ce ne trebuie mai mult ? Și așa nu mâncăm tot... — răspunse Lionca posomorît, privind în jur.

— Cum? Chisnovatic mai ești!... Și dacă nimerim peste un om care să cumpere? Iată pentru ce!... Ne va da bani. Iar bani sunt mare lucru cu bani nu vei pieri, dacă mor eu.

Zâmbind blând, moșul mângâia căpșorul nepotului.

— Știi tu cât am strâns de când umblăm? Ia, zi?

— Cât? întrebă cu nepăsare Lionca.

— Unsprezece și jumătate!... Vezi?

Dar lui Lionca nu-i făcu vreo impresie nici suma, nici tonul triumfător al bunicului.

— Ei, piciule, piciule! — suspină moșul. — Atunci, mergem separat, ce zici?

— Separat..

— Hai.. Să vii pe urmă la biserică.

— Bine.

Bunicul coti pe ulicioara din stânga, iar Lionca porni mai departe. După ce făcu vreo zece pași, auzi glasul hodorogit strigând: „Oameni buni și milostivi!...” Acest strigăt amintea sunetul unui țambal peste care o mână ar trece, dela coarda cea mai groasă până la cea mai subțire. Lionca tresări și grăbi pasul.

Intotdeauna când auzea milogelile bunicului, îl încerca un sentiment neplăcut și se întrista, iar când bătrânul era alungat, se speria chiar, așteptându-se să-l vadă că începe de îndată să se vaicăre.

La auzul lui ajungeau tot mai slab învăluirile tremurate și tânguitoare din glasul bunicului, care pluteau peste staniță în văzduhul toropit și încins. Era atâta liniște în jurul lui, parcă s'ar fi lăsat noaptea. Lionca se apropie de un zaplaz și se așeză la umbra unor crengi de vișin, care se întindeau până în uliță. Zumzetul unei albine se auzea undeva, aproape, sonor.

Lepădând traista depe umăr, Lionca își așternu capul deasupra și, după ce rămase un timp uitându-se la cer prin ochiurile din frunziș, adormi adânc, ferit de privirile trecătorilor, în buruienile înalte, la umbra gardului...

Abia într'un târziu l-au trezit niște sunete ciudate, care tremurau în aerul racorit de boarea înserării. Cineva plângea nu departe de dânsul. Plânsul era copilăresc, vehement, neogoit. Suspinele se pierdeau pe o notă subțire, minoră, și izbucneau deodată din nou cu putere sporită și curgeau, tot mai aproape de el. Înălță capul și se uită peste vârful buruienilor spre uliță.

Pe drum venea o fetiță de vreo șapte ani, în străițe curate, cu fața roșie și umflată de lacrimile pe care le ștergea mereu cu poala fustei albe. Mergea încet, târșindu-și picioarele goale, ridicând un nor des de pulbere și s'ar fi zis că nu știa de ce și unde merge. Avea ochi mari și negri, îndurerați, triști și umezi; urechile trandafirii, mici și fine, se șteau șăgalnic printre şuvițele părului castaniu ciufulit, care îi cădea pe frunte, pe obraji și pe umeri.

Lui Lionca i se păru foarte hazlie, cu toate lacrimile ei, — hazlie și veselă... Și, fără îndoială, poznașă!

— Dece plângi? o întrebă, ridicându-s-e în picioare când fata ajunse în dreptul lui.

Copila tresări și se opri, încetând să mai plângă, dar încă suspinând încetișor. Apoi, după ce-l privi câteva clipe, buzele îi tresăriră din

nou, fața i se sbârci, pieptul i se înalță și, izbucnind într'acelaș plâns sgomotos, porni mai departe.

Lionca simți cum se strânge ceva în el și porni repede după dânsa.

— Nu mai plânge. Doar ești fată în toată legea, mai mare rușinea! Începu el înainte de a o fi ajuns, iar atunci când fu alături de ea, o privi în față și întrebă din nou: — Dece bocești, mîi fată?

— Da-a!... îngână fetița. Dacă tu... se așază deodată în praful drumului, își acoperi obraji cu mâinile și scânci cu desnădejde.

— Haide! făcu Lionca un gest disprețuitor. Muiere! Muiere și atât. Ptiu!

Dar aceasta nu-i ajuta cu nimic, nici ei nici lui. Uitându-se cum printre degetele subțiri și trandalirii ale fetei se prelingeau lacrimile una după alta, pe Lionca îl podidi mîhnirea și simți că-i vine și lui să plângă. Se plecă spre dânsa și, ridicând încetișor mîna, îi atinse părul; înfricoșat însă de îndrăzneala lui, o retrase îndată. Fata o ținea înaintea cu plînsul și nu scotea o vorbă.

— Auzi!... începu Lionca după un timp de tăcere, împins de nevoia poruncitoare să-i vie în ajutor. Dece plîngi? Te-au bătut, cumva?... O să-ți treacă! Sau poate e altceva? Spune-mi fetișo, hai?

Fără să-și desprindă mîinile depe obraji, copila clătină cu obidă capul și, însăfârșit, răspunse încet printre suspine, strângând din umeri:

— Am pierdut... basmaua!... Taica a adus-o dela târg... albastră, cu floricele, iar eu am pus-o și am pierdut-o. Începu să plângă din nou mai tare și mai amarnic, sughițând și îngânând cu voce tânguitoare un fel de nemaipomenit o-o-o...

Lionca nu se simțea în stare s'o ajute cu nimic și dându-se, copleșit de stînjnire, la o parte, privi mohorît și îngândurat cum se întuneca cerul. Era mîhnit și tare-i era milă de fetiță.

— Nu mai plânge!... poate că se găsește... șopti el blînd, dar băgînd de seamă că fetița nici nu-i aude vorbele de mîngăiere, se depărtă și mai mult de dânsa, gîndindu-se cît de strașnic o va muștrului fără doar și poate taică-su pentru că pierduse basmaua. Își închipui de îndată cum acest tată, un cazac negru și mătăhălos, o ia la bătaie și cum dânsa, scaldată în lacrimi și tremurînd de spaimă și de durere, se târăște la picioarele lui...

Se ridică și porni să plece, dar abia făcu cinci pași și se întoarse iarăși brusc, se opri în fața ei și, lipit de gard, se sili să-și amintească măcar câteva cuvinte bune și blînde...

— Ai face bine să pleci din drum, fetișo! Și încetează odată cu plînsul! Du-te acasă și spune tot, cum a fost. Am pierdut-o, spune... Ce, mare lucru?...

Începu să vorbească cu glas scăzut și înduioșat, iar, sfîrșind cu o exclamație de revoltă, se bucură văzînd că fetița se ridică de jos.

— Așa-i bine! — continuă el zîmbind insuflețit. — Du-te acum. Merg cu tine, vrei? Merg și povestesc tot. Îți iau apărarea, nu te teme!

Lionca îndreptă semeț umerii, privind în jurul lui.

— Nu trebuie... șopti fata, scuturându-și încet colbul depe rochiță și rîndu suspinînd.

— Nu, zău, viu și eu! declară Lionca din toată inima, trăgându-și șapca pe ureche.

Stătea acum în fața ei, cu picioarele larg rășchirate, ceea ce făcea ca zdrențele cu care era îmbrăcat să se sbârlească voinicește. Bătea hotărît cu băta în pământ și o privea stăruitor, iar ochii lui mari și triști erau luminați de o îndârjire mândră și cutezătoare.

Fetița se uită pieziș la dânsul, ștergându-și lacrimile de pe obrăjior și, oftând, repetă apoi încă odată:

— Nu trebuie, nu veni!... Mămicăi nu-i plac cerșetorii.

După care plecă de lângă dânsul, privind de două ori înapoi.

Lionca se pomeni parcă mai singur. Pe nesimțite, cu mișcări lăncede, își schimbă atitudinea hotărîtă și provocatoare, se gârbovi iarăși, se potoli, și, luându-și pe umăr traista, care până atunci îi atârnase de braț, strigă în urma fetei ce se apropia de cotitura uliței:

— Cu bine!

Copila întoarse capul spre dânsul, fără a se opri din mers, și dispăru.

Se însera și în văzduh apăsa acea zăpușeală deosebit de grea, care prevestește furtună. Soarele cobora spre asfințit și vârfurile plopilor se învâpăiau de o roșeață ușoară. În umbrele serii, care le învăluiseră crengile, înalți și nemîșcați cum erau, păreau și mai stufoși și mai înalți... Deasupra lor cerul se întuneca și el, se catifela și pogora parcă tot mai jos spre pământ. Undeva, departe, niște oameni vorbeau, iar undeva și mai departe, dar spre cealaltă zare, — alții cântau. Aceste sunuri domoale și totuși geroase, păreau și ele năclăite de zăpușeală.

Lionca se simți și mai răpus de urît și chiar întrucâtva cuprins de-o neliniște. Vroi să se afle lângă bunic, privi în jurul lui și porni grăbit, înainte, dealungul ulicioarei. N'avea poftă să cerșească. Mergea și simțea că inima îi bate repede, repede în piept și că-i era cumplit de lehamite și să meargă și să se gândească... Fetița nu-i ieșea din minte, mereu se gândea: oare ce-o fi cu dânsa acum? Dacă-i dintr'o casă de chiaburi, o vor bate cu siguranță; toți bogătașii sunt sgârșiți; dar dacă-i săracă, poate că n'au s'o bată... În casele sărăcimii, copiii sunt mai dragi, fiindcă dela dânsii se așteaptă un ajutor la muncă. Unul după altul, gândurile se perindau încărcate de plictis în mintea lui, și cu fiecă clipă mahnirea adâncă și chinuită, care însoțea ca o umbră aceste gânduri, devenea tot mai apăsătoare, îl cuprindea tot mai desnădăjduit.

Până și umbrele serii se lăsau mai înnăbușitoare, mai nepătrunse. În drumul lui, Lionca întâlnea cazaci și femei care treceau pe lângă el fără să-l bage în seamă, deprinși cum erau cu năvala flămânzilor din Rusia. Privirea lui stinsă luneca și ea alene peste trupurile lor spătoase și bine hrănite; își urma întins drumul spre biserică, având călăuză crucea care strălucea printre pomii din față.

În întâmpinarea lui venea larma unei turme înapoiindu-se dela păscut. Iată și biserica, scundă și lată, cu cinci turlă vopsite în culoare albastră, împresurate de ploi. Vârfurile lor crescuseră mai sus decât crucile bisericii scăldate de razele asfințitului și lucind prin verdeață ca aurul roșcat.

Iată și bunicul care se apropie de biserică, gârbovit sub povara traistei, și privește în jurul lui cu mâna streășină la ochi.

În urma unchiașului venea un cazac cu mersul greu și legănat, purtând o șapcă trasă pe frunte și un băț în mână.

— Ți-e goală traista, hai? întrebă bunicul, apropiindu-se de nepotul, care se opri așteptându-l lângă ograda bisericii. — Ia'n te uită cât a

strâns moșneagul!... gemu el scoțând de pe umăr sacul de pânză umflăt să crape și punându-l jos. Uf!... bine se mai dă pomană pe aici! Strașnic de bine!... Dar tu, dece ești bosumflăt?

— Mă doare capul... zise Lionca încet, așezându-se pe pământ alături de bunic.

— Da?... Ai obosit... Te-ai izmenit!... Mergem îndată să găsim adăpost pe noapte. Cum îl cheamă pe cazacul acela?

— Andrei Ciornâi.

— Așa să și întrebăm: unde stă Andrei Ciornâi? Iată că vine un om spre noi... Da... Bun popor, sătul! Și toți mănâncă pâine de grâu. Să trăești, om bun!

Cazacul se apropie strâns de dânșii și rosti rar, răspunzând la salutul unchiașului:

— Să trăiți și voi!

Apoi, crăcănându-și picioarele și ținându pe cerșetori cu ochii lui tuari, care nu exprimau nimic, se scărpină în tăcere.

Lionca îl privea iscoditor, moșul sclipea a întrebare din ochii bătrâni, cazacul tăcea mereu și, însfârșit, scoțând pe jumătate limba, încercă să prindă cu ea vârful mustății. Isprăvind cu bine această operație, trase mustața în gură, o morfoli, o împinse iar cu limba afară și, rupând în fine tăcerea care se lăfise apăsătoare, spuse alene:

— Hai, mergem la casa sfatului!

— Dece? tresări moșul.

Ceva zvâcni în pieptul lui Lionca.

— Așa trebuie... E ordin. Haide!

Le întoarse spatele și porni să plece, dar uitându-se înapoi și văzând că nici unul nu se urnise din loc, strigă din nou, de data asta răstit:

— Ce mai așteptați?!...

Atunci bunicul și Lionca au pornit pe dată în urma lui.

Lionca îl privea stăruitor pe unchiaș, și, zărind cum îi tremură buzele și capul își vâra repede mâna în sân, trăgând cu ochii îngrijorați în jurul său, înțelese că bunicul făcuse iarăși vreo ispravă, ca atunci la Tamani. Iar amintindu-și acea întâmplare dela Tamani, îl cuprinse groaza. Bunicul ciordise dintr'o curte niște rufe și fusese prins cu ele.

Oamenii au râs, l-au înjurat, l-au mai și bătut, pe urmă l-au alungat noaptea din staniță. Amândoi și-au petrecut noaptea undeva pe malul trecătorii, pe nisip, și marea vuisse năpraznic tot timpul. Nisipul plescăia, purtat de valurile care se rostogoleau deasupra... Toată noaptea, bătrânul gemuse și se rugase în șoaptă lui Dumnezeu, mărturisind că-i hoț și cerându-și iertare.

— Lionca...

Primind un ghiont în coastă, Lionca tresări și se uită la bunic. Chipul unchiașului se trăsese, se făcuse mai uscat, mai cenușiu și era scuturat de tremur.

Cazacul mergea la vreo cinci pași înaintea lor, își fuma luleaua, reteza cu bățul capetele ciulinilor și nu întorcea capul spre dânșii.

— Haide, ia!... aruncă în buruieni... dar bagă de seamă unde arunci... ca să luăm mai târziu... șopti moșul abia auzit și, lipindu-se strâns de nepot, fără a se opri din mers, îi vâri în mână o cârpă făcută ghem.

Lionca se dădu la o parte tresărind de spaima care-i înghețase toată ființa, apoi se apropie de gardul unde se înălțau tufe crescute de buruieni. Cu ochii încordați la spinarea lată a cazacului, întinse mâna și azvârli cârpa în buruieni, urmărind-o cu privirea numai o clipă.

Căzând, cârpa se deslăcu și în ochii lui Lionca fu o basma albastră cu floricele, din care îndată se ivi chipul fetei sguđuite de plâns. I se înfățișa ca îndeaevea, suprimând ființa cazacului, a bunicului, și totul din jurul lui... Plânsul fetei răsună din nou deslușit în urechile lui Lionca, și i se păru că înaintea sa cad la pământ stropi limpezi de lacrimi...

În starea aceasta aproape bolnavă, ajunse în urma bunicului la casa sfatului. Auzea un vuiet surd, pe care nu putea și nu voia să-l deslușească, vedea ca prin ceață cum traista bunicului era golită pe o masă mare. Rostogolindu-se din ea, merindele pomenilor se loveau de tabla mesei cu duduie înăbușit. Sumedenie de capete cu căciuli înalte se plecau deasupra lor, capetele și căciulile erau posomorite și întunecate și, prin ceața care le învăluia, se legănau cumplit de amenințătoare... Apoi, deodată, mormăind ceva răgușit, bunicul se răsuci ca o sfârlează în mâinile celor doi flăcăi voinici, care-l țineau.

— Degeaba, creștini pravoslavnici!... Nu sunt vinovaț, martor mi-e domnu! strigă bunicul cu glas ascuțit.

Lionca izbucni în plâns și căzu pe dușumea.

Atunci s'au apropiat și de dânsul. L-au ridicat, l-au așezat pe bancă și au scotocit toate sdrențele ce-i acopereau trupușorul.

— Minte Danilovna, muierea dracului! bubui cineva, izbînd parcă cu vocea-i groasă și scrișnită urechile lui Lionca.

— Poate că au ascuns-o undeva! îi răspunse altcineva, strigând și mai tare.

Lionca simțea că sunetele acestea îl loveau în cap și îl cuprinse o frică atît de mare, încât își pierdu cunoștința, afundându-se parcă într-o prăpastie neagră și fără fund, care se căscase să-l înghită.

Cînd își veni în fire, capul îi odihnea pe genunchii bunicului: asupra lui se plecase chipul unchiașului, mai jalnic și mai sbîrcit ca oricînd, iar din ochii ce clipeau speriați, picurau pe fruntea lui Lionca lacrimi mici și tulburi, care-l gîdileau rostogolindu-se depe obraji pe gât...

— Ți-ai venit în fire, dragul moșului?!... Să plecăm de aici. Să mergem, ne-au dat drumul, afurisiții!

Lionca se ridică, simțind că în capul lui a fost turnat ceva de plumb și că e gata să-i cadă de pe umeri... Își strînsese tîmplele în palme și-și legăna capul dintr-o parte într'alta, gemînd încetîșor.

— Te doare căpșorul? Copilul meu drag!... Ne-au cañonit rău de tot... Fiare! A dispărut, cică, un pumnal, ca să vezi, și o fetișcană cică a pierdut o basma, și iaca pentru ce-au tăbărit asupra noastră!... Of, doamne!... pentru ce mă pedepsești?

Vocea scîrțîitoare a moșului păru să-l sgărie pe Lionca, simțea că ațîță în el săgetările unei scînteii, care-l sileau să se depărteze de bunic. Se dădu la o parte și se uită de jur împrejur.

Se aflau la ieșirea din sat, la umbra deasă a unui plop negru, noduros. Se înnoptase, luna răsărise și lumina ei lăptos-argintie scălda întinderea netedă a stepei, făcînd-o parcă mai strîmtă decît fusese ziua, mai

strămtă și mai pustie, mai tristă. De departe, din stepa contopită cu cerul, se ridicau nori și se împânzeau încet deasupra întinderilor, acoperind luna și aruncând pe pământ umbre întunecate. Umbrele se așterneau prelins pe pământ, se târau agale ca duse de gânduri și se mistuiau deodată, intrând parcă în pământ prin crăpăturile despicate de razele arzătoare ale soarelui. Din staniță străbăteau glasuri și ici colo se aprindeau luminițe, care sclipeau asemeni stelelor aurii.

— Să mergem, dragul meu! Trebuie să plecăm, rosti bunicul.

— Mai stăm!... murmură Lionca încet.

Ii plăcea stepa. Pribegind ziua dealungul stepei, îi plăcea să privească înainte, acolo unde bolta cerului se sprijinea pe pieptul ei lat... Acolo își închipuia el orașe mari și minunate, cu oameni buni cum încă nu mai văzuse, cărora nu va fi nevoie să le ceară pâine, fiindcă vor da-o și fără să ceară. Și când stepa, desfășurându-se tot mai larg în fața ochilor săi, făsa deodată să se ivească o staniță parcă de mult cunoscută, ale cărei sălașuri și oameni semănau aidoma cu toate cele pe care le mai văzuse, se simțea trist și desamăgit de înșelăciunea aceasta.

Privea și acum îngândurat spre zarea de unde se ridicau încet norii. Ii apăreau ca fumul a mii de furnale ale orașului, pe care dorea atât să-l vadă... Tusea seacă a bunicului le-a risipit toate.

Lionca întoarse ochii și privi țintă fața udă de lacrimi a moșului, care înghițea lacom aerul.

Luminat de lună și brăzdat de umbrele ciudate ce cădeau de sub zdrențele șepcii, din sprâncene și din barbă, chipul acesta, cu gura mișcându-se convulsiv și cu ochii larg deschiși, luminați de un fel de tainică încântare, era și înfricoșător și jalnic și trezea în Lionca acel sentiment nou, care-l silea să se depărteze cât mai mult de bunic.

— Bine! Mai stăm, mai stăm!... mormăi unchiașul, zâmbind stupid și scotocindu-se în sân.

Lionca întoarse capul și începu să privească din nou zarea.

— Lionca!... Ia uită-te colea!... sughiță deodată moșul plin de încântare, deși svârcolit de tusea care-l sugruma, și întinse nepotului ceva lung și lucios. E tot în argint! argint curat!... face măcar o jumătate de sutar!...

Măinile și buzele îi tremurau într'un amestec de lăcomie și de durere, iar toată fața i se schimonosise.

Lionca tresări și-i împinse mâna.

— Ascunde repede!... ah, bunicule, ascunde!... șopti el rugător, privind rotit împrejur.

— Dece, prostituțule? ți-e frică, dragul moșului?... Mă uitam pe fereastră în casă, îl văd cum atărnă... hâști! îl înhăț și-l bag sub pulpană... iar pe urmă l-am ascuns în tufiș. Când am plecat din staniță, mă facă scap jos șapca, mă apțec și-l iau... Toți sunt niște nătărăi!... Am luat și basmaua, — uite-o!...

Cu mâinile tremurânde, scoase basmaua de sub sdrențele sale și o flutură în fața lui Lionca.

O perdea de ceață se sfâșie înaintea ochilor acestuia și-i lăsă limpede văzului următoarea priveliște: el și bunicul merg cât pot mai repede pe ulița staniței, ocolind privirile celor pe care-i întâlnesc, merg speriați,

și lui Lionca i se pare că oricine poștește e în drept să-i bată pe amândoi, să-i scuie, să-i batjocorească... Tot ce se află în jurul lui — gardurile, casele, copacii — se mișcă într-o ceață stranie ca legănat de vânt... și aude larma unor voci aspre, dușmănoase. Calea aceasta e nesfârșit de lungă și grea, iar ieșirea din staniță în câmp nu se zărește prin vălmășagul caselor care se clatină, când apropiindu-se de ei și vrând parcă să-i strivească, când depărtându-se undeva, hohotindu-le în obraz cu gurile căscate și întunecate ale ferestrelor... Deodată, dintr-o fereastră răsună limpede: „Hoților! Hoților! Hoților, hoțomanule!...”

Lionca strecoară pe furiș o privire într'acea parte și zărește la fereastră fetița pe care o întâlnise mai adineauri plângând și pe care vroise ei s'o apere... Fetița îi surprinde privirea și îi arată limba, iar ochisorii ei lucesc cu răutate și-l împung pe Lionca, ascuțiți ca niște ace.

Această imagine răsări în mintea băiatului și dispăru numaidecât, lăsând în urma ei un zâmbet neîndurat, pe care nepotul îl aruncă bunicului în față.

Moșul tot mai îndruga ceva, întrerupt de tuse, dădea mereu din mâini, își bălăbănea capul și-și ștergea broboanele mari de sudoare depe sbârciturile obrazului.

Un nor greu, zdrențuit și lăptos, ascunse luna, și Lionca aproape că nu mai vedea chipul bunicului...

Închipuirea lui așeză însă alături de unchiuș pe fetița înlăcrimată, evocă imaginea ei și-l îndemnă să-i măsoare în gând pe amândoi. Alături de copila obidită din pricina lui, înlăcrimată, dar sănătoasă, fragedă, frumoasă, moșul neputincios, scârțâitor, lacom și zdrențuit, îi apăru de prisos pe lume, și aproape tot atât de rău și de păcătos ca moș Cașcei din basme. Cum de-i cu puțință una ca asta? Pentruce obidise copila? Nu-i era doar nici rudă...

Iar bunicul scârțâia înainte:

— De-ași strânge o sută de ruble!... Ași muri atunci liniștit...

— Chiar că!... izbucni deodată ceva în pieptul lui Lionca. Mai bine taci! Ai muri, ai muri!... Dar, iată că tot nu mori!... Furi!... strigă Lionca și, tremurând din tot trupul, sări în picioare. Hoț bătrân!... U-u! Strângând pumnul mititel, îl scutură sub nasul bunicului amuțit, și recăzu iarăși mototol la pământ, continuând printre dinți: — Ai furat dela un copil... Vai, ce frumos!... Bătrân, dar tot acolo tragi... Nu va fi iertare pentru tine pe lumea cealaltă!...

Întreaga stepă se răscoli deodată învăpăiată de o lumină albastră, orbitoare, și se lărgi... Bezna care o învăluia, tresăltă și dispăru pentru o clipă... Tunetul izbucni și se rostogoli bubuind dealungul stepei; cutremurând pământul și cerul unde sbură acum în iureș o grămadă compactă de nori negri, cari înghițiseră luna.

Se făcu întuneric Undeva departe, tăcut dar amenințător, scânteia un fulger, și după o clipă tunetul bubui slab... Apoi se așternu o liniște, care părea că nu va mai avea sfârșit.

Lionca își făcu semnul crucii. Moșul ședea nemișcat și mut, parcă crescuse laolaltă cu trunchiul copacului de care se rezemase cu spatele.

— Bunicule!... șopti Lionca, chinuit de spaimă în așteptarea unei alte răbufneli de tunet. Mergem în staniță!

Cerul se cutremură din nou și, învăpăindu-se iarăși de flacăra albastră, aruncă spre pământ o bubuitură puternică și metalică. S'ar li zis că mii de foi de tablă se rostogoleau pe pământ, lovindu-se una de alta...

— Bunicule!... strigă Lionca.

Strigătul lui, înăbușit de ecoul tunetului, sună ca un dangăt de clopot mic și dogit.

— Ce?... ți-e frică?... rosti moșul cu glas răgușit și fără să se miște.

Începură să cadă stropi mari de ploaie și foșnetul lor sună atât de tainic, parcă prevestind ceva. În depărtare se contopise într'un vuiet larg și uniform, asemenea cu frecatul unei perii uriașe de pământul uscat, — dar aici, lângă bunic și nepot, fiecare strop căzând pe pământ suna scurt și sacadat și murea fără ecou. Bubuiturile de tunet se apropiau mereu, și cerul se învălvora tot mai des.

— Nu merg în staniță! Las' să mă înnece aici ploaia... câine bătrân și hoț ce sunt... să mă omoare trăsnetul!... spunea moșul, înăbușindu-se. Nu merg! Du-te singur... Iat'o, stanița!.. Du-te!... Nu vreau să stai aici... pleacă! Du-te, du-te!... Du-te!...

Moșul striga acum surd și răgușit.

— Bunicule!... Iartă-mă!... se rugă Lionca, apropiindu-se de el.

— Nu merg... Nu te iert... Șapte ani te-am dădăcit!... Totul era pentru tine... și nici n'am trăit... decât pentru tine. Parcă mie-mi trebuie ceva?... Doar sunt pe moarte.. Mor... iar tu spui — hoț... Pentru ce hoț? pentru tine... totul e pentru tine... Uite, ia!... ia tot!... Pentru viața ta... pentru toată... am strâns... am și furat... Dumnezeu vede tot... El știe... că am furat... Mă va pedepsi. O-o, nu mă va milui, câine bătrân ce sunt... pentru hoție. M'a și pedepsit... Doamne! m'ai pedepsit!... nu m'ai pedepsit?... Cu mâna copilului m'ai omorât! Așa-i, doamne!.. E drept!... Drept ești, dumnezeule! Trimite după sufletul meu... O-of!...

Vocea moșneagului se urcă până la un țipăt strident, care băgă groaza în inima lui Lionca.

Cutremurând stepa și cerul, bubuiturile tunetului vuiiau acum atât de tare și de zorit, parcă fiecare din ele ar fi vrut să-i spună pământului ceva de neapărata lui trebuință, și toate, luându-se la întrecere, urlau aproape fără întrerupere. Cerul sfâșiat de fulgere tremura, tremura și stepa, când aprinzându-se toată de focul albastru, când afundându-se în bezna rece, grea și strâmtă, care o îngusta în chip straniu. Uneori fulgerele luminau zarea. Și părea că zarea aceea fuge alungată de larmă și urlete...

Ploaia cădea și stropii lucind ca oțelul în sclipirea fulgerelor, ascunseră luminițele staniței, care clipeau prietenos până atunci.

Lionca încremeni de groază, de frig, și de-un amar simțământ de vină, stârnit de strigătele bunicului. Privea drept înainte cu ochii larg deschiși, temându-se să clipească, chiar și atunci când stropii de apă nime-reau în ei, prelingându-se de pe capul ud de ploaie, și asculta vocea bunicului, care se pierdea în tălăzuirea de vuiete năpraznice.

Lionca simțea că moșul stă nemișcat, dar i se părea că el se pregătea să piară, să plece undeva și să-l lase aici singur. Fără să-și dea seama, se apropie câte puțin de bunic și, când îl atinse cu cotul, tresări, așteptându-se la ceva înfiorător...

Sfâșiind cerul, fulgerul îi lumină pe amândoi, unul lângă altul, mici, chirciți, udați de șiroaiele apei, care cădeau de pe crengile copacului.

Moșul clătina mâna în aer și mereu mormăia ceva, istovit și su-grumat.

Uitându-se la chipul lui, Lionca scoase un țipăt de spaimă...

În strălucirea albastră a fulgerului, părea mort, iar în ochii lui turburi care mereu se roteau, dospea nebunia.

— Bunicule!... Mergem!... țipă Lionca ascuțit, vârându-și capul în genunchii bătrânului.

Moșul se plecă peste el, îl cuprinse cu brațele-i subțiri și osoase, strângându-l desnădăjduit la piept, și începu deodată să urle tare și stră-pungător ca un lup prins în capcană.

Scos aproape din minți de urletul acesta, Lionca se smulse din brațele unchiașului, sări în picioare și se repezi înainte ca o săgeată, cu ochii larg deschiși, orbit de fulgere, căzând, ridicându-se și afundându-se tot mai adânc în bezna care, când se risipea la sclipirea albastră a fulgerului, când învăluia din nou, strâns, băiatul înnebunit de groază.

Iar ploaia, tălăzuind mereu, vuia atât de rece, de monoton și atât de trist! Părea că în stepă nu mai fusese niciodată nimic, în afară de răpăitul picurilor, de sclipirea fulgerelor și de bubuitul sinistru al tunetului.

A doua zi, dimineață, ieșind la marginea satului, băieții din staniță se înapoiară de îndată și băgară toată lumea în frământare, povestind că au văzut sub plopul negru pe cerșetorul de ieri și că fusese, pe semne, înjun-ghiat, întrucât lângă dânsul se afla aruncat un pumnal.

Când cazacii mai bătrâni se înfățișară să vadă cum stau lucrurile, se dovedi că nu era tocmai așa. Bătrânul mai trăia. La apropierea oame-nilor, încercă să se ridice, dar nu izbuti. Limba i se paralizase, ochii lui înlăcrimați întrebau ceva pe toți cei din jurul lui și tot căutau prin mulțime, dar nu găseau nimic și nu primeau nici un răspuns.

Către seară, muri și fu îngropat pe locul unde se afla, sub plopul negru, toți fiind de părere că nu se cuvine înmormântat la cimitir: în primul rând, era străin, în al doilea rând, era hoț, în al treilea rând, murise fără să se fi pocăit. În noroi, alături de el, găsiră pumnalul și basmaua.

Iar peste două sau trei zile l-au găsit și pe Lionca.

Deasupra unei râpe de stepă, nu departe de staniță, începușeră să se rotească stoluri de ciori, și când oamenii s'au dus acolo să vadă, găsiră băiatul care zăcea cu brațele desfăcute și cu fața în jos, în mălul cleios rămas pe fundul râpei după ploaie.

Oamenii hotărîră la început să-l înmormânteze la cimitir, pentru că era doar un copil, dar, răzgândindu-se, l-au așezat lângă hunic, sub acelaș plop negru. Au înălțat o movilă de pământ și au înfipt, la căpătâi, o cruce necioplită — de piatră.

CLIM SAMGHIN *)

Turoboiev îi spuse unde trebuia să se ducă duminică pe la ora opt dimineța, apoi plecă, trântind ușa după el, cu o nejustificată violență.

— E tulburat; consideră împușcătura asta ca o insultă, își spuse Samghin, pășind încet prin odaie. Dar nu se gândea la împușcătură, fiindcă nu credea în întâmplarea aceasta. Oprindu-se cu ochii ațintiți într'un colț, în minte îi răsări un tablou solemn: o zi cu soare și un cer albastru; în piață, în fața palatului de iarnă, o mulțime de muncitori îngenunchiați, iar pe balconul palatului alături, umăr la umăr, țarul, azuriu, și-un preot în odăjdii de aur; și, peste toată masa asta nemișcată și mută, plutind, cuvintele înțelepte de împăcare.

— Doar nu de mult au îngenunchiat înaintea lui, se gândea Samghin. Asta ar fi o lovitură de moarte pentru mișcarea revoluționară și începutul unor noi raporturi între țar și popor, poate chiar raporturile la care visau slavofilii...

Era tot mai convins, că se apropie un mare eveniment istoric, după care se va întrona ordinea, și că cei care delirează se vor însănătoși sau vor trebui să piară. Cu această convingere pășea Samghin duminică dimineța pe calea Nevski. Ziua aceea cam cenușie era liniștitor de obișnuită și nu prea rece, cu toate că suspina un vânt cam uscat și ninge rar și mărunț. Deși era devreme, pe stradă se strânseseră mulți oameni, dar parcă în ziua aceea mergeau fără niciun rost și împrăștiați mai mult ca oricând.

Erau mai ales oameni bine îmbrăcați și cei mai mulți se îndreptau spre amiralitate. Doar din străzile laterale, ieșeau în goană luând-o spre piața Znamenskaia grupe compuse numai din tineret, după cum se vedea, meșteșugari. Nu se prea zăreau trăsurile. Pe Samghin îl liniștea foarte mult absența totală din posturi a vardiștilor monumentali ca și faptul că în dimineța aceea, calea Nevski părea mai puțin sgomotoasă, mai modestă ca de obicei și tăiată parcă în masa caselor de piatră. Intrând în curtea unei case mohorâte, de piatră, Samghin dădu peste un grup de oameni, în mijlocul căruia se afla un om înalt cu pince-nez și cu barbișon franțuzesc care vorbea repede ca un dascăl și foarte alarmat:

*) Fragment din romanul *Viața lui Clim Samghin*, vol. II în pregătire la E. S. P. L. A.

— Este absolut precis: comandamentul trupelor a concentrat în oraș vreo patruzeci de batalioane de infanterie, douăsprezece sotnii de cazaci și zece escadroane...

— Ei, și ce înseamnă asta în comparație cu două sute de mii de oameni? îi replică un om scund, cu un fular alb la gât și cu o căciuliță ca un comănac.

— Zecile dumneavoastră de mii sunt dezarmate.

— Dar noi nici nu avem de gând să luptăm..

Doi discutau, iar ceilalți îl tot hârțuiau cu întrebări pe omul cu pince-nez:

— Și sunt precise informațiile dumneavoastră, Nicolai Petrovici?

— Absolut precise: se află trupe la toate barierele; podurile sunt păzite, n'au să dea drumul în oraș... Eu mă grăbesc, domnilor; trebuie să raportez...

Ceilalți ce țineau scai de el:

— Dar de ce nu-i nicăieri poliție? Și miniștrii, ce-au declarat delegaților presei?

Omul cu pince-nez se desprinsese de ceilalți și alergă înspre un colț al curții, iar unul cu barbă neagră, cu o blană grea, îi strigă din urmă:

— Păi asta-i provocare!

„Panică de oameni neștiutori”, își spuse Samghin.

Peste o clipă stătea în ușa unei săli mari de clasă, asurzit de răcnete și vociferări:

— Cum? V'am spus eu!

— Domnilor! Mai încet!

— E absolut precis...

— Ce partid sunteți? Ei, din ce partid faceți parte dumneavoastră?

— Ascultați.

— Mai încet...

Când își șterse ochelarii aburiți, Samghin văzu în sala de clasă, printre băncile în neorânduială, o mulțime de oameni, care stăteau unii în bănci sau urcați cu picioarele pe ele, alții pe prichiciul ferestrelor. Câteva zeci de voci strigau deodată, dar toate erau acoperite de discursul isteric al unui om cam chel, cu chip de maimuță.

— Noi trebuie să mergem înainte, striga el, cu un accent ciudat. Noi trebuie să mergem cu toții, nu ca martori, ci ca victime, sub gloanțe, sub baionete...

— Dar dați-mi voie! Cine vorbește de gloanțe?

— Asta o cere trecutul nostru, onoarea noastră...

Cel care striga era urcat pe o bancă și se bățâia disperat, căutând să-și mențină echilibrul; avea în picioare niște șoșoni enormi care se mișcau parcă singuri, și-i tot alunecau de pe bancă. Vorbea cu „r” și foarte strident. Mai jos, proptit cu burta în bancă și bătând cu pumnul în ea, stătea un om gras, care își ținea capul în așa fel, încât pe ceafa lui se formase o cută, ca un colac; și vocea lui vuia:

— Să crească numărul cadavrelor...

— Drumul nostru... e cu poporul...

— Am spus: popii nu i se poate da crezare!

— S'a stabilit deasemenea...

Pe omul cu barbișon franțuzesc nu-l asculta nimeni, dar el își ținea cu

o mână ochelarii iar cu cealaltă ridica până în dreptul ochilor un carnet de note din care citea:

— Din Pscov: două batalioane..

Băncile se mișcau, scârțâind, picioarele hârșâiu pe podele, cel cu șoșoni țipa isteric:

— Dacă nu știm să trăim, să știm să murim.

— Ah, lăsați!

— Domnilor, o clipă vă rog, strigă autoritar un bătrân cu o înfățișare cuviincioasă, cu părul lung, cu barba căruntă și cu nasul mare. Se făcu mai multă liniște și în tăcerea sălii răsunară clar două fraze:

— Predispoziția pentru dramă, e suficientă ca să creeze drama.

— La Paris, în anul treizeci *)...

Samghin vedea că majoritatea oamenilor stau tăcuți, în picioare sau jos, că se uită posomorîți sau cu tristețe la cei care strigă și că au toți fețele boțite, ca și cum ar fi suferit de multă vreme de insomnie. Discuțiile acestea îi strică lui Samghin buna dispoziție. Se întreba cu ciudă de ce oare îl trimisese Turoboiev aici. Bătrânul cu înfățișarea cuviincioasă spunea:

— Datoria noastră e să deschidem ochii și să depunem mărturie dreaptă despre tot ce vedem. Declarațiile... Dar ce s'a întâmpnat acolo? Declarațiile să le aduceți la biblioteca publică și la Societatea Economică-Liberă...

Din toate colțurile sălii se auziră strigăte.

— Ca țigani! la iarmaroc, zise Turoboiev destul de tare, în spatele lui Clim.

— E adevărat că nu e voie să se treacă pe la palat? întrebă Samghin, făcând un pas înapoi, și așezându-se alături de el.

— Se pare că așa e.

— Atunci... ce facem?

— O să vedem noi, răspunse Turoboiev, împingând oamenii cu brutalitate și fără să se scuze. Samghin se luă după el.

— Eu mă duc spre Viborg, zise Turoboiev când ieșiră în curte, mergi?

— Da, răspunse Samghin, dar peste câțiva pași, întrebă:

— Dar nu e mai bine pe Calea Nevski, spre palat?

Turoboiev nu răspunse. Mergea vijelios, aplecat înainte, cu mâinile vârte în buzunar și lăsând în urma lui colacii albastrii ai fumului de țigară. Paltonul lui subțire cu gulerul ridicat, fularul în pătrățele și ceva din figura lui îi dădeau înfățișarea unui apaș parizian, din aceia care dansează pe estradele restaurantelor.

„Martor”, își spuse Samghin, frământându-și mintea cum să scape de prietenul său.

Pe strada Serghievscăia trecea un birjar. Bătrâior și jerpeliț, stătea pe capră cocoșat, lăsând hăturile în voie și moțâind; calul, un cal de țară, lătos, încărunțit și el de chiciură, călca încet, cu capul plecat în jos.

— Stai! Cartierul Viborg, zise Turoboiev.

Fără să-și îndrepte ghebul, birjarul se uită pieziș la el.

— Nu merg.

— Dece?

— Păi, stau pe acolo.

*) 1830. (N. T.).

- Ei, și?
- Stau acolo.
- Și ce are a face?
- Nu merg.

Strângând din umeri, Turoboiev grăbi pasul, dar până să se hotărască Samghin să ia trăsura pentru el, birjarul întoarse calul și le propuse:

- Vă duc dincolo de pod, dacă vreți!

Plecară. Se făcuse mai rece. Vântul care bătea dinspre Neva gonea deasupra pământului zăpada care roia în văzduhul cenușiu ca niște fulgi de găină. Puținii oameni care mergeau înspre oraș, călcau alene și nehotărît.

— Au să meargă și femeile? îl întrebă Samghin pe Turoboiev. Birjarul răspunse cu o voce neplăcut de ascuțită și stridentă:

— Au să meargă. Toată lumea merge. Ce o să iasă din asta, boierilor? Că ceva trebuie să iasă, zise el, suspinând încet. Dacă toată massa muncitorilor declară că nu mai putem!

Vorbea peste umăr și Samghin nu-i vedea decât o jumătate a feții, cu un ochiu opac și umed, sub o sprânceană încărunită deasupra părului sur al bărbii.

— Nu mai putem boierilor, orice-ați zice! Ne-a coplesit nevoia. Eu am nepoți, patru, și băiatul mi-e bolnav, că s'a ofticat la fabrică. Părintele Agaton a înțeles, să-i dea domnul...

Tăcu tot atât de brusc, cum începuse să vorbească, ghemuindu-se iar pe capra lui. Când trecu podul, opri.

— Dați-vă jos, mai departe nu merg. Nu, nu-mi trebuie bani, dădu el din mâna în care avea o mănusă cu un singur deget, găurită. Asta nu-i zi de luat gologani. Dumneavoastră, boierilor, nu vă supărați! Fiu-meu s'a dus și el. Mă tem parcă, nu știu de ce...

— Ei, drăcie, mormăi Turoboiev, trăgându-și pe cap pălăria și uitându-se în depărtare unde se zărea de-a-curmezișul străzii, mergând înghesuit, poporul. Hai pe aici, zise el, îndreptându-se spre malul Nevei.

Când ieșiră la Nevsa ¹⁾ Samghin văzu nesfârșite șiruri negre de muncitori îndreptându-se pe amândouă malurile spre podul Sampsonievsc. Mergeau înghesuiți, fără grabă și fără sgomot. Aerul vibra de vuetul atât de cunoscut a sute de glasuri, și Samghin remarcă numaidecât, că vuetul acesta e mai armonic, mai blând, mai catifelat parcă, decât gălăgia cacofonică a mulțimii care se 'ndrepta spre monumentul bunicului țarului. Iar când pași pe pod și intră în învălmășeală, Samghin simți în încetineala mișcării masei aceleia de oameni, că muncitorii au conștiința că participă la un mare eveniment istoric. Senzația asta i se transmise și lui, odată cu căldura mulțimii. Ai fi putut crede că era o căldură produsă nu numai de o cauză fizică, înghesuiala, dar și de bucuria prezenței femeilor, și, în general, de starea de spirit unanimă a muncitorilor, de acea seriozitate solemnă. Era pentru prima oară când vedea o masă de oameni într'o astfel de stare de spirit și se gândi iar, cât de deosebită era mulțimea de aci față de cea moscovită, care mergea spre Cremlin fără entuziasm, chiar în silă parcă, fără siguranța asta solemnă. Prea multe femei nu se zăreau; ca majoritatea bărbaților, erau și ele aproape toate în vârstă. Seriozitatea, calmul lor, curățenia hainelor lor, reinviară și întăriră în Clim speranța că se vor sfârși toate cu bine. Și dacă-i

1) Unul din brațele Nevei.

adevărat că au fost aduse atâtea trupe, asta-i desigur pentru paza ordinei în capitală. Deocamdată, iată, nu-i exact că podul Liteinai a fost închis. Aducându-și aminte de țipetele isterice și de agitația domnilor dela școală, Samghin își spuse:

„Oameni care nu mai sunt în pas cu istoria, asvârliți de o parte”.

Și se uita pieziș la Turoboiev care mergea ca întotdeauna, gârbovit ca un bătrân, cu mâinile în buzunare și ascunzându-și barbișonul în fular. O figură foarte nelalocul ei printre oamenii aceia serioși și tari. Probabil că și el își dădea seama de asta, căci sprâcenele lui dese, trase parcă la gherghef, erau încruntate și îmbinate într-o singură dungă. Fața îi era tristă. Dar și hotărâtă.

„In realitate, el merge împotriva lui însuși”, se gândi Samghin, uitându-se din nou la mulțimea aceasta care devenea din ce în ce mai compactă și mai înfierbântată.

După scena petrecută pe neașteptate la intrarea în strada Nobilimii, Samghin simți că ia parte cu adevărat la un eveniment istoric de o importanță covârșitoare — și în calitate de participant, nu ca martor. De undeva, de pe alături, un grup nu prea mare, ca de vreo sută de tineri, se revărsă în masa mare a mulțimei. În fruntea lui mergea un om cu o față ascuțită și cu o bărbuță blondă, împreună cu o femeie îmbrăcată modest, care semăna a învățătoare; omul cu bărbuță se desdoi deodată ca prin minune, se înalță și flutură un steag roșu prins de un băț scurt.

— Ura, strigară câteva glasuri răsele. Ici, colo, răsunară alte strigăte: trăiască Partidul Social Democrat, ura-al Tovarăși — ura.

Mulțimea se îmbulzi și se opri. Strigătele se înecară îndată într-o sută de exclamații mâniaose:

— Jos steagui!

— Ei, mă, aruncă-l!

— Fraților, nu-l lăsați...

— Li s'a spus afurisiților să nu îndrăznească.

Femeile mai ales erau întăritate și țipau tare. Imbrâncit încoace și'n colo, Samghin se trezi la un moment dat foarte aproape de omul care ținea steagul, și care tot îl mai flutura deasupra capului, întinzând mâna drept înainte. Steagul nu era mai mare decât o basma de cap, era foarte roșu și se sbătea în aer, ca și cum ar fi încercat să se smulgă din băț. Samghin se tot dădea îndărăt, făcându-și loc cu coatele și cu umerii, sigur fiind că cel ce purta steagul avea să fie bătut. Dar un om înalt, cu o mustață roșcată, care avea aerul unui soldat travestit, îndoi ușor mâna care ținea steagul și zise:

— Ascunde-l, tovarășe...

— N'avem nevoie de el, adăogă un altul, și după el un al treilea glas întări:

— N'are să iasă nimic, tovarășe Anton.

Un om care semăna la față cu Diaconul, striga, fluturând o basma albă:

— Asta-i o manevră polițienească! Știm noi!

Steagul dispăru; cel care semăna a soldat îl luă și-l băgă în sân sub paltonul lui albastru. Dispăru în mulțime și cel care ridicase steagul, iar din spatele lui Samghin își făcu loc imbrâncindu-l, înfiorătorul fochist Ilie care striga cât îl ținea gura, rupând mulțimea în două și străbătând prin ea.

— Fraților, n'avem acum nevoie de stegulețe! Așa nu facem nici o ispravă, nici una, ați înțeles?

Era cu capul descoperit și craniul gol și cucuiat, care semăna cu o piatră, se înroșise tare; căciula și-o înfipsea în gulerul paltonului și-i rămăsese acolo, sub bărbia lui lată. Nodul de oameni care se formase în mulțime se deslegă și mulțimea pluti iar liniștit înainte, pe stradă, umplând-o din trotuor în trotuor. Mulțumit de scena asta, Samghin zise, răsufând adânc:

— Ce serioși sunt..

Credea că vorbește cu Turoboiev, dar îi răspunse unul cu barba rară și cu o față galbenă și osoasă.

— Nu-i mare ispravă... să fluturi o sdreanță roșie.

Samghin se uită înapoi. Turoboiev dispăruse.

— Dumneata este muncitor? întrebă Samghin.

— Păi cum? Nici nu sunt, pe-aici, d'alde alții... Vreo zece, poate. Ești funcționar?

— Scriu la gazete, răspunse Samghin.

— Eu sunt strungar. In lemn.

După o clipă de tăcere, Samghin zise:

— Admirabil dispuși, oamenii. In general, admirabil început! Reunirea poporului muncitor cu țarul, pe care au visat-o...

— De visat și de toate celelalte, nu ne arde nouă, zise strungarul vizibil necăjit și-i tăie pofa lui Samghin să mai stea de vorbă cu el, adăogând: — Degeaba ai venit, Pelagheia, ți-am spus, mai de vreme ca diseară nu ne întoarcem.

Asta o spuse peste umăr, cuiva, în urma lui.

— Hai, mișcă, mișcă, îi răspunse o voce răgușită de bărbat.

Când primele rânduri ajunseră în piața Troițaia, ca și cum s'ar îi lovit de ceva, se opriră, vuind, și oamenii din jurul lui Samghin începură să se ridice în vârful picioarelor, sprijinindu-se unii pe umerii altora, uitându-se înainte.

— Stați, fraților!

Unul și acelaș cuvânt răsună de mai multe ori pe diferite tonuri, cu mirare, cu spaimă, cu mânie și ironie:

— Nu ne lasă?!

Incetinindu-și pașii, unii dintre muncitori se dădeau înapoi, iar alții dădeau buzna înainte, năvalnic, strigând:

— Dece stați? Ce-i acolo? Ai noștri, dă-i înainte!

Pe Samghin îl înghesuiră atât de tare, încât de vreo două ori se învârti în cerc, ajungând în acelaș loc, și, în cele din urmă, se pomeni în față lipit de gard. La vreo cincizeci de pași de el, zări un grup de soldați, care tăiau trecerea podului. Soldații făceau zid cu granitul digului, iar între capetele lor cu dungulițe albe pe frunți înșirate toate la aceeași înălțime, se înălțau țepene piroanele lungi ale baionetelor. Un ofițer cu spatele încins în niște curele încrucișate stătea cu fața la soldați și agita lama albăstrie a săbiei, cu care arăta în direcția palatului de iarnă, gata, gata, parcă, să sară peste soldați. Alt ofițer, cu barbă neagră, cu mănuși albe, stătea cu fața la Samghin și încerca să-și aprindă o țigară. De câte ori scăpăra câte un chibrit, i se luminau ochii. Samghin vedea că muncitorii înaintează încet spre soldați

și auzea sute de voci strigând din ce în ce mai întăritate, iar pe deasupra lor, vocea răsunătoare ca o goarnă, a fochistului:

— Stați, așteptați! Mă duc eu, să le explic! Ei, mișterilor, o basma! Una albă! Egor Ivanici, haidem, tu ești bătrân! Indată, fraților, să le explicăm! E o greșeală. Basmăuă, fă semn cu basmauă, Egor...

Trupul mare al fochistului se întoarse ușor spre soldați, agită basmauă și strigă:

— Ei, excelențele voastre...

Lăsându-l la vreo cinci pași înaintea, muncitorii, în unghi, în cap cu bătrânul, porniră și ei după el. Fochistul făcea pași mari; când îi scăpă basmauă albă și mică din mână, trase căciula de după guler și începu să facă semne cu ea: bătrânul mergea repede, dar schiopăta și nu putea să-l ajungă pe fochist; atunci dădură buzna înaintea vreo zece oameni, care îl întrecură pe bătrân; zidul de soldați se clătină, pieptenele de baionete dispăru strălucind și se auzi răsunând nu prea tare, un trosnet sec și frânt, odată și încă odată. Samghin nu se sperie când șueră un glonte deasupra capului, nici când vâjâi un altul, izbind o scândură dela gard și rupând o așchie, nici chiar atunci când unul dintre cei trei oameni care stăteau înaintea lui, alunecă dealungul gardului, netezindu-l cu spatele. Frica îl coplesii pe Samghin abia când îi văzu pe soldați ducând armele la picior și pe muncitori dându-se încetinel înapoi, lăsându-se pe vine și căzând, când răsună țipătul ascuțit al unei femei:

— Trag, ticăloșii, vai, uitați-vă!

— Cu gloanțe oarbe! răspunseră câteva voci din mulțime; ca să ne sperie!

Fochistul se opri, dar muncitorii rămăseseră cu mult în urmă și el stătea acum ca un luptător care-și așteaptă adversarul: cu mâna stângă strânsă la piept, iar cu dreapta, în care ținea căciula, întinsă înaintea. Mâna se lăsă însă jos, fochistul se clătină, făcu un pas înainte și căzu și el cu preptul în zăpadă, drept, ca o scândură, apoi, ridicând capul, izbi cu căciula în zăpadă, scoase un răonnet supraomnesc, se târî înainte, întinse picioarele și-și îngropă fața în zăpadă.

Samghin văzu moartea asta ca într'un tablou, desenându-se limpede cu toată preciziunea, dar nu fu nici acum uimit, observă chiar că, mort, fochistul devenise și mai mare. După ce auzi însă femeia țipând, ochii lui Samghin se turburară, și tot ce văzu după aceea, îi apără ca prin ceață și parcă foarte departe. Era cu totul inexplicabil cât de chinuitor de încet se petreceau toate: deși ochii vedeau că fiecare moment e saturat de mișcare, avea totuși această impresie de încetineală.

Massa compactă de muncitori se retrăgea fără grabă; unii mergeau de-a'ndaratelea, alții parcă piezis; unii îi amenințau pe soldați cu pumnii. În mâinile altora mai fluturau basmale albe; grosul mulțimii se desfăcea. Și făpturi răslețe se desprindeau din margini, fugeau în lături, cădeau pe jos, svârcolindu-se, se târau, iar mulți se prăbușeau în zăpadă în atitudini desnădăjduitor de încremenite. Așa, încremenit, se prăvăli un om lung, în dolman, care semăna foarte mult cu Diaconul, se prăvăli și, de undeva, de sub gulerul dolmanului începu să curgă sânge din belșug, desenând într-o parte a capului o pată roșie. Deasupra acestei pete, Samghin vedea jucând un albur ușor și străveziu; spre gard se târa, trăgându-și piciorul, un alt om, cu fular verde la gât; o femeie scundă, ședea jos, trăgându-și un șoșon negru din

picioar, și deodată, ca și cum ar fi primit o lovitură în ceafă, se propti cu capul în genunchi, desfăcu mâinile în lături și se prăbuși într-o parte. Descheiat la palton, Turoboiev sprijinea un flăcău tânăr cu mustăcioară neagră, ducându-l încetșor spre gard; picioarele flăcăului se împleticeau, ochii îi ținea închiși tare, și dinții îi rânjeau sub buza de sus care i se resifrânse. Aerul clocotea de înjurături și de țipete de femei. Deodată, cineva porunci:

— Spre podul bursei! Ai noștri...

— Canaliilor! Asasinilor!

Samghin avu impresia că mulțimea se mișcă din nou spre zidul neclintit de soldați, dar nu ca să strângă răniții: mulți se dădeau mai aproape de soldați ca să-i înjure. O femeie într-o blăniță scurtă, ruptă la subțioară, ridicându-și poalele și arătând soldaților fusta ei roșie, striga cu un glas ca de tinichea:

— Trageți, na, trageți!

— Trebuie să fugim, s'o ștergem, — îi strigă Samghin lui Turoboiev, făcându-se una cu gardul. N'ar fi vrut ca acesta să vadă că-i tremură picioarele. În el țipa disperat o întrebare simplă:

— Dece? Dece? Și încercând să înăbușe această întrebare, căuta să-i convingă pe cei din jur:

— Trebuie să fugim, s'ar putea ca ei să mai...

Turoboiev își ștergea cu batista degetele înroșite. Fața lui era crispată sălbatec, barbișonul ascuțit îi stătea aproape orizontal, probabil că-și mușcase buza. Aruncându-i lui Clim o privire, strigă tare:

— Imprăștiați-vă, domnilor! Acuși au să dea drumul cavaleriei!...

Dar zidul soldaților se și frânse în două de parcă s'ar fi deschis niște porți și'n piață începură să sară niște cai roșcați, improșcând cu copitele bulgări de zăpadă în timp ce niște călăreți cu șepci albe, urlau și răcneau fluturând săbiile; mulțimea scoase un răcnet, dădu îndărăt și începu să se împrăștie în grupuri răsfețe, îngrozindu-l din nou pe Clim cu încetineala de neînțeles a mișcării ei. Câțiva oameni — probabil niște tineri, judecând după sprinteneala cu care săreau, se aruncaseră printre cai, aruncându-se dela un cal la altul, și caii se năpusteau spre ei din coastă, iar soldații, plecându-se și făcându-și vânt, loveau oamenii care mai rămăseseră în picioare, trântindu-i parcă anume la pământ, ca să sară caii peste ei. Samghin avu impresia că i se lărgesc ochii, că vede totul cu o claritate chinuitoare și că e gata să orbească. Inchise ochii. Alături de el, oamenii se urcau pe gard, sgârîind scândurile cu cisme și gardul trosnea și se clătina; caii nechezau ascuțit și răutăcios; se auzi un zăngănit și un scrâșnet metalic; răsunară niște lovituri, niște plesnete neobișnuite; oamenii hârâiau, oftau, sforăiau și ei, ca și caii și cădeau...

Un flăcău tânăr, fără șapcă, smulgea o scândură deasupra capului lui Samghin și striga răgușit:

— Ajută-mă, nu vezi?

— Culcă-te, spuse Turoboiev și, dându-i o lovitură peste picioare, îl trânti jos pe Samghin, care căzu sub gard, și, imediat, aproape pe deasupra capului lui, săltară picioarele roșcate ale unui cal, pe care se legăna un dragon cu ochi albaștri și cu o mustăcioară blondă; dragonul scheuna, rânjind cu gura abia întredeschisă, ca un băiețoi și lovea cu sabia aerul și gardul, căutând să-l ajungă pe Turoboiev, care se ferea, retrăgându-se cu spatele spre gard și urla:

— Pleacă, bestie! Pleacă, ticălosule!

Și deodată, începu să râdă scurt, strigând:

— Idiotule, mă iei drept ovrei?

Calul dădea din copite; făcându-și vânt, muncitorul începu să izbească în picioarele dinapoi ale calului cu bucata de scândură: soldatul întoarse calul brusc ca la circ și sfichiui din sbor cu vârful sabiei față muncitorului; acesta se clătină, începu să plângă cu lacrimi de sânge, apucă să mai împungă cu scândura burta calului și căzu sub picioarele lui, iar soldatul agită iarăși sabia deasupra lui Turoboiev. Samghin închise ochii; cu toate acestea mai vedea tresăltând fața asasinului, roșie de frig sau de furie, dinții lui rânjiți, urechile clăpăuge, auzea nechezatul isteric al calului, tropotul lui și loviturile de sabie, tăind gardul; apoi ceva foarte greu se prăbuși la pământ.

„L-a omorât. Acuma o să mă omoare și pe mine“, se gândi Samghin, ca și cum ar fi fost vorba de altcineva și îl cuprinsese o altfel de frică, neobișnuită, pe care nici n'ar fi simțit-o el. O frică mai grea, mai vecină cu moartea.

După asta, gălăgia de deasupra lui potolindu-se, deschise ochii; Turoboiev dispăruse, pălăria lui zăcea la picioarele muncitorului; cavaleristul cu ochii albaștri ducea șchiopătând calul de dârlogi spre cetatea Petropavlovsc, calul se lăsa pe picioarele de dinapoi, dând din cap și proptindu-se în cele dinainte; soldatul striga la el, trăgea de dârlogi și agita sabia pe deasupra botului.

Samghin se sprijini cu spatele de gard și se uită jur-împrejur. Soldații îi goneau și-i hărțuiau acum pe muncitori, departe, lângă podul Camenostrovski. Prin piață se târau oameni însângerați, iar alții adunau tăcuți răniții și-i duceau nu se știe unde. Pe jos erau împrăștiate în toate părțile o mulțime de căciuli și de galoși și un șal mare cenușiu, făcut cocoloș, ca și cum în el ar fi fost învelit un copil, iar aproape de tot, pe zăpadă, zăcea laba negricioasă a unei mâini cu palma întoarsă în sus. Muncitorul tăiat zăcea cu fața într-o băltoacă de sânge ca și cum ar fi băut din ea, avea mâinile ascunse sub piept, iar picioarele întinse în lături ca un V. Infanteria, cenușie, tăiată parcă în piatră, trecea în pas alergător pe pod, tropăind; un soldat cu o trompetă de aramă la brâu sărea neobișnuit de sus. Mulți soldați se uitau cu mâna streasină la ochi în depărtare, unde se zăreau oameni mișunând, cai săltând și invârtindu-se și panglicile săbiilor strălucind.

Samghin se sculă, o luă încetșor de-a lungul gardului și coti după colț. Un om cu capul spart stătea pe o bornă, scuipa și-și ștergea nasul din care ieșeau chiaguri roșii.

— Stai, zise el, ștergându-și mâna de genunchi, așteaptă! Cum vine asta? Trebuia să sune gornistul. Eu sunt soldat. Eu cunosc regulamentul. Gornistul trebuia să dea semnalul... după regulament, canaliile! Și injură de mamă, înneacăndu-se în plâns. L-au tăiat pe Vasile Mironici, ai? Tocmai își ridica nevasta, când l-au pocnit cu sabia...

Samghin trecu pe lângă el fără să scoată o vorbă. Pășea ca prin vis, fără să-și dea seama aproape de nimic. Era conștient numai de atât: că niciodată n'avea să uite ceeace văzuse, și că, de trăit cu amintirea aceasta în minte, e cu neputință. Cu neputință.

Nu cunoștea partea asta a orașului, mergea pe ghicite, coti din nou pe o stradă și dădu peste un grup de muncitori. Doi dintre ei erau așezați

comod cu capetele la zid, unul lângă altul, sub fereastra unei case. Unul își ascunsese fața sub căciulă; altul nebărbierit, cu mustățile galbene, cu ochii împietriți, se uita la cerul plumburiu, care se fărâmița în fulgi de zăpadă; pe treptele de piatră ale intrării ședea un om în vârstă, cu ochelari de argint, căruia o femeie grasă, îngenunchiată lângă el, îi bandaja piciorul, mai sus de labă. Laba era plină de sânge, ca și cum ar fi fost îmbrăcată într'un ciorap roșu. Omul mișca degetele piciorului și spunea încetișor, nesigur:

— Poate pentru că aici e cetate.

Un muncitor tânăr, slab, într'un palton vechi, încins cu o curea, strigă:

— Cetate? Și ce dacă-i cetate? Să nu-mi vorbești mie de cetate! Noi... suntem cetate!..

Se bătu cu pumnul în piept și începu să tușească. Avea o față de om bolnav, galbenă-cenușie, și ochi ca de nebun. Era ca beat de puterea mâinii care clocotea în el și care i se transmise și lui Samghin.

— Țarul și popa ăsta trebuie să răspundă, spuse el disperat, gata să izbucnească în plâns. Țarul e o nulitate. E un sinucigaș! Asasin și sinucigaș. El omoară Rusia, tovarăși... Destule Hodânca! ¹⁾ Datoria voastră e...

— Eu nu-ți sunt dator cu nimic, — strigă muncitorul, punându-i lui Samghin palma pe umăr și respingându-l. Ce tot boscorodești acolo? Cine ești tu? Hai, spune! Ce vrei să spui? Eh...

Trase o înjurătură, îl apucă pe Clim de umeri și, scuturându-l, prinse a tuși. Sprijinindu-se de umărul femeii, rănitul încercă să se scoale, dar se așează din nou horcăind.

— Cum să merg?

— Lasă omu'n pace, îi spuse muncitorului, bătrânul îmbrăcat într'un cojoc. Dumneata, domnule, du-te, ce cauți aici? Îl îndemnă bătrânul pe Samghin cu nepăsare, luându-l în acelaș timp de mână pe muncitor. Lasă-l Mișa, nu vezi că omul s'a speriat...

Clim băgă de seamă că toți muncitorii se feresc de el și că toți ar fi vrut să-l vadă plecat. Asta-l mai potoli întrucâtva, dar îl și jigni parcă. Mai avea de gând să spună ceva, dar muncitorul după ce isprăvi de tușit strigă:

— Sinucigașul tău își bea acum ceaiul, îi tratează pe generali: le mulțumește pentru serviciile aduse! Și tu vrei să mă duci cu vorba...

Samghin dădu din mână și plecă, hotărîndu-se pe loc să se întoarcă în oraș. Văzuse destule ca să poată depune ca martor.

„Omul acela avea dreptate: gornistul trebuia să dea semnalul. Muncitorii s'ar fi împrăștiat”...

Aproape că alerga, luând-o înaintea muncitorilor; cei mai mulți mergeau în aceeași direcție, vorbind aprins; s'auzeau chiar și râsete. Râsul acela tăios, de oameni întărâtați, îl făcu pe Clim să gândească:

„Sunt bucuroși c'au scăpat cu zile”.

1) „Hodânca” — Numele câmpiei din apropierea Moscovei, unde în 18.V. 1896 cu ocazia încoronării țarului Nicolae al II-lea s'a produs o catastrofă care a costat viața a peste 2.000 de oameni ai muncii.

Hodânca a intrat în istorie ca un prim act sângeros al domniei țarului: Nicolae al II-lea.

Înainte de el, doi băieți tineri duceau de braț pe un al treilea, cu o căciulă de lutru dată pe ceafă și cu bulgări de zăpadă înroșită pe spate.

— Nu-i nimic, mormăia el, horcăind, nu-i nimic.

Picioarele i se înmuiau, capul îi căzu în piept, se lăsă greu în mâinile tovarășilor și horcăi.

— Se pare că și-a dat sufletul, zise unul dintre ei, iar celălalt, întorcându-se, îl întrebă pe Clim.

— Dumneata nu cumva ești doctor?

— Nu, zise Samghin și, fără să-și explice de ce, adăogă: ăsta-i leșin.

Îl așezară pe flăcău cu grijă de-a-curmezișul drumului, în fața lui Samghin, și într-o clipită se adunară în jurul lui o mulțime de oameni, care blocară strada. Un om înalt, îmbrăcat într-o haină de piele ducea de căpăstru un cal mic și păros; pe capra saniei ședea birjarul pe care Samghin îl întâlnise de dimineață și care, rotind biciul pe deasupra capului, se vâlcărea:

— Păcatele mele, da' unde vreți să mă duceți? Nu merg; eu nu merg! Eu îl caut pe fi-miu.

Dar pe rănit îl și așezaseră în sanie, unde se urcă și tovarășul lui, iar celălalt se sui pe capră; împungându-l pe cel de lângă el cu codiriștea, birjarul se ruga tot mai jalnic și mai strident.

— Da, lăsați-mă pentru dumnezeu! v'am spus că am un copil...

— Toți sântem copii! strigă cineva furios.

Atunci, birjarul se rostogoli de pe capră la picioarele oamenilor ca un sac, se așeză în genunchi și începu să țipe cu o voce de femeie:

— Dragii mei, eu nu merg! Nu pot... Aoleo, sărac de mine...

Îl apucară de subsuori și de umeri și îl aruncară pe capră.

— N'are să ducă patru, zise cineva; câțiva oameni împinseră cu toții deodată sania, calul își înălță greoi capul, iar picioarele lui dinainte se îndoiră cașicum ar fi vrut și el să se așeze în genunchi.

— Măi, ce oameni! strigă birjarul.

„Cruzime”, se gândi Samghin, revenindu-și din ce în ce mai mult, iar în spatele lui o voce puternică spuse la repezeală și cu bucurie:

— ...au spart un magazin de arme pe Vasilievschi; fac baricade...

— De unde ai aflat?

— Dela ai noștri.

— Băieți, în oraș! Cine merge în oraș, tovarăși?

Samghin se alătură unei mulțimi de muncitori și merse în urma lor, ceva mai la stânga. Curând văzu clădirea scundă a Bursei, iar lângă ea și la pod grupuri de soldați și cai. Muncitorii se opriră și începură să discute dacă soldații aveau să tragă sau nu.

— Au tras destul! zise unul mărunțel, într-o haină sură cu un petec negru pe cotul drept. Cine merge pe ghiață spre câmpul lui Marte?

După el se luă șase inși; Samghin, care era al șaptelea, vedea că din toate părțile fugeau pe râul înghețat în spre oraș, oameni răzleți, care păreau neînchipuit de mici pe pânza lată a râului, în fața palatelor masive, pe ale căror acoperișuri se sprijinea un cer de piatră ca și ele, sur.

„In oameni răzleți n'au să tragă”, își spuse buimăcit și aproape calm.

Pe Neva era mai frig decât pe străzi; vântul se sbătea zăpăcit, smulgea zăpada și, desgolind chelbe albastrii de ghiață, le învăluia oamenilor pi-

cioarele cu un fum alb. Mergeau repede, aproape în goană; unul dintre muncitori mormăia nedeslușit, iar altul, cu picioarele scurte, uitându-se de două ori la celălalt, vorbea aspru, cu o voce îndrăzneată:

— Nu-î drept! Soldatul e strâns în hamuri ca un cal. Iar dacă se încăpățânează...

Se auzi un sgomot straniu, ca și cum ar fi plesnit un mugur de mesteacăn. Deasupra lui Samghin, aerul țiui mânios.

— Trage'n noi, zise cel cu picioarele scurte. Imprăștiati-vă băieți!

Dar muncitorii mergeau mai departe, grămadă, doar când se auziră încă vreo câteva pocnete și când gloanțele involburară de două ori zăpada foarte aproape, unul din ei, sărind, alergă de-a dreptul spre chei.

— Ciudat om! zise cel cu picioarele scurte, adresându-se lui Samghin, fuge de glonț.

Și continuă:

— Păi cum vă spuneam: noi, cu colonelul Terpițchi asaltăm Pekingul capitala chinezilor...

Se adresa muncitorilor, dar vorbele sburau drept în fața lui Samghin.

— Va să zică, nu vrei să tragi? Nu, să trăiești! Atunci, marș acolo! Și s'a dus Oleoșa, s'a oprit lângă cel împușcat și și-a făcut cruce. Asta-i chestie de o clipă: pluton-foc! Și Christos-ioc! Christos nu-l apără pe soldat, nu! Soldatul e un biet om fără lege...

Pe câmpul lui Marte, Samghin rămase în urma celorlalte și peste câteva minute o apucă pe calea Nevski. Aici era și mai cald și totul îi era cunoscut, familiar. Deasupra șirurilor compacte de oameni plutea un vaer de glasuri întăritate, dar moi, ca un zvon de șărbătoare. Oamenii se îndreptau spre piața Palatului. Erau multe doamne și bărbați serioși, îmbrăcați cu-viincios; chiar bine de tot. Asta-l surprinse întrucâtva pe Samghin care-și spuse:

— Nu cumva ceea ce s'a întâmplat pe malul celălalt e o greșală?

Se lăsă ușor dus de speranța că pe malul acesta totul se va explica și se va aranja; că au să vină muncitorii din alte raioane și că țarul o să iasă...

Înainte de mergea un domn cu un palton de blană cu gaică la spate, cu o pălărie plușată de o formă curioasă. Domnul ducea la braț o doamnă pe care căuta să o convingă, cu căldură:

— Credeți? Nu-mi închipui să se fi putut întâmpla...

— Ba s'a întâmplat, vru să spună Samghin, aducându-și aminte de rolul lui de martor, dar domnul adăogă:

— Este el cinic, dar, nu până într'atâta...

Samghin trecu înainte pe lângă perechea asta și merse mai departe cu un sentiment de ușurare, lăsându-se dus de torentul de oameni.

Ajunghând la capătul căii Nevski, văzu că intrarea spre palat este barată de două rânduri de soldați mărunți. Multimea îl împinse pe Samghin până aproape de soldați, și el se opri la marginea frontului, uitându-se cu atenție la infanteriști, care erau foarte jigăriți și prăpădiți. Erau probabil mai puțin de două sute, flancul stâng se sprijinea de zidurile unei clădiri de pe Cafea Nevski, iar cel drept, de grilajul grădinei publice. Ce puteau să facă ei împotriva câtorva mii de oameni care ocupau tot spațiul dintre calea Nevski, piața Isachievscăia?

— Da, se gândi Samghin. Cu siguranță că acolo a fost o greșală. O greșală criminală, își completează el gândul.

Toți soldații păreau cârni și staționau probabil de mult acolo, că obrații li se învinetiseră de frig. Fără să vrea, Samghin se gândi că dinadins fuseseră aduși soldați din aceștia nearătoși, ca oamenii să nu se teamă de ei. De altfel, oamenii, nici nu se temeau și stând aproape piept în piept cu soldații, se uitau la ei cu bunăvoință și milă; un bătrân cu o scurtă îmblănită și cu o căciulă cu urechi îi spunea plutonierului:

— Tu să nu mă înveți pe mine, că eu sunt subofițer din gardă!

Iar o fată, după înfățișare croitoreasă sau fată în casă, întreba: — Se aude că trageți în oameni.

— Noi nu tragem, răspunse soldatul.

În piață, lângă grilajul parcului se așezară în formație, cu fața spre columna lui Alexandru, niște călăreți pe cai mari, negri. În jurul columnei, mai erau câțiva infanteriști, dar aveau armele așezate în piramide, tot acolo se mai aflau niște căruțe verzi și alerga un câine mare, tărcat.

Totul era uimitor de simplu și chiar, oarecum nesperios. Samghin își aminti cum stătea îngenunchiată înaintea țarului, în piața aceasta, mulțimea de „oameni mărunți”, și se gândi că armele, căruțele, câinele, toate acestea sunt de prisos, și, suspinând, se uită în stânga unde se înălța cupola încăruntită a catedralei sfântului Isachie, deasupra căreia era răsturnată cupa cerului, enormă, dar nu prea adâncă și parcă tăiată în piatră sură. Cerul acesta scund părea cald și accentua impresia unei legături strânse dintre oamenii de pe pământ.

În piață, în spatele soldaților cârni, se plimbau ofițerii. În fața frontului nu era niciunul, numai un subofițer, mărunțel și el, cu o înfățișare de adolescent îmbătrânit înainte de vreme, care striga alene:

— Nu vă înghesuiți, domnilor!

Samghin nici nu băgă de seamă de unde apărut un ofițer roșcovan, cu mustați groase, îmbrăcat într-o manta plumburie. Parcă ieșise din peretele din spate și se oprise la doi pași de el, rostind cu o voce destul de slabă:

— Drepti!

...Și încă un cuvânt. Cârnii prinseră a se mișca toți la fel și încremeniră. Atunci roșcovanul scoase, ca din buzunar, o sabie lungă pe care o agită, strigând. Cârnii duseră armele la obraz și, clătănându-se înapoi, traseră. Asta se petrecu cu o repeziciune uluitoare și nesperios, nu ca pe malul celalt, Samghin care stătea la o parte, vedea bine că soldații țineau baionetele neregulat, unii în sus, alții prea în jos și că prea puține baionete erau îndreptate direct, hotărât, spre fețele oamenilor. Salva trosni în serii, nu într-o singură răpăială, ci împrăștiat, întrerupt, și fără să te înfricoșeze.

Cu toate astea, oamenii care stăteau chiar în fața frontului, se speriară, toată masa lor se clătină și se dădu mult îndărăt și între ei și soldați se formă imediat o prăpastie de vreo cinci pași. Subofițerul din gardă duse șovăind mâna la căciulă și se prăbuși greoi la picioarele soldaților, iar alături de el, căzură încă trei; din mulțime, deasemenea cădeau oameni rând pe rând.

— De frică, spuse cineva, la urechea lui Samghin; trag cu gloanțe oarbe, iar ei...

Dar Samghin știa că oamenii nu cad de frică. Vedea că mulțimea se îmbulzește, călcând în picioare bărbați și femei care se lăsau pe vine, cădeau.

se târau; un tânăr se rostogolea spre front, urlând, sprijinindu-se în pământ cu un picior și cu mâinile; vedea oameni murind și nu-i venea să creadă, nu putea să înțeleagă că oamenii aceia mor. Il auzea pe ofițerul roșcovan care stătea cu fața la soldați înjurând de mamă și-l vedea amenințând cu pumnul înmănușat, împungând burțile oamenilor cu vârful sabiei, apoi, întorcându-se cu spatele la ei și după ce înaintă câțiva pași, înfigând sabia în tânărul căruia parcă i se frânsese mâinile.

Mulțimea sbiera, amenința soldații cu pumnii și unii aruncau în ei cu bulgări de zăpadă; soldații, cu arma la picior, stăteau însă împietriți, formând un grup mai compact ca mai înainte, și parcă deveniseră toți mai înalți. Toate acestea, erau mai înfricoșătoare decât pe malul celălalt, poate pentru că erau mai aproape. Samghin simți iarăși cât de chinuit de încet se scurge și câtă mișcare și moarte poate cuprinde un minut. Luat de valul oamenilor care înjurau și amenințau cu pumnii, cu toate că soldații nici nu se mai zăreau, se îndreptă spre calea Nevschi. Dar cei care se retrăgeau se poticniseră parcă de ceva. Deodată, scoțând un urlet, mulțimea se urni înainte, călcând peste cadavre și ridicând răniții; o salvă trosni ca o singură împușcătură, apoi încă una; soldații începură să sară, trăgând și agitând paturile armelor, în dreapta și în stânga, împungând cu baionetele. Ca un torent tumultuos, urlând îngrozitor, oamenii începură să alerge dealungul grilajului de fier al parcului și să sară peste el. Câțiva soldați începură să tragă dealungul Căii Nevschi. Atunci, cei din jurul lui Samghin, o rupseră la fugă, târându-și și pe el cu ei. Cineva îl lovi din fugă cu capul în spate.

— Pe asta l-au ucis, e mort, îi străfulgeră prin gând lui Samghin, și numai decât după aceea căzu. Oamenii îl călcau în picioare și săreau peste el. Se rostogoli și se târî multă vreme, până când izbuti să se ridice în picioare și să o ia din nou la goană.

În sfârșit, după ce îi trecu frica aceea animalică, se pomeni, learcă de sudoare, într'un grup de oameni amuțiți, ca și el, gâfâind, și care stăteau lipiți de porțile închise. Stătu așa, clipind, ca să nu mai vadă înaintea ochilor cele ce se petrecuseră și care se imprimaseră parcă pe retină! Iși aminti că partea pieții care dădea spre strada Gorohovaia era barată de marinarii echipajului de gardă. Din fugă dădu peste ei. Cineva îi strigă aspru:

— Un'te bagi?

Iar un marinar îl trase de mână, îl împinse în spatele său, pe stradă, și sbieră de două ori la el cu voce de bas:

— Luați-o pe aici! Și adăugă cu jămătate de glas: — Hai, mișcă, mișcă!

Și, multă vreme, nu mai fu chip să-și aducă aminte că i se alăturase un om într'un palton ud și slinos, care se tot băga în el. Samghin îi spuse:

— Ai sânge pe palton.

— Nu-i dela mine, răspunse omul gâfâind și începu să vorbească tare, gâlgâind cuvintele, cașicum și-ar fi stăpânit un hohot de râs: — Au doborât ca la o sută, dacă nu și mai mult, dar ce înseamnă asta, domnilor, ai? Ce'nseamnă acest război cu populația?

Nimeni nu-i răspunse, iar Samghin gândi numai sau spuse:

— Asta nu-i o greșeală, ci un sistem.

În el, în mintea lui, totul urla, șuera, ofta, ca viscolul în hornul sobei.

Ii tremurau picioarele. Iși pierduse ochelarii și acum vedea anapoda lucrurile din preajma lui. În față, îi răsări, solid înfiptă în pământ, o casă veche de culoarea fierului cu două rânduri de geamuri turburi. În dosul geamurilor înnotau niște pete și mai turburi, semănând întrucâtva cu fețe ome-nești. Orașul vuia și în vuietul acesta neîntrerupt, plesneau mugurii de primăvară. Lumea fugea iarăși pe stradă, călăreții cu coro-nițe albe pe șepci găfopau urlând și'n spatele lui Samghin începură să scârțâie și să trosnească porțile. Un cavalierist cu mustați negre aplecat tare pe spate, își struni din galop brusc calul care își întinse spre cer botul rânjit. Cavalieristul ridică sus sabia și răcni cu o voce nenaturală, pe care Samghin o asemui cu răgetul plângător al măgarului caucazian, care aduce cu hârâitul și scheunatul pilei de ascuțit fereastră. Răcnetul acesta animalic înspăimântă oamenii și îi puse iar pe fugă. Samghin o rupse și el la fugă când văzu că din cei care cădeau înaintea lui pe zăpadă, țâsneau valuri de sânge. Pe urmă o apucă orbește pe malul drept al Moicei spre podul Pevcevschi unde văzu cinci dragoni dând buzna pe podul înțesat de oameni. Săbiile lor începură să strălucească și doi dintre ei, smulși de pe cai, dispărură în mazăga neagră. Un cal gras se năpusti pe partea dreaptă a râului, oamenii îl întâmpinară cu bulgări de zăpadă, iar el sbătându-se în loc, scutura din cap; botul îi era plin de spume.

Lângă casa în care a trăit și a murit Pușchin, slătea un bătrân descins parcă din povestea „Peștișorul de aur“, un bătrân cu o barbă porumbie, într'o bluză de femeie, vătuită, cu căciula pe cap și cu o bucată de cărămidă în mână.

— Bine v'au omenit, ai ? întrebă el, făcând șiret cu ochiul, și după ce bătu cu cărămida în perete o aruncă la picioarele oamenilor. Câți tineri au omorît, tineri ! spuse el tare, și cu o vădită uimire.

Unii mergeau agale, uitându-se posomorît înapoi, alții alergau îmbrâncindu-și tovarășii, și toți aveau o înfățișare atât de zăpăcită de parcă nimeni dintre ei n'ar fi știut de ce și unde se duce. Nici Samghin nu știa. În fața lui mergea clătinându-se o fată fără pălărie, cu părul vâlvoi, care-și apăsa pe obraz o batistă plină de sânge; când Samghin o ajunse, ea îl întrebă :

— N'aveți o batistă curată ?

De sub degetele ei înroșite, sângele se prelingea pe gât, pe după guler, iar din ochii rotunzi și nedumeriți de fată, picurau lacrimi.

— Nu, răspunse Samghin și grăbi pasul, dar după câțiva pași fata-l ajunse. Un om mare, cu o barbă roșcată, o ducea ca pe un copil în brațe. Trei oameni cărau la iuțeală un mort, sau un rănit; cel care-i sprijinea capul, fuma. Cineva sufla greu, ca un cal, în spatele lui Samghin :

— Măcar de am avea niște pistoale...

Samghin își aminti deodată vorbele istoricului Cozlov care spusese că țarul va trebui să-și arate cu cruzime toată puterea autorității lui.

— Stăi !

Era Turoboiev; ședea într'o sanie de piață, cu capul pansat vârt într'o căciulă veche și răpănoasă, care-i căzuse pe ceafă.

— Urcă-te ! — porunci el, sărind din sanie. Du-te, te rog...

După ce îi indică lui Samghin o adresă și îi strecură în mână niște foițe, își îndreptă căciula și, dând din mână, o porni pe jos înapoi, ținându-și capul atât de țeapăn, de parcă s'ar fi temut să nu-l piardă.

Peste câteva minute, un om tuns scurt, cu o față de tătar, cu niște ochi sfredelitori și neîncrezători, îi deschise o ușă care dădea într'un antreu întunecos.

— Ce doriți? — întrebă el, fără să-i dea drumul. Nu-i acasă. Intrați și așteptați.

Omul arăta cu mâna spre stânga și Samghin avu impresia că mai văzuse odată pe tătarul ăsta și că-i mai auzise vocea pițigăiată. Intr'o odaie mare și luminoasă se aflau vreo cinci oameni, care se certaseră parcă și acum tăceau. Cel înalt, cu barbișon franțuzesc, pe care Samghin îl văzuse dimineața la școală, se plimba nervos prin odaie. Altul, ras, negricios, cu o față de bătrân, stătea la fereastră; pe divan, plecându-se deasupra unei mese, cineva scria de zor; un domn în veston, cu ochelari de aur, care semăna a profesor, umbla din odaie în odaie, tropăind greoi și căutând parcă ceva. Acesta îl întrebă pe Samghin.

— Nu vreți să luați o gustare?

— Mulțumesc, răspunse Clim, simțindu-se deodată flămând și slăbit. În sufrageria cam întunecoasă, cu o singură fereastră, care dădea spre un perete de cărămidă, se afla o masă mare pe care clocotea mănios un samovar și pe care erau niște farfurii cu pâine, cârnați și brânză. Lipit de perete, se ridica, întunecat, un bufet masiv care semăna oarecum cu un monument de granit de pe mormântul unui negustor bogat. Samghin mânca gândindu-se că deși apartamentul se află la etajul al cincilea, face impresia unui subsol. Oamenii aceia posomorâți erau cu siguranță dintre cei de care istoria nu ține seamă, pe care îi svârle în lături.

— Probabil c'au să mă întrebe îndată ce am văzut..

Ar fi vrut să le povestească fără milă oamenilor acestora tot ce văzuse, pentru ca să-i înfricoșeze într'o oarecare măsură și să le vie mintea la cap. Da, chiar așa, ca să-i bage în sperieți. Dar nimeni nu-l întrebă nimic. Soneria sbârâia des și tătarul deschizând ușa, vorbea scurt, și grosolan întrebând de fiecare dată:

— Nu l-ați văzut?

Uneori, tătarul intra prin sufragerie și Samghin îi simțea privirea sfredelitoare oprindu-se asupra lui. Când se apropie de masă ca să bea ceaiul care se răcise, zări în buzunarul hainei lui mânerul unui revolver, ceea ce i se păru caraghios. Când isprăvi de mâncat, intră în odaia mare, crezând că va întâlni acolo oameni noi, dar erau aceiași la care se adăogase unul singur, cu mâna pansată, prinsă într'o bandulieră făcută dintr'un prosop.

— Uite așa, vorbea el încet, uitându-se trist pe fereastră, în văzduhul sinișu al serii de iarnă. — Eu am vrut să-l ridic și atunci, — pac, pac! El în bărbie, iar pe mine, uite.. Nu pot să înțeleg.. Dece? .

Omul cu ochelari de aur îl ruga să mănânce, să bea vin și să se ducă să se odihnească

— De una ca asta nu te poți odihni toată viața, zise rănitul, dar se sculă și porni supus spre sufragerie.

„De Hodânca s'au odihnit, au și uitat”, gândi Samghin, având tot mai mult sentimentul că e mai degrabă judecător decât martor.

Clopoțelul sbârâni din nou și în antreu răsună posomorît o voce surdă, pronunțând puternic pe o:

— Ei, și dece umbli cu revolverul?

— Ia, niște haimanafe, probabil agenți, tot întreabă de Gapon...

— Lasă, nu te face de răs, Sava!

Morozov, își aminti Samghin, fără să-i vină a crede.

Intră un domn înalt, cu umerii obrajilor lați, cu niște mustăți roșcate, îmbrăcat într-o haină ciudată, fără nasturi, încheiată cu copci în partea stângă și purtând cisme înalte în picioare. Deși avea părul lung și drept, noul venit făcea impresia unui soldat deghizat. Frecându-se cu degetele la ochi intra pe ușă, apucând-o la stânga. Samghin îi strecură lui Turoboiev hârtiile. Privind în treacăt cu ochii roșii, întâi la Samghin, apoi la hârtii, acesta dispăru tăcut în camera alăturată împreună cu Morozov. După ce așteptă câteva minute, Clim se hotărî să plece, dar când ieși în antreu, se auziră de afară niște bătăi în ușă. Clopoțelul sbornăi isteric și Morozov alergă, ținând mâna în buzunarul hainei și deschise ușa.

— Ce? dumneata cine ești? Gapon? Dumneata ești Gapon?

Morozov se dădu repede în lături și în antreu sări, cașicum s'ar fi aruncat în apă, cu capul înainte, un om mărunțel îmbrăcat într'un palton prea larg și prea lung pentru el și cu o căciulă mare de îi cădea pe ochi. Scuturând din umeri și agitându-și brațele îndărăt, aruncă paltonul pe jos, trânti căciula peste el, și cu o voce frântă întrebă:

— Martin e aici? Piotr? Aș vrea să știu.

Ieșiră toți cei care se aflau în odaia mare; omul cu mustățile roșcate întrebă cam grosolan și fără să ascundă că-i mirat și nemulțumit:

— Pe dumneata cine te-a îndrumat? Rutenberg?...

— Da, da, dar el unde-i?

— Nu știu.

Omul mărunț și nearătos, care-l întovărășa pe Gapon, ridică paltonul de pe jos, îl puse pe scaun, se așeză peste el și spuse pe un ton consolator: — Vine îndată.

Iar Gapon trecu în odaia mare și prinse a alerga când într-o parte când într'alta. Picioarele i se împleticeau cașicum le-ar fi avut scrântite, fața întunecoasă îi tresărea nervos, dar ochii-i erau ficși și sticloși. Părul tuns prost și scurt îi atârna pe cap în suvițe, iar barba avea o formă neregulată. Pe umeri i se bălăbănea o haină veche, boțită, cu mânecile lungi până la vârful degetelor. Striga răgușit, alerga prin odaie.

— Dați-mi să beau, vin, apă... orice. Nu, nu-i totul pierdut! Am să le scriu îndată. Fullon! strigă popa pe un ton plângător, și agitând brațele, amenință tavanul cu pumnul; mâneca hainei i se lăsă pe umăr și-i acopera jumătate din față cu faldurile ei.

— M'a trădat Fullon! strigă el răgușit, încercând să înlăture mâneca de pe obraz, cu o mișcare a capului cu care obișnuia să-și arunce părul lung. Brațul îi căzu țepăn, întins de-a lungul trupului, degetele îi pipăiau și băteau poala hainei, iar cealaltă mână se bălăbănea măsurat, ca' un pendul. Alergând cu pași mărunți pe parchet, umplu odaia cam goală, cu bocănitul tocurilor, cu hârșitul pingelelor, cu șueratul și cu sforăitul lui. Sgomotele acestea îi amintiră lui Samghin sgomotul desgustător al bucătăriei: ba se bătea carnea, ba gâlgăe ceva pe plită, fâșie și sfârâie prăjindu-se, ba țiuie un lemn ud în foc. Omul cu ochelari de aur îi dădu lui Gapon un pahar de vin pe care popa îl bău pe nerăsuflăte, și începu să alerge și să se învântească bombănind:

— Minți! Muncitorii sunt cu mine! Ei n'au să mă trădeze! Ei sunt cu mine până la sfârșit! Minți! Trădătorule.. unde-i Martin, unde?

Samghin îl privea buimăcit, având senzația că în capul lui începuseră să se învântească niște curenți ametoare. Fără anterior, jumult, Gapon nu mai semăna cu popa care striga și sărea înaintea muncitorilor ca un cocoșel tânăr într-o ogradă, în care s'a iscat deodată un vârtej prevestitor de furtună și de ploaie torențială. Acum, când parcă în bătaie de joc îi fuseseră retezate grosolan pletele de pe cap și firele lungi ale bărbii, popii îi rămăseseră descoperite fața întunecoasă, aproape vânată, strâmbată de un rictus nervos, pupilele negre, încremenite în albul vinețiu și unsuros al ochilor și un nas mare și drept, cu nări subțiri, sucit spre stânga, din care pricină o jumătate de față părea mai mare decât cealaltă.

Samghin băgă de seamă că Gapon se uitase de vreo două ori în oglindă la repezeală, și că de fiecare dată se cutremurase mângâindu-și coastele, frecându-le iute cu mâna, și strigând mai tare, cașicum și-ar fi ars mâinile pe care le ridica numaidecât în sus.

„Actor? Joacă?” se gândi în treacăt Samghin.

Nu, Gapon semăna tot mai mult cu un nebun și asta se vedea din ce în ce mai clar. În odaie parcă n'ar fi fost nimeni, în afară de popă: toți tăceau fără să se miște. Cel cu mustața roșcată stătea drept, soldățește, cu umărul lipit de perete și cu o țigară neapinsă înfiptă între dinții lui rânjiți; avea o înfățișare de om în stare să muște și parcă și-ar fi înfipt țigarea între dinți numai ca să nu sbiere la popă. Alături de el, pe scaun, ca și cum ar fi fost gata să sară și să fugă, ședea Morozov, bondoc, vânjos, și semănând într-o oarecare măsură cu un fier de călcat de tuci. Samghin îl auzi șoptind:

— Conducător? ai?

Și fața lui tătarească se strâmbă parcă, de un zâmbet fugar și răutăcios.

Cel cu mustața roșcată spuse printre dinți:

— E jignit, dar nu-l cuprinde ura, se plânge, dar fără mânie.

Samghin uitase că Gapon e conducător, dar șoapta asta îi reînvie îndată în minte, zeci de cadavre, oameni însângerați, fochistul care urla.

— Trebuie să mă ascundeți imediat; mă caută, zise Gapon, oprindu-se și privindu-i țintă pe cei din jur: — Unde aveți să mă ascundeți?

Supărat și cu un glăscior sonor, Morozov îl sfătui ca mai întâi să se aranjeze puțin, să se tundă, să se spele. Într-o clipă, Gapon se așeză pe un scaun în mijlocul odăii, iar omul cu fața bătrânicioasă începu să-l tundă. Se vede însă că foarfecele nu erau ascuțite sau că omul acela nu era bărbier priceput, că Gapon exclamă jeluindu-se:

— Mai încet, ce faci!?

— Rabdă. îl sfătui Morozov morocănos și încreșindu-și fața a desgust

După ce-l tunseră pe popă, îl trimiseră să se spele, iar cei de față, se împrăștiară prin colțuri, tăcuți și parcă jenați

— Ce sdruncinat e, zise omul cu barbișon franțuzesc, și dându-și probabil seama că nu se cădea să spună aceasta, se întoarse spre fereastră și își lipi fruntea de geam, uitându-se afară în întuneric, unde noaptea acoperise ferestrele cu un vâl negru.

Soneria sbârâia din ce în ce mai des și mai isteric; pipăindu-și buzunarul hainei care-i atârna în jos, Morozov alergă în antreu și Clim auzi niște voci întăritate care povesteau înecându-se în vorbe că sute de muncitori fuseseră uciși și că Gapon căzuse și el sub gloanțe.

— Au adus adineaori cadavrul lui..

— Prostii! Zise Morozov tare și răspicat. — Acu zece minute cadavrul ăsta a fost aici.

Omul care venise cu Gapon, confirmă și ei cu o voce de om jignit:

— Așa e!

Și; mai încet, dar parcă muștrător aminti:

— Poporul muncitor ține foarte mult la Gapon, foarte mult!

Mai aduseră o noutate: că Gapon e viu, că îl caută poliția și că pe capul lui fusese pus un premiu.

— Se poate, zise Morozov, și adăogă: — nu mare.

Samghin încerca să priceapă ce anume-l făcea pe fabricant să fie ironic, dar nu putea. Apoi își făcu apariția un om înalt, cu o barbă neagră, care se retrase într'un colț împreună cu cel cu mustața roșcată și începură să șușotească: cel cu mustața roșcată zise chiar tare și indignat:

— Ei, nu! Nicio legendă! Niciuna!

Gapon intră în fugă. Acum, tuns cuviincios și spălat, seamăna cu un țigan. Uitându-se la toți cei din odaie, apoi privind-se și el în oglindă, rosti sigur de sine și amenințător:

— Încă nu s'a sfârșit! Muncitorii sunt cu mine!

Un om sdravăn, cu ochi sfredelitori și mișcări oarecum leneșe sau prudente intră cu pași hotărâți.

— Martin! strigă Gapon, repezindu-se la dânsul. Așează-te și scrie! Dar, repede, repede!

Peste câteva minute Martin, stând pe divan la masă, scria tacticos, iar Gapon, plimbându-se prin odaie și dând la tot pasul din mâini, striga:

— Frați, strâns legați prin sânge. Așa să scrii: strâns legați prin sânge; așa! Noi nu mai avem țar! Se opri întrebând: — Noi sau voi? Scrie, noi.

— „Mai” e de prisos, mormăi fără să ridice capul cel care scria.

— El a fost omorât de gloanțele care au omorât mii de tovarăși de-ai voștri, neveste, copii... da!

Popa vorbea sacadat, făcând pauze mari și repetând cuvintele pe care, se vede, le găsea cu greu. Hărâia trăgând aerul în piept, își freca obrajii vineți, își scutura capul ca și când ar mai fi avut plete și îndată ce și-l scutura, își pipăia capul tuns, rămânea pe gânduri și tăcea, uitându-se fix în podele. Martin cel tacticos scria din ce în ce mai repede, încercând în același timp să-l convingă pe Clim că el nu ține seama de ce-i dictează Gapon.

— Scrie! zise Gapon, bătând din picior. Și-acum pe țarul, care a înecat adevărul în sângele poporului, eu, Gheorghe Gapon, preot, cu puterea hărăzită mie de Dumnezeu, îl blestem și îl afurisesc...

— Nu te prosti, zise Piotr sau Martin, continuând să scrie fără a se uita la popa care dicta.

— Ei, ce? Scrie acolo! bătu iar din picior popa ridicând mâinile și netezindu-și părul: — Eu am dreptul! continuă el, dar de astă dată mai încetișor. Limba mea este mai ușor de înțeles pentru ei; eu știu cum trebuie să vorbești cu ei. Pe când voi, intelectualii, cum începeți...

Și făcu un gest cu mâna. Fața lui deveni stacojie, și, o clipă numai, răutăcioasă. Pupilele începură să i se sbată, bulbucându-se parcă pe albul ochilor

— Nu, nu, niciun fel de povești, repetă din nou omul cu mustățile roșcate.

— Cu sângele vostru ați câștigat dreptul de a lupta pentru libertate, dicta Gapon.

Cel cu mustață roșcată și cel cu barba neagră se apropiară de popă și primul spuse pe un ton îndrăzneț, cam grosolan :

— Se svonește că ai fost omorât, arestat și așa mai departe. Asta nu-i bine!

— Ca orice neadevăr, adăugă tușind cel cu barba neagră.

— Iată. La Societatea Economică s'a strâns... tot felul de lume. Trebuie să te duci acolo și să te arăți.

— Dece? întrebă Gapon. Acolo nu sunt decât intelectuali. Eu știu ce-i aceea Societatea Economică Liberă : sunt intelectuali ! continuă el, ridicând tonul. Eu sunt cu muncitorii!

— Păi sunt și muncitori acolo, zise cel cu barba neagră.

Samghin vedea bine că popii nu-i era pe plac propunerea asta, că îl neliniștise. Încrățindu-și fața, Gapon mârâi ceva și se plecă spre Rutenberg, care, fără să se iute la el, zise :

— Trebuie să mergi.

— Da?

— Da, da.

Aranjându-și mânecile hainei și scuturând din cap, Gapon se uită în oglindă și întrebă pe cineva :

— Crezi c'or să mă recunoască? Imi vor da crezare? Doar nu mă știu.

— Au să te creadă, zise cel cu mustața roșcată. Haidem!

Samghin observase de mult că era de prisos acolo și ar fi fost timpul să plece, dar nu-l lăsa curiozitatea, apoi se simțea și grozav de obosit și n'ar fi vrut să umble singur pe străzi, aproape că-i era frică să circule singur. Sperând acum că vor merge în patru, ieși în antreu și, în timp ce-și punea paltonul, auzi vocea lui Morozov.

— Au să-ți sucească gâtul.

— Păzește-ți-l pe-al tău, răspunse cel cu mustața roșcată.

Samghin deschise ușa și începu să scoboare încet treptele scării, așteptând să fie ajuns de ceilalți. Dar ajunsese tocmai la ușa dela intrare când auzi sgomotul pașilor, sus. Leși în stradă. La scară aștepta un birjar cu un cal bun.

— Ocupat ; zise birjarul și adăugă : — Particular, parcă scuzându-se.

Samghin se uită în spatele saniei și se convinse că n'are număr, și că în sania aceea strâmtă, nu pot încăpea patru.

— Ei, să mergem, își zise el, călcând repede prin bezna rece, iar după o clipă, pe lângă el sbură calul negru într'un trap întins. În sanie stăteau doi inși. Samghin oftă amărit.

Intunericul i se păru neobișnuit de opac și atât de apăsător, încât umerii i se aplecaseră sub masa lui ca de gheață. Orașul încremenise. Casele păreau împietrite, fără suflet de om în ele, fără lumină, numai ici colo pe geamurile înghețate înflorea licărirea palidă a câte unui opaiț. Poate fiindcă inurise lumina era atât de nefirească de sensibilă liniștea aceea, ca o piele de tobă foarte întinsă. Undeva, în depărtare, se auzeau împuscături și lui Samghin îi veni din nou în minte o comparație potrivită : așa plesnesc, primăvara, mugurii umflați ai copacilor.

Samghin se silea să pășească fără sgomot, dar tocurile lui bocăneau și zăpada scârțâia Casele, cufundate în beznă, nu se mai deosebeau acum una de alta și, scrâșnind din cărămizi, parcă se luau după omul acela răzleț care mergea repede pe fundul unui canal de piatră, cu sentimentul că nu mai ajunge odată acasă. La porți nu mai vedeai argați mătăhăloși, nici polițiști, nici trecători. Și tot mai compact și mai străpungător era frigul în bezna aceea triumfătoare.

Samghin încerca să-și stăpânească frica, închipuindu-și mutra lui Morozov cu revolverul în mână, mutră care ar fi fost comică dacă comicul lui n'ar fi fost înlăturat de disprețul fățiș al lui Morozov pentru Gapon.

— Apucături de stăpân. Disprețuește pe cel care n'a izbutit...

Trebuia să facă eforturi mari pentru ca să poată gândi. Gândurile îl împiedicau să asculte tăcerea aceea crispată, materializată și în care se ascundeau viclean toate urletele și vaietele acelei zile cumplite, toate vorbele, toate strigătele, toate văicărelile, — tăcere în care mocnea voința răutăcioasă de a repeta toate grozăviile pentru a înspăimânta și înnebuni omul.

„Popa ăsta e un zevzec. Și toți martorii, scriitorii, soldații și muncitorii, niște criminali, niște victime, niște spectatori, — toți niște zevzeci, niște nenorociți!”, — se gândea cu febrilitate Samghin, ca să-i mai treacă puținel teama care-l apăsa umilitor.

Pe Nevski era și mai înfricoșător. Calea Nevski era mai largă decât celelalte străzi și din pricina asta părea mai pustie, iar clădirile înșirate dealungul ei, mai fără suflet, mai moarte... Se înfunda în beznă, ca un defileu în munte. Jos, în depărtare, acolo unde trebuia să fie pământul, trupul rece al întunericului încremenit era sfâșiat de pete mici și opace de lumină. Luminile acestea, aidoma unor răni, unor pete de sânge, nu luminau nimic, ci adânceau numai la nesfârșit perspectiva; aveau în ele ceva de monstru la pândă.

Samghin se opri o clipă și începu să meargă mai încet; tâmpilele-i erau asudate. Se corvinsese repede că nu erau decât felinare, așezate pe trotuar, în fața intrărilor sau atârinate pe la porți. Dar nu erau multe și luminau rar, departe unul de altul, parcă numai spre a arăta inutilitatea lor. Dar poate și pentru ca să fie mai ușor de tras în omul care vine în dreptul felinarului. Siluetele iuți și negre ale oamenilor se vedeau mișcându-se doar rare-ori, hoștește și aproape fără să se audă, ca pești în apă. În fața lui, cineva bătea toba într'un geam, pe urmă se auzi geamul crăpând și zornăind, cioburile începură să sune, căzând pe un obiect de fier, iar o portiță, trântită cu putere, scârțâi. O siluetă se îndreptă cu pași repezi spre Samghin și dispăru deodată, de parcă ar fi intrat în pământ. Aproape în aceeași clipă ieșiră după colț cinci călăreți, care se strânseră la un loc, și unul dintre ei strigă speriat:

— La trap...

Porniră repede, în șir unul după altul; după aceea răsunară două împușcături, apoi trei, una, și se auzi un om țipând subțire și jalnic ca un pescăruș din marea Caspică. După ce stătu până se făcu iar tăcere, Samghin porni mai departe. Nu-i venea să creadă că pe Nevski nu sunt soldați; probabil că suri și cârni, cum îi văzuse, erau ascunși în curțile caselor în fața cărora ardeau felinarele. Da, cârni se ascund, tremură de frig, și poate de frică în puturile de piatră ale curților; iar în mahalalele orașului se citește acum proclamația lui Gapon:

„Frați legați prin sânge!“ Vorbe pe care le vor asculta părinții, mamele, frații, surorile, prietenii, logodnicele morților și răniților. S'ar putea ca mâine, mahalalele să pornească din nou asupra orașului, și să se ducă la moarte într'o masă mai compactă, mai hotărâtă. „Muncitorul n'are nimic altceva de pierdut decât lanțurile“.

Undeva, prin case calde și comode stau miniștri, militari și funcționari; în altele, se ciorovăiesc, se combat și se atacă unul pe altul, ca vrăbiile, scriitori militanți, umanitari, a căror neputință a fost necruțător dovedită de ziua aceasta de azi.

— Conducători! țipă Samghin în gând, dar în așa fel de parcă țipătul ar fi izbucnit din pieptul altcuiva, apoi se uită de jur împrejur. Dar țarul? Nu cred ca omul acela scund să-și bea ceaiul liniștit...

Și Samghin își închipui că țarul se sbate tot atât de spasmodic, ca și Gapon, de spaima celor săvârșite de el.

Hotelul nu mai era departe și Clim simți că-i mai pierise frica. Simțea deasemeni cum se aprinde în el un sentiment de indignare față de el însuși și față de toate cele trăite în ziua aceea.

„Nu se mai poate trăi! Viața devine o dramă monotonă și nesfârșită“.

MĂINILE TALE

Când ceața oboselii mă încearcă,
în mângâierea ta e ca un vânt.
Imi limpezești privirile, și parcă
mai multe flori și pomi sunt pe pământ.

Iubesc aceste mâini ce, mlădioase,
mereu la pânza vremii Țes ceva.
Sunt două paseri albe și vofoase
cum zboară-atâtea azi în țara mea.

Iubesc aceste mâini neobosite,
și-oricărui deget eu îi sunt inel.
Noi mână'n mână mergem înainte
cu-atâtea mâini ce taie-acelaș țel.

S U S

Lasă să-mi cânte
muntele, fată.
Jos, la răspânte,
apa-i curată,

poate s'o beie
ciuta și noi.
Brazii cresc smeie,
ierbile-s moi.

Vântul și-adună
cai sirepi,
mormăie'n strună
coasta cu jnepi.

Munții-și pun piteni
de sihlă deasă.
Da, pretutindeni
suntem acasă!

MARTIE CU FRUNTEA CURATĂ

Așa coboară'n orice an odată,
Zăpada rece-adânc în grâne-o soarbe —
Martie cu fruntea curată.

Crengile se'ntind, somnoroase și oarbe,
Pașii-ar întârzia pe străzi, ar mai sta.
Martie-și leagănă frageda-i stea
și totu-i clar și altfel decât ieri.

Dar anul are doar o primăvară,
iar noi zidim într'una primăveri.

NOI

Sunt zile când te văd atât de rar...
Abia veniți, plecăm din nou la treburi.
O strângere de mână, una doar,
ca ploaia doar stârnită peste ierburi.

O clipă, un cuvânt... Plecăm îndată.
...târziu, deseară, ne vom revedea...
Dar e deajuns și-o clipă câteodată,
ca lumea'ntreagă să încapă'n ea.

Și râsul nostru veșnic e'n fereastră,
și cerul nostru nu-i atins de ploi,
căci lupta este tinerețea noastră,
și noi suntem, oriunde, amândoi.

SCRISOAREA

Din nou, cu munca ta, te-ai dus... Imi simt
prea mare ziua, ceasul parcă strimt.
M'ai luat cu tine. Dar, adânc, ascu't
cum crești acum în mine, mult mai mult.

Și seara, când mă'ntorc, tăcut și altul,
văd pașii noștri, încrustând asfaltul.
Ce zăpușeală grea e'n toată casa!
Vreau să citesc. În carte, pusă semn,
scrisoarea ta, de ieri, foșnind se-arată.

Și e răcoare'n carte, deodată.

AFIȘUL

Știu colțul străzii noastre-atât de bine...
De-aici plecăm spre muncă'n orice zi.
Și parcă a rămas ceva din tine,
în pomi, în geamuri, pietre fumurii.

Dar azi, când mâinile-și șopteau cuvinte,
priveau doi ochi — ca și ai tăi — din zid.
Striga afișul proaspăt, dinainte,
ca rănilile ce cresc și se deschid.

Svâcnea afișu'n micul colț văpăi
și, răspicat, vorbea o mamă din Coreea.

Și când m'afund, iubito'n ochii tăi,
știu că răspund și pentru ochii-acea.

DEMOSTENE BOTEZ

LA BOJDEAUCĂ LUI CREANGĂ

În bătrânul meu oraș natal,
De-amintiri și astăzi încărcat,
Spre Ticăul, verde ca un sat,
Urcă-o stradă singură la deal.

Strada duce ca și-odinioară,
Când mergea pe-aici „geniul pustiu“,
Spre-amintirea ce n'a vrut să moară,
Spre trecutul și acuma viu.

Nu știu ce chemare de talangă, —
— Semnul vremii ce-a trecut pe-aici, —
Imi îndreaptă pașii rari și mici
Spre bojdeauca joasă a lui Creangă.

Și în Iașul meu în care vezi
Urmele războiului de ieri,
Într-o curte mică cu trei meri
Văd deodată capra cu trei iezi.

De prin Humuleștii lui, din sat
Străbătând prin vremi ca prin noroae,
Dascălul Vasile a Iloae
A venit și el, din veac chemat.

Din ținutul lor de moldoveni,
Cu căsuți curate de șindriliță:
Moș Nichifor, Prepeleac Dănilă,
Irinuca, — gazda din Broșteni,

Stan Pățitu și Ivan Turbinca, —
Oameni care-au fost și nu au fost, —
Adunați ca sub un adăpost
În bojdeaucă stau la stat cu Tinca.

Am trecut ca'ntr'un alt veac, pridvorul,
Și-am intrat în odăița joasă,
Am găsit acolo strâns poporul
Ce venise ca la el acasă.

Și Ileana a Gafiței, fată
Din gospodăria colectivă,
Se'ntâlni cu moș Ion Roată
În căsuța ceea, primitivă.

Și zețarul Radu Pintilie
Care-l culesese rând cu rând,
Și Călin dela turnătorie,
Adunați aici de-acelaș gând.

Generații multe și trecute,
Muncitori trecuți prin desrobiri
Și țărani cu chipurile mute
Ascultau aceleași povestiri

Scrise acum un veac într'un izvod:
S'au mirat atuncea toți drumeții
Cum de-au încăput aici păreții
Geniul obiditului norod!

Dar acum nedreapta rânduială
Ce-a ținut pe Creangă'n sărăcie
În bojdeauca lui din Sărărie,
E chemată azi la socoteală.

Iar poporul adunat aici,
Liberat de sub robii haine,
Spulberă necruțător sub bici
Neiertată veacului rușine.

Cartea lui în limba populară
Cu tot geniu'ntregului popor

Spune viața noastră dela țară
Scrisă pe'nfelesul tuturor.

Prin această carte minunată
Azi citită de atâtea ori,
Creangă povestește dintr'odată
Sutelor de mii de muncitori.

GAZETA DE STRADĂ

Ia te uită! La Ion, arde lumina!
Da-l știam că-adoarme odată cu găina!

— Și-a călcat pe obicei, dă-i pace!
— Ia-uite pe geam și vezi ce face?

— Scrie, măi! Să știi că-i lucru rar!
Nu-l știam să fie cărturar.

...Stau căciulile, pe laiță, în casă,
Ca o claie neagră și mișoasă.

Lampa și găzuțul fumegă.
Tinerii azi gândurile-și rumegă.

Și-au venit mulți tineri, fiindcă e
adunare fulger, U.T.M.

Vorba picură molcom și rar;
Zice bine, badea secretar...

Da: Ion își sgârie, cu sete,
Slova, la gazeta de perete.

Măine-o duce secretarului, s'o vadă.
Poate-o afișază chiar la stradă!

*) Elev al liceului din Fălticeni, în vârstă de 15 ani.

Oamenii, pășesc grăbiți, pe uliță.
Dacă stai, te ia gerilă'n sulită.

Totuși la gazetă vin vecinii
ca să-i soarbă sclipătul luminii.

Și de-atâta pas de tineret,
S'a bătut cărarea prin omăt.

Iată! Fata lui chiabur-Rătușcă,
Lipăește mândră pe ghețușcă,

Râde ca și taică-său, hapsân,
Da-i o traistă de venin în sân.

Merge spre gazetă, cătinel, —
Vrea să-i facă felul în vreun fel —

Și pândind ca nimeni să n'o vadă,
Svârle iute foaia în zăpadă.

A zărit-o însă-un prichindel
Și cu alți vreo zece după el.

Prind să-i facă chiot, gălăgie,
Pentru petecelul de hârtie.

Fuge chiabureasa și injură,
Blestemând cu spume pe la gură:

— „Nu mai este de trăit pe aici!
Până și copiii-s bolșevici!”

Au sosit Ion și secretaru-atunci:
— Ce s'a întâmplat aici, măi, țânci?!

— Ia, a rupt, hârtia de colea,
Dar am strâns-o din zăpadă, na!

— Cine, măi? Ristina lui Rătușcă!
Dar am fugărit-o ca din pușcă!

— Bravo, mă! Dar sunteți vajnici, tare!
— Suntem pionieri! — Nu-i de mirare!

Și așa, articolul boțit,
La gazetă iar a strălucit.

Și de-ai sta în poartă, să te uiți,
Vezi că vin să-l soarbă tot mai mulți.

Inserează ; miros cald de pită,
Stăruie spre zarea rumenită.
Bate-un vânt și scutură arțarii.
Din păduri, coboară țapinarii.
Osteniți, din șale se îndreaptă,
să citească slovele din poartă.
Vine moș Ion ; pe îndelete ;
Joacă zeci de ierni geroase'n plete:

— „Tineri, măi ! Cam slabi mi-s ochelarii
Și-ochii mi-s bătrâni, da' spuneți, care-i
Să nu vadă'n slovă — și apoi cine-i
Să nu prindă glasul de mai bine?

Văd, munciți și nu vă dați în lături.
Și muncesc și eu, cu voi, alături.
Iar din așa muncă, zău, ieși-va
Viața nouă-aici, în colectivă.

Ga s'o gust din plin fac eu ce fac...
...Mai trăi-voi încă'un sfert de veac !”

NICOLAE JIANU

CUMPĂNA LUMINILOR

ROMAN (II*)

Ce nu se află într'un proiect

4.

Vreme de două săptămâni Toma Dobândă n'a coborît din munte. Obrajii lui plini și arămii se mulaseră și când se bărbierea, noaptea târziu, îi putea prinde cu două degete, întinzându-i ca pe o gumă caldă. Atunci zâmbea în oglinda cu vopsea mîncată în multe locuri. Parcă și hainele îi erau mai largi și-și tot aburca pantalonii bufanți, din postav negru. Deși ridicările topometrice fuseseră făcute cu câteva luni în urmă, terenul își arăta în fiecare clipă ascunsele lui răsvrătiri împotriva oamenilor. Traseul mergea uneori paralel cu drumul, dar adesea acesta se îndepărta și transportul materialelor devenea atunci o problemă din cele mai grele pentru cei două sute de oameni. Cei mai mulți erau din Corund, alții de prin sate mai îndepărtate. Nu știuseră ce muncă îi așteaptă și în cea dintâi noapte, vreo douăzeci și-au luat bocceluțele, au coborît în drum, pornind repede către casă, fără să-l mai anunțe pe șeful sectorului. Tractoarele și camioanele cărau într'una materialele, le depozitau în marginea drumurilor. Uneori încercau să străbată prin vadurile uscate ale torenților, mușcând aprig din stîncăria potopită încă de cu primăvară, dar până în vîrf nu ajungeau. Imbrăcat doar în tricoul lui cafeiniu, cu brațele goale, Toma Dobândă alerga într'una pe coastele muntelui. Oamenii suduiau, măsurau înălțimile împădurite, apoi stâlpii metalici, se aplecau și porneau. Strigătele lor umpleau văile. Din sute de găteliuri se desprindea acelaș îndemn cântat al pădurarilor: „Hă-hă-hău, he-hooo!” Ajungeau în vîrf istoviți, cu părul lipit de fruntea asudată, purtând pe spatele ud urme din vopsea roșie a pilonilor. În zare se vedea linia de înaltă tensiune, suspendată peste prăpastii. Oamenii priveau cu palmele scăpătate, această îngemănare trăinică a puterii sutelor de brațe, se luminau o clipă și coborau iar în vale, unde se auzeau grohăind tractoarele și tușind camioanele verzi, cu semnele uzinei zugrăvite alb.

Comandorul Isbășoiu părea și el prins în această încordare, iar Toma Dobândă se bucura că se ivise tocmai atunci un om în vîrstă, experimentat și gata să-și sacrifice și puținele ceasuri de odihnă. Isbășoiu avea răspunderea turnării betonului în fundațiile pilonilor. Nu se mai bărbierise de mult

*) Vezi „Viața Românească” Nr. 5, 1951.

și obrajii lui păreau unși cu funingine. Indată ce pilonii se înălțau trași de otgoane și sprijiniți de pârgăuile lungi cu căngi metalice la capăt, betonul curgea în groapă ca o pastă vânată, prinzând încet mădulele stâlpilor și închizându-le în tăcuta lor putere. Comandoului îi sticleau ochii, apăsa cu degetele lui boante terciul care se întărea, apoi căuta ochii lui Dobândă, pă-rând gata să primească bucuros o laudă. Dar Toma tăcea.

La vreun kilometru înapoi, lucrau instalatorii cei zece, dela Reșița. Tinerelul cel blond, cu graiul cam aspru și opintit, lucra cu o iuteală uimi-toare. Nevoit fiind să meargă în pas cu ceilalți, se vedea că suferă.

— Ei, Ghiuri, mai răsuflă, îi spunea Toma Dobândă, voind mai de-grabă să se facă auzit de ceilalți.

Ghiuri strângea buzele supărat, pășea greoi cu colacul de sârmă în spate, scuturându-și coama aurie.

— Dacă mergem așa nici la anul nu terminăm...

— Mai bine mai încet și mai de nădeide, mormăia un instalator mai în vârstă. Voi cei tineri, vă mișcați ce-i drept mai iute, dar când or veni viscoarele să vedeți ce mai zboară cărmele.

Toma Dobândă se cățara pe piloni, controla el însuși legăturile și nu-l lăsa pe cel bătrân fără răspuns.

— Vremea e puțină, baci Pătrule. Asta-i sângele șantierului nostru. Am spus că într'o lună suntem la Corund și trebuie să fim. Hai, ce spuneți?

Baci Pătru își întorcea obrazul cam stafidit și vorbea cu o unduire nouă în glas:

— Om fi, om fi, tovarășe Toma, n'ai grijă... că uite, ne trag tinerii după dânșii, adăuga închizând iute dintr'un ochiu.

După două săptămâni de vreme bună, cerul se întunecă și pădurea porni să foșnească amenințător. Prin cotloanele barăcilor, fluerau vânturile, încă blânde, dar strecurând în sufletele oamenilor un soi de mânie stăpă-nită. Comandorul părea mai cu seamă cuprins de o tristețe adâncă. Își îm-brăcase dolmanul negru și se văita de măsele. Lui Toma nu-i plăcu schim-barea aceasta, dar nici de astă dată nu stărui asupra supărării acestui om, punând-o pe seama vremii rele. Cei dela uzine, temători deopotrivă la cele dintâi vânturi ale toamnei, grăbiră transporturile și oamenii lui Toma nu mai pridideau cu căratul materialelor.

După ceasurile șase seara, se forma o echipă de voluntari care lucra la lumina unor felinare primitive, cu gaz și fitiluri de călți. Până spre miezul nopții se auzeau în pădure strigătele oamenilor, clinchetul înfundat al barelor din fier și oțel. Din pricina întinericului, instalatorii nu puteau lucra pe piloni, dar ajutau la transportul materialelor până sus, la „linie”. Ghiuri își formase o echipă de flăcăi și introdusese cântecul pe acest sector cam tăcut. La început țărării nu prea se descurcau cu melodiile cerute de șeful de echipă.

— Noi știm cântecele noastre, învățate dela bătrâni, spunea câte unul. Frumoase or fi și ale dumitale, dar dacă nu le știm...

Ghiuri nu se dădea bătut. Odată încercă un cântec revoluționar ungu-resc, vechi, auzit dela tatăl său. Nu-l cunoștea nimeni. Tăcu o clipă, apoi începu să îngâne încet „Catiușa”.

— Aha, pe asta-l știm, săriră flăcăii, îl ascultăm la radio, la căminul cultural.

La început șovăelnic, mai gros sau mai pițigăiat, cântecul deveni cu-rând limpede și umplu pădurea.

Lanternă lui Toma Dobândă licărea când ici, când colo, se oglindea în apa Corundului, lângă drum, sau sălta mai sus, pe lângă echipa lui Ghiuri și a instalatorului Cărpinișan. Mai departe, în fața barăcilor ridicate în grabă și cam din topor, ca pentru o sedere scurtă, pălpăiau focurile. În jurul lor fumau în liniște oameni mai bătrâni sau din cei care nu priveau cu ochi buni munca de noapte, munca neplătită, cum îi spuneau ei.

Dela o vreme se iviră unele neînțelegeri. Într-o seară câțiva țărani se înfățișară la Toma Dobândă. Păreau a alcătui o delegație.

— Apăi noi nu mai putem sta cu trei sute la zi și pânea-i puțină. Zama s'a limpezit cu totul.

Toma-i privi în liniște câteva clipe, apoi îi întrebă încet :

— Vorbiți în numele vostru, sau v'au trimis oamenii ?

— Ei, ne-am vorbit... nu-i nimeni mulțumit, asta-i muncă grea, cere mâncare cu saț. Ni-i teamă că nu sfârșim până la iarnă, avem și noi treburi pe acasă.

— Nu ne apucă iarna, măi ortaci, spuse Toma ușor mâniat. E drept aici pe munte nu mâncăm ca acasă, dar nu mai avem mult de stat. Cu cât sfârșim mai iute, ne întoarcem la casele noastre și-om sta gospodărește la ospăț și la sfat.

Prinzând înțepătura din vorbele șefului, unul dintre țărani răspunse zâmbind cu înțelese :

— Apăi că nu la ospăț ni-i gândul... alta-i buba : trei sute-i tare puțin. Vorbește dumneata la șantier să mărească plata, altfel, zău, nu mai putem... iaca, la pădure, la Ipeil, se plătește mai bine și munca-i mai ușoară.

Proțăpiți în ușa barăcii, cei trei țărani păreau a aștepta un răspuns, o hotărâre. Il sfredeleau pe Toma cu ochii lor împăcliti de oboseală. Unul sugea rar dintr-o țigară pe sfârșite.

O clipă, subinginerul îi măsură și spuse încet :

— Bun ! Sunteți nemulțumiți, mâncarea nu vă place, spuneți tot ce aveți pe suflet... vorbiți doar în numele tuturor...

— Astă ni-i durerea, ți-am spus-o, tovarășe, se auzi acelaș glas cam răgușit. Vorbim pentru noi și pentru... alții care și ei socot la fel.

Toma parcă se gândea într'una, privea peste capetele oamenilor. Se întoarse, își luă bluza de doc de pe scăunelul de brad și spuse hotărât :

— Ar fi mai bine să-l ascultăm pe fiecare, să stăm de vorbă, uite, să mergem jos. Așa se sfătuiesc oamenii...

Cei trei păreau a nu înțelege ce avea de gând șeful sectorului. Se uitară iute unul către altul, se traseră din ușă în întuneric. Toma își aruncă surtucul pe umeri și porni cu pași mari către barăcile din marginea drumului. Aici pălpăiau focurile, trozneau gătejele și cetinele verzi. Mirosea a rășină. Într-o parte, câțiva cântau cu glasuri încete. Când Toma Dobândă se ivi în lumina focurilor, unii se ridicară ușurel dela pământ. Inceță și cântecul. Câteva clipe se auzi doar scâncetul lemnelor ude, cuprinse de flăcări.

— Sara bună, rosti tare șeful sectorului. Bucuroși de oaspeți ?

— Bucuroși, bucuroși, spuse cu veselie un bătrânel. Se mișcă greoi și se așază pe vine, apoi adăugă : — Stai ici, tovarășe inginer, la foc... uite, mai vorbim și noi de-ale noastre.

În vremea asta se apropiau și alți țărani de pe lângă focurile mai îndepărtate. Dintr-o baracă, se auzea un cântec înfundat de fluer și tropăituri dese, neregulate. Toma zâmbi și moșneagul dealături se simți îndemnat să-l lămurească :

— Joacă tovarășii mai tineri, ce să facă și ei...

Un om între două vârste, cu un obraz limpede și cu pieptul bine strâns într-o bundă înflorată, veni lângă Toma.

— Ți-era dor de noi ?

— Mai degrabă ași crede că vouă vă era dor de mine, zise Dobândă, ridicând un vreasc aprins și ducându-l spre capătul Țigării. Tovarășe Căiuț, fă bine și adună oamenii, avem să stăm de vorbă.

Cel cu bunda înflorată strigă tare :

— Măi fraților, veniți încoa, luați-i și pe ăi din baracă, hai fuguța...

Cei care jucaseră veniră gâfâind și ținându-se de mâini, ca la horă. Unul mai sufla încă în fluer. Când socoti că s'au adunat toți, Toma își frecă încet bărbia și spuse :

— Mi-ați trimis vorbă că aveți unele nemulțumiri...

Ii căută din ochi pe cei trei delegați, dar nu-i găsi și întrebă, cercetând mulțimea.

— Unde sunteți, măi tovarăși, dați-vă încoace..

Unul dintre ei se ivi din întuneric. Nu era prea vesel și-i juca obrazul în bătaia focului.

— Așa, spuse Toma mai departe, ia să vedem cum stăm. Vă plângeți de plată și de mâncare. Așa-i ?

— Așa-i, se auzi o voce din întuneric.

— Vino mai la lumină, tovarășe, ce ești așa scump la vedere, roști șeful sectorului.

Oamenii își întoarseră capetele, așteptând să se ivească nemulțumitul. În vremea asta, Toma cerceta chipurile oamenilor. Cei mai mulți păreau cu totul surprinși de întâmplare și se priveau cu nedumerire. Pășind peste picioarele celor chirciți lângă foc, se arătă și un al treilea membru al delegației. Pe Toma îl încerca râsul și se uită cu înțeles spre Căiuț. Apoi spuse :

— Ați avut un sfat, ați hotărât să trimiteți trei oameni să stea de vorbă cu șeful sectorului, nu ?

— N'am avut nici un sfat, tovarășe, n'am trimis pe nimeni, spuse moșneagul care stătea pe vine.

— Ba da, am trimis, răzbi un glas puternic și plin. Am trimis noi, eu și Graviță, și Popovici...

— Care mă, unde, când... ?

— Noi nu știm nimic...

Se născu o încăerare de glasuri, mâinile se ridicau în roșeața flăcărilor, se auzeau sgomote scurte. Dobândă înălță brațul cerând liniște. Vorbă cu acelaș zâmbet stăpânit :

— Se vede că nu v'ați putut strânge laolaltă. E bine că uniți dintre dumneavoastră ne dați de veste că lucrurile stau prost în sectorul nostru. Noi trebuie să ținem seama de orice plângere. Ați vorbit de plată, nu sunteți mulțumiți, nu-i așa ?

Nu răspunse nimeni.

— Socotiți că pentru munca dumneavoastră meritați mai mult. Dacă-ți așa, trebuie să trimitem vorbă mai departe, la conducătorii șantierului, la uzină.

— N'ar fi rău...

— E drept că-i cam puțină plată...

Vorbele lui Dobândă deslegau limbile. Unul mai tinerel, scurt și îndesat, zise proptindu-și mâna dreaptă în pieptarul cojocului :

— Iacă, eu sânt mulțumit și n'am trimis pe nimeni la tovarășul șef. Trei sute la zi are și un muncitor calificat, la uzină. Ba noi căpătăm și mâncare.

— Ce faci cu trei sute la zi, întrebă acelaș glas puternic. Dacă mai ai și casă grea... Tu vorbești pentru tine, ești un țânc, ai ieșit de-un an la horă și faci pe gospodarul...

Se auziră hohote rare. Fiicăul se întoarse către întunerecul din care vorbea celălalt și spuse cu mânie :

— Ești la lumină, uică Bălău, noi te cunoaștem și te știm cât prețuești, dar uite, tovarășul șef nu te știe. Cât ai vrea să-ți dea la o zi, o mie, două, trei... hai, că dumneata ești om sărac, numai pielea și mustața...

Toma așteptă să se liniștească râsetele și spuse tare :

— Oameni buni, cât privește plata noastră n'am putea hotărî acum. Am vrea să știm numai dacă sunteți de aceeași părere cu tovarășul Bălău.

— Nu suntem, nu, izbucniră câteva glasuri tinere.

În clipa asta, se ridică moșneagul de lângă loc, își trecu mâna peste mustață și întorcându-se către mulțime, spuse :

— Sunt printre noi unii mai iuți din fire. Mă rog de iertare, dar dreptatea noastră nu stă în gura lui Bălău. Avem sindicat, rosturi, socoteli... nu merge așa. Eu nu spun, poate că lui Bălău nu-i ajung trei sute la zi, sunt oameni și oameni. Dar noi n'am trimis pe nimeni în delegație. Cei care au spus așa, au mințit, au vrut să-l înșele pe tovarășul inginer...

Glasul moșneagului era nespus de blând și curgea încet, fără hopuri. Trupul lui înfășurat într'un suman roșcat se rotea când și când și palmele i se mișcau stăpânit, arătând sau spre pădure, sau spre oamenii din jurul focului. Privind spre Toma își încheie vorbirea :

— Aici nu suntem o gloată de zileri. Sântem Corundeni, oameni stăpâni pe valea asta, nu simbriași. Dacă lucrăm la uzină, se cheamă că lucrăm pentru satul nostru, pentru Corund. Azi îi mai binîșor decât ieri, mâine, poimâine a fi mai bine și pentru mine și pentru Bălău. Acu, îi drept, mâncarea nu-i tocmai bună. Eu zic că și pită s'ar putea să avem mai multă. Țăranul mănâncă mult, așa-i el lăsat dela dumnezeu, să muncească vârtos, să mănânce și mai vârtos...

Răse cu hohot tremurat și se așeză iară pe vine, trăgându-și pulpanele sumanului. Se făcuse târziu. Și focul se stinsese. Mai pâlăia arar câte un tăciune. Unii oameni se și trăgeau spre barăci. Toma Dobândă vorbi tare :

— Moș Trifănuță are dreptate. Socoteala banilor avem s'o lămurim în altă parte. Am să trimit vorbă la șantier să vie tovarășul Voinea, să vedem ce se poate face cu mâncarea. Și acum despre delegați...

Se întoarse, căutându-i, dar cei doi se făcuseră nevăzuți. Nu-i mai chemă și vorbi mai departe :

— Moș Trifănuță a spus c'au vrut să mă înșele pe mine. Eu nu cred că asta au încercat. Un lucru au făcut ei rău, că n'au căutat să afle ce gândesc cei mai mulți oameni și au socotit că nemulțumirea lor e și a celorlalți. Uite că se întâmplă ca unii să vadă lucrurile altfel, să judece, să chibzuiască. Nimeni nu spune că nu mai putem de bine. Nu. E greu, câteodată tare greu. Unii își pleacă fruntea în voia soartei, alții socot că dacă se războiesc la șef, se schimbă lucrurile. Dar ia să vedem noi, de ce dăm zor să isprăvim dihania asta de hidrocentrală ? Așa, pentru că vrea nu știu cine ?

Ca să ne grozăvim cu repezeala mâinilor noastre? Nu, fraților! Vrem să trăim mai bine, să avem și bani mulți, și pâine mai multă, să nu ne mai ostenim coborînd lemnele din fundul pădurilor, cu brațele, cu spinarea.

— Auzi Bălău? rosti careva.

— N'aude, că are cușma pe urechi, adause altul.

Dobîndă continuă:

— Noi am mai vorbit despre asta și-om mai vorbi. Uite, în fiecare seară ar trebui să stăm la foc și să vorbim despre viața noastră. Dar nu prea avem vreme. La iarnă, în sat, om sta colo, și-om povesti, și-om avea lumină. Prin sârmele astea pe care le întindem noi acum, are să ne vie lumină dela Reșița, cu împrumut până când sfârșim noi centrala. Ei, și are să se oprească lumina asta drept în odaia lui moș Trifănuță și la tovarășul Bălău, la noi toți care trudim pe valea Corundului și ne batem cu apa, cu munții, da' cu cine dracu n'am fi în stare să ne batem numai să vedem treaba la liman. Doar nărozii și dușmanii pot gândi altfel. Dar între noi socot că nu sunt dușmani...

— Numai cozi de topor, spuse repede Căiuț, care sta alături.

Un flăcău puse un braț de cetină pe foc. Intr-o clipită izbucni pălălaia, luminând obrajii celor din jur.

— Cozi de topor, făcu Dobîndă, ridicând puținel sprâncenile. Auziți ce spune tovarășul Căiuț, c'ar fi cozi de topor pe lângă noi.

— S'ar putea, cozile astea cresc unde nu te aștepți, rosti Trifănuță ridicându-se iară în picioare.

Toma scăpătă brațele în lături și păstrând în ochi aceeași mirare prefăcută, spuse cu voce joasă:

— Ei, tovarăși, dacă sunt, n'avem ce ne face, trebuie să le scoatem la lumină, să știm care și cum. Noi am spus ce vrem. Vrem să trăim mai bine. Să spuie și dumnealor ce urmăresc. Nu-i bine?

— Vor să ne taie mâinile, zise flăcăul cel bondoc și parcă fără să vrea se'ntoarse spre întunerecul în care se topise Bălău și „delegații”.

Dându-și seama că oamenii erau trudiți și că se făcuse târziu, Toma spuse cu hotărîre:

— Nu-i chiar atât de greu să-i cunoaștem... Să fim numai cu ochii deschiși... om mai vorbi mâine. Hai să ne hodinim; noapte bună, tovarăși!

Mulțimea se împrăstie spre barăci. Toma urcă singur treptele de pământ. Pe la jumătatea coastei se întoarse și privi printre copaci. Mai zări urma focului ca o pată roșietică pe fundul negru al nopții. Se auzeau oamenii chemându-se, fluerături prelungi și chiote se rostogoleau prin pădurea adormită. Dobîndă măcina în minte întâmplarea. Să fie oare Bălău și cei care veniseră la el, porniți împotriva șantierului? Să fie, cum spunea Căiuț, cozi de topor, sau doar iuți din fire cum îi numise bătrânul Trifănuță. Rosti aproape tare: „Vom vedea, vom vedea”.

În clipa asta o umbră se desprinsese din pădure și se mișcă spre una din barăci.

— Cine e, strigă Toma.

— Eu...

— Care eu?

— Isbășoiu... dar nu te-ai culcat încă?

Câteva clipe Toma tăcu, apoi întreabă:

— Am fost jos, la drum... dar nici dumneata nu ai somn?

Comandorul se oprise la o distanță bunicică și era silit să vorbească tare. Spuse cam gângăvit:

— Am ieșit... am avut treabă... știi, pentru mine... trebuie să fie tare târziu. Bună seara.

Se auzi scârțâind ușa barăcii lui și o dâră de lumină murdară împunse o clipă înlunericul.

Trăgându-se mai către locurile de odihnă, țărani încă mai sporovăiră la ceasul acela târziu. Bălău trăgea dintr'o țigară groasă, făcută din jurnal. Spuse ca pentru sine:

— Așa... treaba e ca la'nceput. Ba ne-o mai scos și cozi de topor... Și dușmani ne-o făcut și nu știu mai cum...

Căiuț care trecea cu o găleată în mână către vadul apei, se opri și spuse în batjocură:

— Nu de tine o vorbit, măi Bălău, tu ești om de treabă, cine dracu nu te cunoaște...

— Dar de cine, sări altul. Nu de noi,ăștia care am ridicat glasul? Zice că să așteptăm, să vie șefii cei mari...

— Apăi da, spuse Căiuț, de bună seamă că trebuie să așteptăm. Astfel de lucruri nu se lămuresc aici.

Bălău scuipe în lături, își șterse gura cu palma și spuse cam răstit:

— Ce să așteptăm, măi Căiuț? Ei nu vin, sânt domni, stau la berău, îi-i bine. Om merge noi la ei, sau ne-om duce acasă, să ridice singuri fiarele, cum or ști...

Căiuț se ridică în capul oaselor și clătină din cap.

— Asta nu-i vorbă de om înțelept. Am mai auzit-o noi și știm cui îi place s'o spuie într'una. Și voi știți, dar vă lăsați amețiți. Măi oameni buni, de ce nu judecați...

— Ce să judecăm, sări unul deșirat și slab, cu o voce ca de copil. Ce să judecăm, măi Căiuț? Că nu ne ajunge pita? Că n'avem pe zi nici un metru de stambă? Că muierea mi-i beteagă? Asta să judec?

Își roti ochii împrejur și luminile lor luciră. Continuă mai înfierbântat:

— Suntem niște proști, ne-au scos din case, ne-au făgăduit marea cu sarea, și uite, spinarea ni-i carne vie și din parale nu m'aleg cu nimic.

— Ei, lasă c'ai să ai lumină iletică, se auzi din întunec.

Cățiva hohotiră scurt. Cel deșirat prinse curaj.

— Tu-i lumina lui Sân Pătru... lumină, lumină-mi trebuie mie? Dă-mi pită și pânză, și cuie și lemn dă-mi. Lasă-mă să-mi împart eu lucrul cum vreau, că, când erau domnii ceilalți mă tocmeam, mai puneam mâna și pe câte-un copac din pădure, ei, m'aveam bine cu toți. Acu, iaca, de doi ani tot împung pământul, viermuesc lucrătorii și anjinerii și nimica nu se vede. Lumină? Când a fi lumină? Pe lumea cealaltă, măi Căiuț, ascultă tu...

Căiuț își frământa mâselele și pumnii adunați sub pieptarul bundei. Careva îl înghionti pe la spate și spuse râzând:

— Tu ești cu partidul, o duci bine, îi dai cu gura ca muerea mea... hă-hă-hă...

Căiuț păru o clipă descumpănit, privi tăcut la cel care-l înghiontise și vorbi apăsător.

— Apăi de când lumea, pe cine nu-l lași să moară nu te lasă să trăiești. Ce-ați fi făcut voi dacă nu era șantierul? Câștigă și muierile și

flăcăii și tot nu-i bine. Râdeți de lumina electrică, râdeți pentru că n'o cunoașteți. Vă place să stați în putoare și în beznă.

Arată cu capul spre țăranul cel deșirat și rosti cu dispreț.

— Tu, măi Gavrilă, îți numeri păduchii ca pe oi, dar n'ai nevoie de șantier, nu-ți treabă hai? Te ai bine cu chiaburii, cu domnu' Haller, așa-i? Ce-ți dă? Nici măcar gaz ca să-ți freci pielea și să ucizi lighioanele! Vai de zilele tale!

— Te plătește bine să îndrugi povești, hai? spuse Gavrilă privind rușinat în jur.

Căiuț zâmbi la auzul acestor vorbe. Semănau prea mult cu cele pe care i le aruncau de ani de zile oamenii lui Caliga și ai lui Haller. Nu-l mai atingeau, ba chiar se simțea mai puternic în fața dușmanilor știuți sau în lupta pe care o ducea împotriva capetelor înguste și năpădite de mătreața sărăciei. Făcu câțiva pași și-l privi pe Gavrilă în ochi:

— Ai să auzi și-ai să înțelegi poveștile mele mai târziu... ai mintea prea crudă. Tragi înapoi ca racul, către bordeiul tău. Când va fi lumină în Corund, ai să vezi și tu mai bine.

Gavrilă părea descumpănit, dar nu se dădu bătut. Spuse cu glasul tăiat de un tremur ușor:

— Apăi tu poți să faci spume la gură, eu tot mă duc acasă. Hai, care mergeți? Chiar acu; n'avem nevoie de șantier, nici de lumină, nici de pita lor, dă-i în betesug...

Îi aruncă lui Căiuț o privire de dispreț și porni cu pași mari spre baracă. După el se urni unul șchiop și cam ghebos. Ceilalți rămaseră tăcuți, măsurându-l pe Căiuț cu oarecare nedumerire.

În noaptea aceea, plecă Gavrilă și cu cel ghebos. În zori, alți șase își luară trăistele în spate și urcară dealul pe cărare, către Corund.

Întâmplarea aceasta sdruncină viața de pe crestele pe care se înălțau pilonii. Cei mai mulți oameni așteptau să vie cineva dela șantier. Băilău nu plecase, dar pomeneau mereu de mâncare și de plată. Zifele treceau molcome. Seara ardeau focurile luminând pereții gălbui ai barăcilor. Cântecul fluerului se auzea până târziu și Trifănucă povestea ispravi din tinerețea lui. Prin preajma focurilor se abătea adesea și Toma Dobândă. Uneori era de față Isbășoiu. Instalatorii păreau a înțelege frământarea sectorului și încingeau discuții în care se amestecau multe din durerile trecute ale corundenilor. Veni ploaia, măruntă și caldută, bătând în frunzare cu miile ei de stropi și foșnind ca viermii de mătase. Pământul prinse un fel de mazăgă și cei care cărau materialele alunecau pe povârnișurile mâncate de șuvoaie. Toma Dobândă părea stăpănit de un fel de mânie, vorbea puțin, uneori se răstrea la oameni. Se ținea mai mult pe lângă țăranii care cărau materialele. Aceștia munceau ca și înainte, puțin îngândurați, dar grăbind mereu cu puteri sporite, poate din pricina ploii, poate dintr'o ascunsă și nemărturisită dragoste pentru frământarea nouă, nemai văzută pe pământurile lor. Subinginerul însuși, căra în spate saci cu ciment, grămezi de izolatoare, colaci de cablu. Țăranii îl priveau cu coada ochiului, șopteau între ei și pasul li se iuțea. Doar Căiuț era sprinten și vorbăreț. Ochii lui verzi, cu apele alburii ca la pisici, prindeau viermulăla mulțimii și-i spunea lui Toma:

— Uite, știu să lucreze, sunt în stare să nici nu se odihnească noaptea, dar unii trag cu urechea la dușmani, sunt printre ei unelte de ale chiabu-

rilor. Nu se arată, doar noaptea scot nasul de sub cojoace și mormăie, seamănă spaîma și grija.

Toma se oprea gâfâind, îl privea o clipă și ofta încet :

— Nu-i de mirare. Cei mai mulți nu văd mai departe de vârful nasului. Unde-i prinzi trebuie să le arăți drumul. E mai ușor să înfrângi munții decât mințile întunecate.

Și pornea mai departe, stâlcindu-și cismele printre colții de piatră, prinzându-se uneori cu mâna de copacii subțirei sau de rădăcinile umede.

Și linia înainta mereu peste poene și hăuri, urcând și coborînd. Intr'o seară Ghiuri se îmbolnăvi. Obrazul, palid de obicei, i se îmbujoră și ochii îi străluceau. Cărlionții aurii căzuseră peste urechile aprinse. Toma voi să-l trimită îndată la Reșița, dar Ghiuri clătină din cap

— Nu, nu mă duc, îmi trece, doar pânțelele mă doare, am diaree...

Fugea mereu în pădure ținându-se cu mâinile de burtă. Se întorcea sfârșit și străveziu. Căiuț fierse niște rădăcini cunoscute de el ca leac pentru pântecăraie și Ghiuri bău fiertura cu nesaț și cu nădejde, clipind din ochii tulburi.

5

Intr'o bună dimineață sosi Dragoș Voinea. Urcă întâi la locul unde se instalau pilonii. Il văzu pe Isbășoiu și-l măsură câteva clipe. Comandorul părea intimidat. Ocoala privirile inginerului șef, făcându-și de lucru printre oamenii care sprijineau pilonul. Voinea îl chemă cu o mișcare scurtă.

— Dumneata ai mai făcut asemenea lucrări ?

— Da, răspunse iute comandorul, încercând să pară calm.

Ținea călcăile lipite și observând aceasta, Voinea înălță umărul, cu ticul lui obișnuit, dar care mărturisea totdeauna nervozitate.

— Unde, întrebă cu răceală.

— La instalațiile de telegrafie, în armată.

— Acum de unde vii ?

Isbășoiu înghiți în sec.

— De acasă, doi ani n'am lucrat.

— Dece ?

— N'am avut unde.

— Și de ce ai venit tocmai aici ?

— M'a recomandat domnul Candrea... îmi este prieten...

Rostind cuvintele din urmă, se însenină. Se legănă ușor pe picioare, privind țintă în ochii lui Voinea.

Coborînd în vale, inginerul șef îl întrebă în șoaptă pe Toma Dobândă:

— Ce impresie-ți face ?

— Pare a fi un om priceput și harnic. N'am prea stat de vorbă cu el. Nici nu se prea înghesuie la discuții.

— Mda ! Cred că știe Candrea pe cine a trimis. M'a anunțat și pe mine Secui. A fost comandor, parcă. Vezi, folosește-l cum trebuie.

După ce umblă vreme de un ceas pe coasta ude, cu urme adânci lăsate de pilonii târîți la deal, Voinea se repezi cu mașina la Reșița și se întoarse la vremea prânzului. Încă dela Corund hotărîse să se ducă mai întâi la uzină, dar trecând pe șosea și văzând grămezile de materiale, opri mașina. Deși aflase chiar a doua zi de întâmplările din sectorul lui Dobândă,

nu-și putuse face vreme până acum să stea de vorbă cu oamenii. Astfel de incidente nu erau necunoscute la Corund, dar ori de câte ori se iveau, Voinea se înfățișa numai decât în sectorul cu pricina. Il chinuia vechea lui frământare cu privire la câștigarea totală a țărânimii de partea șantierului, dar mai totdeauna întâlnea și slăbiciunile care țineau de conducere... De astă dată se svonise în sat că oamenii fug dela lucru și asta îl dureau.

Când se întoarse dela Reșița, muncitorii erau adunați la masă, sub șopron. Câțiva se ridicară, salutându-l. Inginerul șef se așează pe o bancă, rupse o bucată din mămăliga tare și cam crupoasă și o duse la gură. Vorbî, privind de-alungul mesei :

— Am auzit, tovarăși, că nu prea vă place pe aici...

Oamenii rămaseră cu lingurile atârînd deasupra castroanelor. Nu răspunse nimeni și Voinea continuă :

— Ei, de ce nu vorbiți? Pentru asta am venit, să stăm de vorbă, să aflăm ce vă doare... Cei care au fugit au umplut satul că aici e un iad.

Câțiva începură să soarbă. Vorba inginerului șef le dădu curaj. Vorbi unul din capul mesii. Era acelaș bărbat fălcos, cu un cap mare, sur, care se înfățișase la Toma, în numele nemulțumiților.

— Ei, chiar ca în iad nu-i, dar nici ca'n rai, o țără mai rău... Dumnezeuastră parcă nu știți? Nu ne ajunge pita, și mămăliga asta, poți să faci ghiulele din ea.

Se auziră râsete scurte. Căiuț se frământa pe bancă. Privea când la țaranul care vorbea, când la Voinea. Din pădure se ivi comandorul, pășind rar, ca să nu tulbure adunarea. Toma Dobândă, sta în spatele lui Voinea și fuma. Mai într'o parte, lângă bucătărie, instalatorii vorbeau încet între ei.

— Și-apoi cu banii, cu plata, mai spuse omul cel sur. Nu suntem mulțumiți cu trei sute. E puțin, zău e puțin...

Voinea asculta liniștit, frecând între degete o fărâmiță de mămăligă. Spuse într'un târziu.

— Ei, așa-i tovarăși?

Se auziră mormăeli scurte. Câțiva își puneau grăbiți pălăriile și-și ștergeau gurile cu mâna.

— Să vedeți, tovarășe inginer șef, începu Căiuț, dar Voinea îl opri ridicând ușor palma de pe masa de brad jilav.

-- Spuneți răspicat, zise inginerul șef mai departe, să vedem, poate noi am greșit.

— Tovarășe șef, rosti unul din spatele lui, dacă ne-ar da o mâncare mai bună și poate încă o sută de lei la zi, noi am fi mulțumiți.

— Altul, care mai are ceva de spus?

— Cam asta-i...

— Așa-i...

— Încă o sută la zi... mâncarea ca mâncarea...

Sloboziți, oamenii începură să se miște, câțiva veniră mai aproape, învârtindu-și pălăriile rotunde ca niște ceaunașe.

Voinea ridică din umăr și privi către Căiuț. Acesta își netezi pieptarul cu amândouă palmele și se ridică în picioare :

— Tovarășe inginer șef, acumă, s'o spunem românește, mâncarea nu-i bună. Numai zamă, trebuie să umblăm cu undița după câte-un os. Bucătăreasa noastră, n'are vină, face și ea săraca din ce primește dela șantier. Dar muncitorii nu pot trăi cu asemenea mâncare. Aici e muncă grea, și-i frig.

Oamenii îl priveau cu nedumerire, părându-li-se prea aspre vorbele lui. Iși amintea că el nu dăduse dreptate răsvrătiților și acum se încumeta împotriva șefului. Incurajată de vorba hotărâtă a lui Căiuț, bucătăreasa, o femeie voinică, între două vârste, cu un obraz mare și spuzit, se trase mai la vedere.

— Și noi, spuse Căiuț mai departe, ne-am pus, ca să zicem așa, o întrebare. Măi, să nu fie carne, să nu fie fasole, să nu fie clisă și pită? Că doar cară într'una camioanele dela Reșița. Dacă nu-i la noi, atunci unde dracu este? Așa. E bine că ați venit aici. Nouă ni-i de grabă și nu avem vreme să trecem dealul. Am făcut o listă de alimentele primite. Dă-i hârtia tovarășului inginer, tovarășă Lucreția...

Bucătăreasa se căută grăbită în buzunarul șorțului și-i întinse lui Voinea un petec de hârtie dintr'un plic desfăcut, acoperit de amândouă părțile cu un scris mărunțel. Căiuț nu-i dădu vreme lui Voinea să cerceteze lista și spuse mai departe:

— Dumneavoastră, ia să vedeți, ce-a ieșit din magazie și ce-a ajuns la noi. S'avem iertare, nu bănuim pe nimeni, dar dacă s'ar dovedi cumva c'am fost furați, se schimbă cântarea. Iar de nu, se chiamă că tare puțină mâncare dă uzina pentru cei care trudes la hidrocentrală. Și nu-i bine.

Voinea săltă umărul și spuse privind hârtia:

— Am înțeles tovarășe Căiuț, altcineva...

— Stai, stai, n'am isprăvit, sări Căiuț privind roată la oamenii care păreau cu deosebire încălziți de cuvântarea lui.

— Noi ni-s aici tot soiul de oameni. Unii cu căciuli, alții cu pălării. Nu ni-s la fel, dar toți punem umărul să aducem lumină la șantier. Și vezi, că sunt și din ceilalți. Noi am stat de vorbă și căutam să limpezim treaba. Dar alții gura, îi îndeamnă și pe unii mai slabi de ȋnger. Cei care au fugit, sunt niște trântori, care ling cizmele chiaburilor...

— Cozi de topor, zise tare careva.

— Lui Haller și lui Caliga, se auzi din capul mesei.

— Bagă dihonă în mintea oamenilor, adăugă Căiuț.

— Cum adică, noi n'avem capul nostru, întrebă tare unul.

Căiuț îl privi în treacăt pe cel care vorbise și răspunse:

— Ba, toți avem capetele noastre dar unii nu știu să și-l poarte. Le umblă bărzăunii pe sub ochi și ei nici nu văd, nici n'aud.

— Lui Gavrila i-o intrat în... undeva și l-o apucat strechea, se auzi o voce de femeie.

Hohote mai groase și mai subțiri se vântură sub șopron.

— Așa, spuse Căiuț zâmbind, strechea asta chiaburească umblă și prin sat și prin pădure, dar mai mult pe șantierul nostru. Ii dă târcoale și nu-i place lumina electrică, fuge de ea ca dracul de tămâie. Apăi, măi tovarăși, prin sârmele astea pe care le purtăm noi peste munte are să vie viață pentru noi, și otravă pentru chiaburi și cozile lor de topor. Și cu banii... Nu ne-ajunge? Dreptu-i că nu-s prea mulți. Dacă om munci mai mult și mai bine a fi și câștigul mai plin. Dar lui Gavrila nu-i ajunge nici-o mie la zi, că el musai să gustărească din toate vinarsurile dela cooperativă. Eu socot, măi tovarăși, că nu trebuie să ne lăsăm îndemnați de diavoli...

Mai căscă gura, voind parcă să spuie încă ceva, dar tăcu și se așeză pe bancă. De acolo mormăi:

— Eu... atât am avut de spus.

Toate privirile se îndreptară către Voinea. Inginerul șef începu cu voce slabă, abia auzită.

— Noi cunoaștem, tovarăși, greutățile de care vă loviți aici. Viața noastră e încă tare aspră. Bogătanii nu ne-au lăsat masa întinsă, ci am găsit totul pustiu și pârjolit. Trebuie să ne pregătim singuri, cu sufletul și cu brațul nostru, zile mai bune. Bunătățile nu cad din cer, nici straietele, nici fierul nu vine pe apa Corundului. Dumneavoastră știți asta. Dar vedeți, noi ne trudim acum ca tocmai din apa asta care curge degeaba dela începutul lumii, să facem putere electrică și s'o trimitem la Reșița. Și Reșița are să ne dea și fier și oțel și mașini. Asta înseamnă că noi nu mai așteptăm ce cade dela ospățul bogatului, ci punem temelie unei soarte bune pentru noi și pentru feciorii noștri...

Stingherit parcă de cuvintele sale cam umflate, de ideile prea generale pe care se străduia să le înfățișeze pe înțelesul țăranilor, Voinea nu căuta privirile liniștite ale ascultătorilor, ci mângâia într'una scândura jilavă a mesei, urmărindu-și mâna prelungă și roz. Nu era mulțumit de felul cum vorbea. Simțea că oamenii așteptau altceva dela el. Inviorat de acest gând, vorbi mai departe:

— Aici nu trăiți cum ar trebui. Este vina tovarășului subinginer și a șefilor de echipă, că viața vi-i atât de grea. Mâncarea nu-i bună. Vom cerceta la Corund să aflăm pricina pentru care vi se trimite atât de puțin.

— Am primit carne pentru cincizeci de oameni și suntem două sute, roști tare Lucreția.

— De mâine încolo veți primi și pâine mai multă și tot ce s'o putea, continuă Voinea. Am văzut cum dormiți. Cetina nu ține de cald, tovarăși. Aveți un delegat al sindicatului?

— Da, da, avem, se auziră voci.

Se ridică în picioare un om slab, cu obrații năpădiți de păr gălbui. Privea cam speriat în jur și parcă nu înțelegea ce rost are el în toată povestea asta.

— Dumneata ai comunicat sindicatului ce nevoi au oamenii de aici, întrebă Voinea.

— Am cerut pături, tovarășe, spuse omul cu voce înceată. Ni s'au dat treizeci de pături...

— Și n'ai mai cerut?

— Apăi am crezut că nu mai au...

— El se învelește cu barba, spuse tare Trifănuță, doarme dus și visează numai îngerași...

Mulțimea hohoti, dar Voinea se întunecă. Ridica ades din umăr și-și freca fruntea cu mâna. Spuse cu răceală:

— Se vede că nu ești în stare să-ți faci datoria. Ar trebui să-l schimbați, tovarăși, să-i lăsați vreme să se bărbiească.

— Să-l punem pe moș Trifănuță, zise un flăcău. Pe cine-l mușcă el, nu mai scapă.

Moșneagul păru încântat de propunere, dar spuse frecându-și bărbia:

— Nu mă țin arcurile, măi fraților.

Voinea ridică mâna, cerând liniște.

— Învățați să vă gospodăriți, urniți oamenii din loc, apărați-vă sănătatea. Șantierul nu vă cere să dormiți pe pământ. Dar noi suntem vinovați că n'am trimis aici administratorul. Până în seară să vie să ia în primire cineva, pături și rogojini.

Se întoarse și-l privi pe Toma Dobândă. Nu spuse nici o vorbă dar subinginerul înțelese că ochii lui Voinea îl acuzau.

— Socotiți că trei sute de lei pe zi e puțin, spuse șeful șantierului și se ridică în picioare. Eu cred că dacă-i folosiți cu chibzuială, vă puteți gospodări bine.

— Așa am zis și noi, sări flăcăul cel bondoc.

— Vă vestesc că în curând vom introduce norme pentru fiecare fel de lucru pe șantierul nostru. Atunci tot omul va fi plătit după priceperea și după străduința lui. Vom împărți haine groase, de iarnă, celor care nu au. Vom ține seamă de nevoile fiecăruia. Dar să fim cu băgare de seamă. Dușmanul ne pândește. El caută să folosească greutățile noastre pentru a ne abate dela drumul pe care am pornit. Nu-i așa de greu pentru nimeni să se întoarcă cu gândul și să vadă cum a trăit sub stăpânirea veche. Dacă i-am cerceta bine pe cei care îndeamnă la răzmeriță, la fuga de pe șantier, am afla numai decât de unde pornește otrava. Pentru aceștia avem noi leac, să fie fără grijă.

Săltă umărul și vorbi mai apăsător :

— Noi nu facem negustorie. Muncim ziua și noaptea să terminăm lucrarea mai de vreme. Și o vom duce la bun sfârșit cu muncitorii cinstiți, cu cei care așteaptă să vadă și în casa lor un bec, să aibă cinematografi și uliți luminate. Celor care se ridică împotriva noastră, le spunem noi, că deși nu ne mai vedem capul de treburi, om găsi vreme să le tăiem colții...

— Le tăiem și capul, nu numai colții, he, he, vorbi unul uscativ, privind țintă în ochii lui Voinea.

Bănuind că și-a sfârșit cuvântul, oamenii veniră roată în jurul lui Voinea. Lucreția își făcu loc cu coatele și prinzând între degetele boante un nasture dela mantaua inginerului, spuse dând din cap cu înțelepciune :

— Așa, draguțele, să vezi acolo la magazie, să te uți bine peste tot, că nu-i lucru curat.

Mai stătură de vorbă vreme de vre-un sfert de ceas, apoi oamenii se raișcară încet spre vale. Voinea convocă într-o scurtă ședință pe șefii de echipă și pe instalatori. Carol Isbășoiu se plânse că betonierele nu merg prea bine, că nisipul e prost. Vorbea cu oarecare teamă și căuta cuvintele voind să arate că e specialist. Voinea îl ascultă atent și la sfârșit spuse zâmbind :

— Betonierele obișnuiesc să asculte de oameni, totul este să știi cum să le vorbești, iar nisipul e cel dintâi pe regiune. Face treabă bună, fii liniștit...

Comandorul îl privi cu nedumerire și tăcu. În drum spre mașină, Voinea îl luă pe Toma Dobândă, de braț, îl strânse tare și spuse :

— Pe tine trebuie să te judecăm fără milă. Ai lucrat excelent. Tovarășul Chirtoș îți trimite mulțumiri și felicitări...

Toma n-ai clipi și obrazul plin i se contractă în așteptarea cuvintelor următoare :

— Dar dacă ar ști cum ți-ai neglijat oamenii, te-ar condamna. Dușmanii îți dau târcoale și tu nu simți. Ba le-ai dat și apă la moară. Tu ai o bucătărie separată ? Nu guști mâncarea lor ?

— Eu mănânc și pe dracu... dar, ai dreptate, e proastă și cam puțină, spuse Toma fără să-l privească.

— I-ai văzut cum dorm ? Au pus un braț de cetină și gata...

Toma oftă. Nu intrase niciodată în barăcile oamenilor, și i se părea

acum ciudat faptul că uitase cu desăvârșire de ele. Văzându-l că tace, Voinea îi slobozi brațul și întrebă :

— Ești sau nu de acord că e turbure tare sectorul tău ?

Abia acum Dobândă îl privi în ochi și spuse încet :

— Știu, mi-am dat seama prea târziu de ceea ce se întâmplă. Mă grăbesc, ași fi în stare să nu închid ochii. Dar nici voi nu m'ați ajutat. Te-ai repezit în delegatul sindical, dar pe administrator nu l-ai întrebat niciodată dacă și-a trudit burta până aici.

Voinea plecă ușor capul și glumi :

— Dă, dă dragul meu, așa, scarmână bine...

Surprins de veselia inginerului șef, Toma Dobândă fu nevoit să coboare tonul :

— Să-i spui și lui Mladin că m'aș fi bucurat să-l mai văd... Eu am să-mi limpezesc sectorul, am oameni destoinici, mă pot sprijini pe ei, dar voi să nu mă uitați.

Își strânseseră mâinile cu putere. După plecarea lui Voinea, Toma Dobândă rămase tăcut și îngândurat. Seara, simți nevoia să stea de vorbă cu cineva. Ii era dor de o noapte petrecută lângă un prieten bun, în fața căruia inima lui să nu cunoască nici un ocol, nici o piedică. Poate că o iubită, o nevastă, un glas și o privire de femeie ar lumina întunericul și ar potoli vântul care sbuciumă scândurile barăcii, vântul care se tânguie fără încetare, ziua și noaptea. Deși alunecase repede prin mintea lui, chipul acelei femei de departe se întoarse, mai limpede și mai apropiat. Parcă năvălise în baracă și mireasma ființei ei, turburătoare și neasemuită. „Ce-o fi făcând ea acum“, se pomeni șoptind Toma Dobândă. Zâmbi, își puse șapca în cap cu o mișcare iute, nervoasă, ieși în întuneric și porni spre baraca instalatorilor. Intr'un lung sfat de noapte, trebuia să ucidă vedeniile care-i furau liniștea.

A doua zi dimineața comandorul Isbășoiu îi spuse :

— Cam aspru șeful...

— Da, și pe bună dreptate, răspunse Toma plictisit.

Isbășoiu zâmbi, și căută să prelungească discuția.

— M'așteptam să fie mai drastic cu țărani, prea și-au luat nasul la purtare. Eu am fost angajat cu opt mii două sute și tac, sunt mulțumit, iar ei, niște târâie-brâu, fac scandal.

— Scandalul lor e adesea justificat. Sunt și unele încercări dușmănoase care mai prind pe ici pe colo, dar în general muncitorii din sectorul nostru sunt cinstiți. E bine că învață să-și spuie păsurile cu glas tare. Au stat destul cu gura pecetluită. Noi trebuie să încurajăm atitudinea aceasta și s'o corectăm acolo unde e cazul. Nu ne putem lăuda c'am făcut mare lucru ca să-i lămurim.

— Ehe, țăranu-i omu'dracului, rosti comandorul clătinând capul cu înțelepciune.

Toma tresări și-l privi pieziș.

— Asta-i părerea dumitale...

— Ii cunosc din armată, am pățimit destul cu astfel de elemente irresponsible. Munceau numai când știau de frică, altfel...

Cotind pe o cărare spre vale, Dobândă se opri, își scoase o țigare și zise cu aceeași liniște :

— S'au schimbat multe de pe vremea armatei dumitale. Se vede treaba că ai stat în bârlog. De unde ești ?

Comandorul își scărpină barba deasă și răspunse zâmbind :

— Chiar în bârlog n'am stat, dar nu-i prea greu să-ți dai seama dacă s'a schimbat ceva. Chiar mai adineaori văzurăm. Te pomenești că înainte erau și mai ai dracului acești corundeni.

Subinginerul trăgea des din țigară și-l privea pe comandor cu o liniște plină de dispreț.

— Te-am întrebat de unde ești.

— Din Brăila sunt, dar asta n'are nici o importanță, țărani sunt pretutindeni la fel, vicleni și hapsâni.

— Cu asemenea păreri n'ai să faci mare lucru pe șantierul nostru. Dar vei vedea și alt soi de oameni. Hai, acum la lucru. Vezi că ne-a mai venit ciment. Bagă-l în baracă.

Dobândă coborî cu pași mari în vale, și Isbășoiu rămase câteva clipe neclintit pe marginea povârnișului. Rotund și scurt, puțin cam adus de spate, înfășurat în hainele întunecate, părea rătăcit în aceste pustietăți. Își frământă buzele, lovi cu piciorul o bucată de andezit și se urni încet. Regreta convorbirea cu Toma Dobândă. Își spuse că vorbise cam mult și cam prea hotărît cu acest necunoscut subinginer. Isbășoiu simți iarăși cuprinzându-l teama lui veche, o spaimă fără cauză precisă, o nesiguranță amarnică și plină de tristețe. Tristețe pentru suferințele de acum, dar mai ales pentru ceea ce ar putea să întâmpine în viitor. Află însă puterea să se limpezească. Își scoase pălăria și-și netezi părul, privind în zare obcinele rumenite de vânturile toamnei.

În clipa asta, se auziră strigăte puternice în vale, un vuet neobișnuit, răpăituri de pietriș și copaci frânți. Isbășoiu ciuli urechile și ascultă. Unul din betonari spuse încet :

— Ce s'o fi întâmplat, tovarășe ?

După câteva clipe de liniște străbătură iară strigăte înfundate, pierdute în pădure, un vuet nelămurit. Un instalator privea din vârful pilonului și striga de acolo :

— Ia fugiți măi și vedeți ce-i.

— Stați aici, mă duc eu, spuse Isbășoiu apucând repede la vale.

În fața lui, țășni dintr'o baracă, Ghiuri. Subțirel și înalt, instalatorul fugea clătănându-se, fluturându-și părul roșcat. Printre copaci se zări o mulțime de oameni adunați în fundul șuvoiului. Un tractor răsturnat se oprise între doi brazi voinici. Era una din mașinile care remorcau pilonii pe vadul uscat al torentului. Vrând să ia coasta în piept, să urce printre brazi, șoferul n'a observat că vârful pilonului se proptise într'o rădăcină. Mașina smuci cu putere, rupse cablul, dar alunecă într'o parte și se răsturnă. Zăcea acum cu șenilele în sus, picurând din mădulele fierbinți ulei, benzină și apă aburind. Șoferul, un flăcău oacheș și îndesat, apucase să sară din cabină, dar brațul drept îi fu prins și stălcit. Unul dintre țărani își rupse poala cămășii și strânse tare mâna sângerindă. Rănitul sta culcat pe pietriș, obrazul îi era plin de noroi și salopeta sfâșiată. Gema încetișor privind în jur cu ochii înlăcrimați.

După cele dintâi clipe de panică, Toma Dobândă încercă să liniștească oamenii.

— Treceți la lucru, tovarăși, hai... Căiuț, cărați toți sacii sus, și cablul, hai urniți-vă, ne apucă noaptea

Oamenii se mișcau încet, privind îngroziți către cel rănit.

— Ceasu' rău, băi frate...

- Știam eu c'asa are să pătească.
- D'apăi cum, prea era ocoș... să bagi o namilă ca asta în pădure...
- Vai de zilele lui, a rămas fără mână, și încă cea dreaptă...
- Că nu-i ruptă, numai carnea-i zdrelită...
- Toma Dobândă mângâie fruntea umedă a șoferului.
- Te doare, măi Traiane?
- Nu, mă arde numai, gemu rănitul.
- Uite, mergem la spital numaidecât.

Se lăsă noaptea. Dela ceasul acesta nu mai putea fi așteptată nici o mașină dela Reșița. Șoferii nu se încumetau să pornească noaptea pe serpentine. Ajutat de câțiva instalatori, Toma făcu o targă din crengi de brad. Vestea că șoferul rănit va fi dus la Reșița cu targa, se răspândi pe șantier. Câțiva flăcăi se înfățișară lui Toma.

- Il ducem noi, tovarășe...
- N'ar fi mai bine să se ducă unul singur și să vină cu camionul, întrebă careva.

Toma clătină din cap.

- Nu, pierdem vremea, și sângele curge. Hai, vre-o șase, șapte flăcăi...

Veniră vreo doisprezece cu sumăiașele aruncate pe-un umăr. Toma legă strâns cu o curea brațul lui Traian pentru a împiedica hemoragia.

- Căiuț, du-te și tu, întâi la spital, pe urmă la tovarășul Secui, vezi, îl găsești poate la fabrică, să știe și ei.

Până în drum, și mai departe pe sub stânci, se ținu după targă o mulțime de oameni. Sus, la barăci, pâlăiau cele dintâi focuri. Pe întregul șantier era liniște. Foșneau doar cetinele înfiorate de un vânt umed, abia simțit. Din vale străbăteau arar frânturi de vorbe, icnituri, lovituri de pari. Toma Dobândă cu alți douăzeci de oameni muncea să puie tractorul pe picioare la lumina unui foc mare din crengi de brad.

În pragul barăcii, cu gulerul ridicat, cu mâinile înfundate în buzunare, Carol Isbășoiu se gândește. Stă așa de multă vreme și se gândește. Totul i se pare ciudat, nefiresc. Oamenii aceștia care se frământă în întuneric. Un altul, cu brațul zdrobit, este cărat pe targă, în noapte, sub burniță.

Pilonii își înalță creștetele ca niște cruci negre. Dintr'o baracă apropiată se aude un cântec, o voce răgușită de bătrân. Apoi nu se mai aude nimic. Comandorul își trece palma peste obrazul moale și calduț. Buzele-i tremură. Parcă șoptesc unei ființe nevăzute, ascunse pe după brazi. „Iată ce ușor pot muri oamenii aici. Se lucrează anapoda. Nu sunt specialiști. Și totuși, ași putea mânca o pâine bună... dacă n'ași fi atât de singur... dacă ași întâlni un om cu care să mă înțeleg...” Isbășoiu oftează adânc și se trage în întunericul barăcii rostind: „tare sunt singur!”

Conductele se îngrămădeau într'una pe platoul clădirii din fața hidrocentralei, dar conducătorii șantierului nu se hotărâseră încă în ce fel le vor urca pe munte. Începuse de mult defrișarea pădurii înspre Gropșoara, și o pârtie verde se înălța pieptiș din marginea platoului. O sută de oameni lucrau sub supravegherea lui Costache Spănu. Erau și localnici, dar veniseră în cele din urmă zile câteva grupuri de moși. Erau și femei și câțiva copii.

Unii, călare pe cai mici de munte, alții pe jos, cu picioarele înfășurate în obiele mari, făcute din sumăiașe vechi, putrezite. S'au oprit într-o bună dimineață în fața administrației și s'au culcat istoviți pe pământul jilav. Nici unul dintre ei n'a căutat să vorbească cu șefii și au stat așa vreme de câteva ceasuri cu capul rezemat de cojoace sau privind tăcuți frământarea șantierului. Funcționarii se uita pe ferestrele mici ale barăcilor, râdeau de copiii încălțați cu opinci mari, bărbătești și în cap cu pălării rotunde de mocani, ce le acoperea țeasta până sub ochi. Apoi oamenii din ateliere intrară în vorbă cu moții. Aceștia se ridicară încetișor în picioare, făcând roată în jurul mecanicului Vălătuc. Un moț între două vârste, cu o mustăcioară neagră, îngrijită, măsură din ochi șantierul și spuse cu voce groasă:

— Iaca, noi nu știm cu cine să stăm de vorbă. Am venit să muncim. Un flăcău de-al nostru, dela Vârfuri, care a lucrat aici la piatră, ne-a vestit că se caută oameni, și am venit. Noi iarna nu prea avem de lucru. Cioplim ciubere, dar ne-am săturat de umblat prin țară, căutăm și noi o treabă mai cu temei. Vara lucrăm la forestiere, dar iarna fabricile stau, nu-s drumuri bune de coborât lemnele. M'am sfătuit cu oamenii din mai multe sate. Așa că, am venit să lucrăm aici, numai că nu știm unde și cum. Ne-ar trebui și un adăpost, de două zile venim pe drum...

Vălătuc a dat buzna în biroul lui Voinea. Inginerul șef și Victor Mladin pleaseră din zori la Turia și erau așteptați să se întoarcă. Prin birouri, funcționarii fumau liniștiți sau scriau aplecați pe registre. Cu șapca în mână, bocănind cu cismele pe podelele murdare, Vălătuc căuta pe cineva care să se ocupe de moții adunați pe platou. Contabilul șef Medrea ridica din umeri cu indiferență.

— Nu mă bag, frățioare... să vie șeful, să mai aștepte și ei...

Mecanicul se clatină pe picioare, își frământă șapca în mâini și spuse cu mânie stăpânită:

— Sunt trudiți, stau pe pământ ca vitele, or fi și flămânzi, nu-i putem lăsa așa, tovarășe Medrea. Vorbiți cu Crăinicelel să-i bage în barăci. Neturburat, Medrea vorbi cu ochii aplecați în niște hârtii:

— Nu m'amestec, nu-i treaba mea.

Cu mâna pe clanță, Vălătuc spuse cu obidă:

— Se vede că vă sunt mai la preț hârtiile decât oamenii...

După multă alergătură, Vălătuc îl găsi pe unul dintre magazioneri. Deschiseră o remiză în care se aflau stivuiți saci de ciment și niște betoniere scoase din uz. Moții se buluciră în baraca întunecată, își făcură loc pe lângă stivele de saci și întinseră păturile mițoase. Câțiva priponiră cai de vișinii tineri, pe coasta ce dădea înspre sat. Inviorați, noii veniți începură să se vânture prin atelier. Copiii se șteau în ușă, privind cu un ochi înspăimântat flacăra albăstruie a becurilor de sudură. Apoi, abia târându-și piciorușele înfășurate în obiele și pocnindu-și gurguiele opincilor uriașe, umblau printre mașini și vorbeau între ei în șoaptă. Mai temătoare, femeile rămaseră în ușa remizei cu mâna la gură, arătând un soi de bucurie liniștită față de această nouă realitate a vieții lor.

Către amiază, Voinea și Mladin se întoarseră dela Turia. Vălătuc se înfățișă numai decât și povesti cu glasul lui de moșneguț, întâmplările cu moții. Voinea rămase tăcut, dar Mladin se bucura ca un copil.

— Iată, iată că încep să vină oamenii singuri, ce spui frate Voinea... hai, hai să-i rostim...

— Au venit cu copii și cu muieri, cu cai... spuse Vălătuc râzând.

— Hehei, se'ngroaşe gluma, asta înseamnă că facem o adevărată colonie. Unde-i ducem, măi Voinea, la Crăinicel sau aici, la Mujna ?

Inginerul şef se gândi o clipă.

— La Crăinicel... îi vom folosi la conducte deocamdată.

Ieşiră pe platou. Bănuind că aceştia erau cei „mai mari“ pe şantier, moţul cel cu mustaţă neagră le veni în întâmpinare, se opri la câţiva paşi, ridică pălăria cu o mişcare moale şi vorbi :

— Bună dzâua... dumneavoastră sânteţi şefii ?

Mladin îi întinse mâna, apoi moţul i-o întinse şi el lui Voinea.

— Eu sânt Crişan Modorcea, din comuna Vârfuri, judeţul Arad. Am venit cu încă cincizeci de suflete să muncim pe şantierul dumneavoastră. Am aflat că este nevoie de oameni, om îi bucuroşi de ne-oţi primi...

Şi cei cincizecişunu de moţi străbătură Corundul cu desagii şi cu caii lor, păşind în linişte şi privind cu băgare de seamă casele înalte şi curate, oprindu-se mai cu seamă asupra bisericii catolice, învineţită de vreme, dar prea înaltă şi majestoasă, aşa cum ei nu pomeniseră prin văgăunele lor. Localnicii se uitau la şirul acestor oameni cam abătuţi, cu un soi de mândrie şi îngăduinţă. Femeile îşi arătau la ferestre, printre muşcate, capetele îmbrobodite cu marame înflorate şi obrazul lor limpede şi rumen nu semăna deloc cu cel al soţilor de moţi, pământiu şi îmbătrânit înainte de vreme. În frunte mergea Crişan Modorcea, cu capul sus, măsurând uliţa pe dreapta şi pe stânga. Cojocul îi spânzura pe un umăr, şi nădragii largi se vânturau ca nişte fuste. Gurguiul opincilor din piele de mistreţ se înălţa în pasul lui mândru, de călăuză a celor cincizeci de suflete.

Femeile şi copiii fură rânduiţi într'o baracă, lângă clădirea hidrocentralei, iar bărbaţii ceva mai departe, într'o remiză de maşini.

— Peste câteva zile cei căsătoriţi vor fi găzduiţi în sat, spuse Mladin, pentru a astâmpăra nedumerirea celor care se vedeau astfel despărţiţi. Vom face paturi şi saltele. Vom pune sobe în barăci.

— Numai sănătoşi să fim, spuse Modorcea surprins de grija cea mare a lui Mladin. Ne-om gospodări şi singuri. Da'i mare lucrarea asta, adăugă privind tapşanul plin de conducte.

Zărind vânzoleala din vale, Costache Spănu coborî într'un suflet pe pârta verde. Se bucură aflând de sosirea cioplitorilor de ciubere.

— Se chiamă bre, că ne-au venit specialiştii în tăiatul pădurilor, spuse râzând.

— Ne pricepem o leacă, rosti Modorcea cu modestie. Toată viaţa, asta am făcut. Iarna ciopleam ciubearile şi vara băteam drumurile, uite-aşa, cu căluţii, flămânzeam şi noi şi ei. De câţiva ani încoace, n'am mai fost prin ţară. Lucrăm la forestiere. Lucru bun, n'am ce spune, dar vezi, măi frate, că iarna n'avem ce face. Am agonisit o ţărucă de făină şi gologani mai avem. Câţiva prunci de ai noştri au lucrat aici la dumneavoastră. Acum s'au dus la cătănie. Dela ei am aflat că se caută oameni. Şi ne-am sfătuit. Suntem de pe Vârfuri, din Albac, dela Brad. S'a auzit că şi pe la noi s'or face nişte lucrări mari, nişte fabrici, nu-ş'ce... ei, da' până atunci, ia hai să mergem la Ccund să învăţăm meserie că ne-o prinde bine. Dreptu-i ? Au venit şi câteva muieri. Şi ele-or munci, că moţul aşa-i, nu se teme de treabă. Numai că noi am fost uitaţi, parcă am fi trăit pe altă lume. Ei, dar aşa nu mai merge. Când ne-om întoarce acasă, om avea hârtie la mână că suntem meseriaşi. Şi când a fi să facă fabrică pe la noi, gata meşterii...

Se uită în jur cu o scânteere nouă în lumina albăstruie a ochilor. În preajma buzelor și spre tâmpile, obrazii lui aveau o sumedenie de creșturi mărunte, bătute parcă într'un fel de spuzeală arămie. Semnul unor vechi suferințe, moștenite din neam în neam. Dar privit pe dea'tregul, Crișan Modorcea înfățișa o făptură puternică, și aceasta dobândită din străbuni, dar închisă de veacuri în zăvoarele unei lumi strâmte și întunecate.

Pășind încet printre conducte, Victor Mladin tușește de câteva ori în sec, își drege glasul cu o strâmbătură de copil și șoptește ca pentru șine :

— Uite cum învie oamenii...

Voinea e tot ursuz și tăcut. Parcă nu aude. Cu ochii micșorați privește în sus, pe creastă, drumul conductelor.

— Măine mă duc la uzină, trebuie să începem montarea conductelor. Voiu trece și pe la Dobândă. S'ar cuveni să avem mai multă grijă de sectorul lui.

— Totuși au lucrat bine, cred că în zece zile ajung aici. Știu și eu că au fugit câțiva. Ce vrei? Nu-i poți mulțumi pe toți. În general, noi nu prea stăm de vorbă cu oamenii. Mulți dintre ei muncesc ca și înainte. Nu se întrebă pentru cine și de ce.

Voinea înălță din umăr, lovi cu botul bocancului într'o șaibă ruginită, o ridică de jos și spuse cam mânios :

— Cred că avem nevoie de mai multă disciplină. Muncind organizat își vor da seama de ceace se petrece în jurul lor. Când o iau razna, severitatea e un leac indicat. Să le dăm mâncare bună, medicamente, tutun, tot ce le trebuie, și ei vor înțelege. Nu-i bine să le lăsăm impresia că fără ei ne prăbușim.

— Ba nu, sări Mladin, nu ai dreptate, noi am mai vorbit cândva despre treaba asta. E bine să-și dea seama că fără ei, noi nu ne putem mișca.

— Nu este exclus ca ei să fi gândit așa și despre foștii stăpâni ai Reșiței. În regiunea asta oamenii au fost întotdeauna căutați. Sunt chiar sigur că cei bătrâni nu ne privesc altfel. Cu tineretul, desigur, e o altă poveste...

Mladin zâmbi cu amărăciune.

— Și atunci, noi să înlocuim ofertele capitaliștilor, goana lor după mîna de lucru ieftină, cu munca silită.

— Nu cu munca silită, ci cu disciplină, o disciplină de fier, fără nici o abatere.

— O disciplină impusă, dobitocească și nu de fier, cum spui. Adică, ce-ai vrea tu? Să-i întorcem cu pușca pe cei care au fugit?

Voinea se opri și-l privi nedumerit. Spuse strângând fălcile :

— Dece vorbești de lucruri la care nu m'am gândit? Eu cred că în vremea noastră disciplina este condiția izbănzii. Nu pot concepe o construcție socialistă cu duhul blândeții, nu suntem misionari, ci comuniști, luptători. Nu te supăra, dar tu vezi în fiecare om un îngeraș cu poalele mănjite de noroiul burghez. Li cureți poalele și gata, e de-al nostru.

Mladin răsă cu hohot :

— Știi că-i tare frumos ce spui tu... și nu departe de adevăr, dar cam exagerat; știi să deosebesc oamenii, dar văd în fiecare o putere care poate fi pusă în mișcare, pentru folosul lui și al celorlalți. Nu pot să impun disciplină unei minți întinată de mocirla burgheză. Trebuie s'o curăț întâi de toată sgura, de tot gunoiul și asta nu se face cu harapnicul. Mie nu mi-e

teamă să mă consider misionar, un misionar al credinței celei noi, în om și în puterea lui de a-și făuri viața. Sunt un misionar luptător, dar eu lupt cu un soiu deosebit de arme.

Iși trecu mâna peste obrazul mic și continuă :

— Și știi care-i arma cea mai puternică? Agitația, lămurirea politică. Aici în sat avem oameni conștienți, avem și înapoiți și sunt mulți care stau la urechea chiaburilor și reacționarilor. Organizația de partid din sat e slabă. Munca politică și culturală se duce anapoda. Am fost duminică la șezătoare, la căminul cultural. S'a jucat o mică piesă de acum patru ani, cu boieri, cu moșieri, cu tot soiul de otrepe care nu mai iau de mult parte la viața obștească. La vremea ei piesa își avea rost, pentru că atunci burghezia stăpânea cea mai mare parte a economiei noastre. Dar ce gândesc țărani când aud pe scenă că un moșier vorbește astfel la sfârșitul unui act și vorbește chiar foarte bășos : „Tot noi vom birui până la urmă și-i vom înneca pe sărântoci în bănetul nostru...” Și să vezi ce-a fost la șezătoare. Un copil a recitat o poezie și spunea cam așa : „Pe când eram slugă, stăpânul m'a pocnit în cap c'un retevei și de-atunci am rămas tâmpit”. Asta-i tot. Îți place ?

Voinea zâmbi.

— Da, da, continuă Mladin, așa a spus. Ce pot învăța oamenii din asta ? Stau și mă întreb : ce dracu, e învățătorul așa de idiot sau e dușman ? Astea sunt fapte mărunte, dragă Voinea, par a nu avea importanță, dar dacă le cercetezi cu atenție îți dai seama că ele ascund unele tâlcuri limpezi. E drept, prezența șantierului este prin ea însăși un fapt care contribuie la formarea oamenilor, dar dacă nu vom desfășura o puternică activitate politică și culturală, noi nu vom izbuti să-i câștigăm de partea noastră, cu trup și suflet.

Imblânzit, Voinea întrebă încet :

— Și cine trebuie să facă munca culturală ? Tot noi ? Slavă domnului, nu ne vedem capul...

— Ei, asta e problema, cum reușim noi să facem tot ? Șantierul nostru trebuie să devie o școală.

— De acord, să-i învățăm pe oameni meserie, nu poezii.

— Ba chiar și poezii, spuse Mladin înfierbântat. Aș vrea să am atâta vreme încât să pot umbla prin casele lor, să-i văd cum trăiesc, să-i învăț să citească și să scrie, să deslușească rostul atâtor fapte câte se petrec în jurul lor.

Privind fără țință, Voinea zise :

— Da, da, cunosc durerea asta. Dar știi ce greșală facem noi ? Gândim multe, tare multe, visăm neîncetat o zi în care poporul nostru să nu mai cunoască durerea, sărăcia, neștiința, dar ne trezim într'un noian de greutăți, și nu știm cu care să ne batem mai întâi. Ne dăm seama că puterea noastră e limitată. Iată, mă gândesc la tine. Ești gata să-ți spulberi puținele puteri pe care le ai. Nu, tovarășe Mladin... aici... aici.

Voinea trânti de câteva ori puternic cu bocancul în pământ.

— Asta-i misiunea noastră, hidrocentrala. S'o facem pe asta și vor veni alții care să folosească cum trebuie lumina făcută de noi. Uite conductele ! Cum le urcăm ? Trebuie să ne frământăm mintea zi și noapte, să folosim puterea oamenilor pe un drum scurt, limpede, să ajungem sus cât mai curând. La Reșița se construiesc furnale noi, nu au apă, nu au curent cât le trebuie.... Nu avem dreptul să ne împrăștiem.

Mladin rosti cu aceeași vioiciune :

— Și burghezia construia hidrocentrale, uzine, tot ce vrei, poate uneori mai frumoase decât a noastră, de acum. Asta nu o împiedica să dea din umeri când afla întâmplător că România are milioane de analfabeți. Ba chiar se bucura.

— Iată-mă și burghez, spuse Voinea râzând.

— Nu, tu ești întâi inginer, și pe urmă comunist. Când vei izbuti să împaci aceste două și întâi să fii comunist, ai să-mi dai dreptate.

Mergeau acum prin pădure, spre locul unde Spânu tăia copacii. Într'un luminiș îl găsiră pe inginerul Gașpar cu luneta topometrică. În jurul lui erau câțiva copii din Corund. Unul dintre ei, mai voinic, ducea o lădiță de culoare gălbuie. Zărindu-l pe Voinea, Gașpar duse fără vlagă mâna la șapcă.

— Cum merge, întreabă șeful șantierului.

— Vom avea de furcă cu linia de vagonete. În unele părți terenul e moale.

Mladin se oprișe mai deoparte și asculta. Voinea luă din mâinile lui Gașpar un carnețel cu scoarțe soioase și rămase câteva clipe cu ochii pironiți pe cifrele mărunte.

— Pentru ceace ne trebuie nouă, va merge. Aș vrea să începem mâine întinderea liniei.

Sprijinit cu o mână de trepidul lunetei, Gașpar mormăi :

— Mâine nu putem. Nici traversele nu sunt gata. Trebuie să luăm oamenii dela defrișat.

— Nu-i nevoie, ne-au venit oameni, rosti Voinea săltând umărul și privind în pământ. Crezi că e nevoie să așteptăm întreg stocul de traverse? E absurd...

Buzele subțiri ale lui Gașpar clipociră fără rost. Iși trase șapca până când cozorocul ei se sprijini de ramele negre ale ochelarilor. După câteva clipe spuse, căutând într-o parte :

— Absurd... se poate, dar organizat. Nu ne încurcăm cu mai multe treburi odată. Nici liniile nu le avem toate...

— Tovarășe Gașpar, rosti hotărît Voinea, vei avea tot ce-ți trebuie la timp. Răspund eu. Nu-ți cer decât să începi să așezi linia. Suntem în douăzeci Octombrie, și ai trei kilometri. Cât timp îți trebuie?

Invins, Gașpar se gândi câteva clipe, apoi răspunse încet :

— Cincisprezece zile...

Voinea se întoarse și se uită la Mladin. Secretarul zâmbea.

— E mult, mult... făcu inginerul șef. În zece zile trebuie să avem linia. Vin ploile, și zăpada poate veni. La asta nu te-ai gândit?

Gașpar păru că oftează, mângâie cu o mișcare necontrolată obiectivul lunetei și bolborosi cu mânie ascunsă :

— Dacă merge așa, așa va fi. Dar nu promit, sunt o serie de piedici de care nu ținem seama.

— Care anume, întreabă Mladin.

— Ei, piedici neprevăzute, săpături, nivelări, se ivesc în timpul lucrului.

— Când s'or ivi, ne-om văicări atunci, mai zise Mladin pornind ia deal.

Copiii care ascultaseră cuminiți, strigară cu glasul subțirel :

— Bună ziua... bună ziua...

Gaşpar puse trepiedul pe umăr şi păşi la vale săltându-şi trupu! mărunt şi gărbov.

7

În clipa când Voinea se pregătea să plece la Reşiţa, sbârâni telefonul. Secui, directorul investiţiilor îl anunţa pe şeful şantierului, că el, împreună cu Chirtoş, şi inginerul Vorobchin, vor sosi peste un ceas la Corund.

— Pentru a nu te obosei dumneata, adăugă Secui, hohotind în receptor. Anatoîii Mironovici vrea să vadă şantierul. L-ai întârâtat tu când ai fost ultima dată. Vom discuta chestia conductelor... Mai vine cineva pe care-l aştepţi de mult...

Voinea se bucură. Se ridică în picioare şi cuprinse cu ochii albia năruită a Corundului, în locul unde avea să se ridice barajul. Câteva barăci erau de pe acum construite şi stive de cherestea aşteptau braţele care să înalţe schelele. Şeful şantierului privi câteva minute întinderea vânăta şi zâmbi. I se întâmpla rar să se simtă uşor şi senin. În dimineaţa asta, deşi cu cerul mohorât, toate păreau limpezi şi cele văzute şi cele care se rânduiau în mintea sa. Îşi aduse aminte că Secui îi spusese la telefon că mai vine cineva aşteptat de mult. Cine putea fi? El nu aştepta pe nimeni anume. Oamenii singurateci, mai apropiaţi sau mai îndepărtaţi îi erau cu totul indiferenţi. Pe el îl interesa forţa, puterea mulţimilor dirijată cu pricepere, cu o chibzuială de ceasornic, către un obiectiv precis. Nu avea destui oameni pe şantier şi asta îl făcea să sufere. Ar fi fost în stare să se ducă singur, să colinde satele. Sosirea celor cincizeci şi unu de moţi l-a bucurat, dar văzându-i cu copii şi cu femei, s'a cam întunecat. Va trebui să se îngrijească de cartiruirea familiilor, de copii, de tot soiul de mărunţişuri care-l abăteau dela treburi importante. Totuşi, faptul că un grup de oameni fusese atras de viaţa şantierului, era o noutate, un început care, de bună seamă, va creşte şi va rodi. În adâncul inimei lui, inginerul şef se răzbuna oarecum pe cerbicia unora dintre corundeni. Putea să le dovedească acum că oamenii vin şi singuri dela mari depărtări, vin nu numai pentru bani, dar mai ales pentru un alt soi de viaţă. Îi juca în ochi chipul lui Crişan Modorcea. Un ţăran oarecare. Dar era limpede că el îi luminase pe ceilalţi. Era un conducător în adevăratul înţeles al cuvântului, un om după care mulţimea merge cu încredere. Aşa va fi mers mulţimea şi după celălalt moţ, care a pornit pe jos la Viena să ceară socoteală împăratului.

Sună iar telefonul. Cei dela Turia au nevoie de ciment, Voinea îşi îmbracă mantaua vânăta. Un gând îl poartă către biroul transporturilor. El singur trebuie să se ducă acolo, să vadă cum se încarcă cimentul pentru Turia. Dar gândul vechi stăruie. Crişan Modorcea nu merge pe un drum de durere, ca Horia. Porţile împărăţiei nu-i mai sunt zăvorite şi nici pe plăiurile lui nu mai bat cismele jandarmilor cu pană. A plecat dintre colinele sărace ştiind cu siguranţă că la Corund va găsi şi casă şi pâine, pentru el, pentru copii, pentru femei şi pentru căluţii cu spinările roase de ciubere. Iată totuşi un om singuratec pe care Voinea ar vrea să-l cunoască mai deaproape. Crişan Modorcea închide în el multe taine.

Cerul se coborîse jos şi începu să picure. În biroul transporturilor era o fumărae prin care umbletul oamenilor tăia vad. Erau adunaţi aici câţiva şoferi, tractorişti, ţărani care aşteptau o „ocazie” pentru Reşiţa. Voinea

deschise ușa și rămase în prag. Șeful biroului, un bărbat voinic, cu favoriți suri, se ridică dela masă.

— Stați la taifas, spuse Voinea, scuturând umărul. A venit iarna, am urcat sculele în pod, gata...

— Se încarcă mașinile pentru Gropșoara, spuse șeful cu nepăsare.

— Și șoferii de ce stau aici? Nu sunt mașinile lor?

— Ba da...

— Atunci?

— Mai duhănim și noi, spuse unul dintre șoferi.

Obrazul inginerului șef se îngălbeni. Deschise larg ușa și spuse cu glasul stins, chinuit de mânie:

— Duceți-vă la mașini. Aveți vreme prea multă? Schneider, trimite o „Praga” la Crăinicel să ia ciment pentru Turia.

Apoi făcu câțiva pași și-i ajunse pe șoferii care se strecuraseră pe ușă.

— Nu vă doare inima, tovarăși, să stați degeaba în miezul zilei? Uite, vine iarna, ne prind viscoalele, sectoarele ne presează zi și noapte să grăbim cu materialele, și voi stați la sfat. Puteți ajuta la încărcat sacii, câștigăm timp.

— Suntem șoferi, tovarășe, vorbi același pirpiriu. Nu-i treaba noastră să încărcăm. Pe noi nu ne ajută nimeni când ni se înfundă mașinile în noroi sau ne lasă cauciucurile. Nici nu cerem. Fiecare cu treaba lui.

Voinea spuse cu dispreț:

— Sunteți simbriași sau muncitori? Plecați!

Șoferii îl priviră cu nedumerire. Cel slab mai spuse, întorcându-se din mers:

— Ne știm noi munca, n'ai grijă...

Scuipă într-o parte și-și șterse gura cu mâneca. Voinea strânse pumnii în buzunarele reci ale mantalei de cauciuc și porni spre Crăinicel. Incidentul cu șoferii spulberase umbra de liniște ce stăruia de dimineață în sufletul lui. Strângea mereu pumnii. De multe ori i se întâmpla să-și adune toate puterile pentru a se stăpâni. Știa că violența nu este o armă potrivită pentru îndreptarea oamenilor și deaceia își măcina durerea sub frunte, acolo unde se încălzea atâtea și atâtea gânduri.

Trecând prin Corund, în dreptul Comitetului Provizoriu se auzi strigat. Din cerdacul clădirii îi făcea semn cu mâna inginerul Ignat Bunea. Alături de el se afla preotul catolic Francisc Cortobius. Acesta își ridică pălăria papistășească și se înclină ușor.

— Incotro, strigă Bunea coborând scările.

Voinea nu răspunse, așteptându-l. Cu bascul tras până pe vârful urechilor, Bunea părea peste măsură de fericit. Avea obrazul limpede și rotund ca al unui copil. Sub nări i se zărea de aproape pufulșorul gălbui al mustăților.

— Am vorbit la telefon cu tata, aviz pentru ora nouă. Era îngrijorat de noi. Nu le-am scris de mult. Știi ce bine se aude, dragă Voinea? De aici, din fundul munților. E aproape ciudat să auzi o voce din București. Și preotul a vorbit, are convorbiri dese cu Bucureștii... Ei, te întrebam încotro te duci...

Vorbea repede și-i sticleau dinții sănătoși. Figura lui curată, contrasta cu hainele ponosite, cu fularul ros, de o culoare nedefinită, înfășurat stângaci în jurul gâtului. Voinea nu-l privea. Mergea cu pași mari. Spuse într'un târziu.

— Ii aștept la Crăinice. Vine Chirtoș, cu Secui, cu consilierul sovietic și nu mai știu cine. Mă bucur că vin ei aici, discutăm altfel la fața locului. Cum stai tu la carieră?

— Bine, mi-ar mai trebui perforatoare. Dacă terminați cu conductele sper că-mi mai dați și oameni. În lunile de iarnă exploatarea va merge mai încet, trebuie să câștigăm acum, cât mai mult. Teleacul ăsta e cam curios. După o grezie de foarte bună calitate, am dat de un conglomerat păcătos. Trebuie să-l depozităm pentru baraj. Iar pentru criblură să deschidem un nou „ochi” mai înspre Est.

— Da, mormăi Voinea, îți vom mai da oameni. Te mai duci acum la carieră? Ar fi bine să stai și tu de vorbă cu cei dela uzină.

De peste Corund, prin perdeaua pădurii, străbăteau strigăte înfundate, fluerături și clinchet de fiare. Inginerul Gașpar începuse instalarea liniei de vagonete, înspre Gropșoara. Pe platou se vânturau oameni cu cojoacele întoarse pe dos din pricina ploii. Cei doi ingineri trecură prin fața locuințelor și la o fereastră se ivi Anca Bunea. I se văzu o clipă bustul înfășurat într'un capot cu flori mari, galbene și părul de o culoare aproape albă. Dar perdeaua se legănă repede și chipul femeii dispăru. Bunea păru a nu-și fi văzut soția, însă inginerul șef întoarse iute capul spre platou și se grăbi să ajungă la puntea suspendată peste Corundul înspumat și mălos din pricina ploilor din munte. Pășind pe scândura îngustă care se legăna, Voinea zâmbea ascuns și zâmbetul acela nu se putea citi pe fața lui. Își spunea cu satisfacție „bine cel puțin că-și dă seama că n'o pot suferi. E semnul unei urme de inteligență”.

Inginerul Gașpar lucra sus pe traseu, iar pe platou treburile erau rânduite de câțiva șefi de echipă. Printre stivele de șine se ivi Crișan Modorcea, înalt, puțin adus de spate, cu niște picioare nefiresc de lungi, pe care le ținea rășchirate, parcă pentru a-și sprijini mai bine trupul. Văzându-i pe ingineri, Modorcea se opri o clipă, zâmbi și-și înălță pălăria. Voinea se lumină dintr'odată. Se îndreptă către moș și-i întinse mâna. Crișan își șterse palma de coc și o strânse puternic pe a inginerului șef, apoi pe a lui Bunea.

— Ei, cum merge, tovarășe, întreabă Voinea.

— Strașnic, aici e treabă nu glumă.

În jurul lui mai erau țărani dela Vârfuri. Și câteva femei. Încărcau de zor șinele pe platforme, chiftind cu opincile în hleiu gălbui. Dinspre marginea fetei cariere, venea sgomotul conductelor răsturnate din tractoare. De aici, din mijlocul platoului, putea fi văzută umbra înaltă a șoferului Nemeth. Din capătul acestei umbre se ridica o șuviță de fum și prin pânza ploii, omul părea neclintit, cioplit parcă într'un lemn vechi, într'o cioată de brad.

— Noroc bre, se auzi vocea lui Spănu.

Era mânjit de noroi până peste genunchi și firisoare de iarbă, sau flori topite de brumă i se prinseseră de tălpile cismelor.

— Bine că ați venit, bre, m'am cam ciorovăit cu Gașpar. El spune că trebuie să punem câte două crampoane la fiecare traversă, dar eu sunt contra. Nu-i nevoie de două crampoane pentru greutatea ce avem de dus. Pierdem vremea și irosim materiale. Ce spui, Voinea?

Spănu își dădu șapca pe ceafă cu o mișcare iute, obișnuită, și-și scărpina țeasta sură, așteptând. Voinea privi în sus, spre munte, și spuse hotărât:

— Sigur că nu-i nevoie de două crampoane. Voiu vorbi eu cu el. Ați organizat întreceri între echipe?

Spănu se gândi câteva clipe, apoi spuse încet :

— Au venit cu ideea câțiva corundeni, parcă Onuț, dar Gașpar l-a silit. Spune că el are nevoie de lucru temeinic.

Fără o vorbă, inginerul șef porni la deal urmat de Bunea. Se auzi din urmă vocea lui Spănu :

— Frate Crișan, începi de dincolo, bre, să isprăvim cu stivele mai îndepărtate.

Din pădure se auzi glaxonul „Skodei” și, urcând cu viteza a treia, mașina se ivi în dreptul carierii părăsite. Scurt și gras, directorul Chirtoș sări sprinten și după el cohorți încet, Anatolii Mironovici Vorobchin. În urma lor, se ivi din mașină o femeie tânără, într'un paltonaș de culoare deschisă, cu capul înfășurat într'un batic verde. Apoi rășari și Secui, mătăhălos și nebărbierit cu o servietă mare la subțioară. Cei patru se opriră în fața mașinei ca niște străini ce nu știau încotro să apuce. Brațul scurt al lui Chirtoș arăta când spre clădirea de piatră vânăta a hidrocentralei, când înspre munte. Directorul Reșitei clătina încet capul și se putea bănui că vorbește cu aprindere. Vorobchin urmărea drumurile arătate de brațul lui, întorcând arar capul. Abia acum se putea vedea că în spatele lui mai era un om tânăr, cu o manta albastră, cu fular alb și cu capul gol. Părea a fi tâlmaci, deoarece Vorobchin se tot întorcea către el. Apoi Chirtoș o luă înainte pe punte, urmat de femeie și ceilalți. Se îndreptară cu toții spre stivele de conducte și linii decauwille. Ploaia se întetise și din văgăunile munților se ridicau pălcuri de nurași alburii, plutind ușor pe deasupra pădurilor. Inginerii șantierului veneau repede la vale, sărind peste hârtoape.

— Ușurel, ușurel, zise Chirtoș zâmbind, mergându-le în întâmpinare cu mâna întinsă.

Se prezentară cu vorbe puține, strângându-și cu putere mâinile. Vorobchin îl privea pe fiecare lung, cercetător. Inginerul sovietic avea o mustață aproape albă, tunsă scurt. obrazul smead, deși îmbătrânit, era rumen, ras proaspăt. Chirtoș, arătă spre femeia cu batic verde și spuse clătînându-și umerii :

— Iaca, frate Voinea, ți-am adus o chimistă, să nu mai plângi. Tu mi-ai cerut un chimist și eu ți-am adus o fată. Bine-i ? Hai, răspunde, ce te-ai pierdut așa cu firea ?

Incurcat mai mult de vorbele directorului, Voinea se îndreptă spre chimistă și se înclină ușor.

— Rujița Peia, rosti fata tot atât de emoționată.

După aceea, Vorobchin începu să puie întrebări. Se interesa de fiecare sector, de Turia, de Gropșoara, de Cearcănul, de situația materialelor, dovedind că urmărise lucrările dela Corund. Tâlmaciul traducea cu oarecare greutate, rugându-l uneori pe Voinea să repete unele date tehnice. Răbdător, Vorobchin aștepta fiecare răspuns, clipea încet din ochi și-și netezea marginea mustății cu buza de jos, figura lui căpătând în asemenea momente o înfățișare de om bun și înțelept.

Din urmă se auzi tusea seacă a lui Victor Mladin. Secretarul venea iute, cu o batistă în mână. Avea obrazii roșii, un roșu palid ca florile de glastră, iarna. Se opri răsufilând puternic, și se prezentă întâi inginerului sovietic, apoi chimistei. Vorobchin îl privi îndelung și fața lui palidă de vârstă abia se mișcă într'o tresărire trecătoare. Mergând pe cărare la deal, ei își întorcea ades capul privindu-l pe Mladin care mergea mai în urmă.

La punctul unde traseul se adâncea într-o viroagă, se opriră. Chirtoș îl întrebă pe Gașpar cum va proceda cu linia în locul acela. Bătrânul răspunse calm, chiar cu indiferență.

— Facem un pod din bârne, e simplu.

— Vezi ce înseamnă să fii inginer? Totul e foarte simplu, spuse directorul uzinei, râzând cu înțeles și privind către ceilalți

Gașpar simți înțepătura, se mohorî și zise privind în pământ:

— Sunt și lucruri mai complicate...

Nu mai răspunse nimeni și Voinea ridică fără nici o introducere, chestiunea conductelor. Vorbi cam fără vlagă;

— Soluțiile noastre sunt împărțite, sau mai bine zis au fost. Ne-am oprit la linia de vagonete. Ne gândim să le urcăm sprijinite pe osii de vagonet. Avem nevoie de două „Stalinețuri“. Cred că tovarășul Chirtoș ni le va da...

Vorobchin așteaptă să i se traducă, se opri și vorbi blând:

— Există o soluție mai simplă și mai economică. Instalați pe șină, din zece în zece metri, niște mosoare, un fel de țevi rulante, ușor de confecționat. Pe aceste mosoare vor aluneca conductele trase de tractor. Veți avea un randament bun și manipularea este extrem de ușoară. Așa am procedat în treizeci și doi la o construcție în Urali. Nu este inovația mea, ci a unui maestru tânău. Sistemul s'a popularizat în Uniunea Sovietică.

Vorobchin tăcu și-i privi pe rând, oprindu-se mai mult asupra lui Voinea. Șeful șantierului întrebă:

— Cum fixăm acele mosoare? Avem nevoie de o montură specială.

— Nicidecum, spuse Vorobchin zâmbind. Axul mosorului este găurit la capete și se fixează în buloanele obișnuite ale șinei. Uite-așa...

Ceru o bucată de hârtie, scoase din buzunar un creion automat de argint și schiță din câteva linii felul în care se montau mosoarele. Chirtoș îl lovi pe Voinea cu palma în spate.

— Ai văzut, ortace? Asta-i...

Voinea râdea ca un copil, mișcându-și des umărul. Gașpar își frământa fălcile, lustruindu-și sticlele ochelarilor cu o batisă mare.

— Dar mosoarele trebuie să le facem la uzină, spuse Voinea

Chirtoș îl fulgeră cu privirea:

— Le face, frățioare. Ți le dăm în câteva zile. Fă-ne o socoteală Cam câte mosoare ți-ar trebui. Să ne-o dai chiar astăzi.

Propunerea lui Vorobchin avu efect imediat asupra oamenilor. Depovărați parcă de apăsarea unei mari griji, deveniră deodată veseli. Voinea se străduia să țină piept înțepăturilor lui Chirtoș.

— Ți-am dat și chimistă, iată tovarășul Vorobchin v'a deschis capul, acum cred că ne lăsați în pace, spunea directorul cu o prefăcută seriozitate.

Voinea folosea prilejul pentru a-i aminti de unele cereri mai vechi.

— Da, nu ne mai trebuiesc decât vreo două camioane, un compresor. Uite, Bunea cere perforatoare...

— Cum să nu. zău, tovarășe director, sări Bunea, dați-ne perforatoare, măcar vreo zece...

Bunea se ruga ca un copil, ținând mâinile încleștate pe piepl.

— Nu vă mai dau nimic, glumi Chirtoș, Corundul ăsta ne-a sărăcit. Nu-i așa, frate Secui, adăugă întorcându-se către directorul investițiilor.

Cam indispus și absent, Secui nu prinse gluma lui Chirtoș și se grăbi să răspundă:

— Păi da, în fiecare lună, fonduri suplimentare pentru Corund, ba cutare, ba cutare, acum pretind și limuzină domnișorii...

Chirtoș izbucni în hohote puternice. Tâlmaciul cel tânăr îi traducea încet lui Vorobchin care zâmbea. Mladin spuse cu o voce puțin răgușită :

— N'ați vrea să faceți o plimbare cu „Jeep“-ul nostru ? Măi Voinea, să-l ducem până la Gropșoara pe tovarășul Secui, cu mașina noastră

— Da, da, până sus facem trei directori dintr'unul. .

Secui nu-și putu stăpâni râsul, dar își ascundea fața în batistă, prefăcându-se că-și sufla nasul. Chirtoș spuse blând :

— Lăsați copii, veți căpăta totul, totul. Avem acum o „Skoda“-în rodaj. V'o dăm vouă. Și dumneata Bunea, ai să capeți perforatoare. Numa' dați-i zor, pruncilor, zor mare. Crește uzina noastră, nu ne mai ajunge apa și curentul. Corundul ăsta e aur, auziți voi ? De câte ori mă gândesc aici, îmi crește inima. Mai alaltăeri mi-a telefonat profesorul Prale, să-mi dea de grijă să nu vă uit. Uite-așa ! Da' i-am răspuns eu. Ce crezi, dascăle, că eu sunt tată vitreg ? Așa cu bătrânul, hă-hă-hă...

— Câți sudori aveți aici, întrebă Vorobchin.

— Deocamdată treisprezece, spuse Mladin, cu mine paisprezece.

Inginerul sovietic îl învălui iară pe secretar într'o privire neobișnuită.

— Veți suda și pe dinăuntru, nu-i așa, mai întrebă el.

Mladin privi iute spre Voinea. Șeful șantierului se apropie de Vorobchin :

— La asta nu ne-am gândit. Calculul presiunii nu indică necesitatea sudurii interioare.

Anatolii Mironovici zâmbi.

— Calculul, da. Dar tot calculul ne spune că trebuie să revizuiim conexiunile odată pe an. Deci ar trebui să venim cu tot calabalâcul în fiecare an aici. O sudură interioară ne scutește pentru cinci ani. Noi, în Uniunea Sovietică, numai așa lucrăm.

— Vom suda pe dinăuntru, spuse Mladin hotărît. Tovarășe Chirtoș, să ne mai dați vreo zece sudori, măcar pentru o săptămână, două...

Ploaia încetase, dar pădurea continua să-și scuture de apă frunzele ei vlăguite și palide. Rujița Peia găsisese o ciupercă enormă, de un roșu aprins cu picățele albe, ca niște boabe de zahăr pe un cozonac rumen. O privea încântată și-i spuse în șoaptă lui Bunea :

— Uite cum asociază natura culorile acestea minunate cu cea mai puternică otrăvă... dar e splendidă, ca'n povești... ți-aduci aminte de istorioarele cu pitici ?

Bunea privi ciuperca, apoi chipul chimistei, îmbujorat de aerul proaspăt și umed.

La întoarcere îl întâlniră pe Onuț. Cu cazmaua pe umăr, cu o bucată de carton gudronat, prinsă în spate de suman, el se aținea pe lângă grupul conducătorilor, iscodind un prilej de a intra în vorbă.

— Când întindem țevile, tovarășe inginer șef ?

Voinea se opri.

— Intr'o zi, două, Onuț. Am auzit că vrei să faci întrecere și nu te lasă.

Onuț își roti ochii. Il căuta de bună seamă pe Gașpar care rămăsese pe traseu. Neaflându-l, spuse cu curaj :

— Da, așa, eu și alți ortaci, vrem să ne măsurăm puterile, așa cum fac cei dela uzină, cum fac și zidarii dela hidrocentrală, dar ne-o spus că

asta înseamnă lucru de mântuială. Ba ne-o mai și ocărit...

— Lasă Onuț, mă întorc după amiază, vorbim cu sindicatul și rânduim noi întrecerile, spuse Voinea împăciuitor.

Se grăbea. Până în seară mai erau multe de hotărît, cu Chirtoș, cu Secui și mai cu seamă cu Anatolii Mironovici, care, pe un singurec drum de codru, aflate prilejul să-i lumineze asupra a două din cele mai grele probleme ale șantierului. Voinea întâlnește privirea Rujiței și zâmbi fără voia lui. Se simți fulgerat de ochii fetei, nefiresc de negri și adânci. Sirena hidrocentralei vesti amiaza. Pe drum, în pas șovăelnic, dar cu chipul lucind de sănătate și voie bună, trecea Lazăr Caliga.

8

Întors acasă, Alexandru Gașpar află încă dela ușa prilej să-și descarce mânia adunată în cuprinsul unei zile sbuciumate. Ușa se propti în covorașul nu prea bine întins, și inginerul împinse cu putere, făcându-și loc printr-o deschizătură prea mică, chiar pentru trupul lui topit. Fără să se desbrace năvăli în bucătărie și țipă :

— Uite-i toanta ? I-am spus să'ntindă totdeauna mai bine preșul din antreu. Trebuie să mă împiedec, să-mi rup oasele... unde-i ?

Fulvia Gașpar puse încet pe masă un ghem de lână cu două andrele, își privi câteva clipe bărbatul și spuse în șoaptă :

— Nu este vina ei... carpeta e ruptă și ușa prea joasă, Sandule, liniștește-te.

Păși schiopătând către el și întinse mâna atingându-i umărul. Gașpar se feri.

— Nici aici, nici măcar aici nu am liniște, în casa mea tot de imbecili am parte.

Merse până în fața unei uși și se opri gheboșat, cu mâinile înfundate în buzunarele pantalonilor. Fulvia deschise ușa și-l luă de braț. De astă dată Gașpar se supuse, mișcându-se cu capul în jos, prin sufrageria întunecată. Se așeză pe o canapea de catifea roasă și-și prinse capul în mâini. Fulvia își ghemuia mâinile sub piept și privea în întuneric. Într'un târziu întrebă cu teamă :

— S'a întâmplat ceva, Sandule ?

Imblânzit, bătrânul inginer clătină ușor capul și mormăi :

— Imbecilii, au venit, au venit dela uzină, cu rusul lor, aceeași atitudine slăditoare, mă tratează ca pe un vătaf. Imi pare rău că am rămas cu ei, trebuia să-i ignorez, să-i dau dracului, să mă ascund...

Se sculă și începu să se plimbe cu pași mărunți, sprijinindu-se uneori de marginea mesei.

— Nu mai pot, nu mai pot, înnebunesc, mă abrutizez, sunt bolnav... am umblat prin ploaie o zi întreagă, sunt silit să execut ordinele unor copii. Trebuie să mă duc la București, să vorbesc cu Candrea, cu cineva, așa nu se mai poate.

Fulvia aprinse lampa și în lumina puțină, chipul ei se ivi pământiu, dar rotund și liniștit. Își trecu ușor mâna peste părul alb, pieptănat cu grijă și strâns la ceafă într'un coc mic. Vorbi fără să-l privească pe Gașpar.

— Te-a căutat părintele Cortobius... i-ai promis niște cărți... a spus că revine. Desbracă-te, ești ud și plin de noroi.

Gaşpar îşi scoase haina, apoi îşi şterse încet ochelarii. După ce Fulvia ieşi din cameră, el se îndreptă către bibliotecă, se aplecă şi începu să caute atent nişte cărţi. După câteva minute, trase un scaun şi se așeză oftând. Uşa dulapului cu cărţi era deschisă, dar Gaşpar părea că nu mai caută. Îşi sprijini mâinile uscate pe genunchi şi rămase așa. Se gândea. Așa făcea în fiecare seară. Stătea multă vreme tăcut, parcă se ruga. O rugăciune mută, răbdătoare, pentru un dumnezeu care era numai al lui şi la care ajungea întotdeauna după o izbucnire violentă, o explozie nepuțincoasă a nervilor lui biciuiți peste zi.

În seara asta, Gaşpar pare chiar mai istovit ca de obicei. După amiază, avusese loc o consfătuire a conducătorilor dela uzină cu colectivul de tehnicieni de pe şantier. S'a discutat despre materiale şi despre bani, s'a întocmit o listă de maşinile ce mai trebuiau aduse la Corund. Pe neaşteptate directorul Chirtoş aduse vorba despre sectorul lui Toma Dobândă. După părerea lui, instalarea cablului de înaltă tensiune mergea bine, dar muncitorii nu erau mulţumiți. Ajunsese până la Reşiţa vestea că mulți țărani pleaseră de pe şantier.

Voinea se văzu dator să dea explicații asupra celor întâmplate în sectorul lui Toma Dobândă.

— Acolo s'a lucrat cu o viteză neobişnuită. Putem spune că este o victorie a noastră. De un ajutor însemnat ne-au fost instalatorii trimiși dela uzină.

— Iartă-mă, Voinea, spuse Chirtoş repede, vreau să vă comunic că şoferul acela, Traian, a scăpat. I-au salvat mâna. Hai, spune draguță...

Voinea săltă umărul şi continuă:

— S'au întâmplat acolo unele incidente. Toma Dobândă s'a lăsat prins de lucrări şi n'a mai ținut seama de nevoile oamenilor. Criminalul acela care ținea magazia de alimente, le trimetea mâncare cu totul insuficientă.

— Ei, s'a mai aflat ceva nou în legătură cu el, întrebă Secui.

— Nu, în afară de ceea ce v'am spus la telefon, nimic, dar se pare că a mai avut şi alți complici. Faptul ăsta a creiat o stare de nemulțumire. Apoi, nu li s'au trimis pături şi saltele. Toate acestea au contribuit la adâncirea conflictului. Câțiva au îndemnat lumea să plece acasă. N'au părăsit şantierul decât vreo zece, despre care se spune că ar fi prieteni de-ai lui Haller. Ceea ce ne interesează pe noi este să păstrăm pe şantier oameni cinstiți, să evităm frământările dăunătoare. Toma Dobândă nu s'a priceput să aleagă. Nici noi nu l-am ajutat, e drept. Acum situația s'a îmbunătățit. Este o problemă mai veche, disciplina. Toma e prea blând.

Chirtoş părea uimit de spusele inginerului şef şi privi cu înțeles către Mladin. Secretarul se îmbujorase la față şi vorbi la început deosebit de calm:

— Tovarăşul Voinea are dreptate când pomeneşte de prezența unor elemente duşmănoase. Este adevărat că mulți oameni nu sunt mulțumiți, dar e o greşală să credem că putem rezolva problemele noastre, trecând nepăsători pe lângă această frământare şi ocupându-ne doar de muncitorii conştienți, împăcați cu greutățile care mai stăruie pe şantierul nostru. În felul acesta noi nu vom ști niciodată ce gândesc oamenii şi acesta este un lucru deosebit de important. Sunt aici pe şantier, țărani care se poartă ca nişte robi. Dacă le-ai da să mănânce o singură dată pe zi, ei ar spune: „doamne fereşte de mai rău”, dar nici nu ne vor iubi...

Voinea sălta ades din umăr și-și pironise privirea pe niște hârtii din fața lui. Tâlmaciul cel tânăr îi traducea lui Vorobchin cu voce înceată.

— Eu cred, tovarăși, spuse mai departe Mladin, că asta nu este o atitudine justă. Grija pentru oameni trebuie să devină la noi o adevărată patimă. Dacă nu ținem seama de revendicările lor, înseamnă că noi întărim cu bună știință mâna dușmanului...

Voinea tresări și zâmbi cu amărăciune. Secretarul tuși sec de câteva ori, ridicând cu o mișcare necontrolată un dosar cenușiu. Răsufală adânc și continuă:

— Aceasta este greșala tovarășului Voinea. Pentru el omul care trăiește în vremea noastră, trebuie să gândească ca noi. Toți corundenii ar trebui să fie convinși că hidrocentrala va aduce și pentru ei o viață mai bună, și deci să muncească de dimineață și până seară cu gândul că în curând vor avea lumină, șosele asfaltate și câte altele. Da, ar fi bine să fie așa. Dar deocamdată sunt puțini din aceștia. Pe ceilalți trebuie să-i învățăm noi. În fiecare zi, în fiecare ceas să-i învățăm, dar nu cu biciul și nici asistând nepăsători la fuga lor de pe șantier, sau gonindu-i noi înșine. Tovarășul Voinea spune că nu ne putem irosi vremea alergând după fiecare.

Chirtoș răsă încet privind spre Vorobchin. Acesta asculta încordat, uitându-se în ochii secretarului. Bunea chicoti tare și-i aruncă un bilețel lui Voinea. Doar Gașpar stătea încremenit, cu buzele strânse. Secretarul se înfierbântase. Era când palid, când trândafiriu și mâna subțire i se plimba pe masă. Secui părea plictisit și-și tot freca obrazul cu palma lui mare.

— Ei, alergătura asta, spuse Mladin mai inviorat, e un lucru tare important. Dacă odată cu terminarea construcției nu vom fi schimbat și oamenii, am muncit degeaba.

— Ei, chiar degeaba nu, rosti Spânu cu voce groasă.

Mladin îl privi pieziș și șeful serviciului de materiale plecă ochii ca un copil rușinat.

— Dar se întâmplă la noi și alte lucruri mai grave, spuse Mladin privind în treacăt spre Gașpar. Nu numai că nu ne-am priceput să stimulăm întrecerile socialiste, să sprijinim entuziasmul echipelor, dar chiar am levit cu o brutalitate criminală în acei oameni care dovedesc un nivel politic mai ridicat. Chiar astăzi s'a întâmplat un asemenea caz. Tovarășul inginer Gașpar a respins cu... indignare, propunerea muncitorului Onuț Grigorie de a se face întreceri între echipele care construiesc linia de vagonete.

Gașpar privi iute în jur, ca un șoarece încolțit, căscă gura să răspundă, dar Chirtoș înălță palma de pe masă, oprindu-l. Mladin tuși iară de câteva ori, își apăsă pieptul cu mâna și buzele i se strânseră abia vizibil. Continuă cu voce mai slabă:

— Ne-am putea întreba, ce anume îl face pe tovarășul inginer Gașpar să aibă asemenea atitudini? Dacă nu l-am ști, am spune că e de-a dreptul dușman. Cred mai degrabă că tovarășii ingineri, și nu toți, prinși în munca lor grea, preocupați de o sumedenie de probleme pe care ie ridică construcția noastră, pierd din vedere tocmai elementul cel mai prețios pentru noi, oamenii. Oamenii aceștia din Corund sau din alte părți, tăcuți, supuși, sau gata uneori de gâlceavă, ei sunt constructorii hidrocentralei. Știința tovarășului Gașpar nu face două parale, fără brațele și fără sufletul aceluia Onuț Grigorie pe care dânsul l-a repezit azi dimineață și era gata să-i dea în cap cu luneta topometrică.

Gașpar încercă un gest disperat de împotrivire, se ridică de pe scaun și îngăimă :

— Dar nu...

— Ai răbdare, tovarășe, vei putea lua cuvântul, spuse Chirtoș care devenise foarte serios. Toți cei din jurul mesei de brad păreau stăpâniți de o încordare puternică. Răsufierea le tremura și-și aruncau priviri iuți de aprobare sau de nemulțumire.

— Voiu termina îndată, spuse Mladin liniștit. Mă bucur că am avut prilejul să vorbesc. Nu știu cum se face că noi nu izbutim să ne adunăm mai des pentru a discuta asemenea chestiuni. În concluzie, tovarăși, socot că trebuie să părăsim atitudinea rece și indiferență față de cei două mii de oameni care muncesc cu noi laolaltă, să fim mai aproape de ei. Sunt încă multe suferințe pe șantierul nostru, de cunoaștem cu toții. Acestea nu trebuie primite ca un blestem, ca niște situații firești împotriva cărora nu putem lupta. Dacă ne lăsăm târați în această nepăsare, este mai bine să punem mâinile în buzunare și să plecăm de aici...

Mladin se așază în scaun. În încăpere se făcu o liniște grea, dureroasă, mirosind acru a tutun și a haine plouate. Spănu ofta bătrânește. Chirtoș se uită la ceas, clătină capul în semn de mare nedumerire și spuse grăbit :

— Aveai de spus ceva, tovarășe Gașpar.

Bătrânul inginer se mișcă în scaun și lentilele ochelarilor străluciră scurt, ca două scântei.

— Voiam să atrag atenția domnului Mladin, că este greșit informat. Nu l-am repezit pe acel muncitor, pe acel țaran. Am spus numai că... o... o întrecere, nu e cu puțință la instalarea liniei. Lucrul merge normal, se aduc șinele, se așează, se bat crampoanele... asta e. Cât despre intenția mea de a-l lovi pe acel om, consider că aceasta e o calomnie și v'asî ruga să luați act de felul cum sunt tratați inginerii pe acest șantier. Eu nu sunt obișnuit cu asemenea atitudini și-mi rezerv dreptul de a mă plânge forurilor superioare.

Căută înfrigurat privirile celor de față, cerșind cu disperare mută, un sprijin. Chirtoș se mai uită odată la ceas și vorbe.

— S'a făcut tare târziu, ar fi trebuit să fim la Reșița acum. Din câte văd, aveți aici multe greutăți. Unele sunt în firea lucrurilor, altele stăruiri voi să vi le faceți, parcă nu v'ar ajunge necazurile. Se vede că tovarășul Voinea ia lucrurile cam ușor. Să duci pe umeri un șantier ca ăsta, este într'adevăr un lucru de seamă, de mare răspundere. Și tocmai de aceea ar fi nevoie de puțină chibzuială. Noi ne grăbim, e adevărat, ne ustură fiecare ceas de întârziere, dar asta nu înseamnă că putem lucra oricum, trecând așa, cu tăvălugul, peste oameni. Tovarășul Voinea să se gândească bine la treaba asta, să se sfătuiască cu cei de lângă el, să se ajute în orice chestiune, cât de mărunță. Eu sunt mâhnit să aflu că un tânăr de-ai noștri disprețuește munca politică. Cred că această atitudine este doar consecința patimei pe care tovarășul Voinea o pune în executarea lucrărilor. Nădăjduiesc că până la urmă vei înțelege, dragul meu, ce importanță are această muncă și te vei bucura văzând că oamenii șantierului nu sunt niște mijloace, niște unelte, ci adevărați tovarăși, conștienți și ei de însemnătatea construcției.

Privi câteva clipe la inginerul șef care frământa cu degetele bilețelul

primit dela Bunea. Voinea părea totuși liniștit. Chirtoș începu iarăși să vorbească, ceva mai aspru.

— Ei, tovarășe Gașpar, eu dacă aș fi fost în locul lui Onuț, nu știu zău ce s'ar fi întâmplat. Dumneata spui că nu se poate face o întrecere socialistă la instalarea liniei. Este o prostie, care ar putea fi numită la un moment dat chiar sabotaj... Dumneata încerci să distrugi un om care pentru întâia oară în viață vrea să spuie ce crede, să ajute cu o părere a lui, să te ajute pe dumneata, pe noi toți să ne ajute.

Chirtoș îl privea pe bătrân cu o mânie abia stăpânită. Pe chipul lui, de obicei roșcovan și calm, se iviseră vinișoare purpurii. Continuă cu un ton de amarnic dispreț:

— Și iată un inginer, un tehnician bătrân, strivind cu picioaru' glasul acesta nou, prin care vorbesc mii de oameni.

Infierbântat de cuprinsul adânc al vorbelor lui, directorul îi fulgera pe ceilalți cu privirea. Vorobchin era tot atât de liniștit și-și mângâia tâmpla cu degetul arătător. Ridicându-se, Chirtoș mai spuse:

— Dumneata ai deaface cu țărani, îi vezi temători și nepricepuți, dar ași vrea să te văd cu muncitorii dela Reșița. Te-ai prăvăli, tovarășe, la vale cu toată știința și cu toate aparatele dumitale, și nu știu dacă ai mai îndrăzni să calci în uzină...

Socotind probabil că nu merita să se ostenească dându-i sfaturi, Chirtoș mai vorbi adresându-se lui Mladin:

— Tovarăși, organizați întrecerile, stimulați inițiativele oricărui om, studiați-le cu grijă, învățați-i să privească cu curaj, să nu se teamă...

Prăbușit în fundul scaunului, Gașpar închisese ochii și-și frământa mâinile sub marginea mesei.

Nu-și amintește nici acum în cel fel s'au despărțit. Nu știe nici măcar dacă cei care plecau, i-au dat sau nu mâna. Dintre loviturile primite în anii din urmă, aceasta era cea mai cumplită. Poate doar atunci, la proces, când s'a citit sentința prin care era condamnat la plata unor despăgubiri de cincisprezece milioane de lei, să fi simțit acelaș cutremur adânc spulberându-i ființa. Dar atunci, cel puțin, se afla la sfârșitul unui drum. Pe când acum, Chirtoș îl lovise în miezul unei existențe de care se agăța cu disperare. Și acum îi huiesc în urechi vorbele bolovănoase ale directorului: „te-ai prăvăli cu toate aparatele dumitale”. Suna în aceste vorbe un dispreț total. Toată experiența și priceperea lui nu valorau nimic pentru acești oameni. Onuț, țărantul flenduros, cu fruntea încrețită și neagră, cu mâinile mari, cu o sută de bătăături în palme, era mai prețuit decât inginerul Alexandru Gașpar, diplomat al universității din Charlottenburg.

„Aceasta e o nebunie, o nebunie tristă”, își spunea privind în neștire cotoarele cărților rânduie în dulap. Cum ar mai putea lucra între acești oameni, de unde să ia atâta putere?”

Când intră preotul Cortobius, Gașpar se ridică, întinse mâna, silindu-se să zâmbească. Preotul spuse, înclinându-se:

— Mă rog de iertare că am venit la ceasul acesta târziu...

Vorbea corect românește, deși uneori se opintea căutând cuvintele.

— Imi face mare plăcere să stau de vorbă cu dumneavoastră, spuse el mai departe. În satul acesta izolat, un intelectual e un lucru rar. Inginerii cu care s'ar mai putea discuta uneori, sunt toată ziua pe șantier și nici nu-i cunosc încă pe toți.

Vorbea blând, cu mâinile împreunate ușor sub piept și privea când la Gașpar, când la soția acestuia, prin sticlele limpezi ale ochelarilor pince-nez, cu montură de aur. Șnurul alb al rantiei îi atârna sub pardesiul cenușiu închis. Pe creștet avea puțințel păr blond care nu izbutea să-i acopere chelia. Se așeză într'unul din scaunele cu spătar înalt. Gașpar rămase în picioare, sprijinit de marginea mesei, adus de spate. Observând indispoziția lui, preotul spuse repede, întinzându-și pe masă mâinile albe, cu câțiva pistrii răsărind între firisoarele de păr auriu:

— Nu voi sta mult. Mi-ați promis cândva niște cărți.

— O, nu-i nevoie să vă grăbiți, e încă devreme. Eu am întârziat, am avut o conferință, îngăimă Gașpar.

— Știu, zâmbi preotul, a fost directorul Jela Reșița și încă cineva. Se acordă o mare importanță construcției dumneavoastră...

— Ce folos că vin, se uită, întreabă dar nu se pricepe la astfel de lucruri. Pe ei îi interesează doar să terminăm mai repede. Oricum, numai să le dăm curent și apă.

Cortobius asculta atent. Bătu ușor cu degetele în masă, privi către Fulvia Gașpar care scotea din bufet o tavă mică de argint, apoi întreabă încet:

— Dar de ce mă rog se grăbesc așa?

— Se construiesc câteva furnale noi, răspunse Gașpar. De când Reșița a devenit societate româno-sovietică, fabrica a luat o extindere mare. Nu mai ajunge curentul.

— Aha... câte furnale sunt acum?

— N'ași putea să vă spun... Știu numai că în curând vor fi inaugurate două cuptoare noi. Se așteaptă apa dela Corund.

Cortobius tresări. Fulvia ieși din cameră pe nesimțite. Preotul își trecu palma dreaptă peste chelie, apăsă ușor buza de jos cu dinții și spuse:

— Ar fi interesant de știut, care e capacitatea Reșiței în momentul de față.

Gașpar păru că se învîiorează. Zâmbea cu gura întredeschisă și i se vedeau câțiva dinți îmbrăcați în metal coclit.

Răspunse dând din cap cu amărăciune:

— Mai mare ca oricând. Se apropie războiul. Ei, ce să-i faci? Jucăm cum ni se cântă, adăugă parcă pentru a acoperi ceea ce spusese înainte.

Dar Cortobius nu scăpă vorbele care păreau o mărturisire de credință.

— Credeți că vom avea război?

Gașpar se codi puțințel.

— După toate simptomele s'ar spune că nu suntem departe. Se înfruntă două lumi, altă ieșire nu este. N'are rost să ne mințim. Ne convine sau nu, aceasta e realitatea. Și apoi, decât această viață mizerabilă e preferabilă o nouă sdruncinătură care să echilibreze omenirea.

— În cazul acesta înseamnă că dumneavoastră ajutați la răsturnarea lumii civilizate, spuse preotul cu oarecare teamă

Gașpar zâmbi.

— E adevărat, o situație cam ciudată. Deocamdată nu există soluție pentru această anomalie.

Cortobius își desfăcu pulpanele pardesiului și se aplecă peste masă. Spuse gânditor:

— Da, da, o soluție... se pare că unii români, au găsit o soluție..

ce e drept, nu prea convenabilă. Se spune că avem și noi prin munții aceștia cete înarmate...

— Eh, copilării, sări Gașpar. Chiar dacă ar fi, ele nu au decât o valoare simbolică, nu pot acționa cu eficacitate. Soarta noastră depinde de rezultatul războiului. Până atunci trebuie să stăm cu capul plecat... dar decă nu te desbraci... e cald aici.

Preotul întâi începu să-și scoată pardesiul și apoi spuse cu o jenă prefecută.

— Da, nu voiam să deranjez, numai câteva minute... E foarte interesant ceea ce spuneți, vedeți, nu prea am prilej să discut cu oamenii, nu sunt informat, trăiesc în casa mea, singur, mai ales de când cu teroarea împotriva preoților catolici... am auzit că au mai fost arestați câțiva.

— Dar ce au mă rog cu preoții catolici, întrebă Gașpar părănd străin de problemă.

Cortobius oftă, își așează ochelarii, prinzându-i cu vârfurile degetelor. În clipa aceasta intră servitoarea cu o sticlă bondoacă și roz. Puse pe tavă două pahărele și privind în pământ, se întoarse. Gașpar o cuprinse într-o căutătură mânioasă și trase sticla mai către mijlocul mesei.

— Ați întrebat ce au cu preoții catolici, începu Cortobius. Nu e greu de ghicit. Catholicismul este doctrina libertății, a păcii, a demnității umane. Dar biserica noastră vine în conflict cu comunismul și din cauze speciale. Ea reprezintă într-o masă slavă, ortodoxă, lumea apuseană, adică tocmai adversarul de moarte al rușilor. Simpla noastră prezență amintește permanent de existența unei lumi libere. Bisericile noastre, serviciile divine, cântecele noastre, slăvesc descătușarea omului din condiția sa mizerabilă de animal. Materialismul, comunismul, se tem de Dumnezeu... da, da, cîcât ar părea de paradoxal, se tem de reprezentanții divinității pe pământ, pentru că aceștia îi fac pe oameni să gândească, să încerce o evadare din mocirla în care-i împinge viața de toate zilele. Lovind în noi, în preoții catolici, comuniștii vor să scape de aceste singuratece vestigii ale spiritualității, ale lumii civilizate... Acum înțelegeți?

Gașpar ascultase încordat și mormăi:

— Da, e simplu... și cum socotește biserica catolică să se apere? Cortobius râse ușurel.

— Prin rugăciune și liniște spirituală. De aceea, cum vă spuneam, m'am retras în casa mea. Am relații cu foarte puțini oameni. Din acelaș motiv vă prețuiesc pe dumneavoastră și vă cred un om superior, un om care suferă deopotrivă cu mine, dar așteaptă, e încrezător în dreptatea divină...

Gașpar plecă încet capul, în semn că nu-i prea plăceau vorbele din urmă ale preotului. Cortobius însă nu desarmă, folosea momentul acesta pentru a-l cuceri definitiv pe bătrânul inginer.

— Vedeți, sunt oameni care nu pot acționa, sau cel puțin cred că nu au nicio armă împotriva dușmanilor lor. E fals, fiecare individ are la îndemână o posibilitate de a lupta. E suficient să se gândească puțin, să raționeze, să se reculeagă, așa putea spune...

Gașpar turnă în pahare lichidul aproape negru din sticlă. Socoti necesar să atragă atenția că este vorba de un lichior de afine, preparat de Fulvia. Sorbind din pahar spuse:

— Asta în teorie, în practică e mai greu. Sunt foarte puțin oameni care pot acționa. De pildă eu... ce pot face eu?

Cortobius se înalță în scaun cu o tresărire stăpănită, întinse mâna și o atinse pe a lui Gașpar. Ochiul albaștri ai preotului priveau fix în lentilele cu ramă neagră. Capul lui de o rotunjime perfectă, părea că tremură ușor. Spuse încet de tot, cu un grai străin, îndepărtat.

— Vă invidiez... țineți în mână o putere considerabilă, dar o ignorați. Reflectați adânc, adânc, studiați cu grijă viața din jurul dumneavoastră, relațiile dumneavoastră, prietenii sau necunoscuții cu care veniți în contact aici, sau în altă parte, poate și la Reșița, la București...

Bătrânul era năucit. Își încrețise fruntea și privea într'una în ochii preotului, urmărindu-i reflexele sinelui.

Băigui în neștire

— Nu, nu văd, nu știu... am prieteni puțini, departe, nici nu știu pe unde lucrează... nu i-am văzut de mult...

— Nu vă grăbiți, gândiți-vă adânc... la noapte, mâine, la toți oamenii pe care-i cunoașteți... mai ales la cei apropiați... vreau să vă ajut să suferiți mai puțin, puterea stăpânului nostru e mare și trece prin sufletele noastre ca o chemare divină.

Ușa se deschise încet și intra schiopătând Fulvia. Cortobius își trase iute mâna, zâmbi încurcat, dar își găsi repede o ținută degajată și demnă. Gașpar își privi îndobitocit soția. Părea intrat cu totul în scaun, strivit sub greutatea unui sentiment prea puternic pentru ființa lui biceșnică.

— Dece nu beți, întrebă Fulvia. Nu vă place lichiorul meu? Vă dau altceva...

— O, e minunat, vă felicit stimată doamnă, spuse preotul înclinând fruntea. Discutam. Când se văd rar, oamenii au multe să-și spună.

Trecură greu câteva minute. Cortobius se sculă și-și îmbracă pardesiul.

— Să vă dau cărțile, rosti încet Gașpar. Mă gândeam la „Viața sfântului Assisi”... ați citit... un „Descartes”, comentat de un tânăr filosof român...

— A, da, Descartes mă interesează, îl prețuiesc mult, spuse preotul cu un entuziasm exagerat. Vă mulțumesc.

Gașpar căută cărțile cu mâinile tremurând, scăpă câteva jos și Fulvia se aplecă să le ridice. Le găsi înșfârșit și le întinse zâmbind. În antreul întunecat, Cortobius șopti:

— Ne vom vedea curând... fiți sgârcit la vorbă. Sufletele noastre au nevoie de liniște.

Prin ușa deschisă, pătrunse câteva clipe huetul surd al Corundului.

Vizita lui Cortobius izbutise să împrăstie din sufletul lui Gașpar durerea crâncenă cu care se întorsese de pe șantier. Dar un alt chin îl măcina. Bău singur câteva păhărele de lichior. Ascultă emisiunea dela ora nouă a postului de radio Londra. O dare de seamă asupra planului Marshall, apoi un lung comentariu sportiv. Suci butonul aparatului, cu o mână stăpănită, scăpând printre dinți înjurătura din fiecare seară: „Imbecilii, noi fierbem în cazanul comuniștilor și ei bat câmpii...” Se grăbi să se culce. Voia să se vadă cât mai curând în pat, să se gândească acolo, în liniște, în întuneric.

— Să stingem Fulvia, sunt obosit...

Femeia nu răspunse, dar se mișcă schiopătând și strânse cuvertura de atlas vișiniu care acoperea patul lui Gașpar. Inginerul se desbrăcă greu, își luă o pijama portocalie, prea bălțată pentru bătrânețea lui și rămase câteva clipe așezat pe marginea patului, cu picioarele mici, galbene, rășchirate pe covorul persan, cam uzat. Își scoase încetinel ochelarii și-i așeză pe noptieră,

apoi se întinse în pat. Capotul Fulviei foşnea şi pasul ei gol, inegal, se mai târşi de câteva ori prin casă.

Cuvintele lui Cortobius, şuerate în taină, umblau prin mintea lui Gaşpar ca nişte viermi subţiri şi reci. „La ce se gândeşte oare preotul”, se întrebă netezindu-şi pe sub plapumă pieptul ciolănos. Ce oameni cunosc? Ce-aşi putea face cu ei? M'a întrebat dacă nu cumva am relaţii la Reşiţa. A stăruit mult asupra faptului că uzinele au luat proporţii în ultima vreme. Părea că leagă această chestiune de posibilitatea unei lupte. O luptă, cu cine, cum? „Țineți în mâini o putere considerabilă”. Ce putere am eu? Sunt înconjurat de iscoade, fiecare pas îmi este pândit, nu pot acţiona liber nici în sectorul meu. Totuşi preotul vorbeşte de o putere, de necesitatea de a lupta. Ar fi o naivitate să se gândească la unele informaţii de care el ar avea nevoie. E ridicol. Tocmai pe mine m'a găsit?”

Îşi simţea inima bătându-i cu putere, ca un ciocan, lovea adânc şi fulgerările ei ajungeau până în găoacea urechilor. I se părea că merge prea departe cu gândul. Spionaj. „Studiaţi cu grijă viaţa din jurul dumneavoastră”, așa-i spusese Cortobius. Va să zică şi aici, şi Corundul l-ar interesa. În neştire, scoase mâna afară din plapumă. Nu ştia ce vrea. Poate o țigară. Da, o țigară. Şopti:

— Fulvia, dă-mi o țigară...

Femeia se foi în aşternut şi suspină:

— Sandule, nu mai fuma...

— Dă-mi o țigară, Fulvia, rosti iară bătrânul cu o blândeţe ciudată, vestitoare a unei neputinţe pe care nu izbutea s'o învingă.

Chibritul scăpără scurt şi un miros iute, de pucioasă, învălui întunericul camerei. Jăratecul țigării se stinge şi se aprindea la intervale scurte. Dar bătaia inimii nu se astâmpăra. Gaşpar ar fi vrut să iasă, să alerge așa desbrăcat, desculţ prin noroi, până la Cortobius, să limpezească totul. Să afle cum va trebui să procedeze. Care erau rezultatele imediate ale acestei acţiuni? Cortobius era şi el convins că războiul e inevitabil, e aproape. Atunci înseamnă că trebuie să se lucreze repede. Când vor veni ceilalţi, vor cere socoteală, vor întreba: „Dumneata ce ai făcut?” Bătrânul şi încercatul inginer Gaşpar va trebui să răspundă. Iată. Aceasta este faţa lucrurilor cea ade-vărată. Lupta. Impotriva lui Chirtoş, a lui Voinea, împotriva Reşiţei, a regi-mului. Cum de nu se gândise până acum? Se lăsase învins, zdrobit, umilit. Nu vedea nici o rază, nici o scăpare, Nu e întâmplător că lumina de acum vine printr'un preot.

Biserica cu zidurile negre, cu vitraliile plesnite din vremea războiului, încăpea toată în întunericul domitorului şi parcă-şi clătina creştetul ei ascuţit

Gaşpar aprinse un chibrit şi căută cadranul ceasornicului. Era doar miezul nopţii. Se svârcoli în pat multă vreme. Intr'un târziu adormi cu obrazul lipit de marginea rece a patului, cu un gust amar în gură, parcă o pungă cu fiere se spărsese între măselele lui de aur.

Deşi nu începuse încă transportul conductelor pe munte, mulţimea adunată pe platou părea cuprinsă de o frământare neobişnuită. Soarele abia răsărise şi pe cer încremeniseră sdrenţe de nouri portocalii, vestind o zi frumoasă. Roua lucea pe frunzele arămii, pe pietre, pe conducte şi maşini.

Intr'o margine a platoului, șoferii își încălzeau tractoarele. În cursul nopții sosiseră trei mașini „Stalineț” cu șenile, conduse de Mihuț, fratele său Titu și încă un șofer tânăr, Egon Binder, un șvab din Bocșa.

Țărani se strânseseră în jurul lor și comentau în fel și chip despre puterea tractoarelor, buchisind literele rusești gravate pe o plăcuță lângă volan, sau pipăind șenilele încărcate de noroi. Șoferii priveau cu mutre prea serioase, pătrunși de o îngâmfare tăcută, la mulțimea de țărani care se minuna de toate fleacurile. Oamenii iscodeau pe furiș și chipurile celor doi gemeni, derutați oarecum de faptul că Mihuț era blond și Titu cam oacheș.

— Mă, oare frați or fi?

— Hai și i-om întreba, că doar îs de-ai noștri...

Unul mai îndrăzneț se apropie de șoferi, își trece iute mâna peste buze și vorbește cu sfială:

— Nu vă fie cu supărare, tovarăși, am vrea să știm, frați vi-s?

Mihuț clipește de câteva ori și prinde a zâmbi, dar se ține tot bățos cu mâinile înfundate în buzarele scurtei cenușii, cu picioarele desfăcute. Răspunse cu nepăsare:

— Iaca, frați om fi, și încă gemeni.

O fată chicoti și se întoarse cu spatele, astupându-și gura cu colțul broboadei. Egon Binder accelera într'una motorul, scoțând pale de fum albastrui și detunături puternice și rare, care făceau mulțimea să tresară. Din spre Mujna veneau căruțe încărcate cu saci de ciment și fier pentru beton. În ajun, Costache Spânu bătuse pe la porțile Corundenilor. Nu-i ocolise nici pe cei certați cu șantierul, ba chiar la aceștia se arăta mai aprig. Oamenii trebăluiau pe lângă casă, tăiau lemnele și le așezau pentru iarnă, vânturau fânul prin poduri ca să nu prindă mucegai. În unele ogrăzi muerile cârpeau grajdurile cu lut amestecat cu ciment, ajuns pe tainice căi dela șantier până la casa lor. Unii fierbeau țuică și stăteau în jurul cazanelor pufăind din țigări. Spânu găsea pentru toți o vorbă aleasă ca să-i înduplece.

— Ei, gata, răchie ai, lemne berechet, porcu-i gata de cuțit, acu poate să vie iarna. Așa-i?

Gazda socotea că șeful aprovizionării pofta un păhărel de vinars și deschidea larg ușa casei. Costache Spânu nu se da înapoi nici dela asemenea isprăvi, dar după ce-și clătea gura cu rachiu de șaizeci de grade și se oțăra închizând ușure! din ochi, mărturisea adevăratul scop al colindei lui.

— Avem nevoie de căruța dumitale și de cai să ducem materiale la Crăinicel.

Omul, după suflet și după apucături, răspundea iute:

— Cum să nu? Vin eu sau feciorul, până nu se face ziuă. Cu plata ne-om înțelege noi, vorba-i să gătați treaba la vreme.

Alții-și dădeau pălăria pe ceafă, își frecau îndelung obrazul cu palma, căutând timp să înjghebe o pricină

— Apăi vezi, mai avem treabă la pădure, un cal mi-i cam beteag la un picior, poate săptămâna ce vine...

Spânu începu să-l dascălească, răbdător:

— Până atunci noi trebuie să fim sus, la Gropșoara. Și n'are să-ți vie bine gândind că tu n'ai pus umărul Uite, când vine curentul dela Reșița, îl tragi frumușel și scapi de gazornită. Așa s'ajută oamenii. Că doar nu pentru sufletul nostru ne trudim aici. Pentru voi și pentru toate satele de pe vale

Omul cumpănea o clipă, privea spre lampa de sticlă afumată și rostea încet:

— Oi veni... adică sus la Mujna, la remiză...

Erau și din cei care auzind bătăi în poartă, deschideau o fereastră și scoteau capul printre flori.

— Dar dă-mi druniul, măi frate, se răstia Spănu.

— Spune și de-acolo, că te-aud.

În spatele țaranului, se mișcau ochii speriați ai femeii și ai copiilor.

— Se vede cât de drag îți sunt, bre, m'ai strânge de gât și m'ai pupa în creștet c'un reței, spunea Spănu, clătinaud din cap.

— Ce am eu cu dumneata?

— Apăi uite, ea așii vrea să ai, să ne facem prieteni și să vii mâine dimineață cu căruța pe la mine. Numai de două, trei ori, dai bici cailor dela Mujna la Crăinice și să vezi ce mai dragoste facem.

Țaranul nu-și putea opri zămbetul, dar se ținea tare.

-- Aveți camioane, umblați toată ziua pe uliți și tot la caii noștri vi-i gândul?

Rezemat de prichiciul ferestrei, Spănu se trăgea tot mai aproape de nasul țaranului.

— Camioanele noastre săracele, fac și ele treburi mai de seamă, pentru ce avem noi trebuință caii tăi is mai buni.

— Caii sânt în poiană, dincolo de Drăguța, n'am ce-ți face.

— Au să se ducă milițienii să-i aducă, bre... stai tu aici și clocește, că ți-om arăta noi, aghiasma lui de om...

Milițienii nu s'au dus în poiană după cai, dar în zorii zilei căruțele nu-și mai dădeau rând la magaziiile dela Mujna. Veniseră și unii chiaburi, mai de frică, mai nădăjduind să facă ascunși niște saci de ciment, sau fier pentru potcoave.

În dimineața asta, nimeni nu mai ține seama de măruntele înfățișări ale inimei corundenilor, părănd că toate bat pentru binele șantierului. Onu Grigorie își lepădase cojocul și porunca cu glasul lui subțirel:

— Așa, fraților, nu trânti sacul, că se rupe și se împrăstie bunătate de ciment. Dă-i drumul... trage mai colea, lasă că n'are bai... nu da, mă, în cal, că te belesc eu pe tine.

Ochii i se învârteau pe chipul ciolănos și cât era el de mic la stat părea că-i întrece pe ceilalți măcar cu o palmă. Măsura din când în când șina ce urca pe munte ca un șarpe negru, apoi băteaua țapșanul cu opinca într-o grabă aprinsă.

Pe la ceasurile opt, Voinea coborî din mașinuță, trecu puntea peste Corund și se îndreptă cu pași mari către tractoare. De cu noapte plecase la Turia unde începuse să se sape tunelul. Inginerul Pahonțu îl rugase să asiste și el la această solemnitate și șeful șantierului dela Corund nu putuse rezista acestei bucurii.

Crișan Modorcea îl zări de departe, se opri o clipă din lucru și vorbi către Onu:

— A venit și drăguțul nostru șef. Ia ascultă, măi Onu, nu cumva știi tu de ce tot saltă el din umăr?

Grigorie răspunse cu înțelepciune:

— Apăi el nici nu știe când înalță umărul. E un betesuș, numai la camenii prea aprinși se pot vedea asemenea lucruri...

În aceeași clipă se auzi glasul lui Voinea :

— Crișan, ia-ți echipa și treci la tractoare. Onuț, caută-l pe tovarășul Spănu, trimite-l la mine. Dece n'ați făcut încă baraca? Dacă vine ploaie?

Onuț dădu să spuie ceva, dar Voinea se și depărtase lăsând în urmă un vâlătuc de fum albăstrui dela țigara pe care o mozofea în colțul gurii.

Modorcea își adună echipa. Cei mai mulți erau moți de-ai lui și câteva femei. Pe drum se ivi un grup de flăcăi în frunte cu Moisă Galdău, secretarul organizației de U.T.M. din Corund, un tânăr slăbuț și înalt, cu un nas nefiresc de ascuțit, ce-i dădea o înfățișare nu prea blândă. Era încălțat cu cisme negre, cu carâmbi scurți până la jumătatea pulpei.

— Noroc bun, pruncilor, strigă Onuț, așezând în stivă un sac de ciment. Cam târzior, măi tovarăși.

— Unde-i tovarășul inginer șef, întrebă Galdău, fără să răspundă la salut.

Indignat peste măsură, Onuț chibzui o clipă și spuse :

— Uite-l ici în căciula mea, na... ce fel de utemist ești tu, mă Moisă, de nu dai ziua bună?

Părând că nu-l aude, Galdău își roti ochii pe tapșan, apoi porni iute spre stivele de conducte. Ceilalți flăcăi se împrăștiară printre căruțe și grămezile de fier. Onuț rămase cu mâna în șold, cu fața schimonosită de supărare. Apucându-se de treabă mormăi pentru sine :

— Halal utemist... lasă că-ți arăt eu ție...

Apoi începu să cânte încet, tăbărcind un alt sac.

Cea dintâi conductă se așază cu un clinchet ușor pe mosoarele montate pe șină, după sfatul lui Vorobchin. Tractorul lui Mihuț trecu săltând pe la capătul șinei, făcu un ocol, și veni în dreptul conductei. Cu ajutorul unei răngi de fier oamenii ridicară capătul țevii și băgară dedesubt un lanț, legând-o astfel de coada tractorului. „Stalineț”-ul se smuci odată și mosoarele începură să se învârtă, scârțâind sub greutatea conductei. Voinea privea încruntat cu o jumătate de țigară stinsă între buze. În jurul lui se adunaseră câțiva maiștri dela compresoare, ucenici mânjiți de funingine, țărani care-și părăsiseră căruțele pentru a asista la acest spectacol nemaivăzut. Mai departe, inginerul Gașpar trăgea încet din țigară și-și frământa într'una fălcile. Sprijinea cu o mână luneta topometrică, al cărei trepied era strâns într'o curelușă. În timp ce oamenii legau o altă conductă, Voinea se întoarse și întrebă :

— Când începi turnarea masivelor de ancoraj?

— Pot începe chiar azi, răspunse Gașpar cu o blândete neobișnuită. Am fixat punctele, dar n'au venit încă toate betonierele de sus.

— Vom lucra la început cu betoniere dela Gropșoara, nu are rost să le ducem pe ale noastre acolo. Cred însă că nu vom începe decât mâine. Ai făcut socoteala câte pendule vor trebui construite?

— Da. Două sute nouăzeci sau trei sute și circa douăzeci de masive.

Gașpar făcuse câțiva pași apropiindu-se, părând dispus să discute mai amănunțit, dar Voinea îl părăsi, ducându-se spre tractor.

Dupăce trei conducte cu diametru de șapte sute de milimetri fură legate, Mihuț porni. Voinea se aruncă lângă el pe banca tare a tractorului. Scârțâitul mosoarelor umplea văzduhul și unii oamenii își astupau urechile cu degetele. Pe de o parte și alta a liniei, porniră în urmă flăcăii conduși

de Moisă Galdău. Așa hotărîse inginerul șef. Trebuia să aibă ajutoare deafulungul celor trei kilometri de urcuș.

Curând tractorul se zări pe coastă ca o mogâldeață neagră. Țiuitul mosoarelor plutea pe deasupra pădurilor scăldate în soare. Prin capătul șinelor se scurgea tremurul mărunț al tonelor de oțel ce încălecau muntele

Veni la rând tractorul lui Titu, apoi al lui Binder. Crișan Modorcea se apucă să lege lanțurile, scuipând în palme și aplecându-și truțul lung și mlădios ca un alun Gașpar își culcă luneta la pământ și se apropie să supravegheze remorcarea conductelor. Incet, incet, căruțașii se risipiră, rămânând la capătul șinei doar echipa lui Crișan și câțiva muncitori cu vinciuri și ciocane. Din pădure venea cu pași mari, cu scurta între umeri. Costache Spănu, urmat de Onuț care pășea mărunțel, abia ținându-se de șeful materialelor

— Noroc bun, unde-i Voinea, rosti Spănu.

— S'a dus la Gropșoara cu primul tractor, răspunse careva.

— Onuț, îmi trebuie doi cai buni, să aducem stâlpii pentru remiză.

— Stai, să se'ntorcă Soare dela Mujna. Căii lui îs ca niște zmei...

În clipa asta o zărise pe Anca Bunea venind dinspre drum. Era îmbrăcată în pantaloni cafenii, și cu un pulover alb, cu guler înalt în jurul gâtului. Purta ochelari de soare și părul bogat îi sălta pe umeri. Se apropie de Gașpar și spuse tare:

— Bonjur... n'am putut rezista să văd și eu minunea atât de mult trâmbițată... într'adevăr, se trezesc și morții din cauza acestui sgomot.

Gașpar se înclină și rosti zâmbind:

— E o chestie foarte ingenioasă, deși primitivă...

Cu mâinile în buzunarele pantalonilor, Anca privea cu capul înălțat prea sus, la oamenii care se luptau cu o conductă. Când tractorul porni, ea își duse repede palmele la ureche, încrețindu-și obrazul palid, nefardat.

— Cine-i muierea asta, întrebă Crișan, aplecându-se către Onuț.

— A inginerului Bunea..

— Eh, ce mai căprioară, rosti Modorcea, strivindu-și cu dinții buza de jos.

— Măi moșule, vezi să nu-ți alunece opincile, spuse Onuț îndepărtându-se

10

În amurg, văzduhul Corundului tot mai tremura de țipătul țevelor și duduitul tractoarelor. Spănu înălțase adăpostul pentru materiale și căruțașii își adăpau caii și-i frecau cu șumuioace de fân pe spinările asudate. Prin fața hidrocentralei trecea la pas un camion verde „Praga” cu semnele Sovrommetal-ului pe portieră. Victor Mladin se întorcea. Plecase de cu noapte la Oravița, chemat de organizația județeană a Partidului. Nu se urnise bucuros pentru că i se răpea prilejul de a asista la cel dintâi drum al conductelor spre Gropșoara. Nu se opri totuși la Crăiniceș și merse deadreptul la Mujna. Îl căută în grabă pe Sabin Cârstoiu, președintele sindicatului de pe șantier. Acesta veni târziu, după ce Mladin descărcase vrafurile de cărți, ziare și reviste din cei doi saci aduși în fundul camionului. Cârstoiu trăgea ușor din lulea.

— Ai adus cărți?

Mladin stătea chircit și alegea volumele trântite pe podea. Fără să-l privească pe președinte, spuse încet :

— Da... și te-am chemat să le iei în primire. Este datoria voastră să puneți la punct biblioteca. N'am adus prea multe, dar deocamdată facem față...

Cârstoiu privea cu nepăsare grămada de tipărituri. Se clătină pe picioarele încălțate cu bocanci galbeni, foarte curați, și spuse :

— N'avem destule pe cap... eu nu mai pot dovedi cu lucrările mele..

Mladin își ridică fața îmbujorată. Il privi câteva clipe părând că nu știe cum să răspundă. Zise încet :

— Parcă aveai altă părere ? Te plângeai că n'ai fonduri..

Cârstoiu răspunse supărat :

— Ei, da, eu nu zic că n'ai făcut bine, dar tocmai acum, iată nu pot să mă ocup de treaba asta.

— Ai un responsabil cultural, tovarășe Cârstoiu. Faceți o mică bibliotecă la sindicat.

— Bine, o să facem, hai, să le iau, să trimit pe careva să le ducă la noi...

Mladin îl privea nedumerit, dar rămânea calm. Se aplecă din nou asupra cărților. Cârstoiu își bătu cu palma genunchii pantalonilor „golf”, ștergând niște pete de var. Apoi luă de jos un ziar și-l desfăcu. Spuse ca pentru sine :

— „Contemporanul”... cine dracu are să citească asta ? Ce n'ai adus și dumneata altfel de ziare.

— Am adus ce-am putut. Fiecare are să-și aleagă ce-i place. Mai sunteți și voi. Arătați-le oamenilor ce trebuie să citească. Am adus și „Istoria Partidului”. Măine să stăm de vorbă, să organizăm un curs. Mulți tovarăși așteaptă de mult să începem lecțiile, dar noi nu ne mișcăm.

Cu fruntea ușor încruntată, Cârstoiu citea ceva în paginile interioare ale gazetei. Din lulea ieșeau șuvițe subțiri de fum.

— Bineee, rosti într'un târziu, o să facem și asta... dar niște lozinci, niște hârtie sau pânză roșie m'ai găsit ? Mai mare rușinea. Cogeamite șantierul și nici un fel de pavoazare.

Încântat de grija președintelui, Mladin răspunse repede :

— Am vorbit, vom obține totul... adună și dumneata niște bani... la Reșița au sosit litere la librărie, pânză vom lua dela uzină.

— Daaa, mormăi iar Cârstoiu, citind mai departe.

Mladin își frecă mulțumit mâinile, contemplând teancurile de cărți. Grăbit, Cârstoiu spuse :

— Hai, fă un bon, o chitanță, ceva..

— Este un borderou aici, ce să mai facem bon ?

— Binee, am să trimit să le ia.

Președintele se mișcă în pas legănat către biroul tehnic. Mladin îi privi spatele lat, înfășurat în scurta elegantă și impermeabilă, până când se pierdu în întuneric. Tuși de câteva ori și răsufă hârâit. Plecă spre biroul lui Voinea.

Șeful șantierului vorbea la telefon cu Tunia. Pe semne că Pahonțu îi comunica vești bune, de vreme ce zâmbea cu receptorul la ureche. Când intra secretarul, Voinea întinse mâna peste birou și vorbi în pâlnie :

— Uite-l și pe Mladin, vrei să vorbești cu el ?

Mladin luă receptorul, ascultă câteva clipe, apoi spuse :

— Vă felicit... îmi pare rău că n'am putut veni, și aici la noi am avut un fel de solemnitate... dar eu am fost pe drumuri. Voi veni, am să-ți spun multe... să trăiești, frate.

Voinea și Mladin se priviră câteva clipite în tăcere. Șeful șantierului părea bine dispus. Intr'un pahar așezat pe marginea biroului străluceau câteva flori albastrii. Era un lucru neobișnuit, și secretarul zâmbi.

— Ei, mă bucur că te-ai întors de vreme, mă temeam că te vor ține acolo câteva zile, spuse inginerul șef.

— Am isprăvit repede, am adus și cărți... și ziare...

Voinea clipi și zise răsând :

— Așa, acum ne așezăm la citit...

— Nu ne-ar strica... ia spune, măi Voinea, cum a fost ?

Cu un entuziasm neobișnuit, inginerul șef începu să povestească.

— Mosoarele lui Vorobchin sunt grozave. Măi, știi cum merge ? Patruzeoi și două de conducte am dus. Și-am avut o zi teribilă. Galdău a venit cu o echipă de flăcăi, șoferii s'au luat la întrecere. Să-i fi văzut pe ăia doi gemeni ! Slatcu ne-a întâmpinat la Gropșoara cu toată liota lui. Uite, mi-a dat și flori din vârful muntelui. Ziua asta trebuie însemnată undeva. Am să-i scriu și tovarășului Prale. Cât n'ar fi dat el să asiste la o asemenea ispravă.

Se așeză în scaun, își împreună mâinile, săltă ușor din umăr și adăuga încet :

— Ascultă, Victore, trebuie să organizăm numai decât lucrul de noapte. Mobilizăm toți oamenii disponibili. Dobândă trebuie să sfârșească într'o zi, două, și vom avea curent. Intindem o rețea pe traseu și vom putea lucra noaptea. Să folosim vremea asta bună, poate începem și sudura. Nu ?

Mladin își scoase șapca și o puse încet pe birou.

— Fără îndoială, rosti încet. Ne mai trebuie sudori, să-i amintui lui Chirtoș.

Dar părăsi iute gândul acesta și vorbi ceva mai apăsător

— Uite ce-i, Voinea, trebuie să sfârșim cu Cârstoiu. Să-l lăsăm să-și vadă de desenele lui, să nu-i mai răpim vremea. Mi s'a plâns în seara asta că are mult de lucru. Nu ești de părere ?

— N'am nimic împotriva, spuse Voinea cu oarecare indiferență. Indivul ăsta are apucături de fante. Nu știi ce dracu o fi făcut pe la uzină, dar aici e o nulitate. I-am dat să-mi facă un plan pentru castelul decantor dela Gropșoara și mi-a făcut o pictură idioată, cu brazi și cu floricele. A învâțat câteva lozinci și ni le trece într'una pe sub nas. Ar trebui să te ocupi tu...

— Am uitat să vorbesc azi cu Consiliul Sindical, dar le voi scrie. Ar trebui să convocăm o plenară... avem destui oameni de ispravă, mă gândeam la Vălătuc...

În clipa asta intră contabilul Medrea cu niște dosare subsoară.

— V'ași ruga să-mi semnați listele de plată...

Voinea își scoase stiloul și începu să semneze. Rosti încet, îngândurat :

— Da, da, Vălătuc ar fi bun... mi-i tare drag moșneguțul... am să-l iau pe traseu cu noi...

— Ni s'au aprobat fondurile pentru saltele și pături, spuse Medrea, ștergându-și nasul cu o batistă mare, albastră, împrăștiind o adiere de parfum. Să trimitem pe cineva la Lugoj, să le cumpere.

Mladin îl privi cu ochii turburi de oboseală și zise :

— Da, cât mai repede.. moții dorm pe paie și pe rogojini.... să luăm și șubele pentru șoferi și paznici.

Medrea asculta atent, cu mâinile împreunate pe pânțele. Mânecuțele de satin negru, care-i acopereau brațele până peste cot luceau în bătaia slabă a becului.

Plecă încet capul într-o parte și spuse aproape rugându-se :

— Și chiuvetele celea ar trebui cumpărate... să avem și noi puținel confort, tovarășe inginer șef...

Citind cu atenție numele oamenilor de pe liste, Voinea auzi totuși rugămintea contabilului și spuse hotărît :

— Nu s'au luat încă ? Să se ducă mâine, ni s'au aprobat și treizeci de reșouri... cinci radiatoare electrice, să se ducă cineva să le ia... în câteva zile vom avea curent din belșug și oamenii trebuie să simtă treaba asta. Poate te duci chiar dumneata, Medrea...

— Dacă mi-ați îngădui... n'am mai văzut orașul de două luni... poate-i dați voie și domnișoarei Petrescu, ar vrea să-și cumpere câte ceva... știți...

Voinea zâmbi și spuse scurt :

— Bine, om mai vedea... a terminat de bătut darea de seamă ?

Medrea se repezi :

— Hoho, dela prânz, e o dactilografă perfectă... am știut eu ce-aduc!

Contabilul își adună dosarele și ieși din birou cu o adâncă fericire topindu-se pe obrazul lui rotofei, dar puțin cam trecut.

Se auzi sunând sirena dela Crăinice! și pe sală izbucni forfota funcționarilor care plecau spre cantină. Ușa biroului inginerului șef se deschise încetșor și se ivi capul mamei Sofia, înfășurat într'un tulpăn negru. Gazda lui Mladin vorbi cu teamă :

— Sara bună... ai venit, drăguțule ? Uite ,am fost să iau laptele și m'am abătut pe aici să văd dacă te-ai întors. Mă duc să-l fierb și te aștept.

— Ar trebui să te duci, Victore, ești obosit, spuse Voinea. Ne găsim dimineață la Crăinice!.

Mladin spuse încet :

— Stai, mamă Sofia, merg și eu. Intr'adevăr nu mă simt prea bine...

Voinea îl privi lung, dar tăcu. Iși strânseră mâinile.

Pe cărarea întunecată dintre vișini, Mladin și mama Sofia trecură încet ca două umbre. Corundul se sbuciuma în vale.

Dragoș Voinea fu surprins de graba cu care Mladin plecase spre casă. Îl îndemnase cu sinceritate să se ducă să se odihnească, așa cum făcea adesea, dar nu se aștepta să fie ascultat. Pe chipul secretarului se vedea într'adevăr o oboseală aproape de istovire, și glasul lui era scăzut și tremurat. Dar acestea nu erau fapte noi. Mladin era unul dintre acei oameni care au mai multă forță sufletească decât fizică și orice efort poate fi măsurat pe înfățișarea lor. Mai sunt din aceștia pe șantier. Și inginerul Bunea arată uneori ca o stafie. El, Dragoș Voinea, nu se poate plânge. Se gândește adesea la puterea lui și se bucură. Poate munci zile și nopți de-a-rândul, până când pleoapele îi apasă lumina ochilor. Uneori se duce pe jos la Gropoșoara sau la Turia, peste munți, peste stânci, și trăiește chiar această necesitate de a

cheltui neîncetat energia pe care trupul lui o zămisleşte. O vreme, nici nu putea înţelege rezistenţa limitată a altora. Da, Mladin era în seara asta foarte obosit. Totuşi, plecase prea repede. Deobicei, el dădea semnalul plecării şi nicidecum înainte de miezul nopţii. Se vede că se simte rău. Va trebui să-l întrebe mâine, să afle ce să petrece cu sănătatea lui. Poate are nevoie de un repaos, poate de o îngrijire medicală. Plămânii lui sunt cam slăbuţi, dela o vreme tuşeste des, o tuşe seacă, suspectă.

O clipă se simţi îndemnat să se ducă la el chiar în seara asta, dar îşi aminti că trebuia să vină Spănu şi Gaşpar. A doua zi începea turnarea masivelor de ancoraj, poate şi sudura conductelor. Se hotărî ca dimineaţă să discute neapărat despre sănătatea lui Mladin. Incepu apoi să cerceteze corespondenţa sosită în cursul zilei. Erau scrisori dela diferite interpretări care aprovizionau şantierul, un îndreptar pentru serviciul de contabilitate şi în sfârşit, o adresă dela Politehnică prin care se propunea trimiterea unui număr de studenţi la Corund, pentru practica de vară. Intr'un târziu, sosiră Spănu şi Gaşpar. Vreme de două ceasuri, cu planul traseului de conductă desfăşurat pe masă, discutară în amănunt. Bătrânul inginer se arătă deosebit de supus şi atent la observaţiile lui Voinea. Propuse chiar alcătuirea unor echipe de noapte şi vorbi cu entuziasm despre metoda lui Vorobchin. Spunea Gaşpar :

— Imi dau seama cât de greu e să găseşti amănuntele salvatoare. Cine ştie cât ne-am fi bătut noi capul...

Surprins, Voinea se bucura totuşi că omul acesta răsvrătit în permanenţă, ursuz şi egoist, devenise în seara asta mai limpede, vorbea cu o căldură aproape nefirească şi de câteva ori îi spusese chiar „dragii Voinea”.

— Ei vezi, asta trebuie să învăţăm noi dela ei, spuse şeful şantierului. Să nu umblăm după formule magice, culese din tratate învechite. Să desprindem din experienţa fiecărei zile, învăţăminte pentru lucrările ce vor urma. Câteva mosoare înşirate pe traseu. Ce poate fi mai simplu ? S'ar spune că şi un copil ar imagina un asemenea sistem. Şi totuşi, cine ştie în urma câtor căutări au ajuns muncitorii sovietici să-l aplice ? Şi au o sumedenie de asemenea metode simple. Citeam în ziare de un mecanism pentru descărcarea rapidă a camioanelor. Câteva pârghii, o instalaţie pe care şi-o poate înjgheba orice şofer.

Gaşpar îşi rezemase coatele de masă şi cu trupul puţin adus, asculta liniştit, aprobând arar cu o uşoară înclinare a capului. Voinea căuta să folosească prilejul acesta pentru a-l ajuta pe bătrân să iasă din starea de ostilitate absurdă faţă de metodele noi. Continuă, privindu-l drept în ochelari:

— Dumneata trebuie să-ţi dai seama că în momentul de faţă pentru noi se pune mai ales problema unor metode ingenioase şi simple. Stăm prost cu maşinile. Asta e o realitate. Construcţiile mari cer un utilaj modern. Noi nu-l avem încă. Şi totuşi trebuie să construim. Când nu mai ai muniţie, năvăleşti peste duşman şi-l înfrunţi corp la corp, cu baioneta, cu pumnalul, şi cu dinţii îl sfâşii, nu-i aşa ?

Gaşpar zâmbi. Spănu, care măcina în gură nişte boabe de grâu aflate prin fundul buzunarelor, spuse iute :

— Eu l-am strâns pe un neamţ de gât în nouă sute şaişpe... aşa-i, aşa-i.

Aprinzându-şi ţigara, Voinea râse încet şi spuse :

— Ei, comparaţia nu se prea potriveşte. Noi nu suntem chiar fără muniţii, dar aş spune că ne aflăm în situaţia de a ochi precis, un glonţ şi-un

dușman, să nu risipim nimic, nici puterea noastră, nici a mașinilor. Rușii așa au făcut. Uite, Vorobchin ăsta... crezi că el a avut atunci după revoluție, caterpilare și macarale moderne, camioane și aparate de precizie? Și totuși a construit, a făcut căi ferate, viaducte, hidrocentrale, conducte... că dacă nu le făcea, se prăbușea statul sovietic

— Și lor nu le-a dat nimeni niciun ac, făcu Spănu îngândurat.

Gașpar nu comentă în niciun chip spusele lui Voinea. Oftă doar foarte încet, un oftat care ascundea totuși unele îndoieli. Se ridică în picioare. Șeful șantierului îi strânse puternic mâna și spuse:

— Eu mă mai duc pe la carieră. Bunea trebuie să-ți dea agregate, nu-i așa?

— Merg și eu, rosti Costache Spănu.

Ieșiră cu toți pe tapșanul iluminat de un bec slab ce pâlpâia după bătăile motorului, instalat într-o baracă apropiată. Gașpar apucă iute la vale, spre sat.

Voinea și Spănu meraseră tăcuți o bucată de drum. Era un întuneric des și umed. Pe vadul Corundului sbura o așchie de vânt, subțire și rece, aducând din munți cele dintâi depeșe ale iernii care-și pregătea ofensiva.

— Ai văzut ce bine i-a prins moșului frecătura, vorbi Spănu într'un tâzriu. S'amblânzit ca un mieluşel.

Voinea nu răspunse îndată. Sări peste un șanț, se întoarse și spuse:

— Ia seama... ce dracu' caută groapa asta aici? Da, am văzut și eu. Ar fi un om înțelept dac'ar încerca să înțeleagă mai bine ce se întâmplă în jurul lui. Om vedea...

În clipa asta se auzi un hăuit prelung, parcă un om se văita. Tăcănitul perforatoarelor încetă și iară veni prin întunerec, glasul acela îndepărtat.

— Pușcă la carieră, zise Spănu.

După câteva clipe detunătura izbucni, pierdută parcă în fundurile pământului și tăiată în bucăți de ecurile ce săltau din colină în colină.

Cariera era luminată ici colo de lămpașe palide. Se iviră cei dintâi tăietori. Echipela de noapte erau formate mai cu seamă din tineri. Lucrau numai două echimburi, câte patru ceasuri. Inginerul Bunea se ivi de după o stâncă-alburie. Vântura în mână o lampă cu petrol din acelea care se pun sub loitrele cărușelor. Când îl recunoscu pe Voinea zise tare:

— He, he, musafiri, ce-i cu voi?

Voinea îi strânse mâna, ridică umărul și vorbi cu oarecare răceală:

— Voi nu prea aveți lumină aici, era vorba să instalați două petromaxuri...

— N'au site, le-am văzut eu însumi la magazie, spuse Bunea. În câteva zile sper să avem curent, ce zici?

— Lucrezi de luni de zile în întuneric, așteptând curentul... Era așa de greu de procurat două site de petromax? Uite la ei cum orbecăie. N'ar trebui să dinamitați noaptea în condițiile astea, nu-i bine.

— Nici eu nu spun că-i bine, da' tu știi că nu mă pot desprinde de aici. Supărat, Voinea porni către perforatoare și zise ca pentru sine:

— Ți-ar trebui un curier, de ce nu ne-ai trimis o scrisoare, un memoriu pentru două felinare... ne și vedem rar, de câte două, trei ori pe zi...

Mergea cu pași mari către grămezile de pietre. Bunea părea hotărât să nu mai răspundă.

— Cum stai, mai întrebă Voinea.

— Trei vagoane de andezit, cam slăbuț, în seara asta am dat de o rocă mai bună.

Din pricina perforatoarelor abia li se mai auzeau glasurile. Patru flăcăi rupeau hălci mari din stânca proaspăt dislocată. Brațele lor tremurau pe manetele lustruite. Voinea atinse umărul unuia. Flăcul își propti aparatul între picioare și duse mâna la căciulă.

— Merge, merge, întrebă Voinea mai îmblânzit.

— Omul păru a nu auzi și zâmbi.

— Te-am întrebat cum merge treaba, repetă Voinea mai tare.

— Ca tunu, spuse flăcăul arătându-și dinții mari și regulați ca două plăcuțe albe și curbate.

— Nu prea aveți lumină, îi mai rosti în ureche șeful șantierului.

— Dacă-i noapte? Tăiem și așa. Am auzit că ne trageți electrică.

În raza felinarelor se ivi artificierul carierei, un bărbat înalt și slab cu o geantă de piele prinsă la șold.

— Noroc bun..

— Noroc bun, Solomon baci. Ce-i nou, spuse Voinea strângându-i mâna.

— Toate bune, uite, nu lăsăm corundenii să doarmă.

Mai stătură de vorbă încă puțină vreme. Bunea era abătut. Își ridicase gulerul scurtei până peste capul acoperit cu un basc mic. Solomon artificierul cerea numai de lumină și explozivi, deoarece vor fi de înfruntat niște stânci tari, un întreg masiv de andezit din cel mai bun. Voinea fu de părere că masivul acela trebuie atacat fără întârziere și hotări ca Toma Dobândă să aducă în prima urgență curentul la carieră. Dând echipa în seama lui Solomon, inginerul Bunea merse și el spre sat. Trecură pe cărarea din pădure, apoi printre casele întunecate. După ce se despărțiră de Costache Spănu, Bunea spuse cu oarecare sfială:

— Și așa zi, ar fi trebuit să-ți scriu o scrisoare...

— Era mai simplu să faci singur ce trebuie, răspunse Voinea blând. Lucrăm cum dă Dumnezeu, facem sacrificii fără rost. Ai oameni buni, nu-i păcat să-i silești să muncească pe întunerec?

— Tu ai dreptate, Dragoș, pentru asta poți să mă muștrluiești oricât, dar nu în felul acesta. Spune-mi răspicat, poruncește-mi, dă-mă cu capul de stânci, dar nu mă sili să-ți judec metodele și să ajung la concluzia că nu sunt din cele mai potrivite.

— Te doare că ți-am propus să facem corespondență amândoi? Ei, uite, renunț la ideea asta. Propun ca de azi înainte să ne vedem la o anumită oră din zi sau din noapte, dacă vrei, și să-mi spui ce greutate ai tu la carieră. Să încercăm, să vedem, poate împreună le vom învinge.

Deși continua să fie ironic, tonul lui Voinea devenise mai sincer, mai direct, și asta îl desarmă pe Bunea. Spuse cu un început de împăcare:

— Sunt de acord să-ți cer ajutorul atunci când va fi nevoie. Ași putea începe acum. Haine groase pentru oameni. S'a făcut frig și probabil că nu vom întrerupe lucrul în iarna asta. Ce spui?

Voinea se opri în loc. Se aflau în marginea apei și se auzea clipocitul ei ușor. Șeful șantierului apucă brațul lui Bunea și-i ridică felinarul în dreptul obrazului.

— Ei, așa, ia să te văd cum arăți când ceri ajutor.

Cercetă obrazul inginerului, răsă încet, și lăsându-i brațul, spuse:

— În primul rând, constat că nu ești bărbierit. De bună seamă, n'ai

vreme. Ești și cam palid, tras la față. Nu mănânci bine, nu te odihnești, ce dracu ai ?

— Nu-mi place să-mi canonesc obrazul în fiecare zi. Parc'ai fi un major când inspectează compania. Liniștește-te, mă rad mâine dimineață.

— Nu pentru mine trebuie să te razi, ci pentru tine... Ei, spuneai de haine groase. Ne-a venit ceva, încă nu suficient, nu le-am distribuit. Am mai cerut. Poți să le spui oamenilor că vor căpăta în câteva zile. Altceva?

Ajunseră în fața locuinței inginerului șef. Bunea se grăbi :

— Deocamdată nimic. Ce-i cu Mladin, nu l-am mai văzut.

— A fost plecat la Oravița, s'a întors în seara asta, foarte obosit. A adus o sumedenie de cărți. Șe bucura ca un copil.

Apoi, privind către baraca laboratorului înălțată pe coastă, zise încet:

— Uite, Rujița lucrează încă... fata asta...

Tăcu și urmări umbra subțire a lui Bunea, până când mai zări doar lumina felinarului, legănându-se.

12

Anca puse încet cartea pe noptieră și-și înălță capul de pe pernă cu o mișcare moale, plictisită. Bunea îi luă mâna și o sărută scurt, liniștit, îndeplinind parcă un obicei, intrat de mult în rândul gesturilor automate. Incepu apoi să se desbrace. Își scutură bascul bătut cu o pulbere cenușie, dusc scurta și o agăță în cuierul din antreu, intră în baie și se spăia pe mâini. Anca îi urmărea mișcările cu ochii puțin micșorați. Avea părul prins într-o sumedenie de panglicuțe, roșii, albastre, roz, dela ceafă până deasupra frunții care lucea în lumina palidă a lămpii cu petrol, așezată pe noptieră.

— Aș vrea să mănânc ceva, spuse Bunea, oprit în mijlocul casei, cu mâinile împreunate sub piept.

— Găsești în bucătărie... femeia a plecat, a spus că are pe cineva bolnav...

Bunea intră în bucătărie, deschise un dulăpior, găsi o bucată de friptură rece. Incepu să mănânce cu poftă, rupând cu dinții din halca de carne sleită. Mestecând, privi lampa agătată în cui, și-și aduse aminte de petromaxuri. Vorbele aspre ale lui Voinea îi stăruiau încă în marginea minții, se roteau gata să iasă din câmpul conștiinței, dar se întorceau și se așezau iară, grele, săcâitoare pe creierul lui. Îi dădea dreptate inginerului șef și se întreba de ce încercase pe drum să se apere într'un chip atât de copilăresc. Acum înțelegea că nu ironiile îl supăraseră, ci chiar faptul că Dragoș Voinea îl mustrase, că venise poate anume să-l umilească, să-i arate că fără grija lui treaba merge prost. Abia acum în liniștea rece a bucătăriei cu iz stătut de mâncăruri și fum de petrol, Bunea își dă seama că în fond nu este vorba de câteva lumini, ci de felul în care el conduce sectorul, de măsura în care el poate asigura o producție mare la carieră, nu prin istovirea oamenilor, ci căutând condiții de lucru cât mai bune. Incidentul cu Voinea părea să anuleze tot ceea ce făcuse vreme de șase luni. Lipsea lumina și totul se pierdea în întunericul ce cuprindea grămezile de piatră, barăcile, compresoarele. Măine seară cariera va avea mai multă lumină, dar nu va mai fi meritul lui. Și nici nu e vorba de vreun merit, ci de o elementară, chibzuință. E cu atât mai grav.

Sfârși de mâncat. Bău un pahar cu apă. În clipa asta se deschise ușa și în prag apăru Anca, nefiresc de subțire și înaltă în cămașa de noapte.

— Ai mâncat ?

— Da, a fost grozavă friptura.

— Eu n'am gustat-o, spuse Anca aproape șoptind.

— Dece ?

— Pentru că sunt singură... n'are nici un rost să mă îndop. Nu știu pentru ce mai trebuie să mănânc, sau să dorm, nimic nu mai are vreun sens...

Scobindu-se în dinți cu o așchie ruptă dintr'o cutie de chibrituri. Bunea o asculta, dar parcă se gândea în altă parte. Intrară în camera în care dormeau. Anca păsea cu picioarele goale care nu se vedeau de sub poalele largi ale cămășii. El se așează pe marginea patului și spuse cu un ușor zâmbet :

— Asta nu-i bine. Ar trebui să-ți cauți un sens.

Anca se apropie de el și șopti fără să miște buzele :

— Ignat...

Aprinzându-și o țigară, Bunea vorbi cu blândețe :

— Draga mea, ar însemna să luăm dela capăt o discuție mai veche. Deocamdată astea sunt condițiile vieții noastre. Eu socot că tot ce se petrece are un sens. Micile noastre suferințe sunt ridicele, dacă judecăm limpede.

Anca se trânti pe pat cu fața în sus, cu mâinile întinse dealungul trupului. Pieptul îi sălta des. Șopti :

— Într'adevăr, totul e ridicol, totul, totul. Și tu, și eu, toți suntem niște ființe ridicele...

Bunea îi apucă mâna, deschise gura să vorbească, dar Anca se smulse cu violență și-l privi cu ochii mari, lucitori, învăpăiați de mânie :

— Micile noastre suferințe ? Așa gândești tu... micile noastre suferințe. Să renunț la toate visurile, la tot ceea ce ne-ar fi putut da viața și să ne înmormântăm aici, în pustietatea asta, e o suferință mărunță pentru tine, ridicolă, așa-i ?

Calm, cu o ușoară mirare în cutele frunții, Bunea își răsuci puțin trupul și zise :

— Eu n'am renunțat la nici un vis și pot spune că-l trăiesc pe acela care m'a frământat încă de când eram copil. Amintește-ți. Umblam prin grădini amândoi, nopți întregi. Îți vorbeam de ceea ce ai vrea să fac în viitor și tu erai entuziasmată. În ceea ce spuneam atunci era vorba tocmai de astfel de pustietăți, de pământuri neumbrate, de construcții gigantice...

Anca închisese ochii și asculta, părând mai liniștită.

— Da, pe atunci îți plăceau visurile mele, spuse Bunea mai departe. Eras plictisită și terorizată de mătușa ta, voiai să evadezi, să fugi, să îți se piardă urma. Și acum ..

Ridicând puțin pleoapele, Anca zâmbi și șopti cu o nuanță desnădăjduită :

— Nu știam ce vreau. Ași fi făcut orice ca să ies din casa aceea. Eram obosită, bolnavă. Tu n'ai fost niciodată prea atent cu mine, nu știai, n'ai vrut să știi ce se petrece cu sufletul meu. Eu voiam cu totul altceva. Lumea de care-mi vorbeai mi se părea frumoasă, pentru că era îndepărtată, dar era mai mult a ta. Eu n'o doream decât ca pe un prilej de a fugi. Te și iubeam...

Tăcu, se ridică și căută din ochi pachetul cu țigări. Își aprinse țigara cu o mișcare înceată și vorbi mai departe, cu glas mai hotărât :

— În definitiv nu interesează ce gândeam atunci. Tu nu mi-ai dat ceea ce căutam. Eu vreau să trăiesc... să simt că trăiesc. Mi-e dor de Bucu-

rești, de oameni, de oameni mulți, înțelegi? Viața nu e aici, ci acolo. Am să vând casa, iau o garsonieră în centru, ție cred că nu ți-ar fi prea greu să capeți o slujbă... dacă ții la mine, dacă vrei să mă vezi mulțumită...

Trupul lui Bunea se încovoia. Se sprijinea cu coatele de genunchi, și privea țintă înfloriturile covorașului întins la marginea patului. Anca se apropie și-l sguđu de umăr cu brutalitate.

— Dece taci? E o tactică veche, nu mai dă rezultate. Trebuie să ne totărim, acum, în noaptea asta, auzi Ignat? Vorbește.

— Mă gândeam, spuse el cu glasul stins. Mă gândeam... că eu nu pot pleca de aici. Orice s'ar întâmpla. Nu am dreptul să plec. Nu știu dacă înțelegi. Uite Anca, fii liniștită, vom găsi o soluție până la urmă, dar dintre toate posibilitățile trebuie să excludem pe aceea a plecării dela Coruud. Nu știu, poate se va întâmpla cândva, după ce vom termina construcția, în cincizeci și doi...

Vorbea încălcit, căuta cuvintele, se ferea de explicații, părând a evita o nouă mărturisire a gândurilor lui intime.

— Atunci, înseamnă că poți renunța mai ușor la mine, spuse Anca strivind jumătatea de țigară într-o scrumieră mică, de ebonit.

Cu ochii măriți, cu nările tremurând, aștepta, chinuită de nerăbdare și teamă.

Bunea înălță capul și zise:

— Am atât de puține lucruri dragi încât n'ași putea renunța la nimic. Nici nu prea am între ce să aleg. Te am pe tine și construcția, aceste două realități alcătuiesc viața mea. Văd însă că tu ești aceea care vrei să fugi. Înseamnă că nu te leagă nimic de locul acesta și mai de grabă te alungă. Trăiai aceeași stare când locuiai cu mătușa Tereza. Orice, numai să scapi de ea, de tot ce te înconjura acolo, și-ți condiționa viața. Să-nțeleg că eu am fost doar pretextul evadării tale?

— Ignat, te rog...

Căzu în marginea patului și-i cuprinse genunchii, își înfundă obrazul în stofa pantalonilor și începu să tremure din tot trupul. Vorbea în neștire și cuvintele i se pierdeau în suspinuri mărunte:

— Tu știi, Ignat... știi că te iubesc, eram gata... să merg oriunde, dar nu mai pot, innebunesc, mă apasă singurătatea... Tu nu poți înțelege, ai prieteni, ai... nu, nu, trebuie să plec pentru puțină vreme.

Bunea îi apucă obrazul între palmele lui, îi privi câteva clipe ochii umezi. Lumina lor părea verde în bătaia flăcărui dela lampă. Zâmbi împăcat și-i vorbi ca unui copil:

— Chiar așa, te vei duce la bătrânii mei, vei sta acolo, o săptămână, două, pe urmă te'ntorci, are să-ți fie dor de mine, nu-i așa? Anca, Anca mea dragă...

El trase și pe el jos pe covor, deschise ușa sobei în care o bucată de lemn umed pâlpaia slab, țiind. Câteva minute ce auzi doar tic-tacul ceasornicului deșteptător și răsuflarea adâncă a Ancăi. Panglicuțele din părul ei păreau în lumina focului, niște flori, tremurau în bătaia vântului, își aplecau tulpinele, se ascundeau, ieșind iarăși sub razele roșietice. Într'un târziu ea oftă și spuse în șoaptă:

— Aș putea pleca mâine.

— Da, mâine, rosti Bunea care-și apăsa pleoapele cu vârfurile degetelor, chinuindu-și orbitale.

Se ridicară de jos cu mișcări încete și o împăcare obosită le limpe-

zea chipurile. Anca rămase o clipă în mijlocul casei, își trecu mâna pe frunte, zâmbi, apoi făcu câțiva pași mărunți și-și prinse bărbatul de gât. Spuse repede, cu înfrigurare:

— Trebuie să-ți mulțumesc... să-ți mulțumesc, ești bun, Ignat. Ești un...

Il sărută pe frunte, pe gât, pe gură. Incepu să-l desbrace cu mișcări repezi. El se supuse ca'n prada unei mari neputințe, dar o cerceta cu o privire străină, dureroasă, de om învins. Se uita cum ea îi descalță bocancii murdari de noroi, cum trage de ștaifuri, fără să-și ferească mâinile. Nu mai făcuse niciodată așa, poate doar atunci, la început, când Corundul o îmbătase cu înfălișarea lui misterioasă și sălbatecă. În răstimpul acestor clipe, pe când Anca îi trage hainele de pe el, Bunea parcurge aproape inconștient povestea vieții și dragostei lor. O cunoscuse pe Anca la o întâlnire prietenească, în casa unui coleg de neam mare. Il dusesse acolo curiozitatea și poate dorința de a ieși o clipă din monotonia amară a sărăciei. Organizatorul reuniunii îi era obligat, deși îi plătea pentru proiectele de construcții pe care studenții le făceau în ultimii ani ai facultății. Bunea era un bun desenator și într-o vreme nu mai prididea cu lucrările comandate de cei care, fie că nu se pricepeau, fie că nu aveau vreme, preferau să plătească, asigurându-și calificative bune. În casa unui asemenea coleg a cunoscut-o pe Anca. A condus-o spre casă în aceeași noapte. Curând și-a dat seama că o iubește. Anca ducea o viață ciudată. Un amestec de liniște și visare, cu frământări și căderi până aproape de destrăbălare. Era fiica naturală a unei doamne Soutzo, căsătorită târziu cu un colonel magistrat. Bunea n'a aflat niciodată cum își pierduseră bătrânii averea, dar după ce ei au fost uciși în bombardamentul aerian din Aprilie 1944, Anca a rămas cu câteva rochițe, în casa dela Cotroceni a mătușii sale Tereza Soutzo. Incepu să ducă o viață agitată până la nebulie. În anii haosului economic, juca la bursă, petrecându-și diminețile printre samsari și agenți, în holurile marilor bănci și mai târziu prin ganguri și restaurante, schimbând „cocoșei” și dolari. Visa să-și refacă viața, să-și cumpere un apartament, să trăiască pe picior mare. Până la urmă, banii se spulberară și odată cu ei și visurile. Anca s'a apropiat din nou de Ignat Bunea care fusese angajat la Ministerul Industriei. Rătăceau nopți întregi prin parcuri, intrau în cinematografe de cartier, trăind o adolescență întârziată, dar pătrunsă de farmecul unei noutăți neașteptate. Ea era chinuită de gândul evadării din casa Terezei Soutzo, iar Bunea aștepta din zi în zi să fie chemat de profesorul Prale la o mare construcție. Uneori Anca dispărea săptămâni întregi. Nu știa nimeni ce face. Nici măcar mătușa ei, care răspundea invariabil la telefon: „Nu știu... nu știu!” Bunea se frământa, uneori se plimba ceasuri întregi prin fața casei din Cotroceni. O iubea cu aceeași putere, dar încet, încet, se așeza pe inima lui o spuză de indiferență, o des-nădejde care nu ținea atât de imaginea femeii iubite, ci mai de grabă de teama că pornea pe un drum greșit. Dar Anca revenea, puțin obosită, cu ochii iucind nefiresc pe paloarea obrazilor. „Am fost la o prietenă, la o rudă îndepărtată, la Brașov, la Craiova... m'am îmbolnăvit, mi-a fost tare dor de tine...”

Bunea nu credea niciodată pe deplin, dar se bucura în ascuns că Anca îl preferă tuturor tentațiilor ce i se iveau în cale. Vedea în asta un soi de chezașie a fericirii lor viitoare. În vremea aceea, Anca adera cu totul la planurile lui și asta îl liniștea, făcându-l să treacă ușor peste tainicele ei dispariții. Cu trei luni înainte de plecarea la Corund s'au căsătorit.

Puțin timp după aceea, Tereza Soutzo fu găsită spânzurată cu un șnur de care fusese agățat un „Tonitza”, vândut cu o săptămână înainte. Pierduse la stabilizare toate rezervele bănești. Apoi, un fost director de bancă fugise în străinătate cu bijuteriile pe care bătrâna i le încredințase pentru a fi schimbate în valută. Anca moșteni casa din Cotroceni, dar acum se deschidea plin de taine, drumul spre Corund.

Criza a izbucnit curând după sosirea lor în valea unde avea să se înalțe hidrocentrala. Bunea fu prins în vâlmășagul construcției și era din ce în ce mai puțin atent la suferințele nevestei lui. Incepură să se certe nopți întregi, până la istovire. Bunea ajungea pe șantier trudit, cu privirile rătăcite, dar își revenea iute și întârzia cât mai mult acolo, între oamenii lui, în baraca bătută de vânturi, sub ploaie, în pulberea vântată, iscată de perforatoare sau vorbind ceasuri întregi cu Solomon, artificierul.

Și iată, în seara asta lucrurile încep să se limpezească. Bunea nu mai rezistă. Privește plecarea la București a nevestei lui ca o descătușare. Ii e rușine și teamă de sentimentul acesta, dar își dă seama că altfel nu poate fi.

Anca are mâinile tare fierbinți în seara asta și tot trupul ei s'a ghemuit lângă el, părând cuprins de o febră bolnăvicioasă. Cu ochii închiși ea își poartă gura pe obrazul lui nebarbierit, mâinile îl strâng tare cu o disperare mută. Din când în când șoptește:

— Ignat, Ignat, îmi ești drag...

Din pricina oboselii, Bunea are impresia că visează. O încăerare de lumini multicolore, cu o senzație de alunecare, de topire înceată într'un întuneric dulce și umed.

Curând, somnul pune stăpânire pe toată această nedeslușită împăcare. Auzindu-i răsuflarea adâncă, potolită, Anca își desprinde mâinile de gâtul lui și rămâne cu ochii deschiși în întuneric. Măine va pleca. Acolo departe, către orașul în care o așteaptă bucurii nelămurite. Se deșteaptă și cresc în ea idealurile moarte ale familiei Soutzo. Dintr'o viață care a fost n'a mai rămas decât numele, dar totul poate reînvia sub semnul acestei goane târzii. Răsar din întuneric chipuri vechi, mai tinere și mai bătrâne, dar toate chinuite de dorinți, bătute de văpaia unui sânge neîmblânzit. Cât de departe e Corundul de lumea aceea rămasă în urmă! Încă o noapte, încă o zi și totul va fi altfel.

Ascultă o clipă răsuflarea bărbatului, apoi ia cutia de chibrituri de pe noptieră și, în picioarele goale, se duce în cămară. Apucă de pe raft mânerul valizei, o trage jos, o șterge de praf cu palmele. Apoi se întoarce și se ghemuește în pat, păstrând în nări un miros greu de șoareci și grăsime rancedă.

Plecă a doua zi pe la amiază în cabina unui camion care adusese ciment dela Reșița. Ploua și prin păclă rece, Ignat Bunea urmări mașina până când se pierdu pe lângă stânca vântată de lângă vechea carieră.

Turnarea betonului la masivele de ancoraj începu în zorii zilei. Ploua mărunț și îndesat, o ploaie din acelea care stă gata să se prefacă în lapoviță. Se zvonea chiar că undeva în munți a nins. Prin partea locului era un lucru obișnuit ca pe la mijlocul lui Octombrie iarna să se ivească

pe vârfuri. Cu câteva zile în urmă se primise dela Reșița un buletin meteorologic în care era vorba de ploi dar și de vreme bună către sfârșitul lunii. Totuși, se luură măsuri pentru cazul în care ploaia ar fi continuat multă vreme. Costache Spânu fu însărcinat să construiască barăci dealungul traseului pentru adăpostul materialelor și mașinilor. Încă înainte de a se face ziuă, răzbeau până la Crăiniceșul sgomotele topoarelor și joagărelor. Apoi duduiau tractoarele umplu văzduhul umed. Mladin se sui la Gropșoara cu tractorul lui Binder. Ținea să vadă ce se lucrase în ajun. Acolo îl găsi pe Gașpar cu cele două echipe de betonari. Bătrânul era cam înghețat și se mișca greu, cu mâinile înfundate în buzunare. Betonarii erau și ei nervoși, înjurau amarnic și îndreptau cu furie stăpânită, colacii de fier pentru armătură.

— N'am avut noroc de vreme bună, rosti Gașpar, când Mladin se apropie de el și-i întinse mâna.

Secretarul păru că nu aude și spuse repede:

— Trebuie să luăm niște oameni dela concasoare, dela Mujna, acolo sunt prea mulți și aici ducem lipsă de muncitori calificați.

— N'ar fi rău, mormăi Gașpar, deși o scoatem noi la capăt și așa.

— S'o scoatem cât mai bine, adăugă Mladin și porni la vale cu pași mari.

Betonierele începură să huruie. Oamenii se încălziră cărând sacii cu ciment și erau din ce în ce mai vorbăreți. Gașpar însuși umbla dela o echipă la alta, privea atent prin sticlele aburite ale ochelarilor, se urca pe șasiul betonierelor, urmărind amestecul agregatelor. Trimise cele dintâi probe la laborator.

Pe la ceasurile nouă, începu turnarea și un flăcău rupse un pui de brad și-l înfipse în vârful masivului ce semăna cu o cazemată

— Noroc la casă nouă, strigă tare.

Cei care începuseră să lucreze la fundația celui de al doilea ancoraj, răspunseră din vale:

— Noroc bun, noroc bun, tovarășe inginer, astea trebuie să țină o mie de ani.

Voinea veni spre prânz. Era rumen la față și vesel. Deși ploua încă, își ținea mantaua de cauciuc pe braț și pe frunte îi tremurau broboane de sudoare. Il vesti pe Gașpar că în curând va sosi o nouă echipă dela Mujna și două betoniere.

Gașpar se gândi câteva clipe și spuse încet:

— Totuși, n'ar trebui să aglomerăm sectorul. Aici am patru betoniere, nu pot cuprinde mai mult. Nici laboratorul nu poate face față.

Voinea săltă din umăr și-l privi nedumerit.

— Vom turna mai multe masive în acelaș timp. Avem betonari, oameni pricepuți, dumneata trebuie să controlezi doar materialul înainte de turnare. Ești inginer, tovarășe Gașpar, nu șef de echipă.

Era limpede că șeful șantierului începea să se mânie, și Gașpar se simți îndemnat să-l înfrunte:

— Nu am încredere. Eu răspund de lucrare, nu ei. Imi ceri un lucru imposibil.

— Te vom ajuta. Va veni și Bunea dela carieră. Ar trebui să ai mai multă nădejde în oameni. Ne grăbim tovarășe Gașpar, ne prinde iarna și aici nu putem turna sub zero. Vom încerca la baraj, dar aici ne sprijinim pe inițiativa fiecărui om, pe priceperea și puterea lui.

Câțiva oameni se opriseră din lucru și ascultau. Observându-i, Gașpar căută să închidă discuția. Făcu câțiva pași în vale și spuse plictisit :

— Voi încerca... prea dăm lucrurile peste cap.

Voinea nu mai răspunse și curând se pierdu printre copacii cu crengile îmbrobcnate de ploaie. Gașpar bătea noroiul cu pași mărunți, umbla fără țintă.

— Așa-i, dacă ne prinde zăpada e prost, spuse un betonar în timp ce-și aprindea luleaua.

Inginerul îl privi scurt și se îndepărtă. Simțea cum îl învăluie o mână desnădăjduită, neputincioasă, împotriva lui Voinea, împotriva tuturor, Metoda pe care o încercase cu o seară înainte dădea greș. După convorbirea cu preotul Cortobius, se hotărise să adopte o atitudine supusă, să primească orice sugestie și orice critică, să-și câștige încrederea conducătorilor șantierului. Era singura posibilitate de a rămâne pe șantier într'un post de răspundere. Nu știa încă ce va face. Preotul îl ațâșase, dar nu-i arătase nicio cale. Era sigur că această cale se va ivi și trebuia să înceapă cu o capitulare prudentă, pentru a-și întări poziția. Dar iată-l acum strâns în chinga unui control permanent. În cuprinsul a câtorva ceasuri, venise și Mladin și Voinea, fiecare cu un plan precis, care urmărea intensificarea muncii. Asta se va întâmpla în fiecare zi, în fiecare ceas se poate aștepta la control.

Chibzui câteva clipe. Sgomotele betonierelor, strigătele oamenilor ajungeau la urechile lui ca niște prea îndepărtate semne ale frământării din pădure. Și el se gândea mai departe. Ii vor mai veni oameni. Și Bunea va veni. Acesta nu e un lucru bun, dar va ști să-și păstreze autonomia. Graba ce se pune în executarea lucrării, va putea acoperi o altfel de grabă. Betonul, Betonul i-ar putea fi un bun aliat. Privi pasta moale ce curgea în roabele metalice și zâmbi. Zâmbi pentru sine, pentru nădejdea care se înfiripa încet. Iși simți trupul pătruns de o căldură umedă, și în aceeași clipă o durere ascuțită îl făcu să tresară. Indoiala și teama mergeau alături de nădejdea cea nouă.

Către seară, norii începură să se destrame, ploaia încetă și un vânt subțire prinse să sbicească pământul și pădurea. Conductele se înșirau pe traseu și din vale li se vedeau gurile întunecate, gata să se îmbuce una pe alta. Șoferii bătuseră toate recordurile șantierului. Nu fusese o întrecere organizată pentru că, în orice caz, transportul conductelor mergea mai repede decât construirea pendulelor și masivelor de ancoraj. Deși cunoștea acest lucru, Mihuț dăduse bătaie amarnică mașinei sale și izbutise să transporte până în seară treizeci de conducte, urmat de Binder cu douăzeci și nouă și de Titu cu douăzeci și patru. În unele locuri, linia de vagoneti se strâmbase, adâncindu-se în viroage și mosoarele căpătaseră un luciu alb. Dar la capete, unsoarea se sleise, amestecându-se cu pământ și buruieni măcinate de învârtirea neîncetată a tuburilor pe care lunecau conductele. Traseul căpătase astfel aspectul obișnuit al unui șantier vechi. Cu câteva zile înainte era un loc gol, un spațiu verde asemenea unui drum croit în inima codrului. Spațiul acesta se arăta acum frământat de mii de pași, de șenilele tractoarelor și chiar de roțile căruțelor care se încumetau să urce cimentul și agregatele până unde terenul le îngăduia. Mai departe, până la locul unde lucrau betonarii și zidarii, materialele erau duse cu vagonete împinse de oameni. Aici lucrau mai ales moșii sub conducerea lui Moisa Galdău și Crișan Modorcea. Se părea că secretarul organizației de tineret și

căpetenia moșilor, deveniseră printr'o întâmplare șefi de echipă. În învălmășeala celei dintâi zile, echipele se formaseră fără prea multă bătaie de cap. Unele veniseră dela Mujna în alcătuirea lor veche, altele se înfiripaseră pe neașteptate. Cei din Dipșa, se strânseseră laolaltă, alții, de pe la Cearcânu, lucrau sub supravegherea directă a lui Spânu. Din capul locului Crișan Modorcea își strunise oamenii.

— Eu mi-s tata lor, spunea moșul, împingând la vagonete. Vrem să arătăm cum știm lucra și ne luăm la trântă cu feciorii din Corund.

Moisă Galdău asculta și chipul lui ascuțit nu arăta nici un semn de tulburare. Doar pe drum își îndemna echipa:

— Să nu ne lăsăm la moți. Uite, ne-au luat-o înaintea cu zece vagonete. Dați-i zor, fraților.

Tinerii se opinteau cu bocancii în traverse și strigau parc'ar fi îndemnat caii. La yale veneau cu vagonetele goale, frânându-le cu pari băgați printre osii. Se buluceau în șiruri de câte douăzeci și pădurea gemea sub puterea roților metalice. Când se întâlneau cu tractoarele, dădeau vagonetele jos de pe linie cu aceeași grabă înfierbântată. Căruțele corundenilor aduceau mereu nisip și pietriș dela carieră și tot drumul era presărat cu grămăjoare de andezit scăpate din coșul carelor prea încărcate.

Seara începură să pâlpâie focurile. Fu adusă mâncarea dela Mujna. Spânu, care răspundea acum și de aprovizionarea cu alimente, însoți personal căruțele cu marmitele aburind.

— Iacătă-mă-s și bucătar, spunea râzând celor care-l întâlneau pe drum. Înaintașul meu mănâncă acum la restaurantul miliției, s'a abonat acolo pentru câțiva ani...

Oamenii înțelegeau despre cine e vorba. Fostul responsabil cu alimentarea șantierului, luase drumul justiției după întoarcerea lui Voinea din cercetarea făcută în sectorul lui Dobândă. Cifrele însemnate de Lucreția pe bucata de plic se dovediseră a fi mult mai mici decât cele înscrise la magazie. Furase cu nemiluita, saci întregi de orez și zahăr, conserve și macaroane. O parte dispăruse fără urmă, altele, prea puține, erau depozitate în beciul fostului notar din Corund. Se așteptau rezultatele anchetei și se căuta un om destoinic în locul celui arestat. Până atunci, Costache Spânu primise bucuros să aibă și grija asta. Când ajunsese pe tapșanul plin de stive și materiale, împărți oamenii în grupe, alese răspunzători și distribui mâncarea într'o desăvârșită ordine. O bucată de vreme privi îngândurat la oamenii care mâncau cu poftă, așezați, fie pe niște butuci, fie pe grămezile de fiare. Nu-i plăcură condițiile în care mâncau oamenii și chilzui un plan pentru a doua zi. Aici pe tapșan puteau fi tocmite mese cu picioarele bătute în pământ. Un acoperământ de scânduri învelite cu carton ar fi ferit mulțimea de ploile care se vesteau lungi. Il chemă pe Onuț și-i înfățișă planul.

— Gând la gând am fost, tovarășe Spânule, spuse acesta râzând. Uite-acu, mă gândeam. Cogeamite șantierul și oamenii mănâncă pe apucate. Avem musafiri din toate părțile și nu-i frumos. Am putea ridica șopronul în noaptea asta, să nu mai rupem din ziua de mâine.

— Ai dreptate bre, mai cu seamă că la noapte își aduce Vălătoe motorul aici, ne pregătim de sudat țevile și așa n'o să prea închidem ochii. Să vedem care se înscrie voluntar din treaba asta.

După ce sfârșiră de mâncat, corundenii se traseră către casele lor și dintre localnici nu rămase decât echipa lui Galdău. Costache Spânu se repezi la Mujna și ceru încuviințarea lui Voinea pentru construirea șopronului. Se

întoarse val vârtaj pe tapșanul dela Crăinicele. Când începu să vorbească, câțiva se întoarseră din drum dar el strigă către mulțime :

— Gospodarii din Corund pot pleca pe la casele lor, au treburi, vite, socoteli... noi stăm de vorbă cu tinerii și cu cei de prin alte părți. Ne-am gândit, tovarăși...

Îl ascultară în liniște, grămădiți sub lumina petromaxului. Apoi, Crișan Modorcea ridică mâna, și fără să aștepte încuviințare, spuse:

— Noi nu putem dormi când alții lucrează și nici nu cred că sunt alți meșteri mai buni decât noi la astfel de lucrări. Câți oameni ne trebuiesc, tovarășe Spănu ?

Moise Galdău veni mai la lumină și vorbi cu glasul gros, prea aspru pentru ființa lui topită :

— Cum am putea răbda noi, tovarăși, ca niște oameni veniți de departe să se trudească muncind noaptea? Noi ni-s gazdă și corundenilor li s'a dus vestea de bine ce se poartă cu oaspeții. Iacă, utemiștii au să facă șopronul. Tovarășul Modorcea n'are decât să stea cu noi, dacă-i suntem dragi.

Se auziră câteva hohote. Unii băteau din palme și vorbeau tare între ei.

— Dar pe noi dipșenii nu ne primiți ? răzbi un glas din întuneric.

Spănu își tot întoarse trupul lui mare, dădea din mâini, îl trăgea pe Galdău de umăr. Prinzând o clipă de liniște spuse :

— Ascultați, fraților, bre oameni buni, ascultați. Aici nu suntem nici gazde nici oaspeți. Suntem cu toții muncitori, ori de unde-am fi. La toți ni-i dragă hidrocentrala. Așa-i ?

Se făcu iar o hăimălaie de glasuri. Onuț înălță brațul poruncind liniște și privi în ochii lui Spănu.

— Ei, să rămâie douăzeci de oameni, sdraveni, dintre cei mai tineri. Sânt destui bre, încheie Spănu.

După o scurtă socoteală se aleseră vreo treizeci. Echipa de utemiști primi cu greu să se împartă, dar Onuț interveni cu hotărîre, aflând totodată și prilej să-și descarce obida din ajun.

— Ia nu vă mai ocoșiți atâta, măi oțemiștilor, numai gura de voi. Lăsați și pe cei mai bătrâni să vorbească. A spus tovarășul Spănu așa, așa rămâne. Haida, acasă...

Un tinerel negricios făcu un pas către el și zise în auzul celorlalți:

— Ascultă, uică Onuț, am auzit că te face mai mare peste șantier. Adevăratu-i ?

Răsete tinerești izbucniră și Onuț se cam încurcă. Își dădu pălăria pe ceafă și spuse stăpânindu-și zâmbetul :

— Voi să vă rugați lui Dumnezeu să nu mă facă, cu mine v'ați găsit țeleaua, măi oțemiștilor.

Pe la miezul nopții se înălțaseră stâlpii șopronului. Crișan Modorcea cioplea parii și cânta de unul singur. Cu toată trebăluiala oamenilor, pe platou era liniște. Cerul se întunecase și Spănu îl tot cerceta spunând :

— Măine avem soare, fraților...

— Nu-i bai, mîncăm la umbră, răspundea iute Onuț, care alegea niște piroane dintr'o lădiță. Apoi, întorcându-se către Modorcea îi strigă:

— Zi mai tare, tovarășe, s'auzim și noi.

Crișan mai mormăi câteva clipe, apoi spuse oftând:

— Asta-i pentru sufletul meu, nu se potrivește pe inima corundenilor.

Așa-i făcut el, pentru moți.

Din vorbele lui s'ar fi înțeles că nu vrea să cânte, dar glasul i se întări deodată și cântecul răsări vioi și totuși încărcat de o tristețe legănată, ce ieșea mai cu seamă din felul în care Modorcea rostea cuvintele.

*Ba-a-te vântul hătălmaș
Hai lă-lă-ii, lă-lă-ii, lă-ii
Lung e drumul la oraș
Hai lă-lă-ii, lă-lă-iiuu,
Dar mai lung e la mândra
Hai lă-lă-ii, lă-lă-ii, lă-ii
Merg și nu s'a mai găta
Hai lă-lă-ii, lă-lă-iiuu,
Mândro dac'oi muri eu
Hai lă-lă-ii, lă-lă-ii, lă-ii
Să mă'ngropi în temeteu
Hai lă-lă-ii, lă-lă-ii, lă-ii
Cu gura lângă hârdău,
Hai lă-lă-ii, lă-lă-ii, lă-ii
S'aud vinul ciuroind
Hai lă-lă-ii, lă-lă-ii, lă-ii
Cisme roșii tropotind
Hai, iă-lă-ii, lă-lă-iiuu*

În vreme ce cânta, lovea mai încet cu barda, parcă bătea tactul. Nu s'ar fi spus că e un bărbat în toată firea, așa avea glasul de subțire și curgător. După ce cântecul se sfârși, Onuț zise:

— Ei, bine ar fi să auzi și după moarte cum ciuroește vinul... faină cântare.

Dinspre șosea străbătu vuet de motor și două faruri luminară o clipă marginea pădurii. Venea Vălătuc cu motorul Diesel, care avea să puie în mișcare trioarele de pietriș și nisip. Mihuț băgă tractorul pe platou, se strecură printre stivele de cherestea și barele de fier, apoi opri lângă conca-soare Spănu alergă într'acolo și în lumina farurilor o văzu pe Verona.

— Sara bună, spuse fata, întinzându-i mâna.

— Ce-i cu tine, Verona?

— Uite, lucrez cu tovarășul Vălătuc, m'a trimis tovarășul Voinea în sara asta.

— Hei, ce crezi, e ajutorul meu, spuse Vălătuc, dându-se jos de pe platforma pe care era legat motorul. Măine, poimăine îmi ia iocul.

Vălătuc nu se aștepta să afle pe tapșan oameni care să-i ajute să coboare motorul de pe platformă și se bucură când cei care lucrau la șopron se apucară de treabă. Verona se învârtea printre ei, certându-i. Crișan Modorcea o prinse o clipă mai la lumină, și spuse încet:

— Dumneata ești Verona, mecanicul?

Fata zâmbi și-și așeză părul sub tulpănașul albastru. Zise clipind ușor din ochi:

— Și dumneata ești Crișan moțu?

Modorcea răsă și-i sticliră dinții în lumina tremurătoare a farurilor.

— Ia uite măi, parcă ne-am cunoaște decând lumea...

Din întineric se auzi vorba lui Onuț:

— Tovarășe Vălătuc, vezi că-ți umblă moțul la inima motorului...

14

În aceeași noapte, în biroul lui Voinea avu loc o ședință scurtă. Erau de față toți inginerii șantierului, maiștri betonari și zidari. Ședeau băgați unii'n alții, pe scaune sau în picioare, rezemați de pereți. Cei mai mulți nu-și desbrăcaseră mantăile sau scurtele, bănuind că sfatul nu va ține mult din pricina orei târzii. Gașpar se așezase lângă ușă, ca totdeauna grăbit să plece spre casă. Iși vântura într'una mâna, alungând fumul gros și înecăcios de „Plugar” care plutea în ape leneșe, vinete. Voinea începu cu voce înecată:

— Tovarăși, după cum știți, instalarea conductelor dela Crăinicel la Gropșoara, trebuie terminată înainte de venirea frigului. Nu avem încă utilajul necesar pentru a lucra la temperaturi scăzute. Cel mai târziu în luna Februarie, vom aduce prima turbină dela Reșița. Va să zică până atunci noi trebuie să ridicăm clădirea uzinei. Aceasta o vom putea face în lunile de iarnă, mai cu seamă că în câteva zile vom avea curent. Începând de mâine toate forțele noastre trebuiesc adunate pe traseul conductei. Avem oameni destui. În noaptea asta vor fi transportate acolo concasoarele și tuburile de oxigen. A început turnarea masivelor și pendulelor. De mâine tovarășul Gașpar va fi ajutat de inginerul Bunea. Pentru a câștiga timp, am hotărît să pornim la sudarea conductelor. Toți sudorii se concentrează la Crăinicel. Tovarășul director Chirtoș ne-a făgăduit azi prin telefon că ne va mai trimite încă cel puțin cinci sudori. Cred că vom putea face față. Lucrarea aceasta are o importanță deosebită. Nouă ne revine sarcina că pentru prima oară în țara noastră să sudăm conductele pe dinăuntru, chiar pe șantier. Aceasta o facem după îndrumarea tovarășului consilier Vorobchin, care ne-a demonstrat avantajele ce decurg din folosirea acestui sistem. Nu vom avea nevoie de revizuire decât la intervale de cinci ani.

— Dar n'am mai lucrat niciodată așa, rosti tare unul dintre sudori.

Era un om aproape bătrân, cu mustăcioară sură. Voinea îl privi câteva clipe și spuse zâmbind:

— Și n'ai vrea să încerci, tovarășe Gligor? Așa, măcar să vezi cum e

— Omul învață până moare, zise un betonar.

Gligor se cumpăni pe picioare și spuse fără vlagă:

— Asta-i drept.

— Așa, continuă Voinea, oricât de greu ne-ar fi, noi trebuie să lucrăm. Și am încredere în voi, sunteți oameni cu experiență. Trebuie să fiți exemplu pentru cei care învață acum, pentru tineret.

Apoi, uitându-se către betonari și zidari, săltă din umăr și spuse:

— Am vrut ca dumneavoastră să fiți de față, să luăm împreună hotărîrea de a termina într'un timp cât mai scurt o lucrare grea și de mare răspundere. Trebuie să mergeți mult înaintea sudorilor, pentru ca betonul să aibă timp să se întărească. Să fiți conștienți în orice clipă că de dumneavoastră depinde ritmul întregii lucrări. Măine dimineață la lucru, tovarăși.

Voinea vorbise mai puțin decât se aștepta el însuși. Înainte de adunare își făcuse un plan, intenționa să se ocupe în amănunt de fiecare sector, de toate greutățile care s'ar fi putut ivi. Dar în fața acestor oameni, aproape toți vârstnici, cu o practică îndelungată, avea sentimentul că n'ar putea spune

nimic nou, că numai pe teren, în contact direct cu problemele, el ar putea interveni cu folos. Din privirile oamenilor, din liniștea cu care-l ascultasera își dădea totuși seama că vorbele lui erau înțelese. Muncitorii cunoșteau desigur greutățile și Voinea nu socoti necesar să se oprească asupra lor. El era adversarul presupunerilor și al văicărelilor. Terenul, mașinile, ciocnirea hotărâtă a minții și brațelor cu natura inertă, era pentru dânsul școala cea mai de preț.

Își aprinse nervos o țigară și spuse privindu-i pe toți deodată.

— Cine are de cerut unele lămuriri?

După câteva clipe de tăcere, Stanislas Smola își frecă gura cu palma și zise:

— Eu vrut să întreb tovarăș inginer șef dacă nu avem la uzină bec, cum asta spune, nemțește numește Mischdösenbrenner, românește nu știu cum chiamă. Cu asta lucrăm repede și bun.

— Bec cu presiune, spuse Mladin în șoaptă.

— Da, da, sări Smola, presiune...

Mladin zâmbi și privind în treacăt spre Gligor, adăugă:

— Știu că sunt comandate în Cehoslovacia asemenea becuri. N'au sosit încă. Cred că le vom avea când vom suda la baraj. Aici, tovarășe Smola, va trebui să lucrăm cu becuri simple.

Smola dădu din cap în semn că nu era prea supănat de lipsa acelor aparate perfecționate și zise:

— No bine, noi lucrăm cu ce este. Tovarășul Gligor, speriat că trebuie să băgăm înăuntru la conducte. Eu nu sperii. Iau tovarășul Gligor de mână și băgăm amândoi...

Răseră încet cu toții. Gligor îl bătu pe spinare și-i întinse mâna.

— Angajament?

— Angajament, răspunse Smola strângând puternic mâna sudorului.

— Altcineva, tovarăși, întrebă Voinea.

Bunea se ridică de pe scaun. Era tot nebărbierit și parcă bolnav. Vorbi stins, privind mai mult în ochii lui Voinea:

— Voiam să-l întreb pe tovarășul Gașpar ce părere are despre agregatele cu care a lucrat astăzi. Avem o rocă mai bună, a început azi noapte exploatarea ei, putem începe să luăm de acolo.

— Cele pe care le-ai trimis azi, sunt bune, spuse Gașpar răgușit. Ar trebui să păstrăm pentru baraj ce avem mai bun.

Voinea tresări și-și notă ceva în carnetul din fața lui. Bunea spuse mai departe:

— Trebuie să fim foarte atenți la alcătuirea granulometrică. Presiunea crește proporțional cu înclinarea conductei și ași fi de părere că în partea inferioară a traseului să folosim un agregat superior și să mărim dozaajul de liant. Poate că tovarășul Gașpar a și ținut seama de acest lucru.

Se întoarse și privi spre inginerul care-și mișca mâna alene, parc'ar fi spus:

— „N'avea dumneata grija asta”. În aceeași clipă se auzi glasul Rujiței Peia:

— Ai terminat, tovarășe Bunea? Așa. Eu voiam să atrag atenția tovarășului Gașpar că ar trebui să primesc probele mai din vreme și pentru fiecare turnare. În general, se constată o dozare inegală, ceea ce mă face să cred că se lucrează fără control. Dacă ne grăbim, nu înseamnă că putem lucra oricum. Ar trebui să stabilim acum că este obligatorie așteptarea rezul-

tatului analizei. Să se lucreze cu un număr cât mai mare de betoniere ca să evităm timpul mort. Și apoi, materialul de umplutură. Cred că dozajul e prea mic. Mi s'a comunicat că se pune între o sută douăzeci și o sută cincizeci kilograme de ciment la metrul cub. Care e criteriul? Întâmplarea, dispoziția de moment sau se ține seama de teren?

Gașpar înălțase capul și asculta cu buzele strânse. Ceilalți se frământau în scaune, înviorați de tonul aspru al chimistei.

— Am buletinele de analiză la mine, spuse Rujița mai departe, scotocind într-o servietă. Mă hucur că ne-am întâlnit în seara asta. Iată. S'au efectuat astăzi paisprezece turnări. S'a folosit de două ori câte o sută cincizeci de kilograme de ciment, de șase ori câte o sută treizeci și cinci, de trei ori o sutădouăzeci și de trei ori câte o sută patruzeci și două de kilograme. Așa-i? Cum ați procedat? Aș dori un răspuns.

— Tovarășe Gașpar, poți răspunde imediat, întrebă Voinea nerăbdător.

Gașpar își scoase ochelarii, arătându-și ochii umezi. Incepu să-și ștergă lentilele cu batista și rosti încet:

— Voi încerca. E adevărat că nu am folosit aceeași cantitate de ciment la materialul de umplutură, înăuntrul masivelor. Am căutat să fac economie acolo unde terenul e tare. Această nu mi se pare o problemă importantă, sau, în orice caz nu justifică îngrijorarea domnișoarei Peia. Dozajul în asemenea împrejurări, este un lucru banal pentru noi constructorii, domnișoara nu are de unde să știe.

Liniștită, Rujița zâmbea. Doar ochii îl măsurau pe Gașpar cu o lucire deosebită, toată atenția părând concentrată în lumina lor. Cu acelaș ton batjocoritor, Gașpar continuă:

— Cred mai de grabă că la dumneaei e o problemă de comoditate. Dacă dozajul nu e acelaș, și analizele sunt mai dificile. Dar oricât ași vrea să scutesc de muncă, eu nu pot risipi cimentul.

Își desfășură palmele într'un gest de amabilă neputință, apoi se așeză pe scaun.

Rujița privi iute spre Voinea și zise cu glasul tremurat:

— Mulțumesc domnului inginer Gașpar pentru lămuririle pe care mi le dă, dar eu sunt totuși nedumerită. Se clădesc masive de ancoraj din cincizeci în cincizeci de metri. Oare terenul e atât de accidentat încât să justifice diferențe așa de mari în compoziția betonului?

Gașpar dădu iar să vorbească, ridică mâna și o scutură de câteva ori în aer, dar Voinea îi făcu semn să aștepte. Rujița Peia vorbi mai departe, folosind și accentuând adesea asupra cuvântului „domnul”.

— Domnul Gașpar presupune că eu aș urmări să-mi ușurez munca. Poate fi adevărat. Eu personal nu-mi cunosc această străduință. Dar îmi îngădui să cred că diferențele de dozaj nu se datoresc unui calcul și nici intenției de a se economisi cimentul, ci desorganizării, lipsei de control. Eu nu spun că domnul Gașpar nu acordă lucrărilor atenția cuvenită, dar poate că nu are oameni, nu poate urmări singur cele patru betoniere...

— Tovarăși, ași vrea să spun și eu două vorbe, zise unul dintre betonari, ridicându-se de pe scaun.

La privirea întrebătoare a lui Voinea, Rujița plecă ușor capul în semn că a terminat.

— Zi, tovarășe.

Betonarul începu să vorbească, mișcându-și dreapta cu degetul arătător întins, întărind fiecare cuvânt :

— Eu văd, tovarăși, că aci e un fel de potriveală, așa ca să zicem că merg lucrurile bine. Dar nu-i tocmai așa. Cementul s'a pus cam la întâmplare, cum au vrut oamenii, sau cum au avut la îndemână materialul. Tovarășa are dreptate. Nu prea este control. Eu, de câteva ori n'am vrut să torn betonul pentru că era prea moale. Asta-i o lucrare cu beton vârtos...

Gașpar nu mai putu răbda și strigă mânios :

— Umplutura nu se face cu beton vârtos...

— Dar nici cu lapte, tovarășe inginer, răspunse betonarul întorcându-se pe jumătate către el. Slavă domnului, de douăzeci de ani tot asta fac. Eu nu zic, dumneavoastră știți mai mult decât mine, numai că ar trebui să lucrăm cu mai multă socoteală. Să se împartă cementul pentru fiecare betonieră și oamenii să răspundă de compoziție. Asta-i...

Gașpar ceru din nou cuvântul. Din pricina nervilor se bâlbâia, căuta cuvinte, dar se străduia totuși să fie calm și împăciuitor.

— Răspund personal de lucrare... și nu pot, nici nu e indicat și chiar dacă, cum să spun, oamenii trebuie să respecte dispozițiile mele. Cementul vârtos face goluri și pietrișul, înțelegeți, dar, în definitiv, eu pot să măresc dozajul... Ar fi bine să avem mai multe betoniere, oricum, eu răspund de lucrare.

— Fii mai calm și mai precis, tovarășe Gașpar, rosti Mladin cu blândețe, dându-și seama că bătrânul se pierduse.

Rujița zâmbea cu dispreț. Voinea își prinsese obrazii între palme.

— Da, sunt enervat, spuse Gașpar mai cu curaj, se fac aprecieri grăbite, nu se poate lucra cu gramul, și apoi, știm că stăm prost cu cimentul.

Mladin tresări și-i făcu semn lui Voinea să pună capăt acestei discuții deslănate.

— Mai ai ceva de spus, tovarășe Gașpar ?

— Nu, vreau numai să vă asigur că masivele au fost turnate conform tuturor indicațiilor.

Căzu în scaun și începu să-și frământa cu degetele lobul urechii drepte.

— Mai cere cineva cuvântul, întrebă Voinea.

— Eu aș vrea să spun câteva cuvinte, zise încet Mladin. Se ridică în picioare, alături de inginerul șef, pentru a-i avea pe toți în față. Își trecu mâna prin păr și începu :

— Uite, tovarăși, ne aflăm în fața uneia din cele mai grele lucrări, Cu aceasta intrăm de fapt în plinul construcției noastre. După cum ne spunea într-o zi tovarășul Vorobchin, conductele sunt arterele, sunt vinele hidrocentralei noastre. Aici nu este admisă nici cea mai mică greșală. Orice scăpare este un act criminal care poate avea consecințe dezastruoase, de neînchipuit. În seara asta au ieșit la iveală o seamă de fapte care dovedesc că unii dintre noi nu-și dau seama de răspunderea pe care o au. E bine că dela început s'a observat acest lucru. Trebuie să-i mulțumim tovarășei chimiste că ne-a atras atenția și eu personal o felicit pentru felul în care lucrează. Tovarăși, noi suntem cu toții meseriași, tehnicieni, avem practică, unii mai multă, alții mai puțină, dar nouă ne lipsește experiența construcțiilor mari. Burghezia a făcut asemenea lucrări, dar le-a făcut cu capitaluri străine, cu mașini străine, plătite cu bani grei, pe spinarea

mulțimilor. A deschis larg porțile pentru firmele din străinătate care-și aduceau specialiștii lor. Aceștia nu aveau niciun interes să ne învețe pe noi, trebuia să le fim slugi plecate și să ne închinăm geniului lor. Zeci de ani ni s'a spus că noi nu putem construi, că nu suntem capabili, că suntem niște barbari înapoiți. O construcție asemănătoare, o hidrocentrală, însemna mizerie, foame, și durere pentru milioane de oameni, pentru că specialiștii străini să plece acasă cu pungile umflate, chiar dacă acolo în țara lor, nu erau decât niște cârpaci. Ei, acum, noi trebuie să dovedim că putem să construim singuri, că ne putem lipsi de capitalurile străine. Partidul nostru, tovarăși, ne-a dat sarcina să facem hidrocentrala dela Corund. Cea dintâi la care clasa muncitoare își încercă puterea și priceperea. Și noi o vom putea face, trebuie s'o facem. Cine se îndoește de asta, n'are ce căuta pe șantierul nostru...

Se opri o clipă, trase aer în piept cu un oftat prelung.

— Aici nu e vorba de o clădire oarecare și nu putem lucra după apucături, la întâmplare. Tovarășul Gașpar poate să se supere, dar noi nu vom îngădui anarhie la turnarea betonului. Tovarășul Gașpar este dator să se sfătuiască cu tovarășul Bunea și să-și organizeze munca. Fiecare picătură de beton, trebuie controlată cu grijă. S'a vorbit aici despre economii. Foarte bine că tehnicienii noștri își dau seama de importanța economiei de materiale. Dar ce fel de economie este aceea, când în loc să puți o sută cincizeci de kilograme de ciment pui o sută douăzeci? Cui folosește economia aceasta, dacă peste câteva luni masivul se va îngropa, se va fărâma sub apăsarea conductelor? Stăm prost cu cimentul? Aud pentru prima oară lucrul acesta. Au fost unele defecțiuni de transport, dar acum avem ciment la șantier, avem, tovarășe Gașpar, de ți-ar mai trebui o viață ca să-l poți turna pe tot. Acolo unde e vorba de tăria construcției noastre, să nu faci economie, te rugăm, pune din belșug și noi suntem bucuroși să avem a te felicita pentru rezistența masivelor decât pentru câteva mii de kilograme de ciment economisit.

Oamenii răsăra încetitor. Gașpar stătea neclintit, întunecat, pierdut în fumăraia din ce în ce mai groasă. Mladin tuși de câteva ori și continuă privind spre Smola, apoi, pe rând, la ceilalți sudori:

— Măine vom intra în conducte, vom suda pe dinăuntru. Va fi greu, dar trebuie să sudăm. Ne vor veni ajutoare și chiar dacă nu ne-or veni noi aștia de aici, trebuie să lucrăm astfel ca această conductă să nu aibă moarte, sute de ani de-aici încolo să dea apă turbinelor, sute de ani să nu trebuiască înlocuite. Așa se cade să construim noi. Tovarășii noștri dela Reșița ne vor da turbine. Cele dintâi turbine făcute de ei. Până mai ieri nu le cunoșteam. Nici generatoare, nici transformatoare nu făceau. Acum fac de toate. Cum am putea rămâne în urma lor? Spuneți, tovarăși, este cu putință să nu ne ținem de ei?

— Musai frate, ne-ar crăpa obrazul, strigă Gligor înfierbântat.

— Sudăm și în fundul pământului, se auzi un alt glas, mai stăpânit și îngroșat de tutun.

Mladin părea obosit. Umbrele din obraji i se adânciră, respira din ce în ce mai greu și din când în când își ducea la gură batista pe care o ținea mototolită în pumn. Doar ochii îi ardeau, părând mult mai mari decât în ceasurile obișnuite. Vorbi mai departe:

— Suntem aici doar câțiva, cei care purtăm răspunderea, dar mâine vom fi pe șantier câteva sute de oameni. Să facem în așa fel ca toți să

lucrăm ca o singură putere și dragostea noastră să fie una. Au trecut multe zile decând suntem aici și vor trece și mai multe, dar în calendarul Corundului, cea de mâine să nu se uite. Vă urez spor la muncă, tovarăși.

Voinea se ridică ușor din scaun și zise:

— Cu asta încheiem. Ne întâlnim în zori la Crânicel. Noroc bun.

Oamenii începură să se ridice, dar priveau încă spre secretar, îi cercetau chipul puțințel și palid, părând a nu pricepe din ce ascunzișuri ale ființei lui, ieșea fierbințeala ce-i străbătea vorbele, frământarea care-i mărise pupilele și-i umezise fruntea pleșuvă. Se auzi sgomotul scaunelor și băncilor târate pe podea. Gașpar stătea lângă ușă și vorbea încet cu betonarul Mislea. Ii spunea:

— Dumneata, dacă ai văzut că oamenii nu lucrează cum trebuie, de ce r'ai venit la mine?

— Păi de, tovarășe inginer, știu că nu prea suferiți...

— Ei, ei, lasă Mislea, n'o iua așa, sunt și eu câteodată nervos, ca omul, parcă tu nu...

— Vă cred, vă cred, tovarășe inginer, da'i mai bine c'am adus vorba aici, poate că vă dă un ajutor, că singur nu puteți, ce vreți, avem oameni tineri la betoniere, trebuie să te ții de ei, să-i înveți, să-i mai strângi, așa-i.

Gașpar se uita cu coada ochiului către masa la care Voinea vorbea încet, înconjurat de Mladin, Bunea, Rujița Peia și Smola. Apoi spuse tare:

— Te rog, dragă Mislea, te rog să mă ajuți, când vezi ceva, când auzi ceva, vino și spune-mi...

— Bine, tovarășe inginer, dacă-i așa, atunci... încheie Mislea potrivindu-și șapca pe cap.

Gașpar se trase și el mai lângă masă. Mladin îi făcu loc, îl apucă ușor de braț și spuse zâmbind:

— Te-ai pornit pe economii, tovarășe Gașpar, hai?

Bătrânul încercă să risipească orice urmă de răceală și răspunse pe acelaș ton glumeț:

— Las'că nu strică, e și asta o sarcină, nu? Vă amintiți ce papară ne-a tras tovarășul Secui, mai acum două luni? Risipiți parc'ar fi averea voastră, așa spunea.

Voinea interveni:

— A face economie nu înseamnă a periclita construcția. Dacă i-am pune pe dușmanii noștri să ne facă o hidrocentrală, cred că ne-am alege cu economii formidabile...

Inginerul șef răsă scurt, rece și nu-l mai privi pe bătrân. Sudorii și betonarii plecau pe rând. Unii se apropiau de masă și întindeau mâini cu degete boante, cu pielea îngroșată de flacăra acetilenei sau de chiagul betoanelor. Gașpar se furișă pe nesimțite afară, pentru a evita o nouă discuție în jurul economiilor lui. Bunea își tot răsucea bascul decolorat. Când dădu să plece, Voinea îl strigă:

— Stai puțin, mergem cu mașina. Marin a simțit și el că-i teatură și mi-a propus să mă duc acasă. Uite, îndată termin.

Chemă la telefon Turia și-i răspunse un paznic cu glasul moale, adormit. Obținu legătura cu inginerul Pahonțu. Șeful sectorului nu se culcase încă. După un schimb de cuvinte, Voinea se încruntă:

— E multă apă? așa, da, te-aud, te aud... ați început să pompați? Bine, îi trimitem pompa în noaptea asta, bine... bine. Ați dat de greu,

s'a sfârșit cu huzurul... cum? o sticlă de coniac? Păi de unde dracu să iau la ora asta? Pentru oameni, zici? Tu nu bei deloc? Te pomenesti că nici femeile nu-ți mai plac... aha... Pahonțule, aveți grijă, îți trimit mâine sticla, acum nu se poate, e ora unu, așa, noroc.

Trânti receptorul și săltă din umăr.

— Ce s'a întâmplat, întrebă repede Mladin.

— Au dat de apă în tunel... nu-i așa multă, dar trebuie să le trimitem în noaptea asta una din pompele noastre, s'ar putea să aibă nevoie.

Pe fața lui Mladin trecu o umbră de îngrijorare, făcu câțiva pași mari prin încăpere, frământându-și buzele cu dinții. Voinea sună apoi Gropșoara. În sectorul lui Slatcu era liniște. Vestea dela Turia păru că împrăștiase voia bună care stăpânea inimile. Inginerul șef însă nu era cu deosebire impresionat. Zise gânditor:

— Numai Toma nu poate răspunde la apel...

— Era vorba să tragem un fir, rosti Mladin.

— Da, nu era rău, dar Dobândă când a auzit, a spus că e mai bine să ajungă el mai repede aici decât să-și mai piardă vremea cu telefonul. Ei, hai să-l căutăm pe Spănu.

Afară era frig și liniște desăvârșită. Câteva becuri slabe licăreau printre barăcile atelierelor. Umbra unui paznic îmbrăcat în subă vânătă părea nefiresc de mare. Alături de el, un câine lup, opoșit la șantier nu se știe de unde.

— Eu o iau printre vișini, nu-mi strică puțin aer rece și curat, noapte bună, spuse Mladin.

Voinea nu-l chemă în mașină, părând chiar că-l încurajează să se ducă pe jos.

— Dece n'o fi vrut să meargă tovarășul Mladin cu noi, întrebă Rujița în timp ce coborau panta spre șosea.

Voinea răspunse doar după câteva clipe:

— Ii face rău fumul, are nevoie de aer.

Opriră la biroul transporturilor. Când Voinea deschise ușa, trei oameni se ridicară iute de pe scaun. Unul dintre ei, duse în grabă mâna la spate, dar pe masă rămaseră câteva piese de cinci lei și o grămăjoară de cărți de joc. Voinea se făcu a nu băga de seamă și întrebă:

— Cine-i de serviciu?

— Eu, spuse repede un roșcovan cu obrazul punctat de bubulițe stacojii

— Tovarășe Cristea, pregătește-ți mașina, pleci la Turia cu o pompă. Mai ia pe cineva cu dumneata. Ai faruri bune?

În timp ce Voinea vorbea cu Cristea, un altul strângea frumuseț cărțile și banii de pe masă.

— Am niște lumânări clasa una, spuse Cristea vesel că inginerul șef nu se legase de jocul lor. De unde iau pompa? S'a întâmplat ceva acolo, tovarășe inginer șef?

— Au nevoie urgentă, în tunel, răspunse Voinea. Scoate mașina și așteaptă-l pe tovarășul Spănu la magazia numărul patru.

— Gata, într'un ceas sunt la Turia... ziceți că au necazuri cu tunelul. I-am auzit eu ieri pe tovarășul Pahonțu, se cam temea... Hai, care merge cu mine?

Voinea se îndreptă spre uşă, puse mâna pe clanţă, se întoarse şi spuse încet :

— Şi nu mai jucaţi cărţi, tovarăşi, şi încă pe bani, ca negustorii. Ar trebui să vă odihniţi,... să rămâie unul la telefon, ceilalţi să doarmă, să fiţi cu capul limpede.

Oameni plecară privirea. Cristea spuse cu sfială :

— La cinci lei, tovarăşe, acolo, pe urmă ne dăm banii înapoi, dar nu-i pocher, zău, un joc de-al nostru, câştigă al de are mai multe figuri. ca pruncii.

Pe platoul dela Crăinice! echipa de voluntari dădea jos de pe platformă motorul adus de Vălătuc. Se opriră o clipă din lucru, când „Jeep“-ul îşi propti farurile în ochii lor. În lumina lăptoasă se iviră deodată cojoacele şi sumanele, apoi obrajii smoliţi ai feciorilor.

— Ei, iaca şi pe tovarăşul Voinea, spuse Crişan Modorcea, ridicând braţele cu o bucurie stăpănită.

Inginerul şef strânse câteva mâini, apoi îl trase deoparte pe Spănu şi-i vorbi. După câteva clipe, şeful materialelor rosti tare:

— Tovarăşe Crişan, ia în primire echipa, măntorc îndată... şi daţi-i zor.

Se sui lângă Marin, maşina întoarse în loc şi puţin timp se mai zări numărul în bătaia luminii roşii dela spate. Voinea, Rujiţa şi Bunea mai rămaseră încă aproape o jumătate de ceas pe tapşan. Deşi Modorcea preluase din mâinile lui Spănu răspunderea colectivului, Onuţ se dovedea a fi şeful moral.

— Nu se mai putea, tovarăşi, spunea el cu gravitate. Mâncau oamenii pe apucate, se mprăştiau cu castroanele până 'n vârful muntelui, prin pădure, ca sălbatecii. Apoi noi sântem şantier, sau ce mama lu! Sânt Petru? Eu şi cu tovarăşul Spănu, ce ne-am zis? Să facem adăpost. Şi-l facem. Uite, mă mai ajută feciorii istică, că se pricep şi ei să ridice o blană să mai taie cu firizul... învaţă şi ei...

Moise Galdău, însoţit de câţiva flăcăi ca de o gardă personală, ieşea din întineric şi, cumpănindu-se pe cisme!e cu carâmbi lustruiţi, vorbea molcom:

— Norocul şantierului că se mai află şi uica Onuţ, altfel nu ştiu ce ne-am iace, tovarăşe inginer şef.

Ceilalţi râdeau stăpănit, dar Onuţ nu se lăsa.

— Eu, măi? Ia întreabă-l pe tovarăşul Voinea cu cine-a dat ochii când a pus piciorul în sat la noi? Ce crezi? Eu am umblat cu dânsul prin păduri, şi prin prăpăstii, până sus, la Gropşoara şi la Turia şi am făcut planurile. Voi eraţi.... hehei, pe unde eraţi voi!...

— Aşa-i, aşa-i, spunea Voinea, tovarăşul Onuţ a pus temel!ia şantierului.

Apoi, cu mâna pe umărul slăbuţ al ţăranului, arată cu capul spre tineri:

— Dar ei sunt puterea noastră. Ce n'ai da dumneata să mai ai odată anii lor? Hai?

— Apăi da, că nu i-aş mai trăi de geaba, aş şti eu cum să mi-i rostuiesc. M'aş face ma!stru, inginer m'aş face...

— Lasă că s'or face ei şi te-or răzbuna. Dumneata ai încă multe de împlinit. Om termina hidrocentr!ala şi te-om pune ici, să stai în scaun şi să

dai drumul luminii, să meargă la uzină, la Reșița, în sat, pe la casele oamenilor.

Ascultând vorbele lui Voinea, Onuț rămase tăcut. Nu mai vedea și nu-l mai durea nimic. Era ca un vultan ce sbura peste înălțimi, peste ape și păduri și se oprea departe, într-o lume nouă, frumoasă și liniștită. O lume ca însuși visul ascuns o viață întreagă în sufletul lui de țaran sărac și flămând. Spusele lui Voinea îl pătrunseseră atât de adânc, încât era gata să nu se mai ciondănească cu tinerii lui Moise Galdău. În timp ce șeful șantierului se îndrepta spre drum, un flăcău întrebă tare:

— Da'nouă ai să ne dai lumină, bre uică Onuț?

— Vă dau, vă dau, dar ia dați voi zor să gătați șoprul, că acuși răsare soarele.

Până la puntea de peste vadul Corundului, Vălătuc, Verona și Crișan Modorcea mai meraseră cu Voinea. Rujița vorbea încet cu Verona. O întreba pe semne despre munca ei, căci se auzeau răspunsurile fetei, rostite cu voce plină:

— Dacă n'ar fi venit șantierul aici, mă duceam la Reșița, la școala de mecanici. Mi-i drag, așa, cum ai spune că ți-i drag de un om bun și nu n'aș despărți.

— Dar fetele din sat ce spun, întrebă Rujița.

Verona zâmbi. Tăcu câteva clipe, parcă-și amintea unele întâmplări.

— Ce să spuie? Sânt care învață și ele sus la Mujna, la școala de calificare. Altele, mi-au scos vorbe. Zice că mă țin cu tovarășii ingineri. De, niște proaste și leneșe de pute locul sub ele... fete de bogățani.

Sub punte, apele se svârcoleau pe spinările nevăzute ale pietrelor umplând văzduhul cu un șuer larg care părea că stăpânește firea. Iși strânseseră mâinile. Verona îi spuse Rujiței:

— Să mai veniți pe la noi, acum suntem mai aproape.

Apoi chimista apucă spre locuința ei, aflată într-o clădire din deal, lângă laborator. Voinea și Bunea mai meraseră o bucată de drum împreună.

— Iar te bate nevastă-ta, rosti inginerul șef într'un târziu.

— N'are cum, nu-i aici, spuse Bunea cu voce stinsă.

— Dar unde-i?

— A plecat la București, va lipsi puțină vreme, are unele treburi.

— Aha, făcu Voinea punând în mirarea sa un lsunet neașteptat și prelungit.

Simțind înțelesul acestei nuanțe, scăpată de Voinea cu o necontrolată brutalitate, Bunea îi întinse iute mâna, rostind un bunăseara sec, nervos și desnădăjduit.

După ce ieși din biroul lui Voinea, Gașpar se simți deodată cuprins de întunerec, parcă cineva l-ar fi izbit între ochelari și țândările lor i-ar fi intrat în ochi. O clipă vru să se întoarcă, apoi se gândi să alerge pentru a ajunge din urmă pe vreunul din maiștri care plecaseră înainte. Incercă să fugă, dar avu senzația chinuitoare că pășește dela o mare înălțime și tălpițe ajung pământul după ce trec prin goluri nesfârșite de aer. Se resemnă și o luă încet, bănuind că se ține pe mijlocul drumului, dar curând piciorul drept scăpătă în șanț. Se opri și stătu câteva clipe ca să se obișnuiască cu

negura. Își auzea respirația tremurând și-și dădu seama că își pierduse cu desăvârșire controlul senzațiilor. Tremurul acela și chiar neputința vederii nu se datorau atât întunerecului exterior cât imensului vid creiat înlăuntrul lui, acolo de unde sburaseră înspăimântate toate planurile, toate înjghebările, toate nădejdiile. Fusesse din nou încolțit. Fără îndoială, cu masivele de ancoraj nu mai era de făcut nimic. Trebuia să lucreze normal. Bunea e un băiat bun, dar Rujița Peia avea în mână un instrument de precizie: analiza.

Gașpar intră în șosea. Incepe să vadă mai bine, deslușește în depărtare contururile caselor. Acum își stăpânește și gândurile. Își spune, își poruncește: „nu, aș fi un dobitoc, m'aș arunca singur în gura lor. Trebuie să aștept. Dar ce aștept, în care clipă voi putea acționa, și unde? “ Nu-l mai chinuia atât prăbușirea tentativei din ziua aceea, cât faptul că nu putea înjgheba un plan pentru viitor. Avea adesea credința liniștitoare că el singur stăpânește sectorul, că ar putea face orice, poruncind și neținând seama de nimeni. Răbufneau în sufletul lui vechile pasiuni de conducător, de singuratec geniu, dominind peste o armată de brațe mecanice, necuvântătoare, supuse. Nu atinsese niciodată condiția aceasta mult râvnită și nici șantiere mari nu condusesse, însă trăise de multe ori iluzia puterii, izvorită mai cu seamă din puțința de a se juca cu soluțiile, de a alege pe cea care-i convenea. Dar se iveau momente ca acelea petrecute în seara asta, în biroul inginerului șei, când oameni necunoscuți, umbre mărunte între mii de umbre câte se vânțurau pe șantier, se ridicau deodată împotriva lui, gata să-l distrugă, să-l împingă la fund, să-l lege de mâini și de picioare, să-i astupe și gura și ochii, să nu mai poată răsufla, să nu mai poată gândi și acționa. În asemenea clipe, chipul rotund și alb al preotului Cortobius îi juca în minte. Zâmbetul lui i se părea și bun și viclean, și prietenos și tâlhăresc, așa cum și vorba lui creștea dintr'o căldură reținută, sgârcită și totuși dogoritoare. Gașpar nu putea să-i recunoască preotului meritul exclusiv de a-l fi împins pe acest drum periculos, dar la capătul căruia se deslușeau cu ușurință, bucurii depline. El însuși simțea de mult cum îi încolțește în suflet nevoia de a lupta, așa cum pe un drum de codru, noaptea, trebuie să flueri sau să cânti cu vocea puternică pentru a-ți da iluzia că nu ești singur și deci nu ți-e teamă. Cortobius nu făcuse decât (să-l scoată din amorțire, din acea stare de pândă neputincioasă. Ii arătase în zare țelurile unei acțiuni și roadele coapte ale unei lupte ce ar părea inegală. De aceea, pășind pe ulițele pustii ale Corundului, Gașpar se simte îndemnat să treacă prin fața casei lui Cortobius, o clădire de piatră vântată, așezată pe o ulicioară, nu departe de biserică. Știe că preotul citește până noaptea târziu, deci n'ar trebui să-l scoale din somn. Se oprește lângă mormântul înconjurat cu grilaj de fier, al unui episcop catolic. Cu mâna încheștată pe bărbie, Gașpar caută în dreapta și'n stânga. E întunerec și liniște. Departe se aud cântând cocoșii. În partea cealaltă a pieții din fața bisericii, sunt luminate slab câteva ferestre, și bătrânul ghicește în întunerec tabla roșie pe care scrie: „Organizația P.M.R. a comunei Corund”. Pe deal, la Mujna, clipește becurile ca niște stele coborâte până la linia orizontului. O ia încet pe ulicioară. Spațiul se strâmtează și întunerecul devine iară îndesat, ca o pastă neagră. Casa parohială își arată curând ferestrele oblonite. Până în clipa asta, Gașpar încă nu era sigur că va intra. Dar, aproape înconștient, întinse mâna și apucă brățara de fier. Auzi departe printre ziduri, clinchetul scurt al unui clopot. Inima-i bătea din ce în ce mai tare și se hotărî în grabă să nu mai sune a doua oară.

Il stăpânea un soi de teamă, o emoție nedeslușită, care-i aducea spre buze, dinlăuntru ființei, un hohot de râs, sterp, gol, fără rost. Scârțâi o ușă și o voce spartă, dogită de somn, întrebă:

— Wer da?

— Gașpar, inginer Gașpar...

— Ein moment...

Prin ușa grea de stejar bătut încruciș cu balot gros, străbătea foșnetul unor pași grei și oboșiți. Trecură câteva minute până când cheia se învârti în broască și se auzi glasul lui Cortobius, șoptit și blând, fără nici o urmă de mirare:

— Intrați, domnule inginer.

În fundul sălii se zărea o dungă de lumină. Și când Gașpar făcu primul pas, se simți apucat de braț. Intrară într-o cameră mică, luminată slab de o lampă cu abajur albastru. Un aparat de radio, așezat pe un scrin, era deschis și se auzea foarte încet o muzică de dans. În cameră mirosea a gutui și mere. Toate aceste semne fură percepute deodată, foarte clar, de către Gașpar. Cortobius se opri lângă ușă. Era îmbrăcat într'un halat lung de catifea roșie. Pe frunte i se sburlise o șuviță roșcată. Părea că-i așteaptă pe Gașpar să vorbească și-l măsoară în tăcere. Cu șapca în mână, adus de spate, inginerul zâmbea. Se liniștise și atmosfera foarte laică a odăii îi astâmpăra încet bătăile inimii. Căuta vorbele cu care să justifice vizita aceasta dela miezul nopții.

— Mă bucur că vă văd, spuse Cortobius într'un târziu, dar bănuiesc că un lucru deosebit v'a făcut să veniți la mine în puterea nopții.

— Vin dela șantier, am avut o ședință și trecând pe aici, m'am gândit că poate nu dormiți, și am mai putea sta de vorbă.

Preotul zâmbi și-și potrivi ochelarii. Făcu câțiva pași și pulpanele halatului se vânturară, foșnind.

— Luați loc, la mine e cam strâmt... și depuneți, depuneți haina.

Gașpar se așează pe un scaun fără spătar și ceru voie să fumeze. Întrebă cu îndrăzneală:

— Putem vorbi fără teamă? Nu ne-aude nimeni?

— Spuneți orice, bătrânul meu Arpad doarme și, dealtfel, e un om de încredere, spuse Cortobius împreunându-și mâinile sub piept. Dacă vă supără muzica, pot să închid.

— A nu, nu, vă rog, e chiar mai bine...

Își drese glasul, trase adânc din țigare și începu cu vorba cam tremurată:

— Am chibzuit asupra convorbirii noastre, părinte. Cred că putem discuta deschis. Este vorba de o acțiune împotriva șantierului, nu-i așa?

Cortobius desfăcu mâinile și iarăși zâmbi:

— Și da, și nu. O acțiune directă împotriva șantierului e un lucru foarte puțin important. Probabil că hidrocentrala se va construi până la urmă, dar e vorba de noi, înțelegeți? Totuși, să vedem. Ce ați putea face dumneavoastră? Desigur că v'ați hotărât asupra unor măsuri.

Era în aceste vorbe o recunoaștere pe față și Gașpar înțelegea că se află lângă un om cu răspundere și puternic. Se hotărî să limpezească lucrurile și întrebă cu curaj:

— Ași putea ști pentru cine lucrăm?

Preotul tresări. Se sculă de pe scaun și făcu câțiva pași.

— Aceasta e o întrebare naivă. Lucrăm pentru libertatea noastră, pentru civilizație, în numele umanității creștine...

Gașpar plecă privirile. Se gândea: „mă crede prost și fanatic, sau se teme să-mi spună adevărul?“ Vorbi încet, dar cu o nuanță de seriozitate iritată:

— Este fără îndoială o misiune de cinste, dar acțiunile noastre trebuiesc organizate, nu putem lucra întâmplător, totul se cuvine coordonat, lămurit.

Preotul păru că se tulbură. Se așeză din nou pe scaun și-și sprijini palmele pe genunchi. Spuse rar, cumpănit:

— Aveți dreptate. Bănuiam că ați venit cu un plan pe care să-l discutăm acum. Aș fi fericit să aflu că pe dumneavoastră vă preocupă chestiunea aceasta și să vă ajut cu toate puterile mele.

— Suntem noi singuri?

— Nu suntem singuri niciodată, spuse preotul privindu-l drept în ochi. Facem parte din armata celor care apără civilizația creștină. Biserica veghiază necontenit asupra noastră...

Gașpar simți cum îi năvălește sângele în creier. Iși înfipse unghiile în palme și spuse aproape răstit:

— Ascultă, părinte, am venit în puterea nopții la dumneata, am riscat mult, ași putea da de bănuț, dar am venit totuși pentru a lămuri situația. Suntem amândoi împotriva acestui regim, împotriva comunismului, sunt de acord că trebuie să luptăm, sunt gata să pun toată priceperea mea în această acțiune. Dar nu pot merge legat la ochi, înțelegi?

Cortobius se ridică și închise aparatul de radio. Ieși din cameră și după câteva minute se întoarse cu o sticlă de vin. Umplu două pahare și spuse:

— Să bem pentru lupta noastră, pentru victoria noastră...

Năucit, inginerul duse paharul la gură, dar nu bău ci doar atinse cu buzele vinul tare și aromat. Cortobius goli paharul până la fund, apoi zise:

— V'am spus dela început că puneți întrebări naive. Ați vrea să știți cine mai este cu noi. La ce v'ar folosi câteva nume? Eu însumi știu foarte puține. Nu aceasta este important. Totul este să lucrăm prudent și cu folos. Nu e bine să mergeți cu ochii legați, aveți dreptate. De aceea vă pot spune că, în fond, Corundul este un sector foarte redus al frontului nostru. Hidrocentrala poate să se facă. Cu cât se face mai încet, cu atât mai bine. Dar ea face parte dintr'un sistem, dintr'o rețea de construcții care alimentează uzinele din Reșița. Ce ne interesează pe noi? În clipa când războiul se va declanșa, acest sistem trebuie să fie distrus imediat. Și poate chiar înainte de izbucnirea războiului. Asta nu o hotărîm noi. În ce ne privește, avem datoria să posedăm planurile precise și detaliate ale acestor construcții, poziția lor geografică, importanța lor în cadrul sistemului. Acesta este aspectul principal. În al doilea rând și numai în măsura în care nu punem în pericol acțiunea noastră, putem lovi iute, și acolo unde împrejurările permit. Este clar?

Cortobius părea emoționat. Iși umplu paharul. Gașpar bău de astă dată pe nerăsuflăte, se înneacă și tuși. Dădu să spuie ceva, dar preotul îl opri. Vorbi tot el:

— Asupra dumneavoastră am primit referințe. Sunteți un om de încredere.

— Cine v'a dat referințe ?

— Vă veți mira, dar nu cunosc nume. Mi s'a vorbit de dumneavoastră în termeni elogioși. Nu-mi cereți să vă spun mai mult. Ce puteți face pentru cauza noastră comună? Trebuie să lucrăm repede. Războiul poate veni în orice clipă. Cred că sunteți informat. Urmăriți posturile de radio, nu-i așa?

Gașpar își frecă obrazul scofălcit, își chinuia buzele și nasul, în prada unui neastâmpăr din ce în ce mai puternic. Își dădea seama că intră într'un vârtej. Deși știa că nu poate da înapoi, se gândea dacă n'ar fi bine să mai chibzuiască, să ia hotărîrea mai târziu, peste o zi sau două, să-i spuie și Fulviei. Vinul tare începu să-și facă efectul. Totul i se păru deodată frumos și limpede. Lumina albastră a lămpii, patul larg și scund, madona cu chipul măsliniu și plin, aplecat deasupra culcușului moale în care se afunda în fiecare noapte Cortobius. Doar crucifixul de argint, așezat pe scrin, între cărți, părea de prisos cu tristețea lui milenară, cu giulgiul înfășurat pudic peste sfintele mădulare. Iar preotul era frumos și foarte tânăr, cu pielea gâtului albă și netedă. Sub catifeaua roșie, se putea bănuî un trup viguros și sătul, dospind o smerită poftă de viață. Gașpar se simțea și el mai tânăr, se putea gândi la viitor, la viitorul lui. Punând în cumpănă toate perspectivele luptei care începea, îi era cu neputință să măsoare fericirea care-l așteaptă. Inginerul Gașpar putea ajunge ministru. Nu, e puțin ministru. Altceva, altceva mai mare, mai deosebit. Glasul preotului rupse din nou tăcerea și totodată firul dulcilor visări.

— Deci, putem conta pe colaborarea dumneavoastră, domnule inginer.

Gașpar dădu din cap și spuse cu o grabă nervoasă:

— Da, am și început să lucrez, studiez posibilitatea de a ușura sarcinile noastre de mai târziu. Înțelegeți... betonul poate fi bun sau prost. Trebuie să ne gândim la economia de dinamită...

Râse răgușit și Cortobius își micșoră și el ochii, într'o veselie stăpânită.

— Totuși, e foarte greu, spuse Gașpar mai departe. Sunt controlat foarte sever...

Cortobius deveni serios și atent.

— Nu vă grăbiți, nu riscați, nu vă pierdeți în amănunte. Acum se înstalează conductele. Am prefera un plan precis al traseului. Ni-l puteți procura? Până când?

— Să zicem două săptămâni. E bine?

Cortobius se aplecă deasupra mesei, foarte aproape, încât inginerul, îl privi adânc în luminile verzui ale ochilor.

— Noi nu cerem sacrificii gratuite... știm că sunteți plătit prost, în valea asta viața-i scumpă, dumneavoastră meritați un trai mai bun. Vă putem ajuta...

Se ridică și trase sertarul scrinului pe care erau așezate cărțile și crucifixul. Se întoarse și puse pe masă, foarte aproape de mâinile lui Gașpar, un teanc de hârtii de o mie. Voind să evite o discuție asupra banilor, spuse aproape poruncitor.

— Luați, e foarte puțin, dar, de fapt, banii nu contează. Vom avea oricât, depinde de noi. Vă asigur că puteți considera definitiv rezolvată chestiunea trebuințelor dumneavoastră personale...

Fără o vorbă, Gașpar luă banii și-i puse încetisor în buzunar. Părea pătruns de importanța acestui moment, dar totodată în prada unor

emoții puternice, își simțea nările gâdilate de un val de râs. Se ridică. Își scoase ceasul și-l privi câteva clipe. Se făcuse două și jumătate. Camera era plină de fum și-și pierduse puritatea dela început. Și preotul Cortobius îi păru schimbător dintr'odată. Semăna cu un mare dregător în ceasurile de răgaz.

Cu mâna înfundată în buzunar, cu degetele lipite pe pachetul de bani, Gașpar ieși în întuneric.

16

De pe culmea Drăguței, soarele cuprinse dintr'o dată întreaga vale a Corundului și începu să înțepe pământul jilav cu mănunchiuri de raze călduțe. Frunzarele pălitate de brumă se sbiceau încet, acoperișurile de țiglă păreau învelite în sdrențe umede și abureau dimineața. Cântau în văzduhul limpede tălăncile vitelor care porneau în pas legănat spre poenele cu iarba încă grasă. Cerul foarte înalt, avea o culoare albastră deschisă și nici un nor nu-l turbura. Dinspre carieră se auzeau detunături rare, părând foarte îndepărtate. Pe traseul conductelor lucrul începuse de mult. Betonierele huruiau și vagonetele cărau într'una sacii de ciment. Impingeau flăcăii lui Moisă Galdău, împingeau moșii lui Crișan Modorcea, împingea și Pătru Arnăuț cel din Dipșa. Urcau la deal proptindu-și opincile în traverse sau în „mosoarele lui Vorobchin”, cum începuseră să le spuie oamenii șantie-rului. Erau îndemnați și de dimineața aceasta ca un cristal lustruit, dar și de prezența pe traseu a unor chipuri noi de oameni. Venind la lucru, echipele aflaseră motorul lui Vălătuc, așezat bine pe bârne, cu trupul lui negru și unsuros pe care broboanele de rouă nu se puteau ține, ci lunecau tremurând. Dar aflară și șopronul cel nou, răsărit peste noapte. Onuț, Modorcea și ceilalți muncitori voluntari, dormiseră acolo, cu capul înfundat în geluiturile mirosind a rășină. Ațipiseră nu mai mult de un ceas, dar aveau fețele odihnite și rumene.

— Ați văzut ce v'am făcut, întreba Onuț, de-acu aici să mâncați, la mese curate, să nu vă bată ploaia și vântul...

Oamenii legăneau din cap, râzând. Un râs bogat ce trebuia să înlocuiască orice vorbă de laudă, și porneau în sus, pe traseu. Moisă Galdău scrisese pe o bucată de scândură cu literă cam gheboasă: „Clădită de noi prin muncă voluntară în noaptea de 14 Octombrie 1949”. Onuț întrebasese nedumerit:

— Care voi, mă?

— Noi, tovarășe Onuț, vrei să spui că n'am făcut-o noi?

Onuț își frământa fălcile.

— Noi toți am făcut-o, nu voi...

— Apăi așa am și scris... *noi*, citește mai bine.

Onuț se uită iară pe bucata de scândură și clătină din cap.

— Nu, nu-i bine, mî se știe care ni-s noi... trebuie spus acolo răs-picat, cu numele nostru...

Incurcătura fu limpezită de Crișan Modorcea, care propuse să se adauge câteva cuvinte: „noi, echipa de tineri și bătrâni”. Onuț nu fu prea împăcat, dar pe semne își spunea că mai răspicat nu se poate și porni către alte treburi.

Apoi veniră și concasoarele, fură instalate și Vălătuc porni motorul. Verona îi turna motorină, îi ungea toate încheeturile, dar nu scăpa din ochi pe Crișan, care-și tot făcea de lucru prin preajmă, rânduind căruțele cu pietriș, sau încărcând sacii de ciment în vagonete. Dintre cei câți lucraseră noaptea, ei doi nu ațipiseră. Zorile i-au prins stând de vorbă. Despre viața lor vorbiră, despre orașele pe care le cutreierase Modorcea dealungul copilăriei lui, călare pe căluț sau pe jos, cu desaga de fluere în spate. La ziuă, Crișan a apucat mâna fetei, i-a privit ochii și-a spus:

— De-acu mă fac corundean, se vede că așa mi-a fost scris, să mă luminez aici, în valea asta...

Mai sus, unde obcina se îmblânzește și încep a se zări piscurile înmăcate în ceață, sudorii își pregătesc aparatele. Pe iarbă zac trupurile reci ale tuburilor de oxigen și cablurile de cauciuc șerpuiesc printre grămezi de pietriș. Gligor se uită în întunericul conductelor și cugetă. Acum se mai zărește în capătul celălalt o geană de lumină, dar când țevile se vor înbuca, o noapte neagră se va lăsa de-a-lungul acelei încăperi rotunde. Și niciodată, în vecii vecilor, raza soarelui nu va mai pătrunde acolo. Iar apa va curge în neștire pe drumul acela de beznă. Toată noaptea s'a gândit Gligor la ceea ce va trebui să înfăptuiască în zori. Se gândea și la trupul lui cam mare și bolovănos și la mâinile care nu vor avea loc să se miște. Acum, la câteva clipe doar înainte de începerea lucrului, își aduce aminte că a mai trecut odată prin frământarea asta. Atunci când a apucat pentru întâia oară în mâini becul de sudură. Aceași îndoială îl încerca dar pe urmă înțelegea că, de fapt, el pentru asta era făcut. Stanislas Smola îl bătea pe umăr:

— Ei, tovarăș Gligor, angajament...

— Sfânt, răspunde Gligor, punând mâna pe pieptii murdari ai salopetei, în dreptul inimii.

Voinea și Victor Mladin veniră cu mașina pe șosea. Peste scurtă, secretarul își îmbrăcasă salopeta. Era bărbierit proaspăt și părea un copil-landru. Își strânsesă mâinile. Becurile se aprinseră pe rând pocnind și începu sudura pe dinafară a celor dintâi conducte. Vopseaua se întuneca, umflându-se în bubulițe mici, ruginii, și la îmbucătura țevelor apărea materia nouă, albă și boțită, la început incandescentă, dar învinețindu-se și căpătând cu timpul o strălucire întunecată. Oamenii care ajutau la ridicarea țevelor albastre pe masivele de ancoraj se opriseră din lucru și priveau jocul flăcărilor. Voinea începu să umble pe traseu, cerceta betonul, dădea sfaturi celor care mânuiau macaralele cu lanțuri subțiri, cu ajutorul cărora se ridicau conductele. Văzduhul era plin de sgomote subțiri, de-a-lungul traseului se auzeau vorbe și strigăte. În vale, câțiva cântau.

Pe la ceasurile nouă, Victor Mladin intră în conductă. De un nasture al salopetei își agățase o lanternă cu lupa rotundă și groasă. Ochelarii de protecție îi acopereau aproape tot obrazul. Apucă becul în mână și-l ridică în sus, în chip de salut.

— Să fie într'un ceas bun, rosti Gligor.

— Noroc bun, strigară alți sudori.

Mladin se aplecă, își vârî capul în conductă, restul trupului i se încordă, și o clipă i se mai zăriră tălpile pline de noroi și firisoare de iarbă. Sudorii se buluciră la gura conductei. Din vale veniră gâfâind Voinea și Ignat Bunea.

— Tovarășe Smola, am putea suda mai jos, până când termină tovarășul Mladin, zise șeful șantierului.

Nu răspunse nimeni.

— Unde ești Smola, întrebă Gligor.

— A intrat pe gura cealaltă în conductă, spuse un copilandru care privea uimit la ciudata treabă a muncitorilor.

— Cum a intrat, unde a intrat, întrebă Voinea ridicându-se.

— Da, da, l-am văzut eu, uite pe-aici a intrat.

Oamenii prinseră a râde.

— S'a dus să vadă cum lucrează tovarășul Mladin, spuse Gligor cu oarecare invidie. Uite, mie nu mi-a dat prin gând.

Cablul dela aparatul lui Mladin șerpuia încă prin iarbă și Voinea îl sălta, ajutându-i să alunece. Apoi se opri.

Pata de lumină joacă înaintea ochilor lui Mladin. Sub trupul lui, coastele conductei sună ușor, și vârfurile cismelor lovesc ritmic metalul. O bucată de vreme a zărit gura rotundă din cealaltă parte, dar a dispărut curând. Nu are vreme să judece. Își aude doar gâfăitul des și egal. Se bucură. Își simte inima năpădită de o căldură vie, aproape dureroasă. De mult aștepta clipa aceasta. Nu se gândise că el însuși va intra cel dintâi. Abia aseară, când Gligor își mărturisise neîncrederea în puterile lui, se hotărîse. El trebuia să înceapă sudura interioară. Era un lucru nou, neobișnuit. Astfel de suduri se făceau la uzină cu aparate speciale. Nu puteau fi aduse aici. Ei trebuiau să dovedească acum că oamenii pot înlocui la nevoie aparatele. El avea să dovedească, și în urma lui, alții, zece, poate cincisprezece, vor suda întregul traseu. Din nenumăratele fragmente vor dura o țevă lungă de câțiva kilometri, vor încinge-o atât de strâns, încât nici o putere să n'o poată frânge. Își amintea acum, în clipa asta, de o întâmplare citită undeva. În valea Tennessee, în America, la o lucrare asemănătoare, o conductă a făcut explozie. Detunătura s'a auzit la câțiva zeci de kilometri și instalațiile au fost distruse, spulberate de puterea deslănțuită a apei. Aici nu se va întâmpla niciodată, nu trebuie să se întâmple.

A ajuns aproape de locul unde avea să sudeze. Își simte brațele tremurând din pricina încordării prelungi. Se odihnește o clipă.

— Venit și eu, să nu fie frică singur, se auzi un glas învălit în sonoritatea metalică a conductei.

Mladin nu-și putea da seama al cui era glasul acela, dar abia acum își aduse aminte că gura cealaltă a țevii se închisese pe neașteptate. Porni mai departe, bucuros că nu va fi singur. În lumina puțină a lanternei apărură chipul lui Smola. Gâfăia cu gura deschisă larg, de i se vedea limba roșie și umedă, scăpată printre dinți. Se opriră și se odihniră câteva clipe amândoi. Apoi, cu o sforțare iute, Mladin se întoarse pe spate, căută în buzunarul salopetei și scoase cutia de chibrituri. Smola i-o smulse din mână, aprinse becul, apoi desfăcu și lanterna. Gazele de acetilenă umplură deodată spațiul și scânteile stropiră obrajii sudorilor. Mladin începu să poarte becul pe deasupra șanțului îngust ca o linie. I se auzeau din vreme în vreme icnitiurile

— Când obosești dai mie, spuse Smola.

Mladin nu răspunse. Avea obrazul contractat și buzele strânse i se învinețiseră. Lucra atent, fără grabă, cu răbdare, dar gândurile nu-l lăsau în

pace. Fugeau neastâmpărate, întâlneau chipuri de oameni, drumuri vechi, umblate de mult, toate se învâlmăşau chemând întâmplări nenumărate. Era ca un film în care imaginile nu păstrau o rânduială logică, suprapunând fapte din copilărie peste altele din vremea tinereţii sbuciumate şi hăituite. Dar Mladin nu putea ţine seama de jocul fantastic al gândurilor lui. Clipa aceasta era vârful cel mai înalt al vieţii, piscul de pe care privea fără alege-re în jos, în urmă. Nici nu se putea opri la un amănunt pentru că era copleşit de aerul tare al înălţimii. Sudura conductelor constituia pecetea trăinicieii pe o construcţie socialistă, era semnul puterii milioanei de oameni şi el era purtătorul acestei puteri. Mâna lui nu conduce o unealtă, ci făureşte un destin nou, în afara tuturor legilor false care condamnaseră clasa lui socială şi împotriva lor, distrugându-le, anu-ându-le pentru vecie. În spaţiul acela închis şi întunecat, începeau toate visurile şi nădej-dile, iar flacăra albastră care topea oţelul şi îmbrăţişa conductele, era însăşi dogoarea patimei lui.

Aerul devine din ce în ce mai des, capătă o consistenţă înăbuşitoare. Mladin îşi simte plămânii invadaţi de acetilenă, îşi aude inima lovind din ce în ce mai puternic în coaste. Dacă le-ar putea frânge, poate nu s'ar mai sbuciuma atât. Tuşeşte de câteva ori şi flacăra se abate, răţaceşte. Cu o nouă încordare îşi recapătă stăpânirea şi lucrul merge iară normal. Smola cere din când în când becul, dar Mladin parcă nu-l aude. Trei ceasuri încheiate a sudat. Către sfârşit tuşeau amândoi, şi aveau senzaţia că n'a mai ră-mas nici o picătură de oxigen dealungul conductei. Au ieşit către amiază. Ridicându-se dela pământ, Mladin se sprijini cu mâna de umărul lui Voinea. Scoase ochelarii şi-şi frecă ochii înlăcrimaţi şi chinuiţi de lumina zilei. Spuse cu voce stinsă :

— A mers... a mers... nu-i greu, lipseşte aerul, dar nu-i greu. Vom isluti...

Smola era mai puțin tulburat. Zise râzând.

— Asta spune dai curaj la tovarăşi, dar este ca în pământ. Hai Gligor, angajament...

— Hai, răspunse Gligor, pregătindu-se.

Gligor şi Smola intrară în a doua conductă. Era cea din urmă în care mai puteau intra câte doi oameni, deoarece, după sudarea celor două cupluri, nu mai rămânea decât o singură deschizătură. Acum, chiar sudorii care lucrau în aer liber, păreau pătrunşi de un fel de înfrigurare, aşte-pând să le vină rândul să intre în conductă. Cu toate încercările lui Voinea de a-l împiedica, Mladin mai sudă de două ori până'n seară. În amurg era istovit. După ce alţii terminau, el intra să controleze. De câteva ori nu fu mulţumit şi spuse cu asprime :

— Tovarăşi, cine n'are putere şi răbdare să nu intre. Lăsaţi-i pe cei mai pricepuţi. Smola, nu te grăbi...

Şi nu se deslipi de locul acela până noaptea târziu.

În tot cuprinsul zilei, pe traseul conductelor a domnit o frământare neobişnuită. Turnarea masivelor de ancoraj a mers din plin. Nu se mai iviseră discuţii cu privire la dozarea cimentului. Gaşpar era liniştit, vorbea blând cu oamenii, alerga dela o betonieră la alta, cerceta cofrajele şi zidăria interioară. Nu făcea nici un fel de observaţii, părând foarte încrezător în priceperea oamenilor. Se trimiteau regulat probele la laborator şi de

câteva ori Bunea s'a dus el însuși să stea de vorbă cu Rujița.

În timpul amiezii lucrul fu oprit un singur ceas. Unii dintre muncitori mâncară pe traseu, alții sub șopronul de pe platou. Onuț nu-și mai găsea astâmpăr. Se plimba printre mese cu mâinile la spate și întreba :

— Hai, bine-i, măi tovarăși ?

Crișan Modorcea mânca alături de Verona, și Onuț de și pregăti un cuvânt potrivit :

— Mai moșule, am auzit că te faci mecanic.

— Îl învăț eu, zise Verona.

— Apăi știu că și-a ales dascăliță bună. Dar tu ce-o înveți, moșule?

— M'oi pricepe și eu la ceva, răspundea Crișan pândind ochii fetei.

Se întâmplă ca în aceeași zi să sosească dela Reșița cele dintâi ziare. Mecanicul Vălătuc făcuse vreo sută de abonamente dar ceruse trei sute de foi, cu gândul să le împartă. Îndată după masă, el și cu Spănu porniră de-alungul traseului, ținând sub braț teancuri de „Scânteia”. Merseră împărțind până sus, unde lucrau sudorii.

— Bine c'a dat dumnezeu, spuneau oamenii...

— N-am mai citit de o lună, ia să vedem țe mai e prin lume.

Mladin îi spuse lui Vălătuc :

— Trebuie să organizăm cercuri de citit. Să ne vedem diseară, să vorbim. Tovarășe Vălătuc, pregătește-te, te așteaptă o sarcină nouă. Tovarășul Cârstoiu are nevoie de odihnă, el e artist, de, nu se pricepe la treburi sindicale.

— Acolo-i treabă de făcut, nu glumă, răspundea Vălătuc. Sindicatul nostru e un fel de organizație secretă, să nu-i pomeniști numele, că, gata, te bate tovarășul Cârstoiu.

— Chiar că am merita bătuți bre, sărea și Spănu. Am stat ca niște mormoloci.

Cu ochii umblând iute pe ziar, Mladin mai zise :

— Ei, ce să ne mai văicărim, să pornim la treabă. Are să vină un delegat dela Consiliul Județean, facem o adunare și ne-om răfui acolo.

— Să ne pregătim spinarea, încheie Spănu, pornind mai departe cu ziarele.

Sub soarele blând al acelei amieze oamenii stăteau risipiți, tolăniți pe pământul reavăn sau pe grămezile de materiale, cu ziarele desfăcute, buchi. Sind slovele negre. Rezemat de o betonieră, Bunea citea și el. Acolo îl găsi Voinea. Toată dimineața nu schimbaseră nici o vorbă. Inginerul șef nu avusese vreme, iar Bunea nu-l prea căutase, dându-și seama că ar veni iar vorba de Anca. Atitudinea lui Voinea i se părea deadreptul jignitoare, un amestec neîngăduit în viața personală a altora. Nu se putea totuși opri de a cumpăni mai adânc asupra faptelor. Anca plecase. Plecase la București, fără un motiv serios. Putea fi un capriciu, una din măruntele curiozități ale caracterului ei. Dar putea fi și altfel. Nu era oare acesta semnul unei frământări mai adânci, concluzia prea multelor discuții cu privire la viața și la fericirea lor ? Era înclinat să se socotească vinovat. Anca are dreptate. El nu i-a dat nimic. El are șantierul, dar ea ? Pășise dintr'o viață agitată, dintr'un mediu stăpânit de chinuri și drame, într'o atmosferă liniștită, cu perspective foarte îndepărtate pentru idealurile ei. A cui este vina ? Anca închide în ea o lume de fantome, în sângele ei se bat nenumărate generații ale neamului Soutzo. Chiar decăzut, sărăcit, târît în stradă, neamul acesta

face eforturi să nu se stingă, nu poate capitula. De realitatea aceasta Bunea și-a dat seama încă de mult. Și-a dat seama dar n'a chibzuit. O iubea pe Anca și socotea că-i deajuns. Nici nu și-a pus problema de a-i făuri o viață pe măsura aspirațiilor ei. Uneori era aproape sigur că Anca se va transforma, va intra în tiparul vieții lui; nu a lui, ci a mulțimii, a tuturor oamenilor. Dar putea oare Anca să facă pasul acesta atât de ușor, peste noapte? Aici își afla Bunea greșala. Nu s'a străduit să o transforme pe Anca. Dar, în definitiv, ce-ar fi putut face? Își punea întrebarea asta dealungul nopților nedormite, când nevasta lui zăcea alături, istovită de plâns, strivită sub inutilitatea unei vieți fără orizont. Dar veneau zorile și Bunea pleca pe șantier. Acolo uita totul, se regăsea, devenea el cel adevărat, pentru că seara să coboare iar în patul în care se consumau cu un dramatism absurd, patimile lor iuți, fulgerătoare. Ajunsesse și laș. Nu-și mai puneă întrebări socotind că totul se va rezolva dela sine. Dar iată că Anca a plecat. Simțea cu o dureroasă intuiție că acesta este începutul unui capitol nou în viața lui. Totuși, erau frământările lui, ale lor. De ce se amestecă Voinea? De ce caută cu orice prilej să arate că o urăște pe Anca? Dece aseară își îngăduise să se mire cu atâta dispreț de un fapt mărunț? Anca plecase la București. Ce vedea el deosebit în asta?

Voinea se apropia cu o glumă:

— Ce faci domnule?

— Bine, răspunse Bunea cu indiferență.

— Dar ar putea fi mai bine, nu-i așa?

Bunea împături ziarul și zise cu glasul tremurat:

— Nu simt nevoia să explodez de voie bună. Tu pari foarte fericit.

— Chiar sunt. Uite-te pe traseu, iată cum arată șantierul nostru. Imi vine să-i strâng în brațe pe toți, să-i sărut. Dacă nu m'ași teme că devin caraghios, ași face-o. Altfel cum să le mulțumesc? Am impresia că diseară dăm drumul la apă, deși n'am sudat decât patru conducte.

— Cum a mers sudura, întreabă Bunea, liniștit că discuția nu luase drumul așteptat.

— Grozav Mladin a stat trei ceasuri în conductă. E un meșter priceput, nu știu de unde ia atâta putere. Și acum e acolo, nu se poate despărți.

— Și noi am lucrat bine, spuse Bunea îngândurat. Avem noroc de vreme bună, de-ar mai ține...

Tăcură câteva clipe. Apoi Voinea săltă din umăr și zise:

— Tu ești prea abătut dela o vreme. N'aș ține seama de asta dacă nu m'ași fi obișnuit cu un alt Bunea. Tu știi că nu-mi place să mă bag în suflul oamenilor, dar cu noi doi e altceva...

— Nu se petrece nimic deosebit. Nu-mi dau seama dacă sunt trist sau vesel.

— Ascultă Ignat, spuse repede Voinea, nu mă poți înșela. Noi nu suntem aici o adunătură de indivizi, cu necazuri și cu bucurii personale. Poate exagerez. Avem desigur o viață individuală, dar vreau să spun că tu prea te-ai îndepărtat în ultima vreme. Uneori am impresia că mă ocolești, nu numai pe mine... fugi de oameni.

— Ți se pare.

— Sunt sigur că nu mi se pare. Tu ai o durere, recunoaște...

— Durerile nu se recunosc, se îndură...

Bunea zâmbi și privi în depărtare, peste păduri.

— Vorbești prostii, zise Voinea, aprinzându-și o țigară. Asta-i o filosofie de față bătrână. Durerile se înving, orice durere poate fi învinsă. Dar, în sfârșit, ai recunoscut că ai una. Care-i?

În clipa asta se azui toaca vestind sfârșitul repaosului. Bunea tresări, puse ziarul în buzunar și se apleacă să-și lege un șiret desfăcut. Voinea îl așteaptă să termine, apoi spuse privind-l în ochi:

— Anca?

Bunea oftă, puse mâna pe brațul inginerului șef și zise încet:

— Vom vorbi altădată... hai...

Traseul se umplu îndată de oameni. Din vale se auzi tușind motorul lui Vălătuc apoi văzduhul se umplu de zgomotul betonierelor și huruitul înfundat al concasoarelor. Câteva vagonete goale goneau pe linia care sclipea. Un betonar strigă cu mâna făcută pâlnie în dreptul gurii:

— Apă... apă... dați drumul la apă.

Dela Reșița veni vestea că delegatul Consiliului Sindical Județean, va sosi peste două zile la Corund. La telefon se nimerise contabilul Medrea, care, scos o clipă dintre registrele lui, nu înțelese bine despre ce este vorba. Când auzi glasul lui Mladin, ieși pe sală.

— S'a comunicat dela Reșița că peste două zile va veni un delegat dela un consiliu, n'am înțeles bine...

Mladin zâmbi și întrebă liniștit:

— Poate vine primul ministru, și el e dela un consiliu, dumneata ce crezi?

— Nu, nu, nu e cineva mare, răspunse Medrea serios. Am văzut eu după cum vorbea că nu e cine știe ce.

— Ar fi bine să fim mai atenți când vorbim la telefon, zise Mladin. N'a spus că e dela Consiliul Sindical?

— Așa da, așa... Consiliul Sindical... precis, asta e dom... tovarășe Mladin.

Intrând apoi în birou, Medrea își aranjă mânecuțele de satin negru și spuse supărat, destul de tare ca să-l audă și dactilografa care lucra în aceeași cameră:

— Să vă ia dracul cu toate consiliile voastre...

Domnișoara Petrescu întrebă în șoaptă:

— Ce-i puiule, cine te-a supărat?

Medrea răsfoi prin niște hârtii, puse câteva dosare sub braț, îi spuse:

— Ia ăștia, cu misterele lor.

Se îndreptă spre dactilografă, o apucă de bărbie și adăugă:

— Mă duc la Voinea... mă aștepți nu-i așa?

Își lipi buzele de fruntea ei și ieși zâmbind din birou.

La Voinea era iar lume multă. Câțiva șoferi, Voștinari, secretarul de partid din sat, un delegat dela Turia și un țaran tânăr. Mladin vorbea la telefon. Nu-și desbrăcase încă salopeta și arăta foarte obosit. Glasul îi era răgușit. Țigara îi fumega în mâna murdară.

Voinea semna niște ordine de serviciu pentru șoferi, apoi îi făcu semn lui Medrea să vie mai târziu. Își îndreptă ochii spre țaranul cel tânăr care aștepta învârtindu-și pălăria în mâini.

— Dumneata tovarășe...?

— Eu... eu sunt Mitru Filipaș, spuse flăcăul apropiindu-se de masă. Mai țineți minte, atunci în pădure, când ați trecut cu dudele...

Voinea încreți fruntea, săltă umărul, dar se limpezi deodată la față și ocolind colțul mesei, pași către flăcău.

— Aha, îmi aduc aminte, cum să nu, ei, ai venit ?

— Apăi, am venit... m'am săturat să fiu slugă... vreau să muncesc pe șantier, la dumneavoastră.

— Și chiaburul ce-a spus ? Ii convine ?

— Hehe, el spune multe, dar eu nu-l mai aud. Dă-l în betesug cu mama lui, să care singur lemne din codru... Mie-mi plătea o sută la zi și el câștiga o mie. Și-am venit, cum mi-ai spus dumneavoastră.

Voinea îi întinse mâna și spuse grăbit :

— Foarte bine ai făcut, tovarășe Filipaș, trebuia să vii de mult, mâine dimineață te prezinți aici la biroul personalului să te înscrie. Le spui să te dea la Crăinicel, la conductă. Așa, noroc bun, vom mai vorbi noi...

După ce Filipaș ieși, Voinea zise către Voștinar :

— Il vezi ? făcea avere chiaburului. Acum e al nostru. Mai sunt mulți, tovarășe Voștinar, mulți pe care trebuie să-i smulgem, să-i câștigăm, să le-arătăm drumul...

Voștinar își umflă pieptul sub bunda nouă și zise cu convingere :

— Ei da, de bună seamă, trebuie să-i câștigăm, cum să nu...

Mladin răsă și privi în treacăt spre Voinea.

Mergând pe cărarea dintre vișini, Mladin tușește încet. Dela amiază îl încearcă o durere sub inimă. Parcă și în dreapta, sub umăr, l-ar înțepa ceva. Se pomeni șoptind : „Voștinar ăsta, un dulău, un leneș deștept, s'a făcut funcționar, comunist cu plaivas. Vine verificarea, atunci să-l văd”.

Durerea stăruie. Văzduhul întreg parcă miroase a acetilenă. Luna pluteste deasupra Gropșoarei. Luminează valea, pădurile, șantierul, odihna oamenilor. Mama Sofia îl întâmpină în tindă. Mladin zâmbește : „Acum arc să-mi aducă laptele. Pe urmă are să stea să mă privească. Câteodată, seamănă cu mama”. Dar n'a apucat să-și termine gândul. Iși desbrăcase doar o mânecă a salopetei și un val de tuse îi înecă pieptul. Cu mișcarea obișnuită, necontrolată, își duse batista la gură. Se liniști și-și trase răsuflarea. Durerea încetase. Zâmbi și puse batista pe masă. Dădu să-și desbrace și cealaltă mânecă, dar se opri. Pe albul batistei înfloriseră câteva firișoare roșii. O ridică și o duse sub ochi : sânge.

Mama Sofia intră, merse legănat și puse pe masă oala cu lapte aburind.

PARTEA DOUA

I

Se risipește ceața

1

Pădurea se desfăcu dintr'odată, drumul se lărgi și se iviră semnele șantierului. Grămezi de cofraje de curând deslipite de pe obrajii betonului, depozite de pietriș și nisip și mai cu seamă stive enorme de grinzi putrezite adunate depe jilipurile străvechi, stăteau înșirate dealungul canalurilor.

— Astea ar trebui transportate jos la Mujna, spuse Mladin, le putem folosi la cuptoarele de var și mangal.

Mașina mergea acuma foarte încet și Voinea se uita când în dreapta, când în stânga, cercetând șanțurile betonate doar cu câteva zile înainte. Șeful șantierului spuse:

— Să vedem dacă cumva nu are nevoie Slatcu de ele. Au lucrat bine. Aproape că nu mai recunosc locurile.

În dreptul canalului colector mașina opri și cei trei săriră sprinten și se îndreptară spre stăvilarul metalic. Vancu privea tăcut locurile acestea în care frumusețea sălbatecă a naturii se îngemăna cu liniile albe și încremenite ale canalelor. După ce ascultase povestea aproape fantastică a lui Voinea, înfățișările de aici i se păreau și mai turburătoare. În zarea care încerca să se limpezească, după ploaie, se înălțau crestele Semenicolui, învăluite într-o păclă albastră. Pe vârful mai stăruiau încă pete de zăpadă. Bătea un vânt iute, slobod și jucăuș, un vânt de înălțimi și fața verde a apei de pe canalul colector se încrețea, tremura. Vancu avu senzația unei băi reci, înviorătoare, care-i curăță nu numai pielea dar și sufletul. Era o liniște desăvârșită și nu se zărea nici un om pe toată acea întindere care impresiona tocmai prin prezența construcțiilor. Totul părea pregătit minuțios pentru începerea unui joc de ape. Rezemat de grilajul stăvilarului, Mladin spunea:

— Aici vom face o crescătorie de păstrăvi. Vom construi un eleșteu. În cincizecșitrei va fi și o casă de odihnă. Atunci să vezi frumusețe...

Voinea coborâse pe scara de piatră, până la grătarul dela gura conductelor și-și trecea degetul prin unda liniștită.

— Stăvilarul funcționează automat, întrebă Vancu.

Voinea răspunse de jos:

— Deocamdată nu, vine în fiecare seară un om și-l deschide, dar vom instala curând o cabină electrică. Din ea va fi manevrat tot sistemul. Și curățirea grătarului se va face tot electric, reglarea debitului, îndrumarea apei de prisos pe canalul deversor, totul se va conduce din cabină. Interesant, nu?

Vancu zâmbi. Se străduia să-și închipuie cum va funcționa acest complex în ziua când cele trei turbine vor merge din plin. Pe colina aceasta înaltă va domni aceeași liniște și apele se vor aduna cumiți din vâgăuni și izvoare, torenții se vor liniști, nu vor mai adânci prăpăstiile și nici nu vor mai distruge pădurea cu sălbatica și oarba lor putere. Acest amănunt simplu, de care își dădeau seama încă foarte puțini oameni, aducea în ținut semnul unei alte vieți în care toate energiile sunt captate și îndrumate către un țel creator.

Porniră încet pe jos în susul canalului. O plută de scânduri, făcută pe semne de niște copii, se legăna la mijlocul apei. Curând începură să se audă betonierele și cei dintâi oameni salutară dintre copaci, ridicând pălăriile:

— Noroc bun, tovarăși.

Era o echipă de betonari care lucrau la un canal nou ce lega cele două versante ale înălțimii. Apoi, într'un luminiș se iviră barăcile. Un arc de triumf, rămas dela cine știe ce solemnități, deschidea drumul spre tabără. Cununile de brad atârnavu uscate de stâlpi și placardele pe care fuseseră scrise saluturi sau lozinci, erau decolorate de ploi și vânturi. În dreapta pe o scân-

dură bătută în trunchiul unui brad, era scris cu vopsea neagră: „Înainte, pentru îndeplinirea și depășirea planului”. Câteva camioane „Praga” stăteau aliniate lângă un rond de flori pe care erau zugrăvite cu bolovani văruiți, trei litere: „P.M.R. Pe hogașul unei barăci ieșea o șuviță alburie de fum. Peste tot, scânduri însemnate cu vopsea: Bucătăria, Sala de mese, Magazin Nr. 1, Dormitor, Biroul Sectorului Gropșoara... și aici stăpâna aceeași liniște și vântul țiuia prin scândurile barăcilor. Începură să iasă muncitori și funcționari. Toți aveau chipurile aspre și mișcările le erau stăpânite. Câteva capete de femei se iveau la fereastra bucătăriei. Una râdea și-și tot așeza părul sub broboadă.

— Unde-i Slatcu, întrebă Voinea.

— E în vale, la „castel”, răspunse un tânăr îmbrăcat cu un tricou alb închis la gât și cu părul prins într-o rețea de lână groasă. Să-l chemăm. Irimie, fugi repede și chiamă pe tovarășul inginer, spune-i că au venit tovarășii dela Corund..

Irimie, un țăran bătrăior, cu un cojocel murdar, porni cu pași mari în vale. Între timp se adunaseră câțiva muncitori, un normator și șoferi. Începură să vorbească cu Voinea și cu Mladin despre treburile șantierului, reluând parcă unele discuții nu de mult întrerupte.

— Cu cimentul stăm bine, spunea unul dintre muncitori. Avem nevoie de fier.

— Da, am făcut saltele și am tras apă în dormitor, lămură cu glas scăzut un om oacheș, privind drept în ochii lui Mladin.

Toți aveau o atitudine deosebit de liniștită, chiar un soi de indiferență și asta îl uimi pe Vancu. Se uita la fiecare om pe rând, îi studia chipul și gesturile. Mai toți erau îmbrăcați în haine de postav gros, cenușiu, cu bocanci mari, solizi dar năpădiți de un noroi alburui, vechi, necurățat de multă vreme. Și pantalonii le erau etropiți până sus, spre genunchi, iar mâinile care se mișcau încet ducând țigările spre gură, păreau nespălate de multe zile.

De după vâlcea, veni în goană, inginerul Slatcu. Era îmbrăcat într'un costum de turist, vechi, dar îngrijit. Se apropie zâmbind, strânse mâna lui Mladin dar în aceeași clipă îl zări pe Vancu. Făcu ochii mari, obrazul parcă îi crescuse deodată, rotunjindu-se. Isbucni:

— Vancule, ce-i cu tine, măi băiete..

Îl strânse în brațe cu putere și-l sărută pe amândoi obrazii. Ținându-se de mână, se priviră tăcuți, dar respirând greu din pricina emoției. Abia acum Vancu își dădea seama cât de mult se schimbaseră Slatcu. Studentul pipiriu, timid, totdeauna abătut și flămând, în permanență revoltat și nerăbdător, se transformase într'un bărbat. Obrazul palid se făcuse arămiu și barba roșcată îl maturiza și scotea și mai mult în relief gura arcuită cu buzele crăpate de vânt.

— Ce-i cu barba asta, întrebă Vancu.

Râzând, Slatcu zise:

— Ai să vezi tu, am să-ți spun... ei, noroc Voinea, tovarășe Mladin ce s'aude cu aparatul de radio, decând ni l-ați lăgăduit oamenii ru mai au astâmpăr.

Slatcu vorbea repede și într'un fel cam copilăresc, în neorânduială, contrastând cu înfățișarea serioasă pe care i-o dădea barba.

— Stai, stai, să vedem dacă-l meritați, spuse repede Voinea. Cum stați cu castelul? Mi se pare că trebuia să fie gata.

Slatcu deveni foarte serios.

— Am întârziat câteva zile. Am deplasat o echipă la canalul cel nou. e terenul șubred, a trebuit să-l întărim bine, nu ne lasă izvoarele celea în pace. Dar ce, ești îngrijorat de castel? Tu mi-ai trimis pompa? Hai? Ia răspunde...

Voinea zâmbi. Mladin îi sări în ajutor.

— Iartă-l, iartă-l, el și-a notat în jurnalul lui de bord că-ți trebuie, dar a uitat să dea dispoziție la atelier s'o repare. Ți-o trimitem mâine.

Vreme de trei ceasuri au cutreerat pădurile cercetând canalele aflate în lucru. Vadurile de beton șerpuiau, adâncindu-se sau înălțându-se, după cum pământul crescuse aici dela începutul vieții lui. Alături, răsăreau viorele și ghiociei, răzbind prin frunzarele putrede. Slatcu culegea buchețele și le prindea în pieptul celorlalți. Florile erau una din patimile lui. Pășind cu bocancii grei, nămolii, spuse ca pentru sine:

— Primăvara asta a năvălit cam repede...

— Știe că ne grăbim noi, avem nevoie de căldură pentru beton, zise Mladin. Și vouă vă prinde bine, v'au cam înghețat ciolanele, iarna asta...

— Lasă c'au stat ei și la căldură, rosti Voinea.

Slatcu râdea, în timp ce prindea florile în pieptul lui Vancu.

— Ei, suntem zonă alpină, sector izolat, nu oricine poate lucra aici. Unii stau o săptămână și-și iau câmpii. Vouă ce vă pasă? Trăiți ca niște domni, cu program, cu tabiet...

Voinea se întoarse către Mladin și glumi:

— Ce-ar fi să-l luăm pe Slatcu de aici? Să trăiască și el ca noi. Uite, îl lăsăm pe Vancu în postul ăsta.

— N'aveți cumva un sector și mai îndepărtat, undeva, pe o altă planetă, întrebă Vancu zâmbind cu înțeles.

Voinea se opri, se întoarse și zise:

— Vasăzică nu primești, vrei numaidecât să lucrezi cu Gașpar. Asta-i frumos. In tovărășia lui să știi că e mai rău decât pe o planetă moartă.

Mai înviorat, Vancu zise grăbit:

— Mă tentează să-l fac să trăiască. Moșneguțul ăsta știe carte. E cam speriat, ca omul acela care văzând că i s'a aprins casa, se urcă pe acoperiș și așteaptă să-i aducă cineva o scară.

Mladin râse:

— Intenția dumitale e bună, vrei adică să-i întinzi o scară, să-l scapi dela moarte, dar trebuie să bagi de seamă dacă mai ai de ce sprijini scara...

În vremea asta ajunseseră la castelul decantor. Se turna al doilea planșeu. În subsol, apa gâlgăia, curgând nestingherită spre canalul colector. Mai târziu, aici aveau să se instaleze mașini pentru reglarea debitului. Cei câțiva zidari și betonari se opriră din lucru și Slatcu începu să explice cum va arăta și cum va funcționa castelul. O făcea mai mult pentru Vancu, în ochii căruia se uita într'una.

Se apropie un om îmbrăcat într'un sumăiaș cam ros și în cap cu o șapcă de piele, foarte veche, cu cozorocul sdrențuit pe margini. Trăgea dintr'o lulea bondoacă.

— Ei uite-l și pe Iosif castelanul. El va fi stăpânul acestor locuri. Iosif zâmbi și spuse:

— Eu stăpân am să fiu, dar am să fac o plângere. N'ați plănuit cum trebuie clădirea castelului în care am să stau. Ați făcut ușa înspre munte, de unde vin furtunile și zăpezile. Eu spun c'ar trebui făcută în partea asta, către pădure...

Se uitară unii la alții. Voinea spuse într'un târziu.

— S'ar putea să aibă dreptate...

— Dreptate am, zise Iosif. Eu voiu sta aici până la sfârșitul vieții mele...

— Se mai poate schimba acum? întrebă Mladin privind spre Slatcu

— Cum să nu, răspunse acesta, dar noi ne gândeam la priveliștea care se deschide spre munte, voiam să-i facem lui Iosif-baci o adevărată vilă.

Hotărâra să mai chibzuiască asupra acestui lucru și porniră mai departe. Sectorul se întindea cale de mulți kilometri și pretutindeni ieșeau la iveală urmele unor vechi construcții de lemn, colibe dărăpănate, adăposturi de zid pentru câte o troiță cu statuia lui Crist măcinată de vreme. Ruinele unei case de vânatoare, distrusă în vremea războiului, aducea în inima pădurii năpădită de luminile primăverii, un semn de tristețe. Vancu avea sentimentul că umblă printr'un cimitir foarte vechi, în care nici movilele morimintelor nu se mai cunoșteau. O lume care a fost. Și iată acum, pe locurile acestea au venit alți oameni, tineri și curajoși, cu mașini, cu târnăcoape, cu alte visuri și alte unelte. Se gândește că Slatcu s'ar putea să fie fericit. Să culegi apele acestui munte, să nu scapi nimic din risipita lor putere, adică să stăpânești legile oarbe ale naturii și să le aduci în matca trebuințelor tale, aceasta e o muncă ce poate răsplăti toate suferințele isvorite din condițiile aspre ale viețuirii pe culmea Gropșoarei. Vancu se întrebă dacă el însuși ar putea face lucrul acesta, dacă ar putea trăi aici, un an, doi, trei. Nu are curajul să răspundă. Voinea glumise desigur, pomenind de posibilitatea ca Vancu să lucreze la Gropșoara. Dar era în spusele inginerului șef o urmă din tendința manifestată chiar din clipa întâlnirii lor. Vancu era sigur că Voinea îl împingea spre funcții lăaturalnice. Poate se temea să fie în preajma lui: un om ce l-ar putea întrece la un moment dat. Șeful șantierului manevrase în așa fel încât să arunce de pe umerii săi răspunderea reconstruirii tunelului de control dela Mujna. După aceea, cine știe unde îl va svârli. Gândind astfel, Vancu simți cum îl pătrunde căldura mâniei. Pășește prin noroi, privește în neștire pereții netezi ai canalelor. Se socotește un om de prisos, smuls dela o muncă liniștită și aruncat într'o realitate nouă, pe care o iubește, dar în care nu poate intra. Și astfel, cea dintâi zi petrecută la Gropșoara fu tristă.

Spre ceasurile patru, când soarele devenise roșu și îndepărtat, mânăcară în grabă o tocană sleită. Voinea și Mladin se pregătiră de plecare. În fața bucătăriei, Victor Mladin se opri și făcu semn unui om care fuma liniștit lângă o stivă de lemne.

— Dânsul e noul nostru responsabil cu aprovizionarea. Ni l-a trimis dela uzină, lămuri Slatcu

— Stiu, spuse Mladin încet.

Omul se apropiase și-și chinuia trupul într'o poziție soldătească. Era un bărbat între două vârste, gras, cu picioarele enorme învăluite în jantiere de piele galbenă. O pălărie neagră cu boruri mari îi umbrea fața umflată, cu fălcile căzute din pricina grăsimii. Ochii lui mici nu oglindeau o stare sufletească anume.

— Unde ai fost înainte de a veni aici, se auzi întrebarea rece a lui Mladin.

— Am... am fost avocat la Turnu-Severin, răspunse omul tremurându-și gușa într-o spaimă caraghioasă.

— Și...?

— S'a redus numărul membrilor în barou. Am familie grea... Am auzit că aici se plătește bine.

— Ai fost liberal... de-ai lui Tătărăscu, întrebă Mladin zâmbind.

— Da, spuse avocatul plecând ochii.

— Și de ce ți-e rușine de asta? N'ai făcut o politică cinstită, sinceră? Omul se clătină pe picioare. Privi năuc în jur, la cei care ascultau convorbirea. Bâigui:

— Să vedeți, eu n'am făcut politică. Mi-am văzut de meseria mea, dar... am crezut că Tătărăscu e bine intenționat...

— Dar pe avocatul Lipan îl cunoști?

— Da, cum să nu...

— Unde-i el acum, mai întrebă Mladin privindu-l atent.

— A fugit.

— Unde?

— În Jugoslavia...

Mladin tăcu o clipă, dădu din cap și spuse cu mânie:

— Nu în Jugoslavia, ci la Tito, după ce a tras în muncitori s'a dus acolo unde știa că va fi răsplătit.

Secretarul părea stăpânit de o ură cumplită. El cunoscuse pe avocatul Lipan în vremea alegerilor din 1948, când se ciocnise de el într-o comună din Caraș. În ajunul zilei de alegeri, Lipan împușcase cu mâna lui un muncitor dela șantierul naval din Turnu-Severin, a stat ascuns o vreme, apoi s'a aflat că a trecut frontiera. Prezența la Gropșoara a acestui om gras, cu o uitătură de câine bățut, îi aminti într-o clipă toate frământările acelor zile trecute. Încercă să se liniștească și întrebă din nou:

— Și ești mulțumit aici?

Omul dădu din cap și spuse servil:

— Da, avem și greutatea cu alimentele, le aducem de prin satele astea de munte.

— Era mai ușor să faci avocatură, întrebă Mladin.

— De, să vedeți, erau alte vremuri...

— Da, alte vremuri, rosti încet secretarul, îndepărtându-se.

— Să trăiți, zise avocatul înviorat dintr'odată, lipind călcăile bocancilor curați și se înclină adânc.

Cei de față răsăra pe înfundate. Din mașină, Mladin îi spuse lui Slatcu în șoaptă.

— Ai grijă de ăsta. fii atent.

— L-au verificat cadrele uzinei...

— Ehe, nu-i deajuns, verifică-l dumneata în orice clipă. Noi avem nevoie de oameni, n'o să-l ucidem pentru că a fost liberal, dar ai grijă, te varăse Slatcu.

Mașina se urni și alunecă la vale, fără șgomot. Vancu privise scena cu o curiozitate stăpânită. Incepeau să nu-l mai impresioneze măruntele fapte care în primele ceasuri păreau că ies cu violență, din hotarul vieții obișnuite.

2

Pe înserate, tabăra dela Gropșoara se învioră. Undeva cânta o femeie. Poate la bucătărie, poate în altă baracă. Muncitorii veneau pe rând, în grupuri gălăgioase. Se spălau, își curățau noroiul depe bocanci și depe haine. Cei mai tineri se hărjoneau, se luau la trântă sub lumina puternică a celor două becuri instalate în vârful unor stâlpi foarte înalți. Apoi se servi masa. Avocatul cel gras se mișca de colo, colo, întreba pe câte unul dacă e bună mâncarea, se ducea la bucătărie, supraveghind porțiile. Vorbea foarte încet, părând că-și pierde graiul în clădăria de grăsime. La un moment dat veni la Vancu :

— Vă place, domnu' inginer ?

Vancu se simți foarte stingherit. Dădu din cap și mormăi un fel de răspuns. Slatcu ceru o ceapă și una dintre fetele dela bucătărie i-o aduse tăiată pe o farfurie. Își trecu pe sub ochii lor, brațul plin, ars de soare. Apricape fără voia lui, Vancu o urmări apoi cum se depărtează într'un mers legănat, fără grabă. Lingurile sdrăngăneau lovite de castroane, oamenii își ștergeau gurile cu mâna și vorbeau în șoaptă. Cei mai tineri priveau din când în când către ingineri. Slatcu își învârtea privirile blânde pe deasupra meselor, oprindu-se mai mult pe chipul unei fete. În dreapta lui stătea un pădurar bătrân, îmbrăcat cu o tunică de postav verde ca iarba și lângă acesta, fata la care se uita des șeful sectorului. Când privirile li se întâlneau, buzele lor tremurau într'un zâmbet scurt și fără înțeles pentru un străin. Vancu prinse totuși fulgerarea neobișnuită din ochii fetei și se trezi pândind-o. Era un soiu de frumusețe aspră și senină. Fața ei, deși cupriasă în linia rotundă a fălcilor, părea cioplită din pricina umbrelor din obraji. Sprâncenele groase, aproape îmbinate, scoteau și mai mult în evidență lumina ochilor de un albastru stins. Nasul prelung și drept îi dădea o înfățișare severă, preocupată. Mânca liniștit ținând lingura de vârful coadei, cu o grație necăutată. Privind-o mai atent, Vancu își dădu seama că figura ei avea trăsăturile bătrânului pădurar. Mai cu seamă sprâncenele și nasul arătau aproape fără îndoială, că omul în tunică verde, este tatăl ei. Se simți îndemnat să-l întrebe pe Slatcu dacă erau adevărate presupunerile lui, dar renunță îndată, gândindu-se că șeful sectorului s'ar putea simți stânjenit. În aceeași clipă răsună tare vocea avocatului :

— Cine mai dorește, avem și suplimente...

Mulți ridicară lingurile sau numai două degete, ca la școală.

— O duceți bine cu mâncarea, spuse Vancu.

Slatcu mestecă câteva clipe apoi răspunse:

— În general, da. Are grijă uzina. Pentru alimente proaspete alergăm prin sate. Umblă liberalul nostru. Are un cal. Când se suie pe el, bietul animal ajunge cu burta la pământ. Eu, să-ți spun drept, sunt mulțumit de omul ăsta. Dracu să-l ia, tace și face, nu mă săcăie. Este unul la Corund, unul Scobai, nu mișcă un bob de sare până când nu-l întreabă pe Voinea. Asta al meu, doar Sâmbătă seara îmi cere voie să se ducă la slujba de vecernie la schitul din vale, e aici la vreo doi kilometri. În baraca lui și-a pus o icoană cât toate zilele. Muncitorii cam râd, dar el tace, parcă nu vede și n'aude. Ce să-i faci, oameni! Multe ciudățenii întâlnești pe șantier. Să-i vezi acuș când se încing la șezătoare.

— Ce fel de șezătoare?...

— Păi să vezi. La început țineam un fel de adunări scurte, făceam analiza lucrului de peste zi, expuneam programul pentru cea viitoare. Oamenii își mai spuneau și păsurile lor. Cu timpul adunările astea s'au transformat, au devenit șezători. Se cântă, se joacă, mai spune unul câte-o poveste. Acum vreau să-i obișnuiesc cu cititul, dar nu prea am vreme să mă ocup. Mi-ar trebui un om tânăr. Am pus ochii pe un flăcău din Corund, dar nu vrea să mi-l dea Toma Dobândă. Un băiat tare deștept.

Mesteca în timp ce vorbea și bărbuța roșcată îi sălta. Lui Vancu îi venea uneori să rădă privind-i ghemul de păr crescut sub buzele mari și răsfrânte.

Ferestrele barăci luciră de câteva ori scurt și roșietic.

— Au și aprins focul, spuse Slatcu. Dacă ești obosit du-te și te culcă. Nici eu n'am isă stau mult

— Nu, nu mă duc, rămân și eu, nu sunt obosit, spuse cu vioiciune Vancu.

Se simțea într'adevăr foarte liniștit și-l bucurau oamenii aceștia care după o zi de muncă mai aflau putere și pentru o șezătoare în jurul focului. Hainele lor, chipurile neobișnuit de severe, întreaga lor înfățișare nu-i arăta deloc a fi dispuși să cânte sau să spue șnave. Și șezătorea începu ca o ședință de lucru oarecare. Un tâmplar mustăcios se ridică și privi crunt în jur. Era foarte înalt și lumina flăcărilor abia îi ajungea obrazul. Se plânse de câțiva țărani care se duceau prea des în pădure. El însuși nu știa ce anume făceau acolo oamenii, dar bănuia că stau la sporovăială. Spunea cu voce groasă:

— Eu înțeleg, fraților, că omul are nevoie, dar n'am mai pomenit să umble cu cârdul, să stea pe după copaci și să îndruge verzi și uscate. Am să mă duc după ei și am să încep a-i altoi cu o joardă. Tovarășe Slatcu, să-mi dai un ceas, să-i măsoz cum știu eu...

Vorbea într'un chip atât de sfătos, încât oamenii râdeau cu hohote. Unul spuse cu o hotărâre prefăcută:

— Să stai lângă ei cu ceasu'n mână, numai că nu se duc într'un singur loc și-ai să umbli toată pădurea să-i cauți pe după brazi.

Slatcu punea capăt hohotelor și vorbea cu dojană:

— La canalul numărul trei ați rămas în urmă. Aveți termen până mâine seară și mai sunt patru sute de metri. Noi nu putem măsura pașii oamenilor cu ceasul, dar îi putem întreba cum se simt când văd că alții o iau înainte? Prea ușor vă lăsați bătuți...

— Unii trag vremea să treacă ziua, rosti un flăcău, răvășind focul cu un reteveiu. Ce spun ei? Lasă că se face treaba, nu-i musai să ne omorâm! Stau frații și sucesc la țigări, pun ciuștacul la gură și pufăie, scot fumul și pe nas și pe ochi și pe urechi, ca o sobă spartă.

Așezat pe un butuc, lângă Vancu, avocatul cel gras răsufală adânc și mormăie din când în când. Mai toți râdeau cu hohote dar el își încrețea arar fălcile mișcându-și ochii, fără interes, dela un om la altul.

Slatcu se ridică în picioare și întrebă:

— Eu le-am spus tovarășilor dela Corund că mâine-seară dăm gata canalul numărul trei. Ei, ce ziceți? Ne facem de ocară sau îl terminăm?

— Musaj să-l gătam, zise tâmplarul cel mustăcios. Propun să ni se aducă mâncarea acolo.

— Da, da, așa-i bine, se auzi un glas subțire, nu plecăm până nu isprăvim, chiar de-ar fi să nu dormim o noapte. Ne legăm, măi ortaci?

— Ne legăm, ne legăm, răspunseră câțiva. Nu se cade să rădă corundenii de noi.

Vorbiră apoi despre lucrul la castelul decantor, despre unele izvoare care nu se dau bătute, despre nevoia unor cisme de cauciuc așa cum aveau lucrătorii dela barajul Mujna.

Încet, încet, oamenii se strâneau mai lângă foc, din pricina vântului aspru ce venea dinspre munte. Se făcu o clipă de tăcere și se auzea doar trosnetul găteilor prinse de flăcări. În apropiere pădurea foșnea și becul cel mare din mijlocul taberei se legăna. Din întunec, începu să se audă foarte încet un cântec de fluer. Slatcu se aplecă la urechea lui Vancu :

— Țsta-i un tâmplar din Aciliu. Un adevărat artist. A venit la noi astă toamnă cu încă vreo cinci oameni din comuna lui. Toată ziua nu-i auzi glasul, dar seara își dă drumul.

Cântecul cuprindea încet liniștea și cei adunați în jurul focului păreau cuprinși de gânduri. Fumau sau priveau tăcuți flăcările care se jucau. Câteva fete vorbeau în șoaptă sau chicoteau cu mâinile la gură.

— Măi, ăia din Aciliu, ia spuneți una de pe la voi, rosti un țăran bătrăjor.

Cel care cânta din fluer se opri o clipă și zise :

— Apăi fără stropșală¹⁾ nu merge...

— Las'c'om be noi, măi Strunea, mergem duminică la călugări, facem o cruce mare, scoatem portofelele și să-l vezi pe stareț cum descuie beciul.

— Cu starețul nu faci nimic, vorbi Strunea înveselit deodată. Este unul, Timotei, cu el cădem la învoială.

— Uite, tovarășul avocat îl cunoaște, să puie o vorbă bună.

Avocatul se răsuci încet pe butucul lui și mormăi:

— Eu nu-l cunosc pe Timotei, dar dacă are băutură îi dau eu de urmă. Nu cumva e acela care umblă cu cisme?

— El umblă cu cisme, Timotei, are chilie la arhondaric, răspunse Strunea. Când îl cauți pute a prună. Se roagă numai la miezul nopții și se spune că sfinții cohoară de pe pereți și vin de-l sărută, să se înfrupte și ei din duhoarea de rachiu...

Câțiva răseră tare și avocatul zise indignat:

— Vorbe de oameni păcătoși, fac haz de niște bieți sihaștri care n'au nici după ce bea apă.

— Apăi că d'aia nici nu beau apă, ci numai răchie din aceea de-ți ia pielea de pe gâtleej, sări Strunea și-și trase butucul mai aproape.

Era un om tânăr, cu sprincene stufoase. Își ținea pălăria aplecată pe ochi, parcă și-i ferea. Începu să cânte deodată cu glas scăzut și tremurat, apucat de o patimă neobișnuită. Trecerea bruscă dela starea de liniște la cântecul acela pătruns de o violență stăpănită, arăta un alt om, de o ciudată veselie. Ceilalți începură să zâmbească. Fetele râdeau sgomotos și se uitau mereu spre Vancu, urmărind pesemne purtările lui de nou venit în sectorul acesta îndepărtat. Vancu se simțea puțin stingherit din pricina ochilor care-l căutau. Strunea cânta cu ochii micșorați, mișcându-și trupul

1) Stropșală: = rachiu.

într'un soi de chin, parc'ar fi vrut să joace. Și cuvintele cântecului erau repezite, scurte, tăiate :

*Hei iu lare pe vânătu
Hei iu la mândra duce-mu
Hei iu șâ gura să i-o ȱuc
Hei iu de mijloc ș'o apuc
Hei iu răsare soarele
Hei iu ș'apune soarele
Hei iu nechează vânătu
Hei mândrei nu i-o fo' destul
He iu...*

Ochii lui Strunea luceau sub marginea pălăriei și pieptul îi creștea sub bunda îmblănită. Apoi ducea fluerul la gură și sufla în el cu un geamăt anume de scotea un sunet prelung și duios. Într'un târziu se opri. Oită și spuse :

— Aista-i un cântec vechi de când îi satul Aciliu. Il știu dela bătrânii mei. Ei sârmanii, tare-or suferit pe vremea lui Ferent ȱoșca, n'or apucat să se bucure. Uite-așa cânta tata meu, cu gura împăturită, mai folosea și o țără de jin ca să-și moaie gâtul. El cânta cu gura împăturită să nu-l audă birăii, că gata-l băteu cu pușca întoarsă. Iu, muică, că tare mult or mai lăcrimat oamenii în satul nostru, în Aciliu. Când veneau puterele lui Ferent ȱoșca, apăi numai un plâns s'auzea pe la noi. Este-o poveste, hai s'o spun...

Strunea își băgă fluerul în pieptar, răsuci o țigare și începu să vorbească molcom.

— Era în nouă sute șapte. Aciliu! era satul ăl mai prăpădit din ținutul Sibiului. Să făcea pe vremea ceea numărush, adecă recrutarea feciorilor care mergeau pentru Astro-Ungaria, să facă serviciu militar. Și toți feciorii o fo strânși ca oile șâ muerile din sat i-o fo' însoțit până la gară. Șă după ce s'o fo' despărțit în gară, or început a cânta tot cu gura împăturită, să nu audă birăii...

Strunea închise ochii și începu să îngâne o melodie tristă, ca un bocet:

*Vai sāracu Aciliuu
O rămas di tāt pustiuuu
Domnii ni i-or puștiit
Pe feciori i-or căsăpit
De-or tot goroni birăi
Legea să ne-o facă ei
Cine-o furat să mai fure
Pe toți domnii să-i spānzure*

Așa plângeau muerile din Aciliu și-și rupeau părul din cap că se duc feciorii la cătănie. Că știau muerile că feciorii lor n'or mai călca în Aciliu, că se duceau să moară la Astro-Ungaria pentru Ferent ȱoșca. Dar vezi că pe drum trenul se tot oprea, dar cântecul nu pute să se oprească, că jalea omului sărac n'o puteu răzbi domnii și birăii.

Strunea tăcu o clipă, se uită lung la fețele luminate de flăcări și spuse:

— Da, da, așa o fost, măi tovarăși, la noi la Aciliu. Și noi am învățat dela bătrâni numai cântece de jale, că ei săraci n'or avut parte de bucurie...

— Crezi că numai la voi la Aciliu a fost așa, tovarășe Strunea, zise Slatcu. Ia să-i întrebăm pe toți câți sunt aici. Avem oameni din toate părțile. Hai, moș Irimie, dumneata cum ai trăit?

— Ca broasca, răspunse Irimie, răsând. Mă'nvăleam cu râia de pe mine, dar câteodată și pe asta mi-o luau, că ziceau că mă fălesc cu prea multă. Vai de neamul meu cel sărac. Ei, dac'ași sta să vă povestesc, ne apucă ziua. Dar ce să mai povestim? Le știm noi năcazurile, mi-i sufletul bătut cu ele cum îi pădurea de frunză.

Strunea zise răsând:

— Ș'ai văzut? Până nu i-am spânzurat pe domni, n'am scăpat de năcazuri. La noi la Aciliu au făcut oamenii colectivă. Zice că-i bine. Eu mi-s tâmplar, meseriaș cum se spune, aici mi-i locul. Că dacă nu mai sânt birăi, înșamnă că orice om e slobod să-și facă rostul lui, unde crede.

Tâmplarul cel mustăcios se ridică și spuse:

— Tu crezi că Ferenț Iôșca a murit?

Strunea îl privi nedumerit.

— He, he, dumneata să fii sănătos de când petrece el cu Scaraoțchi.

Oamenii hohotiră. Tâmplarul rămase serios și zise privind către Slatcu.

— S'a dus el unde s'a dus, dar au rămas frații lui. N'ai auzit că pe undeva se mai adună și-acum feciorii și-i trimit la moarte?

— Pe împărații ceia altfel îi cheamă, spuse unul cu vocea răgușită de tutun.

Înțelegând, Strunea dădu din mână și rosti cu obidă:

— Bată-i dumnezeu acolo unde-s, că pe noi nu mai pot pune șeaua, aliluia. Să-l plătim pe cuviosul Timotei să le cânte prohodul. Nu mai au multe zile. Am auzit că sărăcimea a scos capul la lumină pe tot pământul. Se apropie sfârșitul împăraților, ce crezi!

Vorbiră apoi despre turmele de mistreți care se arătasera prin preajma șantierului și câțiva tineri chibzuiră să facă niște capcane. Pe când focul își pierdea tăria și lumina lui nu mai răzbea până la fețele celor din jur, muncitorii începură să se miște spre barăci. Câțiva stăteau de vorbă cu fetele. Le prindeau de mâini într'o hârjoană stăpănită. Fetele se împotriveau, icnind încetișor, dar se depărtau de foc cu pași șovăelnici, și se pierdeau în beznă. În vale se sbătea clopotul schitului. Din ușa barăcii, Strunea strigă:

— I-auzi, popa Timotei își face serviciul, cheamă sfinții la șezătoare.

Apoi începu să cânte cu glasul tremurat. Slatcu se duse să controleze paznicii dela materiale și Vancu păși încet spre cabana în care locuia șeful sectorului. După câteva clipe se opri și se întoarse. Nu știa dece anume. Poate că avea intenția să-l aștepte pe Slatcu. Când văzu însă umbra fetei pădurarului, strecurându-se pe lângă niște betoniere și fugind în pași ușori, zâmbi și porni mai departe. Cât ținuse șezătoarea, fata se uitase mereu la Slatcu, uneori zâmbea, alteori părea mahnită. Vancu era sigur că între ei doi existau alte legături decât cele obișnuite între oamenii care trăesc laolaltă. I se păruese chiar că Slatcu nu se ferește, că nu-și ascunde sentimentele, ceeace însemna că faptele erau cunoscute pe șantier. Intră în cabană, scăpără un chibrit și căută comutatorul. Se aprinse doar un bec mărunț pe o măsufă

de brad, lângă pat. Incepu să cerceteze încăperea, dar nu putea părăsi gândul că în clipa aceasta Slatcu îmbrățișa o fată, o săruta, îi vorbea. O muncitoare. Zâmbi închipuindu-și că șeful sectorului Gropșoara își înfundă bărbuța în îmbrăcămintea caldă a acelei fete, că mângâie mâinile asprite de o unealtă oarecare. Se pomeni râzând. Râdea tare, cu hohot. Nu ca de o stare neînjrească, ce i-ar fi iritat năravurile lui de târgoveț, ci ca în fața unei noutăți hazlii, pe cât de neașteptată, pe atât de limpede și normală. Un inginer îmbrățișa o femeie de rând, poate că o iubea cu patimă și era fericit. Se așeză pe marginea patului, luă o carte și începu s'o răsfoiască.

În liniștea albă a încăperii, se simți deodată neînchipuit de ușor și fericit, eliberat de orice gând, gata să primească în ființa lui năvala faptelor noi, ușoare și necunoscute, să le întâmpine fără alegere, fără teamă. Răsfoi în neștire cartea. Era un curs de petrografie cu semnătura lui Voinea pe copertă. Lui Vancu i se făcu deodată dor de toți oamenii pe care îi lăsase în vale, la Corund.

Slatcu se duse într'adevăr să controleze posturile de pază. Unele materiale erau așezate departe de tabără și mai aproape de locul unde se lucra. Pretutindeni fu întâmpinat de strigăte repezi, poruncitoare:

-- Cine ești... stai!

Deși fiecare post avea câte o mică gheretă, paznicii erau mai toți pe afară. Nu se mai făceau de mult focurile, iar șubele zăceau nefolosite, aruncate într'un colț și semănând cu niște dihanii păroase, dormitând. Vânturile călduțe de primăvară băntuiau cărările acestea înalte și trebuia să fie cineva prea trist ca să nu-și simtă trupul mai ușor și sufletul înaripat de miresmele care veneau de pretutindeni, din pământ, din văzduh, alunecând parcă pe canalele proaspăt căptușite cu beton. Pășind dela un post la altul, Slatcu se trezi cântând. Seara aceasta i se părea a fi mai frumoasă decât toate cele câte se scurseseră peste șederea lui la Gropșoara. Răsufarea neauzită a naturii înviorate, vizita neașteptată a lui Vancu îi dădeau sentimentul unei primeniri a vieții depe sectorul lui. Venise un om uitat de mult, un om care păstra înfățișarea ștearsă a celor care trăiesc la oraș și pe chipul cărora bucuriile sau suferințele nu se oglindesc cu putere. I se păruse chiar că Gheorghe Vancu e trist, apăsător, morocănos. În timpul șezătorii zâmbise de câteva ori, dar se vedea că nu putea pătrunde în frământarea slăbănită, simplă și firească a acestor fapte care se bucurau cu prisos de orice șnoavă sau cântec. Slatcu recunoștea în chipul acela abătut, pe colegul său din școală, și socotea că nu se schimbaseră deloc. Își amintește de nopțile lor nedormite, de chinul dinaintea examenelor, de goana înfierbântată după un ideal pe care și l-ar fi vrut împlinit a doua zi, dar care se pierdea în ceasurile de cruntă confruntare cu realitatea, hidoasă și totdeauna mai voinică decât închipuirea lor. Odată cu Vancu poposiseră în seara asta aici, un noian de întâmplări care, deși alunecau în neorânduială, păstrau totuși, fiecare, semnul anume al unei clipe din viața lor. Slatcu vedea și birtul din fața școlii, simțea în gură gustul amar al frunzelor de ridichi, tocate și fierte, pe care birtașul le dădea drept spanac. Din această mâncare se îmbolnăviseră deodată de febră tifoidă, douăzeci de studenți, dintre care șapte au murit. Și Slatcu și Vancu stătuseră la Colentina vreme de opt săptămâni, cu ochii ațintiți în tavan. Într'una din acele zile, izbucnise cea dintâi sirenă

de alarmă în București. Războiul. Ordinul caraghios și tragic: „Treceți Prutul!” Spaima mulțimilor pentru care războiul era o treabă a guvernanților și a bogătașilor, o treabă dela care oamenii de rând nu puteau aștepta decât foamete și moarte. Apoi, întunerecul, destrămarea, miile de morți și răniți, pozele cuminți și absurde ale unui mareșal de bălci, tipărite în gazetele care delirau pe seama „virtuților strămoșești”. Întunec, întunec des, străluminat arar de flăcările incendiului care se apropia. Pentru Slatcu, incendiul acesta era atunci o nădejde. Și nu era singur. Așteptau toți, numai că fiecare deslușea pentru sine un alt drum. Era o încăerare de idealuri și întruchipări, un haos în care se arăta limpede un singur adevăr: în stradă, în uliță, în mijlocul mulțimilor. Acolo e salvarea. Noțiunea de popor, goală și stearpă până atunci, se împlini deodată, cuprinzând în înțelesul ei nou, o poftă nesătulă de viață, o putere fără seamăn ce trebuia să sfarme o orânduire și să înalte schelele alteia. Conștiința acestui început de lume se arăta la unii puternică, la alții șovăitoare și tulbure. Slatcu își amintește de discuțiile pe care le avea în anii aceia cu Vancu. Părerile lor se deosebeau nu în ce privește cuprinsul transformărilor care se anunțau, ci mai cu seamă asupra locului pe care trebuie să-l ocupe un inginer într-o astfel de societate frământată. Pentru Vancu construcțiile mărețe, proiectele gigantice, concentrarea tuturor forțelor pentru schimbarea totală a aspectului primitiv al țării, trebuia să constituie preocuparea tehnicianului. Slatcu era de acord, dar socotea că pentru asta inginerul avea datoria să se supună conștient unei vieți aspre, de pionerat. În cele mai pustii și mai îndepărtate regiuni, pe piscuri de munte sau în besna minelor, inginerul trebuie să poarte semnul lumii celei noi. Slatcu pleda pentru un soi de bătlie tehnică și adesea vorbea cu mînie despre miile de ingineri ascunși în cotloanele ministerelor, scufundați în registre, care nu numai că pierduseră caracterul de înaintași ai societății, dar deveniseră dușmanii ei, slugile prost plătite ale unui stat putred. Pe Vancu îl pierduse în vîlmășagul acelor ani de după războiu și acum se bucura de prezența lui. Deși prețuia munca celor dela Institutul de Proiectări Energetice, avea credința că prin venirea la Corund, Vancu fusese câștigat unei cauze superioare, că numai aici el își va pune în valoare priceperea și puterea sa.

Slatcu stătu câteva clipe de vorbă cu paznicul dela bazinul rezervor, de unde se zăreau clipind luminile la Corund. Coborî scara de metal, aprinse un chibrit și cercetă nivelul apei care pătrundea cu un vuet ușor, în conducte. Așa făcea în fiecare seară. Privea apele întunecate și zâmbea, gândindu-se că peste câteva minute ele vor fi ajuns la rotorul turbinei.

Porni spre tabără grăbit, nerăbdător să stea de vorbă cu Vancu. Dintre mașinile negre, reci și adormite, dealungul drumului se mișcă o umbră. Răse subțirel și stăpănit, apoi strigă:

— Iulică...

— Ce-i cu tine? Umbli ca o bufniță în loc să te culci...

Fata răsese iar, și-i apucă brațul. Merseră tăcuți câteva clipe, apoi ea zise cu o urmă de supărare:

— În seara asta ai musafiri...

— Da, răspunse Slatcu, un prieten vechi, am fost la școală amândoi.

— Stă mult aici? Ai să uiți de mine...

Îi căută ochii în întunec și-i frământă brațul cu degetele. Își scosese broboada și părul îi sălta în legănarea trupului.

— Ascultă Culina, zile Slatcu târziu, dacă eu ași lipsi de aici o bucată de vreme, tu m'ai uita?

— Cum ași putea să uit de bărbatul meu?

— Și tu crezi că eu ași putea să uit de femeia mea, întrebă Slatcu, Râse scurt, se opri și o îmbrățișă.

— Nu sunt încă femeia ta, rosti Culina cu vocea tremurată și înceată.

— Cum... nu ești femeia mea? Măi fată, acum te iau și te arunc peste munți.

O prinse iute în brațe și o învârti de câteva ori. Părul Culinei se vântură ca o aripă. Amețită, se sprijini cu mâinile de umerii lui. Apoi Slatcu îi vorbi ca unui copil, ținând-o de bărbie:

— Acum, du-te și te culcă... peste câteva zile mergem la Corund, ne înfățișăm la primărie și gata... du-te, du-te și te culcă, fată... hai...

O împingea ușurel cu mâna, parcă s'ar fi temut să o mai ție lângă el. Culina râse. Făcu câțiva pași și se opri. În bătaia viorie a stelelor i se zărea chipul fericit. Hohoti însă subțirel și porni în fugă spre baracă. Slatcu mai stătu locului câteva clipe. Iși trecu mâna pe frunte, alungând parcă un gând. Pădurea foșnea cu cetinile ei întunecate.

3

— Ai venit și tu... mai lipsesc câțiva dintre ai noștri, dar se poate spune că promoția noastră construște Corundul.

Slatcu prinse iar umerii lui Vancu și-l sgudui puternic, apoi, cu blândețe îl împinse către patul de campanie. Se priveau cu o emoționată nedumerire, tăceau minute întregi, neștiind cu ce anume să înceapă. Slatcu se apucă să facă o cafea la mașina de spirt și cămăruța se încălzi deodată. Mirosul spiritului ars îi aduce aminte lui Vancu de nopțile lor albe depe vremea școlii.

— Știi, că mă însor, spuse Slatcu în timp ce turna cafeaua în două cești mici de tablă. V'o iau înaintea la toți..

Vancu nu păru surprins, dar se temu să ceară amănunte. El știa pe Slatcu un om fără prejudecăți, îi cunoștea caracterul independent și sincer, cu răbufniri aproape ciudate. Totuși, nu îndrăznea să creadă că e vorba de fata aceea. Nu se putu stăpâni și întrebă încet:

— Cu cine?

— Cu o zână, răspunse Slatcu râzând, o fată din pădurile astea.

Se opri și-l privea pe Vancu țintă în ochi. Presupunea la omul acesta cam plictisit, o surprindere adâncă și mută și de aceea simțea nevoia să-l mai biciuiască.

— Fata unui pădurar, poate că i-ai văzut pe amândoi la masă, sau la șezătoare. E o poveste neînsemnată...

Vancu zâmbea nedumerit. Zise în șoaptă:

— Asta-i o ciudățenie. Cred că glumești.

— Nu glumesc deloc. Mă însor cu Culina, așa o cheamă, o făptură simplă și curată. Dragostea dintre noi a crescut odată cu sectorul. Când am venit aici și am început a ridica barăcile, m'am pomenit cu ea și cu pădurarul. S'au rugat să-i primesc să mănânce la cantina noastră. De un

an de zile lucrează împreună la stanșarea copacilor. Intr'o seară, fata a venit la mine și a cerut să lucreze pe șantier. Mănuie barda cu o pricepere ulmițoare. Am primit-o ca muncitoare cu ziua la curățatul jilipurilor vechi. Intr'o vreme o uitasem, apoi am auzit vorbindu-se despre ea. Am aflat că poartă totdeauna în sân câte o cărțuie luată dela biblioteca din Dipșa. Citea în ceasurile de răgaz și noaptea, până târziu. M'am apropiat cu băgare de seamă, i-am vorbit. Mi-a mărturisit că vrea să plece undeva, la Reșița sau mai departe, să învețe. Treaba asta m'a impresionat. O socoteam o fată harnică, dar mi-am dat seama că e ceva mai mult, că trebuie să mă apropii și s'o ajut. Am făcut-o șefă de echipă. A început să vie pe la mine să-mi ceară cărți, mi-a vorbit despre viața ei. E greu, e tare greu să înțelegi ce s'a petrecut. M'am îndrăgostit. Uite-așa. Intr'o seară i-am spus. M'a ascultat și a zâmbit. Nu credea, poate se temea de mine. A aflat și pădurarul, m'a așteptat într'o seară după șezătoare și mi-a spus: „ascultă, tovarășe inginer, eu atâta am, mă rog s'o lași în pace”. Asta a limpezit lucrurile, m'a împins să-mi mărturisesc gândul care încolțise în mine de mult. S'o iau de nevastă, s'o ajut să-și făurească viața către care râvnește ea.

Vancu sorbi din ceșcuța cu cafea și zise încet :

— Te minți și pe tine și pe ea...

— Tu crezi ce vrei, făcu Slatcu privind în pământ. Eram sigur că n'ai să pricepi. Eu nu vreau să fac din Culina o cucoană. Nu am un obiectiv precis și nici măsurători pentru sufletul ei. În fiecare iubire există și o cauză ascunsă, aproape neconștientă cred. Pe Culina o iubesc poate și pentru frumusețea ei, dar cred că iubesc mai mult sămburele acelei ființe care va fi ea mai târziu. Să nu crezi că fac experiențe. Nu sunt atât de altruist, țin foarte mult la fericirea mea.

— S'ar putea s'o pierzi, râse Vancu. Mă tem că n'ai s'o poți găsi în fundul prăpastiei care te desparte pe tine de Culina.

Slatcu nu răspunse îndată. Invârtea ceșcuța și privea dâra de drojdie, prelungindu-se către margini. Înălță capul iute și zise :

— În realitate nu există nici o prăpastie. Ași spune chiar că simplitatea acestei femei mă atrage. Cultura mea, educația, hainele pe care le port, nu sunt obstacole. Pe Culina o pot îmbrăca oricând altfel și voi avea atâta putere să îndur asprimele sufletului ei, le voi îndepărta încet și va rămâne ce e bun, ceea ce iubesc.

— Dar ce va deveni ea, întrebă Vancu ușor mânios.

— Ce va dori! Are optsprezece ani. Va putea intra în orice școală, nu ne-am hotărât încă. Cred că o voi trimite la o școală tehnică. Ei, măi Vancule, eu îți voi dovedi că nu m'am înșelat. Și pe urmă, ce dracu mai vrei? Mi-e dragă, așa sălbatecă. Nici nu știa să mă sărute... îmi mângâia într'una obrazul și mă trăgea de barbă. În seara asta am fugărit-o. O gioresc ca un nebun. Ea nu-și dă seama și are mai multă răbdare decât mine. Tu râzi de mine, poate nici nu mă crezi. Să-ți fie de bine. Gropșoara mi s'ar fi părut mai pustie fără fata asta.

Vorbea cu o căldură stăpânită, dar cu atâta convingere, încât Vancu nu mai avu vreme să-și arate nedumeririle. Spuse cu un soiu de înțelegere și admirație:

— Ai rămas un original, totdeauna ți-a plăcut să te afli înafara vieții obișnuite. Să fii sănătos și fericit cu sălbăticiunea ta. Eu te felicit mai ale pentru liniștea pe care o știi să ți-o câștigi.

Se sculă în picioare, făcu câțiva pași și adăogă:

— Asta e o înțelepciune pe care eu n'am s'o am niciodată. Incotro îmi îndrept ochii, nu-i nimic care să mă mulțumească...

Slatcu se chinuia să adune cu limba drojdia de cafea rămasă în fundul ceștii. Tresări auzind ultimele cuvinte ale prietenului său, trânti ceașca pe scaun și cu o mânie prefăcută, zise:

— Uite, eu n'ași putea spune despre tine că ești original, iartă-mă, sameni cu un arhivar. Te-am văzut de când ai venit. Acelaș Vancu. Zgârcit la vorbă, ursuz, ironic și plutind pe deasupra lumii. Ți-ar trebui un stagiu la Gropșoara. Ce-ar fi să rămâi aici?

Vancu zâmbi cu o ușoară amărăciune.

— Voinea m'a repartizat la baraj. Acolo unde-i buba șantierului. Am impresia că e o lucrătură. M'au adus dela București, s'a înțeles cu Prale. L-a tot pisat pe moșneag și el, cum îl știi, îl duce de nas și un copil. M'a și expediat la Corund.

Slatcu îl asculta atent, cu buzele strânse, gata să isbucnească. Intrebă:

— Impotriva voinței tale?

— Nu s'ar spune, dar au uzat de un vicleșug. Profesorul mi-a spus că voi fi dirigintele șantierului. Din prima zi, Voinea m'a luat în primire, m'a aruncat peste capul bătrânului aceluia, Gașpar. Nu reușesc încă să văd limpede ce se întâmplă. Dar, însfârșit... în seara asta vreau să vorbim despre altceva...

Intinse mâna, luă din cui o ghitară cu două coarde lipsă și începu să sdrângăne. Slatcu apucă mânerul instrumentului și sunetele se topiră într'un sgreptănat metalic. Stătură așa câteva clipe, privind-se. Slatcu părea mâhnit. Ii luceau ochii ca niște mărgelile verzui. Zise cu glasul îngroșat:

— Ascultă, Vancule, eu îți cunoșteam apucăturile, dar nădăjduiam că te-ai vindecat. Hai să stăm de vorbă. Spui că veniseși la Corund cu alte rosturi.

— Așa-i...

— Care rosturi, măi omule, nu te înțeleg. Facem Corundul, ăsta-i rostul nostru.

— Și cel din urmă săpător face Corundul, este în drepturile lui să se laude și nu-i poate spune nimeni că mințe.

— Asta-i un argument valabil, deși tu credeai că mă faci praf. Da, un săpător se poate lauda cu ceea ce face el, iar tu cu ceea ce faci tu. Văd că vrei să fii hăgător de seamă, un fel de staroste. Doar faptul că te tocmești pentru un post, face din tine un funcționar de rând...

— Nu mă tocmesc, sări Vancu, îți mărturisesc că nu prețuesc funcția de diriginte, dar mă înfurie procedeul. Voinea e un stăpân. Vrea să-mi lase impresia că-mi dă mână liberă la baraj, dar simt că mă pândește. Tunelul mă interesează, dar vreau să iau hotărâri în toată libertatea. Asta-i.

Slatcu se frământă. Iși trecea într'una mâna peste frunte, silindu-se să rămână liniștit. Il trase pe Vancu spre marginea patului și zise mai înviorat:

— Dacă m'ar pune să mut Gropșoara în altă parte, ași face-o bucuros. Ași căra cu spatele tot ce vezi c'am făcut aici, conștient că ceea ce fac e bine. Nu Voinea hotărăște. E drept, e un om cam aspru, dar în muncă e neîntrecut. Uzina urmărește pas cu pas lucrările noastre. Hotărârea de

a-ți da ție barajul nu e a lui. Nu-ți dai seama că ai fost adus aici ca să re-pari o greșeală, deci ești socotit mai priceput decât ceilalți?

Vancu zâmbi. Figura lui obosită părea mai luminată. Spuse în grabă :

— Tu să nu-ți închipui, Slatcule, că alerg după căpătuială. Am trăit zilele acestea o hucurie fără seamăn, simt că am intrat într'o realitate pe care o așteptam de mult. Poate tocmai șocul acesta să-mi dea o stare de iritare, de nervozitate și nemulțumire. Eu însumi nu dau prea mare importanță acestor fapte și te-ași ruga și pe tine să nu exagerezi. Tu ești pornit împotriva tuturor acelor care nu visează la fel cu tine. Ai putea sta toată viața la Gropșoara, crezând că nicăeri nu ești mai de folos decât aici. Dar eu totdeauna am visat altceva, mare și neobișnuit.

Slatcu păru că se întristează și spuse încet:

— Da, nu te-ai schimbat, nu te-ai tăvălit încă în viața asta nouă. Poate că nici eu nu m'am schimbat prea mult. Crezi oare că eu nu doresc să ajung cândva un om mare, cu prestigiu și autoritate? Mi-e silă de cuvântul carieră, de altfel și exprimă cu totul altceva decât ceea ce doresc eu. Drumul oricărui om trebuie să meargă în sus, dar sunt convins că drumul meu poate porni și dela Gropșoara, de oriunde, dela orice șantier obscur. Ce-ai făcut tu până acum? Știu, ai lucrat la proiectul Corundului, la institut, între savanți și copii teribili. Crezi tu că ceea ce fac eu aici e mai puțin important?

— N'am spus asta. Tu ai făcut mai mult decât mine, am văzut pe drum. Sunt surprins. Dar rămâne totdeauna o nădejde neîmplinită. Am impresia că pașii mei sunt prea mici, că alții mi-o iau înainte.

Slatcu se ridică iar în picioare și zise batjocoritor :

— Ai auzit tu de cea mai caraghioasă speță de oameni? De mici burghezi. ai auzit? Tu ești unul din ăștia...

Râse cu poftă și se îndreptă spre un dulăpior, făcut din scânduri groase, nedate la rindea. Vancu spuse:

— Te-ai molipsit și tu de boala formulelor. Se obișnuiește cam des să se așeze oamenii în cutiute, burghezi mari, mici, mărunței. Le pui etichete și gata, le dai viața cu lingurița conform prescripției...

Râzând, Slatcu puse pe masă o sticlută neagră cu dop de hârtie. Clătind ceștile în care băuseră cafeaua, zise:

— Dintre toate dihaniile astea, burghezi mici sunt mai hazlii. Știi cum îi văd eu? Niște rumânași în pielea goală și cu ceas de aur la brâu. Iși privesc într'una averea, dar nu-și văd goliciunea.

Deși enervat, Vancu chinui un zâmbet. Din ce în ce mai înviorat, Slatcu își dădu drumul.

— Ești feciorul unui ceferist. E drept, unul mai răsarit, șef de depou, dar tot muncitor. Omul și-a pus pielea în saramură să te facă inginer. Crezi că el visa să ajungă ministru? Nu. Știa el bine ce face. Voia să se răzbune, să-i tragă o cacialma burgheziei. Ei, sărmanul, credea că ea nu va simți capcana. Dar, uite, că mai degrabă ai căzut tu în capcana asta. Ai trecut de partea ei, ești gata să-i primenești sângele îngroșat și putred de îmbuibare. Vancu, deschide ochii. Mă doare când te văd în halul ăsta...

Tăcură. În cameră se risipi un miros rece de brad. Sorbiră din cănuțele de tablă.

— Îți place, întreba Slatcu. E făcută de mine, cu rădăcini de ienupăr. M'a învățat un călugăr dela schitul ăsta din vale.

Vancu nu răspunse. Părea stăpânit de vorbele de mai înainte. Spuse legând firul discuției:

— Tu n'ai dreptate. Nu știu ce-a gândit tata, dar eu nu mă simt deloc burghez, ca să vorbesc ca tine. Pentru mine categoria asta socială e destul de șubredă și nici nu mă interesează. Nu cu dânsa mă războiesc, ci cu viața. Dacă tata are de răzbunat ceva, apoi e faptul că viața l-a frânt, l-a ciopârțit. Ei, vreau să-l răzbun. Nu vreau să mă las împins la fund. De asta sunt grăbit și nemulțumit.

— Viața, viața, rosti mânios Slatcu, vorbești ca popa Timotei. Poți să râzi de mine și să spui că sunt demagog, treaba ta, dar ascultă, viața noastră e aici la Corund, pe toate șantierele țării, în toate uzinele, viața noastră acum se trezește, dragă domnule mic burghez, deschide ochii și desleagă-ți urechile. Râzi, râzi cât poți mai mult, nu mă supăr, dar ridică fruntea și lasă să ți-o bată vântul ăsta dela Corund.

— Nu râd decât de mânia ta. În fond, ai dreptate și nu trebuie să lupti ca să mă convingi. Îmi dau seama că acesta e pentru noi un moment mare, unic. Dacă-l pierdem, ne-am ars. De asta am primit să viu la Corund, puteam evita. Munca dela institut nu mă satisfăcea, aveam impresia că vâslesc în gol. Nu simțeam pe nimeni aproape care să mă ajute și să mă iubească. E tragic să simți asta, Slatcule, tu nu-ți dai seama? Nu-mi fac iluzia că ași găsi aici ceea ce caut, dar vreau să mă călesc, să învăț, să știu totul. Tu știi cât muncesc eu, ți-aduci aminte cum munceam în școală. Dar m'am săturat de eforturi oarbe, de studii sterpe. Vreau să fac ceva mare, care să rămână, să pun ceva din mintea mea la temelie unei țări noi. Asta vreau!

Slatcu îl asculta cu ochi puțin micșorați, silindu-se să afle miezul vorbelor cam umflate. Mângâind pântecul negru al sticleței, zise mai potolit.

— Da, în intenția asta este oarecare contradicție. Pe deoparte vrei să ridici ceva mareț, pe de altă nu te pricepi să trăiești aproape de oameni. Am impresia că ai vrea ca alții să vie lângă tine, să te caute, să te ajute, și să te iubească, dar tu să nu dai nimic în această dragoste. Unde cauți tu oamenii?

Îl privi câteva clipe stăruitor în ochi, apoi continuă mai înfierbântat:

— Eu ce sunt, măi Vancule, toți ceilalți: Bunea, Voinea, ce sunt? Miile de oameni care lucrează aici nu sunt alături de tine, nu-ți simți? Cu ce sunt ei vinovați dacă tu nu știi să le găsești dragostea? Am văzut că ai venit în mașină cu Mladin. Îl cunoști? Ai stat de vorbă cu el?

— Nu. Mi se pare a fi un tip destul de șters.

Desamăgit, Slatcu legănă ușor din cap.

— Mladin e un om rar. Ai să vezi, ai să-l cunoști. Nu mai insist asupra lui. Nici n'ași putea de altfel să-l caracterizez. Ai încercat vreodată să-ți faci imaginea unui om stăpânit până la patimă de cauza comunismului? Ei, Mladin e un astfel de om.

Vancu nu mai răspunse. Își dădea seama că s'a grăbit vorbind cu indiferență despre un om pe care nu-l cunoaște. Sufletul lui trăia acum confuzia obișnuită în urma discuțiilor care atingeau condițiile propriei vieți.

Încercă să iasă din această stare, se ridică, puse mâna pe grumazul lui Slatcu și spuse mai hotărât:

— De fapt, dragul meu, cu mine nu se petrece cine știe ce tragedie, sau vreun proces psihic de nepătruns. Știu ce am de făcut. Peste câteva zile voi intra în tunelul de control. Betonul mă așteaptă să-l tămăduiesc, am să-mi fac din el un prieten.

Slatcu începuse să se desbrace. Se opri și zise încet:

— Nu din pietre să-ți faci prieteni, ci din oameni. Sunt acolo la Mujna oameni admirabili, am lucrat cu ei. Apropie-te, ai să le simți dragostea. Îmi pare rău că nu suntem împreună. Tu ai nevoie de o dădacă și m'ași prinde bucuros. Vino într-o duminică să mai stăm de vorbă, poate vii chiar duminică viitoare.

— Cred că mă duc la peșteră, m'a invitat Bunea.

— Așa. Ei, atunci lasă să ne vedem altă dată. Eu nu pot pleca de aici și nici nu-mi prea place. Mă simt stăpân peste toți munții ăștia. Ce mai face Bunea? Nu l-am văzut de mult. Pe nevastă-sa ai cunoscut-o?

— Simpatică femeie, rosti Vancu fără convingere.

Slatcu făcu o clipă, oftă ușor și zise cu tristețe:

— Anca nu-i pentru el, păcat. Avea dreptul la altceva...

Vancu tresări. Căută să curme discuția:

— Poate... nu știu, treaba lui...

Se culcară și stinseră lampa. Era târziu după miezul nopții. Prin ferestrele murdare se strecurau razele sărace ale becului înălțat între barăci.

În zori bătu la ușă călugărul Timotei. Cu obrazul plin de clăbuc de săpun, Slatcu îi deschise. Călugărul era un bărbat voinic, cu o față mare și pământie pe care își făceau loc vinișoare roșii, pornind de sub ochi spre barba sură. Antereul îi era sdrențuit pe la poale, iar cismele de iuft păreau niște păslari din pricina noroiului. Își scoase căciula roasă și-și arătă pletele unse, mai întunecate decât barba. Prezența lui Vancu îl făcea să se poarte cu sfială și neîndemânare.

— Bine-ai venit, cuvioase, stai jos, zise Slatcu, continuând să se târbierască.

Călugărul nu se așeză pe scaun și scoase de sub antereu o legăturică murdară. Zise cu voce îngroșată de tutun:

— Ți-am mai adus niște jneapăn, fiule...

Glasul îi tremura. În odăiță se răspândise un miros nedefinit de mahorcă și rachiu. Vancu îl măsura cu o privire liniștită. În sfârșit, călugărul se așeză pe scaun, răsufând greu și frecându-și barba.

Slatcu zise vesel:

— Ei, îți mulțumesc. Ce se mai aude? Vii la noi?

Timotei clipi de câteva ori, se uită spre Vancu, apoi spuse:

— Eu m'am hotărât, fiule, viu la voi. Poate va veni și Epraxiu. Nu mai putem. Numai că, voiam să întreb, fiule, ce facem cu straiile noastre călugărești, le schimbăm?

Zămbind, Slatcu se întoarse și spuse:

— Dați-le de pomană starețului, vă dăm noi haine bune, puteți păstra cismele, nu prea avem încălțăminte...

Timotei se frământa în scaun și răsufila greu, șuerând.

— Rămâne starețul singur, zise cu amărăciune. Ne-am mai duce seara să-l ajutăm. Hai, fiule, om putea?

Ștergându-și obrazul cu mișcări grăbite, Slatcu zise:

— Faceți ce vreți cu ceasurile voastre libere..

Țimotei se sculă. Desfăcu legătura și risipi pe masă rădăcinile negre și strâmbe. Apoi făcu o plecăciune adâncă și zise:

— Domnul dumnezeu să vă blagoslovească și pe noi să ne ierte de păcatul pe care-l facem, dar nu mai putem. Trândavi și flămânzi suntem. Vrem să trăim în rând cu oamenii. Putem sluji celui de sus și așa, în strae de muncitori. Rămâneți cu bine... mâine dimineață oi veni.

Își puse căciula în cap, bocăni de câteva ori cu cismele, apoi ieși.

— Ce-i cu asta, întrebă Vancu, stăpânindu-și râsul.

Liniștit, Slatcu răspunse:

— L-a ademenit șantierul, pe el și pe alții. Vor să ducă o vință mai omenească. Le-am vorbit în câteva rânduri. M'au ascultat, au chibzuit și iată, unul s'a și hotărît. Te surprinde?

— Ești uluitor, îmi aduc aminte de o poveste a lui Leonid Leonov, un roman aproape fantastic în legătură cu construirea unui combinat de hârtie în taigă. L-ai citit?

— Nu, nu prea ne vin cărți aici. Mî se pare firesc ca faptele să samene Lumea se schimbă. Să-l vezi pe Epraxiu, un tânăr frumos și deștept Vreau să scot din el un muncitor sdravăn. Hai să mergem...

Pâcle dese învăluiau munții. Pe alocuri se iveau spărturi negre, ca niște cratere de vulcani. Văzduhul era umed și rece, mirosind tare a rășină și iarbă tânără. Muncitorii se îndreptau spre sectoare. Unii țineau în mâini hălci mari de pâine. Avocatul strângea chinga unei șei de lemn în timp ce calul mărunțel și costeliv molăia cu capul ascuns într'un săculeț cu ovăz ce-i atârna de grumaz.

Dintre barăci se ivi Culina. Când îl văzu, se opri stingherită, căutând parcă o altă țintă pentru pașii ei. Dar Slatcu nu-i lăsă vreme și strigă tare, îndreptându-se către ea:

— Noroc fată! Hai încoace!

Din sala de mese ieșeau pâlcuri de muncitori, își luau uneltele rezemate lângă ușă și porneau către pădure.

— Uite, asta-i Culina, zise Slatcu întorcându-se către Vancu

Acesta întinse mâna și fata făcu la fel, zâmbind încurcată de bănuiala că Iulian al ei îi vorbise inginerului străin despre dragostea lor. Vancu se uită la ea cu luare aminte, cercetându-i fruntea înaltă, privirea limpede și cuminte. Obrajii îi erau rumeniți de răcoarea dimineții.

— Mă duc că mi-i tare degrabă, răsti încet Culina. La amiază are să vină ploaie, trebue să dăm zor.

— De unde știi că are să ploaie, întrebă Vancu.

Culina se întoarse și arătând cu mâna spre Semenici, zise:

— Dacă dimineața se ridică negură pe munte, musai la miezul zilei plouă. Este o socoteală a noastră, a pădurarilor de pe aici. Dar numai pe noi se lasă nourii, în vale la Corund are să fie vreme bună.

Vorbea blând, cu siguranță și înțelepciune bătrânească. După odihna de cu noapte, umbrele din obraji se subțiaseră și chipul ei era plin ca al unui copil. Se învârti iute și dând să plece, întrebă:

— Veniți pe la noi? E cam depărțitor...

— Uite-acum, îmbucăm ceva și pornim. Noroc fată, spuse Slatcu și strânse ușor sprâncenele într'o încruntare copilărească.

Culina răspunse la fel și fugi săltându-și pletele ce ieșeau din grimeaua albastră.

— Vă salut, mă duc în vale la Creața, dom'le inginer, se auzi vocea avocatului.

Cu o geantă mare agățată în spate, prinzând aproape toată spinarea calului între picioarele proptite în scările de sfoară, era nespus de caraghios. Părea însă foarte pătruns de importanța misiunii lui și se ținea bătos. Calul porni cu pași mărunți și curând nu se mai zări decât spatelul larg al avocatului, săltând prin păcla zorilor ca o ciudată vietate.

4

Tunelul dela Turia înainta greu. Inginerul Pahonțu era furios și obosit. Ii telefona într'una lui Voinea, căuta să-și acopere propriile greșeli cu un val de acuzații și văicăreli. Se plângea de oameni, de materiale, de apa care se ivera pe neașteptate din străfundurile pământului. Până la sfârșit trebui să-și recunoască greșeala de a fi respins propunerea conducerii dela Corund după care trebuia adus fără întârziere curent la Turia, înlocuindu-se aerul comprimat și pompele primitive. Incepu să pomenească din ce în ce mai des de necesitatea unui efort general pentru întinderea cablului peste munte. Cererea lui venea într'un moment nepotrivit. Toma Dobândă cu echipele lui lucra acum în clădirea hidrocentralei la instalarea tablourilor și aparatelor decurând sosite. Comitetul provizoriu din Dipșa, ridicase stâlpii și adusese dela Reșița sârmă pentru electrificarea comunei. Șantierul din Corund își luase angajamentul de a duce curentul acolo. Dela Hundorf veneau într'una delegații care cereau acelaș lucru, făgăduind să asigure pe puțin trei sute de brațe necesare lucrărilor dela barajul Mujna. Erau oferte pe care Voinea nu le putea respinge, nu numai pentru că ținea să-și respecte angajamentele solemne luate față de satele din jur, dar și pentru că lipsa de oameni continua să se facă simțită pe șantier, mai cu seamă după venirea primăverii. După vizita făcută în sectorul Turia, avu loc o plenară de partid.

La ordinea de zi: Transportul curentului în sectorul lui Pahonțu. Se ridicară voci nemiloase. Conducerea șantierului fu acuzată de delăsare, de lipsă de planificare și neglijență. Voinea părea la un moment dat copleșit sub avalanșa de critici, mai aspre și mai neîndurătoare pe măsură ce din discuții reșea că Turia nu va putea da apă începând din Noembrie, așa cum se stabilise la început. Și Onuț se ridicase și vorbise răspicat:

— L-am lăsat pe tovarășul inginer Pahonțu să se descurce singur. I-o fi plăcând lui să nu-l batem la cap, dar noi se chiamă că am păcătuit. Să chibzuim și să-l ajutăm.

Și Căiuț fu aspru, și Smola, și Vălătuc. Un sudor pomeni chiar de faptul că la Turia se bea cam mult. Voinea nu încercă să se apere. Își dădea seama că greșise, că nesocotise greutatea dela Turia, că fără să vrea, încurajase tendința lui Pahonțu de a lucra de unul singur. La sfârșitul ședinței, Mladin izbuti să astâmpere inimile înfierbântate. Vorbi ca de obicei, liniștit, cu siguranță:

— Este limpede că iar am greșit. Nu numai pentru că n'am dus curent la Turia, ci pentru că am lăsat sectorul de isbeliște. Dar decând sun-

tem noi la Corund, multe n'au mers cum trebuie. Ne-am bucurat când am văzut că păcatele noastre nu s'au îngropat ci au ieșit la lumină, le-am aflat și le-am judecat cu toții. Dupăce ne-am scărmanat bine unii pe alții, așa cum le stă bine comuniștilor, am pornit la treabă. Așa să facem și acum. Să nu se înțeleagă că eu aș propune să ne spălăm mâinile și să zicem, lasă fraților, să rămăie între noi. Ferească Dumnezeu. Vom da socoteală și celor mai mari decât noi, vom plăti cu zilele și cu nopțile noastre de muncă. Acum, trebuie să ducem curentul la Turia. În cât timp putem face asta, frate Toma ?

Toma Dobândă cumpăni câteva clipe apoi vorbi domol :

— Dacă lucrez fără încetare douăzeci și patru de ceasuri, cred că termin instalarea transformatorului. Operația aceasta nu poate fi întreruptă. Apoi, dipșenii au mobilizat toate brațele pentru Vineri dimineată. Nu putem amâna. Să zicem că de-acolo m'ași putea rezezi pela Tăure, dar transformatorul nu pot să-l las. Întâi, ce gândesc eu ? Să se ducă țevarășul Felnecan cu una din echipe și să înceapă lucrarea. Eu îmi păstrez câțiva oameni la centrală.

Propunerea fu primită și încă în noaptea aceea începu transportul materialelor. Instalatorul Felnecan primi vestea cu oarecare șovăială. Sarcina i se părea prea grea, dar Toma Dobândă îl împinse în mașină și spuse râzând :

— Ești vulpoi bătrân, ai s'o scoți la capăt. Intoarce-te curând, i-ai cam încurcat pe cei din Dipșa și din Hundorf. Noroc bun.

Din fundul mașinii, Felnecan zâmbi și-și mișcă pipa dintr'un colț al gurii în celălalt.

Acestea se petreceau cu o săptămână înainte de inundație.

Vreme de câteva zile echipa lui Felnecan a lucrat bine, părând că va ajunge cu cablul la Turia în cele două săptămâni hotărâte. Dar lucrul a început să meargă dintr'o dată foarte încet. Pahonțu tuna și fulgera la telefon, amenințând cu raport la uzină. Inundația, cercetările din tunelul de control dela Mijna, vizita lui Prale, poate și sosirea lui Vancu, răpiseră conducătorilor șantierului vremea în care s'ar fi putut ocupa de cele ce se întâmplau în pădurea dela Tăure. Toma Dobândă se interesa din când în când și se mânia. Felnecan îi înșelase nedejdile. Ar fi vrut să fugă într'acolo dar Stelian Ponta, secretarul Comitetului Provizoriu din Dipșa veni într'o bună dimineată cu o trăsurică și-l duse pe șantierul lor, unde așteptau sutele de țărani. Nu rămase decât două zile pe drumul care tăia muntele către valea Dipșei. Dragoș Voinea sosi tocmai în clipa în care începea întinderea firelor.

— Trebuie să te duci la Tăure, rosti inginerul șef coborând din mașină. Să-l scoți pe Felnecan din încurcătură. Ne-a făcut-o moșneagul. Aici să rămăie Căiuț. Tu te vei intoarce după ce ajungi cu cablul la Turia.

Voinea încerca să rămăie calm, dar din întreaga lui înfățișare, din scuturătura umărului mai iute ca de obicei, se vedea că e stăpânit de o nerăbdare mâniașă. Se împliniseră cele două săptămâni șocante pentru instalarea cablului și echipa nu ajunsese decât la jumătatea drumului. Oamenii erau puțini, pădurea aprigă și neumblată, dar nici Felnecan nu se pricepea să învingă greutățile. Nu avea experiența terenului și nu cunoștea importanța lucrării. În acest timp tunelul dela Turia mergea din ce în ce mai încet. Lipsa curentului electric devenise pentru inginerul Pahonțu cauza

principală și aflate în asta prilejul de a arunca toată vina pe cei dela Corund. Pe Dragoș Voinea îl supărau mai puțin isbucnirile pătimașe ale lui Pahonțu, cât, mai cu seamă teama că tunelul nu va fi dat în exploatare la 7 Noembrie, așa cum se hotărise. Pentru această dată era planuită intrarea în funcțiune a unui furnal nou la Reșița și apa dela Turia era o condiție.

Sosirea lui Toma Dobândă la Tăure fu întâmpinată cu oarecare indiferență de către instalatori și tăetorii de pădure. Erau oameni noi cu care lucrase prea puțin. Pe unii nu-i cunoștea deloc, fiind veniți decurând dela uzină. Dobândă adusese cu el pe Ghiuri și un tinerel oacheș, Oană, proaspăt calificat în meseria de instalator. Cu aceștia doi, numărul celor care lucrau la Tăure se urca la treizeci și doi. Se adunară în zori, pela ceasurile cinci. Pădurea păstra încă răcoarea ei jilavă din timpul nopții. Miresmele florilor și buruienilor se deșteptau și erau aproape amare din pricina tăriei. Oamenii veneau de prin colibe purtând pe chipuri urmele unui somn chinuit de frig. Unii dintre ei aveau bărbile nerase și trăgeau încet din țigări. Toma se urcă pe un buștean cu coaja putrezită și vorbi tare :

— Tovarăși, în trei zile trebuie să fim la Turia, cei de acolo au nevoie de curent. S'o spunem răspicat că n'am lucrat cum trebuie. Dacă mergem așa, ne prăpădim, ne înghite pădurea și ne cresc bărbile până la genunchi. Uite, au început să vă astupe ochii..

Câțiva râseră cu hohote stăpânite, alții se priviră cu înțelese. Toma se prefăcu a nu băga în seamă aceste semne și spuse mai departe :

— Eu mi-am luat în numele vostru angajamentul că în trei zile dăm mâna cu cei dela Turia și-i facem să le treacă supărarea. Putem sau nu ?

Felnecan își mișcă puținel trupul bondoc și spuse zâmbind în silă :

— Dumnezeu ai lucrat în pădure ? Te am joci cu angajamentele pe spinarea noastră. Ia-o înainte și noi te ajungem !

Un râset scurt tremură iară bărbile. Toma strânse din mâsela și spuse fără să-l privească pe Felnecan :

— Eu am mai văzut oameni care se tem de greutateți, am văzut și din cei care se reazimă de umbra lor și trag din lulea. Peăștia noi îi trimitem acasă la neveste, nu ne încurcăm cu ei. Dar eu socot că aici sunt și altfel de muncitori. Ia să vedem, care se simte în stare să meargă cu mine la Turia.

— Mergem noi, dar nu în trei zile, zise unul înalt și uscat. Unul mai tinerel care sta rezemat de un copac, vorbi, uitându-se în ochii lui Toma :

— Să'ncercăm, nu ne mână nimeni cu harapnicul. Dacă n'or fi trei, or fi patru zile și tot e bine.

Se auzi apoi o voce răgușită :

— Ne tocim ca niște ziuiași, mai dă tu, mai las eu. Asta-i treabă, măi, tovarăși ? Iaca eu spun, puteam să fim de mult la Turia. Am ocolit drumul ca să ne ușurăm munca. Tovarășe inginer, eu zic să pornim.

Toma zâmbi. Felnecan își frământă luleaua între dinți. Oamenii vorbeau încet între ei.

— Asta-i, ce mai la deal, la vale, se auzi o altă voce. Că doar nu suntem prunci, să ne temem. Ii dăm zor, om vedea...

Dobândă ridică mâna în sus și zise :

— Să pornim cu toată puterea, să câștigăm ce-am pierdut. Suntem oameni zdraveni și pricepuți, nu-i păcat să ne lăsăm sdrobiți de pădure ?

Simioane, tu ai lucrat cu noi la înalta tensiune. A fost mai ușor acolo?

Simion, un bărbat între două vârste, îmbrăcat într-o haină de doc căptușită cu lână, spuse tare:

— Cum să fie mai ușor? Aici am lucrat fără socoteală, fiecare după capul lui...

Toma adăugă grăbit:

— Hai, împărțiți mâncarea, pregătiți topoarele...

Se îndreptară tăcuți spre colibe. Felnecan își făcea de lucru lângă o grămadă de izolatoare. Toma Dobândă porni în sus să cerceteze pădurea. Peste un ceas îi trimise un bilet lui Voinea: „Imi mențin angajamentul de a ajunge în trei zile la Turia. Trimite la timp materiale și hrană”.

Spre prânz cele două colibe din frunzar fură părăsite și corturile mutate cu o jumătate de kilometru mai sus. Pădurea se îndesi și începură să apară ciosvârte de stânci, bolovani enormi cu obrazul mâncat de vânturi și ploii. Toma trecea din om în om, cerceta cablul, arunca izolatoare instalatorilor atârnați în copaci. Pădurea era liniștită. Arar se auzeau trosnind crengile tăiate de custurile mânuite cu iuteală. Oană și Ghiuri lucrau alături, îmbrăcați în safopele cenușii. Pe obrajii lor se citea un soi de mirare în fața acestui codru neobișnuit, năpădit de o vegetație bogată și grea. Pe aici poate că nu călcase picior de om. Smeurișuri învăluiau trunchiurile groase, iar stâncile își așteptau capetele diforme pe care mușchiul creștea ca o barba verde și umedă. Totul era neclintit și tăcerea întunecată părea că vestește pregătirea unei apărări din partea pădurii străpunsă de cablul electric, deacurmezișul inimii ei feciorelnice.

Ursuz, maistrul Felnecan mergea pe urmele subinginerului, ciocănind copacii și trăgând din luleaua scurtă, croită parcă pe măsura lui. Toma nu-l vedea. Il înțepau vorbele rostite la adunarea din zorii zilei. Dar maistrul îi căuta prietenia, privirea i se împlânzise și în amurg semăna chiar cu a unui câine bătuț. Il durea faptul că Toma nici măcar nu-l mai dojenea pentru păcatele lui, și se străduia să se facă băgat în seamă.

Dobândă nu avea vreme să ia aminte la schimbarea pe care sosirea lui o aducea în sufletele oamenilor. El nu vedea decât mâinile desfășurând cablul sau curățind trunchiurile de crengi, picioarele strânse în cingi de fier și trupurile încordate peste izolatoare. Ajungând lângă Oană și Ghiuri, Toma se opri o clipă și le privi chipurile rumenite de vânt:

— Țineți-vă 'n frunte, trageți bărboșii după voi, scoateți-i din amorțeală.

— Păi nu-i vedeți, se țin scai, zise Oană.

Ghiuri făcu un semn nelămurit cu mâna și răsă încetișor ca un copil. Prin părul blond trecu o pală de vânt și obrazul lui se făcu și mai mic. Aplecându-se până'n buza rece a izolatorului. Toma îi mai învălu o dată pe amândoi în privirea lui iute, dar plină de o dragoste aproape părințească. Celor doi tineri chiar li se spunea pe șantier „feciorii lui Toma”, pentru că de fapt ei trei alcătuiau o familie.

Seara, în timp ce oamenii mâncau, Toma Dobândă se apucă să împartă echipele. La început nimeni nu știa ce are de gând, dar maistrul Felnecan ghici și se bucură că are prilejul să vorbească.

— Tovarășe Toma, între echipe trebuie să stea doi oameni cu cablul, să aducă izolatoarele și mă gândesc să împărțim hrana în drum, să nu mai pierdem vremea adunându-ne la corturi.

Ținea ochii tot plecați în jos, temându-se de răceala lui Toma, dar acesta îi răspunse blând, ca și cum uitase demult ciondăneala din zori:

— Ingrijește dumneata, tovarășe Felnecan, de distribuirea materialelor și a hranei, eu voi merge cu prima echipă la linie. Cea de a doua va trebui să meargă în pas cu noi. Dacă termină într'un timp mai scurt, trece înaintea noastră. Să vedem cine ajunge mai întâi la Turia.

Oamenii primiră în tăcere provocarea. Cei mai mulți erau meseriași încercați, nu se temeau de eforturi și nici de multele piedici pe care le ridica în calea lor pădurea neumblată. Se vedea totuși în ochii lor, că Toma nu le intrase încă în culcușul inimii. Se înfățișase iute și cam mănios, prea sigur de puterea lui și în ochi îi stăruia o umbră de mustrare. Poate s'ar fi cuvenit să-i amintească de materialele care nu soseau la timp, de brânza care mucegăise în magazia dela Corund, de pâinea cam neagră la înfățișare, de pădurea care devenea tot mai înverșunată în sălbăticia ei, de multe alte pricini care le încetiniseră pasul. Simțeau însă în adâncul sufletului lor că Toma cunoștea toate greutățile.

În ceasul acesta de seară parcă și pădurea arată altfel. Maistrul Felnecan își mozolește luleaua și tot scrie cu un ciot de creion într'un carnetel. Lângă foc, în fața cortului, Toma a întins pe o pătură harta topografică a masivului Tăure. Lângă el, Oană și Ghiuri mușcă rar, când din bucata de slănină, când din cea de brânză. Sfârșind de scris, maistrul Felnecan se apropie și privește harta.

— Mai avem cam șaisprezece kilometri, spuse aproape în șoaptă Toma. Ai făcut pe aici drumul până la Turia?

— Da, am fost, răspunse Felnecan grăbit. De aici e partea cea mai grea. Stânci multe. Măine cred că dăm de Pietrele Muierilor. Trebuie să ie ocolim.

Degetul arătător al lui Toma s'a oprit pe pata cafenie de pe vârful masivului. Acolo se înalță pietrele.

— Nu le ocolim, trecem peste ele, spuse hotărât fără să privească spre maistru.

— Le-ai văzut vreodată, întrebă acesta zâmbind.

— Am să le văd mâine. Dacă le ocolim nu ajungem nici peste o săptămână. Vom bate țărui și înșurubăm izolatoarele în ei.

— Dar cum ne urcăm? În partea dinspre noi sunt niște pereți înalți de treizeci de metri. Nici sălbăticiunile nu se pot urca până acolo.

— Sălbăticiunile nu, dar oamenii se vor urca, răsé Toma și chipul lui de o paloare cafenie, strălucî o clipă în lumina jucăușe a unei flăcări.

Ghiuri se apropie de foc.

— Mă urc eu, tovarășe Toma. Ți-aduci aminte când am instalat înalta tensiune? Și acolo am avut o stâncă. Eu am pus izolatoarele în vârf.

Toma îi mângâie capul tuns și spuse privind către Felnecan:

— De data asta vor merge și alții. Să ne vedem ajunși acolo.

Oamenii se împrăștiară prin corturi. Printre trunchiurile groase, noaptea călca în pas ușor, mai adâncă și mai rece. Deși i se închideau ochii de oboseală, Felnecan nu se desprindea de lângă foc. Ședea cu picioarele încrucișate, cu luleaua între dinți și tot așeza vreascurile deasupra jăratecului. Dacă Toma ar fi hotărât să nu se culce, ar fi rămas și el, ar fi tăcut toată noaptea privind limbile roșii, bucuros că nourii de pe fruntea subinginerului

s'au împrăștiat. Ghicind gândul acesta al maistrului, Dobândă întrebă într-o doară:

— Rămâi la Turia, tovarășe Felnecan? Vor avea nevoie de un om priceput.

Felnecan zâmbi și-și scoase luleaua dintre dinți.

— Spui că au nevoie de unul priceput. După cum am lucrat eu până acum, se vede că mă mișc ca o jigodie bătrână. Dece te temi să-mi spui asta? Dacă eram un om priceput, dumneata n'ai fi acum aici. Ai lăsat hidrocen-trala ca să întinzi un cablu pe munte.

Toma nu păru surprins. Strângând la piept dolmănașul cânepiu, spuse blând:

— Ați mers încet, nu pentru că ai fi nepriceput. Te-ai lăsat doborât de greutate și n'ai știut ce importanță are curentul pentru cei dela Turia. Tunelul stă pe loc. Jos la Corund așteptăm apa, trebuie să ne dăm seama ce vom putea aduce de-acolo, de sus. Deci dacă întârzie tunelul la Turia, întârzie și barajul. În toamnă trebuie să dăm apă și curent la uzină. Vezi dar că lucrurile se înlanțuiesc. Voi ați crezut că puteți birui pădurea, încet, bătrânește, ați ocolit stâncile, ați pierdut vreme și materiale. V'ați ostenit mai puțin dar v'ați prelungit șederea în mijlocul codrului. Așa-i?

— Așa-i, răspunse Felnecan abătut. Dar e drept că nici cei de jos nu ne-au ajutat. Am așteptat odată două zile să ne vie izolatorii...

— E tot vina voastră. Trebua să cobori și să-i sgâlțâi, să-i iei de beregată, să le deschizi ochii. Unii oameni sunt ca pădurea asta. În sufletul lor cresc laolaltă și florile și buruienile. Lângă un copac sănătos stă putregaiul. Dacă nu știi să vezi și să cureți gunoiul, dacă nu scoți la iveală florile înăbușite, zadarnic te încrunți și aștepti. Dumneata știi asta, tovarășe Felnecan, ai trăit o viață în uzină, te-ai frecat de oameni, și de buni și de răi. Nu te supăra pe mine că am fost prea iute. Am vrut să alung amor-teala care vă cuprinsese. N'am venit să comand, ci să vă ajut.

Incurcat de sinceritatea și de tonul blând, aproape duios al vorbelor lui Dobândă, maistrul îl privi cu ochii mari, cafenii. Nu știa ce să răspundă, nu găsea vorbele care să se lege bine de ceea ce spunea subinginerul. Mișcă buzele, își trecu mâna peste frunte și abia rosti:

— Eu... sânt bucuros să învăț până când oi muri. Iaca, aici pe Tăure, învăț multe. Am lucrat mai mult în atelier. Când am pășit în pădure m'am cam temut. Trebuie lucrat bine, n'am vrut să mă grăbesc, aveam răspun-dere. Aici, în codrii ăștia, de când sunt ei, de mii, de milioane de ani, n'au pătruns oamenii cu unelte, nu s'a auzit răsuflul unei mașini. Stăpânii de ieri nu s'au apropiat. Vezi, se chiamă că noi suntem cei dintâi. Si asta nu e lucru de glumit...

Se lăsase frig. Oană și Ghiuri se traseră pe nesimțite către cort. Toma începu să bătucescă focul cu un retevei, pentru a-l stinge, dar nu scăpă cele din urmă cuvinte ale maistrului și spuse cu glasul tremurat de svâcniturile mâinii:

— Tocmai de aceea se cuvine să pătrundem cu toată puterea. Stă-pânii de ieri au tăiat pădurea până unde au putut, au căsăpit și vlăstarii, lăsând doar cioatele albe ca niște oase. Noi venim în pădure ca s'o primenim, s'o trezim din somn. Peste câțiva ani, pe aici vor trece șosele și căi ferate. Trebuie sau nu să ne grăbim? Ia spune? Hai, acum să ne odihnim...

În văzduhul negru mai plutiră încă multă vreme, miresmele iuți ale focului răpus. Lumina palidă a unui felinar tremură sub bătaia vântului de noapte și oamenii au adormit în corturi, sub păturile îmbibate cu miros tare de cetină.

Dar sosirea lui Toma Dobândă, nu fu singura turburare în această tabără de instalatori electricieni. Pe la miezul nopții vântul începu să umile pânzele corturilor și să fluere pe struna sârmelor instalate în ajun. Pădurea se înfioră, pregătindu-se pentru primăvăraticele ei orgii. Oamenii se mișcă întâi pe așternutul încă viu și umed, își schimonosiră obraji ca în prada unui vis urât, câțiva clipiră. Ploaia începu să bată cu degete mărunte și numărate, în pânza corturilor. Așa dar a venit. A venit înainte ca ei să fi ajuns la Turia, pe creastă, unde erau barăci, mâncare caldă și lumină. A venit și nimeni n-o mai poate alunga.

Toma ieși prin spărtura cortului și ploaia rece îl izbi în obraji. Pădurea se deslănțuise și dansa, bătea întunericul cu aripile ei furioase, se mânia cu un fund de ocean răscolit de cutremur. Subinginerul își căută pelerina și-l trezi pe Felnecan. Merseră băjbâind, lovindu-se de copaci, către locul unde erau depozitate materialele și hrana. Inghesuiră în cort câteva lăzi, acoperiră cu o prelată grămezile de izolatori. Apoi, așezați în gura cortului, fumară tăcuți până în zori.

La amiază echipa lui Toma Dobândă zări din copaci Pietrele Muierilor. Unul dintre instalatori strigă de sus:

— Pietrele, tovarășe subinginer...

Printre frunzele bătute de ploaie se arată spinarea vântată a stâncilor. De departe, nu păreau a se ridica deasupra pădurii. Doar câteva vâruri ca niște măsele cariate împungeau văzduhul cenușiu. Toma le privi cu înfiorarea marinarului care zărește țărmul unei insule. Depe glugă i se scurgeau șiroaie de apă, care-i ajungeau și pe obrazul lucios. Echipa lui făcuse trei kilometri și până în seară mai erau cinci ceasuri. Se putea deci ajunge la stânci. Din urmă venea maistrul Felnecan cu cealaltă echipă și cu Oană. Aceștia lucraseră pe un teren mai bun și se putea întâmpla să termine înainte. Oamenii lui Toma munceau cu înfrigurare. Ploaia care nu încetase dela miezul nopții îi îndârjise. Intindeau firele cu o mânie aprigă, împotriva naturii, care se punea deacurmezișul drumului lor, tocmai acum, în ziua în care aveau să dovedească ce pot. Ghiuri instala izolatoarele, sprijinit cu cângile de un trunchiu golaș. Trupul lui, înfășurat în pelerina prea mare, părea o vietate ciudată. Obrazul palid, încremenit într-o încordare nefirească pentru tinerețea lui, se oglindea în porțelanul lucind. Lucra cu o repeziciune și o îndemânare care îi uimea pe cei mai bătrâni. Il priveau pe furis ca pe un adversar împotriva căruia singura armă cu folos era să poruncești mâinilor să se miște la fel. Erau puse la încercare înțelepciunea și experiența lor. În față, stâncile, așteptând parcă să-i prindă între dinți. În spate, oamenii lui Felnecan gata să-i ajungă și să-i întrecă. Li stăpânea sentimentul nou al unei amenințări nedefinite și teama aceasta creștea sub loviturile ploii și vânturarea rece a pădurii. Chiar figura lui Toma Dobândă păstra un soi de seriozitate gravă, ca înaintea unui atac de infanterie de care depinde soarta întregului front. El știa că până în seară oamenii se vor urca pe stânci, chiar dacă ploaia nu va înceta. Se întoarse la locul unde erau depozitate materialele și caută frânghii. Nu găsi decât niște otgoane negre, îmbibate cu

apă. Asta însemna că nu se vor putea urca pe pietre decât câțiva oameni. În clipa asta apărură dintre copaci maistrul Felnecan, cu pulpanele pelerinei săltând în jurul trupului gros.

— Am sfârșit, spuse cu glas tremurând.

— Acum odihniți-vă și mâncați. Trebuie să înnodăm frânghiile.

În urma lui Felnecan venea Oană, apoi câțiva instalatori. Auzind îndemnul subinginerului, unul înalt și oacheș spuse zâmbind :

— Vor să ne ție până când or termina și ei. Tovarășe Felnecan, luăm mâncarea cu noi și mergem. Așa ne-a fost convenția, să trecem înaintea lor.

— Știți ce vă așteaptă, spuse Toma încet, ridicând mâna și arătând spre stânci.

— Tocmai de asta ne grăbim, făcu Oană, privind către maistru. Până în seară vrem să fim dincolo.

Rămaseră o clipă tăcuți. Se auzea ploaia bătând în cauciucul pelerinelor. Din vale, străbătu strigătul găuit al unui claxon de automobil.

5

Turnarea betonului la aripa dreaptă a barajului Mujna, mergea încet. Voinea venea de câteva ori pe zi, intra în hrubele reci pe unde se încolăcea armătura metalică, sta de vorbă cu oamenii, cerceta pereții încă umezi și pleca fără îndemnurile lui obișnuite, fără acea încordare nervoasă care se arăta la el oridecâteori umbla pe șantier. Se turnau în general zece metri cubi de beton pe zi. Rujița trimetea rezultatele analizelor fără grabă, betonierele huruiau monoton și pasta vântată curgea leneșă prin jghiabul de lemn. Toată lumea părea că așteaptă un eveniment anume care să scoată sectorul din amotie. Cei mai mulți erau îndemnați să afle cauza acestei încetiniri în situația dela tunelul de control. Se vorbea în șoaptă despre crăpăturile care s'au ivit acolo, despre vâna de apă care-și face mereu loc, despre iminența unei prăbușiri a părții centrale a barajului. Nimeni nu avea curajul să spuie cu voce tare ceea ce gândește și prea puțini știau că într-o ședință de noapte a Comitetului de Partid se luase hotărârea ca turnarea aripelor să se facă într'un ritm lent, cu foarte mare atenție, până când se va lămurii situația tunelului. Se așteptau hotărârile dela Reșița și dela București. Profesorul Prale vorbise la telefon cu Voinea, și îi comunicase că la minister se vorbește de o comisie de anchetă. Inginerul Mircea Candrea, consilierul tehnic în direcția metalurgiei grele, tuna și fulgera, acuzând conducerea șantierului dela Corund, de sabotaj. Prale adăogase către sfârșitul convorbirii: „Păstrați-vă calmul și țineți contactul cu uzina. Vorobchin va sta de vorbă cu voi în curând”. Deși aceste cuvinte îi mai linișteau sbuciumul, Dragoș Voinea era în prada unei dureri nelămurite. Intra în puterea nopții în tunelul de control, umbla pela carieră, pela compresoare, părând să caute oamenii pentru a sta de vorbă cu ei ca să-și treacă vremea. Mladin era mai calm. Aflând de mânia lui Mircea Candrea, secretarul spuse cu o urmă de dispreț :

— Candrea ar putea cere arestarea noastră. Birocrații așa procedează de obicei, semnează ucazuri, răstoarnă lumea cu tunetul mâinii lor și o înecă în valuri de cerneală. Unii au de justificat o funcție înaltă, alții o biată viață de vierme de arhivă. Dar eu nu pot recunoaște autoritatea unui om care își aduce aminte de Corund numai atunci când e vorba de sancțiuni.

Sabotaj? Adică cine a sabotat? Eu, tu, noi toți cei de aici. Ce-a făcut Mircea Candrea pentru Corund? Ni l-a trimis pe Gașpar și pe Isbășoiu. Atât. El vorbește de o comisie de anchetă. Nu comisie de anchetă, ci o comisie de tehnicieni pricepuți ar trebui să ne trimeată să ne ajute. Noi vom scoate-o la capăt. Nu Candrea ne hotărăște soarta...

Vorbele lui Mladin erau pătrunse de o puternică indignare, dar se desprindea din ele și o siguranță deosebită, o încredere pătimașă în tăria construcției. Pentru el greșala din tunelul de control făcea parte din acest procent de neajunsuri din care muncitorimea avea de învățat. În seara aceea îl găsi pe Vălătuc pe creasta barajului. Bătrânul mecanic ținuse o ședință cu grupa sindicală a betonarilor. După ce luase locul lui Cârstoiu la conducerea sindicatului dela Corund, Vălătuc împământenise obiceiul unor ședințe scurte, la locul de muncă, de obicei seara, când se schimbau echipele. Mladin venea dela sondele care lucrau la aripa stângă. Stătura amândoi de vorbă în înserarea călduță, când liniștea începea să stăpânească șantierul. Vălătuc se opri înadins în dreptul tunelului și o umbră de mâhnire îi chinuia obrazul plin și rumen.

— Oamenii întreabă de ce se lucrează așa încet, îi spuse el lui Mladin. Va trebui să lămurim totul cât mai curând.

Privind frământarea mulțimii care se împrăstia spre barăci, secretarul zise:

— În câteva zile situația se va limpezi. După repararea tunelului vom porni cu toată puterea. Oamenii își vor da seama căruia fapt se datorește pauza de acum. Nu putem combate svonurile cu discursuri. Nu te speria tovarășe Vălătuc. Din întâmplarea asta vom ieși mai căliți, mai pricepuți. Când vrei să faci un lucru mare și nou, poticnelile sunt ca cele câteva clipite de odihnă la un urcuș. Răsufli, te uiți înapoi, te uiți înainte și pornești. Dacă ai credința în ceea ce vei găsi la capătul drumului, nimic nu ți se mai pare greu.

Se aprindeau reflectoarele. După schimbul echipelor începu iară sbuciumul obișnuit. Patru sute de oameni lucrau acum la umplerea șanțului dintre cele două creste ale barajului. Se căra cu funicularul, cu vago-netele, chiar cu roabele de metal. Onuț și Crișan Modorcea deveniseră șefi de echipă iar Costache Spănu, șeful sectorului dintre amonte și aval. Lumini puternice împrăstiau pe grămezile enorme de piatră o strălucire vânătă. Roca proaspăt dislocată păstra încă ceva din sclipirea metalică a zăcămintelor subpământene. Șisturile de gresie se amestecau cu tuful vulcanic, cu calcarul roșcat și cu andezita cenușie. Dela o înălțime de douăzeci de metri cupa funicularului arunca aceste măruntaie de piatră. Grămezile se înșirau dealungul cablului și văzute de departe, semănau cu niște ciudate așezări conice cu vârful ascuțit.

Vălătuc plecă spre baraca compresoarelor și Mladin mai rămase încă multă vreme pe creasta înaltă ce domina șantierul. Ii plăcea să stea uneori singur, la ceasurile de înserare, în mijlocul văii. Să privească parapetele imense crescute sub păduri, să audă croncănitul perforatoarelor și răsufllarea geoale a compresoarelor. Oamenii nu se mai vedeau dar toate acele sgomote, mai clare sau mai ascunse, vesteau frământarea miilor de brațe. În seara asta Mladin zărește sub lumina reflectoarelor, mulțimea care se mișcă în neorânduială, aude strigăte scurte, chemări și frânturi de cântec. La toamnă. Până la toamnă barajul Mujna se va înălța până

la nivelul dealurilor împădurite și apa va curge pe sub pântecul lui, către hidrocentrafă. Totdeauna gândurile acestea sunt sfârtcate de durerea ascuțită din partea dreaptă a pieptului. Mladin știe că acum boala a început să roadă cu temei. Uneori are îndoieli; își spune că încă nu e nimic grav, că răul acela ascuns va aștepta până când misiunea sa la Corund va fi luat sfârșit. Dar tot mai des înfloresc pe batistă bumbișori rubinii. S'a speriat o singură dată. Atunci, după ce a asudat în interiorul conductelor. Apoi s'a obișnuit. Ascundea cu grijă batistele cu urme de sânge. Și le spăla singur noaptea. Nu trebuie să știe nimeni, nimeni. Nici mama Sofia, nici Voinea, nici Vălătuc, niciunul dintre cei cu care muncește laolaltă. Se teme că unul dintre ei ar putea pune la cale trimiterea lui la un spital sau în concediu. Asta ar însemna o nenorocire mai mare chiar decât însăși moartea. Pentru el despărțirea de Corund e cu neputință.

Din clipa când a pus piciorul pe aceste pământuri noi, și-a dat seama că din ele crește viața lui, că dacă s'ar desprinde de aici, boala l-ar cucerii într-o clipă și l-ar destrăma, pentru că sufletul lui n'ar mai avea putere să reziste. Dacă atunci, la început, gândul înfrățirii cu Corundul ținea de unele visuri mai vechi, de idealul ce se voia împlinit oricum, în ultima vreme se iviseră cauze precise, obiective atât de concrete și vii care-l chemau într-una cu sbuciumul lor ascuns, nedeslușit. Construcția era în pericol. Semnele unei voinți potrivnice erau din ce în ce mai vizibile. Mladin, cași ceilalți conducători ai șantierului, nu putea încă să-și dea seama clar ce înfățișare avea dușmanul, cât era de puternic, care îi erau scopurile. Trăia senzația obișnuită soldatului pe front. Chiar în clipele de liniște, el nu putea uita că în fața lui, la o sută sau la o mie de metri, în hățișurile unei păduri sau culcat pe întinderea cenușie a unui câmp, inamicul pândeste. Poate a și ochit și etă cu mâna pe trăgaci. Prezența sigură a pericolului e cu atât mai chinuitoare cu cât nu poți vedea chipul celui care vrea să te ucidă și efortul de apărare crește până la dimensiuni uluitoare, spre cer, spre fundul pământului. Trădarea începe cu cea dintâi privire aruncată înapoi, cu cel dintâi gând la salvarea măruntelor tale ființe.

Deaceea plecarea dela Corund înseamnă pentru Mladin o dezertare. Gândul acesta e atât de puternic dela o vreme, încât chibzuește să se mute pe șantier, într-o baracă. Vrea să fie mai aproape, să audă, să vadă în orice clipă construcția de care și-a legat ființa. În ascuns își mărturiseste și bucuria că astfel ar putea fi mai singur. Plecând din casa mamei Sofia, nimeni nu-l va mai auzi cum tușește noaptea, n'ar găsi așternutul ud de sudoare și el n'ar mai fi nevoit să-și ascundă batistele mânjite de sânge. Se teme însă că nu va avea putere să plece de lângă mama Sofia, că nu se va putea lipsi de graiul ei, de cana cu lapte, de foșnetul pașilor care-l întâmpină la ceasurile târzii când se întoarce acasă.

Pășind cu grijă pe creasta îngustă, Victor Mladin își dă seama că mai ales acum, când șantierul se află în preajma unor frământări adânci nu trebuie să acorde nici o clipă suferințelor lui fizice. Incercările lui Voinea de a-i aminti într-una de starea sănătății lui, se cuvin respinse ca niște ieftine și nebărbătești dovezi de prietenie.

Își simte mâinile năpădite de o umezeală rece. Din ce în ce mai des îi încearcă senzația asta scârnavă, parcă trupul i s'ar scufunda, când într-o baie fierbinte, când într-una înghețată. Cu vremea, a învățat să fugă de aceste semne ale bolii lui, să se refugieze grăbit într-o problemă grea

de-a şantierului, să-şi chinuiască mintea, să nu-i lase vreme pentru durerile din dreapta pieptului. De astădată, cu totul pe neaşteptate, se trezi gândindu-se la Rujiţa, Zâmbi. Se gândea cam des la chipul acela de o rotunjime uimitoare, la buzele, la sprincenele arcuite, la fruntea mică dar luminată de lucirea neagră a ochilor. Ochi aceia, care i se părea că-l cercetează uneori cu o atenţie necîntită, stăruitoare. Asta îl îndemnase s'o privească şi el într'alt fel. Ii urmărea mersul puţin săltat, trupul înalt cu linia coapselor prea arcuită, faţă de bustul mic Picioarele subţiri şi descărnate, împlineau o făptură lipsită de farmece femeieşti obişnuite, dar figura ei se desena cu o armonie turburătoare. Cu vremea Victor Mladin simţi nevoia de a aduce mereu în câmpul conştiinţei lui imaginea acestei femei, la care nu-şi dădea seama ce preţuieşte. Uneori răceala care stăruia în raporturile lor devenea chinuitoare şi se hotăra să treacă pragul acelei timidităţi copilăreşti. Rujiţa părea că-l cheamă, că-l îndeamnă, dar el se temea. Se întâlneau uneori şi cele câteva clipe se consumau în discuţii despre treburile obişnuite ale şantierului. Mladin aştepta clipa în care se va ivi acea neînsemnată vorbă sau împrejurarea ce desferecă sufletele oamenilor. Rujiţa Peia devenea astfel un fir alături de cele multe care-l legau de şantier.

După o noapte chinuitoare, Mladin se desprinsese din aşternutul umed şi plecă spre Voinea. Curând „Jeep”-ul urca gemând, drumul spre Gropşoara. Deşi ţinta lor era pădurea Tăure unde lucra Toma Dobândă, se abătură pela Gropşoara pentru a-l lua pe Vancu. Plouase toată noaptea şi drumul era frământat de puhoai. La Gropşoara luară în grabă un ceai. Vancu era vesel şi fericit că va începe refacerea tunelului.

— Ți-a priit vacanţa la Gropşoara, spuse Mladin în timp ce sorbea ceaiul fierbinte.

— Ce vacanţă, că l-am pus la treabă, sări Slatcu. Aţi face bine să-l lăsaţi aici. L-au îndrăgit şi oamenii.

Voinea, care citea ceva pe jurnalul de perete, se întoarse şi zise încet :

— Ba avem să te luăm şi pe tine. Îţi vom telefona, să vii pe cărarea cea mai scurtă.

Hotărîră astfel ca inginerul Slatcu să ia parte la refacerea tunelului de control dela Mujna. Vancu îşi luă apoi rămas bun dela Culina. Ii spuse în şoaptă :

— Am să-mi cumpăr ghetе noi, vreau să le rup jucând la nunta voastră.

Fata răsese şi-i întinse mâna caldută şi crescută ca o pâiniţă. Pe platou îl întâlniră pe curiosul Timotei, îmbrăcat în salopetă, dar cu pletele încă netunse şi cu barba acoperindu-i pieptul.

— Te las cu bine frate Timotei, strigă Vancu.

— Pleci, fiule ? Drum bun, domnul să te aibă în paza lui.

Voinea şi Mladin se uitau uluiţi la călugărul îmbrăcat în salopetă, dar nu întrebă nimic. Timotei se înclină netezindu-şi barba şi maşina se urni la vale. Abia acum Voinea se porni pe un răs neobişnuit la el. Hohotea atât de tare încât şoferul Marin întoarse către el privirea speriată. Mladin se uită înapoi prin geamul aburit şi începu să rădă şi el încetişor.

— L-a pocăit Slatcu pe popa, zise Voinea printre hohote. Aţi văzut cum arată un muncitor la Gropşoara ? Ar trebui să-l pozăm şi să-i trimitem chipul lui Candrea.

— Așa ar trebui, spuse Mladin, devenind dintr'odată liniștit. Să vadă ce bărbi ne-a crescut nouă decând ne poartă el de grijă.

Până la Tăure drumul fu anevoios. De câteva ori se dădura jos să împingă mașina împotmolită. Cu glasul tremurat de hârtoape, vorbiră despre cele din urmă întâmplări depe șantier. Aflând despre furia celor dela minister, Vancu zise cu o vioiciune neașteptată :

— După ce vom termina, ar trebui să-l chemăm pe Candrea și să-l dăm cu capul de pereții tunelului până când o vedea numai apă. Un imbecil înfumurat. Voi îl cunoașteți?

— Nici nu doresc să-l cunosc, zise Mladin. Ne amenință cu ancheta parc'am fi slugile lui. Ași vrea să afle și tovarășul Chirtoș de asta. I-ar arăta el.

Vancu îl privi mai atent. Iși aminti de vorbele lui Slatcu : „Mladin e un om extraordinar“. Slatcu rostise acestea cu o admirație deosebită și curiozitatea lui Vancu, deșteptată de povestea sudării conductelor, rămăsese trează, așteptând noi fapte. Dealtfel, cu drumul acesta de întoarcere către Corund, începea pentru Vancu o nouă frământare. În cele trei zile petrecute la Gropșoara, multe din îndoielile lui se risipiră și viața oamenilor din valea Corundului începea să i se arate în lumina aspră dar curată pe care nu o bănuia. Dela călugărul Timotei, omul care ieșea din besnă, cu pletele năclăite de unsoarea râncedă a mizeriei schimnice, până la Victor Mladin comunistul, era un drum lung, nesfârșit. Toți oamenii viețuind între aceste două jaloane ale lumii depe șantier, respirau aerul tare și nou depe crestele îmbrăcate de primăvară. Deaceea, Vancu nu recunoștea în primăvara dela Corund, pe niciuna din cele trăite până atunci.

„Jeep“-ul se aplecă scrâșnind într-o parte și rămase cu roțile din dreapta într'un șanț prin care se scurgea o apă măloasă.

Marin flueră încetișor a pagubă, trase o înjurătură sdravănă și întorcându-se către Voinea, rosti cu un calm aproape caraghios.

— S'a rupt bara...

Voinea săltă cu violență umărul și strânse maxilarele. Mladin spuse liniștit :

— În seara asta vine tractorul cu materiale. Până la linia cablului putem merge pe jos. Dumneata, tovarășe Marin stai aici. Vor veni să te remorcheze.

Porniră cu pași mari prin pădurea grea de ploaie.

6

Toma Dobândă înfățișa în câteva cuvinte, tentativa de cucerire a stâncilor. Prezența celor doi ingineri și a secretarului de partid spori înfrigurarea oamenilor. Amândouă echipele erau adunate într'o văgăună, la poalele pietrelor. Ploaia își mai potolise furia. Maistrul Felnecan strângea luleaua în dinți și se învârtea în jurul lui Voinea, pregătindu-se cu curaj pentru perdanul pe care-l bănuia în gâttelejul inginerului șef, gata să izbucnească. Voinea fu prins și el în fierbințeala acestor clipe, sau poate amânase răfuja la cu maistrul. Priveau cu toții crestele pleșuve, apoi, pe rând, chipurile liniștite ale oamenilor care legau odgoanele, așezau în fázile mici izolatoarele, gata de a fi urcate pe înălțimi.

— Câți kilometri scutiți, întrebă Mladin.

— Aproape șase, răspunse Toma, scoțând schița din buzunarul mantalei.

Câteva clipe cercetară hârtia pătată de ploaie. O linie punctată trecea pe masivul stâncos. Proiectul prevăzuse posibilitatea unei linii directe. Voinea se întoarse către Felnean și întrebă zâmbind:

— Dumneata ce aveai de gând?

— Voiam să mă sfătuiesc cu dumneavoastră. Asta-i o treabă serioasă.

— Până acum se vede că n'a fost, spuse Voinea săltând umărul. Ați mers ca niște babe, trebuie să vă împingem dela spate. Vom mai vorbi noi. Tovarășe Dobândă, răspunzi de viața oamenilor. Ai fost pe pietre?

— Nu, spuse Toma, înghițind în sec. Aveam de gând să pornesc eu cel dintâi.

— Nu vă fie teamă, tovarășe inginer șef, rosti unul dintre instalatori. Suntem draci bătrâni, nu pierim cu una cu două, mai e nevoie de noi.

Se auziră câteva hohote scurte. Fața lui Toma Dobândă semăna cu aceea a stâncilor, vânăta-verzuie. Era de vină și barba nerasă, dar și observația șefului șantierului îl supăraseră. Putea să se înțeleagă că el nu se gândise la viața oamenilor. De aici și până la bănuiala că își pregătea merite pe seama instalatorilor, nu mai era decât un pas. Nu află însă putere să-l înfrunte pe Voinea și spuse încet:

— Se vor urca numai voluntarii, e nevoie de zece oameni. Avem cângi bune, am pregătit odgoanele.

Privirea împăcată a lui Voinea îl încurajă.

— Dealtfel, trecem firul printre dinții aceștia, se poate ajunge ușor prin dreapta, iar dincolo povârnișul e mai ușor.

În timp ce Mladin stătea de vorbă cu oamenii, Vancu se interesa de sistemul de fixare a izolatorilor. Scăpat din strânsoarea unor explicații prea lungi, Toma Dobândă începu să se miște iute. Il chemă pe Ghiuri și-l legă odgonul în jurul trupului. Tânărul dădu mâinile în lături, parcă i s'ar fi luat măsură pentru o haină nouă. Vancu îi mângâie bărbia și-l întrebă:

— Nu te temi puștiule?

— Cu tovarășul subinginer, nu mă tem niciodată. Noi am instalat și înalta tensiune. Șase luni am lucrat numai pe piloni, acolo ni se trimetea și mâncarea, pe frânghie.

Lui Vancu i se păru că vede pe ecranul fumuriu al văzduhului ud rețeaua de înaltă tensiune cu paharele albe strălucind de o parte și de alta a pilonilor. Treizeci de kilometri peste văi și creste, deasupra râpilor și printre stânci, patru cabluri duceau puterea hidrocentralei la furnale și cteări. Și acolo lucrase mâna asta de oameni, bătrâni și tineri, mai întunecați sau fluerând încet o melodie de prin partea locului. Salopela, mantaua de ploaie, mâinile înroșite și zgârlite, erau semnele luptei lor tăcute, obișnuite. Acum se pregătea să înfrunte stâncile. Era vorba numai de zece oameni, dar unul înalt și oacheș veni lângă Toma și-i spuse încet:

— Tovarășe subinginer, eu zic că ar fi bine să urcăm și pe coasta cealaltă, să ne întâlnim în vârf.

Toma cumpăni o clipă, privi către Voinea și făcu un gest nelămurit cu mâna. Zise cu glasul moale:

— Nu te teme Ispas, vom merge cu toții.

Apoi rămase gânditor. Privea către stânci și prinse 2 zâmbi. Ceilalți auziră și ei propunerea lui Ispas. Mladin se apropie și spuse:

— Ani putea lucra cum propune tovarășul? Ați cercetat povârnișul celălalt?

Toma nu răspunse îndată. Felnecan intră și el în vorbă.

— E mult mai blând decât ăsta, îl urcăm ușor...

— Nu cumva e o treabă serioasă? întrebă Voinea cu răceală. Să facem un consiliu sau să dăm cu bobii, în câteva zile poate ne-om hotărî, tovarășe Felnecan...

Maistrul plecă ochii. Luleaua îi alărna stinsă între buze. Toma Dobândă strigă:

— Lucrăm cu două echipe, tovarăși?

— Ne suim toți, zise Ispas.

— Ne întâlnim în vârf și ne strângem mâna, se auzi alt glas.

— Cine nu se încumetă să rămână jos, la întins cablul, mai spuse Toma.

Oameni se uitară unul la altul. Câteva clipe nu se auzi decât foșnetul cetinelor. Depe crengi se scurgeau șiroaie de apă și loveau pământul cu plescăituri scurte. O pasăre neagră bătu iute din aripi și se pierdu în miezul tăcut al pădurii. Pietrele Muierilor păreau că ascultă cu urechile ciuruite și privesc cu găvanele lor de urieși încremeniți dela începutul lumii.

Câțiva bătrâni rămaseră la întins cablul și ceata porni în pas ușor. Hotărîră ca echipele să rămâie în alcătuirea lor dela început. Pe malul unui povârniș ce curgea printr'un vad săpat în stânci, se opriră. Felnecan ridică mâna:

— După mine...

În aceeași clipă se auzi glasul lui Mladin:

— Tovarăși, cu asta spălați rușinea de a fi stat prea mult pe aceste locuri, dar umblați cu băgare de seamă. Piatra de munte e înșelătoare, nu vă încărcați cu materiale prea multe.

Nu răspunse nimeni, dar numaidecât se auzi din toate părțile:

— Noroc bun, noroc...

— Ne întâlnim sus și facem petrecere...

— Măi Ghiuri, ai grijă să nu te înghită muma păduri, strigă Oană, pășind repede după Toma Dobândă.

Ghiuri zâmbi cu tot obrazul lui rumen și frumos ca al unei fete, dar nu răspunse. Își îndreptă doar șuvița de păr ud ce-i cădea pe frunte. Curând, maistrul Felnecan cu cei paisprezece oameni ai lui se pierdu în pădure, pe după stâncăraia mărunță. Voinea, Mladin și Vancu mai meraseră tăcuți în urma echipelor. Mladin privi șirul de oameni ce se reșfira și spuse cu glasul tremurat:

— Ii vezi tovarășe Vancu... acum câteva zile nu pricepeau rostul acestei munci, și iată-i acum... știu bine c'ar putea să se prăbușească dar n'a rămas unul jos. Asta înseamnă că nu-i deajuns să fii stăpân pe o meserie, pe o unealtă. Felnecan e un meseriaș priceput dar el nu și-a dat seama că trebuie să-i însuflețească pe cei de lângă el, să le arate că ei sfințesc aceste locuri.

Vancu veni mai aproape de umărul secretarului. Nu răspunse dar îl privi în ochi și bănuî în vorbele lui un înțeles anume și pentru el, om nou

pe șantier. Voinea privea într'una creștetul vânat al stâncilor. Murmură abia auzit :

— Toma, a isbutit..

Instalatorii se mai vedeau ca niște mogâldețe negre, piereau în spărturile stâncilor, apăreau pe muchiile acoperite de mușchi. Cei doi ingineri și Mladin ajutară la desfășurarea cablului. Câțiva tăietori care rămăseseră jos lucrau tăcuți și li se auzeau doar pașii chiftind în iarba năpădită de ape turburi și reci. Incepură să se audă bătăi încete și ecoul lor străbătu pădurea. Se fixau cele dintâi izolatoare. Voinea se uită la ceas, apoi spre Mladin și spuse :

— Văd că tractorul nu mai vine. Eu o iau pe jos la vale, la ora patru mă cheamă uzina la telefon.

Mladin părea că nu se poate desprinde de locul acela. Făcuse ochii mici și urmărea mișcările instalatorilor. Semăna cu comandantul unei grupe de recunoaștere, așteptând parcă primul foc de armă. Spuse într'un târziu :

— Mergem și noi... stai câteva clipe, să văd corturile.

Mai la vale, într'o viroagă, corturile erau pustii. Pânzele erau aproape negre din pricina ploii. Prin șanțurile de scurgere se mișcau dăre de apă. Nu se vedeau urme de focuri, semn că tabăra era nouă. Înlauntrul corturilor erau aruncate în neorânduială saltele și pături, gamele și bidoane, mantăi, cojoace. Oamenii se mutaseră în pripă. Vancu spuse deodată :

— Eu rămân în noaptea asta aici. S'ar putea să aibă nevoie Dobândă de un ajutor.

— Cum vrei, dar dimineață mergem la tunel, zise Voinea zâmbind și săltă din umăr.

— Voiu fi dimineață la Corund, nimeresc eu drumul. Spuneți-i lui Gașpar să se pregătească.

— Gașpar nu va mai intra în tunel, rosti Mladin cu hotărîre. Vom controla noi singuri și apoi vom vedea. Va veni Slatcu. Cunoști părerea lui Gașpar. Te-ar încurca. Vom mai vorbi. Ași vrea să ne vedem dimineață. Mă bucur că rămâi cu tovarășul Toma. Aveți grijă de oameni...

Vancu înghiți în sec și nu răspunse. Și Voinea părea nedumerit de vorba hotărîtă a secretarului. Iși strânseseră mâinile. După câțiva pași Mladin se întoarse :

— Dimineață să iei pe unul din oameni cu dumneata, până la pod, să nu rătăcești.

Rămas singur, Vancu porni cu pași mari către stânci. Se simțea îndemnat să alerge, să se desbrace, să se lase pătruns de ploaie, să urce sus pe pietre, lângă oamenii care abia se mai văd. Ii fulgeră prin minte chipul profesorului Prale, apoi o sumedenie de alte chipuri stând aplecate deasupra planșelor, le vede lunecând pe pietre, săltând caraghios din colț în colț ca niște ciudate vietăți. Lui însuși i se pare că merge pe un singur picior, gata să sboare. Calcă într'o scobitură de pământ și apa îi împrășcă mâinile. De sus se aud strigăte. E glasul lui Toma. Vancu își aruncă ochii spre vârfuri și-l vede pe subinginer întinzând cablul. Sub el, odgonul, și mai jos Oană își mișcă mâinile, parcă ar dansa, parcă ar chema pe cineva. Vancu întâlnește iară oamenii care desfășurau cablul de pe măsor. Intinde mâinile și apucă sârma rece, apoi se mișcă în pas ușor, căutând loc pentru talpa bocancului, pe pietrele rotunde.

— Mai la dreapta, tovarășe inginer, așa, vedeți că lunecă mușchiul... Cel care vorbise era un bătrânel cu o jumătate de obraz pătată, parcă

!-ar fi stropit cineva cu cerneală. Vancu îi zâmbi. Mosorul sfârâie și cablul lunecă pe pietre ca un șarpe negru, blând și supus.

O rază singuratecă scapă printr'o spărtură de nour și vârfurile stâncii strălucesc deodată ca niște cupole îndepărtate. O lădiță cu izolatori urcă încet, lovind pereții de piatră. Din vale se aude tușind un motor.

Crestele stâncilor începeau să se sbicească și culoarea lor vânătă se prefăcea pe încetul într'o lucire mată, ca a oaselor cu carnea de mult topită. În unele locuri oamenii înaintau ușor, sprijinindu-și picioarele în scobiturile păroase, pe pragurile spuzite cu mușchi vechi, înegrit. Dar pe măsură ce urcau, își dădeau seama că e din ce în ce mai primejdios să se sprijine doar pe vârful picioarelor, pe genunchi sau pe pantece, pentruca mâinile să poată lucra libere. Nu-și mărturisea niciunul teama, dar Toma Dobândă îi pândea. Câte unul se uita în jur și obrazul îi era contractat de o atenție aproape de teamă. Oană singur părea neturburat și sigur pe fiecare mișcare. Trupul lui mic încăpea în adâncurile pietrelor, având nevoie doar de o înclinare mică pentru a-și păstra echilibrul. Toma era în spatele lui, gata să-l prindă dacă ar fi alunecat. Mai jos începu baterea izolatoarelor și loviturile se auzeau înfundate, surde, toată puterea lor fiind înecată repede în imensitatea plină a stâncilor. La un moment dat Oană încercă să ajungă cu mâinile creasta teșită a unei pietre dar nu isbuti. Incepu să cerceteze supărat în jos și în aceeași clipă Toma îi făcu semn. Trăgându-se puțin într'o parte, Oană îi făcu loc subinginerului. Acesta se prinse cu degetele de ușoarele asperități ale stâncii și-și făcu vânt în sus. Se părea c'a isbutit, doar o fărâmə de timp Toma avu senzația echilibrului. Nu avu vreme să judece, pulpele picioarelor îi tremurau din pricina efortului anormal, dădu să se agațe cu disperare de colțul de piatră de deasupra capului, dar nu o ajunsă și se prăbuși. Trupul lui mare se frecă o vreme de stâncă, ajunsă pragul depe care plecase și părea gata să pornească mai departe. Cu cele din urmă puteri, Oană îmbrățișă piatra, simți eguduitura odgonului. Folosind momentul în care frânghia întinsă l-a oprit din căderea sa iute, Toma Dobândă isbuti să se ție pe prag și rămase nemișcat. De jos, isbucniră câteva strigăte. Oamenii care întindeau cablul, alergară spre poalele stâncilor. Vancu rămase împietrit, cu inima bătându-i tare sub coaste. Se liniști când îl văzu pe Toma mișcându-se și încercând să se ridice în picioare. Oană coborî și subinginerul îi luă locul, gâfâind amândoi. Toma scoase batista și o apăsă de câteva ori pe nasul însângerat. Înălță mâna stângă și fața i se schimonosi de durere.

— V'ați lovit rău, tovarășe, ar fi bine să coboriți...

— Dă-mi dalta, spuse Toma parcă fără să-i audă vorbele.

După câteva clipe ajunse pe creastă și dispăru din ochii celor care-l urmăreau din vale sau care mergeau pe urmele lui, pe stânci.

Incepea să se simtă răcoarea înserării, deși capetele pleșuve ce semănau într'adevăr cu niște femei îmbrobodite se aflau încă în bătaia unor palide raze. După o jumătate de ceas, Toma Dobândă luă capătul cablului din mâinile lui Ghiuri, care urcase pe partea cealaltă. În clipa când se întâlniră, oamenii lui Felnecan dădură drumul la câteva strigăte nelămurite, de bucurie sau de admirație pentru cei doi care se zăreau sus de tot, mișcându-se încet ca niște vietăți ciudate.

Toma Dobândă își mișcă din ce în ce mai greu brațul stâng și o șuviță de sânge se iscase, prelinsă dela rădăcina nasului până spre bărbie. Când

îl văzu, Ghiuri care și el era cu mâinile însângerate, zise tare și cu mânie:
— Crucea lor de pietre, le-am gătat, le-am ucis...

Toma legă capetele firelor, bătu țărusul, înșurubă un izolator de sticlă albastră, acolo, în punctul cel mai înalt și avu senzația că face legătura între două pământuri care nu se cunoșteau până atunci. Privi într-o parte și în alta. Pădure, codru întins, nemărginit. O mare verde și masivul stâncos trecând prin ea, nefiresc de alb și semeț, sfidător în neclintita lui maiestate. Ghiuri sta în picioare și vântul acelei înălțimi îi sburlea părul galben. Toma îl privi și zâmbi. Râse și Ghiuri. La început cuminte, șovăelnic, căutând spre obrazul însângerat al subînginerului, dar pe măsură ce se priveau, zâmbetul lor se prefăcu într-o veselie sinceră, copilărească, parcă s'ar fi slobozit în ea toate isimțămintele pe care nu le puteau spune. Apoi începură să coboare amândoi, ținându-se de mână.

În amurg, ajunși iară în pădure, mai toți oamenii aveau mâinile sfâșiate, palmele sgâriate, unul își sdrobise buricul unui deget și unghia atârna însângerată. Erau istoviți și însetați. Făcură focuri mari în fața corturilor. Tăceau. După ploaie, se porni vântul. Un vânt ușor, de seară, dar în codru părea un început de furtună. Instalatorii și tăetorii trăgeau din țigări, își legau rănile la mâini, ca și cum nimic de seamă nu s'ar fi petrecut. Toma coborîse în vale să ia în primire materialele aduse de tractor. Se întoarse după căderea nopții. Barba îi crescuse nefiresc de neagră și deasă. Părea că abia acum îl vede pe Vancu. Acesta se apropie și spuse cu glas tremurat:

— Te felicit, frate Dobândă.

Oarecum surprins, Toma întinse mâna și zise:

— A fost o treabă grea, e adevărat, un lucru neobișnuit. Oamenii au lucrat bine, mă bucur.

Tăcu. Își aprinse o țigară și zise:

— Mă temeam la început. Știi, aici lucrul n'a mers prea bine. Acum îmi dau seama că asta de acum e o stare normală. Dragostea și puterea oamenilor trebuiesc răscolite, deșteptate. Felnean n'a știut să facă asta, deși e un muncitor bun. Acolo, pe stânci și-a spălat toate păcatele. Pot fi sigur că poimăine suntem la Turia și încă pela amiază. Vor avea prilej să ne dea și o masă.

Vorbea încet, obosit. Rana dela nas era acoperită cu o bucățică de hârtie, lipită pe carnea umedă. Își mângâia din când în când brațul. Vancu bănuî că Toma se lovise, dar nu îndrăsnea să-i vorbească. Curajul și modestia acestor oameni îl dezarmase. Se străduia să caute vorbele cele mai stăpânite și mai firești, dar emoția îi îneca gâtlesul. După cele întâlnite la Gropșoara, întâmplările din pădurea dela Tăure, îl împingeau și mai mult pe drumul unei înțelegeri care până atunci îi părea cu neputință. Se gândea dacă nu cumva profesorul Prale îi bănuise sbuciumul și-i ușurase această apropiere de oamenii șantierului. Dar dacă Voinea, sau Mladin erau autorii acestei propuneri? Vancu se simțea îndemnat să creadă că este ceva care-i pândeste reacțiile și-i urmărește pașii șovăelnici. Și acum, aici la Tăure, în cort, își dă seama pentru prima oară că gândul acesta nu-l mai supără ci dimpotrivă sentimentul că ceva se ocupă de el, îl scoate din apele reci ale singurătății.

Oană și Ghiuri stau alături lângă foc și înting cu bucăți mari de pâine într-o cutie de conserve. Flăcările fără vlagă le joacă umbre pe obraji.

În cortul luminat de o lanternă, Vancu și Toma Dobândă au stat de vorbă până spre miezul nopții. Brațul stâng al subinginerului era ecrintit. Vancu îl trase și legă încheetura cotului dintre două scândurele. Cu toată durerea, Toma rămânea senin și dispus.

— Luni voi veni să pun două reflectoare în tunel, zise gânditor. Ai să ai nevoie de multă lumină. Îți sunt și îndatorat acum... ai rămas cu noi.

— Am făcut-o mai mult pentru mine, spuse Vancu privind în becul lanternei. Pe un șantier totul e nou și neobișnuit. Mai ales în zilele noastre.

Toma tresări și păru că face un efort ca să înțeleagă. Zise într'un târziu:

— Și totuși e viața noastră adevărată. Poate atunci când vom termina Corundul și-l vom privi de departe, ne vom da seama că am făcut un lucru deosebit.

Își încreți fruntea din pricina durerii, mișcă brațul bolnav, apoi adăugă:

— Deosebit pentru că totul e făcut de mâna noastră și pentru noi. Eu văd în Corund mai mult decât o hidrocentrală. Cu el începe traiul meu, zilele pe care le pot măsura gândindu-mă la ceea ce va fi mâine.

O pală de vânt umflă pânza cortului și copacii își scutură urmele de apă.

— E bine să poți ști ce va fi mâine, spuse Vancu în șoaptă.

7

Întreg șantierul trăia sub semnul așteptării. Se svonise că în câteva zile vor începe lucrările în tunel. Se vorbea și în sat, pela cooperativă, în fața comitetului provizoriu, unde corundenii se adunau spre seară, după un vechi obicei al locului. Țăranii îi spuneau și acum „primărie” și știau că de aici puteau afla vești în legătură cu treburile din țară sau cu viața comunei lor. Dar peste această liniște căzu deodată o întâmplare deosebită. Joi seara, când Mladin și Voinea se întoarseră dela Tăure, aflară că la carieră a fost ucis un om, ziuașul Vasile Clonțan, om cam moale și ursuz.

După ce Solomon pușcase, Carol Isbășoiu care era acum ajutorul lui Bunea, ieșise din baracă și dăduse ordin oamenilor să iasă din ascunzători. Dela o vreme, cam decând fusese mutat la cariera de piatră, comandorul era nervos, se purta aspru cu oamenii, uneori îi înghiontea pe spate cu pumnul pe cei care nu se mișcau după placul inimii lui.

În ziua când s'a întâmplat nenorocirea, Isbășoiu era deosebit de agitat. După explozie nu aștepta ca terenul să fie curățat și ordonă începerea lucrului. Vasile Clonțan își luă târnăcopul și porni cu pasul lui târît, fără vlagă, spre locul de muncă. Curând se auzi un sgomot surd, se înalță un noraș alburii de pulbere și câteva țipete isbucniră. Clonțan fu strivit de o enormă bucată de andezit, dislocată de explozie, dar care rămăsese încă prinsă în rădăcinile ei schilodite de pușcătură. Clonțan fu scos fără viață și întins în fața barăcii. În clipa când sosită Voinea și Mladin, pietrarii stăteau în grupuri și priveau în tăcere lumânările care pâlpâiau la capul mortului. Bunea era vânat de supărare. Spuse cu voce sfârșită:

— Sunt răspunzător de moartea lui, trebuia să supraveghez lucrul, m'am bizuit prea mult pe alții. Era un om muncitor, dar neatent. De multe ori era să i se întâmple la fel.

Isbășoiu privea încruntat, când la unul, când la altul și fuma țigară dela țigară. Pe cărare se ivi plutonierul de miliție și un caporal cu pistol automat. După ce privi câteva clipe cadavrul, plutonierul ceru ca șeful șantierului, Bunea, Isbășoiu și Solomon să meargă în baracă unde avea să înceapă ancheta.

Pe când încăperea se umplea încet de fumul țigărilor, întrebările și răspunsurile curgeau potolite. Plutonierul era cât se poate de calm și nu trăda nici o urmă din părerea lui asupra acestui accident. Când veni rândul lui Carol Isbășoiu, acesta se ridică de pe bancă și-și aprinse o altă țigară. Ii tremurau vădit mâinile și obrazul lui gras era căzut și de culoarea lutului.

— Dumneavoastră ați ordonat începerea lucrului, îl întrebă plutonierul.

— Da, răspunse comandorul, privind iute spre Bunea.

— Dece nu ați respectat regulamentul carierei și nu ați așteptat controlul terenului?

Isbășoiu trase aer mult în piept și răsuflarea aceea semăna cu un oftat desnădăjduit. Spuse:

— Nu procedăm totdeauna așa. Doar în urma exploziilor mai mari. Eram grăbiți, așteptau vagonetele goale, țineam oamenii în loc. Asta care a murit, era un neghiob, o știu toți țărani, eu nu pot să stau după fiecare, înțelegi, aici sunt două sute de oameni.

Vorbele-i veneau potop între buzele palide. Plutonierul îi făcu semn că ar vrea să puie o altă întrebare și zise:

— După părerea dumneavoastră cine ar trebui să aibă această grijă?

— Sigur, șeful exploatării, tehnicienii, șefii de echipă, dar și fiecare lucrător trebuie să-și apere pielea.

— Sunteți de acord că s'a călcat regulamentul?

Isbășoiu se uită speriat la Bunea, apoi în treacăt la Voinea, care nu-i putu suporta privirea și plecă capul. Comandorul izbucni:

— Nu sunt răspunzător de accident, nu mă pricep la carieră, am fost repartizat aici împotriva voinței mele, nu, nu am nici o vină.

Plutonierul se ridică. Ceru să rămână în baracă doar Voinea și Mladin. După o jumătate de ceas ieșiră. Se înserase. Mortul era acoperit cu o foaie de cort. Plutonierul de miliție spuse blând:

— Tovarășul inginer Bunea și tovarășul Isbășoiu, dumneavoastră mergeți cu noi, continuăm ancheta la post.

Timp de douăsprezece ceasuri, pe șantier nu s'a putut afla nimic în legătură cu soarta celor doi arestați. Vineri dimineața Anca veni la Voinea. În birou se răspândi un miros nedefinit de parfum sau de săpun bun. Șeful șantierului se turbură puțin. O invită să ia loc. Anca refuză și spuse fără o altă introducere:

— Ce-i cu Ignat? Se pare că a fost arestat în urma sugestiei duminale. Așa mi s'a spus. E adevărat?

Voinea zâmbi. Vorbi privindu-și țigarea care fumega între degete.

— Ți-am comunicat aseară ce s'a întâmplat. Cred că l-ai fi putut vedea, dacă voiai. Nu e întemnițat, ci doar la dispoziția miliției. Cât despre

participarea mea la arestarea lui, cred că n'are rost să vorbim. Sunt încredințat că Bunea nu are nicio vină și nu-l amenință nici un pericol...

Anca îl privea cu ochii micșorați, toată figura ei se străduia să arate numai dispreț și slă. Zise:

— Poți să-mi înlesnești să-l văd pe Ignat? Nu am putere să mă rog prea mult de niște brute care arestează cu atâta ușurință un inginer...

Voinea răspunse privindu-i pieptul care sălta des.

— Totuși a fost ucis un om, este vorba de o crimă. Dacă vrei pot să-i dau un telefon plutonierului.

— Îți mulțumesc, spuse rece Anca.

Voinea ridică receptorul și ceru miliția. Șeful postului îi spuse foarte calm că inginerul Bunea plecase de cinci minute și că se dusese probabil acasă. Voinea se luminea deodată, puse receptorul în furcă, apoi o privi câteva clipe pe Anca. Zâmbi cu o amărăciune care voia să însemne și mânie:

— Soțul dumitale e acasă... *brutele* i-au dat drumul...

Anca tresări, dar pe chipul ei nu se citea bucurie, ci mai degrabă surpriză. Zise privind pe fereastră:

— Dumneata vezi în asta un act deosebit? Pentru mine tot niște brute sunt.

— N'are nici o importanță ce gândești dumneata, spuse Voinea furios, săltă umărul și începu să răvășească niște hârtii de pe birou.

Cu totul descumpănită, Anca făcu câțiva pași spre ușă, dădu să deschidă gura, dar în clipa asta intră contabilul Medrea, urmat de Scobai. Fără o vorbă, Anca se strecură pe lângă ei și ieși. Porni la vale spre sat și în dreptul podului, un camion „Praga” stopă, scârțâindu-și frânele. Bunea sări jos din cabină, veni cu mâinile întinse, își îmbrățișă soția cu putere, aproape ridicând-o dela pământ.

— Pierdut a fost și s'a aflat, hă, hă, hă, se auzi din mașină glasul lui Costache. Spănu.

Ținând-o pe Anca de mână, Bunea se întoarse și strigă:

— Spune-i lui Voinea că vin îndată, să mă aștepte...

Anca nu știa ce atitudine să ia față de această întâmplare. Arestarea lui Bunea venise în clipa în care pașii ei porneau pe un drum nou, când Corundul se arăta a fi păstrat și pentru ea unele tainice bucurii. De aceea accidentul dela carieră căpătă caracterul unui semnal, cu înțeles și pentru viața ei. Se ivise o prietenie nouă. Îl cunoscuse pe preotul Cortobius și simțise că omul acesta stătea în pragul sufletului ei, gata să-l cucerească. De câteva săptămâni, manifestările Ancăi aveau un soi de vioiciune stăpănită, și Bunea se felicită pentru înțelepciunea de a-i fi îngăduit să se ducă în câteva rânduri la București. Deși primise o scrisoare dela tatăl lui în care bătrânul se arăta îndurerat de preocupările ușoare ale Ancăi, pentru Bunea era mai puternică bucuria de a o vedea însfârșit senină și mulțumită, decât toate bănuelile și îndoelile. Anca nu vânduse casa, dar de câte ori se întorcea la Corund, aducea o sumedenie de obiecte noi, rochii, ciorapi, pantofi, tot felul de cutioare cu cosmetice. Pleca de-acasă cu câteva mii de lei, pentru că Bunea nu-i putea oferi mai mult, dar nici ea nu cerea. La întrebările lui pline de teamă, Anca răspundea cu o urmă de iritare:

— Am făcut un împrumut asupra casei, ce vrei, nu putem trăi din leafa ta...

Nu se mai certau atât de des și întoarcerile Ancăi prilejuiau totdeauna o deslănțuire de dragoste pătimasă, adâncă și istovitoare în care se topeau până la dispariție vechile lor neînțelegeri. Faptul că Anca în cepea să-și facă relații în Corund, însemna pentru Bunea nădejdea că soția sa va sfârși prin a renunța la evadările periodice către lumea din care venise. Preotul Francisc Cortobius se înfățișase ca un intelectual subțire, desprins cu totul de frământările omenești, tăcut, singuratec și prețuind cu sinceritate o prietenie bazată pe o atitudine obiectivă și nepărtinitoare asupra vieții. Evita discuțiile politice și Bunea se bucura, deși îl ironiza adesea pentru smerenia sa exagerată. Și Anca începu să se întâlnească în fiecare zi cu Cortobius. Chiar în seara zilei în care Ignat Bunea fusese arestat, ea dăduse fuga la preot. Acesta o mângâie, spunându-i că voia lui Dumnezeu nu poate fi cercetată și că orice sbucium este fără de folos. Anca nu avea nevoie de prea multă îmbărbătare și trăia clipa aceasta cu o intensitate nelămurită, bănuind începutul unei vieți noi.

După despărțirea de Costache Spănu, Bunea veni spre casă, ținând strâns brațul Ancăi. Nu vorbiră tot drumul. Abia după ce intrară în casă, ea spuse:

— Iată cum te răsplătesc amicii tăi...

Bunea păru că nu înțelege. O îmbrățișă iară și zise cu o urmă de îngândurare:

— S'au purtat cât se poate de corect, eu mă simt vinovat, dar ei m'au scos din cauză. Au aruncat totul pe Isbășoiu.

Anca sări:

— Sigur, totdeauna țapi ispășitori, Isbășoiu, Gașpar, cei pe care Voinea și oficiosul acela de Mladin, nu-i pot înghiți. Și tu participi la această murdărie.

Bunea o privi năucit:

— Anca, am impresia că-ți pare rău că mi-a dat drumul, ce vrei, Isbășoiu a ordonat începerea lucrului, există regulamente, legi, răspunderi.

Privind pe fereastră, Anca spuse după câteva clipe:

— Și tu ești sigur că ai scăpat pentru totdeauna? Se spune că Voinea a cerut arestarea ta, cred că ți-au întins o cursă.

Bunea își duse mâna spre frunte. Își aminti că plutonierul de miliție s'a sfătuit în baracă cu șeful șantierului. Obrazul care până atunci era senin, se strânse deodată, sprâncenele se lăsară în jos, apropiindu-se, în pragul unui gând neașteptat și dureros. Vorbi încet, cu teamă:

— Nu, e absurd ce spui tu. De unde știi? Anca, spune de unde știi...

Veni lângă ea și-i prinse umerii cu mâinile, o privi în ochii cu ape verzui, o clătină de câteva ori puternic.

— De unde știi, de unde știi...

— Mi s'a spus, îți dai seama că nu l-ași putea trăda pe omul de la care am aflat.

Bunea se trase înapoi, își luă bascul, și cu pași șovăelnici, se îndreptă spre ușă. Anca nu se întoarse, privea într-una pe fereastră, spre pădurea luminată de un soare blând. După ce a auzit trântindu-se ușa dela intrare, își desbracă pardesiul și se așeză pe marginea patului. Se gândea la consecințele minciunii pe care o spusese. Ignat se va certa cu

Voinea, vor ajunge la un conflict adânc, nu vor mai putea lucra împreună. Ignat va trebui să plece în altă parte, poate la București. Zâmbi. Se întinse pe pat. Incepu să privească în neștire câteva pete din tavan. Una din pete îi aminti profilul unui bărbat. Un bărbat oarecare, necunoscut, dar acum un singur om îi stăpânea cugetul. Francisc. În ultimele zile o chinuia o curiozitate bolnăvicioasă. În ce sta farmecul acestui preot tânăr? În vorba lui, în chipul fin și palid, în raționamentele lui strânse, lapidare, ca niște sentințe? Ingerii lui Botticelli. Da. Cortobius are ceva din farmecul sfinților catolici. E mistic, dar plin de viață, pregătit pentru orice, chiar pentru.. Anca se pomeni șoptind: „oh, oh, primăvara asta!”.

În răstimpul aceluia ceas, Voinea plecase la Reșița, chemat de directorul Chirtoș. Aflând de plecarea grăbită a inginerului șef, Ignat Bunea se simți deodată prăbușit și singur. Nu mai avea nici o îndoială că Voinea evita o explicație. Poate fusese chiar surprins de eliberarea lui și fugise la Reșița. Gândul acesta îi încolțise atât de puternic în inimă, încât se simți îndemnat să alerge și el spre uzină. Eși pe sală. Se gândi să-l caute pe Mladin. Deschise câteva uși și funcționarii îl priviră nedumeriți. Se îndreptă spre biroul contabilului șef. Îl surprinse pe Medrea cu obrazul înfundat în părul domnișoarei Petrescu, care apăsa rar pe claviatura mașinei de scris. Contabilul sări ars, se năpusti în pieptul lui.

— Vă salut, vă salut, ce doriți?...

Bunea nu răspunse și ieși repede, trântind ușa. Stătu câteva clipe pe tapșanul dintre ateliere. Nu știa încotro să apuce. Zări de departe lacătul dela ușa organizației de partid. Află dela un fierar, că Mladin plecase, la carieră împreună cu Văfătuc și cu un tovarăș dela Oravița. Plecă într'acolo, străbătând sectoarele barajului. Îi se părea că oamenii îl privesc nedumeriți. Când îl văzu, Mladin veni către el zâmbind, îi întinse mâna și-l luă de braț. Văfătuc zise cu blândețe:

— Ei, te-așteptam. S'a lămurit?

— Dânsul este tovarășul inginer Bunea, șeful carierei, spuse Mladin privind spre un bărbat tânăr, subțire, cu un obraz roșu, învăpăiat.

— Panaiteescu, rosti tânărul strângându-i mâna. E bine că ai venit tovarășe inginer, ne vom descurca mai ușor.

Bunea înțelese că omul acela era dela județana de partid, și că venise în legătură cu accidentul. Mladin își continuă vorba întreruptă de sosirea lui Bunea.

— Așa tovarășe, eu spuneam că în general pe șantierul nostru s'au luat măsuri de siguranță.. Afară de unele mici răniri, întâmplare mai mult din cauză că oamenii nu sunt calificați, nu știu să umble cu unelte, n'am avut până acum nici un accident grav. Este limpede că de data asta, oamenii au fost împinși, obligați să lucreze înainte de a se face controlul terenului.

Mergeau cu pași mărunți spre locul unde se auzeau perforatoarele. Panaiteescu întrebă fără să-l privească pe Bunea:

— Dumneata unde erai, tovarășe inginer, când s'a întâmplat nenorocirea?

— În baracă, întocmeam planul de muncă pentru a doua zi.

— Nu obișnuiai să controlezi singur cariera după explozie?

Bunea înghiți în sec, apoi răspunse hotărât:

— Câtă vreme am fost singur, nu mi s'a întâmplat niciodată să încep lucrul înainte de a controla eu personal. De când îl am pe Isbășoiu, vedeam și de alte treburi. Aici nu avem niciun funcționar, trebuie să facem și mici lucrări de birou. Isbășoiu este un tehnician, credeam că mă pot bizui pe priceperea lui.

— Și el se bizuia pe încrederea dumitale, zise Vălătuc.

Bunea plecă ochii. Era vânat la față și privirea îi înota într-o pânză umedă.

— Dumneata tovarășe Mladin, veneai din când în când pe aici, mai întrebă Panaitescu.

— Veneam uneori.

Ajunseră la punctul unde se lucra. Solomon îi salută cu o mișcare ușoară a mâinii. Panaitescu se depărtă și începu să intre în vorbă cu oamenii. Câțiva lăsară lucrul și făcură roată în jurul lui. Unul bătrâior spuse:

— Inginerul ăsta Isbășoiu, se purta ca un vâtaf. Ne pomenea de mamele noastre cele adormite, sărmane. Se înfuria și ne cam împungea cu pumnul. Din leneși și trândavi nu ne scotea.

— Ar fi meritat să-l împungem și noi cu târnăcopul, zise un flăcău strângând mâna pe perforator.

Panaitescu asculta liniștit și privea din când în când la Mladin și la Vălătuc. Aflară apoi că șaisprezece corundeni nu veniseră dimineața la lucru și că nu mai aveau de gând să vină.

— S'au spăimântat de sfârșitul năpraznic al lui Clonțan, zise unul cu mustața cătrănită de mahorcă. Umblă vorba că de-acu au să se tot surpe stâncele peste noi.

O fulgerare de zâmbet trecu pe buzele lui Panaitescu. Zise cu oarecare mânie:

— Cine spune asta? Babele, chiaburii? Stâncile au să se surpe ele, dar nu peste voi. Trebuia să deschideți ochii și să-l trimiteți pe Isbășoiu, să ia el stâncile în spate. Invățați, tovarăși, că aici nu lucrăm ca niște robi. Pe cei care vă trimit la moarte, luați-i de gât, pisați-i cu pietre până când s'or preface în pulbere. Nu stânca e vinovată, ea se supune mâinilor noastre. Dar iată, vine dihania cu chip de om și vă împinge din urmă, vă duce la pieire. N'o lăsați, tovarăși. Deschideți ochii, apărați-vă...

Plecară spre sat. Bunea rămase la carieră. Umblă o bucată de vreme tăcut printre oameni. Se duse apoi spre baracă. În locul unde fusese întins trupul zdrobit al lui Vasile Clonțan, pământul supusese o parte din sângele lui și arăta câteva pete ruginii. Un capăt de lumânare mai era încă lipit de o piatră. Pentru prima oară de când lucra la carieră, Ignat Bunea trăia o desnădejde cumplită. Locul acesta, la care aflase totdeauna alinare pentru durerile inimii, clănțănitul perforatoarelor care altădată i se părea melodios, sunul acela de glasuri ce venea dinspre râpile vinete, dându-i senzația puternică a participării la construcție, toate erau acum inutile, gata să se destrame, să dispară. Iar el va rămâne singur, fără Anca, fără Mladin, fără Voinea. Singur cu icoana unui mort întins în fața barăcii. Acesta era rodul visărilor lui, atât se alesese din sbuciumul zilelor și nopților de trudă. Își sprijini capul între brațele încrucișate pe masă. Fără voia lui, ochiul cîți pe o bucată de hârtie, deasupra căreia lucrase în ajun. „Planul de lucru al carierei Mujna, pe ziua de 12 Mai, 1950“. Afară, în văzduhul ce

tremura la bătaia călduță a primăverii, izbucni strigătul artificierului :
hăhăăuuu...

8

Lazăr Caliga își privi boturile lucitoare ale cismelor, merse în cămară, și prinse între buze gâtul clondirului burduhănos, clăți între fălci vinarsul tare, apoi ieși în uliță. Ziua aceasta e pentru el un soi de sărbătoare. Dealtfel, în tot satul se prefiră o stare neobișnuită. Încă din zori se revarsă în aerul limpede dangătul rar al clopotului dela biserica ortodoxă. În fața casei lui Vasile Clonțan s'a adunat lume multă, mai cu seamă femei care sporovăiesc în șoaptă, privind des spre ușile și ferestrele deschise. Fluturi albi, mărunți, plutesc ca niște bucățele de hârtie. În tot cuprinsul se aude un bâzâit ușor, miriade de găze înțeapă vrana dulce a filorilor de măr, de zarzări, de pruni. Miroase a pământ jilav și a fum de gunoi. De pe prapurul legat de poarta lui Clonțan, un sfânt urât, cu obrazul măsliniu și afumat privește spre mulțime, cu ochii lui holbați, ca de broscoi. Caliga își face loc printre oameni. Pare a căuta pe cineva. Intră în ograda mortului, ocoleşte casa, vine îar în uliță și pleacă mai departe. Doi țărani poartă năsălia din lemn încrustat, o așează lângă ușă, apoi, foarte pătrunși de rostul lor, intră în casă. Vin mereu copii, femei și bătrâni cu căciulile înfundate până peste urechi. Un camion al șantierului trece încet prin mulțime, claxonând des. Țăranii îl privesc cu un soi de ostilitate mută și se dau fără grabă la o parte. Și clopotul bate într'una, în doagă, fără odihnă.

Lazăr Caliga urcă la deal pe lângă moara de apă, calcă apăsât, părând încântat de brațele înflorite pe care copacii le aruncă peste zaplazuri. Se oprește în pragul casei lui Haller și trage de mânerul clopotului. Îi deschide o femeie cu un obraz nefiresc de rumen, cu ochi albaștri, spălăciți. Pe coridorul întunecat se ivește stăpânul casei, Haller morarul și femeia se trage sfioasă către alte încăperi. Morarul poartă un șorț albastru peste trupul uscat. Are mâinile murdare de unsori, pe semne dela unele mașini pe care le face și le desface în șopronul din fundul curții. Nu pare mirat de vizita lui Caliga. Se mișcă încet, ținând ridicată spre piept mâna dreaptă, cu două degete lipsă. Pe nas îi atâră niște ochelari legați de cap cu o sfoară. Intră amândoi într'o încăpere foarte curată, împodobită cu portrete întunecate, înfățișând chipuri de femei și bărbați, foarte rotunde. Femeile poartă gulerașe de dantelă și cocuri înalte, iar bărbații, favoriți stufoși. Pe masă se înalță un crucifix auriu. Haller își scoate ochelarii și se uită câteva clipe țintă la Caliga. Acesta a rămas cu pălăria în cap și-și sprijină palmele în baston.

— Ei, făcut tot ce vorbit, întrebă Haller cu o voce tremurată.

— Gata, am venit să iau banii, răspunse Caliga.

— Ha ? făcu morarul ducând mâna la ureche și aplecându-se peste masă.

— Am făcut așa cum am hotărât, trebuie să dăm bani.

Haller se trase înapoi pe scaun și se gândi o clipă. Apoi spuse :

— Șef al nostru spus lucrez repede, acu un moment bun, cu asta mort.

— La noapte, rosti încet Caliga.

— Ha ?

— La noapte, la noapte.

— Bun, bun, se repezi Haller și râse scurt, ca un horcăit. Băgă mâna sub șorț, scoase un pachetel învelit cu hârtie de jurnal și-l întinse. Caliga îl luă, îl cântări câteva clipe din ochi și-l întrebă :

— Cât este ?

— Drei-ssig... eh... trei-zeci..

— Sehr gut, rosti Caliga zâmbind.

Pe coridor, femeia cea rumenă, lua niște făină dintr'o ladă și cum stătea aplăcată, cuprindea întreg spațiul cu trupul ei enorm îmbrăcat într'o sumedenie de fuste. Caliga o împunse cu vârful bastonului în spate. Femeia rânji și scoase un fel de strigăt de încântare speriată :

— Ioi...

Din urmă se auziră boncănituri dese. Morarul se întorcea la treburile lui mărunte.

La înmormântarea lui Vasile Clonțan veniră conducătorii șantierului, un detașament de tineri în frunte cu Moisa Galdău și mulți muncitori. Cortegiul străbătu ulițele spre biserică. În față mergea un grup de copii îmbrăcați în niște haine albe peste straiile lor obișnuite. Câțiva erau cu picioarele goale. Purtau steaguri bisericești și o cruce de fier făcută la atelierele dela Mujna. Costache Spănu mergea între Onuț și Crișan Modorcea. Mai în spate veneau Dragoș Voinea, Mladin, Vălătuc, Stanislas Smola și alții, pierduți în mulțime. Aproape tot satul lua parte la această ceremonie neobișnuită. Era un protest mut împotriva șantierului. Se simțea asta din felul în care țărani priveau des către grupul conducătorilor. Slujba religioasă fu deosebit de lungă. Rostind formulele obișnuite, preotul repeta mereu „robul tău Vasile, mort nespovedit și neîmpărtășit”, amintind parcă într'una felul în care murise Clonțan. La cimitir se porni iară o slujbă nesfârșită, târăgănată. Se auzeau scilfosind femeile, vântul se juca în părul bărbaților îngrămădiți în jurul sicriului. În fund, spre Mujna, se auzeau perforatoarele și răsuflarea grea a compresoarelor. Vălătuc se urcă pe movila de pământ din marginea gropii și vorbi cu glasul sugrumat :

— Tovarăși, am adus la locul de veci pe unul dintre muncitorii noștri buni, pe un frate al nostru, mort la datorie. El s'a stins cu unealta în mână, muncind pentru ca noi să avem mai repede lumină, să pornească uzina...

— Lasă-l să doarmă, măi frate, nu-l mai boscrodii, se auzi un glas din mulțime

Oamenii întoarseră capetele. Onuț și Spănu se urniră într'acolo. Se auzeau acum și alte glasuri mai stăpânite, un fel de hârjoană. O femeie bocea încetșor, cu mâna sprijinită de sicriu.

-- Eu sunt om bătrân, continuă Vălătuc, neturburat. Sunt bătrân și am văzut multe. Am văzut frați de-ai noștri sfărtecați de mașini, căzuți de pe clădiri înalte, pentru că nimeni nu le păzea viața. Tovarășul Clonțan nu trebuia să moară. El a fost trimis la moarte de către dușmanii noștri, de acei care urăsc șantierul și ar vrea să-l piardă, pe noi toți ar vrea să ne ucidă. Să fim cu băgare de seamă, să ne apărăm șantierul, hidrocentrala, ea este pâinea și viața noastră. Nu vă lăsați înduplecați de dușman, nu ascultați vorbele otrăvite și arătați-l lumii. Pe unul l-am prins. Se ascundea sub haină cinstită, a venit la noi spunând că vrea să câștige o pâine, dar el ne pregătea moartea.

Mulțimea asculta înfiorată. Lângă Vălătuc, Crișan Modorcea își înălța

trupul și privea încrunțat. Voinea își tot trecea mâna prin păr și săta umărul. Vălătuc își încheie cuvântul. Glasul lui se pierdea printre cruci, până spre marginea unei livezi înflorite.

— Ne vom aminti totdeauna de tovarășul Clonțan și vom răzbuna moartea lui. Să ia aminte dușmanii noștri, că nu vom cunoaște milă și nu se vor putea ascunde de mânia noastră.

Bocetul izbucni deodată, ascuțit, sfâșietor și glasul preotului se auzi iară, înalt și limpede. Când cei dintâi bulgări de pământ loviră capacul sicriului, mulțimea începu să se împrăștie. Dintr-o parte răzbeau glasuri răstite.

— Ați adus blestemul pe capul nostru, se auzi o voce groasă. Năruți pământurile, omoriți oamenii.

O femeie se oțări la Onuț.

— Ce vrei mă, baligă cu ochi? Îl plătești tu pe Clonțan? Ți-i bine, ești șaf, ți-ai tras lumină, nătărăule.

Îngălbenit de mânie, Onuț se uita la femeia care îl împrăștea cu vorbe de ocară. Și din nou vorbi cel cu glasul răgușit:

— Ați venit să-l petreceți la groapă, să țineți vorbiri, să ne amețiți, coadă de șantarist ce ești tu, mă...

Onuț dădu să se repeadă spre cel care vorbea, dar Spănu îl prinse de mână și-l ținut locului. Crișan Modorcea se ivi dintre copaci, veni cum-pânindu-se și se opri în fața răsvrătului.

— Nu-l lăsa moțule, dai peste bot, strigă un flăcău.

Modorcea tăcea privind în creștetul omului. Strânse fălcile și rosti ca o ușurare:

— Om prost ce ești...

Mulțimea abia acum începu să se dumirească. Flăcăii lui Moisa Galdău îl înconjurară pe Onuț. Alți țărani se vânturau pe lângă Modorcea. Temându-se de învâlmășeală, femeile se trăsese ră spre poarta cimitirului. Preotul se ruga cu mâinile împreunate sub patrafir...

— Nu aici, fraților, bateți-vă afară, lăsați pe repauzați să se odihnească, temeți-vă de domnul, stăpânul nostru...

Mergând în gloată printre cruci, oamenii făceau haz de Cărălabă, cum era poreclit în sat, cel care se războise la Onuț.

— Măi Cărălabă, te chiamă Clonțan, să-i încălzești o țară picioarele strigă careva.

Dar Cărălabă mergea cu pași mari, trecea peste moviile mormintelor, turtind florile proaspete. Careva îl lovi în spate cu un pumn de țărână, dar el parcă nici nu simți și curând se pierdu spre sat.

Amurgea. Văzduhul se răci iute și un cer siniliu prinse valea ca sub un clopot de cristal. Megafoanele țes pe deasupra caselor firele unui cântec.

Seara, ca de obicei, în biroul lui Voinea erau adunați tehnicienii, se făceau rapoartele zilei, se expuneau planurile viitoare, se arătau greutățile. Lipseau Victor Mladin și Bunea. Câțiva întrebă chiar de ei, dar Voinea găsi o pricină oarecare. Nu era însă greu de bănuț pentru nimeni că cei doi se aflau la organizația de partid, într-o baracă alăturată. Lumina străbătea prin hârtia roșie prinsă în geam și uneori o umbră trecea ușor dintr-o parte într'alta. Mladin se plimba prin cameră. Bunea stătea pe un

scaun fără spătar și cu mâna întinsă pe masă, mângâia o scrumieră grea de bronz, cu inițialele uzinelor din Reșița. Nu se putea ști dacă ascultă sau se gândește. Podeaua scârțâia sub pasul lui Mladin. Secretarul vorbea încet:

— Noi n'am stat de prea multe ori de vorbă. Trebuie să-ți mărturisesc, ești unul dintre oamenii pe care-i stimez pentru firea lor liniștită. Sunt uni pe șantierul nostru cărora le place să trăncăneasă ceasuri întregi, despre ei, despre alții, despre toate. Nu-mi plac oamenii aceștia și cred că nici dumitale. De câte ori am vorbit noi, ne-am înțeles repede. Asta mi-a dat mie un fel de încredere și sectorul dumitale îmi era cel mai drag. Iată însă că tocmai în acest sector s'a întâmplat să calce dușmanul...

Bunea ridică repede capul. După câteva clipe, Mladin continuă:

— Da, la carieră s'a arătat în sfârșit, limpede, mâna dușmanului, lucrând fățiș, cu rezultate imediate, lovind fără teamă.

— Cum adică, băigui Bunea.

— O clipă... într'adevăr s'ar părea de neînțeles, ca un om să meargă cu atâta nepăsarea la o faptă care l-ar fi demascată imediat. Această este doar impresia noastră, a celor cinstiți, dar vezi, inamicii noștri riscă uneori, Isbășoiu nu s'a gândit desigur că va fi arestat. Presupunea o anchetă lungă și nu se aștepta decât la un mare scandal. Poate nu s'a așteptat nici la un accident mortal. El urmărea să introducă în sector obiceiu de a se lucra după explozie fără control, ascunzându-și această intenție cu pălăvrăgeli despre producție și disciplină. Dumneata n'ai fost la înmormântarea lui Clonțan..

— Nu, răspunse Bunea fără vlagă.

— Ei, acolo ai fi putut vedea efectele acțiunii lui. Au vrut să facă din înmormântarea lui Clonțan un prilej de agitație. Satul fierbe. Nemulțumiții se agită, cei fricoși împrăstie panică, mulți nu vor mai veni la lucru. Iată consecințele.

Bunea părea sdrobit. Iși freca fruntea cu mâna, clipea des, apăsându-și cu pleoapele lumina ochilor. Întrebă:

— Isbășoiu a mărturisit?

Mladin zâmbi. Tuși de câteva ori, își apăsă pieptul, se sprijini cu palma de masă și zise:

— Nu știu. S'ar putea să nu mărturisească niciodată. El este însă cu siguranță un dușman conștient.

Voind parcă să nu prelungească discuția despre Isbășoiu, se grăbi să continue:

— De ce am vrut să stăm de vorbă în seara asta? Pentru ca să-ți fie mai ușor să vezi adevărata față a celor întâmplate. Nu este un accident, ci un act de sabotaj. Fii atent. Vom vorbi cu Voinea să-ți dea un ajutor, pe cineva care să-ți tie scriptele, să te poți ocupa de producție, de oameni, de ceeace înseamnă meseria dumitale. Să ai ochiul pe sector, atent, deschis. Invață, tovarășe Bunea, să miroși oamenii.

Pe măsură ce asculta vorba lui Mladin, Bunea se însenina. Când secretarul păru că sfârșește, și se așeză în scaun, el zâmbi și zise:

— Da, este bine că am stat de vorbă. Aflu lucruri la care nu mă gândeam, deși Isbășoiu nu mi-a inspirat niciodată încredere. Dar, ia spune

tovarășe Mladin, cum se face că nu l-ai dibuit până acum dumneavoastră, cei care v'ați frecat mereu de el?

Mladin răspunse calm:

— Pentrucă n'am fost destul de atenți. Ne-a dus, ne-a îmbrobodit, uneori ne-a fost și milă, are un copil, o nevastă. Am greșit. Dumneata ești foarte tânăr, nu ai experiență. Dar iată, eu am întâlnit zeci, sute de astfel de indivizi și tot nu-i pot dibui dela început. Aici nu e vorba de un simț anume, de un meșteșug fermecat, ci pur și simplu de atenție încordată. Omul venea pe șantier cu un cazier bogat, dar noi nu l-am studiat. Ei, mai sunt și alte cauze...

Bunea se ridică, învârti de câteva ori scrumiera, apoi zise, privind în ochii secretarului:

— Tovarășe Mladin, vreau să te întreb ceva. Un lucru copilăresc, nesperios, dar e pentru liniștea mea. Spune, dumneata și cu Voinea ați cerut sau ați încuviințat arestarea mea?

În clipa asta, sună sirena dela Crânicel. Ascultară amândoi un răstimp ca și cum ar fi auzit pentru prima oară sunetul acela mai grav, pe măsură ce se stingea. Mladin răspunse:

— Ași fi îndemnat să spun c'am cerut arestarea dumițale. Așa ar fi fost normal. Ești șeful sectorului, răspunzi. Dar n'am făcut-o. Plutonierul a socotit necesar să vă ia pe amândoi. Îți pot spune că Voinea a protestat. O intervenție grăbită și fără rost de care tocmai el, șeful șantierului, trebuia să se ferească.

Bunea se turbură și nu avu putere să îndure privirea rece, mustrătoare a lui Mladin. Intinse mâna și spuse:

— Iartă-mă pentru întrebarea asta... e o prostie.

Mladin se sculă și-l petrecu până la ușă. După ce rămase singur, își aprinse o țigară. Trase un fum și începu să tușească violent. Își înfipse batista între buze, se întoarse cu fața spre perete. Congestionat, cu ochii înlăcrimați, se așeză din nou în scaun. Stătu așa, vreme de câteva minute. Tigara fumega, înălțând șuvițe subțiri, șerpuitoare, dar el o uitase. Se gândea. La inginerul acesta tânăr, curat și naiv, pe fața căruia se putea vedea suferința provocată de întâmplarea dela carieră. Apoi, la scandalul din cimitir. Aici îl trăgeau gândurile mai mult. Citise în ochii oamenilor, nu atât durere pentru un om pierdut, ci ură și mânie neputincioasă, dar cu atât mai adâncă. Cum i-ar putea lumina? Dacă ar avea atâta putere încât să le poată arăta adevărul! Dar unde-i acest adevăr? Dacă Isbășoiu nu e decât un descreerat, un abrutizat? N'a mărturisit încă nimic, se vaită, blestemă, se jură.

Mladin tresare. Nu. Isbășoiu e un criminal. Se va dovedi curând. Și'n spatele lui vor apare și ceilalți. Pe unde or fi fiind acum? Pe unde rod? Își luă șapca și ieși pe platou. Il isbi în față răcoarea blândă a nopții. Un liliac îi trecu fulgerător peste creștet. La atelierul mecanic cineva fluera. Se vedea și flacăra albastră a unei suduri. Mai departe, pe baraj, străluceau becuri mărunțele. Mladin avu deodată senzația că se află într'un loc necunoscut, unde luminile strălucesc neobișnuit de tare și liniștea învăluie faptele oamenilor, încremenindu-le. Ieșise afară cu gândul să se ducă la Voinea și să-i propuie întărirea pazei pe toate sectoarele, în cursul nopții. Acum i se părea inutilă această grijă. Șantierul era atât de

frumos și liniștit, încât o rânduială nouă l-ar fi turburat. Zâmbi și plecă spre biroul lui Voinea.

Sedința se terminase, dar șeful șantierului mai stătea încă de vorbă cu câțiva maiștri. Era acolo și Rujița Peia. Răsfoia un prospect al unei fabrici cehoslovace de mașini hidraulice. Când intră Mladin, ea tresări, lăsă revista și-i întinse mâna. Era îmbrăcată într-o bundă cu mâneci de lână cafenie și părea mult mai grasă. Părul îi cădea în neorânduială, ca de obicei. Și ciorapii îi erau puțin căzuți și făceau cute pe piciorul ei subțire. Bocancii se înălțaseră de noroi. Indeoște, Mladin nu era atent la aceste mărunte neglijențe. El nu vedea decât ochii acestei fete, ochii și sprâncenele frânte. Intr'acolo își îndrepta el atenția cam timidă și nici-odată n'a înțeles ce anume făcea farmecul acelor lumini negre. În seara asta i s'a părut că Rujița era îmbrăcată cu totul neîngrijit, dar faptul acesta nu-i făcea o impresie neplăcută, ci dimpotrivă, se simți mai aproape de ea. Așa erau oamenii șantierului, murdari de noroi, cu hainele strânse de ploi, sau boțite în cabinele camioanelor. Pe neașteptate, fugări din mintea lui toate gândurile lăturalnice, și se simți ușor, gata să vânture vorbe mărunte, fără însemnătate. Trecuse o zi frământată, pătrunsă de un fel de amărăciune. Nici înmormântarea lui Clonțan, nici scandalul din cimitir nu erau pricina adevărată a acelei tristeți de care Mladin se simțea pătruns. Era cu totul altceva, mult mai mare, mai greu de surprins. Soarele, iarba, livezile înflorite, aburii calzi ce se ridicau din păduri, frământarea nevăzută a mijloanelor de ființe care se desmorțeau și intrau în vâl-mășagul nestins al naturii, toate acestea îi dădeau sentimentul că numai el rămâne același, că nimic nu-i primenește existența, că stă în afara vieții. Încă de dimineață îl chinuia suferința aceasta nedefinită. Întâlnind-o pe Rujița i se părea că pentru el venise, că îl așteptase aici, în biroul lui Voinea, că răsfoind revista aceea cu mașini colorate, la el se gândea, și tresărea când auzea pași pe sală. Mladin era atât de încredințat de lucrul acesta, încât se simți deodată foarte curajos, gata să vorbească cu Rujița despre orice.

Se gândea că dacă ar ajunge vreodată să-și mărturisească dragostea, n'ar putea ocoli și cealaltă mărturisire. Se temea. Aflând că e bolnav, Rujița ar fugi, totul s'ar destrăma, s'ar pierde într-o liniște tragică, într-o durere caraghioasă, fără leac.

Voinea era nervos. După ce plecară maiștrii, el se apucă să dea telefoane la Gropșoara și la Turia. Nu-l găsi pe Pahonțu și asta îl turbură peste măsură. Nu primi delă început propunerea lui Mladin de a se întări paza în nopțile ce vor urma, dar după câteva clipe spuse morocănos:

— Da, ai dreptate, trebuie să dublăm posturile, să organizăm patrula pe traseul conductelor.

Chemă numaidecât pe șeful serviciului de pază. Rujița se ridică.

— Tu, Dragoș, mergi spre casă, întreabă Mladin.

— Nu. Rămân, am de lucru cu Medrea, a făcut niște încercături cu fondurile celea suplimentare. Și pe asta am să-l iau de gât într-o bună zi.

Băgă nasul între hârtii și tăcu. Le întinse mâna fără să-i privească.

Pășind la vale spre sat, Mladin și Rujița, păreau influențați de răceala inginerului șef. Intr'un târziu chimista zise:

— Voinea e din ce în ce mai nervos. Venisem să discut despre gudroanele celea, dar i-am dat pace.

— Eu m'am obișnuit cu el. Cred că ține și de firea lui, dar și ultimele întâmplări l-au isdruncinat.

— Dumneata totuși rămâi calm, spuse Rujița.

Mladin întoarse iute capul. Era în vorbele ei un sunet nou, vorbise despre el parcă anume pentru a abate discuția. Incepu să-i fie iar teamă. Dacă totuși Rujița nu încerca o stare deosebită? Răspunse cu glasul tremurat:

— Unii oameni fierb înlăuntru, alții răstoarnă totul în jur. E greu să rămâi calm pe șantierul nostru. Se întâmplă totdeauna ceva care să te frământa. Când nu e pe șantier, e dincolo de el.

Drumul care cobora spre sat, era încă plin de noroi. Doar pe margine, lângă șanțul betonat, o cărare îngustă se sbicise și erau nevoiți să meargă foarte aproape unul de altul. Rujița spuse într'un târziu:

— E bine să te lași frământat de tot ce se întâmplă în viață, de tot ceea ce e frumos și bun.

— Ai dreptate, vorbi Mladin cu grabă nefirească. Când eram copil credeam că n'o să mă pot bucura niciodată. Toate erau așa fel rânduite în viața mea, încât mi se părea caraghios când îi auzeam pe oameni vorbind despre fericire. Dar am văzut mai târziu că fericirea există, nu e o vorbă goală. Numai că trebuie să ți-o cucerești, să lupți pentru ea.

— În general așa este, trebuie să lupți, de multe ori te pierzi înainte de a o vedea, dar adesea ne stă la îndemână...

Tăcură. Lângă șosea, apa Corundului se vânzolea, bătea în vechile maluri de piatră. În Mladin creștea o căldură subțire, tremurătoare, necunoscută. Era sigur că vorbele Rujiței fuseseră drămuite, fiecare cuvânt al ei cuprindea un înțeles anume, în legătură strânsă cu clipa aceea. „De multe ori te pierzi înainte de a o vedea”. Așa e, Mladin știa că de foarte multe ori se întâmplă așa în viață. „Dar adesea ne stă la îndemână”. Nu cumva Rujița e fericirea spre care el nu îndrăznea să întindă mâna? Simțea că în seara asta se va petrece ceva deosebit. Dar se apropia podul, în dreptul căruia ar fi trebuit să se despartă. Vorbi cu curaj:

— Spuneai că uneori fericirea e aproape și ne așteaptă. Dar de unde știi că e fericirea ta, că ți se potrivește?

Rujița râse, părând că așteptase aceste vorbe. În dreptul unei ferestre luminate, obrazul ei sclipi scurt, ca o pată ușoară. Zise încetinind pasul:

— Trebuie să-i știi măsura. Câtă vreme o aștepți, o încerci mereu până când o cunoști dintr'o mie.

Vorbea cu o siguranță rece și Mladin își spunea cu teamă că inima Rujiței e în afara acestei discuții, că nu se gândește la nimic precis. Se simți deodată cu totul descurajat. Trecură podul și Rujița se opri.

— Pe ulița asta stai, nu-i așa?

— Da, îngăimă Mladin, ar fi bine să te duc până la uzină. E cam pustiu drumul ăsta.

Porniră alături prin întunericul des. Cele din urmă case dormeau încremenite pe malul apei. Tăcură aproape tot drumul. Mladin se liniștise. Trecuse încercarea cea grea, clipa în care vorbele nu mai însemnau decât o răbufnire firească a sbuciumului său. Dar aceste vorbe nu veniseră. Rujița ferecase la vreme porțile deschise cu atâta ușurință, la începutul drumului.

Trecură de uzină. Steaua roșie din creștetul clădirii se oglindea în apele deversorului de sub ziduri. Umbra unui paznic se plimba pe terasa înaltă. Prin geamurile mari de cristal se zărea o lumină roșie. Rujița întinse mâna. Zâmbea. Acum era o altă ființă, păstra ceva din tristețea oamenilor de care te desparți pentru multă vreme. Mladin îi strânse puternic degetele subțiri și tari. Aproape inconștient șopti:

— Rujița...

Ea veni încet spre pieptul lui, își rezemă fruntea de mantaua rece. Mladin o cuprinse cu o putere grăbită, înfrigurată. Simți sub palme moli-ciunea caldușă a cojocelului, și în nări mirosul crud de păr. Urcară tăcuți treptele de lemn către căsuța cu cerdac vânăt.

Dragoș Voinea plecă spre Crăinicele după miezul nopții. Mergea încet printre casele cu ferestrele negre ca niște ochi morți. În liniștea deplină se auzea țâcănitul îndepărtat al perforatoarelor la carieră. Dinspre munte venea o pală de vânt umed. La marginea satului, părăsi drumul și apucă pe cărare. Era întunec tare și pășea mai mult din obișnuință. Bănuia în apropiere colțul unei stânci la poalele căreia cineva scrisese cu vopsea roșie pe o bucată de tablă: „Atenție, cad stâncile de piatră”. De câte ori trecea pe aici și citea aceste cuvinte, Voinea zâmbea, oricât ar fi fost de abătut. În seara asta nu avu vreme să zâmbească. Din întunec se ivi o matahală, se cumpăni o clipă în fața lui, parcă se lungi în sus. O pocnitură seacă îl ajunse sub ureche. Duse mâinile către cap, dar în aceeași clipă o vâjăitură scurtă se prefăcu într-o amarnică durere sub coastă. Slobozi mâna dreaptă și o întoarse către spate, dar o nouă lovitură îl ajunse, apoi, altele și altele, până când se prăbuși. Cu o putere disperată scoase un țipăt, se ghemui, apărându-și capul. Incepu să-și dea seama că cineva îl lovește cu călcăiul cismeii. Ultima lovitură primită în creștet i se păru mai puțin dureroasă, dar după asta nu mai văzu, nu mai auzi, nu mai simți nimic.

Se trezi cu gura rece, înghețată. Incercă să strige, dar nu isbuti. Duse cu greu mâna la spate, și scoase pistolul. Dădu să se ridice, dar îl cuprinse o amețeală și se prăbuși. Simțea în gură gustul sărat al sângelui. Reuși să tragă piedica și apăsă pe trăgaci. Detunătura izbucni surdă. Mai apăsă odată și încă odată. Apoi așteptă. Incercă iar să se ridice și merse în patru labe vreo zece metri, dar iar îl apucă amețeala. Într'un târziu auzi voci. Incepu să geamă înfundat și-l găsiră luminile turburi ale lanternelor. Se simți ridicat în sus și cărat, mai mult târât, o vreme îndelungată. Târziu de tot, văzu într-o lumină murdară, un trup înalt, îmbrăcat într-o cămașă lungă de cânepă. Un copil plângea. Mirosea urât a leșie și era cald. Apoi, plânsul copilului nu se mai auzi și prin casă începură să se miște oameni negri. Cineva se aplecă asupra lui. Omul acela mirosea tare a medicamente.

— Să se ducă cineva la miliție, rosti Voinea cu glas stins.

— Stați liniștiți, miliția știe, ei v'au găsit. La ziua vă ducem la spital la Reșița.

În zori, șeful șantierului fu dus la dispensarul din Corund. Își reveni și trimise după Mladin. Refuză să fie transportat la Reșița. Acceptă cu greu să fie adus un medic. Doctorul din Corund, era întâmplător plecat la o conferință la Oravița. Mladin și Vălătuț au stat multă vreme la căpătâiul lui, vorbind în șoaptă.

— Nu cred să fie Cărălabă, spunea Mladin. Aici e vorba de ceva mult mai serios. Nu e un simplu act de răzbunare, l-au ales întâi pe Voinea. Cred că urmăresc să ne curețe pe rând și au început cu el.

Chipul blajin al lui Vălătuc se înegrise. Iși freca într'una bărbia și spunea:

— Nu trebuia lăsat singur. În fiecare noapte se întoarce târziu.

Mladin se simțea vinovat. Iși dădea seama că prezența lui n'ar fi înlăturat crima. Cel mult ar fi căzut și el. Dar se simțea vinovat pentru că în aceeași noapte, pe când Voinea se svârcolea sub loviturile tâlharilor, el se culcase mai liniștit și mai împăcat ca oricând. I se părea o lașitate, chiar dacă nimeni n'ar fi putut schimba faptele.

Către amiază veni medicul șef al uzinelor Reșița, împreună cu Pavel Secui, directorul investițiilor, trimis anume de Chirtoș. După o examinare atentă, doctorul constată că Voinea nu suferise răni grave. O ușoară fractură a claviculei drepte, pielea capului plesnită pe o porțiune de doisprezece centimetri și numeroase contuziuni pe tot corpul. Tâlharii loviseră cu ciomege, dar Voinea își aducea bine aminte că îl călcaseră și cu cisme. Spre seară, se simți mai bine și fu dus la locuința lui. Veniră pe rând inginerii, maiștri, mulți muncitori care voiau să-l vadă. Se uitau tăcuți la capul lui bandajat, îl cercetau cu o curiozitate copilărească, oftau. Căutau să nu-i turbure liniștea, dar în privirile lor se sbătea o mânie mocnită, mai aprigă decât orice vorbă. Onuț nu se putu stăpâni. Se apropie de pat, călcând încet cu bocancii pe covorașul sdrențuit, clipi repede și zise:

— Te-au lovit, tovarășe, nu le placi, ești prea harnic și prea iubești hidrocentrala. Să te scoli curând, să-i găsim, frate și să-i spânzurăm colo, sus, deasupra barajului...

Vorbea încet, stăpânit, fără să-și miște buzele, parcă s'ar fi sfătuit cu gândurile lui, cu inima lui. Trăgându-se către ușă, mai zise:

— Of, of, feciori de curvă, ne-om răfui noi odată...

Voinea zâmbea. Ii prindea pe toți în lumina împăenjenită a ochilor, încerca să se ridice dintre perini, dar chipul i se schimonosea de durere. Prin ferestrele mari năvălea soarele și o rândunică săgeta mereu lumina către cuibul de sub strașină.

Continuare în Nr. viitor

LUPTĂM PENTRU PACE

ION ȘERBU *

„OAMENI, V'AM IUBIT, VEGHIAȚI!”

*In memoria martirului Iulius
Fucik, căzut în lupta pentru
fericirea omenirii.*

Avem în față chipu-i. Il privim.
Și azi în ochi îi ard, adânc, revolte.
Și-acuma tună glasul său, din plin,
ce sparge nopți, și sguduie sub bolte.

Gonește amintirea înapoi.
Văd încăperea din Palatul Pecek:
Oameni gemând. Bănci lungi. Pereții goi.
Din cerul brun, prin geam, răzbate-un petec.

La fel ca alți tovarăși schingiuiți
ce-și văd azi filmul vieții întrerupte,
stă Fucik dârz, cu ochii ațintiți
spre scenele trăite 'n zeci de lupte.

Pe-un nevăzut ecran, fug proiectate,
imaginile morții. Câtă ură!
Oameni. Grădini. Și case dărâmate.
Soția lui... Apoi trădare. Sgură.

*) Membru al ceniului „Al. Vlahuță”, Bârlad ; publică pentru prima oară.

Il văd acum în hruba din Pancraț.
 Alături, Karel și „tătucul“, cântă.
 Sunt tări toți trei. Și neînduplecați,
 cu 'ncredere de-oțel în lupta sfântă.

În cântec, Fucik parc'aude-aevea
 a Gustei voce, vocea ei blajină.
 Revede Praga. Conspirații. Greva.
 Ziarul „Rude Pravo“. Slova plină.

E adevăr în ziarul ilegal
 prin care comuniștii, fără frică,
 poporu'ntreg îl cheamă, ca pe-un val,
 din lanț să sfarme ultima verigă.

Strecoară gardianul prin zăbrele
 un vârî de plumb, și-un vraf gros de hârtie
 Gânduri — puzderie. Oasele sunt grele.
 Dar Iulius se strădue să scrie.

S'aștern cuvintele aprinse, vii.
 Cu'ncetul reportajul se încheagă:
 „Curând, curând, o stea va răsări,
 și-o îumină a noastră cale largă“.

Și'n clipa de pe urmă, când călăul,
 îi celluește gâtul, strâns în laț,
 chemarea lui ,ce-o duce 'n zări ecoul,
 răsună: „Oameni, v'am iubit. Veghiați!“

Din Asfințit, pândesc iar răpitoare.
 ce-ar vrea să sângereze om și vreme.
 Să le strivim în marea 'naintare
 spre primăvara lumii; să veghem!

GH. CEAUȘU

IN AMINTIREA CĂPRARULUI DELA GRON

Eram la Gron. Cu ochii la dușman...
Un pâraiaș pe-o vale printre brazi...
Alături un tovarăș, un căprar;
Aproape ne simțeam, ca niște frați.

Să spun ce ne vorbeam, n'aș mai putea
Dar știu că mi-era drag acest flăcău...
Puneai nădejde'n el, — și mai era
Și dintr'un sat cu mine, din Buzău.

Stam în tranșei. O poză lângă noi...
Un băețel cu părul vâlvoiet...
Vorbind de ce va fi după război
Ținea fotografia strâns la piept...

In fața noastră, șiruri de tranșei.
Se cuibăreau fasciștii, dinainte.
Eram într'un cătun prădat de ei,
— Repisco, îi spunea, mi-aduc aminte. —

Și-odată cu căpraru-am mers tiptil,
Pe pâraiaș în sus pe lângă brazi.
Poate gândea la țară, la copil
Ori poate la atacul dârz, de azi.

„Tovarășe locotenent“, mi-a zis,
Plutonul meu pornește chiar acum.
Avea în ochi și ură dar și vis,
Inaintând în nourii de fum.

Dar prin rafala lungă a venit
Un glonte, doborându-l dintr'odat.
Și pâraiașul unda și-a roșit.
In jur pădurea 'ntreagă a oțtat.

Un fel de monument din lemn de brad
La căpătâiu pandurii i-au făcut,
Și fiindcă tuturor ne era drag
A doua zi mai aprig ne-am bățut.

I-am întâlnit feciorul de curând
Leit căprarul, blond și subțirel.
Și maică-sa cu ochii lăcrămând
Venise să mă'ntrebe despre el.

„Ne-au fost trimis hârtie mai demult
Că tatăl meu pe front a răposat
Dar... știi mata... noi totuși am venit
Că poate... de... n'o fi adevărat”.

Și ce puteam să zic? Atunci le-am spus
Cum a murit. Băiatul m'asculta...
Apoi deodată pumnii și i-a strâns
Și 'n ochii-albaștri s'a aprins ceva.

Spre satul lor plecară mai apoi.
Iar mama tot plângea, încetișor.
Dar știu acum că cei ce vor războiu
Cumplit se vor lovi de pumnii lor.

MAMA

Vin iarăși să stau de vorbă cu tine
cum am venit abea eri...
Tu vrei să te îndrepti către ploi de cenușă?...
Dușmanul vrea iarăși să-ți bată la ușă,

Și poate tocmai când tu îi vei da,
copilului, lapte să bea,
și poate tocmai când glasul tău blând
l-o adormi legănând...

Vezi? Astăzi când fiica ori fiul îți țese
pânză cu flori mai alese, —
dușmanul cu sete tot caută dacă
în giulgiu nu-i chip s'o prefacă!

Acum când fetița se'ntoarce acasă
cu fața bălană și cald luminoasă
din școala ei idiș, cu mândra cravată
de mii de copii în țară purtată, —

gândește: dușmanii vor iar să te poarte
pe drumuri de foame, pe drumuri de moarte..
Ai legănat-o în patrie-aici,
gardul îi știe mânuțele mici.

Dece-i scoți cravata? N'o duce pribeagă!
Aici este lumea care-i e dragă.
E liniștea casei, e patria noastră.
Nu-ți vinde perdeaua din alba fereastră!

*) Poet de limbă idiș din R.P.R.

N'ai fost în viață robită destul ?
Îți vrei azi copilul din nou nesătul ?
Tu lasă-l să crească mare și bun.
— Nu-l duce să fie carne de tun !

Aici să rămâi, unde fata învață
în noul abecedar de viață,
aici să rămâi, în patria noastră...
Hai, prinde din nou perdeaua'n fereastră !

În românește de Tudor Bogdan

SZABEDI LASZLO *)

EI AU SPUS TOT

Ei au spus tot, — nici pacea n'au cruțat,
Nici libertatea'n vorbe n'o uitară,
Dar vorbele când li s'au terminat
Drept argument ei bombe aruncară.

Dar libertatea lor e : liber jaf,
Și pacea : închisoare și robie,
Și sufletul lor : banii strânși în vraf,
Și foc, și bombe neagra lor solie.

Privește spre Coreea'n largul zării :
Ard satele și spuza-i veșnic trează.
Ruine, flăcări, sunt de-alungul țării.
„Cultura” apuseană-o luminează !

Au tot pălăvrăgit atât de pace
Dar în Coreea îi vedem : sunt fiare ;
Și vorba lor o știm acum cât face :
vin bombe'n urma ei, pustiitoare.

Coreea, însă, aprigă luptând,
Eroi trimite'n bătălia grea —
Onoarea omului, popor ne'nfrânt
O aperi tu, și gloria-i a ta !

În românește de Radu Teculescu

*) Poet de limbă maghiară din R.P.R.

VLADIMIR DAHOVICINAI și N. SLOBODSCOI

CE SPUNEȚI DE-ASTA, MISTER PREZIDENT ?

*(Scrisoarea unui soldat american din Japonia către
președintele Statelor-Unite)*

Scrisoarea asta poartă ștampila militară.
Adresa: Henry Truman. O scrie un soldat
Rănit, dintr'un spital îndepărtat;
Un om desmeticit, cu minte clară.

„Voiam de multă vreme să vă scriu,
Dar mi-am lăsat o mână în Coreea.
Un regretabil incident. De-aceea
Vă scriu abia acum. Nu-i prea târziu.
Ne-ați spus că sigur până la Crăciun
Vom dobândi victoria deplină,
Dar au trecut și Paștele acum:
Victoria întârzie să vină.
Și noi nu mai plecăm spre continent.
Ce spuneți de-asta, mister prezident?

Pământul coreean l-am copleșit
Ca niște lupi flămânzi. De ce? De teamă
Să nu ne-atace China? Ce argument tâmpit,
Și ce tertipuri de care-și dă seama
Și se revoltă orice om cinstit!
La luptă însă mergem numai noi.
Voi numai prevedeați câștiguri noi
Și împrumuturi cu sporit procent.
Dar eu vă spun: vom pierde-acest război.
Ce ziceți de-asta, mister prezident?

Pe mutra noastră nu dați nici un cent,
Dar ne trimiteți unde-i primejdia mai mare.
Vorbiți acum ca Goebbels, cu 'ngâmfare,
Și-ați căpătat un hitlerist accent.
Slugarnicilor voștri sateliți
Le-ați dat avansuri pentru armament.
Dar ar fi bine să vă mai gândiți:
Victoria n'aveți s'o dobândiți.
Ce spuneți de-asta, mister prezident?

Cu decorații și-aurite fire
Pe generali nu-i greu să-i fabricați.
Dar nu-i destul. Mai trebue oștire
Și multe contingente de soldați.
Poporul! Ce putere de șuvoaie
Dar, pentru voi, nesigur element!
Și totuși fără dânsul nu poți să faci războaie.
Ce spuneți de-asta, mister prezident?

Un general de-al dumneavoastră, cu alai,
A fost prin Europa, la Papa mi se pare.
Credeți că dacă Papa vrea război e lucru mare
Și-o să v'acorde-abonament la rai.
Dar alta-i socoteala cea de-acasă:
Poporul strigă pace pe'ntregul continent;
De Papa și de generali nu-i pasă.
Ce spuneți de-asta, mister prezident?

Să v'amintiți de-asemeni nu v'ar strica deloc
Că la Arhanghelsc și Vladivostoc,
Acum vreo treizeci și ceva de ani,
Armata roșie-a oprit în loc
Pe intervențiștii de-atunci, americani.
Azi Rusia-i puternică și mare.
Și-apoi, secretu-atomic proslăvit
Încă de mult a fost descoperit.
Poți să lovești, dar poți să fii lovit
La rândul tău și poate chiar mai tare.
E bine, așadar, să fii prudent.
Ce spuneți de-asta, mister prezident?

Nu-i nou de loc proiectul dumițale.
 Nutrind nebune gânduri criminale
 A mai fost unul ce-a pornit război
 Cu Rusia — dar s'a oprit în cale
 Și s'a întors în fugă înapoi.
 Și-a pierit ascuns în subterană,
 Ca o jivină prinsă în capcană.
 E un exemplu foarte elocvent.
 Ce spuneți de-asta, mister prezident?

In românește de Al Philippide

SPRE NOI VICTORII

De paralela treizeciși-opt aproape,
Acolo unde suie flăcări mari,
Și unde râuri sânge duc, nu ape,
Zbucnind din vaduri roșii de mânia,
Acolo dă răspunsul poporul milenar,
Yancheilor, prin foc și prin urgie.

Acolo unde tot acest pământ
E răscolit de gropile pustii,
Acolo unde fumegă ruine
Peste atâtea mii și mii de li **
Poporul, ca un singur om, luptând
De pretutindeni în yanchei lovește.
Astfel pășește Răsplata,
Astfel Victoria pășește !

Știe întreaga omenire azi,
Că'n Coreea cresc eroi nenumărați.
Și'n Coreea sunt Matrosovi minunați,
Și'n Coreea-s tineri dârji ca'n Crasnodon,
Mii de partizani prin Zoia poartă zvon.
Să ne numiți drept „cei din Stalingrad”,
Drept „cei din Leningrad” să ne numiți. —
Mai mare cinste nu vrem să ne dați .
Frățească, legată prin sânge,
In veci prietenia-i nestinsă,
Fierbinte e mâna

de China

întinsă.

*) Poet coreean.

**) Unitate de lungime.

Nu, nu suntem singuri în luptă,
Suntem atâtea neamuri laolaltă!
Cu drag ne'nconjoară
Popoarele păcii, iubirea lor caldă.
De dragoste frățească-s încălzite
Regimentele, tari, încercate, —
De gloriosul nostru Kim-Ir-Sen.
În luptele grele-avântate.

În inima mea s'au strâns, au intrat
Treizeci de milioane de inimi coreene.
De plumbul ce pe frații mei i-a secerat
Înima-mi — și ea — rănită-i, dar nu geme.
Durerile tale, popor luptător,
Și dreapta-ți dârzenie pornind arzător,
Prin minte trecând, nasc blesteme.
Țin versu'ndreptat, — baionetă'n atac —
Nu-i dușman de care s'ar teme!

Frățesc salut trimit orașele salvate
Și satele ce'n cântece 'nvie,
Spre voi al căror pas străbate
Cu-al nostru, câmpu-aprins de bătlăie.
Primiți frățesc salutul, voi, mândre eșaloane,
Ce treceți către Sud în lupte glorioase!
De pe întregul glob se'ntind spre noi, vâjnoase,
Păduri prietenești de mâini — și-s milioane!

Iar eu îmi slobod versurile-aprinse
Pe nesfârșirea lumii noastre ninse.
Spre voi vreau să ajungă, prieteni dragi ai mei,
Aceste versuri, pașnici porumbei,
Spre voi,
a libertății noastre chezășie,
Spre voi,
ce v'avântați în bătlăie.
Pășiți mereu 'nainte, tovarăși, frați ai mei,
Și'n valuri asvârliți pe-acești tâlhari yanchei!

În românește de Vladimir Colin.

VOCI DE NĂDEJDE ȘI DE INCREDERE

Au fost fără număr cei care — urmărind cu încordare desfășurarea evenimentelor — au simțit realmente că e propria lor întrebare aceea din finalul interviewului acordat de I. V. Stalin corespondentului „Pravdei” (la 16. II. 1951) :

— „Cum se va termina această luptă între forțele agresive și cele iubitoare de pace?”.

Putem fi siguri că răsună în mintea tuturor, fie că s’ar afla pe o poziție, fie chiar că s’ar afla pe alta, răspunsul pe care-l primea nu numai corespondentul, dar, odată cu el, oamenii din lumea întreagă:

— „Pacea va fi menținută și consolidată, dacă popoarele vor lua în propriile lor mâini cauza menținerii păcii și o vor apăra până la capăt. Războiul poate deveni inevitabil, dacă ațățătorii la război vor reuși să prindă în mreaja minciunii masele populare, să le înșele și să le atragă într’un nou război mondial .

Deaceia larga campanie pentru menținerea păcii, ca mijloc de demascare a mașinațiunilor criminale ale ațățătorilor la război, are acum o importanță primordială”.

Răspunsul acesta e viu și în oamenii țării noastre, în toți oamenii care se simt cu adevărat legați de pământul patriei noastre. Iar replica lor își află cea mai vibrantă concretizare în felul cum a formulat-o secretarul general al Partidului Muncitoresc Român, Gh. Gheorghiu-Dej în expunerea sa „Lupta pentru pace, sarcină centrală a Partidului nostru”:

„Privim cu încredere viitorul, pentrucă avem încredere profundă în victoria cauzei păcii și libertății popoarelor, pentrucă în fruntea luptei dusă de lagărul păcii, în fruntea forțelor organizate ale păcii stă marea și puternica Uniune Sovietică”. Această idee e precizată și în finalul articolului său intitulat „Forțele păcii și socialismului vor învinge” :

„Pregătind războiul împotriva Uniunii Sovietice și țărilor de democrație populară, nouii pretendenți la dominația mondială, imperialiștii americano-englezi, au uitat rezultatele lamentabile ale intervenției celor 14 state împotriva tânărului stat sovietic, au uitat soarta imperialiștilor germani, care au atacat Uniunea Sovietică. Ei au uitat cum s’a terminat intervenția americană în China. Dar sute de milioane de oameni țin minte ce a însemnat pentru asupriții și exploatații din lumea întreagă Marea Revoluție

Socialistă din Octombrie. Ele țin minte că Uniunea Sovietică a salvat omenirea și civilizația de barbaria fascistă, țin minte pe eroii Stalingradului și vocea dătătoare de nădejdi și încredere în victorie a marelui Stalin”.

Vocii marelui Stalin i se alătură de pretutindenii noi voci de nădejde și de încredere.

Cetind și memorând lapidarele cuvinte stalinieni, se înțelege ușor ce fond de adevăruri — și cu câtă îndreptățire — oglindește Alexei Surcov de pildă în poezia sa intitulată „Un nume stindard”, (din volumul „Pace lumii”), când dă expresie artistică profundului sentiment de venerație al popoarelor față de primul stegar al păcii din lumea întreagă:

*Prin țări numeroase
am fost, an de an,
am fost și prin Anglia
și prin Iran,
Alpi, țările nordice...
Văzui peste tot
ce greu muncitorii
la capăt o scot.
Dar „Stalin”
în limbile toate răsună...
Ei nu știu, ei n’aud
o vorbă mai bună!*

Cu totul altul e spectacolul vieții pe care o construiesc popoarele de democrație populară, dar același le este imboldul și același imbold le este certitudinea:

*Constanța, Varșovia, Pesta,
oriunde
conduc muncitorii
și munca e’n frunte, —
sub steaguri e freamăt
de oameni, coloane,
o mare de capete
mii, milioane...
Și’n cântec fierbinte
aceleași cuvinte:
„Trăiască Stalin!”... „Neh jie Stalin!”... „Etjen Sztálin!”...*

E cu adevărat invincibilă forța care te dă încredere în lupta lor pentru un trai asupra căruia să nu domine legile junglei, rânjetul colților celui mai tare, șantajul, amenințarea, distrugerea:

*Neliniște’n lume?...
Știm asta și noi.
Vor, neguțătorii de moarte,
război...*

*Dar mult mai puternic
de-o vreme încoace
în lume se-aude:
„luptăm pentru pace”...
Și tot mai mulți oameni
mai tari zi de zi,
știu: „Stalin” înseamnă
— „război nu va fi!”*

(„Un nume standard”)

Întărirea crescândă a acestui uriaș val de opinie pe cuprinsul întregului glob, e un fapt. Un fapt al vieții noi, al noiei concepții pe care omul și-o făurește despre sine, despre oameni, despre lume, culegându-și-o din realitatea nu numai cunoscută, dar și zidită de el, bucată cu bucată.

Acest uriaș val de opinie se ridică — și aici mai ales îi stă forța — pe o largă bază de experiență proprie, de motivări și confruntări proprii, neîncetat adăugate în timp; deaceia și convingătoare; deaceia și de nebiruit.

Vom aminti în acest sens numai două exemple care se cuvin împăpătate memoriei oricui.

La 25 Februarie 1949, în interviewul dat lui Kingsbury Smith, răspunzând întrebării acestuia dacă guvernul Uniunii Sovietice ar fi de acord să aplice împreună cu guvernul Statelor Unite măsuri care să tindă la înfăptuirea unui pact al păcii, tovarășul Stalin a spus:

— „Desigur, guvernul U.R.S.S. ar putea colabura cu guvernul Statelor Unite ale Americii în aplicarea de măsuri care urmăresc realizarea acestui Pact al Păcii și duc la dezarmarea treptată”.

În acelaș sens, în anul următor, tot cu privire la un pact între cele cinci puteri, A. I. Vâșinski sublinia în Adunarea generală la O.N.U.: „Noi știm că un asemenea pact va avea o excepțională însemnătate social-politică... Fiecare om simplu va spune: „Iată, oricâte divergențe ar exista între ei, totuși au căzut de acord să sprijine pacea”.

Din nefericire, despre pace nu pot vorbi cu sinceritate acei „cioclii fercheși ai Departamentului de Stat”, oricât „vor trângăni la verzi și uscate”...

Ne-o spune asta:

*„nu unul dintre crunții oșelului briganzi,
ci un poet, din fundul Americii de Sud,
un fiu de muncitor la căile-ferate
din Patagonia,
american ca aerul din Anzi,
dar azi fugar din țara unde-s regi
tortura, închisoarea și dihonă...”*

ne-o spune, adică, Pablo Neruda.

Înfățișând măreția zăgazului cu care Uniunea Sovietică, în fruntea popoarelor iubitoare de pace, barează hotărît isteria cu spume a inundațiilor beliciste, Pablo Neruda aduce, pentru psihologia omului conștient de pre-

tutindeni, adevăruri și motivări morale care tocmai ele hrănesc forța de sugestie a poeziei, valoarea și valabilitatea ei:

*„Molotov, Vorosilov sunt acolo.
 Li văd stând laolaltă cu ceilalți,
 cu generalii neînfrânți și bravi,
 puternici ca pădurea stejarilor înalți
 strălucitoare sub zăpadă.
 N'are niciunul dintre ei palate.
 N'are niciunul legiuni de sclavi.
 Și nu s'a'mbogătit niciunul în război
 vânzând sânge de oameni...
 Niciunul n'amintește pe-acei pompoși curcani
 roțiți în cozi La Rio de Janeiro sau Bogota
 și poruncind măruntelor armate de tirani
 și de hingheri ai patriilor lor.
 Niciunul nu'ncasează vreun procent
 la fabricile de-armament.
 Niciunul n'are foale'n dulap cu sutele...
 Dar fiecare cu cellalt împarte
 frățește, din nemaivăzutele
 mari bucurii ale construcției,
 în țara unde — lumii noastre — dimineța
 din noaptea morții îi vâștește viața.*

Pe drept cuvânt Dr. Hewlett Johnson, veneratul decan de Canterbury — nu de mult laureat al Premiului Internațional pentru Pace — ținea să sublinieze la rândul său și cu întreagă greutatea prestigiului de care se bucură: „Oridecâteori nori amenințători plutesc deasupra lumii, auzim glasul lui Stalin și cuvintele sale simple și clare, ne inspiră încredere în victoria finală a cauzei păcii”.

Trebuie să repetăm că această încredere, nu este câtuș de puțin de natură subiectivă, sau cumva mistică, ci se bazează pe date obiective, pe temeieri reale, de vreme ce — ne spune tot decanul de Canterbury — „mișcarea partizanilor păcii reprezintă acum 50% din populația adultă din toate țările”...

Da, fără îndoială: 50% din populația adultă a globului, asta înseamnă ceva.

Insemnează, mai întâi, că politica de preîntâmpinare a războiului și de menținere a păcii dusă cu hotărâre de U.R.S.S., a prins rădăcini adânci și solide. Ele nu mai pot fi smulse, nici abătute.

Insemnează că în zadar oamenii muncii din Catalonia — care luptă sub conducerea Partidului Comunist Spaniol, pentru un front unic republican și democratic, — sunt astăzi aruncați, schingiuiți și împușcați, în subso-lurile cu ecouri înăbușite ale fortului Montjuich... Afară, ecurile de re-voltă ale poporului catalan sporesc reunite într'un singur vuet care, neînfricat, cere pâine și pace, libertate și muncă, încetarea asupririi, alungarea de pe pământul Spaniei a trimișilor Casei Albe și Pentagonului.

Insemnează că în zadar „sucursala guvernamentală franceză a Wash-ingtonului” a interzis prin „Journal Officiel” activitatea Consiliului Mondial

ai Păcii pe teritoriul Franței, aceasta, firește, îndată după vizita d-lui Vincent Auriol la d. Truman. E locul aci să ne amintim că în Iunie 1949, atunci când în numele savanților progresiști, Jolliot-Curie declară că nu înțelege cu nici un chip să ajute la aservirea științei către scopurile de război urmărite de imperialiștii americano-englezi, el cerând ca energia atomică să fie folosită pentru binele și progresul uman și nu pentru nimicirea popoarelor — își încheie refuzul său cu aceste cuvinte: „În lupta pentru pace, noi nu vom da înapoi nici în fața amenințărilor, nici în fața închisorii, nici în fața morții”. Cu atât mai puțin, așadar, în fața acelor „pungași mondiali” ai Wall-Streetului — cum le spune Ehrenburg — acelor „escroci” și „turbați” a căror politică nu poate duce (și nici nu vrea să ducă) decât acolo unde a început înfine să vadă până și organul marelui burghezii franceze „Le Monde”, care scria, cu groază, acum de curând: „În cazul unui război mondial, Europa va deveni o nouă Coree...”.

Senatorul american Milokins — republican — nu se căsnește mult ca să confirme: „În cazul unui război cu Rusia, centrele industriale din Europa trebuie distruse”.

Senatorul american Fullbright — democrat — nu se sfiește deloc să completeze și să întărească: „Îi vom ajuta pe europeni, distrugându-le orașele”.

În legătură cu intențiile exprimate cu această sinistru seriozitate, cu această liniște lugubră, senină, de imperturbabili ciocli, Ilya Ehrenburg își notează: „Ei privesc cu nădejde spre Germania Occidentală. Ei vor să culeagă ceea ce a semănat Hitler. Ei își caută aliați în rândurile incendiatorilor S.S., în rândurile agenților gestapoului, în rândurile asasinilor dela crematoriile din Auschwitz și Maidanek. La Frankfurt, un nou „führer”, un marec Paul Egon Lüt a declarat recent: „Americani ne vor asigura victoria. Cu ajutorul lor vom restabili onoarea trupelor S.S.”. Asemenea complimente nu sunt pe placul agenților de recrutare americani. Ei ar prefera ca Paul Egon Lüt să spună: „Vom asigura victoria americanilor”.

Dar ce s'a întâmplat cu onoarea lui Mac Arthur se știe destul de bine, atât de bine încât un Thomas Dewey însuși (rival al lui Truman numai în politică internă, dar în fond aceeași medalie pe fața cealaltă) e obligat să observe că răsunătoarea destituire nu constituie „o simplă sancțiune și compromitere individuală” ci „punctul culminant al unui dezastruos eșec al cercurilor conducătoare dela Washington”.

Un alt punct culminant — deastădată al umorului în stare naturală, fără nici o intenție sau amestec, cum am fi în drept să bănuim din partea unor intervenționiști recunoscuți, — ne-a apărut atunci când printre protestele ridicate de presa dolarului împotriva eșecului politicii d-lui Truman în Coreea, s'au făcut și anumite citate din biblie, reproducându-se, colac peste pupăză, în chip de consolare, chiar versetul 5 al capitolului IX din „Faptele Apostolilor”, care ne învață — dela Domnul cetire — cum că „nu-i bine-a merge *împotriva forței*”... De fapt, nu era nici un dezacord aici, d. Truman socotind la rândul său că-i mai bine a merge *cu forța*, împotriva celor pe care-i crede fără apărare. Aceasta, mai ales decând „odată cu dispariția pieței chineze (unde Departamentul de Stat al U.S.A. n'a reușit să obțină până în prezent nimic, nici cu coada vulpii, nici cu colții de lup) odată cu avântul mișcării de eliberare națională în Malaya, Vietnam și Burma, se pare că întreaga Asie se închide pentru America”... („Bolșevic”, I, 1951).

Ceeace nu înseamnă nicidecum că Wall-Streetul nu intensifică mai departe și cu atât mai vârtos, propagarea isteriei războinice prin presă, prin literatură, prin radio, prin cinematograf, prin toate mijloacele puse la bătaie în sensul generoasei aspirații de a lumina și de a ajuta evident „regiunile” — și mai evident — „înapoiate”

Dar către țelurile urmărite pe calea luminoasă, simplu și limpede trasată în interviuul lui I. V. Stalin, glasuri tot mai numeroase și mai fierbinți s'au ridicat în sprijinul luptei pentru pace, contraatacând de pe poziții juste, cu vigoare, cu eficacitate, cu larg răsunet de masă, în toate țările lumii, din Austria și Norvegia în India și Iran, din Spania în Mexic, din țările de democrație populară în țările din America latină.

În sprijinul Apelului pentru încheierea unui Pact al Păcii s'a rostit cu putere clasa muncitoare din Europa, ai cărei reprezentanți s'au întrunit la Berlin într-o conferință de istorică însemnătate — Conferința europeană a muncitorilor împotriva remilitarizării Germaniei.

Declarația finală suna astfel: „Delegați la Conferința europeană a muncitorilor împotriva remilitarizării Germaniei, noi susținem Apelul Consiliului mondial al Păcii pentru încheierea unui Pact al Păcii între cele cinci mari puteri”.

În numele celor 10 delegați ai clasei muncitoare din Franța, s'au adresat muncitorimii germane următoarele cuvinte: „Patria noastră nu trebuie să constituie punctul de plecare al războiului, nici țara voastră o bază de atac, un câmp de luptă. De aceea, noi, muncitorii francezi și germani, trebuie să stăm umăr la umăr și să parăm împreună atentatul la viața noastră. Lupta noastră va uni mai strâns clasa muncitoare europeană, ceeace este foarte important în lupta noastră pentru pace”.

Trebuie să amintim aci lupta purtată cu consecvență și cu eroism, în condiții greie, de partidele comuniste francez și italian, luptă înțeleasă, însușită și dusă cu energie de cele mai largi pături muncitoare din Franța și Italia, unde grevele și protestele se țin lanț, în bazinele carbonifere, în metalurgie, în transporturi.

Formulările lui Jacques Duclos în parlamentul francez — tocmai pentru că rezumau această luptă, făcându-se răsunetul ei — au luat amploarea unui adevărat rechizitoriu în care se arăta răspicat:

„Guvernul vostru pune la cale represiuni împotriva oamenilor muncii, împotriva partizanilor păcii. Totodată, amnistiați pe trădători! Sunteți un guvern al presiunilor coloniale și al războiului murdar din Vietnam. Sunteți un guvern al pregătirilor de război în Europa, înfăptuite sub egida alianței cu naziștii. Sunteți un guvern al alegerilor frauduloase cu ajutorul cărora vreți să împiedicați poporul să-și exprime liber părerea și să fie reprezentat în mod just în Parlament. Sunteți un guvern al ocupației Franței de către trupe streine. Din Bordeaux și La Pallice, unde sunt cantonate aceste trupe, ocupanții pătrund și în alte regiuni ale Franței. Din Vest spre Est, sunt transportate materiale de război... Prezența trupelor americane pe pământul nostru confirmă febrilitatea cu care duceți pregătirile de război. În fața celor care pregătesc rece și calculat un nou război, noi chemăm pe bărbații și femeile franceze care suportă consecințele politicii voastre dezastruoase să ia atitudine hotărâtă pentru apărarea pâinii și libertății lor. Noi îi chemăm să se unească pentru a asigura pacea de care voi vă temeți într'atât, încât ați și luat măsuri represive împotriva Consiliului Mondial al Păcii”.

În privința activității Partidului Comunist Italian și a condițiilor acestei activități, unele cifre din raportul despre „Lupta poporului italian pentru pace, muncă și libertate”, ținut de Palmiro Togliatti la cel de al VII-lea Congres al Partidului, apar ele singure destul de expresive pentru a face inutil orice adaus.

În perioada dintre anii 1948—1949 și în primele trei luni ale anului 1950, au fost uciși de poliție și de unelte plătite ale moșierilor, 62 oameni ai muncii. Dintre care 48 comuniști...

În ciocnirile cu poliția au fost răniți 3.126 oameni ai muncii. Dintre care 2.367 comuniști...

Au fost arestați și deferiți justiției 92.160 oameni ai muncii. Dintre care 73.780 comuniști...

Au fost condamnați la închisoare 19.306 oameni ai muncii. Dintre care 15.492 comuniști...

S'au pronunțat sentințe de condamnare la închisoare însumând 8.440 ani (7.598 ani pentru comuniști).

Cu toate aceste încercări de a intimida voința poporului francez și italian, cu toate că lacheli dela Paris și Roma au falsificat voința masselor prin legi electorale tâlhărești, popoarele au dovedit cu hotărâre încrederea lor în politica de pace, independență națională și luptă pentru o viață mai bună gusă de partidele comuniste.

Cele 5.001.618 de voturi obținute de Partidul Comunist Francez și cele 5.569.300 voturi obținute de Blocul Partidelor de stânga în Italia, în alegerile recente, constituie un avertisment puternic pentru ațățătorii la război, — imperialiștii americani și englezi și uneltele lor.

Fără îndoială că nu sunt mici nici „dificultățile” create imperialiștilor ațățători la război de oamenii muncii, acolo unde ei sunt organizați și uniți. Aceste „dificultăți” sunt cu regret recunoscute în documente oficiale ca de pildă într-o broșură a Departamentului de Stat în care — pe șleau — se explică de ce Tito e „mult mai convenabil”...

Iată ce se scrie negru pe alb, în această broșură și anume ca într'un riguros registru comercial de profit și pierderi: „Inarmarea a nouă divizii franceze, costă poporul american un miliard dolari. ...Tito, însă, asigură puterilor apusene mai mult de 20 divizii, care costă *numai* 50 milioane dolari”. Iată și de ce, cum arăta Clement Gottwald în Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Cehoslovac — „trebuie subliniat, și nu este întâmplător, că oriunde apare un spion și un diversionist al imperialiștilor occidentali, noi demascăm alături de el un spion și un diversionist al Jugoslaviei titoiste”.

Prind contururi cu atât mai vii în minte, cu atât mai impresionante, manifestările ca greva dela Split, unde docherii jugoslavi au refuzat să descarce armamentul pe care d. Truman l-a trimis numai pentru ca (odată cu embargoul) să ridice — știți, — această „țară înapoiată...”, s'o ridice, adică, alături de Spania, Grecia și Turcia! Și cu atât mai puternice în inimi răsună ecourile unui fapt de măreția și semnificația celui dela Barcelona, salutat în nenumărate colțuri ale pământului, ca un drastic avertisment dat organizatorilor de noi măceluri mondiale.

Când în timpul alegerilor sindicale la o fabrică cu 500 de muncitori, au apărut pe nu mai puțin de 385 dintre buletinele de vot aceleași cuvinte:

„Vrem sporirea salariilor“, sau „Trăiască Stalin“ sau „Trăiască Uniunea Sovietică“, — n'a fost nici o mirare că apologeților lui Franco li s'a făcut negru înaintea ochilor, mai negru decât „cămășile“ răposatului lor tată bun, Mussolini.

Și nici o mirare că au văzut roșu mai pe urmă, adică atunci când pe bulevardul Ramblas de pildă, au luat foc deodată — ca niște cîi de nutreț ideologic pe gustul rumegătoarelor de vise reacționare — toate acele chioșcuri și, drăcia dracului, tocmai acelea, unde se vindeau principalele ziare franchiste...

Ceeace a urmat după 12 Martie — după acea dimineață de primăvară catalană neînvinsă în revărsarea ei peste orice opreliști și amenințări, — se știe de către toată lumea. Se știe, mai ales, — așa cum a formulat Dolores Ibarruri că: „Franco a cedat imperialiștilor americani industria spaniolă, teritoriul spaniol și suveranitatea spaniolă... Dar Franco nu poate oferi în dar americanilor subjugarea poporului la politica lui de război, deoarece poporul spaniol nu dorește să servească drept carne de tun în interesul bancherilor din Wall-Street. Poporul spaniol nu va lupta pentru yankei. El nu va lupta niciodată împotriva Uniunii Sovietice, al cărei nume și exempliu însușește poporul în lupta lui pentru pace, pentru democrație“.

S'a arătat apoi, într'o declarație, că „Partidul Comunist Spaniol și Partidul Socialist Unit din Catalonia sunt profund mișcate de excepționala solidaritate proletară internațională față de lupta dela Barcelona în întreaga lume și mai ales în rândurile oamenilor muncii din Franța și Italia“.

Pe bună dreptate, s'a amintit cu acest prilej în presa bucureșteană și în chip foarte potrivit după evenimentele dela Barcelona, cuvintele — încă odată verificate — ale lui I. V. Stalin: „Capitalismul poate să se stabilizeze parțial, poate să-și raționalizeze producția, poate să predea fascismului cârmuirea țării, să strângă vremelnice în chingi clasa muncitoare, dar el nu-și va recăpăta niciodată „liniștea“ și „încrederea“ „echilibrul“ și „stabilitatea“, cu care se fălea mai înainte, căci criza capitalismului mondial a ajuns la un asemenea grad de desvoltare, încât flăcările revoluției trebuie neapărat să răzbată, când în centrele imperialismului, când la periferie, zădărnîcind cârpăcelile capitaliste și grăbind, pe zi ce trece, căderea capitalismului“.

„Echilibrul“ actual al imperialismului primește dela o zi la alta, lovituri de ciocan vertiginoase. Prin datele realității verificăm că „stabilitatea“ lui nu mai e asigurată de nici o ancoră. „Liniștea lui mai poate fi eventual subiectul unor depărtate reverii nostalgice. Dar cam atîta tot.

În momentul lor de reculegere, toți posedații opulenței prin negoț de arme și războaie de rapt, nu pot să nu se gândească adeseori: ziua de azi și -- vai nouă -- ziua de mâine, nu mai oleră garanția nici unui huzur neamenințat, nici unei pustiiri fără ripostă, nici unui jaf care să rămână nepedepsit.

Și dovezi săritoare în ochi furnizează terenul câștigat prin lupta eroică și grea, dar în neîncetată, în biruitoare creștere, a popoarelor din colonii, care sfarmă lanțurile vechei robii, care scutură jugul imperialist, cu o vigoare în chip firesc sporită de evidența succeselor obținute.

La loc de frunte stă aci, istorica victorie a marelui popor chinez care prin răsunătoarea lui desprindere din chingile exploatații colonialiștilor americano-englezi, a realizat un considerabil îndemn pentru toate popoarele Asiei și, totodată, — cum a fost caracterizată această victorie — „O gravă spărtură

în însăși temelia imperialismului". În adevăr, această istorică victorie este nu numai a poporului chinez ci a oamenilor muncii din lumea întreagă. Poziția popoarelor care apără pacea este astăzi deosebit de puternică, având în frunte invincibila Țară a Socialismului și însumând țările de democrație populară, marele popor al Chinei, poporul Republicii Democrate Germane, care, toate la un loc, nu numai că alcătuiesc aproape o jumătate din populația globului, dar alcătuiesc partea cea mai conștient unită a omenirii. Orice minte realistă va vedea întreaga însemnătate a părerii formulate de V. M. Molotov că prietenia sovieto-chineză este „o forță atât de mare și puternică în opera de consolidare a păcii în întreaga lume, încât nu are și nu a avut egal în istoria omenirii”.

În același timp, odată cu ruperea mai multor inele din lanțul imperialist, altele manifestă vădit aceeași naturală mișcare de rupere. Ele trec să ajute (sau să întărească direct) frontul păcii, îndreptându-și și confirmând nădejdea oamenilor cinstiți de pretutindeni, în victoria vieții, care nu poate fi decât victoria dreptății și a rațiunii.

După sdrobirea ghiarelor vânzătoare ale lui Ciang-Kai-Shek, un critic literar chinez, Chon Yang, bucurându-se de autoritatea unui adevărat îndrumător care trăiește din plin și participă cu elan, cu curaj, cu o prezență activă și multilaterală, la toate frământările epocii și la toate preocupările alor săi, adresa aceste cuvinte scriitorilor Chinei eliberate: „Vedem cu proprii noștri ochi tot felul de eroi și modele în mijlocul poporului nostru. Ei sunt mari și totuși simpli. Ei făuresc miracole istorice cu propriul lor sânge... Ce facem noi pentru acești făurari ai istoriei?”

În cadrul consfățuirii cu scriitorii, organizate la Yen-an de Partidul Comunist Chinez în Mai 1942 (era în timpul celor mai sângeroase și mai grele înțeleștări cu japonezii) Mao-Tse-Dun trasa drumul de viitor al noii literaturi chineze, aducând întrebării de mai sus un răspuns a cărui valabilitate s'a adevărit atât pentru creația literară a Chinei noi, cât și pentru scriitorii progresiști din țările capitaliste: „Tot ceea ce scriem noi, trebuie să contribuie la unirea noastră, la propășirea noastră, la stărnirea spiritului revoluționar în rândul masselor muncitoare”.

Ajutorul frățesc dat de voluntarii chinezi luptătorilor nedoborâți și ne-doborâtului popor al Coreei — acest chinuit pământ al tuturor jertfelor — s'a dovedit cu prisosință a fi încă un aspect al refuzului popoarelor de a mai suporta interminabilul șantaj al „celui mai tare”.

Și chinezilor și coreenilor și vietnamezilor, dar și Asiei și globului întreg, se adresează glasul fierbinte al scriitorilor care, ca poetul chinez Ai-Tin, îndeamnă la o mai largă participare în glorioasa bătălie a păcii:

*Uniți-vă, ai lumii proletari
Și voi, cei asupriți, întindeți mâna!
Voi iubitori ai păcii, strângeți rândul!
Să ne-adunăm popor lângă popor
Mai strâns, în jurul Țării Sovietice,
În jurul Marelui Conducător.*

(„În apărarea păcii”)

În Siria sau în Egipt, în Maroc sau în Iran, se dă aceeași bătălie împotriva concepției confiscante a imperialismului — problema coloniilor și întreagă mișcarea lor de eliberare națională nemaiconstituind azi decât o față a problemei apărării păcii.

În numele Partidului Comunist Francez, cu prilejul celei de a 30-a aniversări a acestuia, în Decembrie 1950, s'a declarat limpede: „Partidul nostru a luptat împotriva războiului din Maroc în anul 1925. Președinte al Comitetului de luptă împotriva acestui război colonial a fost însuși Maurice Thorez. Partidul a luptat deasemeni împotriva războiului din Siria, după cum astăzi luptă împotriva războiului din Vietnam. În felul acesta, partidul nostru a arătat că este credincios principiului: „Nu poate fi liber un popor care asuprește alte popoare“...

De acest adevăr încep să se teamă amatorii de carne de tun la orice preț și, în panica de care sunt cuprinși în fața cuvântului aspru al realității — și al dreptății — ei înțeleg cu atât mai mult furia și sălbăticia setei lor de sânge, ei sar cu o atât mai mare ferocitate să-și apere ultimele prăzi, să-și prelungească ultimele profituri.

De curând, în declarațiile făcute la 25 Mai, la Teheran, primul ministru al Iranului, Mossadik arăta presei cumplita mizerie în care se sbate poporul țării sale, sleit de plata dobânzilor la împrumuturile externe — pe de o parte, iar pe de alta obligat să nu-și poată valorifica singur incomparabilele bogății petrolifere. Fiindcă se opune capitalul englez care ține să continue exploatarea. Fiindcă se opune America al cărei ambasador la Teheran, Henry Grady, stă de veghe și repetă cu strășnicie notele guvernului Statelor Unite, cerând guvernului iranian „să negocieze cu compania petroliferă anglo-iraniană și să ajungă la o înțelegere cu ea în privința continuării exploatarei resurselor petrolifere ale Iranului, de către această societate”.

Mossadik a replicat invocând încălcarea dreptului suveran al țării sale de a naționaliza industria petroliferă și respingând competența vreunui arbitru în această chestiune. El a încheiat cu o serie de precizări care nu mai lasă loc nici unei confuzii, în ciuda oricăror încercări de pescuire în ape tulburi: „dacă guvernul englez sau oricare alt guvern va insista ca fosta societate petroliferă anglo-iraniană să-și continue activitatea, aceasta va duce la consecințe dezastruoase pentru întreaga lume liberă și nicio forță nu va putea împiedica gravele evenimente pentru a căror izbucnire se creează în acest fel condiții favorabile”.

Dar atunci care să fie explicația stăruitorului amestec al guvernului englez și de ce această înverșunată rapacitate care smulge unui popor bunurile sale, independența sa, suveranitatea sa? De ce apoi Statele Unite, care nu par direct interesate aici, se îmbulzesc și înghesue cu note ultimative ministerul de externe iranian? Explicația noi am găsit-o în două locuri. Două surse demne, altminteri, de toată încrederea.

Este mai întâi ziarul „Business Week”, care ne-o spune pe șleau în numărul său din 17 Martie a. c.: „Europa occidentală nu-și poate permite să piardă compania petroliferă anglo-iraniană. O asemenea pierdere ar aduce prejudicii economiei europene și ar reduce simțitor potențialul de război al Occidentului”.

Și este ziarul „Daily Express” care, la fel de deschis, cere menținerea

cu orice preț a petrolului iranian — acest „*isvor de importanță vitală pentru aprovizionarea cu combustibil a flotei navale de război*”.

Iată vreasăzică, la întrebările puse, două — n'aveți ce zice — răspunsuri cinstite...

Aceste fapte (numai câteva și poate nu dintre cele mai tipice, în cadrul unei prezentări căreia-i este peste putință să îmbrățișeze întreagă substanța unor realități, covârșitor de complicate) — pun în lumină necesitatea ca, la rândul nostru, în patria noastră, în vreme ce 11.060.141 cetățeni ai Republicii noastre, au semnat apelul Consiliului Mondial al Păcii, să așezăm pe primul plan demascarea în chipurile cele mai concrete, mai clare, mai convingătoare, a tuturor ațățătorilor la război. În fruntea acestora stau, cum știm, cele 60 de familii de miliardari care, ca Morgan și Rockefeller — bancheri, negustori de tunuri, fabricanți de bombe atomice, regi ai petrolului și jefuitori ai popoarelor — stăpânesc bogățiile, dictează politica Statelor Unite și, fără o tresărire, trimit tineretul american să moară, pentru ca ei să trăiască. Trebuie să facem să afle întreg poporul nostru (și cei care — în chip cinstit — poate mai au totuși vreo îndoială ascunsă în fundul conștiinței lor) câteva lucruri de-o claritate matematică și anume, de pildă:

1) că guvernul Statelor Unite e cel care-a respins propunerile Uniunii Sovietice „pentru încheierea unui Pact al Păcii, pentru reducerea înarmărilor, pentru interzicerea armei atomice”;

2) că Uniunea Sovietică e cea care-a adoptat, în mod pilduitor, legea pentru apărarea păcii (raportor al acestei legi fiind scriitorul N. Tihonov);

3) că un *buget de război* este cel al Statelor Unite de vreme ce 82% din cheltuelile țării merg la înarmare;

4) că un *buget de pace* e cel al Uniunii Sovietice de vreme ce tot greul cheltuelilor merge aci la enorme investiții în construcții și în industrie civilă;

5) că un *buget de război* este cel al agenturii imperialiste dela Belgrad care prevede pentru cheltueli militare 70% din bugetul Jugoslaviei.

6) că un *buget de pace* este cel al Republicii Populare Române în care nu mai mult de 15% sunt prevăzuți pentru apărarea țării, greul prevederilor financiare mergând la realizarea marilor lucrări de investiții din primul an al Cincinalului.

Trebuie să nu ne ascundem uimirea că — mare și lat. — 1% din bugetul Statelor Unite este prevăzut pentru nevoile cultural-sociale ale poporului american, — în timp ce, cu toată modestia ei, Republica noastră a prevăzut 24,30% pentru nevoile cultural-sociale ale poporului: *mutatis mutandis*, nu avem a ne umfla în gușă dar nici a socoti țara noastră o „regiune” — cum arătarăm că le place bancherilor yankei să apese, „înapoiată”... deși nu fabricăm încă cel mai bun oțel din lume (nici pentru lame de bărbierit, nici pentru tunuri de ras orașe).

Trebuie — așa cum nu de puțin sublinia „Scânteia” — „să readucem în amintirea oamenilor muncii, zilele negre ale războiului antisovietic, suferințele de mii de tineri căzuți în floarea vârstei, lagărele, închisorile, crematoriile! Și nu va fi om cinstit care, amintindu-și, să nu protesteze cu indignare împotriva faptului că imperialiștii americani fac casă bună cu Krupp și pun pe picioare odiosul Wehrmacht care a semănat moartea în Europa”... Să ne amintim și să amintim tuturor cruzimea cămătărească a îndelungatei

exploatări de trust, fie că-i zicea Standard-Oil (american), fie că-i zicea Royal Dutch (englez).

Acestea toate oferă un vast material dar numai un material totuși, care — topit adânc în însăși ființa noastră — urmează să aștepte o oglindire, o expresie pe măsura și chipul fiecăruia dintre noi, în modul propriu al fiecăruia, la un nivel ridicat al interesului nostru și al preocupărilor noastre, atât în ce privește activitatea personală, creatoare, cât și în cadrul muncii colective căreia îi aparținem.

Să nu pierdem nici o clipă și nici un prilej de a reflecta cu toate puterile prezența noastră reală în marele front al păcii, sporind, cu o contribuție valabilă, această prezență care e o înaltă onoare, acest front care e al unei lupte decisive.

Învățătorii noștri — dintre cei mai buni — Gorki și Maiacovski ne slujesc și deastădată cele mai ferme exemple de urmat.

Cât de veridic și cu câtă simplitate ne înfățișează bunul Alexei Maximovici, în „Orașul diavolului galben“, portretul colectiv al Morganilor și Rockefellerilor, trăsătura esențială a domnului din Wall-Street: „cuprinde cu mâinile întregul glob, îl duce la gura lui căscată, iar această gură sugă, mușcă, ronțăie cu aviditate din planeta noastră, ca dintr'un cartof fierbinte, abia scos din cenușă”...

Sau — era în 1934 — iată cum desvăluia el lumii ce urmăresc imperialiștii instigatori la războaie și care e mobilul panicii lor: „Burghezia se pregătește de un nou măcel mondial care va nimici milioane de tineri, va nimici miliarde de bunuri de primă necesitate, va arunca în aer și va scufunda în mări și oceane milioane de tone de metal, va curăța de pe fața globului sate și orașe, va infecta cu gaze și cu miasme de cadavre aerul și pământul... Sunt deajuns, toate acestea, ca să putem spune: o parte din lume e cărmuită de criminali și de adevărați nebuni — iar aceasta pentru că, probabil, ei presimt inevitabila lor prăbușire... În adevăr: ei n'au milă de nimic. Lor nu le e milă de nimic. Incercând să-și prelungească existența, ei sfârșimă până și acele libertăți democratice care odinioară le făceau mândria”.

S'a mai arătat și cu alte prilejuri în ce măsură „este de nedespărțit, la Gorki, lupta lui pentru pace și pasionata demascare a reacțiunii imperialiste”. Astfel, când un ziarist american, îl întreabă ce crede despre civilizația Statelor Unite, el spune fără ocoluri: „Eu cred că civilizația noastră este cea mai monstruoasă civilizație a planetei — fiindcă ea a sporit enorm toate aspectele diforme și rușinoase ale civilizației europene”...

Ați crede că aceste cuvinte au vârsta de 20 de ani? Ele par la fel de recente, parcă rostite ieri, ca și părerea lui Gorki, că în Europa capitalistă „oamenii muncii sunt guvernați de oameni demenți, capabili de orice crimă, gata să verse orice cantitate de sânge”...

Învinuit de... nerecunoștință de către burghezia care — un mic târg venindu-i totdeauna bine — pretindea pasă-mi-te că prețuind talentul scriitorului ar trebui și acesta să-și mai „modereze” o leacă opiniile, Gorki nu s'a sfîșit să vină, foarte repede, cu următoarea scurtă și limpede punere la punct:

— „Dumneavoastră spuneți: „Noi îl iubim pe Gorki, iar el...”

Domnilor, v'o spun sincer : pe mine ca socialist, dragostea voastră burgheză mă jignește profund!

Sper că aceste rânduri vor lămuri pe deplin și pentru totdeauna relațiile dintre noi".

Scriitorii țării noastre și marea massă a cetitorilor deopotrivă, văd deasemenea în Maiacovski nu numai un mare poet ci și un strașnic tovarăș de luptă, un contemporan, un făurar de arme și unelte dintre cele mai înaintate și mai eficace. Împotriva aceluia lirism leșinat al poezilor înguști și sărmani în idei, împotriva acelor „cântece păsărești pe care numai ei le ascultă, dar nici societatea nici omenirea nu ține să le cunoască" (cum zicea Belinski), împotriva desigur și a acelor „vorbe ce din coadă au să sune" (cum zicea Eminescu al nostru) — ei da, împotriva tuturor acestora (parcă ne-ar spune și astăzi Maiacovski) „eu am dat atacul... cu baioneta!"

Legând de popor și de revoluție „nu numai conținutul, dar și forma creațiilor sale"... (Kalinin), Maiacovski ține să accentueze din capul locului care e motorul tuturor marilor idei și acțiuni ale vremii noastre și care e, în același timp, suprema lui aspirație ca poet al patriei socialiste:

*Cuvinte, repede tocite buchii
uzate, iute — toate,
ca unor pantaloni purtați
vă ies genuchii!*
*...Eu, un cuvânt
mă lupt să strălucească
s'arate, pentru-oricine, veșnic nou,
„Partidul"... — cu răscolitor ecou
în orice conștiință omenească.*

(„V. I. Lenin")

Adresându-se parcă tuturor scriitorilor lumii noi de astăzi, el ne îndrumază și nouă pașii către ceea ce cu adevărat poate să constituie și gloria și măreția creatorului de valori artistice, subliniind cu putere datoria lui de a încerca să realizeze o literatură, o artă, pe măsura timpului nostru, pe dimensiunile arzătoare ale timpului nostru, o artă demnă de istoricele cuceriri ale clasei muncitoare:

*Un vers uriaș făceți-ne dar
o sută de ani să țină, măcar !
Să nu se topească
în vânturi
ca fumul de iască...
Prin el, să putem cânta cu mândrie
peste pământuri
Puternic să-i fie
și'n veșnicie
și limpede rostul.
Republicei slavă să dea
ei, iubitei —
și timpului nostru.*

(„Anul nou, al nostru...")

Desigur, se poate face o bună exemplificare cu Maiacovski a sarcinilor ce revin scriitorilor angajați ca factori activi în lupta dintre lagărul păcii și lagărul războiului. Ca viața însăși, viața în mers — cum spune el undeva — poetul a fost urmat de valul larg al adeziunii populare, al celor mai adânci straturi cetitoare puse în mișcare de versul său, fiindcă el declara limpede (și se ținea de cuvânt) :

*De partea-acehora eu sânt
care-au ieșit
 să construiască pe pământ
și'n febra zilelor de muncă
 — fără zăbavă —
ce-i vechitură, mătură și-aruncă!
...Dau slavă
 patriei de astăzi
 și
de trei ori slavă
 celei ce va fi!*

(„Poemul lui Octombrie“)

El folosea apoi, pe altă coardă, în acelaș timbru răscolitor, aceeași vigoare, tot mai artistică și — chiar din această cauză — tot mai comunicativă:

*Voi scrie... câte'n lună! Da. Se poate.
Dar ce ne trebuie acum, întâi de toate?
Ne trebuie glas viu, de-agitator.
Acum n'am timp de desfătări și-amor.*

*Cu iureș gureș, cântec și solie,
cu tot
 ce sânt
 ce pot
 ce cânt
 ce fac
mă dărui fie —
 clasă, în atac!*

(„V. I. Lenin“)

O dăruire care e trup și suflet, pururi prezentă în fiecare rând scris, găsinđ nenumărate și variate forme de exprimare, mereu și bogat alimentate din cel mai viu, mai proaspăt, mai fierbinte material al contemporaneității.

Pe înțelesul oricui, el învață cum se cuprinde și cum se înfierează lăcomia agresivă, concepția confiscantă a imperialismului americano-englez, fățarnicia tiradelor lui pacifiste, în această vreme când demența înarmărilor de peste ocean și din Occident, întrec cu mult înălțimea ferestrelor de unde s'a aruncat Forestali... Cât de just o singură întrebare, ca un cuțit, parc'ar tăia prin toate falsele asigurări din hârțiile dela O.N.U., pentru a scoate de

după diversele paravane — la vedere — goana reală a ațățătorilor la război, setea lor după baze navale și aeriene:

*„degeaba oare,
spre toate mările îi bate gândul
și 'n pieptul valurilor, străpungându-l,
degeaba tot înghesuie crucișătoare?*

(„Puterea Britaniei“)

În această atmosferă mereu mai copios hrănită de presa și propaganda incendiatorilor care țin morțiș să vestească cicloane, poetul — parcă astăzi, parcă acum, în clipa aceasta, ne amintește pe un ton liniștitor, calm, sigur de sine:

*Prin marea baionetelor
tălăzuind albastră,
o insulă, o stâncă
e Uniunea noastră...*

(„Leo Tolstoi și Vania Dâldin“)

În această vijelie de vești care ține morțiș să anunțe prăpădul și să ne certifice fără scăpare sfârșitul lumii, Maiakovski parcă ne vorbește despre una, sau despre alta, din construcțiile prevăzute în recentul buget de pace al Uniunii Sovietice, fără a alege deloc pe cele mai impresionante, ci oprindu-se cu precădere asupra unui aspect care e al pașnicei munci constructive, de fiecare zi:

*Orașul — gata e, curând...
Grădina — va 'nflori, frenetic.
Și oameni tot ca ăștia sânt
Pe tot pământul sovietic!*

(„Povestea despre Cuznețstroï...“)

Soluțiile unei a treia poziții, tentativele împăciuitoare dovedite până la urmă — fără excepție — trădătoare, pălăvrăgeala filantropică în felul social-democrației de dreapta sau cinismul protector care exploatează bineînțeles în numele „binefacerii“ și al „ajutorării aproapelui“, sunt supuse toate biciului de foc maiakovskian. În versuri ce se dovedesc trainice și pentru astăzi și pentru multă vreme încă, atât prin conținutul lor de idei cât și prin puterea expresiei artistice, iată-l pe poet, mereu în miezul evenimentelor, extrăgând tocmai de aci esența unei poezii realiste de tip nou, sfârtecătoare, implacabile, profetice:

*Se fac, din lacrimi, lacuri
— și multe-s pe pământ...*

*Se fac, din sânge, mlaștini
— și-ajung de netrecut.*

*Și-atunci, ce singuratici mormoloci
se 'ncumetă să mai înoate'n utopii
Nevindecași, neputincioși, feroci
visând limanuri dulci-trandafirii?*

*Câți filantropi ca Ieremia'n gard,
de gardul vieții capul și l-au spart...*

*Potecile ce șerpuie cu toane
de colo-ici, prin curtea dumnealor,
nu-i chip, nu pot, degeaba vor
să fie drumuri pentru milioane!*

*Poștim, capitalistul, iacă-te
stă prins sub propriile-i lacăte.*

*Mașina lui ce șbârnâia pe sus,
regimul lui de-afaceri și remize,
azi ca o frunză galbenă 'n apus,
se clatină și de-a'nvârtitelea e dus
în crivățul de greve și de crize...*

(„V. I. Lenin“)

Înlăturând astfel toate genurile de filantropie imperialistă și toate falsele „speranțe“ ale împăciunitorismului social-democrat de dreapta, el face să se simtă neîncetat trează conștiința sa de „clasă — în atac“ și totodată mândria sa de clasă în momentul când așa zisul ajutor strein — de tipul planului Marshall de astăzi — se dă în vânt să se ofere, dar nu poate fi acceptat de poet, căci nu poate fi acceptat decât de capitulanți și de vânduți:

Stați!

Pân'aici!

*Să nu'ndrăsnii — voi — să primiți pomană
ca niște bieți calici.*

*Doar noi, buni-sdraveni, suntem mai voinici,
Și pasul nostru e de nouă poștii...*

Să-i sfâșiem —

iar nu să-i ascultăm ca proștii!

*...Când ei ne-ar suga ca ventuzele de tenie,
ca gurile de lipitoare,*

noi, — cu smerenie —

le-om cere „ajutoare?“

Vom cere dela ei un imn, un oratoriu?

...Noi, și nu ei, suntem puterea creatoare

în imnul care arde — cu flăcări de ivoriu —

în ritm de fabrici și laboratoare!

(„Norul în pantaloni“)

Iar dincoace, la toți autorii — de odinioară și de acum — ai planurilor de încercuire, de blocadă, de supremație prin îndușmănirea și inter-

exterminarea popoarelor, de ațâțare la noui și tot mai crâncene măceluri, e iarăși Maiakovski care ne arată — cu pasiune — că nimic nu este de găsit la ei: nici drept, nici bun... Deaceia le și aruncă plin de revoltă această „Provocare”, cum îi spune poeziei scrisă în 1923, unul din rezultatele vizitei sale în America:

*Stând împreună
timp de-o lună
fără să pot să'nghit ceva
la voi, — simțeam c'aș tot scuipa,
că-mi tot făcea... salivă proastă,
și gustul vostru
și curajul
și toată rânduiala voastră!*

(„Provocare“)

Și iată în fine ce fierbinte stigmat, parcă tocmai pe josnicia atâtor crime ce nu încetează a fi săvârșite de agresorii imperialiști americani în Coreea; ce condamnare a vinovățiilor de tipul Mac Arthur, pasă-mi-te comandant suprem al forțelor O. N. U. până mai ieri, totuși aruncat la maidan peste noapte, direct de d. Truman, fără ca acesta să mai întrebe pe nimeni la O. N. U, nici măcar pe d. Spaak; ce amară ironie în poemul „Cristofor Columb” din care nu se poate să nu amintim, pentru incisivul lui dispreț, cel puțin finalul:

*Pe mine
orișicine
de mă'ntreabă,
America de azi
aș lua-o (mai de grabă!)
Și-aș curăți-o bine
— noapte, ziuă—
c'o perie, de sârmă
bunăoară
și-abea pe urmă
aș descoperi-o,
a doua oară!*

Mai înainte însă de a ajunge la o asemenea Americă, este evident că nu numai Mac Arthur, dar toți stăpânii săi și toate slugile lor se cuvin înfierăți prin lupta noastră comună astfel încât, cu toții, abia atunci, să fie trimiși la spălat sau svârliți la maidan pe de-a'ntregul, ca niște sperietori făcute din cârpe mănjite, pe de-a'ntregul toate, cu sânge... Dar aici — pentru orice om al muncii și pentru ori care scriitor al oamenilor muncii — e vorba nu numai de a relua mecanic lozinci juste și a le repeta simplu, corect, cinstit ci, mai ales de a spori cu un accent propriu conținutul lor de îmbărbătare și de a le întări astfel eficacitatea; aici e vorba nu numai de a le demonstra îndreptățirea teoretică pe deplin dovedită ci mai ales — prin exemplificări din imediata noastră preajmă, din

imediată noastră experiență, din cele mai proaspete întâmplări ale vieții noastre, — de a împăspăta cu o nouă forță propulsivă raza lor de pătrundere; e vorba în sfârșit nu numai de o convingere adâncă în binefacerile păcii și în roadele ei, ci mai ales de a da expresia corespunzătoare acestei convingeri, de a contribui adică prin muncă îndârjită și disciplinată, prin participarea unitară și însuflețită, la obținerea mai devreme a acestor roade.

Nu considerăm inutil să spunem aici, fie și în treacăt, că extraordinara actualitate, extrem de firească răsfrângere în prezent a atâtoră dintre versurile lui Maiacovski, oferă nu numai traducătorului, dar oricărui lector de adevărată poezie și oricărei conștiințe cetățenești, ispite și echivalente, identități de aspirații și sugestii noi, de-o invincibilă și fructuoasă atracție.

Astfel — urmărind nu ca spectatori indiferenți, ci ca pasionați părtași, dezvoltarea noastră de azi, și întrezărind contururile limpezi și firești ale dezvoltării noastre de mâine — vom putea spune împreună cu poetul ca și cum el ar scrie astăzi, și în românește ar scrie:

*Trec zilele grele de azi, se vor duce...
In iute suvoi
și de sârg
vor da — anii noi —
în vara Comunei — în pârg:
Fructe dulci, fericire și pace
din florile roșii de-Octombrie
s'or coace...*

(„I. V. Lenin“).

Acest viitor suntem în drept a-l întrezări, putem fi siguri că „zilele grele de azi, se vor duce“... și că vom ajunge cu toții la acele fructe dulci, fericire și pace“, tocmai pentru că rădăcinile lor de azi au un drum uneori anevoios, dar cu atât mai sănătos și mai adânc, cu atât mai în stare a străbate și piatra, și apoi cu atât mai anevoie de smuls de-acolo de unde au străbătut.

Scriitori ca Andersen Nexø sau Jorge Amado, Louis Aragon sau Johannes Becher, Pablo Neruda sau Nazim Hikmet, înfățișându-ne în culorile adevărului starea de gătuire și exploatare în care se află majoritatea poporului în țările lor, ne demonstrează destul de clar cu cât sunt mai mari la ei greutatea — nu greutatea de creștere, ci piedicile de structură, viciile și plăgile a căror vindecare nu e posibilă pe dibuite, pe cârpite, băbește, ci numai printr'un radical tratament științific.

E locul să amintim, aci, versurile luptătorului și poetului turc, exprimând ostracizarea ca și nădejdea poporului său și a tuturor popoarelor subjugate cași nădejdea lor laolaltă împletită, de a-și apropia acea „primăvară a lumii“ care e cu mult mai departe de ei:

*La noi e iarnă... Noi ne ducem viața
La fel ca înainte.
Ce ne'ncălzește-i flacăra mâniei,
E flacăra nădejdelor, fierbinte!*

Această primăvară așteptată a popoarelor există... Este pragul ei, acela pe care l-a trecut Uniunea Sovietică, pășind — la capătul a patru cincinale -- la construirea comunismului.

E adevărat că țara noastră se află abia la începutul primului cincinal, în plină perioadă de construire a socialismului. Dar dacă recapitulăm cele de mai sus, dacă trecem în revistă condițiile impuse dezvoltării acelor țări unde tronează câteva grupuri de dominație mondială, câteva concerne de exploatare a căror concepție se rezumă, în fapt, la rechiziția pe cont propriu, mai cu mânuși sau mai brută, a tuturor bunurilor și surselor de profit ale globului, atunci putem avea o perspectivă justă a căilor ce ni le am deschis și ni le netezim înainte.

Să ne gândim firește la drama fără nume a înșăngeratei prade răvnite, dar nedobândite, Coreea...

Să ne gândim însă la lupta poporului din oricare altă țară ce intră în raza de acțiune sau în calculele de rechiziție ale imperialismului, (Irakului servind doar cel mai recent exemplu) pentru a avea măsurătoarea justă a ceea ce însemnează dorința acestor popoare, de a-și cuceri independența și suveranitatea

Prin efortul intern de zidire a socialismului, prin crearea de bunuri materiale și culturale destinate pe scară largă poporului însuși care e creatorul lor, prin asigurarea independenței și suveranității acestuia, câștigate în condițiile scuturării de căpușele burghezo-moșierimii, republicele democratice populare însemnează tot atâtea inele rupte din lanțul imperialist, dar și mai mult decât atât: — crearea unor noi inele socialiste.

Aici elanul patriotic al construcției transformă astăzi oamenii, transformă morala și felul lor de a gândi, înlătură putregaiul și lăncezelile, cuprinde în același fluviu înolitor masele care și-au găsit adevărata lor albie.

În fruntea literaturilor lumii, literatura sovietică — având o vastă și multilaterală experiență — ajută pe toții scriitorii țărilor de democrație populară să-și înțeleagă și să-și fructifice cât mai bine propriile experiențe.

Mergând pe drumul trasat de Gorki și continuat de Maiacovski, pe drumul realismului socialist, proza și poezia sovietică au realizat neîn-cetate succese care constituie și pentru noi tot atâtea exemple, izvoare de înprospătare în același timp. Dar pe lângă problemele artei literare, ale tematicii noi, ale conținutului și ale formei, ale eroului pozitiv, ale măestrilor artistice, — nu fără o deosebită semnificație pentru noi e faptul că din cele 48 de premii Stalin, cel puțin 30 au încununat recent lucrări închinete apărării păcii, fie că e vorba de romanul „Va veni ziua”... al scriitorului azerbaidgean Mirza Ibraghimov (care prezintă bătălia oamenilor din Iran împotriva guvernanților — slugi plecate ale comanditarilor englezi — puși cu japca pe bogățiile naționale și cu anasâna pe grumajii poporului) fie că e vorba de „Chezășia păcii” romanul scriitorului ucrainean V. Sebco, înfățișând eforturile depuse de forțele progresiste ale poporului german, cu ajutorul Uniunii Sovietice, în sprijinul victoriei păcii. Dealtfel toate lucrările literare sau artistice din marea Țară a Socialismului, și nu numai cele laureate, pot fi caracterizate prin cuvintele raportului ținut de poetul Nicolae Tihonov la Legea pentru Apărarea Păcii în U.R.S.S. În raport se spune printre altele: „Încă din copilărie, de pe băncile

școlii, omul sovietic trăește într-o lume în care nu aude dela nimeni nici un fel de declarații despre necesitatea vreunei agresiuni sau cuceriri a altor popoare, despre disprețul pentru un om care vorbește altă limbă, sau a cărui piele este de altă culoare.

Omul sovietic nu întâlnește cărți care să propage ura și cruzimea setoasă de sânge. El nu vede filme care să-i înfățișeze fapte de tâlhari și de criminali. La teatru el nu vede piese care să-l îndrumeze la un război agresiv, la supunerea unor țări europene sau asiatice.

Viața lui este fericită și rațională. El își pune talentele în slujba propriului său popor, a propriei sale țări. El este preocupat de munca pașnică creatoare, de construcția culturală, de știință și artă.

Și Tihonov relevă mai departe:

„Noi nu avem nevoie să supunem unui „boicot hotărît“, — așa cum se cere în Rezoluția Congresului Mondial al Partizanilor Păcii privitoare la condamnarea propagandei de război, — romane, scenarii de filme, piese sau cărți, — căci în Uniunea Sovietică nu există măștri pe tărâmul artei sau literaturii, care să fie instigatori la război, propagandiști ai agresiunii.”

Cât de fidel își pot corespunde literatura și viața ne-o dovedește și acei erou din „Cimentul“ de Gladkov, care stă de vorbă cu țărani astfel: „Nu e vina noastră, ci mai curând nenorocirea noastră, că burghezii și generații nu ne lasă în voe. Noi nu ne mai gândim acum la sânge, ci la pământ. Noi nu avem nevoie de oameni pentru lupte, ci de muncitori — pentru câmpuri...”

Instigatorii la război, propagandiștii crimei se găsesc în schimb într'un număr remarcabil în literatura țărilor participante la pactul Atlanticului. Unul dintre aceștia, Van Vogt, stigmatizat de A. A. Fadeev în cuvântarea ținută la Congresul Mondial al Partizanilor Păcii, cerea pe urmele celebrului popă britanic Malthus — cât mai multe războaie, cât mai multe epidemii pe pământ, căci numai așa pământul s'ar putea salva de primejdia... suprapopulației?

Sunt cunoscute îndeobște predilecțiile atâtor autori de literatură așa zisă fantastică, pentru devieri patologice, tipuri de criminali și evocări monstruoase. Un exemplu dintr-o sută — ne-ar fi și lehamite să ne oprim la prea multe, — ni s'a revelat în felul cum își începe o năvelă un scriitor care „face tiraje“, ca P. S. Miller: „Ați visat cândva — își întreabă el cititorii — să făptuiți o crimă? V'ați gândit ce o să simțiți atunci când veți împlânta cuțitul până la mâner, într'un grumaz sbârțit, și-l veți răsuci până ce sângele rarefiat vă va coșora degetele și vă va picura din mâini jos?”

Un răspuns afirmativ fără îndoială au dat cetitorii din Wall-Street ai lui P. S. Miller, care par să viseze chiar și mai urât, gândind chiar și la ceva mai rău... Modelul la care visează cetitorii din Wall-Street ai unei asemenea literaturi, ar fi se pare acei „giganți plăcuți, care omoară pentru simplu fapt că aceasta le face bine la inimă...” giganți pomeniți de un alt posedat sau farseur. (F. Brown semnează, dacă asta interesează pe cineva).

Un nou fel de moarte, un nou fel de război, un nou fel de crimă — iată chestiunea! Omul trebuie zguduit și deprimat. Pentru a i se tăia energia riposte. Pentru a fi și mai adânc robit.

Acest fapt l-a surprins în viguroasele sale poezii A. Bezâmenschi deopotrivă laureat al Premiului Stalin pe 1949 („Versuri de mânie“):

*Vreți forme de moarte mai noi și mai vaste,
Pieirea întregului glob pământesc!
Noroaie și sânge sunt faptele voastre, —
Noroaiele voastre, de sânge mustesc...*

Dar tocmai teama, intimidarea, teroarea, pe care contează să le provoace aceste șantaje cu *moartea de un fel nou*, sunt rezultate din zi în zi mai greu de obținut.

*...Popoarele lumii'n mânie titanică,
Noi știm: sunt mai tari decât bomba uranică!*

(„Versuri de mânie“)

Așa dar, dimpotrivă: o baie de nouă încredere și de forță nouă, acesta e rezultatul mai adesea întâlnit la cetitorii proaspetelor producții ale liricei sovietice, calde și firești, puternice și umane, ca în volumul „Dincolo de marea albastră” al poetului ucrainean Andrei Malâșco, și sfătos și vigilent și sensibil — când ne împărtășește crâmpEE de întâmplări reale, trăite de el:

*Mi-aduc aminte, dincolo de-ocean,
Pe unde viața pașii mi i-a dus,
De-al zării rece, aburit ocean,
De valurile mării, de-un apus.*

*...Acolo, musafir întâmplător,
Adevărați prieteni mi-am aflat:
Cu pâinea, sarea și cu vinul lor
La masă, între ei, m'au ospătat.*

*Și cât de cald am stat de vorbă-apoi,
Ca'n zi de onomastică, la noi...*

Prietenosaa primire a poporului poate fi însă repede socotită de conducătorii de azi ai Statelor-Unite drept o formă a „activității anti-americane”, după cum repede, tot mai repede, desfășură patronii Blocului Atlantic furibunda goană a înarmărilor...

Și atunci, — în ciuda urzelilor panicarde — ce bine că există o forță capabilă să îndrumeze și să asigure victoria frontului larg al păcii:

*Ce bine e că'n veghe ne'ntreruptă
Poporul nostru, cu privire trează,
Păstrează calul înșeuat de luptă,
Că fructele victoriei păstrează,
Că Elbei dau — și Dunării albastre.
Văpăi de aur steagurile noastre...*

*Că stă la loc uscat praful, de pușcă
Și fiarele zadarnic urlă'n cușcă
Și'n Țara Sovietică sunt zeci de
Noi căi, de biruință și nădejde...*

*Ce bine e că'n muncă, glasuri vii,
Au înflorit și cântă, miș și mi...
Și'n noaptea asta'n care scriu, ce bine
Că mama mea nu plânge după mine.*

(„Dincolo de marea albastră“)

Sensibilitatea lui Malâșco, pricepându-se și plăcându-i să scoată efecte artistice dintre cele mai delicate, nu exclude prin nimic ochiul de veghe al luptătorului, care rămâne neadormit.

Alexei Surcov, cunoscut la noi și din operele traduse și din vizitele făcute, îndreaptă între altele atenția cetitorului și către figura cosmopolitului vântură-lume și pasăre fără cuib, sburător mereu de pe un umăr pe altul și până la urmă trădător profesionist:

*La Salzburg — mi-amintesc — eram în gară
Când printre dinți mi-ați spus*

*șuerător
privindu-mă „de sus”*

*superior
că sunteți un „Ivan” — fără popor și țară —
că'n lumea asta tulbure și-amară
cetățenia lumii-i scăparea tuturor,
că-i mulțumită cu puțin doar lumea proastă
nu cosmicul profet din dumneavoastră...
Stimate „cetățean al lumii”, vreau
să spunem lucrurilor mai pe șleau!*

(„Cetățeanului lumii“)

Pe șleau trebuie spuse acum lucrurile. Fiindcă ele privesc, de bună seamă, mult mai mult decât soarta fiecăruia dintre noi.

Și pe șleau pare să le fi spus — nu numai căpului de căpuși cosmopolite dar și animatorilor lor, acel muncitor sovietic, Samed Vergun, despre care scrie Constantin Simonov; — „La o recepție la Londra”.

Cuvintele aspre și simple rostite de omul din Bacu, vitriolează obrazy uimite, furioase, neputincioase, ale comandanților de incendii mondiale, așa încât:

*Vine-albastre la tâmplă li se umflă, le sar...
Parcă-i ustură ochii, îl privesc ca pe dracu.
...Le-a vorbit? Sau i-a fript cu muștar
El, amicul Samed, omul ăsta din Bacu?*

*...Stă prietenul meu între haite de fiare.
Apărat e de brațele Uniunii, frățește.
Nici nu știe că'n spate, și cu ce'nduioșare!
Stalin însuși s'a'nălțat, îl ascultă'n picioare
Și, tăcut — cuvântarea îi place — zâmbește...*

(„Cuvântarea prietenului meu Samed Vergun la o recepție la Londra“)

Eroul lui Constantin Simonov, emoționantul lui prieten Samed Vergun, ne apare astfel cu atât mai demn, cu atât mai puternic, cu cât el nu este decât unul din milioanele de oameni simpli care-și fac auzit tot mai răspicat și pretutindeni în lume cuvântul lor hotărât pentru pace.

Un cuvânt hotărât și-a spus în acest sens și poporul muncitor al Republicii Populare Române, în care el va putea recolta roadele îndreptățite ale uriașelor lui eforturi, va putea îndeplini și depăși planul primului an al cincinalului nostru, va putea făuri și consolida socialismul ca temelie a întregii noastre înfloriri viitoare, numai în condițiile păcii, numai printr'o aprinsă luptă pentru cucerirea unei păci trainice.

Păturile cele mai largi ale populației țării noastre „fără deosebire de naționalitate, credință religioasă, păreri politice sau stare socială” — așa cum arată Comitetul Permanent pentru Apărarea Păcii din R.P.R. — și-au spus cu fermitate cuvântul lor în acelaș sens și sunt adânc legate în hotărîrea lor comună, în comun și decisiv afirmată, de a se opune sângeroaselor amenințări ale negustorilor de moarte.

Afirmarea acestor conștiințe, prezența lor activă și unită în acest mare front, exprimă în fond dreptul și totodată datoria, dorința și totodată capacitatea de a ne apăra independența și suveranitatea în chip eficace, de a apăra adică libertatea poporului nostru și cuceririle lui de până acum ce trebuiesc dezvoltate.

Se dovedește astfel că Apelul Consiliului Mondial al Păcii pentru încheierea unui Pact al Păcii între cele cinci mari puteri — Uniunea Sovietică, Republica Populară Chineză, Statele Unite ale Americii, Marea Britanie și Franța, răspunde în adevăr „năzuințelor milioanele de oameni din întreaga lume, oricare ar fi părerea lor asupra cauzelor care dau naștere primejdiei unui război mondial“.

Și se mai dovedește că — în țara noastră — Partidul clasei muncitoare a fost factorul clar văzător care a stabilit principiile — și cu consecvență a dat grele bătălii pentru introducerea în viață a principiilor, din punctul 3 al moțiunii Congresului dela 8 Mai 1921.

„Congresul” — spune textul acesta istoric — „considerând că războaiele duse de statele capitaliste au în realitate scopuri de pradă, de înfrângere și de subjugare a claselor muncitoare, atât în afară cât și înăuntrul acestor state, că războaiele sunt îndreptate în primul rând împotriva popoarelor muncitoare din propria țară și că aceeași politică războinică și anti-pacifică duc guvernării noastre prin diplomația lor secretă, se ridică în numele clasei muncitoare din România, împotriva unei asemenea politici de provocare și atătare la război, cere grabnica încheiere a păcii cu Rusia și Ucraina Sovietică și reluarea relațiilor pașnice cu toate statele vecine”..

Exemplară pentru una dintre cele mai însemnate sarcini ale literaturii noastre — despre realizările căreia, de până acum și de viitor,

„Viața Românească” va publica analize critice speciale — în literatura sovietică, principala temă a actualității este pacea. „Ideea unei lupte active pentru pace (spune „Literaturnaia Gazeta” nr. 32, 1951) este ideea călăuzitoare a literaturii sovietice încă dela apariția ei”.

Folosind această călăuză, prozatorii noștri — în romane ca „Mitreă Cocor” de Mihail Sadoveanu, (distins cu „Medalia Păcii”) „Drum fără pulbere” de Petru Dumitriu, „Temelia” de Eusebiu Camilar sau „Oțel și pâine” de Ion Călugăru — au arătat și arată în mod elocvent participarea lor în câmpul producției literare închinată păcii, înregistrând o seamă de succese despre care avem toată îndreptățirea să credem că vor fi extinse și adâncite.

Ca și în celelalte ramuri ale artei și literaturii, unui cântec nou își dedică astăzi poezii Republicii noastre întreaga lor putere de gândire, de asociere, de invenție artistică, punându-se în slujba păcii cu tot arsenalul de care dispun. Este în frunte și conduce pe cei mai tineri îndemnul mereu vibrant al academicianului A. Toma, ale cărui merite și osteneți răsplătite de popor au încununat activitatea luptătorului dar n'au făcut să adoarmă pe lauri cântărețul, acest cântăreț al invocației pururea credincioase patriotismului proletar:

*Bătrân pământ al țării mele
Pe care-l desglodau iobagii,
Dădeai un rod secăt și firav
Nici cât le-ar fi umplut dasagii.*

*„Dar vânt din răsărit în goana-i
A smuls ce-i putred din meleaguri
Și ne-a suflat sbor nou în aripi
Cu furtunoasele lui steaguri.*

*...Chelar avar al altor veacuri,
Pământ ursuz din vremuri triste, —
Descue-ți tainițele, — dă-ne
Recolta păcii staliniste!*

(„Pământ, tu dă-ne pâinea păcii”)

Le vine bine în liniile lor colțuroase, versurilor lui Mihai Beniuc mai ales când icnesc de năduful țaranului necăjit care nici n'a prins bine să răsuflă în aerul primenit al zilelor de azi, nici n'a apucat bine să-și suflece mânecile cămășii în osârdia recoltei colective, și din nou trebuie să-și ațintească ochii în zare, să țină piept amenințării cotropitorilor, împotrivindu-li-se cu toată tăria:

*Pună-și ei pe steag dolari mânjiți...
Faldurile lor de sânge's grele.
De-or veni ca oaspeți nepoștiți,
Noi din steagul lor facem obiele.*

(„Le!opiseți”)

Dintr'o altă combustie interioară, dar la fel de intensă, svâcnește aripa de poezie și de maternitate a sborului Mariei Banuș, sbor care — peste capete de părinți și copii — vrea să cuprindă — să apere, să fortifice, să riposteze:

*Da, voi striga cu strigătul adânc, pătimaș
Al femeii care-și apără puii...
...Vă chem să luptăm.
Vă chem s'alipiți glasul de-al meu.*

*...Să trecem strigătul nostru
Prin inima oamenilor
Cum trece sudorul cu flacăra lui
Prin metalul ce vrea să-l unească.*

(„Chemare“)

Cu o emoție conținută, incandescentă, se uită E. Jebeleanu cum „prin căștile cu cruci încârligate, învingător străbate astăzi grâul...” și această emoție el ne-o transmite întocmai într'o imagine de două ori surprinzătoare prin inventivitatea și prin energia ei, și care de-accea se și reține :

*Priviți adânc! E-o față tinerească,
Un grâu voinic, cu mii și mii de gene.
Priviți-l! Râde. De-a trecut prin cască,
Va trece el, de-o fi, și prin jobene!*

(„Dușmanilor păcii“)

Un ecou amplu și direct — ca un adaos nu de podoabe ci de eficacitate — știu să trezească versurile lui Marcel Breslașu, dedicate de-aștădată îndrumării din vreme a tineretului către chemările biruitoare ale vieții:

*Voi, mame!
învățați pruncii voștri
înainte de cuvântul mamă
înainte de cuvântul pâine
cuvântul pace!*

*Voi dascăli!
învățați copiii voștri
odată cu cuvântul dreptate
odată cu cuvântul datorie
cuvântul pace!*

(„Imn“)

La rândul său, Dan Deșliu înfățișează cu patos pe oamenii Patriei noastre, văzuți în plină încordare a muncii lor pașnice, depășind Planul și auto-depășindu-și timpii; el îi cuprinde cu dragoste, în paleta bogată a

peisagiului nostru, dând oamenilor și locurilor construcției o interpretare care confirmă încrederea și laurii acordați:

*Pacea lumii e-aicea: e în normele frânte
în isbânzile muncii, înflorite din plin,
Chezășie stă raza cu vâpăi neînfrânte
în fereastra de veghe din mărșul Cremlin...*

(„Ațățătorilor la rășboi“)

Lapidară în fixarea momentului, săpând cu adevărat „un strigăt viu de luptă” în inima cetitorului, este această inscripție pe care-o așează Veronica Porumbacu la capul unui erou coreean, ca un vi-guros și cald memento:

*Tovarășe, să nu te-oprești cu jale
din drum, deși'ngropat e fiul meu.
Ci aprig, pentru răștul vieții tale,
ia arma și alungă-l pe yankeu.*

*N'ai vrut război. Ca fiul meu lovește
și tu, cu sete grea'n cotropitor!
Să n'ai răgaz! Ia arma, bărbătește,
și n'o lăsa decât biruitor.*

*Te-apleci pe-o piatră arsă, funerară.
Atât a mai rămas din casa mea.
Și lacrimile mele-adânc săpară
un strigăt viu de luptă. Nu-l uita!*

(„Pe un mormânt coreean“)

Fidel și sensibil portretizează A. E. Baconsky pe unul din delegații la Congresul Comitetelor de luptă pentru Pace, pe „...Emil Isac, poet bătrân — cu părul alb ca iernile 'nghetate“ — care declară că „pururi tânăr eu am să rămân — cântând aceste timpuri minunate“... și care, exprimând în opera sa „ieri suferința, azi descătușarea“... își arată acum adâncă bucurie de a se găsi mereu în rândurile luptătorilor păcii:

*Și sgduuit, precum o apă vie
Cuvinte măștrite-oi adună
Și'n cinstea păcii eu atunci voi scrie
Cel mai frumos poem din viața med.*

(„Trei delegați“)

Struna nouă a patriotismului și nu hărăitura veștedă a trompetelor patriotarde, este ceea ce putem deasemenea să descifrăm în veghea poetului

care controlează pregătirile din umbră, adică în întrebările, dense, ale versului lui Mihaela Drogomir :

*Brațele noastre 'ncordate și grave
vor să le sfărâme-atomice nave?
Hale de fabrici, ogoare mănoase,
Bombele vor să le fumege 'ntoarse?
Ceru! acesta albastru și blând
vrea să-l acopere moartea sburând?
...Limpede-i cerul Republicii mele
focul prieten al roșilor stele.*

(„Stelele“)

Din prea plinul iubirii față de natura Patriei noastre, din sentimentul lui că ar săraci — în simplu pastel — acest peisagiu al tuturor înnoirilor, Victor Tulbure scoate acorduri fierbinți și simboluri semnificative pentru hotărîrea poporului de a menține pacea și a o apăra până la capăt:

*Să crești, pădure, falnică și tare:
n'or să te fure'n-mănușate ghiare.*

*Te vom păzi. Știm bine cum te-ar arde
cei ce ne-ar vrea iar fara pe brancarde.*

*Vânjoase-s ramurile tale grele!
De-o îndrăzni: vor atârna de ele.*

(„Plute pe Bistrița“)

Din râvna alături în toate, a naționalităților conlocuitoare, se desprinde la rândul său, cu timbrul lui inedit, cu larga perspectivă a muncii comune și a viitorului comun, glasul încă unui veritabil investit al muzelor, poetul de limbă maghiară Horvath Imre:

*Scăpați din mări de sânge 'ngrozitoare.
Că azi trăiești și că te scalzi în soare,
Tu mulțumește-i Roșiei Armate.
...Iubește pacea — și izbește 'n moarte!*

*...Uniți să fim. Dă-mi mâna ta frățească.
Cu-a mea 'mpreună pacea să 'ntărească.
Fii dârz. Din zări înalță-a tale fapte.
Nu aștepta ca să se facă noapte!*

(„Din zori de zi“)

Ca revistă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R., „Viața Românească“ își propune a lărgi în volum și a spori calitativ, în substanță, rubrica ei permanentă „Luptăm pentru pace”. Colectivele de poezie, proză și critică de asemeni vor acorda pe viitor o mai mare atenție textelor pentru ca, im-

punându-le exigența unui nivel artistic mai ridicat — să obțină dela ele o cât mai mare eficiență, o cât mai adâncă arie de pătrundere.

E dealtfel foarte firesc ca, tot așa cum actualmente fronturile care stau față'n față sunt uriașe, la fel și operele scriitorilor să tindă spre un unghi de perspectivă mult mai cuprinzător, spre un plan de creație mult mai înalt. De aceasta își dau seama foarte bine scriitorii dela noi.

Ei vor ști să se facă auziți cu noi și răsunătoare voci de nădejde și de încredere, de luptă și de stigmatizare, alăturându-se scriitorilor din lumea întreagă în străduința comună de a realiza o expresie fierbinte și inovatoare la înălțimea pateticei bătălii a zilelor ce trăim.

Niciunul nu va uita că, în plin război civil, în condițiile teribile ale începutului, Maiacovski n'a încetat o singură clipă să propage viguros — atât oamenilor liberi cât și celor încă exploatați — această încredințare care rezumă și morala superioară a luptei noastre:

Tu, omul cel liber, tu robul,

Vestiți pretutindenea voi —

Voi, oameni, tovarăși,

vestiți pe tot globul:

Nu, — n'o să mai fie război!...

TEORIE ȘI CRITICĂ

MIHAI GAFITA

„EGOR BULĂCIOV ȘI ALȚII”

„Gorki ura din tot sufletul exploatarea omului de către om și nu există vreun scriitor mai înțelept, mai profund și mai viguros în demascarea josniciilor capitalismului”. Aceste cuvinte le-a spus Alexandr Fadeev, secretarul general al Uniunii Scriitorilor Sovietici, la 10 Iunie 1951, cu prilejul desvelirii unui mare monument închinat memoriei marelui scriitor al proletariatului. Ura lui Gorki împotriva celor ce-și făuresc fericirea și huzurul din suferința și mizeria altora, s'a revărsat din belșug în toate operele sale nemuritoare, începând cu romanul *Mama* și terminând cu *Viața lui Clim Samghin*, dealungul celor aproape patru decenii de activitate literară. Una din aceste opere, prin care Gorki demască vehement și biciuiește fără cruțare pe exploatare, este piesa *Egor Bulăcirov și alții*, primă parte a unei tetralogii din care mai făceau parte *Dostigaev și alții*, *Somov și alții*, *Riabîn și alții*, dar dintre care ultima a rămas nescrisă. Gorki a urmărit să redea în aceste patru opere procesul de descompunere a capitalismului datorită contradicțiilor de nerezolvat care-l sfâșie, și prăbusirea lui inevitabilă sub loviturile nimicitoare ale proletariatului. Acțiunea lor se desfășoară în anii marilor frământări, care au procedat și apoi au însoțit Marea Revoluție Socialistă

Ele se petrec în Rusia, dar cu puterea artei sale, Gorki le-a făcut să devină puternice oglinzi ale capitalismului de pretutindeni, ajuns în ultima lui fază. Concepute și scrise într-o epocă în care puterea sovietică se consolidase (1931), și Partidul Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice conducea poporul la desăvârșirea construcției socialiste, aceste trei piese sunt sinteze de o vigoare neobișnuită, deschizând o perspectivă de înțelegere justă și exactă a fenomenelor sociale. Începând cu conflictele și sfârșind cu cele mai scurte replici sau indicații scenice, Gorki sintetizează, construiește imagini care descoperă o viață complexă, o mare bogăție de idei. Aceasta caracterizează nu numai piesele lui Gorki ci și toate cărțile sale. Precizia notației din trilogia autobiografică (*Copilăria mea*, *La Stăpân* și *Universitățile mele*) — pentru a ne opri doar la acest exemplu — impresionează pe cititor prin conținutul vast pe care-l desvăluie. O atitudine, un gest, o mișcare, semnifică o trăsătură de caracter a unui om, a unei clase; operele lui Gorki îl atrag pe cititor, îl captivează interesul, pentru că-l fac să participe activ la desfășurarea acțiunii, să gândească, să iubească pătimaș, să urască înverșunat. Să spunem că și titlurile atât de asemănătoare ale celor

trei piese scrise și a celei rămasă nescrisă — prin acel obsedant „și alții” devin un puternic mijloc artistic de a sugera realitatea că soarta bulăciștilor, dostigaevilor, somovilor nu-i așteaptă numai pe ei, ci și pe alții ca ei, că pieirea regimului capitalist este nu numai inevitabilă, dar și generală, că ea obsedează, descumpănește din punct de vedere social, economic și moral capitalismului în toate țările. În adevăr, în desfășurarea pieselor, acei „alții” apar alături sau în jurul bulăciștilor, dostigaevilor și somovilor, sbătându-se — dealtfel zădarnic — odată cu ei, urmând să se prăbușească și ei, mai devreme sau mai târziu.

Întreaga operă a lui Gorki îi întărește cititorului această impresie care devine convingere, atunci când el constată că, în epoci și în condiții deosebite, alți bulăciști, care poartă în diferitele lucrări ale lui Gorki, alt nume, au aceeași soartă.

Piesa *Egor Bulăciștilor și alții*, se joacă pe scena Teatrului nostru Național. Un mare număr de oameni ai muncii din țara noastră au învățat din opera lui Gorki să urască din toată puterea sufletului lor pe Bulăciștilor și pe cei ca el, să-i disprețuiască, să lupte împotriva a tot ce reprezintă rămășița a acestor reprezentanți odioși ai unui regim odios.

Acțiunea piesei, care se petrece la sfârșitul anului 1916 și în primele două luni ale lui 1917, în zilele revoluției din Februarie, pornește dela fapte obișnuite, dela viața și frământările unei familii de negustor bogat: Egor Bulăciștilor și soția lui Xenia, fiica lor Varvara și soțul ei Zvonțov, Șura fiica naturală a lui Bulăciștilor, logodnicul ei Tiatin. Melania sora Xeniei, Glafira femeia din casă. Alături de familia Bulăciștilor, este familia Dostigaev, din care, deși nu cunoaștem decât patru persoane — negustorul Vasili Dostigaev, Elisaveta, soția lui, și cei doi copii, Alexei și Antonina, — bănuim totuși că nu se poate să nu fie

completată cu alți cumnați și surori, lini sau femei în casă. Și în sfârșit, în jurul lor apar numeroase alte personaje, preoți sau reprezentanți ai autorităților de stat, tovarăși întru afaceri și exploatare, sau simple unelte josnice. Pare a fi vorba deci de o viață obișnuită, meschină și prin aceasta nesemnificativă, a unor familii de capitaliști. Dacă însă urmărim sensul piesei lui Gorki ne dăm seama că familiile acestea, legăturile dintre ele, dintre membrii fiecăreia, și apoi dintre ele și cei din jurul lor — reprezintă de fapt întreaga viață odioasă a „sfintei familii” a exploataților de pretutindeni — orânduirea capitalistă — cu relațiile ei de jaf asupra altora dar și reciproc, cu alianța intereselor bănești care o leagă, dar și cu contradicțiile de netrecut care o sfășie, cu pretențiile ei de cinste sub care ascunde o morală abjectă și o corupție fără margini.

Familia capitalistă în descompunere apare și în alte lucrări ale lui Gorki. Să ne gândim numai la felul cum sfârșește în romanul *Întreprinderile Artamonov* o familie ticăloasă de capitaliști, foarte asemănătoare familiilor Bulăciștilor și Dostigaev. Sau la felul în care Gorki prezintă aceeași problemă în *Foma Gordeev* în *Viața lui Clim Samghin*, etc.

În aceste opere, ca și în piesa *Egor Bulăciștilor și alții*, esența procesului pe care-l desvăluie marele scriitor, este aceeași: subrezenia și caracterul sângeros al orânduirii capitaliste.

Egor Bulăciștilor este bolnav — dar nu de o boală obișnuită, ci de una pe care doctorii o descoperă cu greu și pe care n'au cu ce-o trata. Bulăciștilor are cancer la ficat, moartea lui este inevitabilă. „...are cancer, cancer la ficat”, anunță cinic un personaj, tovarăș de afaceri al bolnavului. „Știința nu-ți cunoaște cauza bolii”, i se adresează cu perfidă compătimire un altul, încercând să-i smulgă o sumă de bani. De moartea lui Bulăciștilor, sunt convinși cei mai mulți și de aceea nimeni nu se miră

când între rude începe concurența, — fiecare vrând să apuce cât mai mult din averea viitorului cadavru. „*Nimeni nu te iubește, toți așteaptă să mori*“, îi spune Glafira lui Bulăciiov. „*Trebue să ne grăbim*“, se sfătuește Varvara cu bărbatul ei, cum să facă să-i smulgă și ei ceva cât mai repede, cât bătrânul e încă în viață, ca s'o ia înaintea celorlalți: — „*să așteptăm până după înmormântare, ar fi prea mult. Apoi tata e cam slab de inger, afară de asta am și alte motive*“.

E ușor de descoperit că boala incurabilă de care suferă Bulăciiov semnifică însuși cancerul care rodea ascuns și de multă vreme organismul șubred, îmbătrânit, al capitalismului, și care în anii 1916-1917 își manifesta în Rusia țaristă simptomele vestitoare ale morții ce avea să urmeze, simptome evidente însă nu numai în Rusia ci în toată lumea — și nu numai în 1917 ci și în zilele noastre.

Este necesar să constatăm că milionarul american despre care vorbește Gorki în 1906 (*Unul din regii republicii*) și care voia să transforme pe membrii guvernului în salariații săi, a făcut deplin acest lucru după cel de al doilea război mondial. Gorki a pătruns în adâncul procesului de descompunere a capitalismului, el a denunțat cu vehemență, în toate lucrările sale, acest proces.

Agresivitatea, cinismul, cruzimea criminală și corupția capitalismului muribund, sunt demascate și înfierate de Gorki și în piesa sa cu o vigoare fără egal în dramaturgia lumii. Bulăciiov însuși își dă seama că moartea sa e de neînlăturat. Aceasta îl face să devină disprețuitor față de toți cei ce rămân în viață, îl face să-i urască pentru că moare el înaintea lor. „*Cu toții suntem pe moarte*“, spune el cu cinică mulțumire că prăpădul nu-i va cruța nici pe ceilalți. „*Nu vorbesc de mine, vorbesc de război, de moartea cea mare*“. „*Eu în fața cărui tribunal mă pot plânde*

de boala mea? De moartea mea timpurie? Tu ai să mori smerit, cu suflul liniștit? Da? Ba nu, ai să urli și ai să gemi“.

Dar să căutăm să înțelegem mai întâi cine a fost Bulăciiov și care e drumul lui până în momentul în care începe piesa. Discuțiile personagiilor și propriile declarații ale lui Bulăciiov, reconstitue în fața spectatorilor nu numai drumul unui om care a jefuit, a mituit, a înșelat — ci drumul unei clase sociale care s'a ridicat prin jaf, a dobândit puterea prin crimă și corupție, s'a ridicat prin minciună și falsuri. „*Tatăl meu mâna plutele*“, se spovedește Bulăciiov într'un loc; „*în tinerețe am bătut și am jefuit*“, glumește el cu înțeles în alt loc, folosindu-se de cuvintele unui cântec — și apoi mai departe arată: „*mi-au plăcut banii... M'am însurat cu proasta de soră-ta pentru bani*“, „*...fără sunt un păcătos, pe mulți i-am supărat, și-apoi... am păcătuț în fel și chip. La urma urmei, oamenii se supără unii pe alții, altfel nu e cu putință, așa e viața*“. Lamentându-se cu ipocrită jale că a apucat pe un drum nejust, dar juvind mai departe cu lacrimile în ochi („*am nimerit pe altă uliță decât ași fi vrut. Am picat printre oameni streini, de treizeci de ani trăiesc numai printre streini*“) — Bulăciiov a continuat să facă avere, să exploateze. Iar „*jalea*“ a căutat să și-o „*aline*“, viața a căutat să și-o „*înfrumusețeze*“ trăind într'o desgustătoare promiscuitate: și-a înșelat nevasta cu sora ei, evlavioasa stareță bancheriță, cu femeia din casă, ba nu s'a sfîit să trăiască și cu fiica lui: „*de-ar fi fost frumoasă și pe ea ți-ai fi târit-o în pat*“ îi aruncă în față Glafira, continuând: „*Știu eu ce spun! Pe Șura o strângi în brațe de parcă n'ar fi a dumitale*“.

Acesta este omul! Aceasta este clasa al cărei reprezentant e Bulăciiov și pe care Gorki a demasc-o în cea mai mare parte din operele sale, romane, piese, articole și pamflete.

Dar acest personagiu se multiplică în piesă într-o serie de alți bulăciovi, mai mult sau mai puțin asemănători „modelului“, însă la fel de cruzi și lipsiți de orice scrupule. Ei întregesc astfel tabloul clasei pe care Gorki a stigmatizat-o și nu e deloc greu de descoperit că acest tablou este valabil în toate țările unde a existat sau există regim capitalist. Este vorba de acei „alții“ care se reped la pradă precum corbii.

Dostigaev are o biografie asemănătoare și, chiar dacă în piesă nu este arătată direct, noi o înțelegem din faptele și atitudinile celor din jurul lui: soții Dostigaev se înșeală reciproc, fără sfială, băiatul e o ediție masculină a Varvarei, fiica lui Bulăcirov. Morala lui Dostigaev este aceeași cu a lui Bulăcirov, scopurile și metodele sunt aceleași. El face sau comerț sau război, pentru că amândouă se fac numărând banii: dând puțini și încasând mulți. *„Trăim asemenea vremuri, că n'ai voie să stai cu gura căscată, nici cu mâinile în buzunar“*. Și el înțelege „să nu stea cu mâinile în buzunar“ făcând diferite mașinațiuni ca să înlăture pe ceilalți participanți la afacerea, la care „lucrase“ în tovărășie cu Bulăcirov, pentru ca firma să rămână numai a lui după moartea asociatului. E aceeași lege a junglei, care caracterizează orice societate bazată pe exploatare, lege pe care Dostigaev a învățat-o dela Bulăcirov: *„Eu spun pe șleau: treaba mea e să câștig parale iar a mușicilor să facă bucate și să cumpere mărfuri. Ce alt adevăr mai poate exista?“* Aceași este morala stăreței Melania, a popii Pavlin, a negustorului Bașchin, această morală și-o însușesc și către această viață se îndreaptă Varvara, Zvonțov, Dostigaev-tânărul, acelaș lucru îl gândește și-l practică elemente decrepite, tot pe atât de necinstite, dar cu o stare materială cu mult mai slabă, cum sunt: fostul polițai Mocrousov, slugă statornică a bancherului *„Cu gândul sunt de mult*

sluga dumneavoastră prea plecată“) trâmbițașul excroc și obscurantist Gavrilu *„fără înșelăciune nu poți trăi“*) pretinsul prooroc Propotei, sou solomonăreasa Zobunova.

Ei se suspectează, se dușmănesc, se jecmănesc reciproc, iar între toți, Bulăcirov este cel mai crâncen, tocmai pentru că el — cel cu o stare materială mai solidă — a ajuns în pragul morții. Gorki a demonstrat aici cu deosebită vigoare adevărul incontestabil că burghezia intrată în descompunere, capitalismul aflat în fața propriei sale prăbușuri, este capabil de o cruzime neînchipuită, de o agresivitate mereu sporită, nu numai față de clasele exploatate, dar și în relațiile dintre proprii săi reprezentanți. Bulăcirov se bucură că moartea lui va fi urmată de moartea celorlalți, care la rândul lor sunt fericiți că altul moare și nu ei.

Și tocmai conștiința morții apropiate îl face pe Bulăcirov să-i urască mai mult pe cei de-o seamă cu el, dar care rămân în viață, și-și bate joc de ei. În fața fiicei sale, Șura, Bulăcirov îi cheamă pe unul câte unul, pentru a-i ironiza cu cinism. Cu acest prilej, el denunță însăși bazele orânduirii pe care și el a susținut-o, al cărei reprezentant este el însuși. Cine a văzut pe scena Teatrului Național piesa lui Gorki nu poate uita cuvintele prin care Egor Bulăcirov expune cinic, „filosofia“ orânduirii capitaliste: *„Toată lumea știe că furtul e un lucru legal... La urmă urmei, nu furi tu, ci rubla fură! Ea, prin firea ei, e hoțul cel mai mare“*. Iar când „familia exploatatorilor“ comentează detronarea țarului, Bulăcirov e singurul care se bucură sincer de acest eveniment, convins de incapacitatea și inutilitatea țarismului; el urăște deopotrivă pe cei ce promovează „răul“ — dar urăște și pe cei care l-au detronat. Gorki arată aici cu o strălucitoare claritate că burghezia nu poate să nu fie dușmana de moarte a proletariatului. Denunțându-i pe cei din jur, care nu sunt decât

alte ediții ale sale, Bulăcirov își face propriul său rechizitoriu, se autodemască, își atacă propriile sale poziții. Ironia, sarcasmul lui Bulăcirov nu trebuie să ne mire: el este un om conștient de sfârșitul său, și tocmai aceasta îi dă o putere mai mare, care în ultimă analiză, reprezintă instinctul brutal de conservare a vieții sale și a clasei sale, viață la care n'ar vrea să renunțe, deși o detestă. În cinismul cu care Bulăcirov demască pe cei din jur, — și pe sine însuși — Gorki a subliniat caracterul edios al burgheziei exploatoare, dar și pericolul pe care-l poate prezenta capitalismul în agonie, pentru proletariat. Burghezia nu rămâne inactivă, ea nu-și așteaptă cu resemnare sfârșitul (chiar dacă e conștientă de el), ci poate deslănțui, și nu întârzie să deslănțuie forțe mari, însuflețite de-o criminală pornire de a ucide. Nu facem deloc o legătură mecanică, dacă ne gândim că atunci când imperialismul era amenințat să-și piardă pozițiile sale în Grecia, el a deslănțuit acolo războiul civil; că atunci când în Italia poporul condus de comuniști a trecut la o largă acțiune pentru cucerirea de drepturi, imperialiștii aliați cu Vaticanul au pornit un val de asasinat și crime între care și atentatul la viața lui Palmiro Togliatti; când și-au dat seama că în răsăritul Europei, popoarele din țările cu democrație populară s'au rupt definitiv din lanțul imperialist și au pornit pe drumul socialismului, ei au căutat să organizeze aici comploturi și acțiuni diversioniste însoțite de crime; și să ne gândim la faptul că, după ce poporul chinez a lichidat ultimele rămășițe ciankaîșechiste de pe continentul asiatic, instaurând un regim de libertate și viață pașnică, la numai câteva luni, aceiași imperialiști au deslănțuit războiul din Coreea.

Piesa lui Gorki ne arată limpede de ce este în stare capitalismul. Cine l-a văzut pe artistul emerit, George Calboreanu, interpretând rolul lui Egor Bulă-

ciov, a avut clar în minte adevărul că ura noastră trebuie să se îmbine cu o vigilență mereu sporită față de dușmanul dinlăuntrul și din afara țării. Bulăcirovii, dostigaevii, zvonțovii, pavlinii, nu renunță deloc ușor la putere, la viață, ei se agită, se sbat. Și Gorki tocmai acest lucru a urmărit să-l realizeze în personagiul Egor Bulăcirov ca și în alte personaje asemănătoare: să ne facă să-i urim cu toată puterea noastră de a urî, dar în același timp să nu-i subapreciem, să nu-i socotim mai puțin periculoși decât sunt. Felul cum se desfășoară acțiunea piesei, ne dă suficiente elemente cu ajutorul cărora să putem înțelege cele ce aveau să urmeze, așa cum ni le înfățișează istoria: înțelegem că pentru a-și apăra odioasa existență, Bulăcirov, Dostigaev, Pavlin, etc. — prin guvernul care-i reprezenta — n'au ezitat să deslănțuie, după revoluția din Februarie 1917, acel regim de persecuții și opresiune împotriva masselor, regim care a dăinuit în cele peste opt luni ale guvernării lui Kerenski și care a lăsat urme apoi și după Marea Revoluție Socialistă, în cei trei ani de război civil, când puterea sovietică a trebuit să lupte împotriva intervenției străine și a reacțiunii interne. Clasa socială al cărei reprezentant e Bulăcirov, nu cedează lesne.

Odată cu demascarea orânduirii capitaliste, Gorki demască și unele din mijloacele prin care burghezia își înțără exploatarea, de care se servea în acțiunea de înrobire a masselor: biserica și superstițiile care bântuiau în popor.

În piesă apar trei figuri de slujitori ai bisericii: preotul Pavlin, stareța Melania și strania apariție, călugărul „profet” Propotei, unealta cu care ei vor să-l prostească pe Bulăcirov și pe care noi înțelegem bine că o folosesc și în masse.

Pavlin și Melania propovăduiesc cu nerușinare uciderea oamenilor: „Războiul e o lege” spune Pavlin. „Răz-

boaiile nu aduc numai pagubă, ele te îmbogățesc cu experiență precum și cu...” Pavlin nu-și continuă gândul, dar este clar cu ce mai îmbogățesc masacrele în masă pe preoți: cu bani. Și el nu simte nicio remușcare pentru că „nimic nu se întâmplă în lumea asta fără voia domnului...” Iar „voia domnului” se concretizează bunăoară în cele 80 de mii de ruble cu care stareța Melania participă în afacerea Bulăcirov-Dostigaev! De aceea cu dreptate spune Bulăcirov: „Ei, parcă nu-i tot una: mănăstiri, jefuiri, sbiri”. Este neîndoios că Gorki, care a demască în opera sa fățarnicia și dușmănia față de popor a unor popi — ca de exemplu popa Gapon în romanul *Viața lui Clim Samghin* — i-a socotit pe Pavlin și Melania de aceeași teapă cu Bulăcirov. „Ești doar om. Antiriul e o vopsea pentru tine, sub el ești tu, un om la fel ca mine. Doctorul spune că suferi de inimă, s'a pus grăsimea pe ea”... Ce altceva este „grăsimea care s'a pus pe inimă” dacă nu banul, scopul unic al celor două figuri bisericești din piesă, fie că-l pretind direct, sub formă de participăție la afaceri, fie indirect, sub forma daniei pentru clopotele bisericii. Și care dintre spectatorii piesei *Egor Bulăcirov și alții* nu se gândește numaidecât la felul în care Vaticanul a devenit în zilele noastre o întreprindere de afaceriști, de slugi și stipendiați ai Wall-Street-ului? Acțiunea piesei, atitudinea celorlalte personaje față de Pavlin și stareță, sunt clocvente nu numai pentru disprețul cu care burghezia privește pe popii din această categorie, dar și pentru felul cum îi utilizează ca narcotic pentru popor. Și aceasta reiese mai ales din scena în care Propotei își debitează ineptiile fără nicio noimă, care în niciun fel nu au crezare în fața lui Bulăcirov, care însă uneori pot căpăta credit în masă. „Proorocul” — care în realitate nu e decât un șarlatan dresat de stareța Melania, — este dat afară în hui-duieli.

Alt narcotic pe care orânduirea capitalistă îl servește în fața masselor, îl constituie „vrăjitoria” mărunță, leacurile băbești, descântecul babei Zobnova, sau înșelătoria lui Gavriilo trâmbițașul, care pretinde că suflând prin instrumentul lui, gonește dracii și bolile. Trâmbiței lui Gavriilo, Bulăcirov îi dă la un moment dat sensul de semnal al sfârșitului lumii, — al lumii întregi, spune Bulăcirov, de fapt însă, un autentic sfârșit al lumii capitaliste.

Acestei lumi decăzute, care se descompune sub ochii noștri, Gorki îi opune în piesă o lume nouă, — proletariatul în marșul său eliberator. Este drept că în această piesă, Gorki nu ne aduce în scenă personaje pozitive propriu zise, cum o face în alte opere. Însă oameni, având trăsături pozitive sau alții având o orientare generală justă, tendința de a deveni pozitivi — există în piesă. În primul rând este Iacov Laptev, muncitor la pădurea lui Bulăcirov. Despre Laptev aflăm că duce activitate revoluționară, că este arestat de autorități și apoi, în zilele lui Februarie 1917, eliberat de poporul răsculat. În adevăr, cele câteva apariții în scenă, ni-l arată ca pe un luptător legat puternic de lumea din afara personajilor piesei, și având o mare înrădărire asupra unora din aceste personaje, de exemplu asupra pădurarului Donat și asupra Șurei, fiica naturală a lui Bulăcirov.

Donat are o anumită semnificație în piesă: el este — atât prin proveniență cât și prin manifestările sale — țaran; prin situația sa socială, prin felul cum s'a eliberat de sub influența lui Bulăcirov, el reprezintă principalul aliat al muncitorului revoluționar Laptev. Cu Șura problema este mai complicată. Gorki a dat o semnificație mai adâncă acestui personaj. Șura reprezintă în piesă acea parte a burgheziei, care se alătură în mod conștient proletariatului revoluționar, deși este încă stăpânită

de unele puternice șovăeli și nelămuriri. Piesa ne-o arată pe Șura însuflețită de o aprigă dorință să se despartă de lumea cu care își simte tot mai puține legături, dar în același timp, ea păstrează încă o anumită afecțiune pentru Bulăciiov. Ea încă nu înțelege că stând lângă Bulăciiov, nu va putea să fie niciodată alături de revoluția pe care o dorește și căreia vrea să i se dedice: „Când va începe revoluția, atunci am să-mi iau avânt” spune Șura cu aprindere. Aceeași căldură pentru cauza celor mulți se vedește și în atitudinea ei față de Iacov Laptev („Iașa, știi tu prea bine. Eu vreau să te ajut, auzi?”), cât și față de Donat, sau viitorul ei logodnic Tiatin, tânăr care, după serioase șovăeli, va căuta deasemenea drumul către popor.

Laptev, Șura, Donat — sunt însuflețiți de o mare dragoste de oameni. Dragostea de oamenii muncitori respiră de altfel din toate situațiile acestei piese, ca și din întreaga operă a lui Gorki, devenind o acuzație nimicitoare pentru artamonovii, bulăciiovi, dostigaevii, pavlinii, care urăsc pe toți cei din jurul lor: „poporul este țărănul, lui îi e tot una dacă trăiește ori moare”, spune Bulăciiov, exprimând astfel nu numai adeziunea sa și a clasei sale la război, dar și faptul că el îl socotește drept un mijloc important de acțiune chiar împotriva poporului. Disprețul față de om e evident la capitaliști. Despre lucrătorul al cărui fiu fusese ucis în război, Varvara spune cu nepăsare: „Bine, dar ăsta nu-i un motiv să faci nazuri. Atâția oameni sunt uciși acum”. Impotriva acestei concepții și atitudini despre oameni și despre viața lor, se ridică elementele pozitive ale piesei.

Ceeace constituie o caracteristică a piesei *Egor Bulăciiov și alții*, precum și a altor piese ale lui Gorki, este faptul că în scenă se petrec lucruri nu dintre cele neobișnuite. În adevăr, toate evenimentele care se petrec în afara scenei, în afara acțiunii propriu zise a piesei, se

reflectă direct în situațiile piesei, au ecouri puternice în conștiința oamenilor, care se perindă în fața ochilor noștri. Noi înțelegem că se pregătește revoluția, că țarul a fost detronat, că masele luptă pentru libertate, împotriva exploataării — nu numai din discuțiile care se petrec pe scenă, dar chiar din conflictul piesei, din atitudinile, din poziția unora din personajii față de altele. Prăbușirea inevitabilă a capitalismului în Rusia este simbolizată în piesă de întregul șir de situații, pe care le provoacă boala lui Bulăciiov, cancerul lui, față de care nu mai există scăpare. Schimbarea raportului de forțe în favoarea proletariatului, schimbare, care se desăvârșește treptat, se concretizează în piesă prin ruperea Șurei, a lui Donat, a lui Tiatin, a Glafirei de sub influența lui Bulăciiov, și prin trecerea lor de partea lui Laptev. Finalul piesei aduce o scenă de o semnificație deosebită: Bulăciiov se prăbușește neputincios pe brațele celor ce nu-l mai apără, nu-l mai sprijină; el nu mai are putere să ajungă la fereastra deschisă de Șura, fereastră prin care pătrunde în cameră marșul triumfător al unei coloane de muncitori. La fereastră ajunge numai Șura, ea o deschide către cei ce luptă pentru viață — pentru că viața este a oamenilor noi și a celor ce li se alătură. Marșul victorios al vieții înseamnă pentru Șura viitorul, pentru Bulăciiov, prohodul. Prezența unor oameni ca Laptev, Șura, etc. dar mai ales marșul muncitorilor revoluționari, semnifică ideea pe care Gorki o accentuează puternic, că orânduirea capitalistă, canceroasă, în pragul morții, nu moare totuși dela sine, ci tocmai sub loviturile unei forțe din afară sub loviturile proletariatului.

Astfel, piesa lui Gorki realizează imagini puternice ale dinamicii vieții prin reflectarea ei în manifestările, în psihologia personajilor. Urmărind aceste personaje, desprinzând din faptele lor, din vorbele lor, semnificația dată de

Gorki, spectatorul sau cititorul piesei înțelege cu exactitate viața întregii societăți în toată complexitatea ei, a forțelor care se înfruntă. „Acum, spune un personaj, *revoluția va fi îndreptată împotriva funcționarilor, guvernatorilor, miniștrilor*“. Personagiile iau atitudini și comentează evenimentele, își pun probleme sau le părăsesc, în funcție de aceste evenimente. Putem astfel afla din piesa lui Gorki, tot ce s'a întâmplat în Revoluția din Februarie 1917, — putem cu ajutorul artei, să cunoaștem viața, până în amănuntele ei; în această piesă identificăm nu numai marile forțe care se înfruntă, dar chiar și grupurile mai mici care au participat, pe baza unor interese diferite, în Revoluția din Februarie 1917: Xenia, soția lui Bulăciiov, stăreța Melania, și popa Pavlin, devin imaginea reacționarismului, a celui mai înverșunat apărător și susținător al țarismului; fiica lui Bulăciiov Varvara, soțul ei Zvonțov, Alexei Dostigaev, ilustrează burghezia liberală, etc. Aceasta arată că Gorki a folosit cu o mare economie și mai ales cu o neîntrecută îndemânare, imaginile artistice, pentru a reda în mod veridic frământările și principalele tendințe ale claselor și grupurilor sociale în acea epocă.

Aceste tendințe cititorul le vede clar, uneori chiar fără ca ele să fi fost ex-

primate în cuvinte, ci numai din felul în care se grupează sau se manifestă oamenii, unii față de alții, în împrejurările cele mai simple ale vieții obișnuite. Și tocmai aici stă măreția artei lui Gorki: de a fi desprins tipicul din întâmplările curente ale vieții de toate zilele, de a fi descoperit firele mai puțin vizibile care leagă pe oameni de societatea în care trăiesc.

Marea lui artă a constituit izvorul și ilustrarea cea mai însemnată a noii arte care înflorește în condițiile societății sovietice, arta realismului socialist, oglinda celor mai mărețe lupte, victorii și năzuințe de viitor ale omului nou.

Colectivul de actori care au interpretat piesa „*Egor Bulăciiov și alții*“ au depus o muncă stăruitoare în redarea adâncii semnificații a fiecărui element din marea operă a lui Gorki.

Prezentată în preajma celei de a 15-a comemorări a morții marelui scriitor al proletariatului, piesa *Egor Bulăciiov și alții* a contribuit astfel și contribuie la educarea oamenilor muncii din țara noastră în spiritul luptei și urii împotriva exploatării, împotriva rămășițelor mentalității moștenite dela capitalism, împotriva dușmanilor dinăuntru și din afară ai Patriei noastre.

EUGEN CAMPUS

IN PREAJMA CENTENARULUI LUI CARAGIALE

În anul când masele crunt exploatate se răsculasă înfruntând tunurile burghezo-moșierimii și când I. L. Caragiale exprima cu vigoare indignarea, revolta populară împotriva regimului, prin lucrarea 1907 — *din primăvară până'n toamnă* — a avut loc la noi în țară un congres al petrolului. La banchetul dat cu acest prilej, și s'au servit congresiștilor, precum se cuvine, tot felul de bunătăți. Deși produsele erau indigene, meniul era redactat în limba franceză, conform etichetei cosmopolite. Și culmea ironiei: organizatorii banchetului au avut năstrușnica idee să denumească diferitele mâncăruri cu termeni referitori la petrol: nummulites au lampant 150 gr., gazele des prunes, etc.

Amintind despre acest congres, în studiul său despre I. L. Caragiale, Silviu Iosifescu observă cu dreptate: *„Gluma cuprindea, fără voie, un înțeles mai adânc. Congresul adunase pe reprezentanții trusturilor, dornici să se înfrupte din bunurile cele mai de preț ale țării — și mai ales din petrolul ei”* (pag. 208).

În această ocazie, ca și în atâtea altele, burghezo-moșierimea se arăta gata să-și vândă patria, ploconindu-se cu temenele cosmopolite în fața imperialismului anglo-american, german, etc.

preocupându-se de un singur lucru: cât de mare va fi prețul trădării, cu cât va fi plătită complicitatea ei?

Faptul acesta mărunț, cu caracter aproape anecdotic, consemnat de istorie, capătă astfel valoare simbolică. Banchetul oferit trustmenilor imperialiști oglindește însăși poziția burghezo-moșierimii. Și dacă acolo ea scotea la mezat petrolul, bunurile economice, în alte împrejurări proceda la fel cu bunurile culturale.

Despărțită printr-o prăpastie tot mai adâncă de masele exploatate, burghezo-moșierimea disprețuia toate valorile autentice ale poporului nostru, tot ce era legat de năzuințele maselor populare.

Nu ne poate deci mira atitudinea ei față de I. L. Caragiale și de opera lui. Caragiale a fost nevoit să ducă o viață plină de lipsuri, hărțuit mereu de grija zilei de mâine, jignit de disprețul tăcut sau de ostilitatea deschisă a mai marilor zilei. La douăzeci de ani, muncea din greu pentru a-și întreține familia: *„Sunt copil de părinți sărmani și fără nume. Am rămas după moartea lui tată meu singurul sprijin al mamei și al sorii-mi... Duc bine la tăvăleală; dovedă că pot fi, în același timp și sufleur și copist la teatru și corector la o tipografie mare, la două ziare și dau lec-*

zii la niște copii..." (Politică și literatură). Puțin înainte de a muri, s'a destăinuit fiului său, Luchi: „Atunci a vorbit mult, cu patos și aproape cu lacrimi în voce. Ne-a povestit aproape toată viața lui. Cum luptase, cum, hulit de unii, neluat în serios de alții, pus la o parte de toți oamenii influenți, în fine, tot ajunsese. Cum odată celebru, tot nimeni nu lua cuvântul lui în seamă... Tot atunci mi-a făcut și bilanțul câștigurilor lui de autor. În anii cei mai buni, rețeta totală era de 2.300 lei”.

În ceea ce privește opera lui Caragiale, burghezo-moșierimea a căutat să o înăbușe, contestându-i valoarea artistică sau declarând-o „anti-patriotică”. Cu prilejul prezentării volumului de Teatru pentru premiere, în 1891, Dim. Sturdza fruntaș politic și viitor ministru, își permisesese să declare în ședința Academiei: „D. Caragiale să învețe a respecta națiunea iar nu să-și bată joc de ea”. Națiunea la care se referea aici D. Sturdza era națiunea așa cum o concepeau clasele stăpânitoare, o „națiune” care se reducea la minoritatea de exploatare și din care era exclusă imensa majoritate a celor exploatați.

Aceeași teză o relua în fond, în perioada de fascizare a țării, N. Davidescu, atunci când afirma într'un articol șovin: „Originea fanariotă a lui Caragiale ar putea explica, în parte cel puțin, dar poate că și de-a ntregul, inaderența lui la spiritul românesc”.

Alți critici reacționari, văzând că opera se impune totuși atenției publicului, s'au străduit să-i denatureze sensul, mergând pe urmele lui Maiorescu și declarând-o „artă pură”, „apolitică”, sau afirmând că e îndreptată exclusiv împotriva liberalilor.

Așa fiind, S. Iosifescu poate arăta în Cap. IV al monografiei sale, rezervat studiului criticii burgheze: „*detractori sau admiratori, partizanii apolitismului lui Caragiale, ai creatorului de comic*

pur, sau promotorii aceluia „Caragiale reacționar”, toți minimizează satira scriitorului. Faptul fundamental, acela că autorul Scrisorii pierdute sau a lui 1907 a desvăluit critic, direct și indirect, întregul sistem politico-social și fața adevărată a claselor stăpânitoare, faptul acesta dispare. E ignorat sau contestat. E acoperit de „ficțiunile ideale”, sau de „critica liberalismului” sau de „creatorul de tipuri comice”.

În special acum, în preajma sărbătoririi centenarului dela nașterea lui I. L. Caragiale, apariția unei monografii științifice care să restabilească adevărul cu privire la opera marelui nostru satiric este deosebit de bine venită. O atare monografie are menirea să demonstreze că critica regimului burghezo-moșieresc este atât de adâncă în opera lui I. L. Caragiale, încât tipurile create de el rămân valabile, desigur numai în liniile lor esențiale, căci fazele de dezvoltare sunt deosebite — dincolo de perioada în care le-a putut observa scriitorul în timpul vieții sale, rămân valabile pentru dezvoltarea de mai târziu a burghezo-moșierimii la noi — și în anumită măsură chiar aiurea, — până la definitivă răsturnare a regimului bazat pe exploatare. De aci însemnătatea operei marelui nostru realist critic pentru lupta ce o ducem astăzi împotriva imperialismului, de aci actualitatea unei monografii care să fie puternic axată pe această linie combativă.

Sarcinile ce stăteau în fața criticului nu erau deci ușoare. S. Iosifescu le-a rezolvat însă în bună parte, dându-ne o lucrare serioasă, temeinică. Meritul său este cu atât mai mare cu cât, în ceea ce privește monografiile, suntem abia la început de drum. Nu au apărut până acum decât lucrările de proporții mai reduse ale lui I. Vitner (*Viața și opera lui D. Th. Neculuță*)

și G. Macovescu (*Viața și opera lui Alexandru Sahia*) și lucrarea mai amplă a lui J. Popper (*George Coșbuc*). Din acest punct de vedere, monografia de față reprezintă încă un pas înainte: nu numai prin simpla ei prezență — de altfel atât de necesară în preajma centenarului — cât și prin ceea ce aduce interesant sub raportul metodologic.

Sunt lucruri de învățat din monografia lui S. Iosifescu. De aceea socotim indicat să insistăm asupra lor.

Interesant de pildă, ni se pare felul în care criticul a prezentat viața scriitorului studiat. El nu a folosit procedeul obișnuit; nu s'a mulțumit să facă o expunere amănunțită, povestind pe rând faptele în succesiunea lor. Ci, în cuprinsul aceluiaș capitol biografic intitulat sugestiv „*Caragiale în fața evenimentelor timpului său*”, a căutat să desprindă câteva probleme mai importante pe care le-a înfățișat sistematic, oprindu-se îndelung asupra lor.

Aflăm astfel care au fost de fapt raporturile lui Caragiale cu Junimea; deosebiri esențiale de concepții, ostilitate la început reținută, apoi izbucnind deschis.

Atacându-l direct pe Maiorescu, pentru că îndrăznise să profaneze opera lui Eminescu, introducând modificări cu o „competență” ce rămânea „*discutabilă, fie ea cât de autorizată în părerea-ți proprie și a câtorva clienți*”, Caragiale scria în articolul „*Două note*”: „*Iar de profanare nu e capabil decât un om fără inimă și cu spiritul îngust, un om care niciodată nu se poate uita pe sine, care nu poate avea nici o ridicare de suflet pe deasupra egoismului strâmt, nici o emoție... cum să zic? impersonală, ca să întrebuițez și eu niște piațitudini platonice scoase de curând iar la modă*”.

Autorul scoate în evidență apoi antimorhismul lui Caragiale, folosind ex rase din corespondența scriitorului, amin

tind epigrama din *Ghimpele* (1874) adresată unui amic înneecat în datorii:

*Esti mâncat de cămătari
Cum e lemnul vechi de cari
Și țara de prinți coțcari*

și comentând pe larg poezia *Mare ȣar-sor — mari gogomuni*.

Pe de altă parte, criticul insistă asupra relațiilor lui Caragiale cu societățile, găsind aci prilejul să analizeze activitatea dela *Moftul român* și studiul *1907 din primăvară până'n toamnă*.

Prin împletirea datelor referitoare la viața scriitorului cu analiza anumitor aspecte ale operei, capitolul „*Caragiale în fața evenimentelor timpului său*” depășește limitele unei simple expuneri biografice, câștigată în adâncime și interes.

Deși prezentând unele riscuri — ne care, așa cum vom vedea mai departe, autorul nu a știut să le evite în întregime — procedeul ni se pare, în principiu, demn de urmat. El prezintă însemnate avantagii. Pe de o parte, clarifică problemele prin sistematizare și face posibilă o expunere demonstrativă, convingătoare. Pe de altă parte — spre deosebire de sistemul obișnuit, care se desfășoară după un program inevitabil dela A la Z — procedeul acesta are o supleță care-i îngăduie să se muleze după specificul problemelor fiecărui scriitor, luminându-le din plin. În mâna unui critic priceput, care știe să sesizeze esențialul, procedeul poate fi un instrument prețios, capabil să-l ajute să pătrundă mai adânc în ceea ce constituie caracterul original al situației scriitorului analizat, ferindu-l de pericolul alunecării pe panta de minimă rezistență a șabloanelor dinainte confecționate.

Alcăuitorii viitoarelor monografii mai pot învăța din lucrarea de față cum poate fi realizată acea verificare a operei cu realitatea, cerută de metodologia științifică. Iată un exemplu: comentând im-

portantul articol *Moftul în fața opiniei publice* (pag. 43), autorul ajunge la următorul pasagiu: „Unde mai pui, apoi, că noi totdeauna vom fi de principiiul că, cu guvernul s'o lăsăm mai domol decât cu opoziția.

Ce, am fi copii? De-abia ne-am înghebat o redacție cu două mese și trei scaune; să ne pomenim cu „bobborul supărat“, că vine și ne strică mobilele și poate și cu ce ședem pe ele? Doamne ferește! s'a mai întâmplat“.

Ăci criticul se oprește pentru a lămurii aluziile cuprinse în articol. Câteva fapte semnificative cunoscute în istoria acelor vremuri, sunt povestite pentru a ilustra sistemul „bobborului supărat“, al bătașilor plătiți să „se indigneze“ la porunca guvernului și să devasteze sub numele de „bobbor“ redacțiile gazetelor ce atacaseră pe stăpânii zilei. Astfel, în 1888, după atentatul contra lui Ion Brătianu, un grup de 40—50 agenți liberali, fac întâi o manifestație de simpatie primului ministru și apoi, năvălind în redacția ziarului „Epoca“, o devastează. Redactorii izbutiseră să scape sărind pe fereastră, sau ascunzându-se. Nemulțumiți cu atât, bătașii se mai întorc odată și dau peste gazetarul Chirilov. O întrebare scurtă. „Dece scrii porcării la gazetă“ și apoi urmează palmele în serii. Când s'a desmeticit, Chirilov a constatat că-i lipsește ceasornicul dela brâu. Povestea are și un epilog, precizarea făcută de ziarul guvernamental „Voința Națională“: un număr de cetățeni indignați și-au manifestat indignarea în mod spontan.

La fel procedează criticul și atunci când este vorba nu de simple articole, ci de opere literare propriu zise. Înainte de a analiza *O scrisoare pierdută*, el înfățișează pe larg moravurile politice ale vremii, punând la contribuție fapte extrase din presă și din însemnările memorialiștilor (pag. 84—88). Este restituit astfel în fața ochilor noștri materialul viu care a stat la baza piesei lui

I. L. Caragiale, viața pe care el a cunoscut-o temeinic și a oglindit-o realist în opera sa; metodele samavolnice și necinstite prin care partidul la putere, fie el liberal sau conservator, își asigura majorități zdrobitoare; luptele omerice între bătașii acelor partide istorice, asediarea după toate regulile artei a centrelor de votare, aplicarea sistemului suveicii și chinorosului, votul morților, etc. Ne dăm astfel mai bine seama cât de adânc a înțeles și a redat Caragiale viața politică a burghezo-moșierimii, centrându-și comedia în jurul desemnării candidaților guvernamentali și punând pe Trahanache să afirme sigur de sine: „Dumneata n'ai nici o grijă, la noi opoziția nu încapă... suntem tari, stimabile, tari. Nu o să ai majoritate, stimabile.. nu majoritate, unanimitate o să ai, stimabile“.

Valoarea realistă a schițelor referitoare la presă și a tipurilor de gazetari din comedii (Rică Venturiano și chiar Cațavencu, care nu e numai avocat, politician, ci și director al ziarului „Răcnetul Carpaților“ este reliefată prin raportarea la câteva extrase din gazetele vremii. Bine alese, acestea demonstrează convingător faptul, sesizat de marele nostru satiric, anume că, așa cum subliniază Iosifescu, „violența golului emfatic, reaua credință și exagerările acestor gazete învrăjbite le fac să semene ca două picături de apă“ (pag. 116). Violența atacurilor ascunde de fapt o profundă identitate de interese, de ideologie: interesele și ideologia burghezo-moșierimii.

Iată câteva citate din *Timpu*, ziarul conservatorilor:

„Bandiții care tâlhăresc sub comanda unui căpitan Tunsu, reînviat sub numele de Ion Brătianu, au trecut înfine dela asuprirea zapciască, dela jaful administrativ, la omoruri cu arme, cerând punga cetățenilor“. (Ianuarie 1884). „Retragerea opoziției din mijlocul adunăturilor domnului Ion Brătianu a avut de efect să desvelească deodată, inn-

întea ochilor națiunii încremenite, absolută nepuință, incapacitatea patentă și iremediabilă a celor rămași". (Martie 1884).

Și altele, echivalente, din presa liberă:

„Nu poti scrie despre Gr. Tocilescu fără ca epitetul de mișel să nu-ți cadă imediat din condei. Sunt multe și variate canalii în partidul ciocoilor, dar de o mai scârboasă specie, ca acest academician de contrabandă, desjdem să ni se arate altul". „Să tacă prostituatele întreținute din fondurile reptilelor; mizerabilii lor patroni, cu toaie legile lor de încătușare, vor primi în curând răsplată ce merită".

Dar realitatea nu este statică. Verificarea operei cu realitatea trebuie deci să țină seama și de factorul timp.

Monografia de față poate servi drept exemplu și în această privință.

Pornind dela observațiile juste cuprinse în studiile lui Gherea și Ibrăileanu, autorul cercetează cu atenție felul cum a urmărit Caragiale evoluția tipurilor sale. El arată că marele nostru clasic „știe să vadă realitatea în schimbare, să urmărească evoluția cluselor sociale. Este vorba de interesul lui pentru transformarea socială a eroilor și de modul pătrunzător cu care a reușit să surprindă și să redea această trăsură atât de caracteristică pentru o societate în care capitalismul creștea rapid, atrăgând cu el schimbări în moravurile și în viața burgheziei" (pag. 80).

În *O noapte furtunoasă*, de pildă, întâlnim personagiile Spiridon, Chiriace, jupân Dumitrache, care pot fi concepute ca înfățișând faze deosebite în dezvoltarea posibilă a aceluiaș tip. Nu prea adesea, dar uneori, Spiridon avea șanse să devină un Chiriace. În orice caz, încă de pe acum, ucenicul acesta — care duce o viață grea și îndură bătaile samavolnicului său patron — a fost

totuși influențat de mediul putred în mijlocul căruia trăiește de mic. În ceea ce-l privește pe Chiriace, este evident că se găsește pe un drum la capătul căruia va deveni și el „proprietar", negustor bogat și deci cetățean stimat, „onorabil" ca jupân Dumitrache.

Tot astfel, Veta și Zița reprezintă două faze deosebite de evoluție a burgheziei. Veta e mai aproape de stadiul burgheziei mijlocii. Are gusturi și preocupări mai simple, nu e atât de abtăiată după petreceri mondene, e „rușinoasă" ceea ce bineînțeles nu o împiedică să-și înșele bărbatul. Zița însă nu mai e mulțumită cu o viață ca aceea a Vetei. Ea tinde spre „rafinamentele" mării burghezii și ale moșierimii cosmopolite. Vrea să meargă la „Junion", „ca să vadă lumea", „așa de capriț, de un pamplezir", citește cu pasiune *Dramele Parisului*, își împetritează vorbirea cu cuvinte franțuzești, mai mult sau mai puțin stălcite.

Transformarea personajilor poate fi urmărită și de la o piesă la alta. Într'un anumit sens, Cațavencu — avocat, fruntaș politic în pragul deputăției și director — proprietar al ziarului *Răcnetul Carpaților* — este un Rică Venturiano săltat cu o treaptă mai sus pe scara socială, un Rică Venturiano care nu mai e simplu student în drept și colaborator la *Vocea Patriotului Național*, căci și-a atins măcar în parte țelurile.

Personagii din comedii le găsim și în *Momente*. Reprezentanții burghezo-moșierimii, ce se înfruntă cu violență grozavă pentru a se împăca apoi ca și cum nimic nu s'ar fi întâmplat („*pupat toți Piața Independenței*") apar în *Telegrame*. În alte schițe întâlnim demne urmașe ale Zoitei. Atenaș Gregorașcho și soția lui Edmond Bostendeki (*High-life*) Esmeralde Piscopesco care-și primește prietenii la un „five-o'clock tous les jeudis" — nu tind numai să pătrundă în „*înalta societate*", ci fac efectiv parte din ea. În locul lui jupân

Dumitrache, om cu „ambiț” când e vorba „la o adică de onoarea mea de familist”, apare acum Manolache Guvidi care profită cu cinism de pe urma soției ce-l înșală cu prietenii din high-life (*Om cu noroc*). Soția lui Guvidi nu mai e o Vetă „rușinoasă”, ea a depășit chiar stadiul Ziței. Caragiale însuși caracteriza astfel viața amoroasă a femeii din „nalta societate”: „Crudă, adică necoptă, primește cadouri dela răscopli bogați; răscoptă, face cadouri la săraci necopți, adică la cruzi.

Când e vorba de lista „victimelor” ei, moștangioaica română uită șirul, numele și datele, are însă, în privința aceasta, despre amicele ei, o memorie prodigioasă.” (*Românca*).

Așa cum remarcă și S. Iosifescu, se poate deci afirma că: „Față de morala lui jupân Dumitrache, Momentele zugrăvesc o altă fază în evoluția burgheziei” (pag. 122).

După cum se știe, Caragiale și-a propus în mod conștient să urmărească transformarea socială a personajilor sale. Piesa *Titircă*, *Sotirescu et comp.* avea tocmai acest scop: să arate ce au devenit eroii din comediiile anterioare după trecerea a douăzeci și cinci de ani. Dumitrache Titircă este acum senator guvernamental. Chiriac Sotirescu e deputat guvernamental, Spiridon Ionescu a ajuns și el deputat, doctor în drept din Liège, sportsman cu automobil și cai de curse. Rică Venturiano e director proprietar al *Alarimei*, avocat publicist, deputat în opoziție. Cașavencu e ministru, iar acoliții săi Ionescu și Popescu, inspectori pentru cursul de Istoria Românilor în învățământul primar și secundar, public și privat. Veta se numește acum Tante Liza, iar Zița Venturiano, tante Zoe. S'a căsătorit și Chiriad: cu Pulchérie (Chérie) născută Gantscho, unică nepoată a lui Ivanciu Ganciu, dela care a moștenit 5 milioane. Ca Veta odinioară dar în alte condiții, Pulchérie e amanta lui Spiridon. Fiica Vetei și „fina” lui Chiriac,

Chiriachița, crește la Paris, în acelaș pensionat unde a crescut Pulchérie, e prietenă cu aceasta și nu acceptă să i se spună decât Nina, Niniche, Ninon, Ninette sau Ninichette. Intre personajii a fost introdus și un Prince Arthur, proprietar, capitalist, mare petrolist. De altfel, Chiriac Sotirescu, Spiridon Ionescu și Nae Ilpingescu sunt și ei „mari proprietari urbani, capitaliști puternici și petroliști”.

Ne învârtim deci în lumea high-life-ului moșierimii și mării burghezii. Este evident că I. L. Caragiale a știut să surprindă creșterea burgheziei, împletirea tot mai strânsă de interese cu moșierimea în secolul XX, când capitalismul intră în faza sa imperialistă. Să ne amintim de acel congres al petrolului despre care vorbeam la începutul articolului de față, congres ținut tocmai în epoca în care Caragiale începuse a lucra la noua sa comedie.

Din păcate, deși din corespondență rezultă că a gândit mult la ea, piesa nu a fost terminată, a rămas în stadiul unui simplu proiect abia schițat. Moartea subită, probabil în urma unui atac de inimă, l-a surprins pe marele dramaturg înainte de a-și fi putut realiza planul.

Verificarea în timp poate fi, și a fost împinsă de S. Iosifescu dincolo de limitele epocii în care a trăit și pe care a cunoscut-o scriitorul. Cu cât scriitorul a pătruns mai adânc semnificația evenimentelor la care a participat, cu cât el a știut să desprindă mai clar ceea ce era esențial, cu atât opera creată are o valabilitate mai largă. Pornind adesea dela fapte concrete întâmplare într'un anumit moment și într'un anumit loc, scrierile lui Caragiale izbutesc să se ridice la o înaltă treaptă de generalizare artistică, oglindind nu numai societatea românească într'o anumită perioadă, ci însăși esența regimului burghezo-moșieresc, desigur în primul rând așa cum acesta s'a dezvoltat la noi, dar și, în genere, oriunde un atare regim de exploatare funcționează.

Tipurile create de marele nostru realist critic, moravurile înfierate de el, le regăsim, în trăsăturile lor generale, dealungul tuturor fazelor prin care a trecut societatea românească timp de aproape un secol, dealungul întregii perioade cât a durat regimul burghezo-moșieresc.

Demagogia politică a unui Rică Venturiano, Cațavencu sau Farfuride s'a păstrat în esență, deși sub forme noi datorită noilor condiții istorice, și în 1920 și în 1930 și în 1940. Criticul remarcă just: „Aserveirea claselor stăpânitoare față de imperialismul occidental creștea, acestea mergeau spre fascizare. Dar alianța burgheziei cu moșierimea continua să funcționeze bazată pe exploatare și teroare. Contrastul dintre această realitate și supralicitarea demagogică menită să zăpăcească masele populare ale partidelor istorice, era acela surprins de opera lui Caragiale. Nu se mai luptau liberalii cu conservatorii ci liberalii cu național-fărăniștii. Dar Cațavencu urma să schimbe partidele. Iar când oligarhia a trecut fățiș la fascism și a urmat imperialismul german în mărșavul război antisovietic, contrastul denunțat de Caragiale s'a păstrat în același timp grotesc și bestial — între frazele din discursuri ori articole și interesele reacționare pe care le serveau noile unelte ale burghezo-moșierimii.” (pag. 211)

Cercetând apoi diferite documente ale epocii, el constată: „Il vom regăsi pe Cațavencu și pe colegii lui mai cinici, mai sfidători, mai gureși. Ministrul care vorbea despre „șira spinării prin care respiră nația”, ori cel care făcea fraze despre „arcul carpatic” — ca să luăm doar două exemple la întâmplare — nu-și găsea loc de drept în galeria tipurilor de membri și unelte ale oligarhiei, pe care ne-a fixat-o Caragiale?” (pag. 211)

Tot astfel, deși incomparabil mai crud și mai hidos decât în trecut, Pristanda a continuat să trăiască în perioada fascizării: „Mai e nevoie să pomenim

de valoarea tipică a lui Pristanda pentru toate uneltele pe care le-au folosit stăpânitorii din trecut? Istoria luptei clasei muncitoare cunoaște nenumărate asemenea hidoase figuri de slugi ale exploataților, gata să înfăptuiască cele mai abjecte fapte, cele mai salbătece cruzimi, pe care, din înălțimea posturilor lor de conducere, Tipăteștii se mulțumeau să le poruncească”. (pag. 95)

Administrația, școala, presa, au rămas deasemeni, în esență aceleași: „lanțul slăbiciunilor” a continuat să funcționeze, „talente” au continuat să triumfe și adevăratele valori să fie înăbușite, poporul a fost ținut mai departe în întuneric pentru a fi din ce în ce mai crunt exploatat.

Existența tipurilor lui Caragiale nu încetează decât odată cu dispariția regimului burghezo-moșieresc: „Într-aceasta e imensa valoare de document pe care o constituie opera lui Caragiale. Documentul nu se oprește în anul 1912, când moartea a pus capăt construcției lui realiste ci e valabil pentru încă peste treizeci de ani de regim burghezo-moșieresc”. (pag. 219).

În monografia de față, toate aspectele vieții și operei lui Caragiale sunt puse în lumină într'un spirit combativ, printr-o continuă demascare a teoriilor falsificatoare emise de criticii burghezi. Și aceasta nu numai în capitolul „Caragiale în critica trecutului” rezervat special acestei probleme, ci în nenumărate prilejuri, dealungul întregii cărți.

Schițând portretul moral al scriitorului, S. Iosifescu distruge legenda lui Caragiale „sceptic” și „egoist”, „uscat sufletește”:

„Uscatul”, „scepticul” Caragiale a știut să iubească și să o spună simplu și cald. A știut să și urască. Am văzut cu câtă înverșunare s'a exprimat în corespondența lui despre boerii eleganți și disprețuitori dela Junimea. În operă,

în felul diametral opus cum i-a prezentat pe Cafavencu ori pe Ion din „Năpasta”, apar roadele acestei simpatii și acestei uri”. (pag. 34).

Criticul descoperă limpede și interesul de clasă care stătea la baza unei atare măsluiri: „Negând omului capacitatea de a fi luptat consecvent prin gândul și activitatea lui pentru și împotriva a ceva, criticii și monografilor burghezi tăgăduiau și operei tăișul ei critic”. (pag. 53).

Aceeași înută o urmăreau criticii burghezi și atunci când treceau direct la analiza operei pentru a lansa diferite interpretări falsificatoare, al căror caracter dușmănos și interesat era mai mult sau mai puțin bine camuflat.

Mulți au făcut afirmația că opera e schematică, o simplă șarjă fără viață adevărată, fără adâncime. Și Lovinescu de pildă scria: „Teatrul lui Caragiale e o satiră fără altă finalitate, o colecție de imbecili, de imorali, de automați ai unei singure formule”. Fiecare pagină a monografiei în parte și monografia în ansamblu ei înseamnă un răspuns. zdrobitor dat unor atare aserțiuni calomnioase, căci se dovedește convingător marea artă realistă a lui Caragiale. Bazându-se pe analiza operei și referindu-se și la exemplul strălucit al *Revizorului* lui Gogol, Ș. Iosifescu arată că „avem de a face în această acuzație cu un exemplu tipic de obiectivism burghez. Criticii aceștia au refuzat să înțeleagă ceea ce reprezintă și urmărește satira” (pag. 131).

Pornind dela basmele sau povestirile cu elemente fantastice ale lui Caragiale, alți critici au căutat să afirme existența unei laturi anti-raționale, magice. Vorbind despre *La Hanul lui Mânjoală*, Blaga scrie în *Trilogia culturii*: „Ce meșteșug în împletirea elementelor de viață organică și de magie, de pitoresc sud-est-european și de aventură suprareală crescut în poveste”. Amintind despre lupta împotriva misticismului care trece ca un fir roșu dealungul

activității scriitorului realist, demonstrând caracterul realist al acestor basme și povestiri, legătura lor cu tradițiile sănătoase ale folclorului, autorul monografiei subliniază: „Este într-adevăr absurd — dar după cum am văzut, explicabil prin felurile urmărite de diverșii „interpretatorii” — să se fească asemenea „comentarii” și interpretări tocmai cu privire la opera unuia dintre cei mai consecvenți raționaliști, dușman al misticismului și obscurantismului (pag. 147).

Tot pentru a țoca ascuțișul critic al operei lui Caragiale, criticii burghezi au căutat să răspândească ideea că atacul lui se îndreaptă împotriva micilor burghezi, a mahalagților. „Dacă nu formează întotdeauna o mahala în sensul topografic al cuvântului — scria Lovinescu, această societate, constituie aproape totdeauna o mahala în înțelesul spiritual”. Tema aceasta a fost aprobată atât cu privire la comedii cât și cu privire la Momente. Caragiale a devenit doar adversarul unui Mitică abstract, oarecum în afară de timp, reprezentantul unei tot atât de abstracte „mahalale”. Lipsind pe „Mitică” de aureola sa abstractă și mistic-naționalistă; coborându-l pe pământ și arătând că el reprezintă pe micul burghez localizat precis într-un anumit regim social-politic, într-un anumit moment istoric, criticul demască totodată interesul de clasă care a determinat pe criticii reacționari să așeze în centrul operei caragialene critica micului burghez.

Teoria contradictorie, dar atât de răspândită — dela Maiorescu și până la ultimii critici de până mai ieri — a unui Caragiale preocupat de „comicul pur” și totodată critic junimist al „formelor fără fond”, este deasemenea demascată de Iosifescu: „Satirizatorul burghezo-moșierimii e prezentat drept satirizatorul unei grozavi de vagi „prostii eterne omenesti”. Nu e de mirare că, alături de ceilalți critici bur-

ghezi Scarlat Struțeanu susține așa zisa „indiferență politică” a lui Caragiale. Iar apoi, fără să se arate stingherit de contradicție, el prezintă pe „indiferențul politic” drept un scriitor care urăște democrația, pentru că a strâmbat mințile necoapte ale generației dela 1848 la noi. Creatorul lui Trahanache este arătat chiar ca junimist și deci ca „luptător calificat al ideii conservatoare la noi”. „Încercarea critică asupra comicului dramatic la Caragiale” se dovedește a fi doar una dintre nenumăratele încercări din trecut, ale criticii burgheze, de a răsturna semnificația operei lui Caragiale, de a o face să iace ceea ce a apărut și să apere ceea ce a atacat” (pag. 185).

Impotriva unei atari interpretări măsuitoare, autorul monografiei stabilește, pe baze științifice, adevăratul izvor al comicului lui Caragiale, utilizând din plin și lămuririle aduse de Barbu Cămpina în studiul „Critica lui 48”: „el constă tocmai în ridicolul societății burghezo-moșierești, îmbrăcate în sdrențuite haine pașoptiste.

E o interpretare care se opune total concepției reacționare și idealiste a junimiștilor: formele fără fond. Nu există forme fără fond, decât în mintea gânditorilor idealiști ai unei clase anti-progresiste, care vor să tăgăduiască schimbările de conținut. Nu pentru că ar fi introdus niște forme fără fond era grotescă burghezia română la aceea epocă, ci pentru că folosea cu stângăcie vesminte „progresiste”, într-o fază în care încetase cu totul de a mai fi o clasă progresistă, pentru că rostea, încălcându-le și pocindu-le, fraze și folosea instituții de inspirație democratică” (pag. 187).

Lupta hotărâtă contra teoriilor burgheze cu privire la opera lui Caragiale, dusă dealungul celor 200 pagini ale monografiei este deosebit de utilă. Nu numai pentru că ne ajută să luminăm mai adânc problemele fundamentale ale operei studiate și să restabilim a-

devărul. Dar totodată — și lucrul acesta a fost trecut cu vederea de către Iosifescu — pentru că rămășițe ale unor atari concepții mai există și astăzi. Mai există la noi critici care nu au izbutit să se desbăre de vechiul fel de a gândi și de tot ceea ce au învățat pe vremuri în școala burghezo-moșierimii. Desigur, lucrările lor nu ajung să fie publicate, redacțiile revistelor și editurilor le resping, constatând caracterul lor neștiințific și — indiferent de intenții — obiectiv dușmănoase. Dar este suficient că atari lucrări mai pot fi scrise acum, mai pot fi considerate juste de autorii lor, oameni bine intenționați și studioși. Un caz lămuritor este acel al lui G. C. Nicolescu. Cu o perseverență demnă de o cauză, mai bună, el se încapățânează de mai bine de un an să prezinte diferitelor edituri și reviste manuscrisul integral sau numai capitole din studiul pe care l-a scris despre Caragiale, deși mulți i-au arătat că de greșit este conceput. De curând a adus la redacția *Vieții Românești*, spre publicare, un articol — probabil extras din studiul său — intitulat semnificativ: „Contribuție la studiul limitelor viziunii realiste a lui Caragiale”. Preocuparea lui centrală este deci să dovedească limitele viziunii realiste a lui Caragiale, viziune despre care afirmă că prezintă „multe lacune și nu trebuie să ne sfiim a le arăta”. Și într’adevăr nu se sfieste — deși s’ar cuveni să o facă, dat fiind că răstălmăcește adevărul și, reluând sub o altă formă multe din tezele criticii burgheze, ajunge în fond la acelaș rezultat: minimalizarea operei marelui realist critic, tocirea ascuțitului criticii sale. Astfel, el ajunge să afirme nu numai că I. L. Caragiale este exponentul miciei burghezii (pag. 109, 124), dar și că obiectivul central al atacului său este mica burghezie. Se constată la Caragiale — spune G. C. Nicolescu — „o tăcere care nu este totuși întâmplătoare și care face cu

marii vinovați din alcătuirea socială pe care scriitorul o avea înainte, atât de plină de vicii și nedreptăți, să nu fie criticați. Observând cu atenție, putem afirma chiar că el ataca în general burghezia, dar nu vedea alianța ei cu moșierimea, deci pe aceasta din urmă o scotea din cauză și nu o acuza pentru viciile regimului dominant, chiar dacă ea nu este un ideal pentru el. Scriitorul critică în deosebi scăderile politice, pretențiile exagerate ale unora din acest sector al politicii, și se poate susține chiar că el ataca acele „vicii” ale burgheziei, mai cu seamă ale micii-burghezii — aflată, cât timp are revendicări, politicește la aripa stângă a „centrului” — care nelinișteau și incomodau boierimea conservatoare sau marea burghezie dornice să-și apere monopolul privilegiilor (pag. 85). Sau și mai clar: „Această aproape exclusivă oglindire și criticare a micii burghezii dintr-o societate plină de vicii, în care marii vinovați erau burghezomoșierii exploataatori, constituie o parțialitate care înseamnă o scădere în realismul lui Caragiale” (pag. 86).

Regăsim la G. C. Nicolescu și afirmația falsă cu privire la „șarja, pretinsul schematism al eroilor”, precum și cu privire la pretinsa uscăciune sufletească a autorului, căruia el îi atribuie „un oarecare dispreț pentru om” un oarecare „pesimism” și „un cert scepticism”. El conchide: „Șarja — căci în configurația tipurilor din opera comică a lui Caragiale avem indiscutabil și o șarjă — este o dovadă de înversunare a lui față de formele democratice așa cum le prezenta liberalismul epocii, dar este în aceeași vreme un argument hotărâtor pentru a lămurii chipul cam schematic, cam uscat, cam fără simpatie, cu care scriitorul își trata eroii săi din comedii și schițe” (pag. 80). În sfârșit, pentru a da numai încă un exemplu, G. C. Nicolescu ajunge să reia și tema reacționară a îndiferențismului lui Caragiale: „In creațiunile lui Caragiale,

adică în comedii, în drama, în nuvelele, în schițele sale, nicăieri nu aflăm nici o perspectivă de îndreptare¹⁾, am putea spune nici o revoltă” (pag. 81, sublinierea noastră)

Construită, așa cum ne-am străduit să arătăm, pe baze temeinice; stabilind continuu caracterul realist al operei prin raportarea la realitatea istorică și verificându-i valabilitatea în timp; combătând neîncetat teoriile criticii burgheze — monografia lui S. Iosifescu isbutește să dea o imagine clară și sistematică asupra creației lui I. L. Caragiale.

Intorcând ultima filă, cititorul rămâne cu impresia puternică a valorii artistice a acestei creații realiste. Soluționând problema dificilă a prezentării măestriei artistice, mai bine decât o putuse face J. Popper în studiul despre Coșbuc, autorul a strâns într-un capitol bogat în învățăminte („Realismul”), observațiile sale cu privire la arta lui Caragiale. Fără a îngusta noțiunea de formă artistică și fără a despărți nici o clipă analiza formei de aceea a conținutului, sintelizând și adâncind indicațiile anticipative semănaute dealungul capitolelor anterioare, criticul a analizat aci cu atenție procedeele variate pe care le întrebuițează Caragiale pentru a crea caractere tipice în împrejurări tipice. (Criticul spune însă greșit — pag. 157 — „caractere tipice și împrejurări tipice”, ca și cum ar fi două realități separate, separabile, ca și cum personagiile tipice se pot desvălui ca atare altfel decât în împrejurări tipice”). Se arată aici concret, pe exemple, cum folosea autorul *Scrisorii pierdute* formulele și gesturile

1) Într'altă parte, deși face apoi unele restricții inevitabile, criticul afirmă: „Pentru el, totul este încremenit, neschimbabil; el nu surprinde transformarea”.

caracteristice, indicațiile scenice, numele eroilor, limbajul lor, locul și momentul acțiunii, situațiile și înălțuirea acestora, pentru a tipiza, pentru a împleti generalul cu particularul în imagini artistice vii. Desigur, în cadrul restrâns al unui capitol nu se putea epuiza acest subiect. S'a făcut însă un început, un început interesant și serios, care deschide drumul altor studii mai ample.

Ceeace i se poate reproșa lui S. Iosifescu, este însă faptul că, — exceptând acest capitol și alte câteva lucruri mai de amănunt, — nu a adus ceva nou, nu a adâncit și nu a depășit cele spuse de I. Vitner, Barbu Cămpina, N. Ignat, etc., în studiile și articolele publicate anterior.

Criticul nu ia atitudine față de aceste studii, nu ridică cu curaj probleme ce se cuveneau discutate, combativitatea lui îndreptându-se numai împotriva criticilor burghezi din trecut. De aci aspectul puțin prea „cuminte“, de simplă informare, pe care îl ia adesea monografia, aspect întărit și prin felul de exprimare, care este uneori lipsit de vioiciune, dacă nu chiar greoi, plat. (În special cap. I).

Pe lângă problema rolului jucat de burghezie la 1848, autorul se strecoară fără a lua precis atitudine. Se ajunge astfel la situația curioasă ca textul lui Caragiale — scris acum 70 de ani — să vorbească mai just și mai răspicat în această chestiune, decât criticul de azi. Într'un articol publicat în *Timpu* la 8 Aprilie 1878, Caragiale scria „*Chiar la anul 1848, era o foarte mare deosebire între acești oameni și adevăratul liberal. Și N. Bălcescu încă de atunci numea pe conliberalul său C. A. Rosetti, un trădător*“ (sublinierea noastră). Așa dar, Caragiale face o distincție clară între Bălcescu și reprezentanții burgheziei liberale, refuzând să atribue burgheziei un rol revoluționar, chiar în perioada 1848. Nu e vorba deci numai de distanța care separă pe bur-

ghezii din vremea lui Caragiale de cei din vremea revoluției dela 48 — cum pare să rezulte din formulările vagi ale criticului — ci în primul rând de prăpastia care separa, chiar la 1848, pe reprezentanții burgheziei de acei ai masselor populare. Caragiale — cel puțin în acest articol deosebit de important pentru noi — îi condamnă răspicat pe cei dintâi și-i admira pe ceilalți. Și acest lucru trebuia valorificat, pentru că înseamnă, credem, un pas înainte în înțelegerea justă a lui Caragiale: dacă-i atacă pe liberalii din vremea lui, el nu o face numai pentru că nu seamănă cu burghezii din timpul revoluției, așa cum s'a afirmat până acum de către unii critici; el îi atacă pentru că nici ei și nici burghezii dela 48 nu erau adevărații reprezentanți ai avântului revoluționar al masselor, cum a fost N. Bălcescu.

Tot insuficient prezentată rămâne și problema influenței clasei muncitoare. Autorul nu ia atitudini răspicate cu privire la teza lui I. Vitner în această chestiune, după cum nu a luat atitudine nici în problema greșelilor săvârșite de istoricii noștri literari când confereau burgheziei dela 48, merite ce nu se cuveneau. După părerea noastră, teza lui I. Vitner se dovedește tot mai mult a fi fost exagerată. Poate că nu greșim presupunând că între cele două devieri dela o interpretare științifică a faptelor există o anumită legătură: neglijarea rolului important al maseilor exploatate, al poporului. Interpretând lucrurile oarecum mecanic, criticii noștri au căutat să explice progresismul scriitorilor veacului al XIX-lea, fie în legătură cu burghezia, fie în legătură strict și numai cu clasa muncitoare. Astfel, au înghițit o întreagă perioadă a istoriei literaturii noastre, uitând că mai exista o posibilitate în afara alternativei lor: scriitori care să vorbească în numele poporului.

Acesta ni se pare a fi și cazul lui Caragiale. Opera lui nu poate fi in-

țeleasă just și valorificată deplin dacă nu-l privim în primul rând ca unul dintre fruntașii realismului critic în literatura noastră, ca un exponent al maselor populare exploatare, al indignării și revoltei acestora împotriva regimului burghezo-moșieresc.

Socotim că slăbiciunea cea mai importantă a monografiei este faptul că în centrul preocupărilor nu a fost așezată această problemă de bază.

În acest sens, — ca expresie a revoltei maselor populare — s'ar fi cuvenit interpretat și așa zisul „anarhism“ pe care și-l atribuie însuși Caragiale și care îl situează pe deoparte pe poziții mai îndrăznețe decât ale lui Gherea însuși și ale celorlalți fruntași ai partidului socialist infestat de tendințe oportuniste, iar pe de altă parte, arată slăbiciunile unei atari revolte neluminate de o teorie științifică și lipsită de conducerea fermă a partidului revoluționar al clasei muncitoare.

Este semnificativ faptul că, în scrisoarea din 30 Iulie 1905, în care vorbește despre „anarhismul“ său, Caragiale îi scria lui Gherea: „Știu că ai să zâmbești de aceste nimicuri pe care le voi numi declarații deșarte à la Caftavencu. Tu ești acum absorbit de desbușările placide ale constituției rusești. Ea știi ce vrei voi! Vrei să eviți ce vă prorocește eu, împăcând capra cu varza. Nu se mai poate! Și ca să vezi ce puțin îmi pasă dacă mă taxezi de Caftavencu, iată că aduc ca și el, un celebru citat clasic, apropos de revoluțiuni: „Lorsqu'une réforme est devenue nécessaire et que le moment de l'accomplir est arrivé, rien ne l'empêche et tout la sert. Heureux alors les hommes s'ils savaient s'entendre, si les uns cédaient ce qu'ils ont de trop, si les autres se contentaient de ce qui leur manque; les révolutions se feraient à l'amiable et l'historien n'aurait à rappeler ni excès, ni malheurs; il n'aurait qu'à montrer l'humanité rendue plus sage, plus libre et plus fortunée. Mais, jusqu'ici, les

Annales des peuples n'offrent aucun exemple de cette prudence dans les sacrifices: ceux qui devraient les faire les refusent, ceux qui les désirent les imposent et le bien s'opère comme le mal, par le moyen et avec la violence de l'usurpation. Il n'y a guère encore d'autre souverain que la force!“¹⁾).

S. Iosifescu nu a marcat tendințele oportuniste ale lui Gherea și în genere ale conducerii partidului socialist de atunci. Insistând prea mult și în mod necritic în capitolul I asupra relațiilor lui Caragiale cu Gherea și cu Bacalbașa, stabilind un fel de paralelism între opera lui și aceea a scriitorilor dela *Contemporanul* și menționând numai în treacăt, în câteva fraze prizărite la început și la sfârșit, legătura lui Caragiale cu revolta maselor populare, criticul a păstrat ceva din exagerările tezei curente cu privire la influența clasei muncitoare.

O altă chestiune în care nu suntem de acord cu autorul monografiei și care merită să fie discutată pentru că stă la baza întregului său comentariu critic asupra operei, este despărțirea tranșantă

1) Când o reformă a devenit necesară și a sosit momentul de a o săvârși, nimic n-o poate împiedica și totul îi ajută. Ferice de oameni dacă ar ști să se înțeleagă, dacă unii ar ceda din ceea ce le prisosește, iar ceilalți s'ar mulțumi cu ceea ce le lipsește; revoluțiile s'ar face din bună înțelegere și istoricul n'ar mai avea de amintit nici excесе, nici nenorociri; n'ar avea decât să arate că omenirea a devenit mai înțeleaptă, mai liberă și mai fericită. Dar până în zilele noastre, istoria popoarelor nu cunoaște pilde de asemenea prudență și jertfe: cei care ar trebui să le facă le refuză, acei care le doresc, le impun, și binelu se realizează ca și răul, cu mijloacele și cu violența unei usurpări. N'a existat încă până acum alt suveran decât forța.

pe care o stabilește în cap. II, intitulat „*Cele două lumi în opera lui Caragiale*”: deoparte, comedile și momentele în care sunt prezentați exploatații și în care se recurge la efecte comice; de altă parte, dramele și nuvelele, în care sunt prezentați exploatații, și în care se obțin efecte dramatice. Autorul afirmă: „*dacă cercetăm întreaga operă a lui Caragiale, vedem că grotescul și tragicul o împart cu precizie în două lumi deosebite. Cei grotești nu sunt niciodată prezentați sub aspectul tragic sau măcar pozitiv uman, nu sunt prezentați iubind sau suferind. Cei tragici nu sunt niciodată ridicoli. Și împărțirea socială a acestor trăsături e la fel de precisă. Grotești sunt anumite clase, tragice altele*” (pag. 130).

Și revine apoi, introducând o nouă separație între oraș și sat, care se suprapune celeilalte și cu care autorul pare de acord: „*Atunci când a vrut să zugrăvească oameni integri, în stare de pasiuni puternice, a părăsit burghezo-moșierimea, situându-și piesele și nuvelele în lumea satului. Iată fără indoială, o însemnată trăsătură pozitivă a Năpastei și nuvelilor: separația pe care trăsăturile descrise, problemele ridicate și tonul scriitorului o stabilesc între cele două lumi, a exploataților și a exploataților*” (pag. 132).

O atare separație tranșantă — ni se pare mecanică și îngustă. Dacă o considerăm simplă constatare a unei situații de fapt la Caragiale, și încă e nejustă: căci opera contrazicea această schemă mecanică de clasificare. Există schițe în care sunt înfățișate exploatații. *Arendașul român*. După cum invers, există nuvele în care sunt înfățișați exploatații: căci ce altceva e Chiaburul Stavrache din *În vreme de război*? Opera infirmă deasemenea separația între tonul umoristic și tonul serios, între comic și dramatic în raport cu clasa zugrăvită: Chiaburul Stavrache nu apare deloc comic. Și, după pă-

rerea noastră chiar unele tipuri de exploatați din comedii, sunt mai puțin comice decât am fost obișnuiți să le vedem: Tipătescu nu e ridicol, nici măcar grotesc, e odios. Nu se poate deci afirma că în opera lui Caragiale, trecerea dela humor la dramă coincide cu trecerea dela lumea exploataților la aceea a exploataților.

Dar, din telul cum sunt prezentate lucrurile, ai impresia că criticul nu se mărginește doar să facă o constatare, ci este de acord cu o atare separare tranșantă, că o aprobă în principiu. Aceasta ni se pare și mai primejdios: căci înseamnă să încorsetezi viața în scheme prestabilite, înseamnă să dai scriitorilor rețete. Și încă rețete greșite: căci nu vedem deloc de ce ar fi neindicat, interzis, să prezinți pe exploatați în dramă. Egor Bulăciiov al lui Gorki este oare comic? Și împiedică aceasta să fie un exploataț tipic și deci odios?

Concluzia ni se pare împede: scriitorul poate înfățișa pe exploatați în drame sau în comedii, îi poate face tragici sau comici. Important e ca ei să apară ca exploatați, să fie priviți cu ură de către scriitor și deci, de către cititor.

Suntem îndreptățiți să vorbim despre „*cele două lumi în opera lui Caragiale*”. Dar nu separând mecanic utilizarea comicului și a tragicului, nu împărțind — după o clasificare rigidă — speciile literare. Hotarul care desparte cele două lumi e mai puțin rectiliniu decât în schemă, dar cu atât mai profund: hotarul e marcat de atitudinea scriitorului față de eroii săi.

Și aci trebuie să ne întoarcem la problema fundamentală a încadrării lui Caragiale în curentul realismului critic. Vorbim în numele poporului, în numele maselor exploatare, el a știut, — ca și aceste masse — să-și descopere dușmanii și să-i urască din tot sufletul, fie că-i prezenta în schițe sau nuvele, fie că vorbea despre ei serios, sau îi acoperea de ridicol. Mai mult:

se poate urmări în opera lui Caragiale — și un atare studiu ar trebui să fie întreprins cât mai curând pornind dela unele observații răspândite ici colo chiar în monografie — cum variază atitudinea și deci tonul adoptat de marele realist în raport cu situația eroului descris. Sunt aci mii de nuanțe. Chiar când râde, Caragiale nu râde întotdeauna la fel: râsul izbește nemilos în marii vinovați, în reprezentanții burghezo-moșierimii, Cațavencu, Farfuridi, et comp., urmărește necruțător aceleași aspecte ale micii burghezii în care se vedește influența burghezo-moșierimii, dar devine mai puțin aspru sau se împletește chiar cu compătimire atunci când e vorba de aspecte relativ inofensive sau de suferința unor umili funcționari. Apare astfel încă odată evident cât de falsă era afirmația tendințioasă a criticii burgheze — afirmație pe care, din păcate, am regăsit-o și azi în studiul amintit al lui G. C. Nicolescu — că atacul principal al lui Caragiale se îndreaptă împotriva micii burghezii.

În afară de aceste două obiecții importante s'ar mai putea face și altele rezerve cu privire la monografia de față: în primul rând, insuficiența actualizare. Insuficiența nu atât din punct de vedere cantitativ — căci în numeroase rânduri se spune câte ceva în această direcție — cât din punct de vedere calitativ: lucrarea în ansamblul ei nu este îndreptată răspicat cu fața spre actualitatea luptelor noastre. Și așa ceva s'ar fi putut obține credem,

numai dacă în centrul lucrării s'ar fi pus clar legătura lui Caragiale cu poporul, cu revolta acestuia împotriva regimului de exploatare. Căci, dacă la noi regimul bazat pe exploatare a fost dărâmat, el mai dăinuie în țările dominate de imperialiști și amenință pacea lumii, munca de construire a socialismului.

Sunt și obiecții mai de amănunt: formulări contradictorii (la pag. 60 se afirmă că I. L. Caragiale n'a avut încredere în forțele proletariatului, la pag. 61, se spune că a pierdut *temperar* încrederea în aceste forțe), formulări confuze, etc. Nu este locul să ne oprim aci asupra lor. Totuși, dintre aceste „amănunte“, trebuie să menționăm ca o scădere, regretabilă pentru ținuta științifică a lucrării, neîndicarea precisă a referințelor bibliografice, în genere lipsa aparatului critic.

Și lucrul este de mirare căci — așa cum am subliniat dela început — ceea ce caracterizează monografia de față este spiritul științific, seriozitatea cu care a fost alcătuită. Operă de sinteză sistematică și temeinică, meritul ei stă în primul rând în faptul că încheagă într-o prezentare unitară observații răsele cuprinse în diferite articole și studii. Insumând tot ce poate fi considerat bun câștigat în cunoașterea științifică a lui Caragiale și aducând de asemeni câteva sugestii noi interesante, în special în capitoul „*Realistul*“ — lucrarea e deosebit de utilă masselor largi ale publicului cititor, în special acum în preajma sărbătoririi centenarului, după cum e utilă și oamenilor de specialitate ca punct de plecare indispensabil pentru viitoare cercetări.

VASILE NICOROVICI

TREI MARI POETI LIRICI CONTEMPORANI

Cine nu-și aduce aminte de cunoscutul cântec *Catiușa* pe care-l cântau ostașii sovietici eliberatori și care în scurt timp s'a răspândit în cele mai depărtate cătune ale țării noastre? Oare câți din cei care-l cântau știau că autorul versurilor acestui cântec este poetul sovietic Mihail Isacovschi? Acest lucru nu l-au știut nici partizanii din Italia care cântau pe melodia *Catiușei* povestea Caterinei, o fată simplă din țara lor. Acest lucru nu-l știu astăzi nici negrii care-l cântă în timpul muncii pe câmpiile Oklohomei (St. Unite).

Cunoscut poporului nostru, deasemeni din cântecele ostașilor sovietici și apoi din nenumăratele traduceri publicate în ziarele și revistele noastre, este și poetul Alexei Surcov. Am avut bucuria să-l auzim la Congresul Intelectualilor d'n R.P.R. pentru apărarea păcii și culturii, în primăvara lui 1949, rostind în numele Patriei sale o înflăcărată chemare la luptă pentru pace, împotriva imperialiștilor ațâțători la război. Poporul ține minte versurile rostite de poet către toți luptătorii pentru marea cauză a păcii: *Ridicați-vă glasul, oameni cinstiți*.

Poetul Ștefan Scipaciov este deasemeni prieten și un vechiu cunoscut al poporului nostru. Vizitându-ne țara anul trecut, cu prilejul centenarului nașterii lui Eminescu, Scipaciov a produs o

deosebită impresie asupra cititorilor noștri, prin cuvintele pe care le-a spus despre marele nostru poet.

Apariția în românește a unor culegeri de versuri din opera acestor trei poeți sovietici este un eveniment deosebit. Fiecare din aceste trei cărți constituie în mâna poporului nostru arme viguroase în lupta pentru pace și socialism, iar pentru poeții noștri un ajutor prețios pentru câștigarea măiestriei artistice.

Parcursând cele trei volume, cititorul simte o încântare și o bucurie, ca și în clipa în care a auzit în vara anului 1944 primele cântece aduse de ostașii sovietici pe meleagurile țării noastre; versurile respiră de sentimente dătătoare de viață și pentru luptă și de robust optimism. De unde isvorăște acest puternic șuvoi de simțăminte și cugetări?

Oricât de diferit ar suna versurile, oricât de intime cugetări și sentimente ar exprima, oricât de deosebite ar fi personalitățile creatorilor — luate în totalitatea lor, poeziile au atâta vigoare și frumusețe din cauză că ele oglindesc la un înalt nivel artistic sentimentele și cugetările unui popor liber și puternic, încrezător în viitorul său, pășind astăzi în fruntea luptei pentru viața și fericirea întregii omeniri.

În societatea capitalistă, personalita-

tea omului se dezvoltă schilodită sub apăsarea foamei și a biciului. Numai într-o societate eliberată de exploatarea economică și morală, personalitatea umană poate înflori potrivit tuturor posibilităților sale, căpătând noi și minunate trăsături. Poezia lirică, care exprimă în modul cel mai direct ideile și sentimentele poetului capătă deaceia o mare dezvoltare într-o asemenea societate. Zugrăvind minunatele calități ale omului sovietic și realizând imagini de o înaltă ținută artistică, acești poeți aduc un cuvânt nou în literatură și pot fi socotiți fără îndoială drept cei mai valoroși și mai autentici reprezentanți ai poeziei lirice contemporane.

Tăria și autenticitatea versurilor se datoresc neîncetatei și strânsei lor legături cu poporul, din rândurile căruia au ieșit. Această legătură s'a format și s'a adâncit în decursul întregii lor vieți.

Isacovschi, Surcov și Scipaciov s'au născut în jurul anului 1909 și au avut parte, sub întunecatul regim țarist, de o copilărie plină de griji timpurii, trebuind să sufere ades de foame în casa părintească.

În versurile lor de astăzi putem citi cuvinte amare despre acele vremuri:

*Acolo, tatăl și bunicul meu
Umblau robiți pe la moșii întinse
Și'n fiece bordei de-un veac, mereu
Nevoile hălăduiau în loc de cinste.*

Aceste cuvinte le spune Isacovschi aducându-și aminte de satele sărace din ținutul Smolenskului, de locurile în care a copilărit.

Cu sentimente asemănătoare zugrăvește Scipaciov primii săi pași în viață:

*Dădăcă n'am avut nici când acasă
Și'n Martie, pe drumul încă alb,
desculț și'ntr'o rubașcă sdrențăroasă
pe prispă căutam un loc mai cald.*

*M'au dat argat. Prindea să ruginească
Sub frunza toamnei, satul flămânzit..*

În asemenea condiții, desigur nu putea fi vorba măcar de învățătură la școală. Numai Isacovschi a putut frecventa câteva clase de gimnaziu înainte de Marea Revoluție, dar datorită unor mari privațiuni a trebuit să părăsească după câțiva ani învățătura.

Ceilalți doi au muncit din greu pentru a-și agonisi cele trebuincioase traiului. Scipaciov, încă dela vârsta de opt ani se tocmeste ca salăhor, iar mai târziu ca lucrător într-o mină de asbest.

La izbucnirea Marii Revoluții Socialiste din Octombrie 1917 ei erau în vârstă de 17-18 ani. Revoluția a însemnat pentru fiecare din ei o cotitură hotărâtoare în viață. Ei îmbrățișează cu înflăcărare cauza poporului ridicat la luptă de Partidul lui Lenin și Stalin.

Surcov și Scipaciov, ca ostași în Armata Roșie, luptă cu arma în mână împotriva bandelor contra-revoluționare dealungul celor patru ani cât a ținut războiul civil.

Mai târziu, aducându-și aminte de această perioadă a vieții, Surcov va nota că „el a luptat ca un ostaș de rând în Marea Revoluție“.

Victoria tânărului Stat Socialist a însemnat pentru ei începutul unei noi vieți. Încă de tineri intră în rândurile Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice, împletind îndeletnicirile lor profesionale cu o intensă activitate politică.

Isacovschi lucrează în anii ce urmează Revoluției ca redactor în presa din provincie. Încă din tinerețe el caută în poezie un drum potrivit personalității sale, convins fiind că nu se poate născoci în mod artificial felul de a face poezie, și că poetul trebuie să crească în primul rând ca om, să ajungă un luptător de frunte al epocii sale.

Știind că se adresează unui cititor nou, poporului sovietic, poetul caută să renunțe la exclamații retorice, la imagini strălucitoare dar goale de conținut. „De vreme ce scriu poporului sovietic, înseamnă că poezia mea trebuie

să fie simplă și clară ca formă și plină de idei în conținut" — gândea poetul în acea perioadă, după cum singur mărturisește mai târziu într'un articol.

El nu s'a putut împăca niciodată cu poezia „cosmică" practică de proletcultiști și de cei dela R.A.P.P. și nu găsea nici un sens în teoriile lor despre „îmbătrânirea" clasicilor. „Pușchin și împreună cu el celălalt poet Necrașov, m'au ferit de multe greșeli și răătăcirii, iar opera lor m'a ajutat să găsesc acel drum pe care merg și astăzi"

Tema preferată a lui Isacovschi a fost întotdeauna viața noului sat sovietic, care se dezvoltă în strânsă legătură cu orașul. „Mihail Isacovschi nu e un satean ci un om nou care știe că satul și orașul sunt două forțe care nu pot exista izolat" — spunea Maxim Gorki, apreciind cu multă căldură activitatea poetului.

Strânsa legătură cu viața poporului, însușirea temeinică a învățăturilor Partidului Bolșevic, neîncetata străduință de a deveni un luptător de frunte al epocii sale, fructificarea într'un spirit nou și creator a tradițiilor poeziei clasice ruse, toate acestea au contribuit la formarea personalității lui Mihail Isacovschi și îl-au ajutat să lupte cu succes împotriva deviatorilor proletcultiști și împotriva poezilor care continuau să cânte, după vechea manieră, viața satului.

Ceeace te impresionează dela prima lectură în poezia lui Isacovschi este strânsa ei legătură cu folclorul. Dar apropierea de folclor nu înseamnă pentru poet numai interes pentru poezia populară, ci în primul rând dragoste pentru oamenii reali, purtătorii folclorului.

În studiul său asupra lui Isacovschi, criticul sovietic V. Alexandrov arată noua calitate pe care o dobândește cele mai bune cântece al poetului inspirat din poezia populară. Criticul arată că în condițiile de astăzi, în Uniunea Sovietică analfabetismul fiind lichidat, iar

cultura cuprinzând din ce în ce mai mult masele de țărani colhoznici — se micșorează pe zi ce trece numărul poeziilor populare nescrise. Cu alte cuvinte începe să dispară deosebirea de totdeauna între folclor și literatura cultă. După aprecierea criticului sovietic, în versurile cele mai reușite ale lui Isacovschi, folclorul și literatura se contopesc, poetul participând în mod direct la crearea cântecului popular.

„Ascultați ce se cântă în satele și orașele noastre. În tot locul cele mai bune cântece sunt ale dvs." — scrie unul dintre cititorii poetului, întărind afirmațiile făcute mai sus.

Desbrăcând haina militară, Alexei Surcov nu a încetat să fie un luptător în primele rânduri ale Revoluției. Întors acasă, el duce o muncă politică susținută în Partid și Comsomol. În jurul anului 1930 își începe activitatea poetică publicând la Moscova primul său volum de poezii.

Nenumăratele întâmplări trăite în Războiul Civil îl inspiră în scrierea primelor sale volume de poezii. Așa cum mărturisește el însuși într'una din poeziile scrise în perioada 1925—1928, muza lui nu a îndrăgit niciodată exotismul și romantismul sterp. Nu a fost crescut de copil în jocuri plăcute și nici nu a visat să descopere ținuturi necunoscute — ci el a învățat la școala Revoluției, ca simplu luptător pentru dreptatea clasei muncitoare.

Poetul a participat în calitate de corespondent de război la marșul desrobitor în Bielorusia de Vest (1939), în războiul cu Finlanda (1939—1940) și în Marele Război pentru Apărarea Patriei.

Multe din poeziile publicate mai ales în timpul războiului antifascist, au fost scrise de poet chiar în primele linii ale frontului. Dedesubtul multora din aceste poezii putem citi: „În fața Mos-

covei 1941 — *Pe frontul din apus* — *Pe Don*", etc.

Astăzi, prin versurile sale, cât și prin activitatea sa politică, poetul Surcov se află în primele rânduri ale scriitorilor sovietici în lupta pentru pace.

După Marea Revoluție, și pentru Ștefan Scipaciov începe o viață nouă. Dacă sub trecutul regim țarist, ca argat, trebuia să vegheze la pâlpăirea neclară a unui muc de umănare, „*pe-o carte cumpărată c'un pitac*” — din 1921 urmează Școala Militară Pedagogică din Moscova pentru a deveni profesor de științe sociale.

Scipaciov începe să scrie versuri încă din vremea războiului civil. Pentru prima dată publică în anul 1926 în revistele din Moscova, iar în anul 1931 apare prima culegere a versurilor sale.

Scipaciov împletește munca lui de scriitor cu activitatea pe tărâm social-politic, ia parte la organizarea *lokaf-ului* (Uniunea literară a Armatei Roșii și a Flotei), lucrează în colectivele de redacție ale diferitelor reviste.

În timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei se află în rândurile Armatei Roșii, lucrează la gazeta *Pentru Patrie* și apoi la revista *Crasnoarmeei*. Printr'o muncă încordată și stăruitoare el își îmbogățește cunoștințele, își îmbunătățește neîncetat măiestria artistică, devenind astfel unul din poeții cei mai iubiți de poporul sovietic.

Vizitându-ne țara cu prilejul centenarului lui Eminescu, Scipaciov a avut o convorbire cu poeții noștri; cuvintele spuse atunci de Scipaciov ne ajută să înțelegem și mai bine sensul adânc al poeziilor aflate în volumul recent apărut.

Lectura poeziilor lui Scipaciov vă dește tocmai munca stăruitoare depusă de poet pentru șlefuirea propriei sale opere.

Poetul sovietic a arătat că misiunea

cea mai grea dar și cea mai înaltă a versului este să transmită emoția artistică atât unui cetitor cu vastă cultură cât și unui cetitor simplu. El a subliniat faptul că poetul trebuie să se pasioneze pentru lucrul său, pentru: „*un autor indiferent față de teme... nu poate fi salvat de niciun fel de măiestrie*”. Poezia lirică nu înseamnă îngustarea câmpului tematic și, atunci când poetul privește întreaga complexitate a vieții „*nu printr'o concepție veche, ci prin concepția creatoare a poporului, atunci n'are a se feri de niciun fel de temă*”.

Recitind cuvintele lui Scipaciov, analizând cu atenție poeziile apărute în traducere românească, poeții noștri își vor da seama și mai bine de sarcinile trasate de ultima Plenară a Uniunii Scriitorilor, în ce privește înțelegerea într'un chip nou a muncii de creație.

Vastitatea tematicii celor trei poeți este impresionantă. Ei au participat la Revoluția din Octombrie, au trăit anii de avânt ai construirii socialismului în Uniunea Sovietică, au trecut prin aspra încercare a Războiului de Apărare a Patriei și astăzi iau parte la așezarea noilor temelii ale comunismului.

Ei fac parte din acea generație despre care Scipaciov spune într'una din poeziile sale:

*Aveam la treizeci tâmpla ninsă
dar tineri suntem la șaizeci.*

Imaginea aceasta exprimă cu multă plasticitate nu numai drumul celor trei poeți, dar însuși drumul parcurs în ultimii trei zeci de ani de poporul sovietic, care, eliberat din închisoarea țaristă, și-a vindecat rănilor trecutului, devenind tot mai viguros cu realizarea fiecărui plan cincinal.

Creșterea culturală și politică a omului sovietic dealungul unui sfert de secol, îmbogățirea lui cu noi trăsături sufletești, înflorirea personalității lui

într-o societate eliberată de exploatare — acestea constituie trăsătura esențială care caracterizează activitatea lui Isacovschi. Surcov și Scipaciov.

Poeziile lor ne vorbesc despre oameni simpli și anonimi care, printr-o activitate stăruitoare pusă în slujba Patriei, dau dovadă de cel mai înalt eroism, cu atât mai mareș cu cât este privit și practicat ca un fapt obișnuit.

Sunt acei oameni care, „*tăcuți, înfăptuiesc minuni*” și de care vorbește cu atâta admirație și dragoste Surcov.

În imaginea concretă a omului sovietic se întruchipează și capătă viață cele mai mari teme și idei ale literaturii sovietice. Ar fi foarte semnificativ de urmărit, de pildă, tema construirii comunismului, redată în biografia unei femei dela țară, așa cum reiese din poezia lui Isacovschi. Iată cum, înainte de Revoluție, bătrâna mamă se desparte plângând de feciorul care trebuia să plece în lume, ca să poată găsi de lucru spre a nu pieri de foame.

*Adânc întristată, mama șoptea,
Cu fața către icoane,
Că fără fecior de-acuma rămânea*

În nenumărate alte poezii regăsim acelaș chip, din ce în ce mai luminos, cu mai puține sbârțituri pe obraz, pe măsură ce se adâncesc prefacerile revoluționare și Puterea Sovietică deschide un drum nou țărănimii.

Chipul mamei de altădată ne apare aproape de nerecunoscut când, în anul 1938, poetul scrie:

*Mătușa Cristina
Șapte fii crescut-a
Toți șapte-și găsiră pe pământ norocul
Unul seacă balta
Altul trece-albastra
mare, cu vaporul. Altul stinge focul.*

Și apoi vesela întâlnire între mamă și feciori, descrisă spre sfârșitul poeziei:

*Mama îi privește
Și, pe când zâmbește
Zice: „Comsomolul, astăzi, e în păr”.*

Poezia oglindește în acelaș timp atmosfera de bucurie și de fericire care caracterizează viața familiilor țăranilor colhoznici în perioada victoriei socialismului.

Pline de învățăminte pentru poeții noștri, mai ales în etapa actuală de construire a socialismului, sunt poeziile lui Isacovschi scrise pe tema luptei împotriva culacilor, pentru întemeierea colhozurilor.

Plenara scriitorilor noștri în legătură cu problemele poeziei a arătat slăbiciunile unor poeți, care, zugrăvind dușmanul de clasă, înlocuiesc trăsăturile reale ale acestuia prin epitete simpliste ca „lup”, „șarpe”, „gușter”, sau ni-l prezintă printr-o imagine schematică și convențională: „*cu pânțele gras, cu vorbă mieroasă*” sau „*rânjind de ură pe sub mustață la o răscruce de drum*”.

Isacovschi ne redă portretul chiaburului în trăsăturile lui caracteristice ca dușman neîmpăcat al poporului, trezindu-ne ură împotriva lui.

Aceste trăsături însă nu reies din înșirarea câtorva epitete; figura dușmanului se conturează din chiar acțiunile sale.

În pragul întemeierii colhozului, chiaburul, împins de ură își înjunghie vitelul, spânzură de o creangă până și câinele, ca nimic să nu se mai aleagă din averea lui. Pe fiii săi îi trimite în pădure ca să ucidă le drumul mare. Imprăștie svonuri:

*Spuneai că va veni năpasta'n lume
Și că pământul nu va mai rodi
Că sterpe vor fi vitele, anume
Și păsări cuiburi nu și-or făuri.*

Și toate aceste mârșavii sunt făcute pentru a întoarce timpurile ce au apus, când el avea dreptul „*de-a 'n-mormânta argații storși de ulagă*” și

de a pregăti sărăcimii cazne grele.

Pentru a sublinia micimea și cruzimea sufletească a chiaburului, poetul înfățișează viața fericită a poporului eliberat de asuprire:

*Cresc grâne, iarba'nalt își suie treaptu
In pajiști, turme pasc, belșugul crește.*

În virtutea acestei comparații între un ideal înalt despre viață și între niște urzeli întunecate și meschine, apare în mod necesar concluzia înlăturării chiaburului din calea fericirii celor mulți. Amintirea dușmanului va rămâne ca o poveste întunecată în conștiința poporului:

*De jaf și chinuri, vremea dinainte,
Noi până la mormânt vom ține-o minte
Și ca pe-o groaznică legendă, viața ta
Bătrânii o vor povesti cândva.*

Datorită puterii de evocare a figurii dușmanului, datorită bogatului conținut de sentimente, poezia *Chiaburul (Dușmanul)* este un puternic îndemn la vigilență și la luptă.

În *Biografia colhoznicului*, acelaș poet descrie viața unui argat, Cuzma Grigorie, dela naștere și până la înscrierea lui în colhoz.

Ajutat de sovietul sătesc el capătă pământ și un căluț, încropindu-și o mică gospodărie. Dar „în douăzeci de ani” câmpul i-a fost nimicit de o grindină și iată-l nevoit să bată la ușa chiaburului. În urma acestui demers el nu mai poate scăpa de sub călcâiul exploatare:

*Lucrau de-o rublă jumătate
„Ei, na-ți câștigul, poți să-l iei”
Dor, între timp, să vezi fărțate
Măndatoram cu alte trei.*

Soarta sa plină de necazuri nu-și va afla o rezolvare fericită decât odată cu alcătuirea colhozului.

Fericirea țărănimii sovietice a fost câștigată într-o luptă pe viață și pe moarte, cu jertfe dureroase. Poetul nu evită să vorbească despre greutățile și asprimea acestei lupte.

În poezia dedicată *Memoriei lui N.*, apare chipul unei agitatoare comuniste, o fată tânără cu părul bălai, care ducea între țărani învățătura tovarășului Stalin:

*Tot zâmbeau țăranii liniștit
Nu știau că liota hulpavă
Pe-o movilă joasă ți-a gătit
Șapte morți în ruginită feavă*

Agitatoarea cu părul bălai și cu ochii limpezi căzu la datorie, răpusă de gloanțele culacilor.

Străină oricărui „idilism”, oricărei „îndulciri” a realității, zugrăvind în imagini puternice și pline de dramatism lupta țărănimii sovietice împotriva chiaburilor, poezia lui Isacovschi este un document tot atât de valoros ca și romanul *Pământ desțelenit* al lui Solohov, care descrie aceeași perioadă de luptă.

Din poeziile lui Surcov se poate reconstitui chipul soldatului sovietic, care a luat parte la Războiul de Apărare a Patriei.

Într-o poezie de câteva versuri, Surcov surprinde un moment de o mare intensitate dramatică:

*În oglinda apei s'a privit
Și-a văzut, deodată, păru-albit.
Douăzeci de ani avea. Atât.
Și, privind-și chipu-a hotărît*

*Fără milă, aprig, să doboare
pe cei ce țara i-au călcat.
Cine va putea să'acuze oare
C'a fost crud și neînduplecat?*

Poate e acelaș flăcău pe care-l întâlnim în poeziile lui Isacovschi, purtând o dragoste fierbinte unei fete din sat, dar neîndrăznind să-și mărturisească focul inimii, sau poate tocmai

acela pe care în poezia lui Scipaciov, l-a condus iubita la plecarea pe front. Dar iată că acum flăcăul acesta, privindu-și pe chip urmele grele ale războiului, simte că-l răzcolește o ură puternică împotriva dușmanului. Cu putere zugrăvește Surcov mânia și ura ostașilor sovietici împotriva năvălitorilor care le-au prefăcut țara în scrum și cenușă:

*Sânge, noroaie-și prelinge pe dești
Galbenii colți nechezând și-i arată.
Răzbunătorule! Crunt să lovești
Inima neagră de fiară'mbătăta.*

Dar această ură a omului sovietic nu se aseamănă de loc cu ferocitatea barbarilor fasciști. Ura aceasta este însoțită totdeauna de respect față de om. Deși adânc revoltați de ororile făptuite de fasciști, doi soldați sovietici cryță cu o mare stăpânire de sine viața prizonierului, pe care-l escortează.

*Cellalt, privindu-l și înțelegându-l
I-a pus pe umăr mână, apăsât:
— Nu-i bine... Lasă... Știu care ți-e
gândul.*

Dar îl vom duce viu. Nevătămat.

Deosebit de emoționantă este figura dulgherului care își împlinește sarcina conștiincios și cu abnegație, fără să-i treacă prin minte că lucrul său obișnuit, dar îndeplinit în condiții nespuse de grele, i-a cerut tot atâta eroism ca și soldatului din prima linie. După ce și-a isprăvit munca, el privește cum trec tancurile pe podul construit de dânsul și simte regretul că nu se află printre aceia care vor intra în focul luptei.

*Inelată, țigarea'n văzduh se topea
O simțea ca pe-o vorbă de frate.
El era un tâmplar. Nici prin gând nu-l
trecea,
Că avea, din izbânzi, jumătate.*

Această antiteză între modestia dulgherului și măreția faptei săvârșite, prinsă cu atâta măiestrie de poet, scoate în evidență calitățile sufletești ale omului sovietic, care ajutând Armata Sovietică în lupta sa, năzuind din răputeri pentru obținerea victoriei, a contribuit la întărirea întregului front.

Dar, alături de soldatul infanterist care a străbătut prin praf și noroi sute de verste în luptă cu dușmanul, ne este zugrăvită figura celui care a însufleții neîncetat înaintarea regimentelor și diviziilor sovietice, cel care a condus Armata Sovietică la biruință.

Cu deosebită măiestrie Scipaciov zugrăvește strânsa legătură între tovarășul Stalin și infanteristul de rând:

*Poporul său acolo se gândește
— Și Stalin, ca părinte — la soldat
La fiul ce pe umeri, bărbătește
tot greul în războaie l-a purtat.*

Gândul că tovarășul Stalin ține în mâinile sale soarta victoriei, a fost izvorul încrederii tuturor oamenilor sovietici, că dușmanul va fi doborât, așa cum arată Isacovschi:

*Iți mulțumesc că'n vremi de cumpeni
pline
De fier, în luptă dărză ne-ai crescut
Tovarăș' Stalin, am crezut în tine
Cum poate nici în noi nu am crezut.*

Deasemeni, amintirea marelui Lenin era vie în inimile celor ce luptau cu dușmanul. Învățăturile leniniste au pătruns atât de adânc în viață încât ele trăiesc și călăuzesc lupta întregului popor sovietic. Acest adevăr este redat cu deosebită plasticitate în poezia Lenin de Scipaciov. Poezia este un remarcabil exemplu de felul cum puterea mobilizatoare a leninismului poate fi redată prin imagini atât de vii și de concrete. Faptele cuprinse în cele patru strofe sunt atât de bogate, încât ar putea constitui materialul pentru construirea unei nuvele.

Într'un oraș sovietic, în care pătrunsesse de curând, soldații fasciști doboră la pământ statuia lui Lenin, simbolul Puterii Sovietice. După ce reporterul fixează cu un „Agfa“ această întâmplare — fasciștii înfumurați de victorie se apucă de cheful.

Dimineața însă, spre marea lui surpriză, colonelul neamț privind pe geam, vede pe soclu statuia lui Lenin dominând orașul. El nu are măcar răgazul să se desmeticească dacă e o vedenie sau nu, căci orașul e atacat de partizani:

*Un pâlă de partizani i-a atacat
Și'n fruntea lor din nou îl văd pe Lenin!*

Dragostea de Patrie a omului sovietic se întrușipează în faptele, gândurile și preocupările sale. De altfel ar fi imposibil de conceput un sentiment patriotic în sine, nelegat de îndeletniciri concrete. Tocmai această strânsă legătură între faptul zilnic obișnuit și dragostea de Patrie, lucru atât de caracteristic oamenilor sovietici, se reflectă și în poezie. Dragostea de Patrie respiră din fiecare vers.

Să luăm de pildă prima strofă din poezia lui Scipaciov, *Partizana*:

*În zori de zi au tras în partizană.
Pierduseră trei nopți la schingiuit.
...A bun rămas, prin vița ei bălană
trecea pe frunte vântul moscovit.*

Imaginea vântului moscovit care mângâie obrazul fetei, ca un ultim salut din Patrie, ne emoționează mai adânc decât zeci de poezii abstracte făcute pe un ton declarativ pe tema patriotismului.

Acelaș sentiment patriotic însușește pe țaranul soldat despre care povestește Isacovschi în *Luminița*. Deși poezia are ca subiect dragostea între o fată și un flăcău plecat pe front, în sufletul eroilor însă sentimentele personale nu pot fi despărțite de viața mari familii a poporului sovietic.

Finalul cântecului care scoate în lumină tocmai acest lucru, dă astfel o frumusețe mai mare iubirii celor doi tineri:

*Și în lupte mai crâncen
Pe dușman îl lovea,
Pentru țara sovietică
Pentru ȧlacăra sa.*

O dovadă a forței patriotismului sovietic, este și figura colhoznicului din poezia lui Surcov, *La marginea unui lan*:

Omul acesta care

*...nu s'a odihnit nici când
semănând, arând și secerând.*

a prins o dragoste fără margini de lanul său:

*și venea s'asculte, către seară,
vântul cum ȧșnește prin secară.*

De aceea el nu a vrut să lase rodul muncii sale în mâinile dușmanului. El dă foc lanului și cade doborât de gloanțe:

*Și-a iubit pământul, holda grea.
Doarme-acum colhoznicul răpus
Pe pământul lui natal.*

Era

Om de rând. Un muncitor. Un rus.

Meritul mare al celor trei poeți sovietici constă în faptul că ei au știut să pună în valoare cu multă vigoare tocmai calitățile cele mai valoroase ale omului sovietic, acele forțe care l-au făcut să învingă pe dușman pe câmpul de bătălie, iar astăzi să construiască temelia celei mai înaintate orânduirii din lume.

O trăsătură fundamentală care caracterizează omul sovietic este noua sa atitudine față de muncă. Dacă Isacovschi își amintește de timpurile grele dinaintea Revoluției, când tatăl și bunicii săi robeau pe un petec de pă-

mânt cu un plug de fier — o face mai mult pentru a arăta noul înțeles al muncii socialiste, eliberate din asuprire, pentru a arăta și prăpastia imensă care desparte cele două orânduiri.

Cu o deosebită vigoare poetul evocă eroismul primilor pionieri care au desțelenit pământurile cele mai sărăcicioase, dând o luptă grea și aspră cu natura:

*Răchițele cu rădăcini sucite
Sugeau sărate sucuri. În tăiș
De săbii, erau mâinile sdrelite
De sulile verzi din păpuriș.*

Odată, cu această victorie, dispare din conștiința oamenilor orice frică superstițioasă în fața naturii. În ciuda bănelor slabe de înger, care credeau că's diavoli în adâncul bălții, oamenii cu târnăcoape și lopeți au redat culturii mari întinderi de pământ.

Scipaciov dă și o vastă viziune a prefacerilor pe care le aduce activitatea conștientă și planificată a oamenilor sovietici:

*Slavă muncii! Noi săpăm cărbunii,
Stăm lângă furnal; și pe atlas
Ape vor porni în largul lumii
Unde-i doar condeii nostru azi.*

Poeții sovietici urmăresc și mai adânc în sufletul omenesc acțiunea transformatoare a muncii și a vieții noi, socialiste. Ei descoperă ecourile acestei vieți noi în cele mai intime cugetări ale omului sovietic.

În poezia noastră se observă o oarecare tendință spre îngustarea tematicii, pornită din credința poezilor că unele teme ar fi „minore”, „nepoetice” sau „depășite”. De multe ori însă această atitudine arată fie neputința poetului de a rezolva anumite probleme, fuga de unele greutăți pe care le are des-

chiderea oricărui început de drum, fie dorința de a acoperi propria lipsă de idei și de simțăminte.

Pilda poezilor sovietici constituie un îndemn pentru poezii noștri de a pune în versuri cele mai variate probleme. Condiția de bază a reușitei este ca poetul să nu rămână tributar faptului mărunț, ci să privească lumea prin ochii unui om nou, să întruchipeze în lucrurile mărunte marile idei ale epocii sale, astfel după cum micul bob de rouă reflectă albastrul imens al boltei cerești.

Nenumărate pilde în sprijinirea celor afirmate se pot găsi în cele trei volume. Ne vom mărgini numai la două poezii, de Scipaciov.

Într'una din ele poetul redă într-o imagine simplă ideea curgerii neîntrerupte a vieții:

*Câteodată mi se pare
Că anii mei nicidecum n'or înceta.
Cum poate să m'atingă moartea oare
Când prietenii-s în jur, când viața mea
E norul, iarba, vântul, totul, până
La firele mărunte de țărână?*

În cea de a doua, Scipaciov descrie o minunată noapte de primăvară:

*E noapte oglindită'n lac.
— Sunt răsese în bărci purtate,
Sunt stropi ce sar și se desfac
Și-o stea ce tremură pe cer.*

Descrierea peisagiului, însă, nu constituie un scop în sine, ci un mijloc prin care poetul poate să redea mult mai plastic propria lui cugetare:

*Imi pare rău că am în față
tot mai puține primăveri*

Astfel poetul sovietic ridică faptul mărunț până la o imagine purtătoare

de idei înalte și care stârnește un puternic ecou în sufletul cetitorului.

Poetul Surcov îi datorăm câteva din cele mai viguroase poeme scrise pentru mobilizarea oamenilor din întreaga lume pentru apărarea păcii. Surcov arată viața mizerabilă în care se sbat oamenii muncii din țările apusene, victime ale războiului trecut (*Cerșetorul din Londra*), demască purtarea plină de neobrăzare a trupelor americane în țările marshallizate (*Yankeii la Copenhaga*) și trimite o aprinsă chemare oamenilor cinstiți de pretutindeni pentru a se încadra în lupta marelui front al păcii (*Ridicați-vă glasul oameni cinstiți!*).

Felul în care Surcov întrebuințează versul pentru a întruropa aceste teme este pilduitor pentru poeții noștri: și mai ales pentru acei care încă mai cred că demascarea imperialiștilor constă în înșirarea rimată a unor simple invective (barbari, tâlhari, criminali, bandiți, etc.).

Din poezia *Yankeii la Copenhaga* ne putem da seama de spiritul în care Statele Unite și-au educat „băieții desghețați” și „dornici de aventuri” ca să devină actualii asasini în Coreea. Idealul vieții acestor „băieți teribili” se mărginește la distracții ieftine cumpărate pe dolari, la chefuri și scandaluri, la invârteli și negoț prin bursă neagră. Crescuți în spiritul „superiorității americane” ei calcă în țările marshallizate ca stăpâni, cred că li se cuvine pretutindeni locul întâi. Și dacă micul-burghez înghite în sec și rabdă toate jignirile la care este supus, în schimb docherii din porturi îi pun la punct așa cum se cuvine și-i fac pe „amicii dragi de peste-ocean” să înțeleagă care sunt adevăratele sentimente ale poporului.

Am reconstituit într'adins poezia prin materialul de viață cuprins într'însa, pentru a arăta de ce bogăție de fapte

concrete se folosește poetul, pentru a ne lămuri care sunt adevăratele relații între Wall-Street și sateliții săi politici.

Chiar într'o poezie ca *Ridicați-vă glasul, oameni cinstiți!* care nu tratează o anume întâmplare, ideea poetului își află întruchiparea concretă printr'o serie de imagini foarte plastice.

Profilul moral al ațăătorilor la război nu reiese din alăturarea de epitefe generale, ci se formează în conștiința cetitorului din faptele înfățișate de poet:

*Predici mieroase și coruri de pace
Ziua și noaptea nu tac.*

*Stat-majoriștii grăbesc să îmbrace
azi diplomaticul frac.*

Esența reacționară a științei americane nu reiese din calificative (retrograd, care vor să oprească istoria, etc), ci tot din referire la fapte concrete:

Jalnici savanți, putregaiuri adună

Colcăe ura în scris —

*Tații lor ars-au pe Giordano Bruno
pe Galileu l-au ucis.*

În felul acesta poetul își desvoltă mereu poemul cu fapte și idei noi, care conving și mobilizează, astfel încât concluzia apare ca o încoronare firească și dă sens și unitate tuturor adevărilor expuse în cuprinsul poemului:

*Ca să oprim criminalilor pasul
marșul de tunuri și căști,
oameni cinstiți, ridicați-vă glasul
smulgeți a hoților măști!*

Dacă tematica celor trei poeți este atât de vastă și de actuală, în același timp trebuie să subliniem că fiecare din acești poeți are personalitatea sa artistică aparte, stilul său. Această deosebire e atât de evidentă, încât poți ve-

dea cu mare ușurință căruj autor aparține cutare sau cutare poezie.

Încă dela începutul acestui articol am căutat să arătăm căile specifice pe care s'au dezvoltat fiecare din cei trei poeți. Lucrul acesta se concretizează într'o anumită preferință tematică, într'o atitudine specifică în fața temei, prin anumite particularități de a construi imaginea și de a zugrăvi chipurile eroilor.

Pentru a ușura analiza vom lua din fiecare poet drept exemplu câte o poezie referitoare la tema iubirii.

Pe această temă Isacovschi scrie de obicei cantece. (*Catiușa, Luminița, Au cine-l ghicește*, etc.). Erdii poeziilor sale de dragoste sunt de cele mai multe ori doi tineri țărani veseli, isteți și puși pe glumă. Isacovschi este poetul dragostei fericite și senine, așa cum numai tineretul sovietic o poate avea în zilele noastre. În poezia de dragoste, Isacovschi valorifică — și aceasta constituie specificul său — cele mai bune tradiții ale folclorului.

Astfel, în poezia *Dela post se'ntorcea grănicerul*, poetul zugrăvește o mică întâmplare lângă fântână. Grănicerul întorcându-se dela post se oprește lângă fântână pentru a cere unei fete, care ducea apă, să-i dea voie să-și potolească setea. Din atitudinea lui se vede că setea fusese doar un pretext pentru a intra în vorbă. Poate că fata îi spune „la revedere“, și e cât p'aci să plece, însă grănicerul, insistent, cere din nou voie să bea apă. Așa acum fata își dă seama că înaintea ei e un flăcău chipeș. Deaceia, de astă dată ea este cea care-i oferă de băut:

*El mă laudă pentru gându-mi
Iată-l că-mi zâmbește iar...
Și băut-a la fântână
Înc'un ceas, sau două chiar.*

Surcov vorbește în puține poezii despre dragoste. Eroul său preferat este ostașul care luptă pe front în primele linii, cavaleristul care la primul sem-

nal de alarmă se aruncă pe șea, gata de atac. El surprinde eroii săi în situații dramatice, în care sentimentele se manifestă în forma lor cea mai ascuțită. Insuși poetul, când vorbește în numele său, este aspru și hotărât, încrezător în dreptatea cauzei pentru care luptă.

Și în poezia sa de dragoste, eroul este de obicei tot un soldat care stă în prima linie a frontului, atât de aproape de șanțurile inamicului, încât „pân'la moarte-i aproape doi pași“. Deasupra tranșei bate un vânt aspru, însă flăcăului nici nu-i pasă:

*Cântă-armonică, vântu-ai învins!
Să-mi rechemi azi norocul plecat!
Lângă dragostea mea de nestins
Mi-este cald în tranșeu'nghețat.*

Atitudinea aceasta de împotrivire în fața furtunii, sentimentul puternic al iubirii care învinge asprimea frigului — sunt trăsături caracteristice eroilor zugrăviți de Surcov.

Aceste deosebiri pe care le stabilim între cei trei poeți nu trebuie considerate în mod mecanic. În domeniul poeziei nu se pot trage granițe despărțitoare cu precizie absolută. De obicei se observă la un poet câteva caracteristici esențiale pentru activitatea lui și care-l definesc mai mult sau mai puțin personalitatea.

Însă oricare poet de valoare nu-și construiește o manieră de a scrie versuri, valabilă pentru tot restul activității sale. Un poet valoros și maestru în ale scrisului își reînnoiește în mod creator metoda.

Dacă luăm în considerație poezia de dragoste scrisă de Scipaciov, vedem că el întrebunțează în general puține versuri pentru a exprima un sentiment sau o idee. Deși uneori întâlnim și în poeziile sale perechi de îndrăgostiți (*Drumul spre sovhoz*), de cele mai multe ori Scipaciov împărtășește propriile sale gânduri și sentimente în legătură cu dragostea.

Poeziile sale sunt mici bijuterii lucrate cu pricepere și migală de un maestru priceput. Se pare că Scipaciov urmărește cu stăruință, să realizeze în versurile sale ceea ce recomandase și poezilor noștri, anume: „*Noi nu propovăduim simplismul, ci simplitatea cea mai grea*“... Tocmai prin simplitatea și claritatea lor, versurile lui Scipaciov uimesc:

*Preț îndoit să pui în viață
pe dragoste, când anii curg
Nu-i doar oftat în parc, sub ceață
plimbări pe lună ori în amurg.*

*Și ploii și zloată pot să vie
deavalma în aceeași zi.
Iubirea e o melodie
ce nu e prea ușor s'o scrii.*

Cu o serie de elemente bine alese (oftat în parc, ceață, plimbări pe lună ori în amurg) și foarte concrete, poetul își prezintă plastic ideea. Se vede că el nu e adeptul dragostei pe clar de lună, căci o caracterizează ironic „oftat“. În concepția poetului, adevărata iubire se dovedește în luptă cu greutățile.

Comentariile noastre sunt cu totul insuficiente pentru a putea reda întreaga bogăție de sentimente și de gânduri pe care o trezește poezia lui Scipaciov. Deși această poezie exprimă cele mai intime sentimente și cugetări ale poetului, ea rămâne totuși tipică felului de a fi al omului sovietic.

Tema dragostei este atât de complexă, încât nici un poet nu poate afirma că ar fi spus ultimul cuvânt în privința ei. Dar dacă poezi valoroși nu-și revendică gloria de a epuiza tema, în schimb ei se străduiesc să aducă un cuvânt nou despre dragoste. Contribuția lor nu stă numai în noutatea cugetării lor, dar și în noutatea sentimentelor pe care ei le transmit. Datorită acestui fapt, în poezia lirică are o importanță foarte mare personalitatea și originalitatea

poetului. Cetitorul se plictisește cetind mereu aceleași lucruri. Și are dreptate. Viața este atât de bogată, iar unii poeți bat pur și simplu apa'n piuă, atacă aceleași subiecte, în aceeași manieră, transmit aceleași gânduri și sentimente, numai cu alte cuvinte. Ba chiar adeseori și cuvintele sunt parcă asemănătoare. Cetitorul ar vrea să afle cât mai multe din viață, iar poezii îi prezintă numai o singură latură și aceea de multe ori deformată. Fără să rămână prizonierul unei maniere, fiecare poet trebuie să aibe felul său propriu de a vorbi poporului. Dar personalitatea nu trebuie inventată de poet, ci ea trebuie descoperită așa cum ne învață Scipaciov și cum însuși drumul creației lui ne-o confirmă: poetul să vibreze la ceea ce este nou și se desvoltă și să dea glas sentimentelor sale, dar nu în numele său personal, „*ci prin concepția creatoare a poporului*“.

Deosebiri între stilurile celor trei poeți se pot observa și în privința felului în care ei își zugrăvesc personajele. Pentru aceasta să comparăm *Partizana* de Scipaciov, cu *Zoia* de Surcov — poeme având tema asemănătoare.

Surcov surprinde momentul de maximă încordare sufletească, execuția: Zoia este sub spânzurătoare și „*luminează ca un foc nestins*“. Poetul descrie amănunțit portretul eroinei: „*crunt bătută*“, „*goală și flămândă*“, Zoia rezistă cu tărie și-și înalță cu mândrie statura. Poetul zugrăvește chinurile eroinei pentru a scoate în relief puterea ei sufletească.

În schimb, Scipaciov vorbind despre execuția partizanei, trece pe un al doilea plan chinurile ei (*Pierduseră trei nopți la schingiuit*), nu se ocupă cu trăsăturile feței ci comunică în deosebi sentimentele pe care i le-a trezit moartea eroinei:

*Noi n'am cântat-o încă pe vitează,
doar viața ei întregă-a fost un cânt.*

Poeziile analizate, deși conțin un material de viață asemănător, sunt concepute pe baza a două atitudini deosebite și acest lucru face ca fiecare din aceste poezii să ne transmită sentimente diferite! Poezia lui Surcov este în esență o chemare directă la luptă, pe când poezia lui Scipaciov este un imn de slavă în cinstea unei partizane căzute eroic în luptă. Ambele poezii sunt însă la fel de mobilizatoare și ne emoționează profund.

Felul în care Scipaciov își comunică sentimentele în poezia sa este deosebit de instructiv pentru poeții noștri. Sentimentele poetului nu sunt afirmate prin cuvinte mari și umflate despre eroism, așa cum se întâmplă foarte adesea poeților noștri. Sentimentele sale reies din atitudinea și din gesturile sale. De pildă, admirația unită cu o notă de duioșie, poetul și-o arată prin cuvintele simple:

*Pe fiica ta Rusie-am ridicat-o
ușor, pe brațe aspre de soldat.*

Marea durere resimțită de grupul de soldați este redată deasemenea plastic, — într-o imagine vizuală „în juru-i am șezut cu toți tăcând”.

Traducerea celor trei poeți sovietici în limba română pune în contact masele largi de cetitori din țara noastră cu câteva din cele mai prețioase comori ale literaturii sovietice. Editura „Cartea Rusă” are datoria să continue și în viitor această inițiativă laudabilă, făcându-ne cunoscute și alte opere din poezia sovietică contemporană.

Este deasemenea demnă de remarcă străduința celor trei poeți români: Mihai Dragomir, Veronica Porumbacu și Nina Cassian — de a ne da o versiune cât mai apropiată de original. Deasemeni este bine că fiecare din poeții noștri și-a ales pentru tradus poetul sovietic cu care are trăsături stilistice oarecum asemănătoare.

Însă dacă culegerea de poezii alcătuită de Veronica Porumbacu ne dă o imagine integrală a operei lui Scipaciov, celelalte două culegeri prezintă unele lacune.

Din poeziile lui Surcov, culegerea cuprinde numai pe cele publicate după anul 1940, ignorând astfel aproape 15 ani din activitatea poetului.

În ceea ce privește alcătuirea culegerii din Isacovschi, dacă traducătoarea a ținut să aducă poezii din toată activitatea poetului, a omis din culegere o serie de lucrări importante, cunoscute și îndrăgite de poporul sovietic (*Hei, voi neguri, negurile mele; În pădurea de lângă front; Sboară păsările călătoare*). În schimb, sunt cuprinse poezii care ar fi putut să lipsească, dat fiind proporțiile reduse ale culegerii: (*Țarul, popa și morarul*).

Dar ceea ce trebuie să discutăm mai pe larg în privința traducerilor, mai ales când avem de a face cu versuri, este problema calității.

Scriitorii noștri au sarcina de a face cunoscut poporului nostru cele mai valoroase opere literare, contribuind astfel la adâncirea sentimentului de dragoste frățească a maselor populare din țara noastră pentru cultura celorlalte popoare, la întărirea frontului păcii.

Dar pentru ca traducerea să-și îndeplinească această mare misiune, ele trebuie să transmită cetitorilor noștri la un înalt nivel artistic, toată bogăția de idei și sentimente a operelor originale. Lucrul acesta a fost subliniat cu o deosebită ascutime la desbaterea organizată recent de Uniunea Scriitorilor asupra traducerilor din literatura rusă și sovietică. Sarcina traducătorului este grea, dar plină de învățăminte și pentru propria activitate poetică. Lucrul stăruitor asupra textului dă posibilitate traducătorului să pătrundă în laboratorul poetului pe care-l tălmăcește, să-i studieze metodele de creație. De pildă, ultimele poezii scrise de Mihai Dragomir ne arată că poetul și-a în-

sușit mult din simplitatea, claritatea și coinciziunea versurilor lui Surcov, pe care le-a tradus.

Ca traducător, Mihai Dragomir nu numai că respectă textul originalului în ceea ce privește tălmăcirea noțiunilor, în ceea ce privește construcția imaginilor — dar reușește să transmită prin muzicalitatea versurilor tensiunea suflătoare specifică poetului sovietic. În cazul când dimensiunea versului tradus nu putea cuprinde toate cuvintele aflate în versul original, traducătorul a căutat să păstreze acele cuvinte care contribuiau cel mai mult la transmiterea ideii pe care însuși Surcov o pusese la baza versului respectiv.

De pildă, în poezia *Ridicați-vă glasul, oameni cinstiți*, Surcov spune (în traducere liberă):

*Eu văd deasupra declinului lor lipsit
de glorie
judecata popoarelor libere.
Nici dolarul, nici minciuna, nici atomul
trezit
nu-i va scăpa de osândă.*

Aceste versuri sună în traducerea lui Mihai Dragomir:

*Nu-i va scăpa pe lâlhari de osândă
banul și-atomicul nor, —
văd cum popoarele liber cuvântă
peste înfrângerea lor.*

Ne putem da seama cum poetul selecționând cuvintele din versul original „Nici dolarul, nici minciuna, nici atomul trezit” — renunță la cuvântul *minciună* pentru a reține „banul și-atomicul nor”, cuvinte mai caracteristice pentru definirea trăsăturilor esențiale ale imperialiștilor. Am putea ridica o obiecție doar asupra înlocuirii versului „judecata popoarelor libere” cu „văd cum popoarele liber cuvântă”, în original, avertismentul este cu mult mai puternic.

Uneori, însă, traducătorul nu rămâne fidel sensului din textul original. Vom folosi ca exemplu versurile citate și la dezbateră mai sus amintită :

*Despre tine și iarba mi-a spus
Lângă Moscova'n câmpul de nea...*

Citind aceste versuri, ne punem o justificată întrebare : Cum poate cineva să audă șoaptele ierburilor pe un câmp acoperit cu nea ? Dar nedumerirea se lămurește, dacă citim originalul în care poetul sovietic spune : „*Despre tine mi-au șoptit tușișurile*”.

Greșeala traducătorului nu constă atâtă în înlocuirea cuvântului „tușiș” prin cuvântul „iarbă”, cât mai ales în faptul că el nu a avut grijă ca, totuși, făcând această schimbare, întreaga imagine să păstreze caracterul ei realist.

Traducând pe Scipaciov, Veronica Porumbacu păstrează deasemenea înțelesul textului original și ne transmite simplitatea și muzicalitatea versurilor poetului sovietic.

Am putea să dăm ca pildă aceste două strofe care reproduc fidel imaginea aflată în originalul rusesc :

*Lumină sunteți, aer și pământ.
Privirii, ceața vremii vă ascunde
Și totuși pentru fiecă cuvânt,
urmași, în fața voastră vom răspunde.*

*Fu lupta grea. Și-adeșea, prin puhoi,
spre veacul viitor priveam cu grijă.
Granatele, izbindu-ne pe noi,
cu cred și la voi venea vreo schijă.*

Succesiunea și gradarea imaginilor, creșterea în intensitate a sentimentului, este întocmai ca în poezia lui Scipaciov.

Nici traducerea Veronicăi Porumbacu, așa cum s'a arătat și la dezbateră, nu este lipsită, pe alocuri, de greșeli provenite din nerespectarea textului original

Astfel, de pildă, în poezia *Căsuța din Șuşenscoe* găsim versul :

*Istoria Partidului nu spune
nimic de-al Micusinscului ținut.*

deși originalul nu face nici o referire la Istoria Partidului.

Deasemeni s'a remarcat, pe bună dreptate, faptul că uneori poeta imprimă traducerilor propriul ei stil.

Ne însușim aprecierile asupra traducerii făcute de tov. Beniuc în cuvântul introductiv la volumul de versuri al lui Scipaciov: „*Traducerea versurilor din acest volum, făcută de Veronica Porumbacu, înseamnă o izbândă în materie de traduceri de versuri în românește. Păstrând fidelitatea textului original, Veronica Porumbacu, deși imprimă pe alocurea poeziei traduse pecetea propriei poezii, reușește totuși să ne țină fără întrerupere în atmosfera artei poetice a lui Scipaciov*”.

Dacă acești doi poeți au adus o contribuție prețioasă, nu putem afirma acelaș lucru despre felul în care Nina Cassian a tradus versurile lui Mihail Isacovschi:

Traducătoarea, chiar dacă a căutat — și a izbutit deseori — să respecte textul original, nu reușește să transmită multele calități ale poeziei lui Isacovschi: muzicalitatea, claritatea, proprietatea cuvântului. Astfel unele versuri devin neînțelese ca :

*Îi răspunde-atuncea fata
„Îți urez cu'ntregul dor
De va fi să mori — îndată
De vei fi rănit — ușor”.*

Altele sunt alcătuite neîndemânatec, într'un chip cu totul străin unui meșter atât de pretențios ca poetul sovietic:

*Cum e macul și inima-mi e,
Adevărul îl simte, încât,
te iubesc, Mișa, nu știu de ce
pentruce, te iubesc și atât!*

Întâlnim și expresii negramatical formulate:

*Eu sunt un păstor ce vestește
De ziuă'n raion depărtat.*

sau :

*Îl primi o familie
glorioasă de front.*

Ori, toate aceste deficiențe formale au ca rezultat sărăcirea conținutului. De pildă, minunata muzicalitate a versurilor lui Isacovschi e rezultatul firesc al sentimentelor și ideilor poetului. Cetitorul își dă seama că ceea ce simte poetul poate fi exprimat numai în aceste cuvinte și în acel ritm pe care le găsește în versurile date. Cetitorul simte că în cazul când s'ar fi aflat în acea împrejurare în locul poetului, ar fi spus aceleași lucruri, în acelaș fel.

Ori lipsa de muzicalitate slăbește totul convingător al poeziei. Sentimentul nu mai ajunge în toată plinătatea lui la cetitor. Pentru a exemplifica acest lucru, ne vom sluji de strofa mai sus citată care începe cu versul: „*Cum e macul și inima-mi e!*”..., etc.

Deși ritmul e respectat, poezia nu e muzicală. Pauza gramaticală dela sfârșitul propozițiunii nu corespunde cu pauza ritmică (*Adevărul îl simte. Incât*), iar cuvintele nu sunt alese cu grijă (succesiunea supărătoare „*de ce — pentruce*”, inversiunea greoaie „*inima-mi e*”, etc.). Toate aceste lucruri produc asupra cetitorului o impresie neplăcută, trezesc sentimente contrarii decât cele pe care le sconta poetul. Bineînțeles că nu toate versurile din volum se află la nivelul strofei citate. Nina Cassian are unele fragmente de poezie care se ridică la valoarea originalului. Cum ar fi de pildă aceste două strofe din poezia *Memoriei lui N.*:

*Noaptea roua'n iarbă și-o presară
Cade întunericul știit.
Tu veneai prin beznă, dela gară
Cu un pas domol și ostenit.*

*Trâmbițară 'vânturi pân'de departe
Frunzele din crengi s'au scuturat
Rândunelele pe garduri adunate
Fără tine, scumpo, au plecat.*

În aceste versuri poeta reușește să ne redea cu exactitate imaginea din textul original, prin cuvinte simple, cu muzicalitatea caracteristică lui Isaacovschi.

Critica noastră a arătat la timp importanța pe care o are apariția celor trei volume de poezii. Articolul „O școală a măestriei poetice” publicat de *Flacăra* (nr. 16/172) sub semnătura lui Dumitru Micu, scoate în evidență necesitatea însușirii experienței sovietice în lumina discuțiilor ce au avut loc la Plenara Uniunii Scriitorilor în legătură cu problemele poeziei. Ar fi fost mai nimerit dacă autorul și-ar fi susținut afirmațiile prin mai multe exemple concrete, pentru a înlesni cititorilor o înțelegere și o pătrundere mai adâncă în această „școală a măestriei poetice.”

Căci, așa cum poeții sovietici se fră-

mântau imediat după Revoluție pentru a găsi drumul pe care să meargă în creația lor, tot astfel și poeții noștri trec astăzi printr'o frământare asemănătoare. Dar sarcina poezilor noștri este mult mai ușoară, ei au posibilitatea să învețe din experiența poezilor sovietici, au mereu în față pilda vie a poeziei sovietice.

Cuvintele lui I. V. Stalin cu privire la larga campanie ideologică pentru mobilizarea popoarelor pentru cauza păcii, se adresează deasemeni și scriitorilor.

Cei care vor să fie la înălțimea sarcinii arătate de conducătorul marelui front al păcii, trebuie să ducă o luptă susținută, zi de zi, pentru a făuri poporul arme ideologice de cea mai bună calitate.

Orice lipsuri și rebuturi pe tărîmul literaturii datorită influenței dăunătoare a formalismului, datorită lipsei de cunoaștere a vieții, constituie o concesie făcută dușmanului.

Poezia sovietică este o călăuză sigură și un ajutor prețios pentru ca poeții noștri să participe cu cinste în fruntea luptei pentru pace pe care o duce poporul nostru.

LA ȘCOALA CRIMEI ȘI A RĂZBOIULUI

Acum, mai bine de o sută de ani scriitorul francez Flaubert compusese — pentru a-și bate joc de prostia și incultura filistinilor timpului său — un „dicționar al ideilor acceptate” în care se găseau condensate o bună parte din banalitățile debitate de către burghezii dela jumătatea secolului al XIX-lea. Cei mai buni scriitori din această epocă au satirizat cu violență și au smuls masca de pe față filistinului burghez: în romanele lui Balzac, Flaubert, Thackeray, Mark Twain, Anatole France etc., mișună ipocriții și snobii societății burgheze prezentați în adevărata lor lumină. Asemenea personaje ca: Homais, Joseph Prudhomme, Bouvard, Pecuchet, etc., trădau mediocra hrană spirituală pe care o digerau; ideile și conversația lor purta în mod evident amprenta nivelului intelectual al ziarului burghez de dimineață sau al suplimentului său ilustrat de Duminică.

Nu numai că Prudhomme-ii și Bouvard-ii nu au pierit, ci dimpotrivă, ei s’au dezvoltat în mod simțitor în ultimii o sută de ani și au căpătat trăsăturile caracteristice burghezului din secolul al XX-lea. Ei vorbesc astăzi franceza cu un puternic accent american și pe biroul lor, în locul inofensivelor *Revue des deux mondes* sau *Punch* de altădată, se găsesc fițuicile reacțiunii imperialiste ca *Selec-*

tion, ediția franceză a lui *Reader's digest*, *Figaro*, *Temps modernes* sau câteva cărți de Henri Miller, de Sartre sau Huxley.

Există anumite „aforisme” pe care snobii apusului și le plasează reciproc cu mare admirație; ele stârnesc un efect comic prin modul în care trădează efortul cosmopoliților de a face paradă de cinismul și „adâncimea” lor filozofică. Prin conținutul lor însă, prin ceea ce urmăresc în realitate — ele miros a sânge și a putrefacție. Astăzi, o conversație între Bouvard și Pecuchet, sau între Babbitt-ii din 1950 sună nu numai ridicol — dar chiar sinistru: „Civilizația”? — spun ei — e o absurditate; trebuie să ne întoarcem la barbaria medievală, ba chiar la epoca omului din caverne. Libertatea? e un mit, o iluzie periculoasă pentru masse; omul modern „nu are nevoie de ea!” Știința? — Hiroshima și Bikini, sau *Departament for war use atomic research* (Direcția pentru producția armelor atomice din Washington!) Războiul? este un mod superior de viață, un prilej de dezvoltare a personalității! Iar în ceea ce privește omul: „omul e diamant? Da de unde! E cărbune!” — sau mai bine zis se poate preface ori-când în cărbune!

Fără de ceea ce ar cuprinde deci un „dicționar al ideilor acceptate” de

către burghezia dela mijlocul secolului al XX-lea, și care ar fi redactat de Sartre, Huxley, Dos Passos sau Burnham, banalitățile pe care le mesteca burghezul lui Flaubert ar părea chiar inteligente, pătrunzătoare, dar mai cu seamă idilice! Astăzi, concepția despre lume, caracteristică burgheziei, nu este numai ipocrită, pretențioasă, ridicolă și egoistă, cum era cu un secol în urmă, ci vădește canibalismul și bestialitatea fățișă, proprie unei bande de gangsteri care simte că pierde terenul de sub picioare. Urmașii lui Joseph Prudhomme și ai lui Babbitt nu mai inspiră doar silă și desgust, ci oroare și mai ales ură. „*Dacă șacalii ar fi învățat să scrie și hienele ar avea tot rezervor* — a declarat A. A. Fadeev la Congresul Păcii dela Wrocław — *probabil că ar fi creat același lucru pe care îl scriu Henri Miller-ii, Elliot-ii, cei de tipul lui Malraux și alți sartiști*”. Întrebat acum câțiva ani de ce nu a vrut să viziteze Statele Unite, G. B. Shaw a răspuns: „*In genere, ironia, fie ea oricât de amară, nu-mi displace, ba pot să mă fălesc că în genere sunt cunoscut ca un maestru în acest domeniu. Totuși, pe mine, imaginea Statuii Libertății așezată la New York, pur și simplu, mă depășește*”.

Care este esența concepției gangsteriste asupra lumii, al deplinului marasam al culturii burgheze? „*Capitalismul piere* — scria V. I. Lenin în Decembrie 1921 — *în prăbușirea lui el mai poate pricinui sutelor și miilor de milioane de oameni — chinuri îngrozitoare, însă nici o forță nu-l va putea împiedeca să cadă*”. Aceste geniale cuvinte ale lui Lenin sunt deosebit de actuale în zilele noastre. În cei treizeci de ani, care au urmat de când au fost pronunțate, Uniunea Sovietică s'a transformat într'un puternic stat socialist, lanțul imperialist s'a frânt în numeroase locuri în Europa și Asia, existența lagărului păcii a schimbat

fundamental echilibrul forțelor pe planul mondial și astăzi capitalismul muribund își pune la bătaie toate puterile sale, căutând să împiedece sau să întârzie prăbușirea sa, să oprească progresul irezistibil al ideilor comunismului, succesele lagărului păcii și al democrației. „*Toate forțele obscurantismului și ale reacțiunii sunt puse astăzi în slujba luptei împotriva marxismului*” — a spus A. A. Jdanov. Aceasta este linia dominantă pe care se situează literatura decadentă din Apus. În mâna trustmanilor americani și a acoliților lor din Apusul Europei, operele unui Graham Greene, Huxley sau Camus reprezintă o armă perfidă pe terenul ofensivei ideologice. Ei urmăresc să adoarmă conștiința masselor, să le abată atenția dela lupta anti-imperialistă al cărei val uriaș crește în întreaga lume. Pusă în slujba fascizării vieții sociale din America și Apusul Europei, întreaga literatură burgheză apuseană cultivă anumite teme caracteristice: ea face elogiul violenței, apologia forței brute și a primitivismului sub toate aspectele sale; glorifică gangsterismul și crima, ba chiar exterminarea în masă a oamenilor; propovăduiește teoriile josnice ale „superiorității” rasei anglo-saxone, cultivă șovismul său, dimpotrivă, încearcă infiltrarea cosmopolitismului corupt, ideologia supunerii popoarelor față de capitalul american; alimentează admirația abia mascată pentru canibalism, cultul nebuniei — simularea de către autor a paranoiei și a tuturor bolilor mintale, evadarea în coșmaruri și în patologie; prin zugrăvirea naturalistă a pornirilor bestiale, prin preamărirea desfrâului animal, vădește disprețul față de omul simplu, față de sentimentele omenești. Ea oglindește noua fază a descompunerii societății burgheze contemporane, trecerea ei la starea de completă sălbăticie.

Literatura burgheză de astăzi, se caracterizează, din punct de vedere al

nivelului ei artistic, prin două tendințe principale: pe deoparte, asistăm la desvoltarea unei producții literare „de mare consum”, destinată „masselor” — cititorilor cu un nivel cultural mai scăzut, cu mai puțină știință de carte, literatură corespunzând în special „standardului de viață american”. Ea constă în sufele de romane și povestiri „secrete” pornografice, fantastice sau „științifice” — pe care le aruncă săptămânal editurile americane, cărți ieftine (și în ce privește prețul, dar și conținutul). Această maculatură, a cărei redactare nu presupune niciun dram de talent, este pur și simplu fabricată în serie, fiind exclusiv un *business*, o întreprindere comercială. Din pricina tirajului ei uriaș, a așa zisei „accesibilități” ea constituie un pericol important. Sutele de mii de oameni li se oferă „cunoștințe utile”, „lecții despre viață”, tocmai în astfel de ineptii care cuprind cele mai odioase și misterioase crime, evadări din închisorile tuturor timpurilor, „studii” sexuale, curse de automobile, aventuri cu gangsteri și femei „răpitoare”. Sute și sute de colecții, de serii albastre, verzi, galbene — povestesc despre indivizi îmbogățiți ca prin minune peste noapte, despre guvernatori care terorizează orașe, state, continente, despre proprietari de baruri care fac afaceri dubioase. În paranteză fie spus, viața burgheziei oferă scribitorilor imperialiști suficient material și exemple autentice pentru asemenea „realizări artistice”.

În ultimii ani, această sub-literatură este pusă de către monopoliișii americani din ce în ce mai fățiș în slujba propagandei războinice; teme corespunzătoare sunt inițiate. Așa zisele povestiri științifico-fantastice preconizează invadarea diferitelor planete de către bravi reprezentanți ai rasei „superioare” anglo-saxone, sau deslănțuirea bombardamentelor atomice interplanetare asupra universului. Multe din aceste broșuri se ocupă cu calomnia și

propaganda josnică antisovietică, predicând în spiritul Forestall-ilor și Mac Arthur-ilor atomizarea Europei și Asiei.

Această „literatură” contribuie în mod direct la fascizarea vieții sociale din țările capitaliste. Oamenii de știință cinstiți ca Winifred Howers (*Aspecte sociale din America de azi*) au arătat pe bază de cifre, de statistici, în ce măsură comics-urile, digest-urile și „magazinurile” au provocat creșterea criminalității, a tâlhăriilor, a cazurilor de viol, a perversiunilor sexuale, a linșajului populației de culoare.

Dacă această sub-literatură este destinată „masselor” pe de altă parte, cititorii pretențioși, sau rafinați, snobi literari, care au trecut mai mult sau mai puțin prin școlile „apusului”, au altfel de exigențe. Sensibilitatea lor tocită printr-o „experiență” literară mai îndelungată, snobismul pretențios, decadentismul — îi determină să nu guste temele favorite decât dacă ele sunt prezentate într-o formă mai „înaltă”, plină de aluzii și complicații psihologice, învăluite în obscurități și considerații filozofice. Pe acest teren se desfășoară diocniile între diversele școli și biserițe literare, aici se promovează cele mai noi „inovații” formale, lucrările diversilor Miller-i, Dos Passos-i și Sittwell-i. Există între scriitori așa zisei „elite” — o adevărată competiție pentru a găsi formule din ce în ce mai senzaționale pentru calomnierea și pervertirea omului; asemenea literatori caută să scormonească exemple și mai ascuțite și mai spectaculoase, care să demonstreze ideile lor de bază despre individualismul animalic sau patologismul înăscut al omului, despre neputința de a trăi în societate, etc. O astfel de literatură construită și calculată pe specularea „josniciei” omului — nu se deosebește în esență de literatura de mare consum. Aceeași marfă, apare altfel ambalată. Cu toată tendința spre diversitate, pe care o manifestă protagoniștii unei asemenea literaturi,

nimic nu poate fi mai monoton și mai uniform decât scrierile unui Faulkner, sau Camus, desvoltând mereu același leit-motiv — disperarea fără margini, „tragicul personalității umane“, etc. Cu toate eforturile depuse de așa zișii literați burghezi pentru a se deosebi unii de alții și a da dovadă de ingeniozitate în alcătuirea subiectelor, în prelucrarea desnodămintelor sau în formularea aforismelor, însăși această ingeniozitate și varietate este standardizată, se reduce la câteva clișee care transpar cu ușurință prin aparenta strălucire formală. Este suficient să găsești cele câteva chei și formule fundamentale utilizate de scriitori, pictori sau regisori de filme din Apus, pentru ca să poți anticipa — până în detaliu — viitoarele opere ale domnilor Graham Greene, Faulkner, Giono etc. Ca oricare din domeniile culturii occidentale decadente, literatura apuseană este foarte săracă în idei și desigur, în forme de expresie. Bazele sale ideologice — oglindind ascuțirea crizei generale a capitalismului, fascizarea crescândă a societății capitaliste — răspund aceleași comande mârșave a trusturilor, la care trebuie să răspundă filozofia, știința, cinematograful.

În ultimul timp, literatura imperialistă, și în special cea americană, s'a manifestat printr'o agresivitate sporită. Propovăduirea unui nou război s'a exprimat prin glorificarea fățișă a militarismului american, prin preamărirea celor mai abjecte din „faptele“ sale de arme (asasinate, crime, violuri). „Romanul de război“ american este apoloogia expansiunii militare a Statelor Unite.

După primul război mondial, „romanul de război“ — în mâinile unor scriitori ca Dreiser, Sherwood Anderson, era o armă de critică realistă a alcătuirii societății americane, o satiră împotriva burgheziei care se îmbogățea

și petrecea acasă, în timp ce fiii popoului mureau peste ocean. Chiar Faulkner se ridica plin de indignare împotriva soartei triste hărăzite demobilizaților care, întorși acasă, rămăneau fără lucru și erau lăsați la voia întâmplării. Iată că după cel de al doilea război mondial, cele mai multe din „romanele de război“ nu numai că nu schițează vreo critică stărilor sociale din Statele Unite, care au alunecat pe panta fascismului deschis, dar dimpotrivă, s'au apucat să glorifice americanismul, adică expansiunea dominației imperialiste yankee. Propaganda pentru pregătirea unui nou război se exercită în literatură atât în forme directe cât și indirecte. De fapt, o analiză atentă a literaturii decadente arată că mai tot ce scriu astăzi scriitorii burghezi poartă pecetea ațățătorilor la un nou război. Dar, în momentul de față „romanul de război“ este cel care concentrează cantitatea cea mai mare de clișee ale propagandei agresive imperialiste. El are scopul de a întreține în America și în țările marshallizate atmosfera de teroare războinică, de a ademeni pe tinerii americani cu perspectivele „exotice“ și rodnice ale expedițiilor în țările străine, unde în calitate de soldați ai armatei americane de ocupație să poată jefui în voie. S'au găsit unii care să încerce să justifice teoretic acest gen de literatură, socotind că e o formă superioară de artă. Într'un articol publicat în revista *New Method*, criticul american De Voto citează cu plăcere din filozoful german Spengler, premergătorul fascismului, aceste cuvinte: „*Războiul este forma veșnică a modului superior de viață a omenirii și statele există numai de dragul războiului*“. Spengler trâmbeia în cărțile sale pieirea „civilizației“ și a Europei și socotea că pentru a prelungi viața „civilizației“ (citește: imperialismului) este necesar ca Germania să deslănțuie războaie de coto-pire împotriva popoarelor din celelalte

patru continente. Moștenind ideologia fascistă a lui Spengler, imperialiștii americani își aslmilează în întregime teoriile lui pline de ură, înlocuind doar cuvintele „misiunea mesianică a Germaniei” prin „misiunea istorică a Statelor Unite”, păstrând de altfel și frazeologia despre „civilizația occidentală”.

În cele mai multe din romanele de acest soi, soldatul american este prezentat ca un războinic învingător, căruia i se permite totul. Ba unii dintre scriitori, ca John Hearsey (în *Clopoțele din Adano*) a avut nerușinarea să vorbească despre „misiunea de pacificare” pe care ar avea-o soldatul american — acela care a reușit să asigure într-un timp record restabilirea fascismului în Italia și în Germania Occidentală. Același John Steinbeck care a dat odată scrieri realiste, s'a lăsat până la urmă plătit de oamenii Wall-Street-ului și a scris o carte ridicolă *Lăsați bombele*, în care face pur și simplu reclamă pentru recrutarea tineretului în aviația militară a Statelor Unite.

Asemenea „romane de război” ca *Marginile întinericului* de R. C. Hunt, *O plimbare sub razele soarelui* de Brown, sau *Mirajul victoriei*, de Lesner sunt un amestec de optimism confecționat și de atmosferă sumbră, în care oamenii acționează sub impulsul unei permanente surescitări nervoase. Personagiile din aceste romane au o filozofie unică, filozofia omului cu pușca pe umăr, care se entuziasmează de perfecționarea armelor. O asemenea atmosferă are rolul să inoculeze ideea inevitabilității războiului. Prezentarea unei lumi militarizate strecoară ideea că nu mai există speranțe de întoarcere la o viață pașnică și nu există altă soluție de cât aceea pregătită de domnii Truman și Acheson, adică punerea în aplicare a politicii de război agresive antisovietice. În timp ce literatura sovietică a oglindit întoarcerea luptătorului sovietic la viața civilă, literatura americană

discută problema permanentizării stagiului militar, a adaptării cetățeanului la un stagiul militar infinit. În asemenea romane, Europa și Asia sunt prezentate ca imense cazarme.

Aerodromul, romanul scriitorului englez M. Gardiner este un bun exemplu al acestei stări de spirit. Un aviator englez de pe un aerodrom din sudul Angliei are în timpul războiului ocazia să-și petreacă permisiile în satul învecinat. Viața lui este astfel împărțită între aerodrom și viața patriarhală dela țară. Dar eroul își dă seama după o vreme că el nu se mai poate întoarce nici măcar temporar la viața civilă. De aceea, la sfârșitul stagiului, el refuză eliberarea din corpul de aviație și cere să rămână mai departe în cadrele Royal Air Force-ului. (Aviația engleză).

Soldatul american este cunoscut, în țările unde se vorbește englezește, sub porecla populară „G. L.” — inițiale ale cuvintelor „gouvernement's implement” (unealtă, instrument al statului) inițiale incrustate pe toate efectele și furniturile armatei Statelor Unite. Într'adevăr, nici nu se putea găsi o caracterizare mai sugestivă pentru rolul pe care-l joacă soldatul american: el este o adevărată „unealtă a statului” fascist, un instrument al politici imperialiste de expansiune. El este transformat într-o mașină-robot, într'un mercenar al lagărului imperialist, într'un bandit și jefuitor care cultivă visul dominației mondiale. Literatura americană își prezătește cititorii în spiritul idealului militar al lui Eisenhower, acela de a transforma pe cetățenii Statelor Unite în membrii viitoarelor formațiuni S.S. americane.

În reportagiile sale din volumul *Oameni din Bathaan*, John Harsly, acest agent zelos al imperialismului, se extiază în fața rezultatelor instrucției militare pe care o primește soldatul american, subliniind faptul că această instrucție reușește să facă din el un

manechin, cu alte cuvinte un ucigaș profesionist.

Într'unul din reportagiile sale despre Oceanul Pacific, Ernie Pyle, unul din cei mai cunoscuți reporteri americani din timpul războiului, compara pe soldat cu „o bestie de pradă care pândește o altă bestie în jungla socială”. În romanul său *Pământ periculos*, închinat forțelor aeriene americane din Pacific, Maxwell Jeans cere aviatorilor americani să nu se lase impresionați de „sentimentele” populației bombardate.

El consideră drept „o tristă dar reală necesitate” mitralierea indigenilor de pe insulele filipineze ocupate de japonezi. În felul în care scriitorul pune chestiunea, se observă că el nu numai că absolvă, dar recomandă chiar asemenea criminale „necesități”, pe care le satisfac azi cu prisosință gangsterii aerului americani în Coreea.

Psihologia rășboinicului învingător, care nu ține seamă de nici una din legile omeniei, chiar în fața aceluia inamic care a capitulat, apare cu putere în nuvela *O sabie pentru Serena*. Doi ostași americani urmăresc să pună mâna cu orice preț pe sabia unui japonez rănit, căzut prizonier. Până la urmă, unul din ei ucide pe japonez dar sabia — pe care o destina ca răplată logodnicii sale din Statele Unite, este luată de celălalt, drept pradă de război, pe baza prerogativelor conferite de ierarhia militară. Drept consolare, ucigașul primește portofelul japonezului. În ultimul moment, când sunt pe punctul de a părăsi cadavrul, ei își aduc aminte că japonezii „iubesc dulciurile și zaharicalele, că deci li se strică dinții și ar putea avea dinți de aur”. Cei doi se întorc, cercetează dantura inamicului ucis și găsesc într'adevăr un dinte de aur, pe care-l smulg cu carne cu tot. Nimic nu-i deosebește pe acești ucigași yankei de călăii naziști dela Maidanek.

Soldatului american, mercenar în slujba

imperialiștilor, îi este indiferent pentru ce și pentru cine luptă. Ca un adevărat robot — produs al instrucției Pentagonului, el va arunca tot atât de calm bombe în Coreea, în Italia sau asupra New Yorkului. De fapt, în cele mai multe cazuri, el știe că în fond războiul este un *business* pentru capitaliști — un „business-masacru” după expresia unui ziarist american. Și deaceia va încerca să facă și el afaceri, la porțiunile pe care i le permite gradul.

„Niciodată nu s'a trăit mai bine”, declară titlul sugestiv al unei cărți care zugrăvește isprăvile unui soldat american din armata de ocupație, în Europa anului 1944. Harvey Bull — așa se numește eroul — consideră Franța și Germania de Vest ca o „nouă Californie” — în care, dacă știi cum să operezi — îți poți deschide în scurt timp un cont la banca din New-York. Traficul la bursa neagră, specula cu benzina ușoară, furtul rațiilor prevăzute pentru răniți — nimic nu este disprețuit de către acest tâlhar patent în scopul obținerii de profituri.

În notele sale de călătorie din Germania, scriitorul reacționar Dos Passos nu poate să ascundă comportarea bestială a soldaților americani în zonele apusene. În paginile cărții lui apar gangsterii în uniformă, reprezentanți ai administrației militare americane.

John Dos Passos își rezervă în cartea sa intitulată *Frontul Occidentului* — „dreptul de a critica” autoritățile militare americane într'un mod cu totul curios. La început el face câteva revelațiuni inevitabile, pentru a induce astfel în eroare pe cititor asupra scopurilor veritabile ale acestei lucrări, care laudă imperialismul american. Cu un cinism desăvârșit, după ce zugrăvește efectele dezastruoase ale ocupației americane în Germania, el nu ezită totuși să pledeze pentru clasa conducătoare americană. „Toți ne urăsc și nu visează decât să ne sară la primul prilej în spate” — reîflectează cu amărăciune un funcționar

superior din administrația militară americană. Și totuși, adaugă el... „*noi trebuie să-i convingem pe europeni că avem un cuvânt de spus în Europa*“. Ca și în alte scrieri ale sale, și în cartea citată mai sus, acest inveterat agent al imperialismului se dedă la cele mai murdare și mai deșănțate calomnii anti-democratice.

Pentru un anume George Gow, victoria împotriva fascismului apare ca o profundă calamitate. „Numiți asta trădare“, — astfel își intitulează el cartea. „Războiul e pe cale să se repete — scrie el — și Statele Unite pot să-și asume rolul de dirijor“. Pentru Gow, Germania de Vest este un imens teren de recrutare a spionilor și diversioniștilor. El sugerează autorităților americane că foștii naziști și în general huliganii care nutresc gânduri de „revanșă“ pot fi foarte buni agenți ai serviciului de spionaj american. De altfel, în ultimul timp, memoriile, însemnările secrete, jurnalele intime, viețile romanțate ale diferiților agenți de spionaj imperialiști, au ajuns la modă și constituie unele din cele mai bănoase „best seller“ pentru editorii americani și englezi. În asemenea „amintiri“ diferiți sabotori care au activat pe față sau în ascuns, improașcă cu calomnii mișcările de eliberare a populației din Asia, sau din America Latină. Robert Nath caută astfel în *Răscoala din San Marcos* să falsifice istoria răscoalelor populare din Chili, — prezentând pe un „conducător popular“ care se dovedește a fi trădător și individualist, semănând mult cu Franco, Tito sau cu Gonzales Videla. În asemenea cărți, se îmbină invenția fantastică cu cinismul nerușinat al unor indivizi care și-au făcut ucenicia la școala crimei și a războiului.

Comportarea bestială a militarului american — așa cum este oglindită în literatura de război americană — se întemeiază pe convingerea fascistă a yankeului, că, stăpân al lumii fiind, îi este permis orice. Mai mult încă, doc-

trării fasciști existențialiști și pragmatici au încercat să „teoretizeze“ dreptul soldatului american de a ucide nemotivat și să justifice crimele sale ca o manifestare concretă a „libertății individului“. Existențialiștii au furnizat direct sau indirect un imens material pentru avocații atrocităților și asasinatelor: pornind dela ideea că „existența este absurdă“, ei au tras concluzia că singura soluție pentru a rezolva în mod definitiv problema „tragicului vieții“ este autosuprimarea, sinuciderea. Evident că în felul acesta, a suprima pe altcineva, a-l ucide — nu este o crimă, ci într'un anumit fel un serviciu înseamnă să-l eliberezi de o viață meschină! S'au găsit teoreticieni (Pierre Closovski: *Sade — aproapele meu*) care să socotească crima drept o forță socială, deoarece ea ar rezolva, în mod silit și definitiv problema existenței, impunând o soluție pe care — spun ei — oamenii mai puțin conștienți de „tragicul existenței“ nu ar fi dispuși în mod normal s'o accepte. O scriitoare existențialistă, Simone de Beauvoir, consoarta lui Sartre, a spus același lucru în cartea sa *Sângele altora*; „Sângele care e cruțat constituie o crimă tot atât de inexplabilă ca și sângele care se varsă“. Cu alte cuvinte e o crimă să... nu uci. Replica literară a acestei teorii o dă chiar Sartre în romanul său *Căile libertății*; Mathieu, unul din eroii existențialiști convinși de „absurditatea“ existenței, se sbate ani îndelungați să afle „căile libertății“. Așa în volumul al treilea, în timpul luptelor care au dus la capitularea burgheziei franceze, el reușește să guste numai un singur moment adevărata libertate. Cum? Trăgând fără discriminare și fără să se gândească și asupra soldaților germani dar și asupra soldaților francezi, *propriei lui frați de arme*.

Și mai limpede și mai cinic apare acest elogiu al soldatului fascist în romanul unui alt existențialist, Robert Merle, (*Week-end la Zuydcoote*). Roger

Maillat — eroul lui Merle — ucide, întâi fiindcă acesta îi „*provoacă plăcere*” (textual), în al doilea rând fiindcă vrea să „*uite*” trecutul și în sfârșit, fiindcă războiul „*il atrage ca un match de foot-ball sau ca o cursă ciclistă*”. Ce fel de „sport” practică eroii lui Merle, se vede din următorul episod: apucat de frenezia de a ucide, Maillat — aflat în punga de încercuire dela Dunkerque nu ezită pentru a se „*distra*”, să ucidă un soldat francez. Din „*spirit de echitate*” ucide și pe însoțitorul său: „*Știi ce sentimente am încercat când au căzut amândoi? Știi? Ei, ghicește! Am simțit o adevărată bucurie! Înțelege? Deodată mi s'au supus acești doi oameni. Erau culcați și au devenit atât de docili!*” Preluând clișeele romancierului american, acoliții lui Sartre le-au adus o doză bună de rafinament și cinism.

În sfârșit, forma cea mai directă a propagandei de război este răspândirea fățișă a fascismului, încercarea de reabilitare a doctrinelor Germaniei hitleriste. În filozofia americană, fascismul se prezintă sub forma pragmatismului — o varietate a idealismului subiectiv. Asupra tinerilor scriitori americani, această doctrină, care se întemeiază pe forță, pe violență — a găsit un larg răspuns. Iată ce spune John Dewey despre război: „*Din moment ce izbucnește, el se dovedește necesar*”. În cartea sa *Probleme omenești* de curând apărută, el scrie: „*Chiar noi împărtășim, în parte, convingerea că forța, violența brută, fizică este la urma urmei, mijlocul cel mai de nădejde...* Nu degeaba Mussolini a socotit pragmatismul drept una din „*pietrele unghiulare ale fascismului*”.

„*În epoca modernă, războaiele au devenit un instrument practic de rezolvare prin forță a diferendelor ascuțite*”. În modul acesta Dos Passos parafrazează în *Turnul îndoielilor* pe politicienii care sunt cei mai cinici purtători de cuvânt al imperialismului: Burn-

ham, Foster Dulles, etc. În această carte Dos Passos se extaziază în fața hărții multicolore în care sunt scoase în evidență nenumăratele baze militare americane de pe toate părțile globului. Prefăcându-se că redă gândurile soldatului simplu american, Dos Passos urmărește să trezească în capul cetățeanului mijlociu visul dominației mondiale, să-i alimenteze ideea atotputerniciei militare a Statelor Unite. Nu întâmplător unul din eroii romanului lui Brown *O plimbare sub razele soarelui* se simte nemulțumit de apropierea sfârșitului războiului, a distrugerii fascismului; și promite că va participa la lupta care se va da — pentru Tibet — în anul 1958. În *Mirajul victoriei*, romancierul american Lesner propovăduiește deschis militarizarea Germaniei: Anglia și Statele Unite încheie un tratat cu Fridolin, noul cancelar al Reich-ului; acesta reface puterea militară a Germaniei și aruncă omenirea în vârtoarea unui nou război.

Romanul tânărului scriitor american Norman Mailer intitulat *Cei goi și cei morți* este socotit de critica americană drept cea mai bună carte despre război, apărută până în prezent. Într'adevăr, acest roman se deosebește în mare măsură de restul literaturii apusene și cuprinde o tendință vizibilă de a zugrăvi realist evenimentele. Norman Mailer intenționează să prezinte viața unei unități americane pe teatrul de operațiuni din Pacific, în anii celui de al doilea război mondial. Dar scriitorul rămâne în mare măsură tributary ideologiei decadente și speculează instinctele josnice pe care războiul le-a stârnit în americanul de rând, creind impresia că depravarea extremă ar fi o caracteristică a omului în general. În acest fel romanul „*Cei goi și cei morți*” cu toate că zugrăvește veridic hitlerizarea păturii conducătoare militariste americane — răspunde în fond cotelor sociale a clasei dominante. Prin lipsa sa de perspectivă, prin apologia paimei și vio-

lenței, el devine o armă vitămatoare și periculoasă care acționează ideologic asupra populației. *„Niciun bărbat care va citi acest roman, nu va avea apoi curajul să privească în ochii soției sale”* — scrie un critic american.

Mailer zugrăvește marșul silnic al unei armate fără ideal, înaintând în neșfîre, cu mintea și sufletul înegurate. Șefii militari, gradele ierarhice superioare înlătură una după alta supapele care împiedecă deslănțuirea instinctelor bestiale. Generalul Cummings este un adevărat purtător de cuvânt al ideologiei fasciste, preconizând în mod deschis instaurarea — după război — a regimului de teroare de tip hitlerist, întemeiat pe dominația trusturilor și pe dezvoltarea diversunii rasiste și șovine. *„Concepția fascistă este perfect valabilă — spune generalul — însă ea s'a născut într-o țară care nu avea forțe potențiale suficiente.* Generalul nu și-a exprimat gândul până la capăt însă noi înțelegem bine ceea ce a vrut el să spună: „În schimb, America are forțe potențiale suficiente”. Cummings vrea reeditarea experienței fasciste, însă în condiții mai favorabile. În cuvintele acestui personaj, autorul a definit adevărata poziție a fasciștilor americani, politica lor de asasinate, jaf și agresiune: *„După război, politica noastră externă va fi mult mai sinceră, mult mai puțin ipocrită. Noi vom înceta cu pudoarea, vom înceta să ne acoperim ochii cu mâna stângă, în timp ce dreapta pune în aplicare planul imperialist”*. Aceste declarații ale eroului lui Mailer seamănă leit cu acel citat elocvent din articolul unuia din redactorii revistei *Reader's digest*, care exprimă încă în timpul războiului, adică în același timp cu Cummings, crezul imperialismului american: „Noi avem nevoie de puțin fascism în U.S.A., pentru a menține ordinea în țara noastră. Noi avem nevoie de fascism în U.S.A. pentru a ține în frâu pe radicalii cu sistemele și filozofia lor, pentru a nu le permite

să ridice capul”. Generalul Cummings, construit din același material ca și Mac Arthur și Eisenhower, cere inaugurarea după război, a politicii forte față de celelalte state și se pregătesc chiar pentru deslănțuirea războiului împotriva Uniunii Sovietice. Cuvintele lui Cummings desvăluie ce gândea și ce urmărea casta conducătoare americană în timpul celui de al doilea război mondial: „debarasarea de concurenții lor (Germania și Japonia) de pe piețele internaționale, întărirea situației lor dominante, întărirea fascismului „pentru menținerea ordinii” și pregătirea celui de al treilea război mondial.

Cummings încearcă — direct sau cu ajutorul ofițerilor în subordine — să răspândească ideile fasciste printre soldați. Metoda lui este de a obliga soldații să-i execute ordinele monstruoase și criminale pentru că prin aceasta să-i devină complici. Treptat, soldații din cartea lui Mailer înăbușă în ei ultima rămășiță de umanitate și se transformă în roboți, în indivizi pustii sufletește.

Chiar dacă la început unii din ei ca Hearn și muncitorul soldat Valsen, dându-și seamă de marasmul moral spre care-i împinge Cummings încearcă să reziste ordinelor sale criminale, — până la urmă ei capitulează complet și ajung să se complacă în mocirla în care s'au înfundat. Acest proces de brutalizare a oamenilor simpli de către mașina militară americană se desăvârșește însă sub aparențele cele mai normale. Dar tocmai în această direcție apare reacționarismul romanului. Căci, din felul cum pune Mailer problema, rezultă că este imposibil de rezistat lui Cummings. Pe de altă parte, pornind spre prăpastie, oamenii romanului lui Mailer nu numai că nu au capacitatea de a se opri, dar ei atrag și pe alții, supralicitează. Ei nu și pot birui instinctele. Spre sfârșitul romanului, Hearn și Valsen nu mai au nimic de uitat, fiindcă au și uitat totul. Mailer vrea să sugereze că elementul funda-

mental, esența oamenilor, ar sta în faptul că ei sunt „goi și morți”, adică incapabili din punct de vedere organic de a se transforma, că ei sunt instrumente oarbe în fața impulsurilor de nebiruit. Scriitorul substituie adevărului vieții așa zisul „adevăr fiziologic”, foarte la modă printre scriitorii americani.

Felul în care pune Mailer problema lașității este semnificativă pentru întreaga sa viziune, ba chiar și pentru modul în care decadenții occidentului percep realitățile cele mai elementare. Lașitatea — după Mailer — este motorul principal al psihologiei eroilor, al „oamenilor simpli”. Odată acest motor pus în funcțiune, întregul angrenaj al „bestialității umane” se pune în mișcare. Datorită lașității, oamenii sunt „morți”, adică docili în fața superiorilor și „goi” — adică cinici, imorali. Cummings are doar rolul de a întoarce resortul lașității, uzând de superioritatea sa ierarhică, și restul intră în funcțiune dela sine. Chiar dacă oamenii sunt conștienți de aceasta, ei nu pot da înapoi în fața fricii, în fața lașității. Teza aceasta, tratată încă mai de mult în diferite variante (Heidegger, etc.) a început să fie prelucrată în mod serios de imperialiști, după cel de al doilea război mondial, în folosul scopurilor lor agresive. Ei au preamărit utilizarea forței, ca mijloc de sfărâmare a rezistenței popoarelor în fața penetrației dolarului. Dar „teoreticienii” lașității uită un singur lucru: că lașitatea este determinată de anumite condiții și că ea este caracteristică în primul rând burgheziei. Toți acești decadenți proiectează asupra întregului popor propria lor groază în fața desvoltării sociale, închipuindu-și că în fața mersului nestăvilnit al istoriei, masele muncitoare reacționează la fel cu ei. În fond, astfel de judecăți nu reflectă altceva decât subiectivismul cras al scriitorilor decadenți din apus. Apologetii reacțiunii, care visează să și bazeze expansiunea lor pe pretinsa lașitate a maselor, uită că Hit-

ler și Mussolini își întemeiau întreaga lor politică de agresiune, de cotropire a țărilor europene pe aceleași principii; rezultatul a fost că — începând din 1941 — pe întreg teritoriul ocupat de naziști nu numai că popoarele europene nu s'au lăsat supuse, dar au luptat cu arma în mână, cu un curaj pe care numai lupta pentru libertate poate să-l însufle. În mod hotărât, eroii lui Norman Mailer nu sunt reprezentanții straturilor curate ale maselor populare, ai oamenilor simpli, conștienți de pericolul imperialist, nu sunt reprezentanți ai „celeilalte Americii”, Hearn și Valsen sunt în fond niște mici burghezi înfricoșați; lașitatea lor este generată de condițiile de existență ale miciei-burgheziei în societatea capitalistă, de raporturile între capitalul monopolist și mica burghezie înfricoșată de spectrul pauperizării: cu siguranță că lașitatea lor a fost exacerbată în viața civilă de alți Cummings care i-au supus la aceeași presiune, față de care s'au dovedit deasemeni incapabili să reziste. De aceea, într'adevăr, la asemenea personaje se poate vorbi de o lașitate difuză.

Ideologia gangsterismului și a jafului războinic stă la baza politicii agresive a cercurilor conducătoare americane. Ea este înfățișată de literatura decadență ca o expresie a însușirilor inalienabile ale naturii umane, care și-ar găsi cea mai înaltă întruchipare în rasa anglo-saxonă. „Suprastatul planetar”, guvernul mondial sub al cărui control nelimitat ar trebui să fie toate popoarele lumii — iată forma în care se concretizează visul dominației mondiale, în mintea Rosenbergilor americani. După părerea americanilor, cea dintâi etapă spre acest stat mondial trebuie să fie o uniune a statelor europene, crearea Statelor Unite ale Europei, — „câmp vast pentru desfășurarea comerțului”. Încă în 1928, F. C. S. Scheller — unul din ideologii de frunte ai pragmaticilor — cerea „unifica-

rea politică a lumii", în lucrarea sa *Cassandra sau viitorul imperiului britanic*. Ce se urmărea prin această unificare politică se poate foarte bine vedea din următorul citat din „Mein Kampf”-ul american, din cartea lui James Burnham. *Pentru dominația mondială: „Trebuie să se renunțe la principiul ne-intervenției în treburile interne ale altor popoare. Procedura normală trebuie să fie intervenția rapidă și energică, care dă rezultate”. Și cum s’ar putea creia mai bine premisele unei astfel de „intervenții rapide”, dacă nu prin distrugerea suveranității naționale a statelor europene, prin desființarea granițelor, într-un fel de Statele Unite ale Europei conduse de... Statele Unite ale Americii. Este semnificativ că lozinca federalizării lansate pentru prima dată de Proudhon, a fost repusă în circulație — înainte de primul război mondial — de social-democrația germană și propovăduită de kaiserul Wilhelm. Ca și în alte direcții, imperialismul american a preluat și aici teoriile reacționare prusace, cu a căror difuzare i-a însărcinat pe aceiași fideli servitori ai Wall-Street-ului, pe social-democrații Leon Blum, Moch, Schumacher și Lasky, conduși de bătrânul conservator Churchill. Încă din 1915, demascând demagogia „pan-Europei”, Lenin scria: „Lozinca Statelor-Unite ale Europei sub capitalism este ori imposibilă, ori reacționară”. Romain Rolland califică acțiunea cosmopolitilor „pan-europeni” drept o „piraterie a păcii”. După cel de al doilea război mondial, toată drojdia literaturilor apuseni aflați în solda „majestății” sale dolarul, — scriitorii socialiști și catolicii Claudel, pornograful Henri Miller și existențialiștii lui Sartre — predicau aceeași teorie: *Casa mea?* — exclamă în *Tropicul capricornului* Miller, unul din reprezentanții cei mai tipici ai literaturii depravate a Apusului. „*Dar casa mea este lumea! Lumea întreagă! Nu mai există frontiere!*” „*Vorbărie!*”,*

cum spune Miller despre patrimoniul național, el îi opune ca unică imagine a specificului național... bucătăria: „*bucătăria germană, franceză, italiană, fără a mai vorbi de cea americană*”. Într’adevăr, Miller poate să se laude că pentru el nu există nimic „*neimproșcat*” dincolo de „*nasul său atotmirositor*”. Un activ combatant al Statelor Unite americane ale Europei este aventurierul André Malraux, care încă din 1945 lansase cuvântul de ordine al Wall-Street-ului: cultura atlantică. „*Eu cred că o nouă cultură este pe cale să se formeze, o cultură pe care noi o simțim fierbând nu de puțin timp (și pe care am simțit-o mai mult dacă am avea mai puțin prejudecăți împotriva ei): cultura atlantică*”. „Prejudecățile” despre care vorbește Malraux constau tocmai din voința popoarelor de a se opune penetrației imperialiste americane, de a-și apăra patria, independența și cultura. Fostul agent al Intelligence Service-ului, ministrul falit al lui De Gaulle, se arată însă grijuliu să înlăture asemenea „prejudecăți”. Dar în ce constă „cultura” pe care o propovăduiește Malraux? Să-l ascultăm pe el: „*Decorul străzii, fațada caselor cu vitrinele mărite, automobilul, mai ales cinematograful, bineînțeles. Este întâia dată când o țară sugerează lumii întregi miturile sale sentimentale, universul ei subteran (sic), îndrăgostitele, hoții și asasinii ei...*” Cu alte cuvinte, după însăși aserțiunile protagoniștilor ei, „cultura atlantică” constă în transplantarea în Europa a „universului subteran” yankeu (adică — probabil — a canalurilor de scurgere ale abatoarelor dela Chicago și ale beciurilor poliției new-yorkeze), a metodelor de asasinat și de jaf cu care a fost adus la putere și mister Truman, de exemplu.

Într’o culegere publicată sub manșeta *Europa moare și este rolul Americii să ne salveze* Spender, Sartre, Orwell, Rex Warner și alți corifei ai „atlantismului” se întrec unul pe altul

În profeții care de „care mai lugubre asupra pieirii „civilizației apusene“ „*Generația mea trece printr-o tragedie. Timpul meu este timpul catastrofelor. Leul neantului calcă pe urmele noastre. Europa și toată lumea trece printr-o tragedie...*” Asemenea lamentări nu exprimă de fapt altceva decât groaza autorilor lor în fața dezagregării societății și culturii burgheze. Dar pe de altă parte, asemenea lamentări servesc drept preambul al planurilor de „salvare” a Europei, prin intervenția americană, un paravan demagogic pentru a ascunde țelurile agresive ale organizatorilor Pactului Atlantic.

Un alt înverșunat propagandist al planurilor de expansiune americană, Jules Romains, își încoronează lunga și plictisitoare sa grafologie în 24 volume, făcând apologia Americii. În volumul *Comparison*, Franța nu mai există, Parisul este un loc în care mișună spionii, trădătorii, străinii veniți de prin toate părțile Europei, iar eroul principal este însuși scriitorul refugiat din Statele Unite. Cu ce s'a întors de pe malurile Potomacului acest cosmopolit, apare mai limpede într-o altă broșură a sa: *Salsatte découvre America*. Romains slăvește în mod cinic „binefacerile civilizației americane”, care a blagoslovit pe acest scriitor cu un solid teanc de bancnote. Nu este lipsit de semnificație faptul că Romains a servit — după propriile sale mărturisiri — gestapo-ului. Când a început războiul, el a fugit în America.

Vaticanul, pentru a onora cărdășia sa cu imperialismul american, a furnizat și el, un stoc de propagandiști neobosiți ai cosmopolitismului. Printre ei se găsește Paul Claudel, care s'a specializat de timpuriu în investmântarea planurilor agresive imperialiste în haina mistico-religioasă a odelor sale. Astăzi, înălțând osanale provocatorilor americani din Bizonia și ucigașilor gaulliști din Viet-Nam, el pare a avea intenția, după expresia unui critic francez, să

spiritualizeze până și planurile strategice ale Statelor Unite

Anii de după război care au coincis cu invazia literară americană, au însemnat masacrul în masă al revistelor engleze și franceze. Dumpingul de literatură americană, invazia de maculatură tipărită peste ocean este un efect direct al marshallizării statelor din Apusul Europei. La sfârșitul războiului existau în Franța, în Marea Britanie, în Italia un număr însemnat de reviste și publicații literare prospere. Începând din 1948, ele au trebuit să dispară una după alta în fața invaziei „digesturilor” americane. *Fontaine, La Nef, Arche, Poesie, Horizon, Welsh review, Cornhill, Life and letters', Tribuna litterara*, iată numele unora din revistele care au intrat în cîmîtirul publicațiilor decedate. Astăzi, în Anglia — țara lui Shakespeare și a lui Milton — nu mai există nicio revistă literară propriu zisă, cu excepția revistei progresiste *Arena*.

Fostul director al revistei engleze *Horizon*, Connolly a fost silit să recunoască, că: „romanul american a biruit în Anglia”. El a recunoscut că „cei mai mari romancieri englezi de astăzi sunt scriitori de mîna a doua”. „Romanul francez moare” — scrie criticul francez C. E. Magny. Editurile franceze fac o reclamă deșănțată celor mai ieftine importuri „literare” de peste Atlantic. În privința invaziei de literatură proastă yankee, majoritatea literaților burghezi au o atitudine de duplicitate: pe de o parte ei deplâng intervenția americană în viața intelectuală a țării lor; (acest fapt este foarte explicabil, căci chiar acei scriitori francezi, care au întreținut întotdeauna cultul producțiilor ideologice de proveniență americană, au început să se simtă — din pricina concurenței neloiale, — oarecum în pielea unor șomeri); pe de altă parte, ca adevărați gropari ai culturii și propagatori ai celui mai cinic cosmopolitism, ei nu se pot abține să

nu ridice în slavă produsele tipărite americane: „*Crimele americane sunt extrem de interesante*”, — scrie revista franceză *Fontaine* — „*Criminalii asasinază fără să se gândească, așa ușor*”. În acelaș timp, numerele speciale ale revistelor franceze închinat Americii ridică în slavă scrierile lui Faulkner și Dos Passos care „*au împins până la extrem tehnica brutalității, tehnica romanului de groază, zăgrăvirea ferocităților, atrocităților și violurilor*”.

Următoarea întâmplare exprimă foarte bine climatul moral al literaturii cosmopolite franceze: la un moment dat, în vitrinele librăriilor din Paris a apărut romanul *Voi merge să scuip pe mormintele voastre* de americanul Sullivan. Criticii francezi nu au pregetat să salute această apariție ca un mare eveniment literar și să o socotească drept o operă care desvăluie mentalitatea modernă a literaturii americane. În curând, întreaga afacere s'a dovedit a nu fi fost decât o mistificare literară. În realitate, cartea fusese scrisă de un literator francez — un anume Boris Vian — care, pentru a reuși să-și publice mediocra sa operă, a hotărât să o prezinte drept o traducere de literatură americană.

Ca să submineze sentimentul național al popoarelor din Apusul Europei, încrederea în forțele populare, mercenarii burghezi ca Sartre, Simone de Beauvoir, Gary, depun un efort concentrat pentru a minimaliza amploarea opoziției populare împotriva fasciștilor. În acest sens, ei alimentează teza cosmopolită antipopulară a „degenerării” poporului francez — teză pe care au lansat-o la vremea lor rasiștii germani — și pe care au preluat-o, în aceleași scopuri, imperialiștii americani (Burnham). În „*Invingătorii*”, Sartre împrumută partizanilor francezi trăsăturile eroilor existențialiști; torturile căpătă pentru „eroii” rezistenței un farmec special, care-i leagă de călăii lor și îi îndepărtează de ceilalți luptători, pen-

tru care „rezistența” nu a fost decât o „comedie”. Agenții dela Paris ai Wall-Street-ului încearcă să insinueze că pasivitatea lașă a burgheziei în timpul ocupației germane a fost caracteristică și oamenilor simpli de pretutindeni. Un scriitor, Luc de Caunes, a scris chiar o nuvelă, în care încerca să demonstreze că tinerii francezi — nu numai că nu s'au opus, dar au și profitat de pe urma „vânătorii de femei” pe care soldații naziști o efectuau în satele și orașele Franței. În sfârșit, recent, Sartre a avut îndrăzneala să publice în revista sa, jurnalul unei cocote colaboraționiste („*Journal de Philiau*”) care se laudă pe larg cu aventurile ei mârșave.

Sensul politic al tentativei literaților burghezi de a deforma chipul eroilor rezistenței franceze constă în dorința de a lovi astfel în Partidul Comunist Francez, organizatorul rezistenței franceze, cel care, pentru numeroasele sale jertfe în lupta patriotică populară din anii ocupației a fost denumit „*Partidul împușcaților*”. Este semnificativ că, oricâteori bandiții imperialiști au vrut să împrășteie cu noroi forțele populare, pe oamenii cinstiți și conștienți — ei încep întâi prin calomnierea și atacarea comuniștilor. Aceasta dovedește odată mai mult că lupta pentru libertate și independență a poporului francez nu poate fi despărțită de lupta patriotică a Partidului Comunist Francez, luptător consecvent pentru independența Franței și pentru apărarea intereselor maselor populare.

În acest scop, reacționarii din Statele Unite și din Franța au început încă de timpuriu o campanie de reabilitare a trădătorilor americani și colaboraționiști francezi, care slujiseră cu fidelitate pe călăii naziști, germani și italieni în timpul anilor de război. Asemenea hiene oportuniste ce și-au recăpătat „onoarea” prin grația Vaticanului și a Departamentului de Stat, ca Ezra Pound, Céline, Montherlant, Giono, De la Ro-

chelle, sunt astăzi slujitorii cei mai fideli ai americanismului. Recent, ziarul reacționar francez au publicat însemnările intime ale lui Robert Brasillach, fost purtător de cuvânt literar al comandanturii germane din Paris, în timpul ocupației, prin fișuica sa *Je suis partout*. Jurnalul acestui bandit, care sub presiunea masselor populare, a fost judecat și condamnat la moarte imediat după eliberare de către un tribunal francez, — a fost publicat în volum cu această manșetă revoltătoare: „*Acesta este jurnalul unui om cinstit, care a fost ucis fiindcă nu a putut suferi niciodată în fața sa prezența vreunui german*“.

Descompunerea literaturii burgheze care a început la sfârșitul secolului trecut, a atins în perioada de după cel de al doilea război mondial, punctul său culminant. Oglindind putrefacția societății burgheze, literatura aflată în slujba claselor exploatatoare a ajuns în fond la o tăgadă completă a artei, renunțând la noțiunile despre om, despre personalitate, despre valoarea artistică. Intotdeauna literatura unei clase în descompunere a fost subiectivistă, oglindind neputința acelei clase de a cunoaște și înțelege realitatea, și dorința ei de a camufla perspectivele istoriei — a fost o literatură antirealistă. Dar literatura burgheză oglindește descompunerea celei mai rapace clase din istorie, care a ajuns într-o fază de directă barbarie și primitivitate, de tâlhărie fățișă. De aceea, literatura burgheză nu se reduce doar la formele de decadență obișnuite în alte epoci. Ea evoluează în sens regresiv, depășind continuu propriile sale limite de descompunere. Dacă acum treizeci-patruzeci de ani, linia generală a literaturii burgheze era cultul „eului“, misticismul, izolarea — astăzi elementul caracteristic al decadenței burgheze este relativismul, sfărâmarea în țandări a tuturor

noțiunilor de morală, de personalitate, etc.

Vechilor noțiuni globale de caracter, de personalitate unitară, decadenții de astăzi le opun noțiunile discontinuității „eului“, a infirmității morale și psihologice, a anormalității celor mai normali dintre oameni.

Pentru literații burghezi nu mai există sentimente, limite ale moralei, sau comportare unitară. Conștiința, personalitatea umană sunt disociate, fracționate în stări primare fragmentare, variate într-o masă de reacții momentane. Omul ar avea în fiecare moment manifestări contradictorii. Eroul literaturii decadente nu poate decât să cedeze în fața dispersiunii impresiilor care se succed fără legătură în el. Neavând o conștiință, o gândire unitară, el este incapabil de a efectua o sinteză a personalității sale, de a găsi o constantă existenței sale (bineînțeles, cu atât mai mult asupra vieții sociale). Omul decadenților caută în zadar să se cunoască pe sine însuși; el se izbește de „haosul“ și de necoordonarea acțiunilor, sentimentelor, chiar și gândurilor sale.

Este dela sine înțeles că un astfel de om, devine jucăria „eurilor“ sale succesive care îl condamnă la pasivitate, distrugând însăși noțiunea de om. Este caracteristică următoarea frază dintr'un roman decadent în care se afirmă în mod mistic neputința omului de a acționa asupra stărilor sale de conștiință: „*Ea simți deodată în sine ei tot ceea ce o ființă păstrează și apără impunându-și tăcerea față de sine însăși; că orice om care nu este dublat în interior de un surdo-mut, devine spărtura prin care ticăloșia inundă lumea*“. Ducând până la extremă limită mistificările voluntarismului lui Nietzsche, a bergsonismului și a freudismului, O'Neil, Wilder și Dos Passos, Sartre și acoliții săi, îmbrăcați în vestminte pragmatice, instrumentaliste sau existențialiste, au eliminat din literatură nu numai orice

studiu al caracterelor, dar și orice subiect care implica — într'un fel sau altul — progresul spiritual al personajilor, au izgonit din proză și teatru motivarea logică a acțiunilor, explicarea personajilor pe baza antecedentelor sale. Singura logică care călăuzește pe autorii burghezi, este bunul plac al eroilor, arbitrarul, instinctul prin care lovesc în noțiunile tradiționale de umanitate și progres.

Căci este ușor de văzut că un astfel de om este guvernat, ca și animalele, de impulsuni și instincte pe care nu le poate controla și care pun stăpânire pe el. Eroii lui Miller și Steinbach, ai lui Camus sau ai lui Dos Passos se lasă târâși fără cea mai mică rezistență, pe fiecare pantă care li se oferă. Ideea de a face un efort pentru a se ridica, pentru a urca înapoi panta, pentru a se opune curentului, nu le vine nici măcar în minte. Dacă ei fac vreun efort, îl fac doar pentru a aluneca și mai repede dealungul pantei și a înlătura obstacolele care stau în calea dorințelor lor.

Ce se urmărește prin propagarea unei asemenea „concepții“ este ușor de văzut: fasciști, de pildă, nu sunt vinovați de crimele lor, căci ei au fost în fond victimele propriilor lor impulsuni; raporturile și contradicțiile sociale sunt rezultatul întâmplării, ciocnirilor de instincte; omul nu se poate transforma ci dimpotrivă el trebuie să capituleze în fața absurdității proprii sale vieți, în fața „inevitabilelor“ contradicții și a societății care le-a dat naștere. Mistica „disperării fără margini“, morala „este moral tot ceea ce rentează“ — iată ideologia unei asemenea literaturi. A convinge pe om de lipsa de semnificație a vieții sale, de caracterul atotputernic al „oscilațiilor“ și impulsunilor sale, a-l abandona monopolștilor cu mâinile și picioarele legate, iată țelul acestei literaturi. Răspândirea desfrâului hulișmanismului, a urii, depravării și cinismului, iată efectele ei.

Esteticianul idealist american Newton Arvin a formulat într-o definiție succintă, crezul relativist al esteticii idealiste burgheze contemporane: *„Rolul principal al artei constă în descrierea pasiunilor intime ale omului izolat — nu în ceea ce ele au constant — ci în ceea ce există ca efemer“*. Cu alte cuvinte, arta trebuie să zugrăvească ne-tipicul, neesențialul, efemerul, adică să ajungă pur și simplu la non-artă. Ea devine astfel un seismograf psihologic care înregistrează reacțiunile, „zig-zagurile“ indivizilor, solicițați de instinctele și pasiunile lor. Observația, analiza, experiența, tot ce marchează studiul omului și al sentimentelor sale sunt lăsate în părăsire. Astfel, în romanul *Străinul* de Camus, raporturile umane sunt reduse la absurd. Merceau, eroul principal, trăiește ca un automat, desfășurând doar efortul minim de gândire pe care-l presupune satisfacerea nevoilor elementare. El nu are nicio noțiune despre morală, nu cunoaște nici bucuria, nici disperarea. El nu a fost niciodată stăpânit de sentimente, ci doar de senzații. La un moment dat, Merceau ucide un om, nu fiindcă acesta ar fi stat în calea lui, fiindcă l-ar fi stingherit într-o direcție oarecare, ci doar așa, fiindcă Merceau „a avut chef“. El este sincer mirat când justiția îi cere socoteală. Dacă s'ar fi omorât o muscă, s'ar fi făcut oare tot atâta scandal? Și Merceau nu este doar — în concepția autorului — un degenerat — ci, un om obișnuit, un om cinstit. Procesul în care Merceau este judecat și condamnat i se pare lui Camus „o nedreptate strigătoare la cer“. Merceau este un om „nevinovat“ căci el nu a făcut altceva decât să vrea să trăiască. Întrebat de judecător dacă regretă crima, asasinul răspunde că el nu regretă nimic.

Inocența „criminalilor“ — iată unde vrea să ajungă prin teoriile sale absurde, reacționarul Camus. Odinioară se spunea că „toate drumurile duc la

Roma". In ceea ce privește literatura occidentală burgheză, se poate spune că toate drumurile ei — indiferent din ce punct se pornește, și indiferent ce sector abordează — duc la crimă și nebunie. In *Arsenic și dantelă veche*, una din eroine, o bătrână specializată în asasinat făptuite în scop de „amuzament”, declară candid: „Fiecare are o ocupație preferată. Dece oare ni s'ar refuza dreptul de a ne bucura de a noastră?”. Intr'un asemenea climat moral nu este de mirare că un scriitor american, Richard Faulbrights, și-a exprimat în mod public dorința de a reabilita figura Ilsei Koch, „cățeaua dela Buchenwald” sau că ziarul marelui burghezii franceze „Figaro” a publicat memoriile călăului nazist Skorzeny.

Arbitrarul comportării personagiilor este o caracteristică generală a romanului decadent din occident. Telul urmărit este acela de a demonstra „absurditatea” judecăților morale asupra omului, absolvindu-se astfel josnicia și mârșăvia. Cele mai puțin plauzibile combinații de sentimente, se pot întâlni în romanele lui Graham Greene, *Individul comparat*, sau de pildă într'un roman ca *In acea zi* de André Dhôtel. Eroina principală, Lise își părăsește bărbatul care o chinuște. Cumnatul ei, Fabien, o iubește și de fapt o împinge spre acest pas. Vincent, prietenul lui, socoate că Lise trebuie să-și aparție. O asemenea intrigă s'ar preta — din perspectiva banală a romanului de dragoste burghez — la o anumită desvoltare. Totuși, scriitorul se străduiește să arate că tot ceea ce face Lise este la fel de nemotivat, că ea de fapt nu alege între cei care o iubesc și nici nu poate fi aleasă, căci acționează doar sub impulsii momentane. La propunerile lui Vincent, ea răspunde la întâmplare și doar faptul că în acel moment o dogorea soarele, o determină ca, enervată de căldură, să răspundă negativ. Ea nu are niciun fel de părere, cele mai mici împrejurări îi modifică starea de spirit.

Jumătate de oră mai târziu, întâlnindu-se cu Fabien, acum, mulțumită biologică (se făcuse răcoare), ea va declara că este hotărâtă să rămână cu Vincent. Fabien încearcă să-i schimbe hotărîrea, utilizând exact aceleași argumente cu care respinsese cu *jumătate de oră înainte* propunerile lui Vincent; Lise răspunde exact cu afirmațiile cu care încercase înainte s'o convingă Vincent. S'a gândit oare mai profund, a cântărit mai bine lucrurile, a adoptat într'adevăr o hotărîre oarecare? Nu, căci numai peste zece minute, aflându-se pe o corabie, ea hotărăște să renunțe la amândoi. Când Fabien vine și el, pentru simplul fapt că în acel moment se aflau alături pe vas și că vasul ridicase ancora, rămâne alături de Fabien. Tragic în toată întâmplarea aceasta este faptul că bărbatii îi iau în serios afirmațiile, le înțorc pe o față și alta și caută s'o convingă în mod logic. Ei presupun că în asemenea momente decisive, — în inima Lisei se desfășoară o luptă, un proces sufletesc. Dar ea nu gândește nimic, absolut nimic...

Eroina unui asemenea roman este tipică pentru întreaga literatură decadentă. Decadența impregnează cu misticism cele mai curate sentimente și ne încredințează că gândirea nu justifică existența, că omul trebuie să gândească cât mai puțin. Omul poate să gândească dela caz la caz, dar cu cât mai puțin, cu atât mai bine. „Gândirea, afirmă ațățătorul la război Bertrand Russel — nu este una din activitățile firești ale omului, ea este produsul unei stări morbide, cum este, de pildă, temperatura în cursul unei boli”.

Sensul politic al unei atari prezentații a omului este de a nega rolul și importanța rațiunii, de a nega posibilitățile de cunoaștere, de a lipsi masele populare de încrederea în gândire și de a le transforma în instrumente lipsite de judecată, ale exploataților. Cameleonismul eroilor lui Steinbeck și O'Neil este o încercare de a contesta intelec-

tualului capacitatea de generalizare, de cunoaștere a legilor generale ale naturii și societății, de înțelegere justă a lumii. Ei neagă existența unei semnificații a comportării oamenilor în societate, existența unei aspirații colective. O asemenea tendință face parte din atacul general al culturii în putrefacție a burgheziei, împotriva logicei și rațiunii, atac care demonstrează tocmai prăbușirea imperialismului. În lucrarea sa *Ce este literatura*, Sartre vorbește de dispariția „schemelor psihologice” adică a noțiunilor stabile despre caracter, sentiment, etc. și slăvește pe „indivizii pe cale să acționeze, să simtă și să gândească după ritmul singular al unității lor”.

Pus în slujba scopurilor de perversitate și de îndobitocire a maselor, relativismul psihologic exprimă totodată pesimismul, adevărata stare de spirit a unei clase anemiate și lipsite de vlagă.

Este ușor de înțeles de ce iraționalismul gândirii burgheze a dus la cel mai cras naturalism în literatură. Una din notele dominante ale literaturii burgheze contemporane este fără îndoială obsesia sexuală. Divagațiunile obscene ale lui Henri Miller se prezintă, de pildă, ca „o rebeliune împotriva constrângerilor sociale” ca o cântare a „libertății personalității”. În prefața editorilor la ediția franceză a *Tropicului Capricornului* de Henri Miller, s’a recurs — pentru a se arăta procesul prin care acest scriitor „digerează” experiența trăită și apoi o expulzează — la o comparație scatologică care este potrivită pentru caracterizarea „metodei de creație” al acestui adulter al putrefacției. A vorbi despre mirosul pestilențial al cărților lui Henri Miller, nu înseamnă a face o simplă metaforă. În cărțile sale, Miller a concentrat și

la propriu și la figurat toate miasmele pe care le emană cadavrul în descompunere al burgheziei.

Propovăduirea imoralismului neînfrânat în artă se vedește și în întrecerea de a fundamenta o estetică a obscenității; în tiraje masive sunt lansate volume abjecte ca: *Pornografia ca formă a artelor frumoase*, *Religia obscenității*, etc. De fapt, o literatură concepută pe astfel de baze are drept efect un proces de descompunere morală în însăși sânul clasei exploatate. Recent, a stârnit vâlvă în America publicarea concluziilor unei largi anchete universitare asupra „comportării sexuale a bărbatului american”. Deși se poate spune că — cu toate pretențiile de seriozitate ale anchetatorilor — întreaga anchetă a fost o întreprindere care nu a avut multe lucruri comune cu știința — un lucru a reieșit clar din statisticele anexate: influența distructivă pe care o are literatura pornografică și patologică — nu numai asupra muncitorului american ci și asupra mic-burghezului. Se vede aici odată mai mult, că dacă monopolistii americani încearcă să folosească produsele descompunerii morale a societății burgheze ca diversiune în rândul maselor, efectul real șubrezește și mai mult bazele imperialismului. Astfel, fiecare din atacurile imperialiste în câmpul literaturii se întorc mai de vreme sau mai târziu ca un bumerang împotriva celor care le-au lansat. Ceeace nu înseamnă că întreaga maculatură literară imperialistă n’ar prezenta un real pericol pentru masele populare și însăși pentru clasa muncitoare.

În lumea convențională pe care o oglindește literatura decadentă, nu este loc decât pentru o viziune pesimistă asupra raporturilor sociale. „Omul-tarantulă”, omul izolat, individ fără individualitate — acesta este eroul literaturii burgheze. El se prezintă într’un fel ca o „victimă” a societății contemporane. Societatea ar fi formată din astfel

de oameni izolați, care se luptă între ei până la exterminare. „Fiecare conștiință urmărește distrugerea celorlalte“. Acest aforism hegelian — sintetizând individualismul biologic al burgheziei, este citat deseori cu satisfacție de Henri Miller, Sartre, Camus.

Tendința generală a literaturii decadente în zugrăvirea societății este ca, denaturând realitatea, deformând și ascunzând raporturile antagonice dintre clase, să cultive disprețul pentru om și pasivitatea în fața exploatării. Iată de pildă, romanul *Fântâna miracolelor*, istoria unui om care vede treptat cum lumea în care trăiește devine din ce în ce mai mult o lume în care e imposibil de trăit. Descrierea acestei metamorfoze este făcută în mod lent, prin detalii izolate, ca și cum omul, care asistă la astfel de schimbări, nu le-ar înțelege. Nimic mai semnificativ în această privință decât începutul cărții: naratorul se află la o fereastră care domină de sus o curte interioară. De jos — ca și cum ar fi din fundul unei fântâni — se aud plânsete, strigăte vagi, inexprsive, gemete inexplicabile. Ele se ridică ore întregi, încă și mai feroase în timpul nopții. Mai târziu, autorul va descoperi că este vorba de urletele agonizante ale unor câini fără stăpân, pe care un măcelar falit îi adună și îi strângulează pentru un câștig mizerabil. Asemenea strigăte îi sugerează autorului perspectiva întunecată a unor zile în care oamenii vor agoniza într'un mod tot atât de lipsit de sens. Soarta oamenilor ar semăna cu soarta animalelor care, jigărite, străbat străzile în fiecare zi, 'ot mai lacome, mai furioase, mai înfometate, mai sdrobite, până ce într'o zi un lasso le prinde. În cartea aceasta decăderea este universală, absurdul domnește ca într'un univers al nebuniei. De fapt, s'ar putea spune că acest roman ar vrea să fie o alegorie a ocupației germane, concepută în tradiția de pasivitate și scepticism, proprie literaturii existențialiste. În carte sunt ară-

tați și exploatații, stăpânind totul, chiar și morala: pe aceeași stradă, oamenii mor de foame, copiii putrezesc: „cei puternici din umbră“ dispun de hrană, prosperă într'o lume presărată cu oseminte. Dar bunul plac al autorului îi transformă și pe profitorii de pe urma mizeriei celor mulți în victime ale războiului. Autorul pare a le spune: „Degeaba găsiți satisfacție în dezastrul general; degeaba v'ați aliat cu nenorocirea. Și voi puteți cădea din vârfurile unde v'a săltat nenorocirea generală. Inconștienților toți vom fi nimiciri!“ Astfel, cartea se face purtătorul de cuvânt al solidarității între exploatați și exploatați; printr'o interpretare reacționară a luptei și suferinței poporului, pus pe acelaș plan cu cei vinovați de nenorocirile sale, o asemenea literatură privește într'adevăr războiul ca o „ciumă“, însă și ca o fatalitate. Ea nu vede caracterul imperialist al războiului, străin de interesele poporului, urmarea politicii antipopulare pe care o duc guvernele burgheze, colaborarea dintre burghezie și ocupanți. Pornite în intenție ca o formă de protest împotriva războiului neuman, asemenea cărți contribuie în realitate la formarea unei generații de oameni cinici, decepționați, care nu cred în nimic, material excelent pentru războaiele de cucerire ale imperialismului.

În ceea ce privește prezentarea relațiilor sociale, în ultimii ani s'au produs unele schimbări în însuși caracterul literaturii decadente americane. Aceste schimbări corespund noiei faze de fascizare a vieții americane, sponsorii și coordonării activității reacțiunii imperiale în vederea deslănțuirii celui de al treilea război mondial. Wall-Street-ul a pus astfel la punct prin editurile și prin revistele stipendiate direct de către băncile Morgan și Dupont, o nouă mașină „literară“ care are misiunea să servească mai disciplinat și mai direct tendințele militariste ale clicii conducătoare din Statele Unite.

Pentru realizarea programului său de expansiune imperialistă, capitalul financiar american urmărește dezagregarea spirituală a masselor, demoralizarea și slăbirea lor, în așa fel încât să renunțe la orice activitate socială de eliberare. Această misiune o îndeplinește cu priscință literatura „pesimistă“, oglindind în mod direct descompunerea societății capitaliste contemporane, literatura ororilor, a coșmarurilor fantastice și a stărilor psiho-patologice. În același timp, începând din ziua când imperialiștii americani au trecut la o luptă deschisă pentru dominația mondială, ei au avut nevoie și de o propagandă care să antreneze și să pregătească într-un spirit corespunzător cadrele de mercenari. Cu alte cuvinte, cetățeanul american este supus unui foc concentrat din două direcții deosebite: pe deoparte o literatură pesimistă, care să-l sterilizeze de „tendențele progresiste“, pe de altă parte, o literatură convențional-optimistă, care să-l umple de dragoste pentru „modul de viață american“. Ei au avut nevoie de o literatură care să vorbească despre o realitate înșorită, care să camufleze adevăratele stări de lucruri din Statele Unite și să trezească gustul pentru „calea americană de civilizație“. Mentorii literaturii americane ca J. Donald Adams, directorul suplimentului literar al ziarului „New-York Times“ în *Aspectul cărților viitorului* și Bernard de Voto în *Înșelăciunea literară* și-au exprimat părerea că alături de o literatură decadentă, esteticizantă care arată cum viața se desfășoară veșnic pe un plan josnic, trebuie să existe și o literatură decadentă „pozitivă“, pseudo-realistă, care să preamărească ordinea burgheză americană și chiar pe trustmenii. Adams a fost de părere că O'Neil, Dos-Passos, etc., prezintă prea întunecat realitatea americană de azi și nu văd trăsăturile ei „atrăgătoare“. Din exces de zel, ei sunt prea „cinici“ și nu caută să însufle „credință“ în „valorile culturii“

burgheze a Statelor Unite. În concepția lui Adams, literatura trebuie să aibă un rol politic precis: pe deoparte prin propovăduirea „lipsei de sens a luptei“, prin demoralizarea cu ajutorul drogurilor pesimiste existențialiste, să neutralizeze pe indivizii care ar dori să se alăture activității forțelor progresiste; pe de altă parte pentru uzul naivilor credulilor, celor care nu au înțeles încă rapacitatea sistemului capitalist, o literatură „sănătoasă“ care să le întrețină iluziile în lozincile demagogice ale partidelor politice. Astfel, în literatura americană reacționară există o „diviziune“ a muncii! Literatura convențional-optimistă a preamării „modului de viață american“ este reversul literaturii de putrefacție.

A apărut astfel, — sprijinită de administrația lui Truman prin premii și subvenții — o literatură dulceagă, convențională, care se străduiește să arunce un văl pudic peste putrefacția societății din Statele Unite și în consecință vorbește despre pretinsa poezie a vieții americane, despre soliditatea familiei, sau, în sfârșit, se străduiește să convingă pe naivi și filistini cu legenda celebrei „prosperități“ a cetățeanului mijlociu american. Chiar un decadent ca Thornton Wilder, care de obicei evadează în sfera „artei pentru artă“, s'a apucat în „Orașul nostru“ să facă o astfel de istorioară „înșorită“. Zugrăvind viața dintr'un mic oraș de provincie din Sud, Wilder se preface că nu vede nici linșajul, nici mizeria muncitorilor dela culturile de bumbac, care au devenit lucruri comune chiar pentru literatura decadentă. Cerând o astfel de literatură, „oficialii“ literari ai Wall-Street-ului ar dori să găsească mijloace prin care adevăratul conținut al „modului de viață american“ — adică banditismul vieții politice, nemiloasa exploatare socială, rasismul, să fie ascunse ochiului omului simplu.

Practic însă, cercul de cititori ai unei asemenea maculaturii, este foarte

restrâns. Căci chiar în Statele Unite, care reunesc în hotarele lor — odată cu cele mai ascuțite forme de gangsterism și naivitatea cea mai crasă — nu se mai găsesc mulți cetățeni care să se declare dispuși să mai creadă în demagogia plată și pălăvrăgeala de bălci a James Hilton-ilor și Sarroiany-lor. O asemenea literatură a preamării „modului de viață american” seamănă grozav de mult cu literatura „pozitivă”, „populistă” pe care o preconizau hitleriştili germani, Goebbels și Baldur Von Schirach. Adepții literaturii „sănătoase” (adică convenționale) ca Adams și De Voto, se declară partizan ai literaturii „conștiente de superioritatea poporului american” (adică rasiste, și plină de ură față de alte popoare) — pe scurt o literatură decadentă la pătrat: decadențismul acoperit cu foaia de viță a filistinismului yankeu. Față de atâta ipocrizie, un șacal ca Rex Warner este cel puțin sincer când declară ritos: *„Ura împotriva civilizației noastre, a lunii noastre false și inumane, — iată ce trebuie să-l călăduască pe un scriitor! Fără ea, fără aceasta ură, el n'are dreptul la creațiune!”*

Nu este lipsit de semnificație să arătăm că o asemenea literatură, care s'a dezvoltat de altfel și în Anglia, este colorată cu puternice accente religioase, fie catolice (Ev. Waugh, A. J. Cronnin, C. H. Morgan) fie protestante (Llewellyn). Ea se adresează mai ales celor care — după expresia cardina'ului Spellman „cred în America și în Dumnezeu”.

Faptul că baza literaturii occidentale decadente este idealismul subiectiv, dă posibilitatea reprezentării în cadrul literaturii a celor mai „subiectivi” indivizi care există: alienații mintali. „Teza clasică” — spunea scriitorul englez Graham Greene — *după care orice cunoștințe provin din experiență, trebuie transformată în contrariul ei: eu nu*

cunosc altceva decât senzațiile mele”. Concluzia logică este că, pentru un scriitor decadent, oamenii cei mai normali sunt tocmai cei mai reduși la propriile lor percepții, adică tocmai cei atinși de anumite boli mintale: schizofrenicii, paranoicii. Se știe că alienații mintali sunt acei care-și construiesc un univers propriu, imaginar, despărțit printr'o cortină impenetrabilă de societate, de lumea reală. Mai mult încă: paranoicul privește lumea înconjurătoare în așa chip ca și cum toată ar fi împotriva lui, l-ar amenința și ar fi gata să-l devoreze. El este deci interpretul cel mai fidel al teroarei de care este cuprins scriitorul burghez în fața dezvoltării sociale, în fața legilor implacabile ale istoriei. Semnificative pentru substratul politic al întregii literaturi a paranoismului sunt „reflecțiile” gânditorului Scheller: *„Regele care în fiecare zi, timp de douăsprezece ore, s'ar vedea în vis ca cerșetor, nu s'ar deosebi cu nimic de cerșetorul, care zilnic, timp de douăsprezece ore s'ar visa rege”*.

Suprarealiștii, în frunte cu André Breton și Saldavor Dali, au fost primii care au propus drept o ideologie superioară artistică, imaginea pe care un paranoic și-o face asupra lumii. Paranoicul ar avea avantajul că, trăind în propriul său univers, poate să și-l transforme — cu prilejul delirurilor și acceselor — conform dorințelor sale. S'a găsit un critic francez (Maurice Nadeau, „Carrefour”, 1946) care a ajuns să afirme că: *„paranoicul domină și transformă lumea exterioară conform dorințelor sale, spre deosebire de oamenii sănătoși care sunt obligați să i se supună”*. Iată deci expresia extremă a individualismului burghez, solipsismul modern, de esență patologică. Pornind înspre sfârșitul secolului trecut dela turnul de fildes, decadentul burghez a ajuns astăzi să viziteze balamucul. Cu alte cuvinte, clasa muncitoare, „oamenii sănătoși” nu ar trebui să năzuiască spre schimbarea orânduirii sociale, spre

realizarea practică a adevăratei democrații. Ci, urmând exemplul paranoicilor, ar trebui — după cum recomandă de pildă F. C. S. Scheller — „să intre în comunicație cu alte lumi sau în cel mai rău caz să se cufunde în lumea halucinațiilor și iluziilor, care „ne” măresc valoarea vieții” și — în paranteză fie spus — ar lăsa mână liberă ațățătorilor la război în lumea noastră, pământească.

Însăși titlurile spun mai mult decât povestirea oricărui subiect... Câteva exemple: *Casa de alienați* de William Scabroke; *Omul își pierde mințile* de Harold Mein; *Grădina cu obsesii* de Henri Treece; *Apocalipsul văzut de mine* (de acelaș autor) Un protagonist al paranoismului, suprealistul André Breton, a reușit — într'un moment de dispută cu unul din colaboratorii săi cei mai apropiați — pictorul Salvador Dali, supranumit „Arhiepiscopul de New-York al picturii moderne” — să caracterizeze într'o anagramă substratul cruciadei nebuniei: Salvador Dali — Avida Dollars.

„Istoria este produsul cel mai periculos pe care l-a produs intelectul” — scria încă acum zece ani Paul Valéry.

Teama în fața istoriei, în fața perspectivelor dezvoltării sociale, care desvăluie prăbușirea inevitabilă a capitalismului, s'a tradus în literatura burgheză occidentală prin literatura „catastrofei atomice”. În *Maimuțe și esențe*, în *Dubleurii*, etc. Huxley, Herd, Warrens și alții zugrăvesc viitorul omenirii în culorile cele mai sumbre. Izvorul teoretic al unei asemenea literaturi sunt concepțiile neomalthuzianiste ale canibalului Vogt. După Vogt, pericolul suprapopulării progresive a globului nu poate fi evitat decât prin înfometarea Europei, prin sterilizarea celor „nevoiași”, prin „selecția biolo-

gică”. Alți pseudo-savanți americani recomandă direct canibalismul.

„Canibalismul” — spune un raport al universității americane din Conecticut „a fost mijlocul de reglare a cantității de alimente în raport cu populația și un mijloc de reglare a populației existente în raport cu cantitățile de alimente”. Scribii anglo-saxonj s'au grăbit să illustreze tema plasând apariția canibalismului prin 1955. În scena unui autor englez *Dineul va avea loc la ora 7 jumătate seara*, este vorba de o familie care-și sacrifică neîncetat membrii pentru dejunul zilnic. Bărbatul își îmbrățișează tânăra soție, sperând să prindă momentul prielnic pentru a face din ea o friptură bună, dar până la urmă el este sacrificat pe grătarul familiei. În *Maimuțe și esență*, Huxley zugrăvește omenirea așa cum se arată după viitorul război atomic: vor exista doar câțiva supraviețuitori care nu vor avea nimic de mâncare. Asemenea elucubații nu pot avea doar o semnificație anecdotică

Alți „profeți” siniștri răspândesc ideea că omenirea se va distruge, nu din pricina inaniției, ci dimpotriva, din pricina „excesului de bună stare”. În *Dubleurii*, David Herd zugrăvește „lumea la anul 2000”, îndobitocită din pricina lipsei de activitate; având toate la dispoziție, oamenii nu fac altceva decât să-și caute pricina unuia altuia, în timp ce creerul lor se aplatizează treptat din generație în generație.

Însfârșit, unii ca Thornton Wilder și Dos Passos caută să acrediteze ideea veșniciei orânduirii capitaliste predicând deasemenea, resemnarea în fața repetării la infinit a istoriei: „Ați fi trăit mai bine, domnule Antrabus,—spune una din eiocrinele piesei lui Wilder (*La un fir de păr de moarte*), dacă ați fi înțeles că legea „homo, homini lupus” a existat dela început și va exista întotdeauna”.

Asemenea rețete asupra trecutului și viitorului omenirii sunt elocvente pen-

tru starea de spirit a burgheziei de astăzi.

Odată cu dezagregarea ideologică și morală a artei burgheze contemporane, se produce și destrămarea ei complectă din punct de vedere al formei.

Relativismul estetic absolut care domină astăzi în literatura burgheză contemporană nu recunoaște frumusețea obiectivă, nici în realitate, nici în artă. El este de fapt cealaltă față a teoriei burgheze despre existența unui ideal estetic care ar fi — chipurile — „deasupra oricăror clase“. Chiar teoriile formaliste ale unui Croce, în noua fază a descompunerii culturii occidentale, sunt depășite. Suprarealismul, punctul maxim pe care-l atinsese dezagregarea literaturii occidentale în perioada dintre cele două războaie, a devenit astăzi: un curent academizant. Acum treizeci de ani, chiar cei mai îndrăzneți esteticieni burghezi îl detestau și îl considerau drept o mistificare literară. Astăzi, după spusele criticului Maurice Blanchot, suprarealismul „este pretutindeni“. Ultimul copil avortat pe arena literară este letrismul: „Era cuvântului a trecut, poezia nu mai așteaptă decât letrismul“. Geloși pe laurii dadaismului și suprarealismului, letriștii vor să înlocuiască limba cu... sgomote letrice. Astfel, „versurile“ următoare ar trebui să evoce după spusele lui Isidore Isou: „*în mod invincibil, un râu cenușiu și plăt, la marginea unei mări reci, brutale, sub ceața cenușie de Noembrie*“:

Enn lonn gueuseurs
Lonn gueussalonn

Un amănunt caracteristic: șeful letriștilor a ajuns să fie angajat ca vedetă, de o orchestră de jazz americană, care se afla în turneu în Brazilia. Sunetele ciudate ale poeziei letriste se adaptează de minune tam-tam-ului orchestre-

lor de peste ocean... Aidoma și dolarii americani în portofelul literatului european.

Pe o cale opusă, a ajuns la „non-artă“ T. S. Eliot. Ultimele sale poezii sunt niște eseuri, greoaie, metafizice, în stil universitar. Henri Pichette, un tânăr poet francez, are cel puțin curajul să afirme deschis descompunerea formei literare, intitulându-și versurile *Apoeme*. În proză, estetica relativistă a „timpului singular“ a ajuns la aberații asemănătoare: scriitoarea americană Gertrude Stein a scris un roman autobiografic fără niciun semn de punctuație; un scriitor francez Raymond Queneau și-a refăcut un roman, *Sfântul Glin-Glin*, eliminând din el toate cuvintele care conțin litera G. În sfârșit, un escroc literar francez, G. Reynaud, a pus vârf la toate, publicându-și în revista sa capodopera în proză: un număr de șapte pagini albe. Nimic nou sub soare: decadenții noștri încă de acum douăzeci de ani au făcut exhibiții asemănătoare!

Acestea nu sunt doar „curiozități estetice“, ci fapte pe care să devină fenomene de masă. O dovadă în acest sens este marea senzație pe care a stârnit-o în Franța așa zisul *Jurnal al lui Jean Genêt*, hoț de meserie, delicvent de drept comun, care continuă să activeze în același timp la reuniunile literare. Chiar criticii specialiști în asemenea manifestări, își mărturisesc incompetența în fața elucubrățiilor lui Genêt, din care nu rămâne inteligibilă decât prima frază, cu care își începe jurnalul: „*Trădarea, furtul și homo-sexualitatea, acestea vor fi temele mele fundamentale*“.

Caracteristic pentru descompunerea formei în literatura occidentală este stilul greoi, abundența de comparații extravagante, scrisul demențial. Pentru a insufla „tipografic“ lipsa de sens a existenței umane, în ultimele două volume din *Căile libertății*, Sartre nu utilizează paragrafe. Pagina apare ast-

fel în fața cititorului ca „o mare compactă și neagră”. Personajii diferite sunt introduse în același capitol prin pronumele „el”, așa încât cititorul nu știe pur și simplu de cine e vorba. Scriitorii apuseni nu au capacitatea de a reprezenta artistic chipul eroilor decadenți. Din pricina curenței „metodei” lor de creație, ei înlocuiesc formele literare clasice prin diferiți hibrizi sub care își ascund sărăcia literară: romane-eseu, jurnale fictive, melodrame cu teză etc. Astfel, ultimele romane ale lui Aldous Huxley sau piesele de teatru ale lui Sartre, aproape că se dispensează de acțiune. Redus la minimum, conflictul nu servește decât ca schelet pentru monologurile sau dialogurile eroilor principali. Evident că tot atât de frecvent este celălalt revers al descompunerii acțiunii: strangularea oricărei posibilități de desfășurare a personajilor, prin îngrădirea excesivă a amănuntelor senzaționale, a loviturilor de teatru.

În timp ce guvernul marshallizat laborist restrânge cota de hârtie destinată publicațiilor progresiste, editurile britanice publică elucubrațiile supra-ermetice ale lui George Orwell, față de care cele mai încălcite poezii care s’au scris între cele două războaie, ar părea de o strălucitoare limpezime.

Nu este de mirare că într-o astfel de atmosferă s’a înmulțit tipărirea rețetelor și „sfaturilor” literare absurde, care te învață, după cum glăsuiește un subtitlu: *„Ce trebuie să scrii, cum trebuie să scrii și cum poți vinde cele scrise”*. „Cartea de căpătâi a scriitorului” te învață „cum” să scrii povestiri scurte pentru a câștiga”. Această carte deschide seria de „cărți-rețetă” compusă din cincizeci de volume — din care criticul sovietic Tarasencov, care extrage informațiile acestea din revista americană *Writer*, citează următoarele capitole: *„Secretele născocirii”*, *„101 subiecte obișnuite și neobișnuite”*, *„Principiile poeziei”*, toate dând tânărului

scriitor, garanția „succesului”. Ală carte desvâlue — după cum arată titlul — *„tehnica cea mai simplă pentru construirea subiectului”*. Pe de altă parte, revista *Writer* dă astfel de sfaturi tinerilor scriitori: *„De regulă, felul în care asasinați victima nu trebuie să fie prea complicat și neobișnuit. Eroul dvs. poate folosi cuțitul, revolverul, sau un obiect neascuțit, greu, se poate și otrăvi. Pentru originalitate însă, trebuie să faceți în așa fel încât victima să fie descoperită în împrejurări neobișnuite”*. În unul din romanele de curând apărute se spune că rămășițele victimei au fost descoperite într-o cutie de macaroane.

Pe drept cuvânt se întreabă criticul sovietic Tarasencov, din care reproducem aceste citate: *„Atunci ce deosebire este între aceste ticăloase lecții pentru literații începători și sfaturile pe care le primesc asasinii de meșerie?”*

Asemenea „fenomene literare” ale descompunerii literaturii apusene nu interesează numai istoria literară, ele interesează în primul rând pe psihiatri și pe specialiștii de boli nervoase. Nici o clipă însă nu trebuie pierdut din vedere faptul că maculatura aceasta are un rol însemnat în arsenalul ideologic imperialist, e o armă-otrăvă periculoasă împotriva căreia trebuie luptat cu înverșunare.

Tot ce e mai putred și mai reacționar în literatura clasică din Franța, Anglia și America a fost scos la iveală de către istoricii literari în slujba lagărului imperialist. În timp ce centenarul lui Balzac a trecut aproape neobservat în presa reacționară franceză, în ultimii patru ani au apărut în Franța șapte cărți noi de exegeză asupra operei și personalității marchizului De Sade, sacerdotul sadismului, al pornografiei și al mijloacelor perverse de schingiuire, care a trăit în secolul al XVIII-lea Di-

feritele variante ale romanelor sale, meditațiile, însemnările, până și cele mai neînsemnate poezii și-au găsit editorii. Întreaga activitate a istoriei literare universitare burgheze din Franța este monopolizată de cercetările în legătură cu scriitorii libertini de a doua și a treia mână, din secolul al XVIII-lea. Până și în Anglia, fără a puritanismului și a ipocriziei, s'a găsit un cercetător, B. Patridge care să publice o carte despre *Indecența în opera lui Shakespeare*, oprindu-se mai ales asupra acelor pasagii care ilustrează „*latura fizică a iubirii sexuale*”.

În America, operele unor scriitori șovini și rasiști ca William Simms, scriitor din secolul trecut, care a prea-mărit înrobirea negrilor din statele din Sud, — formează obiectul unor studii ample de istorie literară. Editorii americani retipăresc nuvelele și povestirile obscure de felul celor ale exploratorului Cook, apărute la sfârșitul secolului trecut și care vorbesc despre succesele expedițiilor coloniale americane în Pacific. Asemenea cărțului au oglindit de timpuriu expansiunea imperialistă a politicii Statelor Unite, agresivitatea monopolurilor și au exaltat „faptele de arme” ale cuceritorilor yankei. Ele sunt scoase dela naftalină și puse în serviciul propagandei de război.

Un alt aspect al „actualizării” clasicilor în manieră cosmopolită este condensarea și falsificarea operelor în ediții scurte, „de buzunar”. Păstrând doar profilul subiectelor, scribi venali, stăpâniți de patima pentru dolari, ca Somerset Maugham sau Francis de Miomandre mutilează — în beneficiul editorilor bulevardier din America și Franța, — cele mai cunoscute opere clasice, urmărind pasă-mi-te „*să accelereze tempo-ul acestor lucrări*” (S. Maugham). În America, o întreagă industrie literară se ocupă cu „suprimarea a tot ce este prea lung, prea greu și prea obositor” în tragediile lui Shakespeare, în romanele lui Tolstoi sau

ale lui Flaubert. În asemenea forme „îmbunătățite” pe gustul amatorilor de senzațional, au apărut mai toate operele clasice, începând cu „*Divina Comedie* și terminând cu „*Război și Pace*”.

„*Marshallizarea clasicilor*” — cum denumește pe bună dreptate criticul sovietic Leites această operație de falsificare — nu este decât o manevră a reacțiunii americane. Ea urmărește să „purifice” conținutul capodoperelor universale de tot ce este pozitiv și, utilizând abuziv numele marilor creatori de artă din secolele trecute, să servească cititorilor o maculatură de calitate inferioară pe gustul businessmanilor literari din occidentul burghez.

„*Se apropie ora când se vor închide grădinile occidentului*” — scria în ultimul editorial înainte de autosuprimarea ei, revista engleză *Horizon*. Acest ultim „cântec de lebedă”, simbolizează agonia lumii și literaturii burgheze. Autorul se înșală însă când afirmă mai departe: „*De acum înainte, artistul nu va mai fi judecat decât după rezonanța singurătății și după calitatea disperării*”. Dimpotrivă, parafrazând pe criticul plastic sovietic Reinhardt, care vorbea despre mărțuria pe care o reprezintă, pentru generațiile viitoare, — schimonosirile noiei picturi apusene, — am putea spune că: dacă peste mai multe secole, printr'o întâmplare absurdă, toate documentele istorice ar dispărea, cercetătorul nu va avea decât să răfoiască scrierile literare decadente occidentale pentru a putea înțelege dezagregarea literaturii burgheze. Dar acest cercetător viitor va trebui să țină seamă și de faptul că marșul funebru al descompunerii societății burgheze nu a fost executat pe o singură coardă de către literați. În fiecare moment al descompunerii unei clase care coboară de pe scena istoriei, apar acei trubaduri care caută să acrediteze ideea

că, odată cu dispariția ei, moare și întreaga umanitate. Asemenea elegii și justificări ideologice ale descompunerii burgheziei apusene apar astăzi tot mai des sub pana lui Sartre, Steinbeck și Malraux. Cercetătorul viitor va trebui să țină seama de acei care denaturează viața de toate zilele a „oamenilor simpli“, care au încercat să ascundă prin această literatură starea de spirit a masselor populare. În fața svârcolirilor sălbatice ale claselor agonizante, oamenii simpli nu sunt atât de pasivi cum i-ar dori Malraux, Dos Passos și stăpânii lor. Creșterea forțelor democratice în întreaga lume, dinamismul masselor în lupta împotriva ațățătorilor la război, câștigă și însuflețesc pe cei mai buni și mai talentați oameni de artă din țările capitaliste. Nu toți scriitorii sunt dispuși să se lase cumpărați și derutați de către agenții imperialismului. Schimbarea raportului de forțe sociale și politice după cel de al doilea război mondial, s'a oglindit și în viața literară. *„Există două națiuni în fiecare națiune contemporană. Există două culturi naționale, în fiecare cultură națională“* — a spus Lenin. Cele mai bune opere din literatura franceză sau americană de după război au fost create de scriitorii comuniști care au militat în rândurile forțelor progresiste sau care au început să înțeleagă marea idealurilor comuniste. Poezii și

prozatorii însuflețiți de ideile comunismului joacă astăzi un rol de avantgardă în literatura multor popoare: Howard Fast, Albert Maltz, Michael Gold, Samuel Sillen, Arnaud D'Usseau, Albert Kahn, în Statele Unite; Aragon, Eluard, Pierre Daix, Andre Stil, Pierre Abraham, Louis de Villefosse, Louis Martin Chauffier, Simone Tery în Franța, James Aldridge, Jack Lindsay, M. E. Hopkins, în Anglia; Pablo Neruda, Jorge Amado, Alfredo Varela, Gonzales Tunon, Rafael Alberti, Nicolas Guillen în America de Sud, sunt numai câteva din numele scriitorilor din țările capitaliste care exprimă voința popoarelor de a lupta pentru viață și pentru pace, care contracarează prin literatura lor, literatura propagandei de război. Se poate spune că și în literatura apuseană se vede manifestarea superiorității forțelor păcii și a activității sporite a masselor populare, îndrăgostite de libertate.

În țările capitaliste, milioane de „oameni de rând“ interesați de pacea dintre popoare, străini de interesele cli-cilor trădătoare sunt ostili cavalerilor crimei și disperării, adoratorilor de cadavre ai literaturii decadente. Lupta lor activă pentru pace se manifestă și în atitudinea de combatere și demascare a literaturii decadente — armă a imperialismului.

„PORȚILE MĂREȚIEI“*)

Porțile măreției cuprinde un ciclu de eseuri lirice despre relațiile omului cu natura sau mai exact patru ode în cinstea omului civilizator.

În „Planul stalinist de transformare a naturii”, Geo Bogza celebrează atacul deslănțuit de oamenii sovietici prin acțiunea de împădurire a stepei împotriva vânturilor pustiitoare; în „Pentru electrificarea satelor” și „Capul Midia”, cântă strădania oamenilor muncii din țara noastră care, clădind o nouă orânduire, risipesc întunericul prin electrificarea satelor și îndepărtează prin îndiguiți valurile amenințătoare ale Mării Negre din dreptul punctului terminus al Canalului Dunăre-Marea Neagră, — viitorul port Năvodari; în „Poemul arheologic”, oglindind încordarea milenară a omului de a „smulge naturii bună-voința” (Miciurin), omagiază hărnicia mâinilor și inventivitatea minții omeneshti, generatoare a civilizației.

Proectat în lumina puternică a acestei nobile viziuni, volumul Porțile măreției capătă un înțeles simbolic. Am putea spune — în stilul solemn al autorului — bucățile care-l compun reprezintă tot atâtea porți de acces într-un imaginar panteon al civilizației, pe frontispiciul căruia ar fi săpată ur-

mătoarea inscripție: „Omul, ce mândru sună cuvântul acesta”. (Gorchi).

Concluziile călătorului dealungul istoriei civilizației stârnesc sentimentul înviorător și profund umanist al neistovitei forțe creatoare a omului: „nimic n'ar putea fi mai încurajator pentru viitorul omenirii decât felul în care geniul și munca unui lung șir de generații au reușit să transforme bucata de fier îndoit în combaina zilelor noastre”.

Perspectiva dinamică din care Bogza consideră frământarea omenirii, îl ridică pe om din starea de rob, la rangul de stăpân al stihurilor: „E vorba acum ca omul eliberat de superstiții, cunoscând legile... să intervină el însuși în ordinea lor, determinându-le după necesitățile sale”.

Influențat tot mai adânc de umanismul ideologiei clasei muncitoare, sorbind din entuziasmul constructorilor socialismului, Geo Bogza vedește în Porțile măreției o concepție nouă și activă în fața tabloului înălțător al omului care revoluționează universul: „Apărut în milocul universului, omul n'a întârziat să-l revoluționeze, făcând să se ivească alături de plâsmuirile grandioase și uimitoare ale celor trei regnuri, plâsmuirile propriei sale minți. Ia fel de grandioase și uimitoare: o întreagă lume de unelte ingenioase și construcții gigantice care au schimbat conținutul inițial al cosmosului”.

Spre a evidenția „inepuizabila inge-

niozitate și putere de creație a minții omenești”, Geo Bogza trasează o paralelă între ordinea naturii și ordinea civilizației, printr-o enumerare năvalnică a produselor spontane datorite de cea dintâi, alături de produsele artificiale obținute de cealaltă: „...stejari, hipocampi, cartofi, elefanți, albine... corăbii, flaute, escavatoare, batiste, ... eprubete, sarcofagii, penițe, ... amfore, balade, muzee, preludii pentru orgă”.

În deobște, enumerarea trece drept un procedeu artistic sumar și prea totcit de o întrebuițare îndelungă ca să mai comunice o impresie estetică. Nimic mai greșit. Începând cu Homer, marii creatori au sărbătorit abundența formelor vieții organice sau aceea a formelor progresului tehnic, folosind cu succes procedeul enumerării. Rabelais, ca umanist al Renașterii, era încântat de rezultatele, pe atunci rudimentare, ale activității industriale. Vizionar expansiv, el face să defileze înaintea ochilor un fel de cavalcadă de fabricate din câneapă și în, cu scopul de a indica posibilitățile nelimitate deschise omului prin aplicările tehnice. Eminescu a întocmit în Călin un mic repertoriu zoologic pomenind unul câte unul, pe nuntașii-gâze (greier, albină, fânțar, furnică, etc.). Creangă detalia pe îndelete mobilierul casei țărănești, bucurându-se gospodărește la vederea speciilor de copaci din al căror lemn ies scaune, mese dulapuri, lavițe. Iar Maxim Gorki admiră destoinicia oamenilor sovietici, manifestată în puzderia de mașini și instrumente ivite în cadrul efortului constructiv. Ascultând de același impuls generos, Geo Bogza a utilizat același procedeu. Scriitorul a obținut efecte artistice prezentând inventarul de produse antropologice odată cu bilanțul produselor naturii. Amestecul eterociit animale, plante și obiecte printre care unele de uz individual, altele de uz social, unele pur tehnice, altele ar-

tistice — ilustrează mai bine gama creațiilor omului, poate mai bogată și mai variată decât creațiile naturale. Aglomerarea lor pe o listă care poate fi prelungită la infinit exprimă adecvat ritmul impetuos al civilizației. Fie spus în paranteză, iată un exemplu de împropățare a unui mijloc artistic socotit răsuflat, cu condiția ca el să transmită o idee valoroasă și o emoție autentică.

Dacă însă istoria civilizației s'ar rezuma la enumerarea speciilor ei, ar deveni un enorm magazin universal sau un muzeu poate complet, dar haotic, în care nu te-ai descurca, căci atenția ți-ar fi solicitată în egală măsură în zeci de locuri. O astfel de panoramă a progresului te-ar îndemna chiar să crezi că geniul uman ar fi un miracol insondabil al firii și că civilizația ar fi o realitate ce scapă controlului omenesc, independentă de societate. O asemenea viziune ar duce la prefacerea civilizației într'un fetiș. Cuvintele lui Marx referitoare la apucătura burgheză de a fetișiza munca se potrivește și aci perfect: „Burghezul are motive foarte serioase să atribue muncii o putere supranaturală de creație, deoarece tocmai din condiționarea naturală a muncii decurge că omul, care nu posedă altă proprietate decât forța sa de muncă, ar fi silit, indiferent de starea lui socială și nivelul lui cultural, să fie sclavul altor oameni, care au acaparat condițiile materiale ale muncii. Numai cu aprobarea acestora din urmă poate el să muncească, deci numai cu aprobarea lor poate să trăiască”.

Călăuzit însă de materialismul dialectic și istoric, scriitorul a reușit să nu se răfăcească printre aspectele civilizației, la prima vedere derutante. Marxismul l-a învoțat că civilizația se înnoiește și se perfecționează, nu în virtutea unei forțe oculte, ci este determinată, atât ca origină cât și ca evoluție, de necesitățile muncii omenești, de primenirea

și ameliorarea mijloacelor de producție.

În ideea că munca este factor determinant în construirea societății și în realizarea saltului dela barbarie la civilizație, rezidă unul din elementele de bază ale umanismului de tip nou și implicit sursa viziunii mărețe a scriitorului. Acesta urmărește în Poemul arheologic pasul revoluționar săvârșit de om grație capacității sale de a născoci mijloace de producție. Punând piciorul de pe treapta biologică (animalică) pe treapta socială, (umană), omul își apropie, prin intermediul mijloacelor de producție, mediul înconjurător sau natural, îl fructifică în beneficiul său pentruca să-l depășească treptat prin făurirea civilizației ca mediu specific sie-și și superior naturii: „Munca este în primul rând un proces între om și natură, proces în care omul efectuează, reglementează și controlează prin acțiunea sa proprie, schimbul de materie dintre el și natură”.

Prin prelucrarea „materiei naturale” și edificarea civilizației, omul, în afară că anexează natura, își manifestă esența specifică, umanitatea. Procesul productiv, scria Engels, ocaziona omului cunoașterea de sine și chiar formarea sa ca om: „Ea (munca) este condiția esențială a întregii vieți omenеști și aceasta în așa măsură încât trebuie să spunem că, într’un anumit sens, munca l-a creat chiar pe om”.

Frumusețea inimului cu care, în Poemul arheologic, Geo Bogza întâmpină apariția muncii în mijlocul universului — uimit parcă el însuși de prezența neașteptată a toporului de silex și a râșniței de piatră, — derivă tocmai din aprecierea sensului umanist al ideii de muncă.

Unelte, — document al progresului în general — sunt argumente decisive în reconstituirea existenței, a felului de muncă și am putea spune, a fizionomiei omului „arheologic”. „Dar

cea mai mare putere de evocare a trecutului, cea mai mare însușire de a ne face să simțim adâncă bătaie de inimă a erelor revoluate, svăcnetul viu al acestor epoci acum acoperite de pulberea veacurilor, rămâne a uneltelor pe care strămoșii noștri le-au născocit, punând în mișcare istoria lumii”.

Dacă unelte descoperite cu prilejul săpăturilor recente dela stațiunea Hăbășești-Roman și Mangalia (Kallatis) sunt ultimii martori care au asistat la redactarea actului de naștere a civilizației, înseamnă că ele își pierd aparența de hârburi triste. Deslușindu-le semnificația generală, scriitorul, prin forța magnetică a artei, scoate aceste unelte naive din pământul imemorial, atrăgându-le în sfera actualității. Din relicve stinghere și disprețuite ale copilăriei progresului, ele se transformă în imagini unitare și pasionante ale primului om muncitor de pe teritoriul țării noastre. Recăpătând graiul răpit de timpul brutal, unelte vorbesc despre energia cheltuită de mintea omului spre a le plăsmui și de brațul său spre a le munci. Îți vine să crezi chiar, că peretele lor de fier sau de piatră a reținut ecoul strigătului de îndemn la muncă și acela de bucurie al omului când vedea că toporul taie și râșnița râșnește. E chiotul cu care omul preistoric vestește lumii că, apucând unealta, a rășbit din barbarie spre umanitate.

Intrucât o câștigă prin propria trudă, biruința omului asupra barbariei sale, implică o nuanță patetică, pe care scriitorul o desvăluie cu măiestrie. El înfățișează acest patetism al muncii, al primelor mișcări executate de brațul încă șovăelnic al omului, fie în mod sobru, fie dramatic. În primul caz, tabloul muncii este redus la indicarea uneltelor; — prin concizia imaginii, urmărindu-se reliefarea conținutului ei. Deaceia vasul de lut cu restul de grâu carbonizat pe fund pare a com-

prima în el tot chinul „plugarilor“ care, cândva, începuseră să semene pentru întâia oară sgârbind cu aşchii de silex „scoarţa pământului pe care-l descopereau sub tăpile lor, pline de o uriaşă forţă creatoare”.

În al doilea caz, evocarea adaptării la muncă e mai amplă şi vizuală. Imaginea îmbrăţişează nu numai uneltele, ci o adevărată scenă de muncă, în al cărei decor sălbatic se desemnează luminoasă, silueta greoaie şi crispată de emoţie a celui ce învăţa să învârtască răşniţa de piatră: „Fragmentul unei răşniţi de piatră... ne poartă cu gândul spre cele dintâi unelte cu care oamenii din neolitic şi-au măcinat grâul, îngăduindu-ne să evocăm întreaga viaţă a acelor vremi: să auzim cum alături de urletul neîntrerupt al fiarelor sălbatice începe să urce scrâşnetul încoet şi amar-nic al pietrei mişcate cu mâna în faţa colibei singurateice, şi să vedem — în raza de lumină pe care o proiectează asupra aceluia îndepărtat trecut — boabele grele şi fierbinţi de sudoare de pe fruntea trudiţilor noştri strămoşi”.

Uneltele nu-şi istovesc puterea evocatoare în misiunea de crainici ai mesajului pe care omul preistoric ni l-a lăsat cu privire la eforturile sa creatoare.

Raportate la mijloacele de producţie rafinate de astăzi, mijloacele de producţie arhaice constituie punctul de plecare al drumului pe care omenirea tenace şi împinsă mereu înainte de năzuinţa irezistibilă spre progres, păşeşte cu greu, însă temeinic.

Figurând noţiunea de timp printr-o imagine spaţială — înfinitul prin finit — (procedeu obişnuit în artă), Geo Bogza concretizează intervalul uriaş ce s'a scurs între clipele de debut şi clipele de apogeu ale civilizaţiei, prin distanţa ce separă vasul de lut dela Hăbăşeşti-Roman, de silozurile moderne dela Constanţa: „Drumul început la Hăbăşeşti-Roman în acea epocă îndepărtată din

preistoria omenirii, a ajuns astăzi în port la Constanţa”.

Asocierea a două specii de unelte oprise — cum sunt vasul de lut şi silozul de cereale — într-o imagine comună despre civilizaţie, ne ajută să ne reprezentăm plastic dialectica acesteia. Diferenţa izbitoră dintre toporul de silex şi combaină nu poate şterge o anumită asemănare a lor, atât ca scop cât şi ca origină, şi care, fără a fi la fel de vizibilă, nu e mai puţin reală. Slujind în esenţă aceleiaşi nevoi a omului de a-şi depozita recolta, ambele unelte sunt creaţii ale aceluiaş creator, omul. Aşa cum un strop de apă concentrează în mic tot oceanul, în imaginea conjugată a vasului de lut şi a silozului se reflectă chipul omului, unic în diversitatea sa şi mândru de cutele pe care i le-a săpat munca. Marx spune: „De pe chipurile înăsprite de muncă, priveşte spre noi întreaga frumuseţe a omenirii”.

Alcătuite din termeni opuşi sau corelativi, imaginile menite să reproducă legătura reciprocă dintre treptele civilizaţiei nu sunt comparaţiile tradiţionale din manualele de stilistică, — având ele însăşi o structură dialectică. De aceea, într'unul din termeni descifrezi oarecum pe celălalt şi invers. Moara mecanică păstrează vag amintirea răşniţei de piatră; secera îndoită desgrupată lângă Mangalia prefigurează combaina; vasul de pământ anunţă silozul şi toporul de silex ascunde germenele tractorului: „Aşa cum stau strânse la un loc (aşchiile de silex n.n.) par un pumn de grăunţe tari, concentrate, pline de forţă, un germene puternic a ceea ce va fi şi aşa îi putem privi: ca pe sâmburi grei, — şi fără îndoială violenţi, — din care în ziua de azi a izbucnit puterea nestăvilită a tractoarelor”.

Deasemeni, termenii imaginilor nu pot fi despărţiţi. Spre a pricepe sensul unuia trebuie să pricepi totodată şi sensul celuilalt. Acest tip antitetic de

construcție a imaginilor înlesnește intuiția vie a modului organic în care se înlănțuie trecutul, prezentul și viitorul.

Contururile cejoase ale unui trecut atât de îndepărtat cum este cel preistoric se limpezesc când el e confruntat cu prezentul, care funcționează ca un „mare proector”: „Fragmentul unei răsuițe de piatră... ne poartă cu gândul spre cele dintâi unelte cu care oamenii din neolitic și-au măcinat grâul... dar marele proector nu se aprinde decât în clipa când, lângă această imagine din neolitic, profilăm silueta unei mori industriale”.

La rândul-i, prezentul se distinge mai net, pe fundalul trecutului: „Oricât ar părea de uimitor... uriașele silozuri dela Constanța sunt desvoltarea dialectică a vasului de lut dela Hăbășești-Roman”.

Iar viitorul găsește în trecut, ca de altfel și în prezent, un fel de platformă de pe care-și poate lua mai lesne sborul. Imprejurare din care rezultă că, pentru muncitorii contemporani, — exponenții autorizați ai viitorului și în același timp descendenții primilor mănuiitori de unelte — mijloacele lor de producție sunt un blazon de noblețe, singurul blazon nepătat: „In această vastă perspectivă a istoriei, muncitorii pot să invoce pentru stăpânirea lor asupra uneltelor de muncă și a forțelor de producție ale țării, nu numai viitorul pe care-l construiesc ci și cel mai vechi arbore genealogic cu putință”

Acest blazon pe care omul și l-a modelat prin muncă, scânteiază în deplină glorie la orizontul nemărginit al epocii comuniste. De unde în preistorie abia își cioplea grosolan unealta, în faza superioară a socialismului, omul care a rupt lanțurile exploatării, mecanizează și desvoltă neîntrerupt procesul de producție, fiindcă nimic nu-l mai stânjenește. Înainte, omul se sbătea sub dubla apăsare a exploatării și a naturii. „Natura — scria Marx — se împotrivese la început cu totul omeni-

lor, ca ceva străin, ca o forță atotputernică și inaccesibilă, față de care oamenii se comportă întocmai ca niște animale și în fața căreia ei sunt neputincioși ca niște vite”.

Acum el îndreaptă întreaga forță de șoc a civilizației asupra naturii, care, recunoscându-i supremația, îi cedează în atom una din ultimele ei cetăți. „Acum de mult nu mai era vorba de foc sau de ape — de forța elementară a naturii — ci de însăși substanța ei, nucleul atomic din care era zidit întreg universul. Acum omul îl ținea în mână ca pe cea mai nouă unealtă a sa.”

Capitularea universului (virtuală decamdată) este desnodământul unei înțeleștări crâncene cu natura, deoarece omul trebuie să înmoaie cerbicia unei puteri teribile. Dintre lucrările anterioare și în special din Cartea Oltului, Geo Bogza este cunoscut ca expert în măsurarea dimensiunilor colosale și a violenței neîndurate a firii. Folosind experiența literară a lui Sadoveanu, dar mai ales a lui Hogaș, el percepe mișcarea elementelor naturii cu o acuitate excepțională. Simțurile lui înregistrează la o scară exagerat de mare față de cea normală, furia vânturilor reci pe Marea Neagră, aride în stepe și densitatea nopților ce învâluie satele noastre. Temperaturile fierbinți sunt „vitrionale”. Vânturile asiatice îl frig cu respirația de foc vara și îl prefac în bloc de gheață iarna, când aude cum pătrund în „anima copacilor și le îngheață seva” și cum „viforul mânios tace să țiuie straturile și muchiile caselor”. Registrul său auditiv, îmbrățișând și sgomotele, dela cele mai ascuțite până la cele mai asurzitoare, depășește pragul inferior și superior al senzațiilor sonore, praguri între care acestea sunt percepute ca sunete. Scriitorul stă în mijlocul furtunii pe malul mării, fără să-și acopere urechile la troznetul apelor besmetice, egal cu acela al „o mie de trenuri accelerate

ciocnindu-se și rostogolindu-se în prăpăstii fără sfârșit“...

Pentru simțurile lui treze, tăcerea e și ea un element sonor sau mai exact o cutie de rezonanță, care amplifică țârâitul greurilor, țârâitul pașilor țărânilor, respirația adâncă a vitelor, foșnetul văzduhului. Mai mult. Liniștea nopții preface stridențele în armonii sugestive. Lătratul câinilor „aduce ca un svon nelămurit ecoul marilor spații care ne înconjoară“ și orăcăitul broaștelor devine un cor maiestos.

La intensificarea senzațiilor joacă un rol important și fantezia autorului. În strânsă colaborare cu simțurile, acțiunea ei hiperbolică dar nu anarhică, respectă fondul lucrurilor, îngroșându-le masiv numai liniile, ca un microscop care nu denaturează, fiindcă sporește proporțiile.

Când bănuiește uraganul, care echivalează cu „ruina totală a lumii“, „masele mari de aer curg la sud ca niște fluvii de gheață“, peștii se descompun în elemente, împrăștiindu-se „pe deasupra apelor fosforul“. Vânturile nisipoase pălmuiesc „viața cu pulberea lor aspră, punându-i pe obraji o cenușie mască mortuară“. Seceta arală „lumii, în nopțile fierbinți de vară, mari spații ale pământului, ca pe oglinzi ale sclitudinii ei minerale, ca pe întinse și mute cimitire de cenușă“.

Bezna compactă ca o masă minerală preface lumea în „blocuri enorme de smoală“, sau o scufundă într'un ocean de cărbuni

Elementele naturii se materializează în niște forțe fizice irezistibile, sub a căror presiune universul se destramă în molecule. Apa, aerul, întunericul îl pândesc cu ură pe om, gata să se asvârle asupra-î și să-l prăvălească odată cu întreg cosmosul în haosul dela începutul lumii. „Îndată ce soarele a apus — și nu sunt nici stele, nici lună, marile întunecimi încep să iasă la iveală, împrăștiindu-se pe în-linderile lumii, ca o forță geologică

de neînvins. Oameni și sate, păduri și munți, dispar fără urmă în masa tenebrelor pe care însăși rotirea pământului, netulburată și enormă, le face să se reverse asupra noastră din marele spațiu cosmic de unde pândesc“.

Una din modalitățile de figurare a stihilor este personificarea lor în ființe aieve. Scriitorul utilizează acest procedeu tipic fantasticului popular: „Acolo, pe întinderi de pământ necunoscute, deasupra unor înalte podișuri de piatră, atmosfera pământului se încinge ca într'un cuptor și brusce variații de temperatură o lucrează, aproape ca pe un mineral, pe nicovalele din inima Asiei, scoțând din ea spada enormă a uraganelor“.

Descrierea îmbelșugată și cu un colorit fabulos a furtunei și secetei nu este gratuită. Dogoarea vânturilor repezite care mistuie mănoasele recolte colhoznice, toanele mării Negre care exasperează pe pescari, împreună cu opacitatea nopții—prielnică coșmarurilor mistice și inerției minții și trupului, — învederează lanțul de piedici cu care natura barează omului calea fericirii. Numai apreciind amploarea obstacolelor pe care omul trebuie să le înlăture sau cel puțin să le neutralizeze, autorul Portiilor Măreției poate pune în valoare eroismul luptătorilor cu stihiiile. Astfel, aceasta ne amintește cuvintele lui Gorchî: „Să nu uităm cutremurele, uraganele, vijeliile, inundațiile, canicula și gerul, insectele și microbii vătămători, care ar fi făcut viața insuportabilă, dacă omul ar fi fost mai puțin eroic decât este“.

În momentul în care Gorchî rostea cuvintele citate, poporul său, angajat în bătălia pentru construirea socialismului, nu se putea încă dedica ofensivei pe scară uriașă împotriva naturii. Cum însă opera de industrializare a țării la care lucrau reclama în bună măsură și prefăcerea naturii, ostașii primelor planuri cinci-nale au reputat izbânzi considerabile

și în acest domeniu. Felicitându-i pentru progresul realizat, Gorchi îi avertiza că în curând ei vor avea să treacă la asaltul direct al forțelor naturii, printr-o care seceta: „Lupta împotriva secetei pare și ea o problemă fantastică. Dar pare numai. Lupta aceasta trebuie s'o începem... Trebuie să învingem seceta și o vom învinge“.

Peste exact douăzeci de ani, constructorii comunismului, înarmați cu planul stalinist de împădurire a stepelor, au înscris pe ordinea de zi și rezolvarea „problemei fantastice“. Ei și-au depășit predecesorii, așa cum prezisese Gorchi. Muncitorii sovietici contemporani cu marele scriitor, pusese rădăcinile Niprului (barajele dela Dniepropetrovsk). Urmarii lor, nu numai că împânzesc ținuturile aride cu o vastă rețea de canale și captează energia apelor Volgii prin noile hidrocentrale, dar vor prinde în laț grumazul sălbatec al vânturilor și arșiței. Șirurile de puieți, — plantați la semnalul dat de Stalin, — deșteaptă în mintea scriitorului priveliștea perdelelor de păduri înălțându-se mâine spre cer, ca un gigantic „sistem de irigație aeriană“.

Stimulat în înclinația sa de a răsădi departe în timp de către spiritul clarvăzător al fondatorului realismului socialist — a cărui absență dela sădirea copacilor în mijlocul stepei o regretă. — Geo Bogza îndrăznește să anticipe, odată cu triumful oamenilor sovietici, și acela al oamenilor din țara noastră, asupra naturii. Viitorul pe care comunismul biruitor îl pregătește naturii, este schițat în imagini contrastante, la modul indicat în cursul analizei Poemului arheologic. În Capul Midia, vaporul ancorat în vederea lucrărilor de amenajare a digului ce va proteja portul Năvodari și pe pescari de furtunile euxine, este solul sutelor de vapoare care, nu peste multă vreme, vor poposi aici, sosind din toate părțile lumii. Iar în „Pentru electrificarea satelor“, pe ecranul imaginației creatoare, primul

bec „aprins lângă mâinile omului în locurile care se mai aflau sub stăpânirea întunericului“, aprinde totodată milioanele de lumini, care vor scălda satele noastre conform unuiia dintre punctele planului de electrificare inițiat de Partid.

Geo Bogza a vrut să înfățișeze în felul acesta întreaga măreție a construirii socialismului. Limitându-se însă la aspectele tehnico-spectaculoase, reducând semnificația uriașă a procesului de electrificare numai la instalarea luminii electrice la sate, scriitorul își deserveste propriile intenții artistice.

Viziunea sa strict cosmică asupra viitorului se resfrânge negativ și asupra interpretării luptei omului cu natura de-a lungul întregii civilizații. Deși scriitorul declară pe alocuri că numai eliberarea de orice exploatare îngăduie omului să consemneze victoria asupra naturii, el nu subliniază suficient opoziția fundamentală dintre condițiile silnice de muncă în societățile împărțite pe clase și condițiile optime asigurate omului în societatea fără clase. Ținând seama de împrejurările cu totul noi în care se găsește omul socialist, Geo Bogza ar fi putut să evidențieze pe deoparte rolul jucat de lupta de clasă, adică de lupta omului pentru libertate, în însuși procesul de muncă, de civilizație, deci în lupta împotriva naturii, și pe de altă parte, rădăcinile materiale ale raporturilor științifice și cordiale dintre acesta și natură.

Căci în adevăr, perspectivele de bunăstare și înflorire nelimitată deschise prin intervenția planificată a omului socialist în inima însăși a naturii, răstoarnă icoana aspră pe care aceasta o prezintă numai acestora ce ingenunchiază înaintea ei. Vestedul fărâmbat se însuflește de forța portului care va răsări prin săparea canalului Dunăre-Marea Neagră. Lânzezeala satelor înapoiate și condamnate la pieire de regimurile trecute se va risipi sub acțiunea electromotoa-

relor, în duduital tractoarelor, în fumul noilor uzine, în setea de carte și de creație a comunismului care va astupa prăpastia dintre sat și oraș. Peisajul stepelor, acoperindu-și din nou obrazul scorțos cu vegetația de care capitalismul prădalnic l-a desbrăcat, va răsună de murmurul simfonic al pădurilor. „Aflându-mă în fața știrilor care vesteau lumii această grandioasă acțiune omenească dela început, eu am auzit-o ca pe o simfonie străbătută de acorduri. Această reprezentare polifonică se produce oricâteori mă aflu în fața unui eveniment epocal sau a unei realități mărețe, de natură să trezească în mine o largă mișcare de sentimente“.

Sugerând prin această aluzie muzicală — pe care Șostacoviici avea să o exprime în oratoriul „Cântarea pădurilor“, — caracterul monumental al luptei împotriva naturii, Bogza îl înfățișează în erupția, de lumină pe care omul posesor al electricității o declanșează asupra universului. Portul Năvodari, strălucind în bătaia farurilor, ca și întregul spațiu acarian și terestru al țării, împânzit de puzderia de globuri electrice asemenea stelelor, — consacră prăbusirea lungii domnii a întunericului, cu toate atribuțiile lui, în fața forței omului. „Cândva, pe întreaga întindere a țării, deasupra câmpiilor și în munți, lângă tăcerea adâncă a pădurilor, aceasta va fi estetica nopților și acesta mesajul lor. Atunci întunericul va fi fost de mult învins, uitată lunga rătăcire în beznă, uitate răcnete care întorceau omenirea pe fundul sinistru al cavernelor... În vremea ce vine — a electricității și a comunismului, pentru fiecare stea ivită pe cer se vor aprinde mii de lumini. Incât, nou peste noapte, pământul va fi sub privirile oamenilor mai frumos decât cerul“. Iar omul, întrucât depășește fenomenele naturii, grație nu dimensiunilor sale ci puterilor extraordinare cu care e înzestrat în societatea comunistă, omul apare sublim în raport

cu universul însuși, socotit de obicei singurul depozitar al sublimului. Cernișevski, subliniind capacitatea omului de a deveni grandios, spunea: „Superioritatea celor mari (sau sublime) față de cele mici și de rând constă în mărimea deosebită a dimensiunilor (sublimul în spațiu sau în timp) sau în mărimea deosebită a forțelor (sublimul forțelor din natură sau sublimul uman)“¹⁾.

Ca amețit însă de strălucirea omului comunist, ochiul scriitorului se tulbură brusc și alterează imaginea realității a acestuia. Omul se preface într-un soi de gigant mitologic, a cărui umbră — inconsistentă în lipsa trăsăturilor concrete — rămâne suspendată pe firmament, în gol: „Imaginea omului în mijlocul universului crescuse și mai mult. Pluti alături de marile constelații, acoperi cu umerii tot cerul, deveni grandioasă“.

Depărte de a semăna cu Anteu, el aduce mai degrabă cu supraomul romanticilor, târâți de fantezia lor frenetică în vârtejul ficțiunilor. Rupt de pământ și dilatat hiperbolic, omul pare a deveni cârmuitor al universului sub vraja unei porniri iraționale și aproape mistice care l-ar fi îmboldit să creeze doar pentru satisfacția „pură“ de a afirma forța geniului său. În tabloul final din Pentru electrificarea satelor, Bogza îl prezintă pe om în prada unui delir de grandoare, contemplându-și propria operă ca Narcis extaziat în fața chipului său divin. Nu-i de mirare că și tonul cade în bombastic.

A face apologia omului atot-triumfător nu este tot una cu a-l idolatriza ca pe o ființă de esență supra-pământească. În comunism, omul săvârșește saltul din necesitate în libertate, dar e la fel de solidar cu societatea ale cărei co-

1) Cernișevski: *Arta și realitatea din punct de vedere estetic*, pag. 47, ed. „Cartea Rusă“.

mandamente le urmează ca și mai înainte.

Când scrutează viitorul, Bogza cade deci în greșala pe care, la cercetarea originii progresului sau a trecutului civilizației, o ocolise. Devenind brusc adorator al omului în sine, în afara vieții sociale, el îl transformă pe învingătorul naturii într'un feliș care, oricât ar fi de ademenitor, nu e mai puțin un feliș, respins de învățătura marxistă.

Tot din acelaș izvor de erori decurge și importanța exclusivă pe care autorul o acordă luptei împotriva naturii. Străbătând prin timpi, din preistoria omenirii până în comunism, Geo Bogza luminează cu deosebire extremele. Cele patru capitole — cânturi le-am putea spune — se bazează în special pe contrast: râșnița — combaină, bezna trecutului — pânza de lumină a comunismului. Dar tocmai de aceea scriitorul sare peste o verigă fără de care viitorul înșuși ar fi de neconceput: cum s'ar fi ajuns la giganticul plan stalinist de împădurire a stepelor, la electrificarea pe scară întinsă a industriei și a satelor, fără a fi doborât mai înainte, prin luptă de clasă, forțele sociale care au ținut până acum pe oamenii muncii în lanțuri? Și dacă lupta omului eliberat cu natura, își găsește în Bogza cântărețul-cronicar, acelaș cântăreț trece peste patosul luptei de clasă a zilelor noastre. Omul lui Bogza trăiește în comunism, are ca țel al strădaniilor lui, numai ingenunchierea naturii. Dar omul muncii în patria noastră călește oșelul socialismului în focul luptei de clasă.

Viziunea viitorului, visul care o ia înaintea faptelor și îi dă aripi, cum spune Lenin, e o trăsătură pozitivă a scriitorului. Dar a nu lumina îndeajuns măreția luptei de clasă de astăzi, înseamnă a lăsa neatinsă o coardă adâncă și gravă a lirei, aceea care ar fi cântat imnul minunat al constructorilor socialismului. Aceasta nu înseamnă

a-i cere lui Bogza să scrie altceva decât a scris, ci a descrie aceleași locuri, aceleași coastă a mării, aceleași cătune, nu numai proiectate în trecut ori viitor, ci și înclăștate în lupta pentru făurirea acestui viitor, în apriga luptă de clasă.

Și dacă această lipsă se observă mai puțin în Poemul arheologic, în altele ea se face mai mult simțită, ca bunăoară în Capul Midia. Imaginea viitorului port Năvodari, ca expresie a muncii omeniești eliberate, e un monument al puterii ei creatoare. Și totuși, unde e efortul oamenilor în lupta împotriva dușmanilor lor de clasă, la fel de eroică ca aceea împotriva furtunilor mării? Oare în construcțiile dela Midia numai vânturile și toanele mării se împotrivesc oamenilor? Peste toate acele rămășițe care au robii munca omului și ar vrea din nou să recâștige raiul pierdut, Geo Bogza trece prea lesne cu vederea; și totuși lupta împotriva lor, eroismul cotidian al miilor de constructori ai canalului, e poate mai poetic încă decât lupta împotriva stihilor. Și de el nu poate face abstracție nici vizionarul celui mai îndepărtat viitor. Singurul drum care duce la acest viitor este drumul luptei de clasă. Ca să deschizi „Porțile măreției” nu trebuie să dărâmi „porțile întunericului”.

Geo Bogza a deschis omului „porțile măreției”. Dar pentru că măreția să apară scânteietoare asemenea pietrelor nestemate, efortul oamenilor muncii, victoriile lor în lupta de clasă care îngăduie consacrarea forțelor ofensivei pentru supunerea naturii, trebuie cântată cu tot atâtă patos ca ciocnirile cu forțele firii! Sentimentului grandios de creator al unei a doua naturi, i se va adăuga astfel sentimentul de învingător în lupta împotriva robiei omului de către om. Porțile măreției se vor deschide atunci și mai larg.

UN ROMAN DIN VIAȚA SATULUI ESTONIAN *)

Când, în 1940, Estonia a intrat în marea familie a popoarelor sovietice, o nouă perioadă istorică s'a deschis înaintea poporului estonian, perioada construirii socialismului, întreruptă doar de ocupația germană din 1941-43. Anii de după război au fost ani de mari transformări în toate domeniile vieții acestui popor.

Literatura estoniană nouă a reflectat din plin aceste evenimente. În ceea ce privește transformarea revoluționară a satului, amintim piesa lui Johannes Semper, „Cotitura”, poemul lui Martes Rand, „Pământul crește” și mai ales povestirea lui Hans Leberecht, „Lumină în Coordi”.

Coordi este un sat estonian ca atâtea altele, în care până la 1940 țărănimea muncitoare era apăsată din greu de exploatarea moșierilor și chiaburilor. Puterea Sovietică a înlăturat această exploatare, a dat pământ țăranilor săraci[•] a creat condițiile unei libere dezvoltări a oamenilor către forme noi și superioare de viață, către cultura în comun a pământurilor, într'un cuvânt către socialism. În lupta pentru socialism, s'a format și s'a călit conștiința nouă a țăranimii dornice să trăiască liberă. Lupta n'a fost ușoară; chiaburimea care colaborase din plin cu hitleristii cotropitori la jefuirea și distrugerea tinerelor așezări socialiste estone, își strânge rândurile după restaurarea puterii sovietice și deslănțuie o serie de sabotagii și acțiuni criminale.

Dar tocmai luptând împotriva acestor încercări disperate de a reveni la o orânduire bazată pe jaf și împilare, țăărănimea muncitoare estonă condusă de clasa muncitoare în frunte cu Partidul, a realizat în sânul ei o solidaritate puternică, de care s'a frânt ofensiva

chiaburească și care a fost generatoarea noii conștiințe socialiste.

În Paul Rungle, unul din personagiile centrale ale povestirii, autorul urmărește conflictul între concepția superioară a muncii colective și tendințele egoiste către mica proprietate particulară. Drumul lui Rungle concretizează drumul țăărănimii muncitoare estone în anii dinainte și după cel de al doilea război mondial. Argat până în 1940 la chiaburi, întors proaspăt de pe frontul antihitlerist, unde s'a distins prin vitejie, Paul este împroprietărit. El își dedică întreaga sa energie făuririi unei gospodării proprii.

Intrând în conflict cu chiaburii, el începe să înțeleagă că, izolat fiind, nu va putea să-i înfrângă. Revoltat de nedreptatea pe care chiaburul, Michel Coor o face argatei Roozi Rist, Rungle pricepe că și atitudinea sa de până acum a înlesnit chiaburului să se poarte neomenește. În aceste momente de frământare, intervine activistul de partid Munli. Dând dovadă de o deosebită înțelegere a oamenilor și împrejurărilor, el ajută țăărănimea muncitoare să meargă pe calea cea justă. El demască fără cruțare rămășițele vechii mentalități, arată rădăcirile la care ele pot duce. El luptă să-l scoată pe Paul din jăgașul individualismului și munca sa este încununată de succes: Paul Rungle ajunge curând delegat al satului.

O serie întreagă de evenimente contribuie la întărirea conștiinței de clasă a țăărănimii muncitoare din Coordi și, desigur, a lui Paul. Bandele reacționare dau foc holdelor lui Rungle; țăărării săraci îi vin în ajutor. Oamenii simt acum concret că interesele lor sunt aceleași, că dușmanul lor este comun. Semnificativ este faptul că în acest moment greu, primul lor gând este la Partid, semn că începutul unei importante transformări în conștiința oamenilor s'a produs.

Abea acum descopere Paul Rungle adevărata bucurie: aceea a solidarității cu tovarășii săi. El devine treptat un

*) Hans Leberecht: „Lumină în Coordi”. Ed. Cartea Rusă, 1951.

membru conștient și activ al satului pentruca, în cele din urmă, să fie unul din inițiatorii colhozului.

Imaginea vie, caracteristică a țărânului mijlocaș, este Johannes Vao. El posedă o gospodărie oarecum înstărită, socoate vechile întocmiri ca fiind durabile. Evenimentele în plină desfășurare, vin însă să sdruncine concepțiile învechite ale mijlocașului. O primă indoială se naște pentru el cu prilejul procesului chiaburului Michel Coor, care îi este ginere și care fusese demascată ca sabotor de Paul Rungle.

Acest proces marchează o nouă etapă în formarea conștiinței socialiste a țăranimii muncitoare, care recunoaște în chiaburul satului pe dușmanul ei. Procesul îl desvăluie pe Coor ca pe un ticălos și Johannes Vao se îndepărtează de el. Vao își dă treptat seama că vechile orânduiri se prăbușesc, că se formează o lume nouă. El cunoaște viața celorlalte republici sovietice, află uriașele realizări la care au ajuns colhozurile acestora. Își dă seama că singur nu va putea realiza nimic deosebit, că va fi — după cum a fost și până atunci — mereu în nesiguranță, mereu în primejdie de a fi la cheremul chiaburului. Când colhozurile vor deveni o realitate pentru satul Coordi, Vao va intra cu hotărîre în gospodăria colectivă. El va mai păstra resturi ale mentalității vechi, dar treptat se va elibera de individualism, se va atașa sincer vremurilor noi.

Noua orînduire nu numai că dă privilegii oamenilor să-și desvolte nestingheriți toate calitățile, dar le și îngăduie să-și descopere altele, pe care nu și le cunoșteau.

În personagiul Semidov, autorul arată transformarea radicală pe care o poate determina într'un om orînduirea cea nouă. Semidov, „ghinionistul” de altă dată, e imaginea omului care sub vechea orînduire, întâlnind veșnic dificultăți în cale, se resemnează, socotindu-le ca pe o fatalitate.

Țăran sărac, Semidov nu izbutise

să-și asigure un trai omenesc. Improprietărit în 1940, deci cu traiul asigurat oarecum și ajutat de tovarăși buni, creșterea sa morală e puternică. Prima victorie a lui Semidov va fi asupra propriei sale inerții: Semidov cel apatic de altă dată dă dovadă de multă abnegație și inițiativă cu ocazia incendiului care mistuise recolta lui Paul Rungle.

Partidul îl va trimite mai târziu într-o călătorie de documentare prin alte republici ale Uniunii. La întoarcere, el va populariza cu entuziasm excepționalele realizări ale colhozurilor sovietice.

Aceste trei tipuri de țărani concretizează astfel orientarea masselor țăranimii muncitoare, spre forma de organizare socialistă a agriculturii. Povestirea lui Hans Leberecht oglindește prărsirea șubredei gospodării individuale și trecerea spre gospodăria colhoznică, semnificând astfel victoria noului asupra vechiului.

Dragostea pentru colhoz a crescut odată cu conștiința de clasă, odată cu dragostea și încrederea față de Partid, față de Puterea Sovietică. Pilda republicilor „surori” justifică pe deplin speranțele estonienilor într'un viitor luminos. Energiile creatoare ale oamenilor eliberați se pot canaliza sub semnul unirii, pe făgașul interesului colectiv! Autorul arată că omul nou, socialist, nu cunoaște piedici în calea sa.

Nici natura nu-i poate sta împotrivă: oamenii din Coordi vor transforma un teren mlăștinos într-o regiune roditoare, vor introduce electricitatea și toate acestea vor fi doar începutul.

Autorul dovedește o cunoaștere adâncă, temeinică a lumii pe care a descris-o. Fiu de muncitor, el însuși muncitor, Leberecht a lucrat la uzina „Electrosila” din Leningrad. După război a publicat câteva povestiri în revistele „Rezeda”, „Zvezda”, „Literaturnîi soveren”, a învățat apoi la universitatea literară muncitorească de pe lângă Uniunea Scriitorilor din Lenin-

grad. Intors în Estonia, la Talinn, lucrează ca reporter al ziarului „Estonia sovietică”. Cunoscând astfel viața poporului său, cu deosebire viața satului în transformare, el a oglindit înjăpătuirea reformei agrare, nașterea și desvoltarea colhozului.

Stilul simplu, firesc, direct, claritatea sa, dovedesc marile sale însușiri de povestitor. Puterea de a surprinde germele viitorului, este unul din marile merite educative ale cărții.

Transformarea revoluționară a țărănimii din Coordi, formarea țăranului de tip nou, sunt zugrăvite cu o caldă umanitate, cu un optimism larg și luminos. Așa cum a arătat analiza celor câteva personaje, autorul e preocupat să prezinte realitatea în toată bogăția ei, să zugrăvească un peisagiu omenesc variat. Ritmul povestirii este viu, crește odată cu evenimentele; e-pisoade de un dramatism intens, cum sunt acelea ale incendiului sau procesului, sunt conturate cu precizie. Creșterea eroilor este veridică. Personagiile se definesc prin acțiune. Uneori, scriitorul izbutește să le desvăluie trăsăturile caracteristice printr-o formulă laconică. De pildă, mijlocașul Johannes Vao mărturisește la un moment dat, în limbajul său plastic, noile simțăminte care-l însușesc: „...O piele veche pare nouă până la un timp și te agăți de ea, însă nu face s-o păstrezi și e mai bine să-ți rostuești una nouă”.

Din carte se degajă dragostea lui Leberecht pentru popor, admirația pentru potențialul lui de energie creatoare, dragostea și recunoștința pentru Putera Sovietică datorită căreia această energie poate fi pusă în slujba fericirii oamenilor. Autorul știe să surprindă din realitate, ceea ce este tipic, esențial, să descopere poezia vieții.

Primită cu entuziasm de critica sovietică, povestirea lui Leberecht a fost încununată cu premiul Stalin.

TINEREȚE BIRUITOARE*)

Istoria unei generații de tineri care s'a călit în anii eroici ai războiului civil, care a îndurat greutățile perioadei n.e.p.-ului, care a luptat și a muncit cu avânt, crescând și desvoltându-se sub semnul lui Octombrie roșu, acesta este romanul lui Boicenco, „Tinerețe”.

A. M. Boicenco, s'a născut la Kiev în anul 1903. Fiu de lăcătuș, el a intrat în Comsomol în 1920 și a luat parte activă la curățirea Ucrainei de bandele contrarevoluționare ale petliuriștilor. Mai târziu, deși suferind de o boală neiertătoare, deși chinuit de dureri atroce, depunând totuși mari eforturi, Boicenco ne-a dăruit o carte în care evocă viața aspră, dar plină de fapte mărețe a generației sale, carte pe care scriitoarea sovietică Ana Caravaeva, o prețuia ca pe „un pilduitor manual al vieții”.

Romanul „Tinerețe” conține multe elemente autobiografice; numeroase întâmplări din viața personajului central, comsomolistul Vasile Boiciuc, sunt foarte asemănătoare cu întâmplări din viața scriitorului Boicenco. Dar, așa cum a subliniat critica sovietică, viața lui Iscrov, Boiciuc sau Vadim Rodina este mai bogată, mai profundă, mai convingătoare uneori decât viața eroică a lui Boicenco. Și această afirmație nu conține nimic surprinzător, nefiresc în ea. Intotdeauna personajul realizat de artă trebuie să fie complex și cuprinzător, deoarece el trebuie să devină reprezentativ pentru o întreagă categorie de oameni asemănători, să întrunească cele mai semnificative din faptele lor deoarece arta realizează personaje tipice. De pildă, faptul că N. Ostrovschi, pornind dela materialul oferit de viața sa eroică, a construit personajul atât de puternic conturat, Pavel Corceaghin, a permis unei serii de generații ale tineretului sovietic,

*) A. M. Boicenco: *Tinerețe*, Editura Tineretului 1950.

nu numai să reconstituie în mare măsură viața autorului ei, — ci să-l și iubescă, să se regăsească în paginile romanului. Așa s'a călit oțelul, recunoscându-și viața și năzuințele proprii în frământările și victoriile lui Pavel.

Eroii lui Boicenco, dela începutul activității lor și până la ultima suflare, rămân luptători și creatori, participanți activi, pasionați în lupta pentru viață, pentru apărarea vieții. Boiciuc, Iscrov, Rodina, Strecalenco, Ițkevici sau Aleoșa Ivcenev sunt apărătorii vieții pe care o transformă după felurile clasei lor, realizând idealurile progresiste ale omenirii. În această primă și unică operă literară, Boicenco își dovedește marea măiestrie de a descrie oamenii, viu, sugestiv.

Evenimentele prezentate de scriitor, cuprind perioada dintre 1921-1924 și oglindesc în pagini dense viața de luptă și muncă înflăcărată, pătrunsă de patosul idealurilor revoluționare, a unui grup de comsomoliști ce-și închină tinerețea lor victoriei clasei muncitoare, umanității noi ce se făurea și trebuia apărată eroic.

Problemele ridicate în Martie 1920 de Congresul al X-lea și mai târziu în Martie 1922 de Congresul al XI-lea al Partidului, subliniau indicația dată de Lenin de a se asigura mai întâi baza economică necesară socialismului. Aceste evenimente își găsesc reflectarea în țesătura artistică a romanului, într-o întâlnire de iumultoase întâmplări, străbătute de preocuparea continuă a autorului de a urmări procesul de formare a omului nou în grelele condiții ale războiului civil, pe de o parte, și în pateticul efort de începere a construcției socialiste, pe de altă parte.

În Ucraina ruinată de război, tineretul comunist, sub îndrumarea Partidului Bolșevic, participă la reconstrucție și luptă împotriva bandelor naționaliste de genul celor ale lui Perepîcica sau Chirpicev. Deasemeni, menșevici și troțkiști strecură în posturi de răs-

pundere, încearcă să slăbească sau chiar să împiedice munca Partidului Bolșevic, căutând să semene îndoială în rândurile tineretului, spre a-i micșora combativitatea, urmărind să-l depărteze de drumul Revoluției. Acțiunea dușmănoasă a unui Cuscin, Fedcenco, Nilov sau Popov, care se siliau să dovedească tinerilor că noua politică economică a Partidului este o renunțare la cuceririle Revoluției, o întoarcere la capitalism, — în timp ce ea nu era decât o etapă necesară întăririi Puterii Sovietice — este încercarea reprezentanților trecutului, de a se pune de-a curmezișul noului, menit să biruie.

În Vasile Boiciuc, în entuziasmul Vadim Rodina, în romantica Natașa sau în vajnicul revoluționar Iscrov, scriitorul a creat cu măiestrie imaginea concretă a omului nou.

Boicenco a știut să contureze profilul moral al constructorului vieții noi, punându-și eroii să acționeze, să se frământă, să se desvolte pentruca, în focul luptei, cetitorii să le poată urmări comportarea, să le verifice tăria morală, abnegația și dârzenia în atingerea țelului propus.

Rodina, Ițkevici, Boiciuc, Strecalenco, Iscrov, Glașa, înving cu eroism asprele încercări ale zilelor în care deși muncesc câte 20 de ore pe zi, se hrănesc totuși numai cu un ceaiu, cu o coajă de pâine și cu o fiertură de urzici. Sunt zile grele, deseori îi cuprinde amețeala, dar niciunul dintre comsomoliști nu se va plânge, nu va părăsi lupta. Chiar și în acele zile, săptămânile, viața comsomoliștilor iradiază optimism.

Cât de emoționant apare episodul în care Vadim Rodina și Aron Ițkevici renunță pentru mai multe zile la rația lor de alimente, ca să obțină în schimbul ei, dela speculanți, materialele necesare pentru a repara rezervorul de apă al gării din Kiev. Și cu câtă însușeală, nopți la rând, muncesc acești doi tineri comsomoliști, când obțin prețioasele materiale. Pagini ca acestea, care zugrăvesc îndârjita muncă

a comsomoliștilor sunt caracteristice în roman și ele definesc nu numai personagiile lui Boicenco, ci o întreagă generație pe care, în împrejurări asemănătoare, am cunoscut-o și din romanul lui N. Ostrovschi.

Acesta nu este decât unul din aspectele pe care le reliefează romanul. Căci, alături de paginile de un epic intens în care se glorifică munca, este oglindită lupta comsomoliștilor conduși de Boiciuc, împotriva bandelor de contrarevoluționari.

Este semnificativ chipul în care Boicenco conturează profilul eroilor săi. Trăsăturile personajilor se detașează din activitatea lor. Cu o remarcabilă putere de adâncire psihologică, Boicenco împletește trăsăturile fizice cu trăsăturile morale.

Forța morală de care dă dovadă Boiciuc, manifestată prin eroismul și disprețul de moarte, optimismul său bolșevic, născut din suferințe și trecut prin grele încercări, provin din conștiința dreptății cauzei pentru care luptă. Iată o situație care ilustrează caracterul personajului. Boiciuc a fost prins de contrarevoluționari:

„— Hei, tu cehistule!

Strigătul lui Perepîcica îi întrerupse gândurile.

— Zi, ce știi?

Perepîcica țintea asupra lui Vasile niște ochi goi, de sticlă, a căror privire pușini puteau s'o înfrunte.

— Spune-i pe agenții voștri. În ce sate locuiesc?

— Mult ai mai avea de numărat! Sunt atâția câți copaci se află în pădure — tot poporul muncitor.

— Taci, câine! Am să văd eu cum ai să vorbești mai încolo!

Linștea și stăpânirea de sine a lui Vasile îl scoaseră din sărite pe Perepîcica. Făcu un semn cu ochiul lui Chirpîcev. Acesta rupse dintr-o mișcare cămașa lui Boiciuc.

— Vorbește! Altfel...

— Puteți să mă schingiuiți, dar un lucru să știți: eu sunt bolșevic cehist.

Și nu-i în lume putere atât de mare, care să mă poată face trădător“.

Acest episod este tipic pentru istoria unei generații călitate în focul și furtuna marilor evenimente istorice.

O calitate a prezentării lui Vadim Rodina sau Aron Ișkevici de pildă, constă în faptul că aceste caractere sunt prezentate în procesul devenirii lor, al transformării lor în cadrul colectivului comsomoliștilor. Scriitorul arată pas cu pas dezvoltarea eroilor, legată de participarea lor nemijlocită la construcția socialismului. Cu mijloace asemănătoare, Boicenco a realizat și portretul luptătorului bolșevic Iscrov, printr-o succesiune de episoade și acțiuni în care acesta luptă să înfrângă piedicile ce-i sunt puse în drum de contrarevoluționari (Cuscin, Feedenco), de sabotori (Zemleanski, Nilov) sau de birocrați (Hoalco). Boicenco arată cum munca dusă de comsomoliști se întărește în lupta împotriva elementelor oportuniste (Popov este un exemplu), cum sunt înălțurați trântorii demagogi și sabotori. Neîncetat comsomoliștii invadează, spre a deveni cu o clipă mai devreme utili construcției țării lor. Numirea, de pildă, a lui Vadim Rodina, ca șef al gării Crutaia este o exemplificare a politicii bolșevice de ridicare a cadrelor tinere.

Sentimentul unității indisolubile dintre individ și colectivitate, contopirea intereselor individuale cu cele ale societății, este una din trăsăturile eroilor lui Boicenco. Fericirea poporului este și fericirea lor.

Boiciuc, Rodina, Iscrov nu apar ca simple plăsmui literare, abstracte și schematice, ci ca oameni vii, autentici, cu toate bucuriile și durerile vieții lor.

Trăște, în „Tinerețe“, un irezistibil optimism, bazat pe încrederea în viitor a omului legat de colectivitate, pe convingerea în triumful cauzei poporului. Exemplul pe care ni-l oferă eroii lui Boicenco arată cum colectivitatea nu-l privează pe om de personalitate, ci dimpotrivă, o dezvoltă, dezvoltându-i noi valori spirituale, îl face pe om

mai puternic, îi stimulează posibilitățile constructive, îl integrează, cu individualitatea sa distinctă, în acel izvor nesecat de forță morală care este societatea socialistă.

Când comsomoliștii stau de gardă într-o noapte rece de toamnă în gara Kievului și privirea lor se abate peste șine, ei văd drumul desfundat și casele chircite parcă pe colinele ce urcă spre centrul orașului. Ei își închipuie, peste douăzeci de ani, în aceleași locuri, blocurile albe și elegante, trotuarele pavate cu piatră cubică, trenurile electrice gonind din gară spre zarea larg deschisă. Boicenco a știut să surprindă cu multă subtilitate încrederea pe care o au comsomoliștii în viitor, dar a știut în egală măsură să sugereze că ei vor ști să-l apere.

Oglindind pe prim plan faptele și caracterele comuniștilor, Boicenco reliefează rodul de conducător și educator al masselor pe care îl are Partidul Bolșevic. Zugrăvind cu căldură pe Iscrov și Strecaleco, scriitorul ne învață cum să-i iubim pe comuniști, luptătorii de frunte ai poporului muncitor.

Din Tinerețe desprindem exemplul prețios al chipului în care trebuie să fie pregătite cadrele necesare orânduirii socialiste în curs de făurire la noi, dar mai cu seamă desprindem exemplul și hotărârea de a apăra cuceririle poporului muncitor luptând pentru pace,

împotriva celor ce o amenință, imperia-liștii americani și englezi.

Tălmăcirea românească semnată de M. Sevastos, folosește o limbă colorată, cu imagini sugestive, mai ales în paginile unde abundă descripțiile de natură, redată plastic. Există însă o anumită expresie care se repetă mult prea insistent și care, în afară de faptul că devine supărătoare, dă impresia unei sărăcii de limbaj. De exemplu: „...iar Zinaida Daniloovna, văzându-și soțul încurcat, scoase încheierea că tot ceea ce i se povestise, era adevărul adevărat” (pag. 148); „judecata... ajunse la încheierea că președintele, deși n'a fost părtaș la fraude, nu i-a controlat pe vânzători” (pag. 150).

Pătruns de un robust optimism, romanul lui Boicenco este pentru tineretul nostru muncitor o călăuză de mare utilitate.

Cuvintele lui Romain Rolland adresate lui Ostrovschi la 1 Mai 1936, își păstrează valabilitatea și pentru romanul lui Boicenco, Tinerețe. „...In cartea dumitale, ca și în alte cărți ale acestei epoci, când oamenii se nasc din furtună și se călesc ca oțelul, viitoarele generații de Corceaghini vor afla nu numai un exemplu nobil și înălțător al triumfului puterii morale, dar și forța, imboldul de a birui în luptă”.

‘ H. Zalis

N O T Ă

Din motive redacționale, se întrerupe publicarea romanului „Voluntarii” de Aurel Lambrino.

Vom continua publicarea într'unul din numerele viitoare.

BIBLIOGRAFIE

CĂRȚI NOUI

MAI — Iunie 1951

EDITURA P.M.R.

CLASICII MARXISM-LENINISMULUI
KARL MARX Capitalul Vol. 2 (520 pag., 250 lei).

V. I. LENIN, Opere Vol. 2 (560 pag., 150 lei).

I. V. STALIN, Raportul politic al Comitetului Central la Congresul al XV-lea al P. C. (b) al U.R.S.S. Ed. de lux (252 pag., 150 lei) Idem, broșat (84 pag., 30 lei).

I. V. STALIN, Raportul politic al Comitetului Central la Congresul al XVI-lea al P. C. (b) al U.R.S.S. Ed. de lux (308 pag., 150 lei) Idem, broșat (112 pag., 30 lei).

POLITICE

GH. GHEORGHIU-DEJ, 30 de ani de luptă a Partidului sub steagul lui Lenin și Stalin (64 pag., 20 lei).

VASILE LUCA, Expunerea asupra bugetului general al R.P.R. pe anul 1951, făcut în fața Marii Adunări Naționale (68 pag., 8 lei).

*** Gh. Gheorghiu-Dej (biografie) (64 pag., 20 lei).

*** Ana Pauker (biografie) (48 pag., 20 lei).

*** Probleme ale vieții de Partid Vol. I (448 pag., 125 lei).

L. RĂUTU, Despre internaționalismul proletar (24 pag., 6 lei).

S. AVĂDANEI, Să păzim ca lumina ochilor Carnetul de Partid! Ed. a II-a (12 pag., 5 lei).

A. E. BACONSKI și I. DRAGOMIR-RESCU, Să dăm poporului muncitor produse de bună calitate (32 pag., 6 lei).

S. STUJAN, Canalul înaintează spre mare (48 pag., 8 lei).

*** La a 75-a aniversare a tovarășului Wilhelm Pieck (32 pag., 8 lei).

*** Pentru întărirea muncii de Partid în Valea Jiului (32 pag., 6 lei).

*** Alegerea organelor conducătoare în Partid (16 pag., 4 lei).

*** Am văzut belșugul colhozurilor sovietice (68 pag., 20 lei).

PENTRU CURSURILE SERALE DE PARTID DELA ORAȘE

*** Materiale pentru cursurile serale de partid dela orașe Vol. I. (204 pag., 40 lei).

*** Scopul nostru — construirea socialismului. (64 pag., 5 lei).

PENTRU CURSURILE SERALE DE PARTID DELA SATE

*** Imperialismul american, cel mai mârșav dușman al păcii, libertății și independenței popoarelor (48 pag., 4 lei).

*** U.R.S.S., bastion al păcii, democrației și socialismului (lecția 18) (48 pag., 4 lei).

M. RAKOSI, Raport la Congresul al II-lea al Partidului celor ce muncesc din Ungaria (80 pag., 25 lei).

G. SORACHIN, Organizarea muncii de întocmire și de realizare a planului economic (28 pag., 6 lei).

IN LIMBA MAGHIARA

*** Lenin Vladimir Iljics életének és tevékenységének rövid leírása (320 old., 90 lei).

Gh. GHEORGHIU-DEJ, Cikkék és beszédek (430 old., 150 lei).

*** A Román Munkáspárt Központi Vezetőségének határozatai 1948-1950 (320 old., 130 lei).

*** Gh. Gheorghiu-Dej (életrajz) (60 old., 20 lei).

*** Ana Pauker (életrajz) (48 old., 20 lei).

** A Párt 30 éves harca a szocializmusért a békéért, hazánk boldogságáért (1921-1951) (124 old., 30 lei).

L. RAUTU, A proletár nemzetköziségéről (28 old., 6 lei).

S. AVADANEI, Örizzük a párttagsági könyvet mint szemünk világát (12 old., 5 lei).

A. E. BACONSKI és I. DRAGOMIRESCU, Adjunk jóminőségű termékeket a dolgozó népnek (32 old., 6 lei).

M. GERE, Hogyan alkalmazzák Kolozs tartományban a RMP KV határozatát a pártoktatásról (32 old., 5 lei).

*** Irtszuk ki a bürekrácia rákfenéjét (32 old., 6 lei).

*** Vezetőszervek választása a pártban (16 old., 4 lei).

*** Lendítsük fel a falvakon a szocialista versenyt (36 old., 6 lei).

PROPAGANDISTÁK ÉS ELOADOK RESZERE

*** A párt dicsőséges évfordulója (1921-1951) (30 old., 5 lei).

VAROSI ESTI PARTTANFOLYAMOK RESZERE

*** Célunk — a szocializmus felépítése (64 old., 5 lei).

FALUSI ESTI PARTTANFOLYAMOK RESZERE

*** Az alapszervezet politikai nevelőmunkája (48 old., 4 lei).

*** A román nép és országunk együtttlakó nemzetiségének testvérisége (32 old., 4 lei).

*** Az amerikai imperializmus a népek békéjének, szabadságának és függetlenségének halálos ellensége (48 old., 4 lei).

*** A Szovjetunio a béke, a demokrácia és a szocializmus bástyája (48 old., 4 lei).

IN LIMBA GERMANA

*** Gh. Gheorghiu-Dej (Biographie) (64 S., 20 Lei).

*** Ana Pauker (Biographie) (64 S., 20 Lei).

*** 30 Jahre Kampf der Partei für Sozialismus, Frieden und das Glück des Vaterlandes 1921-1951 (140 S., 30 Lei).

L. RAUTU, Über den proletarischen Internationalismus (28 S., 6 Lei).

C. TUDORACHE, Mehr fachlich ausgebildete Frauen für den Aufbau des Sozialismus (40 S., 8 Lei).

*** Der amerikanisch-englische Imperialismus, der Todfeind des rumänischen Volkes (32 S., 5 Lei).

*** Durch das Genossenschaftswesen zum Wohlstand der werktätigen Bauernschaft (24 S., 5 Lei).

EDITURA DE STAT

GEORGE COȘBUC, Poezii (506 pag., 130 lei).

A. S. PUȘCHIN, Ruslan și Ludmila (106 pag., 350 lei).

MICHEL ROUZE, Frédéric Joliot Curie (82 pag., 17 lei).

*** Al doilea Congres Mondial al Partizanilor Păcii (195 pag., 70 lei).

*** Hotărârile sesiunii dela Berlin a Consiliului Mondial al Păcii (24 pag., 4 lei).

N. MINEA, Popoarele jugoslave luptă pentru pace (40 pag., 9 lei).

N. A. MAȘCHIN, Istoria Romei antice (506 pag., 500 lei).

A. N. LEONTIEV și A. V. ZAPOROJET, Probleme de psihologia copilului de vârstă prescolară (118 pag., 80 lei).

M. F. SABAIEVA, A. I. Hertzen despre educație (268 pag., 100 lei).

A. ARACHELIAN, Căile pentru o mai bună utilizare a mijloacelor de bază în industria socialistă (56 pag., 20 lei).

L. ALTER, Economistii burghezi din Statele Unite în slujba reacțiunii imperialiste (150 pag., 60 lei).

A. BIRMAN, Lupta pentru creșterea continuă a rentabilității întreprinderilor socialiste (139 pag., 40 lei).

I. BARDIN, Industrializarea socialistă a U.R.S.S. și siderurgia (55 pag., 25 lei).

I. A. RUBTOV, Metoda biologică de combatere a insectelor dăunătoare (312 pag., 200 lei).

T. D. LASENCO, Cărnitul bumbacului (32 pag., 10 lei).

I. POJOGA, Piscicultură (400 pag., 400 lei).

G. DINULESCU, Electricizarea și valorificarea prin piscicultură a apelor din R.P.R. (40 pag., 6 lei).

- I. M. BALAN, Cum am realizat producția mijlocie de 963 kg. bumbac la hectar (27 pag., 12 lei).
- A. V. TRUNOV, I. C. COVNATCHI, Organizarea fermelor pentru păsări (174 pag. 80 lei).
- L. C. GREBEN, Acad. M. F. Ivanov și lucrările sale pentru crierea de rase noi de animale (120 pag., 60 lei).
- * * * Să recoltăm la timp cereale și în cele mai bune condiții (62 pag., 6 lei).
- * * * Să cultivăm legume fiecare loc viran (53 pag., 7 lei).
- G. POPESCU, Stabilirea normelor de lucru în agricultură (77 pag., 15 lei).
- ALEX. DAN, Electricizarea întreprinderilor anexe din gospod. agricole colective (48 pag., 8 lei)
- * * * Aristotel, (190 pag., 100 lei)
- F. I. HASHACIÎ, Despre posibilitatea de cunoaștere a lumii, (94 pag., 35 lei).

CARTEA RUSA

- *** Pentru un Pact al Păcii (32 pag., 9 lei).
- II. ARION IANCHIN, Însemnările unui stahanovist (68 pag., 15 lei).
- B. MEILAH, Lenin și problemele literaturii ruse (408 pag., 140 lei).
- A. BEC, Timoftei, inimă deschisă (88 pag., 20 lei).
- I. RANDSEPP, Lupta pentru Colhoz (136 pag., 25 lei).
- N. G. POMIALOVSKI, Amintiri din seminar (206 pag., 80 lei).
- A. RABACOV, Oameni la volan (316 pag., 120 lei).
- F. I. CESTNOV, Radio și aplicațiile sale (88 pag., 25 lei)

EDITURA TINERETULUI POLITICE

- V. I. LENIN, Sarcinile Uniunilor Tineretului (ad. VII) (24 pag., 15 lei).

LITERATURA

- OFELIA MANOLE, Donca Simo (40 pag., 10 lei).
- V. VALCU, Petre Gheorghe (32 pag. 10 lei).
- S. BRATU, Vasile Roaită (72 pag., 20 lei).
- A. ROȘCA, Elena Pavel (48 pag., 10 lei).

- V. OPREA, Ludovic Minschi (28 pag., 10 lei).
- *** „Eroii tineretului” Album cu fotografii (22 pag., 140 lei).
- ION ISTRATI, Balada Bicăzului (22 pag., 35 lei).

LITERATURA PENTRU COPII

- MIOARA CREMENE, Povestea Scânteii (32 pag., 70 lei).
- *** Primăvara Patriei noastre (album) (44 pag., 100 lei).
- Z. BALANDINA, Însemnările unei instructoare de pionieri, Ed. II-a (208 pag., 60 lei).

PUBLICAȚII PERIODICE

- *** Poezie, cântec, joc Nr. 6 (32 pag., 40 lei).

E.S.P.L.A.

- BELA ILLES, Rapsodia Carpaților, vol. III (300 pag., 90 lei).
- FOSTER Z. WILLIAM, Pagini din viața unui muncitor (320 pag. 95 lei).
- FLORIMOND BONTE, Drumul onoarei (384 pag., 165 lei).

CARTEA POPORULUI

- VLADIMIR COLIN, Pânzele vremii (64 pag., 24 lei).
- GEO BOGZA, Șantierul dela cumpăna apelor (32 pag., 12 lei).

COLECȚIA „ALBINA”

- ZAHARIA STANCU, Pentru viață (40 pag., 6 lei).
- SILVIU PODINA, Gospodarii (48 pag., 6 lei).
- VERA HUDICI — ION JIPA, Nădejdi împlinite (48 pag., 6 lei).

ARTA

- *** Imagini din lupta poporului (Album) (96 pag., 500 lei).
- ANATOL VIERU, Mierla lui Ilie Pintiș (82 pag., 400 lei).
- TH. GRIGORIU, Cantata Tovarășului Dheorghiu-Dej (52 pag., 300 lei).
- A. MENDELSON, Prăbușirea Doftanei (64 pag., 350 lei).
- *** Cântece pentru recoltă bogată (32 pag., 40 lei).

Rugăm stăruitor pe cititorii și colaboratorii noștri să ne comunice observațiile lor critice privitoare la materialul publicat de noi și să ne facă sugestii și propuneri referitoare la cele ce doresc să găsească în cuprinsul revistei.

Ne vom strădui să răspundem tuturor corespondențelor noastre în cel mai scurt timp.

R E D A C Ț I A : B-dul Ana Ipătescu, 36. București, 3
Telefon : 2.29.82 și 2.14.91.

ADMINISTRAȚIA : B-dul Ana Ipătescu, 39. București, 3
Telefon : 2.40 70.

ABONAMENTE ANUALE : lei 1200

Abonamentele se primesc numai prin CENTRUL DE DIFUZARE A PRESEI, București, str. C. Mille, Nr. 14, tel. 5.28.97, iar în provincie, direct la Centrul de Difuzare a Presei din raionul d-voastră.